Lugd

Iason de actio

mberti Ench

nstituta T

Ciuil

Canon

Baudo

Crispin.

Textus

nstitutiones i

nstitutione

5

QVAE HOC IN VOLVMINE TRACTANTVR.

Bessarionis Cardinalis Niceni, & Patriarchæ Constātinopolitani in calumniatorē Platonis libri quatuor: opus uarium, ac doctiss. in quo præclarissima quæq;, & digna lectu: quæ a Platone scripta sunt ad homines tam moribus, q̃ disciplinis instruendos breuiter: clare'q;, & placido stilo narrantur.

Eiusdem correctio librorum Platonis de legibus Georgio Trapezuntio interprete: ubi passim uerba græca ipsius Platonis recitantur & emendata, & cum suis accentibus: nam in libris Romæ olim impressis desunt. Deinde a Bessarione sæpe argumento præmisso in latinum uertuntur. Postremo Trapezuntii tralatio subiungitur: quod est perq̃ utile iis: qui græcis literis īstituuntur: atq; ex græcis bonis, bona latina facere uolūt.

Eiusdem de natura & arte aduersus eundem Trapezuntiū tractatus admodumq̃ acutus, ac doctus.

Index eorum omnium, quæ singulis libris pertractantur.

ALDVS RO· ACCVRSIO MAINERO AVENIONENSI IVRECONSVLTO, AC·L·CHRISTIANISSIMI GALLORVM REGIS APVD VENETOS ORATORI PRVDENTISS. S·P·D·

❡BESSARIONIS Cardinalis græci hominis,q̃ doctiss. libros aduersus Calumniatorem Platonis in ædibus nostris summa cura nuper informatos tibi uiro doctiss.& doctrinæ Platonis perstudioso nuncupamus:donoq́; mittimus.placituros enim tibi summopere certo scimus:tum quia Platonem tuentur:tum etiam ꝙ tanti uiri aurea documenta ingeniose: & breuiter complectuntur.nam præter doctiss.disputationes:& cætera,quæ ad doctrinã faciunt toto hoc libro dispersa : operæpretiũ inibi est legere: quo nã modo se ipsum quisque: tum domũ,& familiam:hinc resp.sapiẽter regere,& gubernare possit. nihil enim fere à Platone tractatum est uitæ hominum conducibile: quod hoc uolumine adductum breuissime non habeatur.Quare inter summas occupationes tuas christianissimi Regis Legatus, dum remittere:relaxareq; animum uoles: has Bessarionis utilissimas lucubrationes legendas damus:simulq;,ut sint Aldi tui apud te assiduũ monimentũ:& pignus amoris. VALE.

❡Excusa iam parte libri tertii,allatum ad me est hoc Bessarionis opus manu scriptum: perquã diligenter & emendate:ubi etiam græcum inserat totum manu ipsius Bessarionis: quo multa correximus: quæ perperam Romæ impressa fuerãt:accentusq́; addidimus.In eo opere est argumentum libro tertio præponẽdum:quod in libris Romæ impressis non haberi demiror.id ne periret:hic ego imprimẽdum curaui.

ADVERSARIVS ostendere cupiens Aristotelem ubiq; fidei nostræ cõuenire: quædã argumẽta a theologis nostris,etiam ad uerbum sumpta usurpauit:ex quibus opiniones quasdã cõcludit ueras:atq; catholicas:utputa Deum esse creatorem uniuersi: & immediatum creatorẽ: qui ex nihilo omnia fecerit:qui non necessitate naturæ : sed libera uoluntate: & contingenter, mundum hunc:quem cernimus: produxerit : potentia quadam infinita non modo extensiua. (Necesse est enim Theologorum nostrorum uerbis uti:)Sed etiam intensiua: atq; omnimoda omnipotentia:& has quidem opiniones,quæ christianorum sunt : dicit Aristotelis fuisse:sicq́; per ea argumenta,tanq̃ argumenta Aristotelis:q̃q̃ a Theologis nostris ea ad uerbum sumpserit:nititur propositum suum probare.Falso tamen eas opiniones : aut alioquin maximam earũ partem tribuit Aristoteli etiam expositorum illius:& doctorum nostrorum sententia. Nã præterq̃,ꝙ nonnulli Aristotelem conantur tueri: & longe quidem sapientius: q̃ aduersarius: quasi Deum rerum omnium opificem posuerit:in aliis omnibus eum passim accusant: neq; eũ duntaxat:sed pariter gentiles omnes philosophos.neq; enim immediate:neq; ex nihilo:neq; libera uoluntate:neq; contingenter:neq; omnimoda omnipotentia Deũ fatentur creare uoluisse : sed planè contrarium sentiunt.Intentio igitur autoris in hoc tertio libro est:aduersarium Aristotelicæ disciplinæ ignarum arguere:& argumenta eius ostendere a mente illius esse prorsus aliena:nec philosophiæ eius conuenire:eq́; propositis fundamentis:ac principiis Aristotelis nõ sequi:quod imprudenter aduersarius colligit:nec ex argumentis illis conclusiones catholicas eliciquin ex ipsius philosophi prĩcipiis facile dissolui:ac refutari posse:quod perinde est:ac si philosophus aduersario contradicens:opinionum suarum rationem redderet:& ineptum illius de se iudicium irrideret. Pari modo ꝙ ad trinitatis sacrũ mysterium,& imaginem seu uestigiũ: & animæ naturam:atq; immortalitatem attinet:multa aduersarius,tanq̃ ex opinione Aristotelis adducit:quæ ab autore refelluntur:partim ut fidei nostræ contraria:quale est illud: ꝙ per uestigium Aristoteles expresse trinitatem intellexerit:quod sententiæ sanctorum omnium repugnat:partim ut a sententia philosophi aliena:quale est illud: ꝙ ex opinione Aristotelis anima simul cum corpore per creationem inceperit:nunq̃ tamẽ defutura:& cætera his similia:quæ oĩa ostenduntur in hoc libro ex principiis Aristotelis nõ sequi:nec id eum sensisse: Neq; id tamen fecit autor : ut Aristoteles impugnetur : siquidem a multis doctoribus sanctis : & quibusdam expositoribus in nõnullis ex prædictis opinionibus defenditur ipse philosophus:quiq; hoc susciperet officium a prædictis adiutus,multo melius:q̃ aduersarius fecerat : eũ defendere posset: sed ut manifestum sit aduersarium uel Aristotelem non intellexisse: uel sponte in maximis rebus fuisse mentitum.

BESSARIONIS CARDINALIS SABINI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI CAPITA LIBRI PRIMI ADVERSVS CALVMNIATOREM PLATONIS.

LIBER SECVNDVS.

LIBER TERTIVS.

LIBER QVARTVS.

LIBER QVINTVS.

LIBER SEXTVS.

FINIS.

BESSARIONIS CARDINALIS NICENI: ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI IN CALVMNIATOREM PLATONIS LIBER PRIMVS.

Quæ causa autorem ad scribendum impulerit.
Confutatio de tribus uitiis obiectis Platoni: imperitia: discrepantia a christiana religione: & uitæ turpitudine.
Reprehensionem Platonis fidei Orthodoxæ magnum detrimentum afferre.
Cur a nostris doctoribus in primis Platonis testimonia citentur.
Detrahentes Platoni infidelium impietatem adiuuare.
Nostræ ætatis latinos pauca habere Platonis opera: & raro ea legere.
Maiores nostros Platonem omnibus philosophis præposuisse.
Qui sit ordo & series totius operis. Caput Primum.

I NCIDIT NVPER IN MANVS NOSTRAS LIBER quidam: qui Platonis: atq; Aristotelis comparationem pollicebatur. Eum mox libenter: auideq; amplexi: posthabitis cæteris rebus: incredibili desyderio legere orsi sumus. Sperabamus enim fore: ut utriusq; philosophi: siue de rebus naturalibus: siue diuinis: siue iis: quæ ad mores pertinent: siue ad differendi rationem: quā uocant logicen: expositionē aliquam: cōparationemq; inueniremus: quomodo inuicem duo summi uiri: aut conueniant: aut discrepent: quibus id rationibus probetur: & utrum prima: an secunda substantia potior sit: quid apud Aristotelem materia: & forma: quid apud Platonem magnū: & paruum: quo pacto entelechia: motui: quo per se anima mouetur: conueniat: An formæ aliquæ separatæ sint: an prorsus inseparatæ: q; si separatæ sunt: utrum per se substent: an in secundis animi conceptibus positæ sint. Tum quomodo equiuoce: quomodo uniuoce ens de entibus prædicetur: ut ratio illa diuidendi: quam Plato philosophiæ sepem appellat: idem cū demonstrandi sciētia sit: ut diuersum. An mūdi hæc compago ingenita: atq; æterna: an genita: fluxaq; sit: an uero & genita simul: & ingenita: atq; æterna: & quomodo genita: quomodo ingenita: tum hæc: tum anima dici possit. Vtrum præterea deus ipsius substantiæ: an duntaxat motus naturalium rerum causa sit: atq; opifex. Quintum ne simplicium corporum dici cœlum oporteat: an unum ex quatuor: quis præterea ultimus hoīum finis censeri debeat: uirtus ne: atq; honestum: an scientia cōtemplādi. His: aliisq; huiusmodi summorꝶ philosophorum opinionibus: ne ī singulis immoremur: plenum fore librum existimabam. Hoc enim ueteres pleriq; tum græci: tum latini fecere: Platonis alii: Alii Aristotelis rationibus fauentes: & hæc quidē probantes: illa refellentes. Fuerunt etiam qui conuenire inter sese duos philosophos summo ingenio nixi sunt ostendere: ut apud græcos ī plerisq; Simplicius fecit: apud latinos facturum se pollicitus est Boetius: an impleuerit: nescio. Nullum enim tale illius opus ætate nostra uenit in lucem. Existimabā itaq; autorem huius libri: quo sibi gloriam apud posteros cōpararet: & doctrinā suam: ingeniumq; ostentaret: hoc idem fecisse: & uel conciliasse inter sese duorum philosophorum opiniones: uel alteri inhærentem: quibus ad id rationibus duceretur: explicasse. Quod si preferēdas Aristotelis opiniones: Platonis uero contemnendas existimaret: causam eius rei demōstratione: ut par erat: ac necessariis rationibus exposuisse. Lætabar itaq; ea spe mirū in modum: & librum singulari quadam auiditate legebam. Quāuis enim in ipso fere primordio iurgiis: ac maledictis plenus occurreret: id tamen æquo animo patiebar, sperans fore: ut quod optabam progressu tēporis appareret. Iam uero ubi perlecto libro pro thesauris quos sperabā: Carbones (ut dici solet) iueni: & desyderio frustratus nihil animaduerti præter cōuitia: & cōtumelias: & iurgia in Platonē. His enī duntaxat erat liber ille refercus: instar ueteris comœdiæ: immo ut plane: oēs, quæ unq̄ fuerunt: comœdias excederet: obstupui uehemēter tantæ rei nouitate attonitus. Neq; enī fieri posse existimassem: ut tale opus ī lucem unq̄ prodiret: Aut quisq̄ ex omni hoīum genere: tam aperte & ueritati: & cōmuni omnium sententiæ contradicens: non modo: nō erubesceret: sed potius quasi præclaro quodam inuento gloriaretur: & more galli ignobilis: ut Plato īquit: a disceptandi certamine dissiliens caneret: gestiret: seq; ipsum circūspiceret. Quippe Aristotelē cui Platonem comparat extollit laudibus: quod quidē reprehendi nō potest: Dignus est enim: qui maxime laudetur Aristoteles: Platonē uero contumeliis afficit: & iurgiis: maledictisq; per

sequitur: Admiratur Aristotelis uitam:doctrinam:eruditionem:sapiētiam: oīum deniq; optimarum artium:disciplinarumq; peritiā:quod iure ab eo fieri non diffiteor. Platonem uero nō modo:quod tolerabile foret: Aristotele inferiorem facit:sed indoctum:ineruditum: nullā philosophiæ:nullam naturalium:aut diuinarum rerum cognitionem habentem:ignarū artis oratoriæ:mathematicarum disciplinarum inscium:omnium deniq; bonarum artium rudem: atq; inexpertum asseuerat. Improbum præterea:profusum:nepotem: & uitiis oībus cōtaminatum: quæ oīa tribus libris complexus: In primo doctrinæ comparationem facit:nullis prorsus rationibus innixus: Nisi ꝙ Aristoteles artium præcepta conscripserit: Plato minime. propter quod Platonem:eiusq; studiosos inconstantia absurda:inepta:cōtraria:sibi inuicem repugnantia: leuia:ridicula:puerilia scripsisse:ac disseruisse commemorat:nullis omnino rationibus: nullo ratiocinandi genere usos opinatur. Secundo libro opiniones Aristotelis nostræ religionis uerissimis:optimisq; sententiis consentaneas esse conatur ostēdere:ac proinde ueriores: Platonis autem dissentire nostris:ideoq; falsas esse: & a ueritate prorsus alienas. Tertio uero atq; postremo uitam Platonis cōtinentissimam:innocentissimam:integerrimamq; accusat:ac iurgiis: & contumeliis insectatur: Proh scelus atq; flagitium:quo mimo:quo parasito:quo lenone:quo cinædo:quo scelerato:flagitioso:pestifero:infido:fraudulento:nebulone:profuso nō turpius: fœdius:detestabilius uixisse illum affirmat? O nouum iurgiorum genus:o iniquas calūnias: & ante hunc diem inauditas. Profecto si affirmari hæc de aliquo possent:nemo tamē foret usqueadeo aut uirtutis expers:aut doctrinæ:qui res adeo fœdas:turpes:flagitiosas:nefandas:uel proloquēdo ora polluere:uel scribēdo inficere:ac commaculare manus auderet. Heu quid iste sceleris in Platonem non euomit? Nonne ebrietatem obiicit? nōne fornicationes:adulteria:stupra: & nefandos marium concubitus? nonne ingratitudinem:tyrannidem:uim:rapinas:stultitiam:legū iniquitatem: & quicquid deniq; dici:aut cogitari dirum: tetrumq; potest? Quod si omnes:qui unq̄ omnibus anteactis seculis fuerunt:uiros truces:agrestes:efferos: sæuis: ac teterrimis moribus simul collegisset:in quos grauissime:acerbissimeq; inueheretur:quid obsecro te plus haberet:quod aduersus omnes euomeret hic calumniator: & hostis hominū: & nouus Timon: atq; alter Momus? Hæc igitur cum legissem : non potui tam iniquam hominis mentem non execrari:eius præsertim:qui mecum familiaritate coniunctus aliquando fuisset. Eo autem molestius illius iniuriam tuli:ꝙ non modo Platoni: cuius cura haud me usqueadeo solicitasset: sed etiam sanctissimis nostræ religionis uiris:qui Platonem semper magnifecerunt: & cum doctrinam eius & mores:tum eam quā in opinionibus cum nostra fide habet similitudinem admirati sunt:non parū dedecoris afferre uidetur:ꝙ talem hominē:qualē hic fingit: uel ignorauerint: uel falso contra animi conscientiam laudare uoluerint : quod certe non est uiri boni & sapientis: & integri præceptoris officium. Auget uero magis:atq; magis nobis indignationem:ꝙ fauorem:quem nostra religio ab exteris accipere potest autoribus: calūniosa hæc Platonis reprehensio infringere:ac debilitare uidetur. Quippe doctores nostri sanctissimi uiri aduersus eos:q̄ recte fidei fundamenta deiicere: & religionem christianam prauis rationibus pessundare uoluerunt:eam in primis defensionem rati sunt optimā esse:si uerbis autorum:quos ipsi tanq̄ sapientes sectabantur:quasi quibusdam telis eorum tela retunderent: fidemq; nostram illorum præsidio roborarent. Itaq; Platonem in primis quasi optimum testem citarunt: & dictis ipsius:quantum peregrino testimonio fieri potuit:fidem nobis diuinitus traditam cōfirmauere: ea ratione in primis illius autoritatem secuti:ꝙ simul & doctrinæ: & morum ei palmā tribui ab omnibus sentiebant. Siquis igitur tam graue Platonis testimonium contemnit:ac pro nihilo habet:longeq; a nostræ religionis usu alienum esse existimat:dum eum ignarum:improbum: stultū: scelestum:flagitiosum fuisse contendit:quomodo doctoribus nostris: & uere fidei propugnatoribus nō aduersatur: & quasi acerrimus hostis bellum indicit? Aut qui fieri potest: quin maximū afferat nostræ religioni detrimentū:dum exterorum præsidium nobis aufert:quo maxime aduersariorum uim propellere : ac propulsare possemus? Profecto qui hæc a nobis auxilia tollit: hic plane fauere illorum parti uidetur:qui religionem nostram oppugnant: & quasi aditū aperire hostibus:ut impetu facto eam depopulentur:atq; deuastent. Quapropter fauendum in primis censui autoritati sanctorum uirorum: elaborādumq; mihi summo studio : ut religionem: cuius membrum diuina pietas me esse uoluit:pro mea uirili tuear:atq; defendam. Tum etiam Platoni succurrendum:cui tametsi propter doctrinam: morumq; præstantiam nō magis obesse linguæ procacitas potest:q̄ tenuis nubecula radiātem solis splendorem obscurare: perabsurdum tamen & periniquum iudicarem legi hæc sine contradictione : ab hominibus præsertim latinis:qui aut Platonis opera non habent:aut siqua habēt in latinam linguam cōuersa : perraro ea legere cōsueuerunt. Atqui Platonis doctrinam uariam:atq; multiplicem:tum diuersis rationibus:

tionibus:& autoritatem hiſtoriæ:cōmuniq; omnium ſententia:tum ipſius operum teſtimonio demonſtrabimus: Morum uero præſtantiam & integritatem uitæ:nō ſolum fama publica:ſed eius ipſius ſermonibus:atq; præceptis oſtendemus:quibus homines hortatur ad bene: beateq; uiuendum. Hæc enim etſi græcis hominibus cognita: atq; explorata ſunt:a latinis tamen noſtræ ætatis ignorātur. Nam licet maiores eorum:tam exteri:q̃ eccleſiæ doctores: Platonem cæteris omnibus:in quouis doctrinæ genere longe præferendum: anteponendumq; cenſuerint: obſcurauit hæc nihilominus: ſeu uetuſtas: ſeu incuria & negligentia hominum: ita ut in paucíſsimorum notitiam uenerint: Aggrediar igitur inſtitutū opus:& ipſius(ut dixi)Platonis uerbis rem omnibus ante oculos ponam. Dicam autem ſimpliciter: animo ab omni contentione libero:& ad ſolam ueritatem ſpectante. Nec contumeliis cōtumelioſum ulciſcar autorem: malo(ut dici ſolet)malum emendans:quin etiam ſcriptoris nomen non proloquar. nec a me unquam quis ille fuerit:quiſquam intelliget. Dabo hoc neceſsitudini noſtræ:qua ſimul olim iuncti fuimus:ne fiat noſtra cauſa præſentibus:poſteriſq; inuiſus: Dabo conſuetudini meæ:qui hāc maledicendi licentiam exhorrui ſemper: atq; execratus ſum:cum præſertim defendenti Platonem nihil hoc præſidii allaturum ſit:nec ſatis ultionis exigi ab aduerſario poſſe uideatur:ſi mutuis cum illo conuitiis egerimus. Nam cum ea Platoni obiecerit: quæ de omnibus qui unquā fuerunt ſceleſti:atq; peruerſi homines:uix credibilia uiderentur:quid tandem in eum ipſum calumniatorem dici pro merito poſſet? Reſpondebo autem nō ad ſingula: quæ aduerſarius obiecit(Longum enim id eſſet:& pœnæ īfinitum)Sed tria illa:quæ ſupra memoraui ſummatim attingam. Primo ſapientiam Platonis:atq; doctrinam: mox ſcriptorum eius cum noſtris ſimilitudinem:& argumentorum contrariorum diſſolutionem: Tum probitatem morum: uitamq; īntegerrimam explicabo.

Quam ob cauſam Plato de ſummis rebus:aut nihil ſcripſerit:aut per enigmata ſcripſerit.
Non eſſe argumentum ignorantiæ nihil mandare literis.
De more Pythagoreorum:& ſilentio.
Pythagoreorum morem:in non diuulgandis myſteriis cum præcepto euangelico conuenire.
Thami ſententia non memoriæ:ſed reminiſcentiæ literas opitulari.
Nullum Pythagoræ librum reperiri:& illum quædam a ſe ſcripta Damæ filiæ minime edenda reliquiſſe.
Pulcherrima Lyſidis epiſtola ad Hipparchum.
Morem Pythagoreorum uſq; ad Platonem:etiam ab eo ipſo ſeruatum.
Platonem per nuntium de quæſtionibus maximis:potiuſquā per ſcripta loqui conſueſſe.
Particula epiſtolæ Platonis ad Dionyſium:cur ſcribi diuina non debeant.
De ſimilitudine Druidum cum Pythagoreis.
Præcepta artium melius memoriæ:q̃ literis commendari.
Quid inter ſermonem interiorem:exterioremq; interſit.
Non modo eos:qui ſcripſerunt colendos eſſe:ſed etiam eos:qui cenſuerunt nō eſſe ſcribendū.
Confutatio aduerſarii:ꝙ Platonem ideo ignarum diſciplinarum probet: quia illarum præcepta non tradidit.
Theophraſtum Ariſtotelis diſcipulum de rebus omnibus:& copioſius:& ornatius:quam illum ſcripſiſſe.

Caput.II.

s Ed quoniam ad oſtendendum Platonis ignorantiam præcipuum hoc argumētum aduerſarius affert:ꝙ nulla artiū præcepta:ſicut Ariſtoteles fecit pro communi omnium utilitate cōſcripſerit: Et hac maxima ratione inuehitur in Platonem: ignarumq; omnium ſcientiarum conatur oſtēdere. Primo cauſam cur Plato diſciplinarum præcepta:præſertim de rebus diuinis:uulgo tradenda non duxerit:afferemus: Deinde aliis quoq; rationibus aduerſario reſpondebimus. Conſtat profecto inter omnes doctos præceptum illud pythagoreorum:quos ſecutus eſt Plato:in primis obſeruari ſolitum: nequid ex iis: quæ in eorum ſchola dicebantur:in uulgum emitteretur. Auditoribus uero quinquennio integro nihil omnino uel interrogare præceptorem:uel de iis:quæ dicebantur percontari licebat. audiebāt duntaxat:quæ a præceptoribus legebantur:& taciti ſecum uoluebant: Peracto uero quinquennio:qui digni iudicabantur:admittebantur in ſocios:indigni a conſortio reiiciebantur. Secreta diuinarum rerum per omnē uitam occulta tenebāt: nequid ad exteros:ac minus dignos homines exiret:quæ res ſimilis eſſe præcepto illi euangelico uidetur: Nolite dare ſacra canibus: nec proiiciatis margaritas ueſtros ante porcos. Quinetiam hæc non literis:ſed uoce tantum:&

præceptores discipulis tradere:& discipulos inter se communicare fas erat: quasi tutius custodiri altiores illæ de rebus diuinis sententiæ possent:si animis non libris continerentur: et studiosi earum rerum doctiores euaderent:dum memoriæ potius,q̃ literarũ præsidio freti:instituta philosophiæ animo,nõ codicibus commendarent. Reminiscendi enim non memoriæ remediũ literas esse a Theut inuentas Thamus ille apud Platonem refert:Sed fieri tamen,inquit,ut obliuionem animis eorum:qui aliquid didicerint:afferant literæ:dum homines per negligentiam cultum memoriæ deserunt:& extrinsecus fide ab alienis formulis proficiscente : nõ intrinsecus suis uiribus reminiscuntur. Idcirco opinionem potius:atq; umbram sapientiæ:q̃ ueram sapientiam auditorum animis recipi:fieriq; pro ueris sapientibus umbratiles. Hæc cum ueritas historiæ satis comprobat: tum inde licet intelligere: q nulla extant: nec unq̃ uisa traduntur scripta Pythagoræ. Nihil enim ille scriptum reliquit : & siquid pauxillum scripsit: id Damæ filiæ moriens commendauit:monuitq;:ut secretum custodiret. Quod illa quamuis mulier diligentissime seruauit:& quanq̃ prægrandi pecunia uendere opusculum potuisset:noluit. Tenuit id clam omnibus præterq̃ patris discipulis:ac nemini quidem eorum opus unquam credidit. Sententias uero eius his duntaxat exposuit:qui uisi sunt patri Pythagoræ doctrina: & moribus digne successisse. Est enim non mediocri argumento epistola Lysidis:qua ad Hipparchum scribẽs:arguit eum q præcepta quædam Pythagoræ tradidisset literis:atq; aliis edidisset. Hanc ego ponendam hoc loco totam existimaui:pergratam simul : atq; perutilem futuram iis: qui sine animi cõmotione plegerint. Lysis Hipparcho Sal. Equidem post mortem Pythagoræ nunquã futurũ existimaui:ut discipulorum eius societas disiungeretur:sed cum præter spem: quasi naufragio facto:alii alio disiecti:delatiq; simus : nihilominus meminisse diuinorum præceptorum illius pium est:Nec bona philosophiæ cum iis communia facere:qui ne somniare quidem animi purificationem potuerunt : Nec fas est ea omnibus porrigere : quæ nos cum tot laboribus adepti sumus. Quemadmodum nec profanis hominibus eleusinarum dearum licet arcana patefacere. æque enim utriq; ista facientes iniusti:atq; impii haberentur. Operæpretium est igitur recensere:quantum temporis in abstergendis maculis:quæ nostris inustæ pectoribus erãt: consumpserimus : ante quam præcepta illius percipere digne possemus . Vt enim tinctores solent priusquam telam inficiant:quarundam rerum acrimonia eam purgare:quo facilius colorẽ imbibat:qui aboleri postea nõ possit:Sic uir ille diuinus studiosos philosophiæ instituere:& quasi formare solebat:nequando frustrari ea spe posset:quam de alicuius uirtute concepisset. Neq; enim doctrinam mercennariam:atq; uenalem habebat:nec iuuenum animis:quod pleriq; philosophiæ professores facere solent:laqueos adnectebat:sed diuinarum:humanarumq; rerũ præceptor erat. Nunc uero pleriq; doctrinam illius simulantes:nullo ordine:nec ut decens esset:iuuentutem erudiunt. Itaq; procaces:ac temerarios faciunt auditores suos:dum perturbatis : atq; impuris moribus:intemerata philosophiæ præcepta commiscent. Vt enim siquis in præaltum puteum cœno plenum aquam puram:atq; nitentem effuderit:nihil aliud q̃ cœnum perturbat : & aquam amittit:ita iis accidit:qui hoc modo docent:atq; docentur. Crebri enim:ac densi uepres:& syluæ frequentes pectus:& præcordia eorũ:qui non rite initiati sunt:occupant:Omnẽq; animi cultum:omnem mansuetudinem:omnẽ rationem obumbrãt:atq; impediunt. Subeunt hanc syluam permultæ:ac uariæ beluæ uitiorum:quæ depopulantur:arcent:propulsant : nullo modo sinunt in lucem prodire rationem:Quarum beluarum duæ matres sunt: incontinentia: atq; cupiditas. Hæ partu fœcundissimæ sunt. Incontinentia enim filias parit : illicitas nuptias: ebrietates:stupra:uoluptates contra naturam:uehementes:ac rapidos impetus ad mortem usq; atq; excidium hominem agitantes. Iam enim libidine quidam usqueadeo inflammati fuerũt: ut ne a parentibus quidem,aut pignoribus abstinuerint. quos eadem quæ contra leges:patriã: parentes:tyrannos impulerat libido:captiuos reuinctis post terga manibus ad postrema supplicia:interitumq; pertraxit. Cupiditatis autem filiæ sunt rapinæ : paricidia:sacrilegia:ueneficia:& reliqua eius generis. Quamobrem syluam ipsam:in qua huiusmodi affectus ĩstar beluarum latitant:ferro:igniq;:& omni machinarum genere excidere:ac deuastare primũ oportet. Cumq; huiusmodi cultu rationem ab eius affectibus liberatam ĩtellexerimus: tunc serere optimam aliquam frugem debemus:& optimos atq; uberrimos fructus inde prouenturos sperare . Hæc tu quidem Hipparche:nõ paruo studio:ac labore didiceras:Sed parum bone uir seruasti: postquã siculam istam luxuriam cœpisti degustare : cuius gratia nihil est : quod postponere debuisses. Multi etiam te publice philosophari nobis retulerunt:quod Pythagoras uetuit:qui dum moriens commentariolos suos:Damæ filiæ commẽdasset:ne cui extra familiam suam traderet testamento reliquit. Hæc autem licet prægrandi pecunia uendere illos poterat:noluit: paupertatemq;:& uoluntatem patris:quamuis mulier: omni auro pretiosiores existimauit. Ferunt hoc

idem Damam quoq; postea morientem Vitaliæ filiæ suæ mandasse. Nos autē uirilis sanguis: parum officiosi in præceptorē sumus: Et quæ promisimus: sponte deserimus. Si igitur te emendaueris: gratum habebimus: sin minus instar mortui apud nos eris: Vale. Hic idem mos usq; ad Platonis tempora seruatus est per omnes eius sectæ successores. Plato quoq; hoc ipsum semper diligētissime custodiuit. Neq; enim libris: sed uoce docuit: nec de iis: quæ docuerat: libros reliquit. Siquid scripsit: Socratis esse, non suum fatetur. Ita præterea de diuinis rebus breuiter: implicite: atq; obscure præcepta tradidit: ut non facile a legentibus possit intelligi. quod ipse quoq; testatur in epistola: quam de natura primi entis ad Dionysium scripsit. Scribendum est, inquit, per ambages: atq; enigmata: ut si forte mari: uel terra iactari librum contigerit: qui legerit: non intelligat. Res ita se habet. Circa omnium regem cuncta sunt: & illius gratia omnia: illudq; est causa bonorum omnium. Secundum uero circa secunda: & tertium circa tertia. Post hæc & alia pari obscuritate ab eo scripta: hortatur Dionysium: ut siquid certius cupit intelligere: Archedemum ad se mittat: quem & missum iam laudat: & ut rursus mittat: semel: bis: tertio suadere conatur: nuntiaturum uidelicet sibi dubia Dionysii: & expositiones suas illi renuntiaturum. q si ita feceritis, inquit, nullam negotiationem: aut tu inire: aut administrare Archedemus poterit: uel meliorem: uel deo gratiorē. Quibus uerbis manifeste negat uelle se huiusmodi sententias literis tradere: & per Archedemum: omnia se illi significaturum pollicetur. quod tamen ita se facturum dicit: si hæc ille quoq; ab ineruditorum communicatione intemerata seruauerit. Sed caue, inquit, ne hæc ad homines ueniant ineruditos: Et rursus. Caue ne te aliquando pœniteat eorum: quæ in præsentia minus digne deciderint. Tutum uero in primis est nihil scribere: sed discere. Nam quæ scribuntur: fieri non potest quin decidant. Ea ratione nihil ego de iis scripsi unquam: nec est Platonis opus aliquod perscriptum: nec erit. Nam quæ circunferuntur Socratis sunt omnia: quem uirum etiam iuuenem uirtute: ac sapientia claruisse compertum est. Mox autem quasi eum pœniteret aliquid de iis etiā per enigma scripsisse: addit: Hanc epistolam cum primum perlegeris: ures: sed hoc solum recte a tyrāno factum dici potest: q Platoni nō obtemperauit. Post hæc in epistola: quam ad propinquos Dionis: ac familiares scribit: molestissime uidetur ferre: q Dionysius: & quidam alii de huiusmodi rebus scripserint. Ita enī, inqt, Sed de iis omnibus: qui uel scripserunt: uel scripturi sunt: quos audio asseuerantes ea se scire: quibus nos studemus: ita affirmo: siue me: siue alios audierint: siue ipsi per se inuenerint: nihil de iis ītelligere posse. Neq; uero opus meum de iis rebus ullum est: neq; erit. nam scribi de iis: ut de aliis disciplinis non potest. Cæterum: ut causam propter quam nihil scripsisset: non inscitiam: neq; inuidiam fuisse declararet: addit. Atqui hoc quidem scio: q hæc si a me: uel scriberētur: uel dicerentur: promi optime possent: & male tradita non mediocriter me offenderent. Si uero uel uoce: uel scriptis proferenda in uulgum mihi uiderētur: quid præclarius a nobis in uita agi posset: quam & maxime prodesse hominibus: & naturā in lucem proferre? Sed nihil profuturum hunc nostrum conatum hominibus reor: nisi admodum paucis: qui exigua significatione possent suo ipsi ingenio plura inuenire. Apud reliquos uero cum nefarium pareret contemptum: tum uanam spem rerum altiorum: quasi grauiora quædam essent cōsecuti. Et paulo post. Siue igitur Dionysius: siue quis alius Dionysio aut maior: aut minor de summis: primisq; rebus naturæ aliquid scripsit: is mea sententia nihil de iis: quæ scripsit: uel audiuerat recte: uel didicerat. Nam si secus esset: pariter, ut ego, res illas coleret: & ueneraretur: nusquā inepte: indecenterq; proferret. Non enim quasi in memoriæ subsidium hæc ille scripsit: siquidem non poterat obliuisci eorum: quæ breuissima sūt: postquā semel didicerat: sed uel turpi ambitione id fecit: ut hæc sua esse ostenderet: uel ut tanq̄ auditor eius disciplinæ: qua dignus non erat: gloriam sibi cum cæteris sapientibus uendicaret. Iis itaq; manifestum est Pythagoram: atq; Platonem: nihil omnino scribendum censuisse: nec esse res huiusmodi ante oculos multitudinis ponendas. Simile illud etiam apud. C. Iulium Cæsarem legimus: Druides, inquit, a bello abesse consueuerunt: neq; tributa una cum reliquis pendunt. militiæ uacationem: omniumq; rerum habētimmunitatem. Tantis excitati præmiis: & sua sponte multi in disciplinam conueniunt: & a parentibus: propinquisq; mittuntur. Magnum ibi numerum uersuum ediscere dicuntur. Itaq; nonnulli annos uiginti in disciplina permanent: neq; fas esse existimant ea literis mandare: cum in reliquis fere rebus publicis: priuatisq; rationibus: græcis literis utantur. Id mihi duabus de causis instituisse uidentur: q neq; in uulgum disciplinam efferri uelint: neq; eos qui discunt: literis confisos: minus memoriæ studere: q fere plerisq; accidit: ut præsidio literarum: diligentiam in perdiscendo: ac memoriam remittant. Ita non solū iudicio Pythagoreorum: sed etiam Druidum: quos doctrina & moribus antiquitas coluit: disciplinam maximarum rerum literis tradi non licebat: ne summa opinionum decreta in uulgum propagarētur. Plato igitur nihil de pri-

mis:supremisq; rebus:aut quāpaucissima:& ea perobscure hac causa scripsit:q̄ rem tantam mul
titudini cōmunem facere non liceret:longeq; sanctius esset hæc toto animo colere & uenerari.
Nam de cæteris quidem rebus:& si more pædagogorum certas regulas nō tradiderit: quo pa
cto scilicet uel orandum sit:uel disputandum:uel huiusmodi aliquid agendum: in dialogis ta
men:quos summo artificio:singulariq; doctrina cōscripsit:plurima:atq; utilissima omnium fe
re bonarum artium:ac disciplinarum præcepta inseruit. Quanq̄ hæc quoq; tutius memoriæ man
dari:q̄ literis possunt:præstatq; si præceptoris ore percepta assidua meditatione animo reuoluā
tur:quod Druidibus placitum esse paulo ante memorauimus. Sed de iis satis dictum esse arbi
tror apud eos:qui inueniendæ ueritatis non cōtentionis cupidi sunt. Nam apud eos:qui teme
re:atq; impudenter uero aduersantur:& quæ dicta & non dicta sunt referunt:nulla nobis dispu
tatio est: nec ad exteriorem sermonem loquimur: qui autore Aristotele obiicere aduersus oīa
potest:sed ad interiorem:& apud æquos iudices. Siquidem facile in se quisq; experiri potest: q̄
præstet:quæ uel ab aliis discimus:uel ipsi meditamur:memoriæ, q̄ literis mandare:& quāto uti
lius sit:hæc filios a parentibus:& discipulos a magistris:quasi per successionem percipere:& ani
mo custodire:q̄ si libris seruarentur. Hos enim & urbium depopulationes:& ruinæ:& incēdia:
& alii pene īfiniti casus delere facilius possunt:q̄ hominum memoriam abolere. Sed esto utile:
ac necessariū sit ea:quæ aut per nos inuenimus:aut ab aliis accepimus literis mandare:certe Ari
stoteli:& iis:qui ante eum fuerunt:quiq; futuri sunt: optimarum artium præceptoribus gratiæ
sunt habendæ:non tamen:qui hæc non tradiderunt:tanq̄ rudes & ignari contemni debent:ac
pro nihilo haberi. neq; enim sufficiens testimoniū est inscitiæ illorum:q̄ nihil scripserint: Quip
pe hoc modo cōplures doctissimi:atq; eruditissimi uiri:quasi de suo statu pulsi pro ineruditis:
atq; indoctis haberentur. Causam aūt propter quam nō scripserint hanc esse credamus: partim
q̄ silentium:uenerationemq; exhibendā censebāt rebus diuinis: & ne in cæteris quidem disci
plinis minorem percipi utilitatē existimabant:si memoriæ q̄ si literis cōmendarentur:partim q̄
parum curiosi in scribendo fuerunt:quod tamen præstari a Platone facillime potuisset. Gratias
uero agamus utrisq;:sed his maiores:a quibus beneficia sumus maiora consecuti. hoc enim &
pietas:& ratio exigit. Cæterum aduersarium: qui ita turpiter impetendū esse Platonem existima
uit:q̄ disciplinarum præcepta non conscripsisset interrogemus:an Hermogenes tarsensis:qui præ
cepta artis rhetoricæ perfectissime tradidit:Demosthene eloquentior:& in dicēdi facultate do
ctior fuerit:uel ut Demosthenem prætereā:qui quāuis de arte nihil scripserit: multas tamē ora
tiones artificiosissime scriptas reliquit:an Hyperidem superauerit:a quo nihil uel de arte:uel ex
arte scriptum habemus:Quippe Hyperidem usqueadeo in dicēdo excelluisse dicunt:qui de de
cem oratoribus scripsere:ut pleriq; uisi sint dubitare:an Demosthenes Hyperide fuerit in oran
do præstantior:Nonnulli etiā Demostheni Hyperidem sine controuersia præposuerint. Et Plu
tarchus autor est hunc oēs in concionando excelluisse:nonnullorum etiam sententia Demosthe
nem superasse. Propter quod si Hermogenes Hyperide præstantior foret: Demostheni quoq;
proculdubio anteponeretur. At hoc ne ipse quidem Hermogenes:si ei cōcederetur,acciperet:
sed quanta posset uoce clamaret:dic meliora. Magna certe res esset:& summa felicitas: uel mi
hi:uel cuiuis alteri:si uiri illius:aut Hyperidis:aut Eschinis:aut Andocidis:aut Lycurgi:aut alte
rius similis oratoris:satis digne iudicare orationē possemus:quāuis illi nihil de arte: ex arte ue
ro uel parum:uel nihil scriptū reliquerint. neq; enim hac una re doctrina describitur: neq; hoc
tantum eruditionis testimonium est:sed fieri potest:ut & qui tacet doctissimus sit: & qui multa
aut loquitur:aut scribit:rudis:atq; indoctus. An tu existimas eos:qui nostra ætate permulta qui
dem sed imperite:inepteq; scripserunt:propterea magnis illis: ac sapientissimis uiris doctiores
esse:quia nullum extat illorum opus? Magni profecto æstimanda foret impudentia: atq; temeri
tas:si ita esset:sed res longe aliter se habet. neq; enim idcirco Hyperide: aut Demosthene clari
or sum orator:quia præcepta artis rhetoricæ trado: Absit a nobis tanta temeritas: neq; Platoni
ignorantiæ dandum est:q̄ disciplinarum præcepta literis nō mandauerit. Improbi certe & indo
cti:atq; amētis iudiciū de maioribus nostris hoc esset. Et Demosthenem igitur & Hyperidem:
& reliquos quorum nomina ueneramur:quanq̄ nihil de rhetorica arte cōscripserint: iis tamen
fatendum longe clariores oratores fuisse:qui eius artis præcepta tradiderunt. Eadē ratione Pla
to quoq; etsi optimas artes:ac disciplinas in libros non redegerit:iis tamen qui id fecerunt do
ctior:uel certe non indoctior esse potuit. Quod si operum Aristotelis oīum ut iam aliquorum
iacturā fecissemus:extarentq; sola opera Theophrasti: Nam hic etiā & copiosius & ornatius: q̄
eius præceptor Aristoteles scripsit:pleraq; etiā memoratu digna suopte ingenio addidit: non
ideo præponendū esse Aristoteli Theophrastum existimares: neq; alterum maledictis prosequere
ris:alterum laudibus extolleres. Quanq̄ pari ratione arguere tum posses: ubi nunc de diuisione:
ubi de

ubi de dialectica:ubi de rerum natura Aristotelis libri sunt: quemadmodū Theophrasti:Nec M.Tullius:qui iudicio omnium dono quodam prouidētiæ genitus dicitur:in quo omnes uires suas eloquētia experiretur:si familiaribus:publicis ue negociis impeditus rhetoricos ad Herennium non scripsisset:idcirco Quintiliano:qui multa scripsit inferior haberetur.

Non modo academicos:sed etiam peripateticos summam doctrinæ Platoni tribuisse.
Etiam in naturalibus magis aliquando Platoni credi:aut peripateticis:q̄ Aristoteli.
Platonem diuinum:Aristotelem dæmonium nuncupari.
Platonem omnia sapientiæ postposuisse.
Ciceronis testimonia de Platone.
Augustini testimonia de Platone.
Quintiliani sententia de Platone.
Plinii & Apulei sententiæ de Platone.
Græcorum de Platone testimonia.
Melius esse supra modum uituperari:q̄ frigide laudari.
Non fuisse Aristotelem tandiu auditurum Platonem:nisi continue profecisset.
Aristotelis domū lectoris studiosissimi sedem a Platone appellatam.
Theophrastum citra Aristotelem:Aristotelem laudandum esse citra Platonem. Caput.III.

S Ed satis iam hanc partem:ut opinor refutauimus. Nunc illustrium autoꝝ: tam græcorum:q̄ latinorum de Platone iudiciū in medium afferamus. Nec academicorum duntaxat:qui a Platone principe Platonici nuncupant̄:sed etiam peripateticoꝝ: hoc est eoꝝ:qui secte Aristotelis studiosi fuerunt: quod nō leue argumētum est aduersus hunc calumniatorem Platonis. Nemo quippe inter eos est:qui Platonē non probet:laudet:admiretur:& diuinū uirum appellet:præsertim in ea parte philosophiæ: quæ est de rebus diuinis: in qua plus illū studii consumpsisse exploratū ēst. Quin etiam in rebus naturalibus: nōnulli eorum facilius aliquando Platoni:q̄ Aristoteli cōsentire uidentur. Nam in diuinis: & iis quæ de primo entium principio dicuntur:Item in mathematicis:& oratoria: & moralibus disciplinis: oēs sine cōtrouersia palmā tribuunt Platoni:eumq; haud dubiæ sequuntur. Itaq; Platonē quidem diuinum:Aristotelē uero dæmonium tam peripatetici: q̄ platonici uocant:quod nomē a dæmonibus sumptū est:quos. M.Tullius lares: Apuleius modo lares: modo genios appellat: Fuit apud ueteres honestum hoc nomen. Quod nunc nostræ religioni infestū est:tantoq; a diuini noīe superabatur:quanto res naturales diuinis inferiores habentur. Nam quoniā Aristoteles res naturales orbi lunæ subiectas: in qbus dæmonū genus uersari dicebāt optime:ac diligētissime tractauerat: dæmoniū uocauerunt. Platonem uero:ꝙ de rebus diuinis omni uacātibus materia:& de primo uero:ac præcipuo ente: tum de rebus mathematicis: quæ etiam omni sequestrata materia cōsyderātur:in primis cōtemplatus fuerat:optimis præterea moribus: & uirtute claruerat:pecunias:honores:uoluptates:humana oia spreuerat: animum deniq; corporeis uinculis absolutum euehi ad supernas sedes uoluerat: diuinum esse dixerunt. Sed qui nam,aut quot græcoꝝ illustres autores huius rei testimoniū præbeāt:superuacuum est multis uerbis referre:Cum græcis quidē id notissimum sit:latini aūt:quibus hæc scribimus: uel hinc intelligere facile possint:ꝙ hic Platonis calumniator:inuidia,inquit,suos hoc est græcos motos esse:ut Platonem Aristoteli præferrent:& laude digniorem existimarent. Cæterum ex latinis audiant duo illa clarissima lumina. M.Tullium Ciceronem:& Aureliū Augustinum:quorū alter gentilis:alter in nostra religione sanctissimus fuit: & quid isti de Platone ꝑdicent:quantam illi doctrinam:quos mores:quam uitæ probitatem tribuant:quomodo hunc unum præferant omnibus:animaduertant:Non illi Platonē reprehēdunt:cum Aristotelem laudant:ut aduersarius facit:quasi laudari unus non possit:nisi alter accusetur:sed utrūq; pro meritis extollunt: & alterū magis:alterum minus cōmendant:uituperant neminem:Itaq;. M.Tullius Platonem alibi philosophoꝝ deum:alibi illorum Homerum appellat. Et alio loco:omnes,inquit,qui unquā fuerunt magno interuallo excelluit Plato: Item harum disputationū inuentori & principi longe omnium in dicēdo grauissimo:& eloquentissimo Platoni: Et rursus hoc maxime admirabar Platonem:ꝙ in oratoribus irridēdis esse ipse orator summus uidebatur. Tum si Iupiter,inquit, lingua humana uti uoluisset:non aliter q̄ Plato ipse loqueretur. Quid ꝙ Aristotelem laudans: cum īgenio cunctos illum superasse dixisset,addidit:Platonem semper excipio. Atqui diuinus uir Augustinus eadem:quæ Cicero: & iisdem fere uerbis:multis in locis de Platone cōmemorat:Merito,inquit,Cicero deum inter philosophos Platonem uocat:qui cunctos philosophos

& ingenio:& sapientia superauit:Et alibi,qui cum esset atheniensis honesto apud eos loco na tus:ingenioq; mirabili : longe suos condiscipulos præiret:operæpretium tamen esse putans: si philosophicis disciplinis excelleret:idq; sibi sufficere : seipsum simul & socraticã disciplinã deferens uersus omnem oram:cuius famã alicuius nobilis scientiæ percipiendæ eum comprehendebat,quãlonge:lateq; potuit profectus perrexit.Item alio in loco.Nõ sine ratione platonicos elegi philosophos:qbus cum disputarem:cũ ipse Plato:& de ultimo hominis fine: & de diuina natura melius cæteris philosophis dixerit:ad hæc ex sententia Labeonis semideum Platonem appellat:deo quidẽ inferiorem:sed homine superiorem. Et rursus Aristoteles,inquit,Platonis auditor summo ingenio fuit:sapientia tamen Platone inferior.Quid ego nunc Quintilianum cõmemorem?cuius uerba hæc sunt . Philosophorum quis dubitet Platonem esse præcipuũ? siue acumine disserendi:siue eloquendi facultate diuina quadã & homerica . Multum enim supra prosam orationẽ:& quam græci pedestrẽ uocant surgit:ut mihi non hominis ĩgenio:sed quodam delphico uideatur oraculo instinctus.Quid Plinium:quid Apuleium adducam? qui multis in locis non modo uitam & mores:& sapientiã Platonis laudant:extollunt:admirãtur : sed etiam plenam illã orationem similem niuibus hibernis:crebram:assiduã:largam:postremo diuinam atq; cœlestem? Multa sane in hunc modũ:tum apud philosophos:tum apud cæteros latinæ linguæ ueteres autores reperiuntur:Ex quibus constat: quale latinorum de Platone iudiciũ fuerit.Quid aũt græci senserint:in primis ab ipso Aristotele licet ĩtelligere.Hic cum in problematibus q̃reret:cur hi,qui ĩ philosophia:uel poetica:uel liberalibus disciplinis: uel etiã reipub. administratione claruerũt:melancholici fuerint:postquã enumeratis plerisq; antiquis ad iuniores descendit:Empedoclis:& Platonis:& Socratis exemplo usus est. Quin etiam præclarã orationem de laudibus Platonis conscripsit:(ut Olympiodorus refert.)Et in elegiis ad Eudemũ: hæc de Platone cecinit.

Cecropis ad claras uenerat usq; domos
Dulcis amicitiæ·mox illi condidit aram
Quem laudare nefas ora profana foret.
Qui solus,uita:doctrina moribus·ore
Admonuit cunctos:& monimenta dedit:
Vt uirtute quæant felicem ducere uitam.
Nulla ferent talem secla futura uirum.

Demosthenes uero:qui Platonis discipulus fuit:scribens ad Heracleodorum quendam condiscipulum suum:atq; eum reprehendens:q; postquã Platonem audierat:negligeret bonas artes: & uitam parum honeste duceret.Nõne,inquit,erubescis ea negligere:quæ a Platone accepisti? Idem cũ Antipatrum fugeret:Archiæ blandis uerbis se ei uitã seruaturum pollicenti : absit,inquit,ut uiuere turpiter malim:q̃ honeste mori:Postquã Xenocratem: & Platonem de immortalitate animi disserentes audiui.Philiscus quoq; Lycurgi oratoris uitam describens: Magnus uir,inquit,fuit Lycurgus:multaq; sunt ab eo gesta præclare:quæ facere nemo potuisset : qui nõ fuisset Platonis auditor.Hæc sunt:quæ de Platone tanti tamq; excellentes uiri sensere . At nouus hic reprehensor:ne puero qdem : qui uix prima elementa degustarit doctiorem existimat Platonẽ fuisse:& tamen Aristotelis gloriam augere se putat:comparans eũ homini: ut ipse opinat̃ rudi:atq; ĩdocto.Enimuero nimia calũniandi auiditate obcæcatus:qd dicat nõ animaduertit·nec intelligit scripta sua:ne uerisimilia qdem esse:nec aliquo modo sibi cõstare.Quippe Socratem Lenonem:Aristidẽ iniquum facit.Tot præterea tam temere:inepte:inconstanter: absq; ullo ordine maledicta profert:ut quodã quasi morbo improbitatis euomere oĩa uideatur: Instar eorum,qui aduersa ualetudine laborantes:nihil cibi stomacho retinent.Verum dignus certe est:cui ob hanc unã rem gratias agamus:siqdem tam importuna:tamq; audaci:& proterua lingua in Platonem inuectus est:ut manifestum oĩbus fecerit:se nõ aliquo iudicio recto:sed temerario quodã impetu in tantã uerborum obscœnitatem prorupisse.Præstat enim (ut Fauorinus inquit)grauiter & supra modũ uituperari:q̃ exigue:frigideq; laudari: quoniam, qui maledicit: & uituperat quanto id acerbius facit:tanto magis se iniquum: inimicumq; ostendit : & propterea non meretur fidem:sed qui ieiune:atq; exigue laudat . amicus qdem uidetur esse eius:quem laudat:sed a causa destitui:& nihil quod uere laudari possit:inuenire: Atqui si Aristotelẽ,ut certe dignũ est:laudemus : atq; admiremur : non propterea Platonis gloriæ aliquid detrahimus: immo si recte iudicetur eam potius augemus.Quãuis enim agendæ Aristoteli gratiæ sint : pro tot operum beneficiis:quæ nobis:& posteritati reliquit : non minores tamen agendæ sunt Platoni:qui ut id præstare Aristoteles posset:effecit. Scilicet ille talẽ nobis Aristotelem reddidit:ille ingeniũ eius coluit:ille eum oĩbus disciplinis ornauit:illo uno præceptore usus est Aristoteles:

les:illum non quinquennio:aut decennio:sed uiginti cōtinuis annis audiuit: Nam qui semen (ut Demosthenes ait) terræ cōmittit:is causa est:ut fruges oriantur. Quomodo autē potuisset Aristoteles præstantis uir ingenii tot annos Platonem audire: nisi fructū se percipere maximū ex Platonis doctrina sensisset? Nisi Platonis scientiā probandam: expetēdamq; duxisset? Etenī hoc ne aduersarius quidem negare ausit Aristotelem cum medio spacio Platonem audiret: melius q̄ ego: q̄ ipse: q̄ cæteri oēs potuisse de Platonis sciētia iudicare: non literis qbusdā inanimatis: ut nos facimus: sed uoce ipsius Platonis uiui: atq; p̄sentis. Nec tamē destitit ab inceptis: nec spreto Platone: tanq̄ rudi & indocto, scholam eius deseruit: sed perseuerauit audiendo eum: & doctrinā eius admirando: quā tu cōtemnis: atq; irrides homo potius ab aliis irridendus. Aristoteles igit̄, & si talis erat: ut domū eius studiosissimi lectoris sedem Plato appellaret: Et cū aliquādo eum cū Xenocrate conferret: hunc quidē calcaribus: illū uero freno diceret indigere: Tāto erat ingenii acumine p̄ditus: tamen uiginti integris annis Platonē audiuit: eoq; uno præceptore usus est: præterq̄ q̄ Socratē triennio admodū adolescens audierat: anteq̄ se ad Platonis gymnasium cōferret: Neq; dici potest propterea tantū temporis Aristotelē in audiendo Platone cōsumpsisse: q̄ ea tempestate sine libris doceri mos erat: cū e contrario experiamur maiori facilitate: quāuis artem sine libris: q̄ cum libris percipi posse. Multa sūt enim: quæ cū libris magno studio: ac labore quæramus: aut nunq̄: aut uix tandem īuenimus: At p̄ceptoris uoce celerrime: apertissimeq; accipimus: Natura etiā ita comparatū est: ut, quæ sine scriptis audimus: continue memoriæ cōmendemus: eamq; ne forte obliuio subrepat: assidua meditatiōe exerceamus: Maiorq; fiat in hunc modum breui tempore profectus: q̄ si in diem, ut fit distulerimus: sperādo posse cum libuerit ea: quæ in libris seruantur repetere: Itaq; tanta in audiendo mora nō librorum inopiam significat: sed doctrinæ magnitudinem: quam nisi longo temporis interuallo assequī non licebat. Hæc igitur non ignorantiæ Platonis: Sed singularis doctrinæ: ac sapientiæ argumenta sunt: modo æqui sint iudices: nec instar aduersarii sine ratione huc, atq; illuc: prout fert animi libido ferantur. Ergo laudandus est Theophrastus: qui multo plura: nec deteriora: q̄ eius præceptor Aristoteles scripsit: sed magis laudandus Aristoteles: etiā si nulli eius libri extarent: modo constet eum Theophrasti præceptorem fuisse: Maxime autem oīum laudandus: admirandusq; Plato: magnus Aristotelis præceptor: & doctrinæ illius parens: quādo etiam nullum disciplinarum eius uestigium superesset. quoniam Platoni iure optimo tribui debent: quæ Aristoteles scripsit: Siquidem ut ita Aristoteles scriberet: ille autor fuit.

His itaq; hunc in modũ expositis:superest:ut ex paucissimis Platonis operibus: in quibus differẽtem Socratẽ facit:præcipue qdem de moribus: de quibus disputare Socrates frequentissime solebat. Interdũ etiam de cæteris disciplinis: q̃excellens in omni doctrinæ genere Plato fuerit,ostendamus:quod q̃breuius potero: & licebit expediã. Sed de grammaticæ disciplina: neq; aduersarius contendit:neq; nos plura dicere est necesse. Vnus enim sermo illius:qui Cratillus ĩscribitur:Satis superq; est ad exprimendũ: qualis Plato grammaticus fuerit. In quo longe melius:q̃ Prodicus de significationibus:ac diuisionibus nominũ inuestigauit:& quẽadmodum res ratione naturæ suæ noĩari deberent:edocuit:Atqui aduersarius ipse nolens fortasse atq; inuitus hoc idẽ probat. Nam cũ ornatum:atq; elegãtiam orationis tribuat Platoni: iisq; oẽs:qui unquã fuerunt:aut sunt: aut in posterum erunt scriptores: longo post se interuallo reliquisse fateatur:Profecto necesse est:ut & delectum uocabulo℞ concedat:& structurã orationis:& eo℞:quæ a poetis:ac cæteris scriptoribus dicũtur usum:atq; eruditionem. Nec pauca certe huiusmodi uidere apud Platonẽ licet:quæ partim inserit:partim eleganitissime exponit. Nam formas:modos:figuras:quibus ambitus orationis ꝑficitur: cuius rei cura in primis ad grãmaticos pertinet: si dixero Platonẽ tenuisse: ridiculũ uideatur. Quod uero artis rhetoricæ ignaꝶ hunc fuisse aduersarius scribit:an ita sit uideamus. Nunquã Platonem de rhetoricæ disciplina:aut eius aliqua parte locutũ asserit:& genus dicendi:quo usus fuit simplex esse:& natura potius,quã arte contextũ. Enimuero noluisse Platonẽ de arte dicendi cõmuni more perscribere:quãuis posset:iam supra diximus:& neminem hoc præter aduersarium latet. Iam enim & Gorgias:& Thisias:& Antiphon:atq; etiã Lysias: & Isocrates(ut Plutarchus inuitis decem orato℞ refert)præcepta rhetoricæ artis ediderant:quos imitari & suopte ĩgenio pleraq; addere:facile potuisset:sed id neglexit: oratorum tamẽ præceptor diligentissimus fuit: & id munus:ut philosophũ decebat,exercuit. Isæus:Eschines:Demosthenes:Lycurgus: Hyperides:excellentissimi oratores(Plutarcho teste)discipuli Platonis fuerũt:& doctrina eius ad orãdum plurimũ profecere:quemadmodum ipse:nõ cæteri illius ætatis præceptores docere soliti erant. ꝙ siqua etiã præcepta uere oratoriæ facultatis ex Platonis libris haurire cupimus:nouissimam eius dialogi partẽ legamus:qui Phædrus inscribitur. quo loco breuiter de iis:quæ in oratoria,maxima:ac præcipua sunt:explicatur. Hæc enĩ sunt:quæ benedicendi facultatẽ perficiunt: & quæ si dempseris:nihil aliud erit q̃ usus expers rationis:quemadmodũ in Gorgia,quẽ aduersarius reprehendit latius improbatur. Quod enim maxime ꝑsuasionem inducit: quã constat finem esse rhetoricæ:non exordiũ est:non narratio:non diuisio:nõ argumentatio: nõ repetitio: non peroratio:nõ exornatio:non elocutio:nõ sunt hæc in oratoria arte præcipua:nõ his acquiritur ille finis:ut apte ad persuasionẽ dicatur:nec ista summus uir Plato ignorauit. Siquidẽ multo etiam indoctiores hæc sciunt:sed iuuant ista sane cũ recte disponuntur. Parũ tamen afferunt utilitatis:nisi ea adsint:quæ præcipua sunt ad benedicendũ: & quæ ꝑsuadere maxime possunt. Hæc aũt sũt:similitudines re℞:ac dissimilitudines recte cognoscere: nusquã in his errare:quod peracuti ingenii est. Re℞ bonarum:honesta℞:uerarum naturã nosse: & iis accõmodare rationem,quæ seqtur:ut quãcelerrime animaduertamus: ad quod genus referatur, quod dicturi sumus:neq; eius definitionẽ ignoremus:multa in unũ recte colligere:unum ĩ plura diuidere possimus:& quæ oratio,quibus auditoribus conueniat:aut nõ conueniat:intelligamus. Hæc sunt: quæ in primis uerũ oratorem constituunt. Hæc tanq̃ summa:atq; præcipua capita eius disciplinæ tradita sunt:ab Aristotele in libris,quos de arte rhetorica scripsit. Quibus lõge cæteros: qui ante eum scripserant:antecessit. Cũ enim & auditores: & res quoad eius fieri poterat:diuisisset: quibusq;:& de qbus suaderetur:qui hoĩum mores essent:quæ cuiq; persuadendi rationes accõmodarentur:diffusius explicasset:tum ꝓcepit:ut uarie ageretur:& aliæ aliis auditoribus:rebusq; orationes adhiberẽtur. Quapropter laudatur passim ab oĩbus:non alios in hoc rhetores:sed solum Platonẽ secutus. Siqdem procemio℞ quoq; artificium improbat: quasi fraudem quãdam orationis & iudicũ corruptelam. Quæ igit̃ ab Aristotele pluribus uerbis explicata sunt: in his præsertim rhetoricæ partibus:in qbus maxime ab oĩbus probatur: Vide obsecro quãbreuiter simul & perfecte Plato in eo,quẽ supra diximus sermone tradiderit. Socrates. His ne in rebus error euenit:inter quas multũ interest:an in his inter quas parũ? Phædrus. In his certe inter quas parũ. So. At paulatim ꝓgrediens potius in contrariũ deueniens q̃ summatim. Ph. Ita est. So. Oportet igit̃ eum:q decepturus est aliũ:& minime ipse decipi uelit:nosse similitudinẽ rerum:ac dissimilitudinẽ. Ph. Profecto. So. An igitur:qui rei ueritatem ignorat similitudinẽ eius:uel paruã: uel magnã dignoscere ĩ cæteris poterit? Ph. Minime. Socrates. Ergo qui præter ueritatem aliquid opinantes falluntur: eos per similitudinẽ aliquam ad hunc labi errorem perspicuum est. Phædrus. Quid ni. Socrates. Nunquid

igitur arte quispiam poterit uel transferre aliquem uel paulatim per similitudinem a ueritate: in contrariumq; deducere: uel ipse deuitare: nisi norit: quid quæq; res sit? Phædrus. Nunquam. Socrates. Ergo dicendi artem o amice ridiculam quandam rem & rationis expertem exercet: qui ueritatem ignorat: & opinionibus ducitur. Et paulo post. Socrates. Qui igitur artem orandi exercere statuerit primum hæc recte debet diuidere: atq; animo concipere formulam quandam indicem utriusq; generis: in quo falli: & non falli multitudinem necesse sit. Phædrus. Perpulchram certe o Socrates is formulam concipiet: qui id negliget. Socrates. Tum: ut reor: ubi ad singula uenerit: ne quid lateat eum oportet: sed quod dicturus est quãcelerrime animaduertat ad utrum genus referatur. Et paulo post. Socrates. Equidem cætera quasi per ludum acta iam a nobis fateor. Sed duorum quæ diximus generum siquis arte comprehendere ualeat: profecto pulcherrimũ sit. Phædrus. Quorum inquis? Socrates.

Ad unam speciem respiciendo colligere: quæ uarie sunt dispersa: & quodlibet de quocunq; dicere uelis: definitiõe declarare. Quemadmodum de amore quid sit modo a nobis definitum fuit: siue bene: siue male: Tamen certum illud sibiq; cõsentiens ob eam rem ita statuendum censuimus. Phædrus. Alterum uero genus: quod nã est o Socrates? Socrates. Vt rursus per singula possis quasi articulatim secare: quæ suapte natura constant: nec membrum frangere ullũ instar inepti coqui. Sed ut modo utraq; pars disputationis nostræ demẽtem: unam quandam communem sibi speciem accepit: quam digerendo uenit ad propriam: nam ut ex eodem corpore partes duplices eiusdem nominis dependent: quarum dextræ alteræ: alteræ sinistræ uocantur: sic dementiæ genus: tanquã unam speciẽ pars disputationis nostræ utraq; existimauit: quippe altera partem secans sinistram: & resecans: non ante destitit: q̃ uitiosum quendam amorem compererit: quem maledictis optimo iure insectata est: altera uero cum nos in dextram furoris partem deduxisset: nomine quidem eodem: sed diuinum quendam amorem reperit: quẽ tanquam rerum summæ bonarum causam laudauit. Phædrus. Verissima loqueris. Socrates. Harum ego mi Phædre diuisionum: collectionumq; semper cupidissimus fui: quo recte loqui possem: atq; intelligere. Quin etiam, siquando aliquem sua natura arbitror ad unum & plura posse respicere: huius libens uestigia: tanq̃ diui cuiusdam sequor: atq; eos, qui id agere possunt: recte ne: an non appellem deus scit. soleo tamen adhuc dialecticos appellare. Sed nũc eos: qui ex te: & Lysia didicerunt dicas uelim: quo nam appellare nomine oporteat. Hoc ne illud est: ars & facultas dicendi: cuius usu Trasimachus: atq; alii pleriq;: & docti ipsi euaserunt: & alios doctos faciunt: qui dona eis ferre tanq̃ regibus sustinent? Sint sane uiri isti regii. certe indocti sunt earum rerum de quibus rogas. Sed hoc genus si dialecticũ uoces: recte meo iudicio uideberis nominare. Rhetoricum autem illud adhuc nos fugere mihi uidetur. Phædrus.

Quemadmodum inquis? Socrates. Num res ulla grauis: honestaq; esse potest: quæ his quæ modo diximus uacet: & tamen arte accipiatur? Profecto non est id aut tibi: aut mihi contemnendum: sed dicendum: quid nam sit reliquũ illud oratoriæ facultatis. Phædrus. Permulta quidẽ o Socrates sunt: ea scilicet: quæ in libris de arte dicendi continentur. Socrates.

Perpulchræ mihi in memoriam reuocasti. Exordium ut opinor, primum est: quod orationis idoneum principium sit. hoc ne dicis esse illum artis splendorem? Phædrus. Ita. Socrates. Secundum narrationem: quam mox testimonia sequantur: tertium argumenta: quartũ probabilia. Tum quam probationem: & approbationem appellat egregius eloquẽtiæ Antistes Byzantius ille uir. Phædrus. Theodorum ne optimum uirum dicis? Socrates. Profecto. Coargutionem item & redargutionem: tum in accusando: tum etiam in defendendo. Atqui præstantem uirum Euenum Parium quamobrem in medium non adducimus: qui primus subdeclarationem inuenit: & sociam laudationem. Sunt, qui eum sociam quoq; uituperationem carmine cecinisse dicant memoriæ gratia. Phædrus. Docti uiri officium exercuit. Socrates. Tisiam uero & Gorgiam ueluti ociosos sinemus: qui probabilia ueris anteponẽda esse duxerunt: quiq; dicẽdi ui fieri dixere: ut quæ parua sunt magna: & quæ magna parua uideantur: & noua etiam uetusta: & uetusta noua. Ad hæc breuitatẽ dicendi: & nimiã prolixitatẽ de q̃buscunq; rebus inuenerunt: quæ cũ Prodicus me referente aliquando audiuisset: subrisit: & se unum inuenisse dixit modũ dicendi: eumq; esse: ut neq; prolixa: neq; breuis oratio sit: sed mediocris. Phædrus. Sapientissime ille quidem. Socrates. Nec certe Hippias silentio prætereundus est: cuius sententiam hospes eius Elensis: ut ego existimo: comprobauit. Phædrus. Nequaquam. Socrates. Poli autem scholam quibus uerbis digne prosequemur? qui replicationem: & sentẽtiam: & similitudinem inuenit: & lycimnea nomina: quæ Lycimno amico dono dedit ad elegantiorem carminis compositionem. Phædrus. Protagorea uero illa o Socrates nonne huiusmodi fuerunt. Socrates. Rectitudines quædam uer-

borum illa fuere o adolescens:atq; alia:& multa:& pulchra. Sed commiserationis: ac deprecationis artibus ad senectutem: siue paupertatem accõmodatis plurimum mihi ualuisse uidetur Chalcedonensis:qui & inflammare ad iram animos:& sedare mulcendo:ut ille dicere solebat carminibus suis plurimum potuit.calumnias etiam & moliri:& tollere:quoties oporteret edoctus. De fine uero orationis conuenit inter omnes:quem alii repetitionem: alii alio modo appellant. Phædrus. Redigere ne summatim in auditorum memoriam singula dicta extrema oratione dicis? Socrates. Hoc dico. Phædrus. Et siquid præterea habes quod de arte exponas cupio audire. Et rursus Phædrus. Sed ars ueri oratoris: & ad persuadendum idonei unde:aut quopacto acquiri potest? Socrates. Fieri quidem posse:ut potestas certandi absolute acquiratur consentaneum est:& fortasse necessarium ita hoc esse:ut cætera:Sed si ita contigerit:ut dotæ ipsius naturæ ad dicendum idoneus sis:euades profecto in clarum oratorẽ: si doctrinam:exercitationemq; addideris:q; siquo ex his carueris: eodem te imperfectũ esse necesse erit. Quantum autem eius rei artem attingit:non qua Lysias & Trasimachus ducunt: hac uia meo iudicio icedit. Phædrus. At qua nam uia? Socrates. Pericles omnium oratorum perfectissimus fuisse iure optimo uidetur o Phædre. Phædrus. Quo pacto? Socrates. Omnes excellentiores artes:tum ratione differendi:tum cognitione rerum naturaliũ egent. Hinc enim trahi posse uidetur illa excellẽtia rationis:& perfecta rerum oĩum cognitio: qua Pericles ingenium suum excoluit. Cum enim se ad Anaxagoram uirum doctissimum cõtulisset:naturalium rerum rationes abunde sibi hausit:naturamq; mentis:atq; dementiæ percepit:de quibus disputare plurimum Anaxagoras solebat: unde ad artem dicendi trahere quantum ei commodum foret facile potuit. Phædrus. Quomodo hoc dicis? Socrates. Eadem artis medicinæ:quæ rhetoricæ ratio est. Phædrus. Quo pacto? Socrates. Vtraq; arte naturã diuidi oportet: corporis altera:altera animi:si uelis non usu duntaxat: & experimẽtis:sed etiam artis ratione:medicamentis:cibisq; adhibitis ualetudinem:& uires addere corpori. Oratione autem & officio debito uirtutem:& quam placuerit persuasionem animo mandare. Phædrus. Consentaneũ esse uidetur o Socrates. Socrates. Animi itaq; naturam ut digne intelligas: putas ne fieri posse sine totius natura? Phædrus. Ego uero ne corporis quidem sine uia ista:& ratione:modo Hippocrati adhibenda fides sit. Socrates. Recte quidem Hippocrates: sed an ratio cum eo consentiat perscrutandum. Phædrus. Assentior.

Socrates. De natura igitur quid nam & Hippocrates:& uera ratio dicat:parumper cogita. Nonne ita de natura cuiuscunq; rei aduertendum est? Primo utrum simplex: an multiplex sit: id cuius artẽ & ipsi tenere cupimus:& alios artifices facere. Tum si simplex est uis eius:consyderari debet:quæ nam ad agendũ:patiendum ue sit:& si pluribus speciebus constat:quod in uno: idem in singulis inspiciendũ:quod ipsum afficere:aut affici possit. Phædrus. Agendũ ita uidetur o Socrates:& quidem doctrinã:quæ iis priuata sit:gressui hominis cæci q̃ simillimã arbitror. Socrates. At uero:qui arte quicquam exercet:nõ cæco:aut surdo similis est: sed patet:ut siquis arte cuiq̃ afferat orationem:naturã eius diligenter explicare debet:cui affert: id uero aius est. Phædrus. Quid ni? Socrates. Ergo res oĩs eo tendit:ut persuasionẽ in animo facere conemur:ita ne? Phædrus. Ita est. Socrates. Constat igitur:ut siue Trasimachus:siue quis alius artẽ dicendi tradere uelit:primũ scribere diligenter debeat:atq; efficere: ut perspici animus posit:utrũ unum:ac simile sit:an pro corporis forma multiplex habeatur. Hoc est enim quod dicimus naturã ostendere. Phædrus. Prorsus. Socrates. Mox id explicare quo quid afficere:uel affici posit. Phædrus. Quid ni? Socrates. Tum tertio loco:cum genera dicẽdi:& aĩorum affectus digesserit:exponere causas omnes accõmodando singula singulis:docẽdoq; quis animus:quibus rationibus:quam ob causam:aut persuadetur: aut non persuadetur. Phædrus. Pulcherrime sic ageretur. Socrates. Aliter nunquam sane:aut hæc res:aut ulla alia uel scribi:uel dici posset. At,qui nunc de arte dicẽdi scribunt: quos tu audiuisti:callidi admodum:uersutiq; sunt:Quamobrem cum pulcherrime docere de animo sciant:nescire dissimulant:& ultro bona sua occultant. Verum nisi ita dicant & scribant:nos arte quicquam ab his scribi:nequaquã credere debemus. Phædrus. Quis nã iste est modus?

Socrates. Equidem uerba ipsa:& nomina rerum haud facile dixerim. Sed quomodo scribere debeat: qui artifex est: quantum in me erit exponam. Phædrus. Perge. Socrates.

Cum ipsa dicẽdi facultas moderatio animi sit:quot sint animorum genera scire eum necesse est:qui in dicendo proficere uelit. Sunt autem tot & tot:& talia:aut talia. Vnde fit: ut hominum alii tales:tales alii habeantur. Iis itaq; sic definitis genera quoq; dicendi,tot:ac tot:& unũquodq; tale statui oportet. Tales igitur homines:tali genere dicendi: ob hãc causam ad rem talem facile tibi obtemperant:qui autem talem ob causam:difficile. Hæc cum satis quispiam in-

tellexerit:mox in agendo percipere cum geruntur: & arguto sensus iudicio posse assequi.licet uel existimare se non dum plus scire:quantum acceperit:cum a præceptore docebatur. Cũ uero quibus quis pareat norit:& præsentem possit agnoscere: sibiq; ostendere hunc esse: & hanc esse illam naturam:de qua tum sermo habeatur: ideoq; tunc ei præsenti dandam operam esse: & afferendam hanc:ad hunc modum orationem:cum inquam hæc omnia fuerit assecutus:additis etiam dicendi:tacẽdiq; occasionibus:& breuitatis:& commiserationis:& amplificationis: & omnium deniq;:quæ didicerit generum dicendi opportunitate plene:atq; perfecte cognita: huic ars cognita iam est.prius autem minime:sed quocũq; ex iis caruerit aliquis: cum aut orat: aut docet:aut scribit:& tamen agere se ex arte dicat: huic qui non crediderit: rectius iudicabit.

Iis uerbis Plato præcipuam artis rhetoricæ partem breuiter explicauit: quã Aristoteles: uix longa oratione potuit expedire.Ex quo palam fit:an aduersarius Platoni iure obiiciat loquacitatem:cum tam paucis complexus omnia fuerit:quæ Aristoteles diu scribendo laborauit.Norat hic omnium maxime & tempus:& modum orationis.Longior est interdum:cum in dialogis aliqua re proposita:non nisi pluribus cogi potest:qui respõdet assentire: Interim uero quã breuissimus est:dum rem aliquã definiri oportet:& sciẽtiæ,ut ita dicã,puncto complecti. Quippe ne Aristoteles quidẽ reprehendendus est:q; prolyxius artẽ tractarit:dum particulatim de iis disseruit:quæ & nõ dum scripta habebantur:& cognitu erant necessaria.Habet suũ unũquodq; genus dicendi modũ:atq; is aptissime agit:q modo longior: modo breuior est pro rerũ: tẽporum ue ratione.Demosthenis quidẽ apud græcos:apud latinos uero Ciceronis ea oratio optima fertur esse:quæ maxima.& certe:ut aliæ bonæ res:ita bonus liber melior quisq; est:quo maior.Breuitas itaq; eatenus custodienda est:quatenus causa permittit. Alioquin præuaricatio esset transire dicenda:uel cursim & breuiter attingere:quæ inculcanda essent:& repetenda.Num siquis etiam peripateticorum:quod facere hac tempestate disputantes consueuerunt: cum re aliqua proposita syllogismum protulerit:si ad eum:qui uel primæ:uel secundæ propositioni contradixerit:respondere:atq; aliis syllogismis:tum propositũ suum tueri: tum aduersarii rationes soluere uoluerit:idq; tandiu fecerit:quoad soluendi:obiiciendiq; facultas detur:nõ modo:non breuior:sed multo longior:q̃ apud Platonẽ fit:disputatio protrahetur? Neq; tamen perfici propositum poterit:nouis semper obiectionibus adductis: siquidem externæ orationi: instantiam semper afferri posse:autor est Aristoteles. Atqui Plato cum primũ aduersarium coegit: omnibus:quæ præposita fuerant assentiri:quod pluribus uerbis fieri necessarium est: tum affert conclusionem:sed qua ui dicendi:quo splendore uerborum:qua sententiarum copia: qua demonstrandi:probandi ue ratione:siue a natura ducat argumẽtum: siue a notione communi: siue ab exemplo:quo etiam multitudinem capiat: & doctos teneat: atq; indoctos: Nec ullam orationis ambiguitatem relinquat? Quantum etiam fructum:usumq; rerum commodissimarum auditoribus præbet? Quid eloquentiam eius: & dicendi copiam memorem? quam te non pudet loquacitatem appellare? Nullum profecto in eius sermonibus uerbum est: quod nõ magnum aliquid significet:& plurimum præstet utilitatis. Quod si rhetoricæ finis persuasio est: hæc autem quomodo optime fiat Plato tradidit: Vtq; Aristoteles:quæ a se didicerat conscribere posset:autor fuit:quo iure inuehi in eum potes: tanquam oratoriæ artis ignarum? Fuerunt fortasse nonnulli:qui cum aliis quomodo persuaderi posset:præcepissent: id tamen ipsi præstare nequaquam potuerunt. Sed Plato & præcepit optime: & quæ præceperat egit egregie: Cõuenit sane inter omnes:solo contradicente aduersario:neminem in persuadendo Platone præstãtiorem fuisse. Neminem tam apte: distincte:ornate: copioseq; dixisse: quis machinas Platonicæ orationis euadere potest? quis eius artificio resistere: quominus uictus: prostratusq; discedat? Corruunt aduersarii:quasi uertigine capitis: & oculorum caligine capti obmutescunt: atq; ut Menon ait:quasi quodam stupore obtorpescunt:Protagoras:Hippias:Prodicus: Gorgias:Polus:Menon:Eutiphron:& quicunq; alii cum Platone decertant:multum diuq; dilapsi:& sibi parum constantes: ac pugnantia dicentes: demum inaudita quadam dicendi ui superati consentiunt. Vnus,inquit,aduersarius:idemq; semper est Platonis stilus:ubiq; sui similis:natura factus nõ arte. Fateor:philosophus enim Plato erat: & philosophiæ uerus ubiq; professor: siue de rebus diuinis:& a materia separatis:siue de rebus naturalibus:siue de moribus: siue de religione: aut de republica:aut de differendi:orandi ue facultate:aut de alia quacunq; re agat: morem philosophi seruat:& ab eius officio nunquam discedit. De omni materia ita tractat: ut ueritatem cuiusq; rei:essentiam:honestatem inuestiget:ac contempletur. Hoc enim præcipuum philosophantis munus est:indagatio:atq; inuentio ueritatis. Hæc uera philosophia est. Huius rei amore:ac studio philosophi nomen inuentum est. Huius ubiq; Plato studiosus:atq; auidus indagator fuit. Huius limites seruauit:ut debuit:cum de rebus diuinis:humanisq; dissereret. Quod ab

Aristotele quoq; Platonis discipulo accuratissime seruatũ est. Sed aduersarius nõ minus Aristotelis characterem: q̃ Platonis ignorat. Hoc igitur damnat: q̧ simili modo de rebus similibus Plato scripserit. At ille hoc ipsum optat: eadem semper de eisdem rebus dicere posse: Ergo etiã de similibus simili modo: & non modo hoc: modo illud: de eadem re opinari. Simplex enim ueritatis ratio: atq; oratio est. Nec fieri potest: ut dum uarie quis de eadem re opinatur: & dicit: Non falsa etiam: & sibi inuicem repugnantia sentiat: Sed Plato ueram ubiq; rerum rationem: & genus: modumq; dicendi aptum secutus: nihil sibi dissimile: aut diuersum contingere passus est. Neq; uero aduersarius negabit simile dicendi genus similibus rebus deberi: cum uariis dicat uarium esse tribuendum. Ita enim natura comparatum est: ut si uariũ uariis tribuitur: idem quoq; eisdem uideatur tribui oportere. Quod si Plato quantum in unaquaq; re esset ueritatis: ut philosophũ decebat: inuestigauit: atq; disseruit: constat nõ fucato quodã dicendi genere uti eum debuisse: non lasciuo: pumicato: populari: superbo: theatrali: sed graui: modesto: honesto: æquali: leni: quieto: dilucido: cũ dignitate: & ornamentis cõuenientibus ueritati: ac studio philosophiæ. quæ certe nemo unquã Platone perfectius est assecutus: quo cum nemo unquã oratione cõtendere ausus fuit. Probat hoc: ut cæteros omittã. M. Tullius uir doctrina & eloquentia ĩsignis: Mollis est, inqt, oratio philosophorũ & umbratilis: nec sentẽtiis: nec uerbis instructa popularibus: nec iuncta numeris: sed soluta liberius: nihil atrox: nihil mutabile: nihil astutum: casta: uerecũda: uirgo incorrupta quodãmodo. Itaq; sermo: potiusq̃ oratio dicit᷑. Verũ aduersarius: an hæc ad laudem Platonis ascribi debeant ignarus: sermonem eius iudicat naturali pulchritudine: non arte: aut studio: aut cultu aliquo comparatum. Quod tamen ipse naturale appellat: id Marcus Tullius clarissimis uerborum suorum luminibus philosophis tribuit. Simplex enim: uniformeq; genus dicendi potius a natura: q̃ ab arte proficisci· cõtra autem: uarium: & pro rerum discrimine se immutans arte nõ natura institutum aduersarius significat. Tametsi multi quoq; Platonis æquales: uiri singulari doctrina præditi: diuinũ Platonicæ orationis ornatum admirantes: non naturalem: sed arte: studioq; acquisitum dixerunt: adeoq; & delectum uerborum: & rationem compositionis illi curæ fuisse: ut sæpenumero eadẽ scripta mutarit: atq; rescripserit demptis aliis: aliis additis: ut pectere a se scripta diceretur. Cuius rei argumẽtum est: q̧ post eius mortem: exordium librorum: quos de republica scripserat: bis: terq; scriptum in ceris inuentum esse Diogenes Laertius refert. Cui procul dubio plus fidei adhiberi: q̃ aduersario debet. Quod si ĩsito quodã naturæ beneficio ita Plato locutus est: ut nemo unquã: uel summo adhibito studio attingere eloquẽtiam eius potuerit: quod certe aduersarius fatetur: cur diuino illum ingenio fuisse non iure existimemus? Si uero arte: studio: uigilantia eo processit: quo nemo adhuc potuit peruenire: quis rursus tantam ingenii uim non admiretur: qua mortales oẽs in dicendo facile superarit? Sed parum hæc uidet aduersarius. Aristotelẽ uero uario stilo usum fuisse scribit: quod plane falsum est: etsi uerum esset: nihil laudis: aut gloriæ afferret Aristoteli. Siquidem is quoq; eodem ubiq; dicendi genere usus est: rebus, de quibus tractauit: accommodato: quanquam interdum apertior est: interdum obscurior: siue pro rerum difficultate: seu ne passim quibuscunq; hominibus grauissimæ philosophiæ rationes patefierent: semper tamen seruat quietum illud & remissum: & ad docendum idoneum genus dicendi sine ulla exornatione. Nam siquid forte elegantius ad Alexandrum: aut alibi scripsit: id perbreue fuit. Nec Plato huiusmodi ornamentis caruit. Quippe omnes eius de republica libri pleni sunt ĩcredibili quadam dicendi suauitate. Exordia Phædonis: Timæi: Parmenidis: Critiæ diuino quodam ornatu scripta leguntur. Totus Gorgias eloquentia surgit: & miram quandam affert legentibus uoluptatem. Vbicunq; demum subiecti materia patitur: quo modo aliquid pulchrius: aut iocundius: aut splendidius: aut magnificẽtius dici potest: q̃ Plato dixerit? ut mihi uideatur quod paulo ante ex. M. Tullii sententia dixi: uerissimum esse: q̧ Plato in oratoribus irridendis ipse orator summus fuisse uideatur. Quin etiam Aristides Eudemonis filius uir optimarum artium cultu tanto præstantior aduersario: ut pudeat me cum hoc illum conferre: quãquam Platoni pro arte rhetorica: atq; oratoribus repugnat: sic tamen & ueritate ipsa: & doctrina Platonis eximia uincitur: ut modo patrem: ac magistrum oratorum eum uenerabundus appellet: modo ad eũ se conuertens: sic alloquatur· Tu ne qui Nestori illi: cuius ex ore melle dulcior fluebat oratio: similis es: ne dicam præstantior: cui sirenes illas tot carminibus celebratas: facile cessuras crediderim: Tu ne inquam alios siquid suauiter dicunt: accusas: atq; reprehendis? Ita Plato dicendi facultate sine cõtrouersia omnes anteiuit: Quẽ aduersarius dicẽdi uarietates: ac orationis discrimina ignorasse contendit: Veruntamen ea dicẽdi facultas tribuenda est Platoni: quæ a publica: plebeiaq; secedẽs ueritatis rationem complectitur: genusq; rhetoricæ artis longe Nobilius constituit: quod Aristoteles conuerti cum dialectica dicit; Plato facultatem uocat: qua satis de

unaquaq; re dici poteſt:nec ualet niſi philoſophiæ:ac ueritatis ſtudio comparari: Eius uerba in ſermone:qui Phædrus inſcribitur:hæc ſunt. Niſi quis philoſophandi ſtudio ſatis profecerit:nõ poterit ulla de re perfectæ differere:quod enim ueritatem non attigit:neq; ars eſt: neq; fieri unquam poteſt. Quemadmodum & Marcus Tullius dum uerum:abſolutumq; oratorem deſcribit:eloquentem eſſe oportere cõfirmat:idq; perdifficile eſſe:& ſummo labore:ſummoq; acquiri ingenio: omni nanq; ſcientia eruditum eſſe debere: quo fieri: ut diſertos multos uideamus: eloquentem uero neminem. Sed qui longior ſum:cũ rem paucis explicare poſsim? Audi Hermogenem:qui rhetoricæ artis præcepta perfectiſsime tradidit:quid de Platonis ſentiat oratione:& cum quibus eum conferendum exiſtimet. Primum exempla quorũdam præceptorum artis accipit a Platone:Deinde cum de forenſi genere dicẽdi pertractat:Demoſthenis orationem dicit eſſe optimam:quatenus ſimpliciter forenſis oratio intelligi poteſt: At uero cum ad eam partem acceſsit:quam demonſtratiuam uocamus: nõ forenſibus ſcilicet quæſtionibus ſurgentem:ſed pedeſtriorem incedentem quietius: Platonis orationem omnium pulcherrimam eſſe confirmat:atq; ita pulcherrimam: ut reciprocari poſsit: & quod in genere demonſtratiuo pulcherrimum eſt:id Platonis orationem dicere:quod uero Platonis oratio eſt:id pulcherrimum in demonſtratiuo genere liceat affirmare. Itaq; platonicam orationem: quaſi optimum affert exemplum iis:qui in demonſtratiuo genere uerſantur:nec in demonſtratiuo genere duntaxat: ſed etiam in ciuiliori illo:& theatrali Platonem Demoſtheni pfert. In tertio uero demonſtratiuo genere:quod poeticũ eſt:principem ſtatuit Homerũ. Itaq; tres iſtos dicendi principes fuiſſe cõmemorat:Homerum:Platonẽ:Demoſthenẽ. & ne cui forte leue id uideatur quod Platoni tribuit: effici,inquit,eiuſmodi genus demonſtratiuum iis ideis: in quibus orationis magnitudo conſumitur:grauitate:claritate:uigore:ambitu:excepta aſperitate & uehemẽtia. Supereſſe etiam eodẽ in genere oportere eam:quæ mores orationis faciat,remiſſam locutionẽ:quin etiã dulcedinem adeſſe:& cultum:quæ delicatã,& pulchram reddunt orationem. Hinc uim accommodatã uiæ:ac rationi dicendi:quã præcipuam eſſe oĩum generum:quæ uim faciãt: fatetur:tamen in eo genere demonſtratiuo:quod ultro:citroq; locutionẽ continet:quod & apud Platonem plurimũ eſt:aſperitatem quoq; & uehementiã opportune accipi:quomodo etiam omnia: quæ uim facere poſſunt:Sed in ciuile,& theatrale genus demonſtratiuum conſumi eiſdem formulis,quibus deliberatiuum. Qui itaq; nouit planam:puram:ac dilucidã facere orationem:nec magnitudinẽ ignorat:& eas:in quibus magnitudo cõſumitur formulas exercere. Præſtat præterea dicendi moribus:& iis:quæ mores conficiunt:necnon delicata: pulchraq; oratione:Et cũ præcipua illa ui:tum oĩbus:quæ uim faciũt:exornationibus corroboratur: quæ oĩa Platoni ab Hermogene tribuuntur:quomodo is artificio:ac facultate dicendi non iure optimo admirandus:anteponendusq; oĩbus uidetur. Eſt enim ut ab eodem Hermogene dicitur abſolutæ:perfectiſsimæq; oratoriæ diſciplinæ:& ſcire:& poſſe uti occaſionibus. Hæc etenim præcipua uis eſt: ut in uno quoq; dicendi genere:& in unaquaq; ſententia ſcias quo tẽpore:quo loco: quo modo:in quã perſonam:qua cauſa utaris.nec ſolum ut ſcias: ſed etiam ut poſsis: quod Platonem & ſciuiſſe:& potuiſſe teſtatur. Item cũ tria dicendi genera idem autor Hermogenes ponat:quæ etiam figuras appellat: ſublime uidelicet:tenue:moderatum: quod eo℞ non apud Platonẽ inuenias? Quippe ſublimis:quod & uerborum:& ſententia℞ magnitudine conſtat: uſus apud eũ plurimus eſt:cum de rebus diuinis:ac maximis loquitur:quale illud eſt. Maximus ille prĩceps rerum moderator Iupiter currum agitans uolucrem primus ĩcedit:curam gerens omnium: nutuq; uniuerſa diſponens. Item illud. Deus:ut uetus etiam ſententia eſt:initium:finemq;: & medium rerum omnium cõtinens recte incedit:naturæ ratione cuncta perluſtrans: Et alibi. Circa oĩum regem omnia ſunt:& illius gratia oĩa:& ipſe cauſa eſt bonorum omnium. Et rurſus. Bonus erat:bonum autem nullius rei inuidia agitari licebat. & reliqua:quæ uerbis: figuriſq; aptiſſimis ad diuinarum re℞:grauiſsimarumq; ſententia℞ explicationem conueniunt. Tenuis autẽ generis:quod & ſententiarum:& uerborum humilitate extenuatum eſt: Exempla apud Platonem multa inueniri poſſunt in libris:quos de legibus ſcripſit. ubi de cõmerciis & agricultura: & aliis huiuſmodi rebus locutus eſt. Multa etiam ex cæteris eius ſermonibus licet colligere:in quibus ſæpenumero res quaſdam minutas ita accurate pertractat:ut eas plane ante oculos conſtituere uideatur. Atqui moderati generis frequẽtior apud eum uſus eſt:Præſertim cum de moribus:de honeſto:de uirtute:de felicitate:de fine hominis agit:ſiue demonſtrando: ſiue eliciendo pedetentim rationes:ſiue afferendo:ſiue alia uia diſputãdo:ſemper enim formam orationis accommodatam ſubiectæ materiæ diligentiſsime ſeruat. Sed de his ſatis dictum eſt:& plus fortaſſe:q̃ res exigere uideatur:cũ nemo ſit:ſolo aduerſario excepto:qui artificium in dicendo Platonis non admiretur:& cæteris omnibus anteponat.

Platonem differendi ratione excelluisse.
Eundem post grammaticam:poeticamq;.xx.annos Socratem audiuisse.
Eundem magos impedientibus Asiæ bellis adire nequiuisse.
De triplici genere Syllogismi demonstratiuo:dialectico:& sophistico.
Platonem omni genere syllogismi usum fuisse.
Totum Platonis Timæum ex syllogismis demonstratiuis constare.
Quo argumento ostendatur cœlum generatum esse.
Aristotelem in libro de principiis rerum naturalium Platonem sequi.
Cœlum esse ingeneratum demonstrari ab Aristotele:a Platone uero generatum.
Quare animi immortalitas probetur in Phædone.
Quare animus non sit harmonia.
In Phædro animi immortalitatem ex motus ratione probari.
Quare animus sit ingeneratus.
Duobus modis corrumpi omne corruptibile.
Per deductionem ad imposibile animi immortalitatem probari.
Supposita Platonis:tanq̃ oracula delphica accipi.
Platonem in euthydemio captioso uti syllogismo:quomodo Aristoteles in elenchis.
De artificio reperiendarum propositionum,cuius Plato inuentor fuit. Caput.V.

n Vnc ad differendi scientiam:quam logicam:siue dialecticam dicimus:transeundum est.Qua i re usqueadeo indoctum fuisse Platonem aduersarius refert : ut nõ uereatur affirmare nunquam illũ syllogismo probare aliquid potuisse.Tradunt:qui Platonis uitã scripsere: eum:postq̃ grammaticæ:& poeticæ: & carmini dithyrambico: lyrico : & tragico operam dederat:uiginti annos Socratem audiuisse:quo mortuo:cõtulisse se ad Cratyllum disciplinæ Heracliti professorẽ:& Hermogenem philosophiæ Parmenidis studiosum: Tum megara ad Euclidem cũ nonnullis aliis socraticis accessisse:Post hæc Cyrenem ad Theodorum mathematicum profectum:inde Italiã petiisse:ut Philolaum:& Eurytum pythagoreos uideret.Mox peragrasse ægyptum:& sacerdotes:ac prophetas eius prouĩciæ adiisse.Persarum etiam Magos quæsiturum fuisse:nisi bella Asiæ eum impedissent.Hunc igitur uirum:qui tãto studio: labore:uigilãtia literarum studiis incubuit:& tot:talesq; habuit præceptores:adeoq; excellenti ingenio præditus fuit:homunciones quidam ingenio hebetes: nullumq; unquam uel studio:uel magistrorum doctrina fructum consecuti:diiudicare audent: Et q intolerabilius est insectari maledictis:atq; damnare:Sed ualeãt ipsi:Nos rem de qua agimus prosequamur.Caussam cur Plato nullius scientiæ præcepta:regulasq; conscripserit:satis abunde superius exposuimus.An uero ex arte:& scientiæ ratione scripserit:& utrum ne ex operibus:quæ reliquit uideatur non modo secutus:sed perfectisime assecutus omnium optimarum artium: disciplinarũq; rationem:deinceps ostendemus.Quanquam pudet me eam rem tueri:quam nemo unquã præter hunc homuncionem in dubium uocauit.Veruntamen ita agere necesse est: cum affirmare impudẽter ausus fuerit Platonem:ne figuram quidem: aut modum aliquem syllogismi tenuisse:nec prorsus aliquid scripsisse:quod uim demõstrationis haberet:q̃ uera igitur hæc calumnia sit:primum uideamus.Cum triplex sit syllogismi genus:demõstratiuum:dialecticum: & quod a fallendo sophisticum dicitur:quorum primum ex ueris:necessariis:primis:immediatis:notioribus:causisq; conclusionis consistit:& suo primo:ac præcipuo modo:atq; etiã secundo,ea:quæ per se insunt prædicato recipit:Secundum ex probabilibus:quæ aut omnibus placent:aut pluribus:aut clarioribus:nobilioribusq;:Tertium ex iis:quæ non probabilia sunt: sed uidẽtur:Cũ inquam tripartito genere syllogismus ita distribuatur:quod nam eorum genus Plato non tractauit? quod alios non docuit? Nam demonstrandi uim:eiusq; summam necesitatem : nemo melius q̃ ille explicauit:ut in Timæo patet:in Parmenide:in Phædone: in Philebo:ĩ Sophista: Item in decimo legum libro:& tractatu addito legibus:Secũdo etiam reipublicæ:in omnibus denique eius sermonibus quocunq; in loco materia patiatur.Ita enim ubiq; ex prioribus:aut simpliciter primis si fieri potest:aut nobis primis per resolutionem exquirendo: necessariam affert ueritatis cõclusionem:ut nemo obiicere quicq̃ possit.In Parmenide ita demonstratur : Vnum multa non est.quod multa nõ est:nec partes habet:nec totum dici potest. Ergo unum nec partes habet:nec totum dici potest.Item unum partes nõ habet:nec multa est:nec principium:aut finem:aut medium habet:& ob eam rem termino caret.quippe prĩcipium finis:& medium termini sunt.Vnum igitur ĩfinit um est:quod infinitum est:neq; rotundũ:neq; rectum est: Sic enĩ termino describeret:Ergo figura etiã caret.Item quod figura caret:nec in seipso : nec ĩ alio esse potest.

potest. Sed ne longior sim: omnis fere hic sermo Platonis ex syllogismis demonstratiuis quantum subiecta materia patitur, cōstitutus est: ut nullū argumētandi genus acrius: ut ita dixerim, atq; efficacius liceat inuenire. Cœlum in Timæo, inquit, uideri, ac tangi potest: corpore etiam constat: quæ autem huius generis sunt: sentiri possunt: quæ uero sentiri possunt: hæc opinione etiā cum sensu comprehendi possunt: & generātur: generataq; sunt. Cœlum igitur generatum est. Rogemus obsecro parumper nouum istū præceptorē: an hæc oratio syllogismus sit: & aliquid habeat demonstrationis: ac necessitatem afferat: sed iste cū & quid sit: & quemadmodum demonstratio fiat, ignoret: nihil nobis respondebit: Verū ad maledicta se: contumeliasq; conuertet. At Plato more geometrarum: prius, quā demōstret: sumit terminos: & supposita statuit: ex quibus inferat demonstrationē. Vere ens, inquit, est: quod intelligentia cū ratione comprehendi potest. Generatum, idest: quod opinione cū rationali sensu concipitur. Omne quod generatum est: a causa ortum est. Quod ab aliqua causa non prouenit: non est generatum. Cuius exemplū semper ens est: id bonum est, & necessarium: Cuius exemplū est generatum: id bonū nō est. Vniuersum: siue cœlū: siue mundus uocetur: hunc in modū Plato proponere: atq; hisce principiis argumentari solet. Quem Aristoteles secutus libro primo de principiis rerum naturalium. Illud, īquit, nobis propositum sit: res oēs naturales: aut aliquas moueri. Et in libro, quē de cœlo scripsit: quinq; illa supponit. Motum simplicē corporis simplicis esse. Corpus simplex motū aliquem simplicem secūdum naturam habere. Duos esse simplices motus: unum uni esse contrarium. Quod contrario caret: id nihil a quo corrumpatur, habere. Ex his substantiā quinti corporis demonstrat. Sed hic quidem ingeneratū esse cœlum his suppositis ostendit: Plato uero generatum esse: suis suppositis declarat: Cæterum quomodo hic generatum, ille ingeneratum dicat: nō est animus hoc loco explicare. Syllogismus igitur, quē modo proposui: demonstrationis uim obtinet: Ex definitione per conuersionē factus: in quo medium est ipsa definitio: quæ rei causa est. Nam quid est esse: quāuis demonstratio eius non sit: tamen per demōstrationem patet: Vbi per causam rei essentia demōstratur: quēadmodum hoc loco fieri uidemus. Cœlum enim propterea generatum est: quia uideri: tangiq; potest: sicut etiā Aristoteles secundo libro posterioꝝ tradit. Quippe lunæ, inquit, propterea defectū fieri: quia lumen solis telluris opacitate priuatur. Item Plato: Cœlum generatū est, inquit quod autem generatum est: causam habet. Hæc ita. In Phædone autem: cū de animi immortalitate pertractat: interim ex cōtrariorum ratione: & uicaria (ut ita dicam) generatiōe: nōnunquā ex recordatione aīum demonstrat ante generationem corporis fuisse: interire autem cū corpore non posse. Ex eius simplicitate declarat: quinetiā obiecta: quæ sumi ex harmonia possent: syllogismis diligentissime soluit. Animū, inquit, ante ortum corporis fuisse, ostensum est: Atqui harmonia ante compositum esse non potest: ergo animus harmonia non est. Item harmonia cōpositum suum subsequitur: animus uero corpori dominatur: atq; eo præstantior est: Ad hæc harmonia magis: ac minus recipit: animus minime. harmonia nequaq̄ his contraria est: ex quibus constat: animus uero cupiditatibus corporis aduersatur. His finitimū illud in Phædro est. Animus seipsū mouet: quod seipsum mouet: semper mouetur: quod semper mouetur, immortale est: animus igitur immortalis est. Item animus a seipso mouetur: quod a seipso mouetur, id cæteris: quæ extrinsecus mouentur, origo: & principiū motus est: principium uero ingeneratū est. ergo animus est ingeneratus: atq; ob id etiam immortalis. His duobus syllogismis corruptionem animi tollere oīno Plato uidetur. Cum enim quicquid corrūpitur, duobus modis corrumpatur: aut enim a seipso propter materiā in eo contentam: aut aliunde fit corruptio: ut lignū: tum sua putrefactione corruptioni obnoxium est: tum quia uri extrinsecus: ac secari potest. Primus syllogismus animū minime a se corrumpi ostēdit: Secundus ne ab alio quidē corrumpi posse declarat: Verū enim uero de motu ipso animi: quo per se animus mouetur: siue oīno de eius motu: quoniā uir quidem præstantis ingenii: singularisq; doctrinæ dubitasse uidetur: possem equidē ostendere Aristotelem a Platone nō dissentire. Sed hæc res aliū locum postulat. Nūc uidendum est: quomodo per deductionem ad impossibile Plato animi immortalitatem defendat. Nisi principiū sit, inquit, nec ipsum ex alio: nec aliud ex eo fieri: aut moueri potest. Siquidem ex principio oīa fieri debent. Hoc autem sequitur, ut cœlum omne: omnisq; generationis ratio corruat: & rursus creetur. Quod cum impossibile sit: ipsa quoq; suppositio: quæ principiū tollit: erit impossibilis. Itaq; non ignorauit Plato syllogismum constituere: & demonstrationem: quoad eius subiecta materia pateretur: ex principiis facere diligenti ratione suppositis: quo rerum cognitio manifestior: ac certior haberetur: Quamobrem pleriq; singulari doctrina: sapientiaq; præstantes: qbus religionis suæ ratione permissum est: ut supposita a Platone recipere possint: ea tanquā delphica quædā oracula recepere: quod ex libris, quos scriptos reliquerunt, manifeste potest intelligi.

Nam quomodo afferre in medium singula possim:cum philosophi huius sermo:omnis ex syllogismis cõstet:sitq; pulcherrima demonstrationum necessitate refertus : & nihil oĩno habeat: quod miro ratiocinandi artificio uideatur carere. Legat,q id cupit intelligere:Platonis libros. Facile enim prospiciet omne syllogismorum genus aptissime rebus,de quibus agitur accõmodari:Tractatur scilicet pro rei opportunitate modo demõstratiue:modo dialectice:hoc est probabili quadam ratione:interdum etiam captiose. Nam etsi crebrior est usus dialectice propositionis : tamen hoc etiá captionis genus adhibitum est:ut in Euthydemo patet:ubi omnes fere cauillationum modos attigit:quemadmodũ fecisse Aristoteles uidetur:in libro quem de Elenchis:hoc est coargutionibus scriptum reliquit:Differitur syllogismo directo:prima:secũda:tertia figura:& modis figurarũ omnibus:uniuersaliter:uel particulariter,affirmando : uel negãdo, deducitur ad impossibile: ponitur uicissim conuersionis ratio:inductio:instantia: sunt problemata a definitione:genere:proprio:accidente.argumenta a maiori:minori:simili:omnibus denique casibus:sunt enthymemata:sunt probabilia:signa:exempla:omnis postremo disciplinæ logicæ uia:ac ratio. Per diuisionem:per definitionem:per demonstrationem:aut quouis alio modo agi potest:Quippe hæc oĩa subtiliter:absoluteq; a Platone tractari perspicuum est. Post hæc nemini dubium est artificium reperiendarũ propositionum:& copiam plurimũ ualere,siue dialectice:siue demonstratiue:siue captiose arguere libeat:& hanc facultatem omnem artem: scientiamq; cõplecti. Cum enim nulla ratiocinandi complexio sine propositione fieri possit:propositiones autem capi:nisi certo artificio,nequeãt:hinc plurimum ualeat necesse est:in quouis doctrinæ genere ea ratio:de qua tractauit Aristoteles in iis libris:quos a differendi facultate: logicos nominamus:in quibus sane tantum studii uidetur uir sapientissimus adhibuisse: ut nõ minus in his:q̃ in aliis libris:excellentiam ingenii sui manifestam fecerit. Tam uero commodam hanc artificii rationẽ existimauit:ut absq; ea syllogismorũ doctrinam perfici posse prorsus negauerit. Nõ enim syllogismi formam duntaxat consyderari:sed etiá constituendi facultatem haberi scripsit oportere:quá cum traderet:non dubitauit affirmare genus omne ea una cõfici posse:tum ostendendi:tum ad impossibile deducendi:tum etiá hypothetice arguendi : & oĩno ratiocinandi:siue materia necessaria:siue contingens:siue alia quæuis prædicãdi ratio fuerit. Certumq; & exploratum esse existimat:nõ modo,hac uia genus omne ratiocinandi effici posse: uerum etiam fieri nõ posse:ut alia uia recte ratiocinari ualeamus. Omnem enim syllogismũ figura certa,ex iis:quæ ab eo tradita sunt:fieri posse existimat. Figuram autẽ non nisi huiusmodi artificio constitui posse:quod tale est:ut amborum terminorũ,cuiuscunq; problematis: siue affirmandi:siue negandi:siue uniuersalis:siue singularis:siue prima figura:siue secunda:seu tertia : & quocunq; ratiocinandi genere consequentia reperire possimus: quid præterea termini ipsi cõsequantur:quid a se alienum recusent:Consequentiũ etiam:quid essentiale prædicetur:quid ut proprium:quid ut accidens tribuatur:quid probabili:quid uera sumatur ratione. His enim ita compertis:apteq; ordinatis syllogismus oĩs conficitur: & quo pluribus eiusmodi initiis abundamus:eo facilius conclusionem deducere possumus:& quo uerioribus:eo certius demonstramus. Ex consequẽtibus enim propositiones:mediaq; sumatur necesse est:nec syllogismus sicut iam supradictum est:perfici aliter potest. Ita Aristoteles reperiendarũ propositionum artificiũ : non modo probat:sed etiam tractat diligentissime:quod oĩbus:qui eius libros legent constare facile poterit. Hoc tam cõmodum:tamq; utile:atq; præcipuum in differendi ratione artificium primus Plato Aristotelis præceptor exposuit,in eo sermone:q ĩscriptus est Parmenides. Quippe facultatem reperiendarũ propositionum:mirifice in eo tradit:& quasi ante oculos ponit. Præcipit enim,ut uestigandum:inuestigãdumq; sit:quid affirmationem:quid negationẽ consequatur:aut non consequatur:quid simul & consequatur:& non cõsequatur. Rursusq; in utroq; eorum:quid sibi:suoq; ipsius respectu cõsequens habeat:quid nõ habeat: quid simul habeat & nõ habeat. Simili etiá modo quid sibi respectu aliorum consequens habeat:quid non habeat:quid habeat & non habeat. Ex quibus oĩbus simul iunctis,quatuor & uiginti coniugationes deriuãtur:Ingens præterea summa propositionũ nascitur:quibus omnibus usus est Parmenides:cum de uno illo diuino sermonem haberet:& quanq̃ usu potius quodá artificioso cõstare præcepta artis significat : tamen non prætermittit,quinetiam de artificio multa percipiat. Nam cum Socratem ad exercendũ in dialectica arte ingenium fuisset hortatus:flagitãte illo orationem eius exercitationis:eam esse rationem respondit:qua Zenonem philosophum, olim disputãtem audierat:illamq; his uerbis confirmat:Si tuum,inquit,exercere ingenium cupis:oportet,non modo posito:ut quæuis res sit:quid accidere possit:ex ea ipsa positione consyderare:sed etiam posito:q non sit:quid inde possit euenire. Verbi gratia. Si de eo agendũ sit: quod Zeno posuerat: an unũ sit multa animaduertendũ est quid accidere possit: Tum multis : uel respectu suo ipsorum:

rum:uel respectu unius:tum uni uel suo:uel multorum respectu. Rursus si unum multa non sit: consyderandum quid accidere posit:& uni:& multis:tum suo ipsorum:tum mutue comparationis respectu. In summa de quacunq; re ponatur:uel ꝙ sit:uel ꝙ non sit:uel aliquo modo affecta sit:diligenter scrutari oportet,quæ accidant : tam suo ipsius,q̃ cuiusuis alterius rei:quam intenderis respectu. Eodemq; modo respectu:aut plurium:aut omnium:quin etiam cætera respectu:tum suo:tum aliorum. Deniq; quicquid intenderis:siue ut ens: siue ut non ens positũ ab ſte sit:ita agendum est:Si perfecta ingenii exercitatione ueri rationem cupis inuestigare. En q̃ breuiter Plato de huiusmodi modis præcepit. Atq; etiam in rei propositæ demõstratione:nouem illis de diuino uno positionibus:in quibus tota Parmenidis disputatio consumitur:Vario artificio usus est:quemadmodum & res exigere:& explicandi consiliũ petere uidebatur. Hæc cum ita sint:quis adeo amens:rudis:audax:temerarius est : qui Platonem dialecticæ artis ignarum : & differendi imperitum fuisse existimet:atq; reprehendat? Immo uero quis non potius eius ingenium:doctrinam : eruditionem admiretur? Cuius artificium secutus Aristoteles merito ab oībus probari & potest:& debet. Itaq; Plato in differendi ratione facile princeps fuisse existimãdus est:& quasi fons qdam:a quo artificium disputandi omne defluxerit. Quamobrẽ admirari satis hunc eius aduersarium non possum:ꝙ calumnias suas latere diutius contra ueritatẽ posse existimauerit. Nisi forte ea causa deceptus est:ꝙ cũ latinis scriberet: qui uel Platonis libros nõ habent:uel uitio interpretum ita obscuros habent:ineptos:mẽdosos:ut uix legi sine stomacho posint:Tutum proinde fore maleficium suum sperauit. Sed de logica hactenus.

Naturalium rerum scientiam calluisse Platonem : & Aristotelis scripta ab illius scriptis minime dissentire.
Animi generationem ab iis solis percipi posse: qui Pythagorei:Platoniciq; sint: & mathematicas calleant disciplinas.
Quibus nominibus Aristoteles uocet principia naturalia:quibus Plato.
De triplici genere intelligendi.
Platonem perfectius Aristotele de cœlo scripsisse.
Quibus figuris Plato quatuor corpora dicat esse formata.
Quare ex igne & terra Plato cœlum dicat constare:stellas autem ex quatuor elementis.
Quæ ab Aristotele dicta de elementis fuerunt: eadem Platonem ante dixisse.
Parum consyderantes frustra irridere Platonem de corporum figuris. Caput. VI.

a Tqui naturalium reꝝ disciplinã ex Timæo Platonis satis abunde licet haurire: siue principia reꝝ consyderemus:siue res ipsas ex principiis constitutas : atq; ex his eas in primis:quæ magis præcipue:ac generales habentur:ut aīum:cœlum:& cœlestia corpora. Item quatuor elementoꝝ uniuersalem rationẽ:& particulatim conditionẽ eorum:sed de generatione animi hoc loco dicendũ non est:cum & multo difficilior quæstio sit: nec nisi ab iis intelligi posit: qui Pythagoreoꝝ:& Platonicorum rationes perfecte nouerunt: & mathematicaꝝ disciplinarum cognitionẽ habẽt. Sit præterea ad eam explicandã longe prolixior oratio necessaria. De cœlo & cœlestibus corporibus:siquis doctrinã Aristotelis sequendam existimat:quod equidẽ non improbo:profecto reperiet nihil ab Aristotele melius,q̃ a Platone dictum fuisse:sed prius,q̃ ad hoc uenio:de principiis reꝝ naturalium dicam: quæ Aristoteles formam ponit:& materiã:& priuationem:Plato ideam:materiã : & optimarum reꝝ opificẽ deum. Triplex item genus intelligi,inquit,oportere:Vnũ quod fiat:aliud in quo fiat:Tertiũ ad cuius similitudinẽ id quod fit:oriatur:& ad patris:& matris:& nati cõparationem hæc trãsfert. Materiã quidem:quæ oīa recipit:& quasi mater oīum est omnino īformem:& specie omni priuatam esse: eisdẽ plane rationibus probat:quas Aristoteles ab eo sumptas explicauit,ita enĩ inquit. Siquã formam sibi propriã haberet:hæc profecto occuparet:impedimẽtoq; esset: ne cætera reciperent. Quemadmodũ siquis in rudi:inæquali: atq; asperiore materia signũ aliquod imprimere uolẽs:frustraretur labore:nisi prius eam explanaret: & lenem : æqualemq; ad unguem redigeret:Et rursus apertius : Illud ad cuius similitudinẽ oritur ꝙ fit semp eodem modo se habens:ingeneratũ & incorruptibile dicit intelligentia consyderandũ: quæ qdem & Aristoteles formæ tribuit:quod aũt fit:id sensibile:generabile: cõmutabile semper appellat. Tertiũ genus formæ capedinẽ ponit:incorruptibilem:& reꝝ:quæ generantur oīum:sedem. Hanc aũt talem esse:ut sine sensu attingatur:& spuria quadã ut ipse,inquit,cogitatione:aīo cõcipi posit. At enĩ Aristoteles etiã ipse materiam primã ingenerabilem & incorruptibilẽ ponit. Itaq; de primis rerum pricipiis nihil prorsus a suo præceptore dissentit. Cœlum aũt secundum Platonis opinio-

nem causa ingeneratũ:tempore generatum eſt:Ariſtotelis uero ſententia tẽpore ingeneratum eſt:idq; unũ & ſolũ in formã ſphæræ conglobatum:nullũ habens inſtrumentũ:finitum quoq; & ex tota naturali materia conſtans. Nullã enim inquit, alicuius rei partem:aut uirtutẽ foris relinquit. Sic recte ſimul:atq; aperte locutus eſt Ariſtoteles: quæ oĩa iiſdem fere uerbis a Platone dicta accepit. Quanquã Plato perfectius de his diſſeruit: cum cauſam quoq; efficientem cœlo tribuerit. Sed ſi cœlum Ariſtoteles q̃ntum eſſe corpus opinat̃:a quatuor elementis diuerſum. Plato uero uel non diuerſum ab his quatuor uidet̃ uelle:uel eo℞ ſummum:atq; præcipuum:tamen uel in his conuenire inuicẽ uidentur iudicio eo℞: qui hæc diligentius fuerũt perſcrutati. Quippe Plato quinq; illis figuris hæc corpora formari exiſtimat Pyramide ignẽ:cubo terram: Icoſahedro aerem:octahedro aquam:dodecahedro cœlũ. Quod ſi dodecahedrum a reliquis figuris ſua eſſentia differt:ut cœlũ quoq; ſua natura a cæteris corporib⁹ differat neceſſe eſt. Quin etiam Xenocrates uir naturæ rerum ſtudioſiſsimus: & diſcipulo℞ Platonis apprime familiaris:in eo libro:quẽ de Platonis uita ſcripſit:ut Symplicius in expoſitione libri de cœlo & mundo refert, hæc dicit. Sic aĩalia in formas & partes oĩbus rebus diſtributa conſtituit: quouſq; ad oĩum animalium elemẽta deuenit:quæ figuras quinq;:ſiue quinq; corpora appellat: ætherem: ignem:aerem:aquã:terram:Quibus uerbis apertiſsime conſtat dodecahedrum illud pro ſimplicis corporis figura a Platone cœlo tribui:quod ætherem uocat. Itaq; hoc etiã inter Ariſtotelẽ & Platonem cõuenire uidetur. Nã etſi Plato cœlum ex igne cõſtare affirmat:quatenus ſcilicet uiſibile eſt:& ex terra, quatenus tangi poteſt:ſtellaſq; ex omnibus quatuor elemẽtis eſſe cõpoſitas: non tamẽ hæc ita eſſe exiſtimat: ut quæ generationi:corruptioniq; obnoxia ſũt:corpus immortale conſtituant:ſed ex igne cœlũ eſſe:quia corpus æthereum lucidũ eſt:e terra, quia ſenſui occurrit:e mediis, quia medio℞ præcipuam recipit rationẽ: quod ne Ariſtoteles quidẽ inficias iret:cœleſtia ſcilicet corpora conſtare ex his ſumitatibus elemento℞:quando, & ipſe cœlũ eſſe uult uiſui:tactuiq; obnoxium:quod aĩatum quoq; & aĩal eſſe, ut Plato cenſuerat, in libro de cœlo affirmauit. Nos enim, inquit, perinde:ut de aĩalibus iſtis conſyderamus:ad hæc:quæ de quadripartita elemento℞ ratione in libro de cœlo Ariſtoteles docet:eadem oĩa Plato breuiſsime in Timæo expoſuit. Eaſdem plane q̃litates ſpeciatim declarans: ut incorruptibile: atq; ingenerabile ſit ratione totius:ut ratione partis corruptibile:& generabile:neq; de his ſolũ:ſed de multis quoq; aliis particularibus naturæ rebus Plato diligentiſsime tractauit:ut de aĩalibus:metallis:& iis, quæ græci meteora:latini ſublimia uocãt. De figuris:quas corporibus tribuit: qui hæc leuius cõſyderauerunt:riſu digna ſcripſiſſe Platonem exiſtimauere:cum ipſi potius ridendi:uel certe magis deridendi forent: At quibus curæ fuit huiuſmodi re℞ nationes ab eruditiſsimis uiris:qui ante nos fuerunt perſcrutari: hi quemadmodum a Platone hæc dicta fuerint: & ſciunt & poſſunt explicare.

Theologiæ rationes neminem Platone ſubtilius attigiſſe.
Dionyſium Areopagitam:non modo ſententias:ſed etiam uerba Platonis uſurpaſſe.
De actiua philoſophia perfectiſsime in dialogis locutum fuiſſe Platonem.
De uoluptatis duplici ratione. Caput. VII.

SEd de his alias. Nam theologiæ quidem:atq; eius diſciplinæ:quæ ordine inueſtigãdi rebus naturæ poſterior eſt:dignitate:naturaq; prior habetur:quis mentis compos dubitet palmam Platoni eſſe tribuendã? Quippe etiam peripateticæ pr̃iceps ſectæ:ui ueritatis:quæ ab inuitis pectoribus erũpit aſtrictus: principatum eius ſciẽtiæ Platoni concedit. Quid toto Parmenide ſublimius? quid ſapientius? quid diuinius? quid de ſũma ſimplicitate:unitateq; primi entis:uel potius ſupra oĩa entia dei plenius:atq; explicacius? Cuius nõ modo ſententiis:uerũ etiam uerbis ipſis princeps chriſtianæ theologiæ Dionyſius Areopagita in oĩbus ſuis operibus utitur. Multa etiã his ſimilia in Sophiſta:multa ĩ Politico:in Phædone: in Philebo: ĩ Timæo: in Sympoſio:in Phædro:in libris de republica:in legibus:in epiſtolis:deniq; in omni ſuo opere: de deo:& de rebus diuinis:& intelligibilibus:& intellectualibus ſapiẽtiſsime Plato diſſeruit. Actiuã uero philoſophiã:ſiue, quæ ad mores p̃tinet:ſiue, quæ ad rem familiarẽ:aut ſtatum ciuilẽ reipublicæ ſpectat:ſi apud Platonẽ reperire uolueris:pleni ſũt oẽs eius libri. Sed in primis q̃ de republica ſcripti ſunt:de legibus Eutiphron:Apologia:Criton:Theætetus:Menon:Hippias uterq;:Alcibiades uterq;: Sympoſiũ:Phædrus: Menexenus: Protagoras:Lyſis. Quid Philebum cõmemorem:in quo cũ de ultimo hoĩs fine diſſereret: qđ in ea parte philoſophiæ:quæ de moribus tractat:præcipuũ eſt:& ab aliis in uoluptate:ab aliis in prudentia cõſtituitur. Ipſe multis præclariſq; rationibus oſtẽdit duplicẽ uoluptatis rationẽ:eiuſq; ge

nerationem & essentiam:tum prudentiæ mentis:& scientiæ rationem. Respectu quidem uoluptatis excellentem:sed quatenus perfectam hominis felicitatem respicit,inferiorem. Quorum cum neutrum summum esse hominis bonum ostendisset: postremo cōcludit tertium quidem illis duobus longe præstantius esse:felicitatem hominis: bonumq; extremum:id esse boni naturam ipsam:atq; rationem. Quæ quanquam longo sermone disputata a Platone fuerūt: nullam tamen sententiam:nullum membrum: nullum deniq; uerbum; & ne punctum quidē orationis protulit:non summæ necessarium:& doctrinæ:ac sapientiæ plenum. Quod idcirco a me dictum uelim:quia aduersarius perturbata:contorta:incōstantia: plena loquacitatis scripta Platonis esse commemorat:Sed de his hactenus.

Mathematicarum disciplinarum studiosissimum fuisse Platonem.
Platonis libros intelligi non posse:absq; mathematicis disciplinis.
Theonem composuisse compendium mathematicarum disciplinarum ad Platonis libros.
Neminem Geometriæ expertem scholam Platonicam ingredi aptum.
De oraculo delphico liberari Athenas pestilentia posse:si aram cubicam duplicarent.
Platonem primum cubi duplicationem inuenisse.
Quod sit difficillimum problema Geometriæ.
Sine Geometriæ cognitione:nec esse quenquam doctum:nec appellari posse.
Qua uia leges possint custodiri.
Virtutes esse:& quatuor:& unum.
Cæteras artes a sapientiæ nomine excludi. Quatuor mathematicas: disciplinas adhiberi.
Particula libri legum traducta:in qua apparet quid tenere debeat:qui recte uult discere.
Duobus maxime argumentis cuiusq; doctrinam probari. Caput. VIII.

n Vnc de mathematicis disciplinis:quarum simili modo ignarum fuisse Platonem aduersarius scribit:dicendum aliquid censeo: ut in his quoq;, q̄ excellens fuerit Platonis doctrina ītelligi possit. Multa profecto Geometriæ:Arithmeticæ:Musicæ:Astronomiæ: passim in eius libris præcepta contemplatione digna reperiuntur:quæ si Plato Mathematicarum disciplinarum ignarus fuisset:ut quidam homunciones blatterare nō uerentur:non potuisset suis libris īserere. Nunc uero tam crebro his utitur: siue de rebus diuinis: siue naturalibus:siue moralibus disserat:ut nemo nisi mathematicis disciplinis instructus opera eius possit intelligere. Hinc pleriq; expositores Platonis:in explanādis eius libris de mathematicis rationibus plura dixerūt:& Theon summus ille mathematicus:cum opus de quatuor mathematicis disciplinis edidisset:compendium in Platonis libros inscripsit:quasi ea duntaxat in his continerentur:quæ Plato in suis operibus tetigisset. Equidem ita a maioribus nostris traditum accepi:Platonem non minus quadripartitam hanc mathematicarum disciplinarum rationem:q̄ aliam quamuis philosophiæ partem suis discipulis explicare solitum fuisse:ac uestibulo scholæ eius hoc epigramma inscriptum extitisse. Nemo huc Geometriæ expers introeat:quod in primis significare uidetur:eum a sacello philosophiæ arcendū esse:qui Geometriæ disciplina non sit institutus:q̄q̄ illud quoq; possit denotare. Neminem esse intromittendum: qui uirtutē ex geometrica mediocritate quæsitam non sit cōsecutus. Megaram quoq; & Cyrenen quemadmodum supradiximus profectum esse Platonem constat:ut illic Euclidē summum geometram:hic Theodorum inter mathematicos præstantissimum audiret. Illud quoq; de eo legit: cum aliquando athenienses Apollinis oracula sciscitatum uenissent:quo pacto a pestilētia:qua maxime uexabantur:possent liberari:huiusmodi responsum accepisse:Ita demum sospitem futuram ciuitatem:si illius aram:cuius figura cubica erat,duplicarent. Quapropter illos euestigio alterum cubum aræ coniuxisse. Sed non propterea morbum aliquo modo desæuisse. Quod cū ad Deum relatum esset:nō dum sibi obtemperatum respondisse:quippe iussisse se: ut cubum duplicarent:eos uero cubo cubum superposuisse. Quamobrem athenienses:cum aliquandiu ancipites consilii fuissent:ad extremum Platonem adiisse:quem norant mathematicarum rerum esse peritissimum. Consultum igitur Platonem:quid sibi Apollinis oraculum uellet: ita respondisse. Probro dare atheniensibus Deum:q; Geometriæ disciplinam cōtemnerent. Post hæc ita duplicari cubum discipulis suis ostendisse:Si duabus lineis rectis:duæ mediæ rectæ proportionales inuenirentur. Duabus enim unam mediam proportionalem inueniri compertum iam erat. Sed duabus duas reperiri posse proportionales:adhuc erat ignotum. Platonē itaq; id primum cōperisse:& quod nunc in libris Archimedis legitur:illius esse inuentum. Quod si Geo-

metria cæteris omnibus mathematicis disciplinis:ob certiorem demõstrationis:ueritatisq; rationem nobilior habetur. Ex omnibus autem Geometriæ propositionibus ea difficillima fuit: quo pacto posset cubus duplicari: id autem Plato inuenit: quis adeo indoctus est: temerarius: amés:ut ignorasse illum mathematicas disciplinas ausit asserere? Aut quid est minus simile ueri:q̃ hæc incognita fuisse Platoni: qui cæteros semper ad præclaram huiusmodi rerum cognitionem hortatus est:& sine his:nec esse:nec dici posse:quenquam doctum existimat? Quippe in libro de legibus duodecimo:cum leges exposuisset:& quemadmodum obseruari possent,inuestigaret:ridiculumq; diceret esse hominem:qui frustra elaboraret in re:quæ firma,ac stabilis nõ esset: Salutem inquit,legum:potestatemq;:tum demum perpetuam fore:si sapientissimi ciuitatis sæpenumero unum in locum cõgregati:suas atq; alienas leges exquirerent. Et siquid in alienis opportunum:atq; utile esset,adderent suis: Siquid in suis minus probandũ:id remouerent: & ad unam uirtutem:uirtutisq; ducem:ac principem mentem oculos dirigerent. Esse enim uirtutes:& quatuor:& unum. quatuor ꝙ subiectæ res circa quas uersantur: diuersæ sunt: Vnum,ꝙ ad unam mentem:& sapientiam respiciunt: quo sapientem quoq; in administranda republica spectare,inquit,oportere. Sic enim fieri posse:ut & religionem erga Deum immortalem seruet: & diuinarum rerum cognitionem habeat:& alios monere:atq; instruere possit. Post hæc in tractatu:quem legibus addidit:cum quis:aut qualis sit sapiens:& quæ nam sit ea,quam petimus sapientia,scrutaretur: Primum cæteras omnes artes a sapientiæ nomine excludit: mox quatuor mathematicas disciplinas: Arithmeticam: Musicam: Geometriam: Astronomiam probat, atq; admittit. quod cum pluribus uerbis egisset,hæc addidit. Intelligendum præterea illud est:ꝙ siquis hæc recte acceperit:maximum sibi fructum comparabit:sin minus,satius fuerit Deum semper implorare. Modus autem:quo recte accipi possint,hic est:dicere enim id aliquatenus oportet. Omnem geometricam circunscriptionem:& numeri constitutionem:& harmoniæ consonantiam:atq; astrorum circulationis rationem: unam omniũ constare ei:qui recte discit, oportet. Constabit autem si quod diximus:recte ad unum respiciens,discet. Ita enim:quasi unũ quodam omnium innatum uinculũ constabit. Quod siquis aliter hæc percipere statuerit: hunc fortunam,ut modo dixi,optare sibi secũdam oportet. neq; enim sine his effici ulla felix natura: in republica potest. Sed hic modus est: hæc educatio: hæ disciplinæ:siue difficilis:siue facilis uia sit:hac certe eundum est. Et paulo post. Qui autem hæc omnia acceperit: hunc uere sapientissimum dico:& siue ioco:siue serio loquor:confirmare nõ dubito. Et rursus,qui diuini modesti: & reliquis uirtutibus præditi sunt:ac res,quæ disciplinam beatam attingunt:sicut a nobis expositum est:obtinuerunt,his solis cumulatissime felicitas comparata est.

Peroratio:siue epilogus primi libri. Caput. IX.

QVod si Plato illum unum ueræ sapientem:illum felicem: illum pium: & immortali Deo gratissimum esse fatetur:qui uirtutem colit: & mathematicis disciplinis incumbit:quo pacto rem quam tantopere commendat:& ad quam capessendã cæteros hortatur:uel per contemptum ipse repudiet: uel per desidiam negligat? Errat nimirum: qui aliter iudicat. Desinat igitur aduersarius talibus contumeliis sapientissimum uirum impetere:quæ suam potius,quam Platonis ignorantiam aperiũt. Cum enim duabus maxime rebus uniuscuiusq; doctrina probetur:siue,ꝙ artium præcepta tradiderit:seu,ꝙ ex ratione præceptorum aliquid scripserit:Plato quidem:quã ob causam præcepta nõ tradiderit:utq; id inscitiæ testimonium non sit:satis ut arbitror supra demonstrauimus. Quo pacto uero ex ratione optimorum præceptorum scribenda quæsiuerit:& sapientissime:atq; eloquentissime scripserit:tum a nobis illius sermone ostensum est:tum,si forte uel aduersarius:uel quiuis alius cõtendere ultra uoluerit:in promptu sunt eius libri:quos pro uolũtate sua quisq; & legat:& iudicet. Nemo igitur uerbis aduersarii sine aliqua ratione stulte:temereq; prolatis: condemnandum esse sapiẽtissimum uirũ existimet:sed pro suo quisq; ingenio:uel lectitando libros illius: uel ab aliis discendo quãta fuerit eius doctrina:quã excellens ingenium:quanta dicendi uis animaduertat. Ita enim facile nostram quidem defensionem ueram:ac iustam: Aduersarii uero calumnias falsas:iniquas:& plane detestabiles esse comperiet.

BESSARIONIS CARDINALIS NICENI: ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI IN CALVMNIATOREM PLATONIS LIBER SECVNDVS.

Christianæ religioni Platonis libros magis,q̃ Aristotelis conuenire.
Fidem christianis doctoribus minui:& existimationẽ eo℞ ab his tolli: qui Platoni detrahunt: cuius testimonio supra omnes gentiles christiani maxime utuntur.
Aristotelis testimonio doctores ecclesiæ nunq̃ usos.
Docto potius in arte sua:q̃ rudi sancto credi oportere.

Caput Primum.

PLATONEM QVAMVIS PRAECEPTA ARtium literis non tradiderit: nemine tamẽ propterea docto & sapiente uiro inferiorem existimandum: librosq; ab eo complures egregie scriptos:& ad posteritatis utilitatẽ relictos: satis superiori libro demonstrauimus. Nunc quoniam aduersarius secundo uolumine: eum asserit:qui ad ueritatem christianæ religionis: & sanctæ ecclesiæ doctrinam propius accesserit: longe cæteris sapiẽtiorem esse iudicandum:tum Platonem multo Aristotele inferiorem facit:q̃ ille a doctorum nostrorum sententia alienissimus esse: hic uero maxime cum his consentire uideatur: nos huius quoq; rei contrarium plane:nisi nos animus fallit:ostẽdemus: & doctrinam Platonis magis,q̃ Aristotelis nostræ religioni consentaneam esse demonstrabimus. Quod non ideo faciemus:quia Platonem aut existimemus:aut uelimus ostendere christianum fuisse: Alienus enim uterq; a nostra fide tam Plato:q̃ Aristoteles fuit:& ut nomine:sic religione gentilis uterq;: propter quod frustra Aristotelem hoc loco laudat aduersarius:& inops consilii:quo uera dicere uideatur ad religionem refugit:ut solent rei capitis:quærẽdæ salutis gratia:ad Asylum se:aramq; recipere: Itaq; non est consilium laborare: ut Platonem christianum fuisse ostendamus:quemadmodum de Aristotele facit aduersarius:Sed ita hunc locum conabimur tractare:ut siquis ex autoritate quoq; gẽtilium philosophorum ueritatem nostræ religionis corroborare uoluerit: Platonis potius libris,q̃ Aristotelis id effici posse demonstremus. Cum autem cerneret aduersarius:doctores ecclesiæ: uiros,ut uitæ sanctimonia: ita tam nostra: q̃ gentilium doctrina insignes Platonis magis,q̃ Aristotelis opiniones cum suis conciliare: & illius quidem testimonio omnibus fere in locis uti: Aristotelis uix unquam facere mentionem. Primum eos refellere conatus est:& existimationem:quam omnes de diuina illorũ sapientia cõcœperunt: animis abolere.itaq; suo potius,q̃ illorum iudicio standum suadet. Nam quæ doctores nostri,inquit,afflati diuino spiritu scripserunt:si ad fidem duntaxat & mortalium salutem pertinẽt:teneri: crediq; ab omnibus fas est:reliqua uero non ita recipiẽda sunt: ut a sanctissimis uiris tradita fuere. Atqui si in iis:quæ ad fidem: & ueram religionem pertinẽt credendum esse existimas o bone uir: Platonis autem uerbis sanctissimi uiri utuntur ad fidei:& ueræ religionis confirmationem:cur æquum non censes præberi eis fidem:dum in his Platonem longe Aristoteli præferendum existimant? Quod si doctores nostri sancti quidem tantummodo:& Deo dediti fuissent: optimarum uero artium studia:uix summis:ut aiunt labris degustassent: concederẽ tibi profecto geometræ potius:in rebus ad geometriam pertinẽtibus:q̃ sanctæ simplicitati esse credẽdum:& studiosis philosophiæ:ac bonarum artium peritissimis uiris plus fidei adhibendum: q̃ iis, qui rudes fuissent:atq; ignari:tametsi uitæ sanctitate insignes haberentur. At si qui cum sanctitate ad summum etiam doctrinæ & sapientiæ peruenerũt:legeruntq; Platonis: atq; Aristotelis libros: & utriusq; philosophi opiniones diligentissime sunt perscrutati:quales fuerũt apud græcos Basilius:Gregorius:Cyrillus:Gregorius alter:apud latinos uero:Augustinus:Boetius:& alii complures sapientissimi uiri:& philosophiæ studiis illustres: & tamen cum de uera religione differuerunt: gentilium philosophorum autoritatibus libenter innixi sunt:quo pacto existimas homines te unum:spretis illis autoribus sequi oportere? Sed nos:& quicunq; mentis cõpotes sũt: te dimisso:doctores nostros sanctissimos:ac sapientissimos uiros sequemur: eorumq; sentẽtia rem a nobis propositam ostendemus.

Autoris excusatio ꝙ Aristotelem impugnare nolit.
Platoni & Aristoteli plurimum laudis tribuendum.
Aristotelis sententia non modo doctissimis: sed iis etiam, qui leuiter scripserunt gratias esse habendas.
Timotheum musicum posterioribus profuisse: Phrynem uero Timotheo.
Sapientes omnes latinos secta peripateticos esse.
Interpretationem librorum Platonis non esse sinceram.
Autoris mentem non esse omnia Platonis dicta probare. Caput.II.

u Erum id mihi molestum hoc loco accidit: ꝙ ea cogor scribere: quæ minime uellem: facit enim aduersarii iniquitas aduersus Platonem: ut qui non minus Aristotelem: quam ipsum soleo laudare: fungi officio meo minus uidear. Nam cum aduersarius dicat: & suo duntaxat iudicio demonstret: melius Aristotelem, quam Platonem de diuina natura scripsisse: quippe posuisse Aristotelem in diuinis trinitatem: Platonem minime: illum sensisse cœlum: & mundum sola Dei uolũtate ex nihilo esse productum: hunc materiam primam mundi principium posuisse. Ad hæc Aristotelem optime de animo disseruisse: Platonem figmenta quædam scripsisse: Illum: quæcunq; sunt: prouidentia Dei regi: gubernariq; existimasse: hunc omnia fato: ac necessitati subiecisse: eo nos huiusmodi uerbis impulit: ut dum contrarium demonstrare nitimur: de Platone melius sentire, q̃ de Aristotele uideamur: atq; ita improbare Aristotelem: quod a mẽte nostra longe alienum est. Nos enim de Aristotele quoq; semper honestissime loquimur: Absitq; a nobis tam praua: atq; insolens cogitatio: ut dum Platonem tuemur: detrahere illi uelimus. Vtrunq; enim sapientissimum fuisse arbitramur: Et gratias utriq; pro beneficiis: quæ in genus humanum contulerunt: agendas existimamus. quod ipsius quoq; Aristotelis autoritate agendum uidetur. Quippe in iis libris: quos metaphysica uocat de ea parte philosophiæ perscriptos: quæ est de rebus diuinis: hunc in modum loquitur. Non modo his agere gratias æquum est: qui nobis præcepta disciplinarum diligentissime tradiderunt: uerum his etiam: qui de illis leuiter: ieiuneq; disseruere. Nam hi quoq; aliquid nobis utilitatis attulerunt: dum habitum nostrum exercitatione reddiderunt aptiorem. Enim uero si Timotheus non fuisset: non tantum modulorum haberemus: ꝙ si Phrynis non fuisset: ne Timotheus quidem claruisset. Eodem modo de iis existimandum est: qui ueritatem indagare uoluerunt. Accepimus enim ab aliquibus opiniones aliquas: sed hi ut tales essent: illi causa fuerunt. In hac igitur philosophorum comparatione: non alterum quidem laudibus extollemus: alterum iurgiis: ac contumeliis prosequemur: quod aduersarius facit (utrunq; enim colimus: ac ueneramur:) sed quæ nam sit Aristotelis de iis: quas supra diximus: rebus opinio: & utrum eorum: quæ aduersarius refert: aliquid ille scripserit: uel quomodo scripserit: uideãt: qui id possũt inuestigare. Permulti enim possunt: cum fere omnes nostræ ætatis sapientes latini peripateticæ sectæ æmuli sint: Et quæ Aristoteles scripsit: diligentissime indagauerint: atq; perceperint. Nos certe: ut Aristoteles de his rebus melius: deterius ue: aut cogitarit: aut scripserit: minime dicemus: frustra enim in re notissima laboraremus: nec aliud quicquam aduersus eum loquemur: præterquam, ꝙ christianum fuisse Aristotelem negabimus. Et aliquibus fortasse in locis explanationis gratia: non eo modo: quo aduersarius putat intelligenda esse dicta Aristotelis: ostendemus: quod non eo consilio faciemus: ut crimen obiiciamus Aristoteli: sed ut calumniatorem hunc uel minime intelligere Aristotelem: uel peruertere illius sententias declaremus: Platonis uero opiniones summo studio conabimur exponere: quoniam omnibus fere latinis ignotæ sunt: partim quia libri eius in romanam conuersi linguam non habentur: partim, ꝙ si qui habentur: interpretum uitio minus recte sententiam sui exprimunt autoris. Merito itaq; huiusmodi: præsertim de rebus diuinis opiniones explicandæ sunt: ut q̃ uicinæ: & quasi familiares sint nostræ religioni: etiam latini possint intelligere: Tum e contrario quam falsa sint: quæ ab aduersario obiiciuntur, manifestum sit. Hæc enim præcipua demonstrationis ratio erit: si cõtrarium eius: quod obiicit aduersarius: ipsius Platonis uerbis ostendam. Quod si ad hæc doctorum nostræ religionis testimonium adducam: & sententias Platonis sacrosancto ore exponi: probariq; demonstrabo: magis profecto rei ueritas elucescet: nulliq; dubium erit Platonem nõ, ut aduersarius fingit: sed, ut nos ostendimus: cogitasse: atq; scripsisse. Nam aduersarii ineptas expositiones: & argumenta leuissima: suo loco post hæc refellam: quantumq; ab Aristotelis opinione: & uerbis aberrent: explicabo. Sed prius, q̃ ad rem ueniam: illud aperte profiteor: non ita

me Platonis

me Platonis opinionem tueri:quasi ex omni parte probandam:& cum doctrina nostra compa randam existimem. Neq; enim illam animorum præexistentiam probo:nec numerum deorũ: non cœli: ac syderum animas: non multa alia, quibus gentiles ab ecclesia damnantur: uerum quid duo philosophi senserint:quod inter eos discrimen sit:exponere decreui. Etsi enim genti lis uterq; est:& a fide nostra alienus:tamen uter eorum melius senserit: & religioni nostræ conuenientius:operæpretium erit declarare: præsertim: cum nullam Aristoteli iniuriam illaturus sim:si præferre ei Platonem uidebor. siquidem non ultro ad hanc comparationem accessi: sed iniquitate aduersarii coactus:qui eos adeo turpiter: & ignominiose conferre inuicem non erubuit. Nam mea quidem sentētia Aristoteles laudandus est:& doctrina:qua plurimum claruit: & studio:quo bene de hominum genere meritus est.

Quid in Parmenide Plato differat de omnium entium principio.
De supersubstantiali Dei diuinitate.
Quibus potissimum libris Plato de Deo loquatur.
Quæ nomina Deo a Platone indita.
Non modo sententiis:sed etiam uerbis Platonis uti doctissimos christianorum.
De sententia quadam Platonis in libro de legibus christianæ fidei quamsimillima.
De consonantia Platonicorum uerborum cum diuina scriptura.
Mentem cœli:ac terræ regem esse.
Aristotelem semper in diuinis adhæsisse Platoni. Caput.III.

q Vid igitur de primo ente:uel potius de primo omnium entium: & supra omnia entia posito principio Plato in Parmenide scripserit, uideamus. Ponam autem duntaxat capita rerum. Vnum, inquit, ipsum (sic enim, sic supersubstantialem Dei diuinitatem appellat) nō multa est:nec partem:nec totum:nec principium:nec finem:nec medium habet:infinitum, informeq; est:nullo loco circunscribitur:nusquam permanet:nullo siue loci:siue alterationis motu mouetur:nec ullo modo fit:nec sibi, alteri ue idem:aut diuersum est: nec simile, aut dissimile:nec æquale, aut inæquale: nec antiquum, aut nouum: nec in tempore ullo:sed omnino sine tempore:quamobrem nec generatum unquā est:nec generatur: nec erat unquam:nec modo factum est:nec fit:nec est:nec post fiet:nec generabitur:nec erit: nec substantiæ particeps est. Ista enim uerba erat:fiebat:generatū est: præteritū tempus significāt: erit autē: fiet:& generabitur futurum: est uero:& generatur:et fit:præsens. Quod aūt nulli subiacet tempori id:nec erat:nec est:nec erit. Ex quo fit:ut nullum etiā nomen ei inditum sit: nulla definitio detur:nulla scientia:aut sensus:aut opinio eius habeatur. Itaq; nec noīatur:nec dicitur:nec cogitatur:nec cognoscitur:nec ab aliquo ente sentitur. Hæc Platonis uerba sunt in Parmenide:quāuis pauca ex multis collegi:In aliis uero opibus suis:ut ī Phædro:Phædone:Philebo: Timæo: Sophista:legibus:republica: epistolis:oībus deniq; locis: in quibus de rebus diuinis mentionē facit:semp sui similis est: eademq; de eisdē dicit:quod uiri docti officiū:& ueræ:atq; incōcussæ rationis testimoniū est. Vbiq; enim primum oīum principiū Plato unū appellat:ubiq; opificē: & creatorē uniuersi:ubiq; summū bonum regē:& conditorē oīum noiat. In promptu sunt græci eius libri:quos, qui uolet:legere poterit: et ex linguæ illius fonte haurire:quæ nos interpretamur:ut possumus. Adeo autē hæc Platonis theologia sanctissimis fidei nostræ doctoribus grata fuit:ut quotiescūq; de Deo aliqd scripserunt:nō modo sentētiis eius:sed etiā uerbis uti uoluerint. Nā uir sanctissim⁹ Dionysius Areopagita:q primus, & sūmus christianæ theologiæ autor fuit:neminēq; ante se habuit diuinaꝝ rerum scriptorem:ꝑter apostolū Paulum:& Hierotheum Athenaꝝ pontificē:qbus ipse ꝓceptoribus usus est:in libro, quē de diuinis noībus edidit:ita scripsit:Manet qdem supra oēs substantias supsubstātialis īfinitudo:& supra mētes supmētalis unitas:& oībus intelligētiis inintelligibile est: qđ oēm intelligentiā superat unū: & ineffabile:qđ omne dicēdi rōnem excedit, bonū. Et rursus: Vnitas unifica oīs unitatis supsubstātialis substātia:mēs inintelligibilis:ratio ineffabilis:irrōnabilitas: inintelligibilitas: īnoiabilitas est: nulli⁹ entis similitudinē gerit:& causa est entiū oīum:ipsum aūt est nō ens:utpote, qđ ultra oēm substantiā est. Item. nō sensus eius est:nō imaginatio:nō opinio:non ratio:nō sciētia: non nomē. Et paulo post. Supsubstātiale diuinū principium:qđ sit sup essentia:sup bonitatis minime itelligi pōt. Nec enī, ut rationem:aut uirtutē:nec, ut mentē:aut uitam:aut substantiā memorare fas est cuiquam eorum: qui ueritatis omnem ueritatem superantis amore tenetur: sed ut ab omni

habitu:uita:magnitudine:opinione:nomine:ratione:mente:intelligentia:substantia:motu:statu:loco:unione:fine:infinitudine:omnibus deniq; rebus superlatiue abstractum perinde intelligendum est.Hæc per immortalem Deum : nonne a Platone per eadem fere uerba Dionysius sumpsit?Quid Gregorium memorem: qui ob excellentiam huius disciplinæ theologi cognomentum apud græcos adeptus est? Hic in sermone de resurrectione domini,ita inquit,Deus erat:& est:& erit:uel ut rectius dicam: semper est . Verba enim ista erat,& erit:temporis nostri: naturæq; huius fluxæ:atq; istabilis particulæ sunt.Ille uero semper ens est: idq; seipse nominat: cum Moysem in monte alloquitur . Totam enim in se essentiam complexus est : quæ nec incœperat esse:nec desinet . Et paulo post.Infinita igitur Dei ratione contemplari quidem facile potest.Idq; unum de ea percipi haud difficile est:ut infinita esse intelligatur.Hæc de uno:& primo omnium principio:ac de simplicitate:& unitate Dei,Plato luce duntaxat naturæ illustratus scripsit.Hæc nostri sanctissimi:sapientissimiq; doctores:christianæ religionis proceres diuino afflati spiritu docuere:quæ res aperte satis testari uidetur recte hæc & sensisse: & scripsisse Platonem.Quod si principes nostræ fidei hoc sentiunt:quis cæteros dubitet idipsũ opinari?Sed hos breuitatis gratia omittimus.Illud uero,quod Plato quarto de legibus scripsit:nonne libris nostræ religionis,q̃ simillimum est?Deus,ut uetus sententia est principium:finem: & medium rerum omnium continens:recte incedit:naturæ ratione cuncta perlustrans.Hunc semper iustitia sequitur uindex eorum:qui diuinæ legis præuaricatores fuerint:hunc : qui felix futurus est: deuinctus cõsequitur humilis & modestus:qui uero superbia elatus:uel pecuniis insolens:uel honore : uel forma corporis : uel iuuentute simul : atq; amentia per contumeliam animo erectus non principem : non ducem sibi ullum desyderet : quasi ipse alios regere possit : deseritur a Deo : & solus miser uagatur . Animaduertite obsecro : quanta sit horum uerborum cum sacris literis similitudo : atq; conformitas . Ego inquiunt.ille, Deus sum primus : & ego postea ero.Hic,Deus principium:finem:& medium rerum omnium cõtinet.Ille, Rectitudines nouit facies eius.hic,recte incedit.Ille,Iustus dominus:& iustitias dilexit : & mihi uindictam: ego retribuam.Hic,Hunc semper iustitia sequitur uindex.Ille,Post dominum Deum tuum ambulabis.Hic,Hunc qui felix futurus est deuinctus consequitur.Ille,Deus superbis resistit. Hic,Superbus a Deo deseritur. Ad hæc in Philebo,Mens,inquit,rex cœli & terræ est:quod postea in longum optime:pulcherrimeq; declarat.quemadmodum etiam in Timæo quærit quid sit : quod semper est:& nullam habet generationẽ.Et hoc quidem,inquit,intelligentia cum ratione comprehendi potest: semper eodem modo substans:& reliqua : quæ ibi sapientissime explicantur. Plato itaq; in his mirifice ab omnibus comprobatus est.Aristoteles uero:quicqd de huiusmodi rebus scripsit:Platonem secutus est,quamuis non ita expresse de his locutus fuerit. Quale est quod in libro de diuinis rebus ponit Homericum illud.Rex unus:princeps unus:aut si uspiam Deum:& naturam nihil frustra agere profitetur: aut siqua naturalis auditionis libro ultimo: & diuinarum rerum duodecimo de primo mouẽte immobili:per se substante:breuissime attigit: quæ & si recte:sapienterq; ab eo scripta sunt:quantum tamen inter hæc & Platonis dicta intersit: facile quiuis potest iudicare.

Quam inepte interpretetur aduersarius uerba Aristotelis in principio de cœlo & mundo.
Pythagoreos cuncta uoluisse ternario numero terminari.
Quid sit corporis proprium.
Lineam in unum distendi:superficiem in duo:corpus in tria.
Cur cuncta sint tria:& præterea nihil.
Testimonium Aristotelis ex Pythagoreis de ternario.
Aristotelem ad sensibilia Pythagoreorum intelligibilia traduxisse.
Neq; Platonem:neq; Aristotelem laudandos esse:q; prædicarint:aut coluerint ueritatem:quia neuter eorum ita de trinitate sensit:ut ad christianorum accesserit ueritatem.
De gradibus diuinitatis quo statuit Plato.
Quid Plato libro.vi.de republica de secunda trinitatis persona locutus sit.
Solem non esse uisum:sed uisus causam:& uisu uideri.
De summi boni filio.
Platonem in epinomide uerbum Deum uocare.
De epistola Platonis:ad Hermiam:& Herastum:& Coriscum.

a T qui de trinitate diuina optime disseruisse Aristotelem scribit aduersarius in principio eius libri:qui de cœlo inscriptus est.Platonem uero nusquam de ea re quicquam dixisse:immo uero plures posuisse Deos:& dæmonum multitudinem : quibus exhiberi diuinum cultum oporteret. Quantam uero hæc uerba calumniam præseferant mox uidebimus.Primum:quæ de trinitate in principio eius libri Aristoteles scribit:tria cuncta esse:& ter quaq; parte:secundum Pythagoreorum sentẽtiam:qui uniuersum & cuncta ternario numero terminari uolunt:principium nanq;:medium:& finis:numerum uniuersi obtinẽt: hæc autem ternarium faciũt:ista ineffabilem trinitatis diuinæ rationẽ explicare : non minus inepte q̃ prolixe aduersarius contendit.Quæ res si ita foret:nequaquã id subticuissent tot præclaro ingenio expositores:tam græci:q̃ latini:qui aduersarium præcesserunt.Præsertim sanctus doctor Thomas:uir & acumine ingenii:& optimarum artium philosophiæ studiis ĩsignis:qui opiniones nostras Aristotelicis rationibus quantum fieri potuit roborare conatus est.Hic profecto:& qui eum secuti sunt doctissimi uiri:siquid tale religioni nostræ lucrifacere potuissent:id procul dubio fecissent.Sed neq; hi locum illum ita intellexerunt:& structura orationis nihil tale significat.Quod cum aduersarius ipse non ignoraret:uolens nouum hoc genus expositionis:quasi monstrum quoddam:excusare:a Deo sibi reuelatum fingit: multisq; uerbis ostendere conatur: haud mirum esse:si arcanum: quod tot sanctissimos uiros latere uoluerat uni sibi Deus reuelarit:Ita pueriliter atq; inepte se iactat.Aristoteles autem : cum in libris quos de naturali auditione conscripsit:de principiis rerum naturalium disseruisset: materia:forma: & priuatione:statuit librum de cœlo subiungere:in quo res ex principiis illis compositas tractaret.Hæc autem sunt corpora:quorum proprium est tribus dimensionibus constare. Magnitudinis,inquit,quod in unum distenditur:linea est:quod in duo,superficies:quod in tria,corpus . Præter hæc nulla alia est magnitudo:quoniam tria cuncta sunt:& ter quaq; parte. Tale autem cœlum quoq; esse perspicuum est.Cum igitur de natura:& rebus natura compositis ageretur: quæ nam occasio ferre poterat:ut de Deo:de ĩcorporea:immateriali:separataq; natura:de trinitate: omnem rationem: atq; intelligentiã supante dissereret?Enim uero somnia ista sũt: ac figmẽta falsæ imaginatiõis: &,queãdmodũ supradiximus:monstra quædã atq; portẽta.Veruntamẽ si in cõtentione ꝑsistis: & de diuĩa trinitate loq philosophũ asseueras:magis certe ꝓ Platone: q̃ pro Aristotele pugnas. Eteni Aristoteles hui⁹ suæ sentẽtiæ testes citat Pythagoreos philosophos:nã tria,inqt,cũcta eẽ

& ter quaq; parte:ut Pythagoreis placet:hoc est uniuersum:& cuncta:ternario terminari. Finis enim medium:& principium:numerum habent uniuersi. Ergo hanc rationem non tanq̃ suam Aristoteles profert, sed Pythagoreis ascribit, quorũ Plato magis q̃ Aristoteles æmulus fuit. Ex quo fit: ut etiam siquid sublimius: atq; diuinius his uerbis significetur : q̃ capere humanus animus possit:id Pythagoræ potius:atq; Platoni, q̃ Aristoteli sit tribuendum. Siquidem : quæ illi de substantiis intelligibilibus:aut numeris:& reliquis huiusmodi dixere : ea Aristoteles ad res corporeas transtulit:sensuiq; subiectas. Verum nisi fingere:quæ a uero absunt : & falsa simulare uelimus:nec Platonem:nec Aristotelem:nec alium quenquã gentilium fateri debemus de trinitate locutos fuisse:quemadmodum christiani sentiunt:re nobis diuinitus reuelata:& sacris literis tradita. Neq; enim fieri potest:ut humana mens tam excelsa:sublimisq; sit: ut ueritatem illam possit attingere. Non est diuinarum rerum quærenda ratio:sed sola fide: & diuina institutione:recipienda sunt:quæ credimus:alioquin nulla fidei merces nobis deberetur: ut doctores ecclesiæ sentiunt. Nemo igitur siue Platonem:siue Aristotelem:ideo laudandum censeat:q̧ trinitatem diuinam:aut coluerint:aut scripserit. Vterq; enim huius ueræ opinionis exors fuit:& nostræ pietatis ignarus. Sed Aristoteles quidem nusquam tale aliquid:aut dixit:aut cogitauit. Plato uero multa certe de trinitate locutus est: sed longe aliter, q̃ nostra religio doceat. Quippe dum gradus diuinitatum statueret : primum omnium entium principium ponit: ingeneratum:æternum:nullum habens principium:a nulla causa dependens : quod & unum:& summũ bonum appellat:neq; a se:neq; ab alio productum:omni mente: omni ente superius. Mox uero primum ens statuit:quod & mentem primam:& formam primam uult esse. Productum quidem a primo Deo:qua unũ:sed a se quoq;:qua ens:& mens:& ordo naturæ secundæ. Post hæc tertium:ordine:& dignitate:uniuersi animam ponit:productã quidem, & ipsam a primo Deo: qua unum aliquo modo:ac etiam a primo ente:qua mens:sed qua p se mobile est a seipsa productam. Et hucusq; processisse diuinitatem existimauit:quamobrem in epistola, quam ad Dionysium scripsit, Circa omnium, inquit, regẽ omnia sunt:& illius causa omnia: eaq; causa est bonorum omnium. Secunda uero circa secunda:& tertia circa tertia. Sexto uero de repub. libro: quasi de secunda trinitatis persona loqueretur:cum mentionem primæ : hoc est patris fecisset, ita inquit, Sed o Beati:quid nam sit summũ bonum:hoc loco missum faciamus. Plus enim mihi esse uidetur:q̃ ut hoc istituto assequi id possimus. At enim, qui ipsius summi boni filius: eiq; simillimus esse uidetur : hunc explicare perlibẽter uelim:si uobis etiam id gratum est: alioquin ipsum quoq; missum faciam. Sed dic, inquit, nam patris rationem postea reddes. Et paulo post. Nonne sol cum minime uisus:hoc est sensus uidendi sit:sed ipsius uisus causa:tamen a sensu ipso uidetur? Ita est, inquit. Hũc igitur inquam dici a me existimes summi boni filium: quẽ summum bonum generauit sibi proportione conuenientem: ut quod ipsum est in loco intelligibili ad mentem:& res, quæ intelliguntur: Idem hic esset in loco uisibili ad uisum:& res, quæ uidẽtur. Tum addit. Ergo, quod ueritatem his rebus:quæ cognoscuntur:& cognoscendi uim ei qd cognoscit præbet:id esse boni ipsius ideam existima:& rursus. Solem certe non modo facultatem iis:quæ uidentur præbere dices, ut uideantur. Verum etiam:ut generentur:augeantur:alantur:quamuis ipse generatio non sit, ita certe. Et iis igitur:quæ cognoscuntur: nõ modo ipsum cognosci:sed etiam, & substantiam a summo bono prouenire:non q̧ summũ bonum substantia sit:sed q̧ omnem substantiam maiestate:potentiaq; exuperet. His uerbis Plato:nõ modo cognosci:sed etiam esse: & substantiam præberi rebus a summo bono : hoc est a Deo profitetur: Deumq; ipsum supra omnem substantiam esse:& maiestate:potẽtiaq; excellere:ut nec sine causa sint res ipse intelligibiles:& Deus, qui eas produxit ui, ac reuerẽtia omnes excedat. Quem locum Gregorius theologus:cuius supra mẽtionem feci:totum fere eodem modo sumpsit: in ea oratione:quam scripsit de laudibus Athanasii. Quod rebus sensibilibus, inquit, sol est : idest intelligibilibus Deus. Alter enim lucem mundo uisibili:alter mũdo inuisibili præstat: & alter uisum corporeum:alter naturam intellectualem sibi similem reddit. Atq; ut sol uidentibus: & uidendis:his quidem quo possint uidere:illis quo uideri possint:seipsum præbẽs: omnium, quæ uidentur:pulcherrimus est : Ita Deus intelligentibus : & intelligendis : illis quidem, ut intelligere possint:his, ut possint intelligi:præstans, ipse omnium : quæ intelliguntur summus est: in quẽ uis intelligendi oĩs quiescit:& ꝓgredi ultra nõ potest. Itẽ Plato : quasi de uerbo diuino dissereret:hoc ipsũ uocabulũ usurpans:In libro quẽ legibus suis additũ Epinomidem ĩscripsit, ita locutus est. Honorẽ, inqt, exhibeamus oĩbus sydereis diis:nec huic annũ:illi mẽsem:cæteris aũt nec regionem ullã:neq; tẽpus statuam⁹: quo suum orbẽ perlustrent: circumeundo mundũ: quẽ dei uerbũ uisibilẽ fecit:hoc felix q̃sq; primũ admirat̃. Postea amore ĩcendit̃ ad ĩtelligendũ:

quantum uis humani ingenii attingere poteſt:exiſtimans futurum:ut hoc modo: & uitã agere optimam:ac felicisſimam poſsit:& poſt mortem:loca petere:quæ uirtuti parata ſunt. Hic Plato uerbum appellat mundi opificem: & contemplationem eius:tam in uita: quã poſt mortem felicitatis:ac beatitudinis cauſam hominibus eſſe arbitratur:& in epiſtola:quam ad Hermiam: & Eraſtum:& Coriſcum ſcribit,ita ĩquit.Hanc epiſtolam uos omnes:qui tres eſtis legere oportet:præſertim ſimul:uel ſaltim dum bini eſtis:quanto frequentius fieri poteſt:utendumq; uobis eſt pacto:& lege certa:etiam iureiurando:ut æquum eſt interpoſito:non ſine eleganti ſtudio: & quæ ſtudii ſoror eſt:diſciplina:teſtando Deum omnium rerum:quæ fuerunt: quæ ſunt: quæq; futuræ ſũt:principem:& principis:opificisq; cauſæ patrem:dominumq;,quem:ſi hoc modo philoſophabimur:cognoſcemus aperte omnes:quatenus felicis hominis natura attingere poterit. Hæc ſunt:quæ ex multis Platonis dictis:pauca admodum collegi. Ex Platonicis uero: qui nobiliores fuerunt. Plotinus in primis librum de tribus perſonis principalibus ſcripſit. In quo primum notandus eſt titulus:cum & perſonas nominet:& ſecundum ritum noſtræ religionis ternas conſtituat. Deinde in ipſo libro:poſt multa ad hanc rem pertinentia,ita inquit.æternum illud:atq; perfectum:æternum ſemper:perfectumq; generat:minusq; eſt:quod generatur,q̃ quod generat. Quid igitur de perfectiſsimo illo dicendum eſt? Nihil ne ab ipſo eſſe: an quæ ſumma ſunt eſſe poſt ipſum? Summũ igitur poſt ipſum,mens eſt:& ſecũdum: Mens enim illud uidet: illoq; uno eget:illud autem hoc non eget:& quod a maiore illa mẽte generatur:mens eſt: atq; omnibus præſtantior:quia cætera poſteriora ſunt. Omne autem id appetit:amatq; a quo generatum eſt:præſertim cum ſola ſunt:quod generauit:generatumq; eſt. Cum autem optimum eſt quod generauit:tunc adeo cum eo coniunctum eſt:ut ſola,ut ita dicam,alteritate diſtinguatur. Imaginem autem illius mentem eſſe dicimus: quãdoquidem manifeſte loqui oportet. Et paulo poſt. Idcirco apud Platonem terna ſunt omnia. Circa omnium regem,inquit,omnia ſunt: ſecunda circa ſecunda:& tertia circa tertia:Plato itaq; patrem eſſe dicit opificis cauſæ:hanc opificem cauſam:mentem eſſe opinatur: pro creatore enim mentem ponit: cuius mentis & cauſæ patrem dicit bonum ipſum:& ſummum bonum:atq; omni mente:ſubſtantiaq; nobilius: Plerunq; etiam ens: & mentem ideam eſſe fatetur:Quapropter hanc eſſe Platonis ſententiam manifeſtum eſt:ut mens ex bono ipſo:anima ex mente ſuum eſſe:ſubſtantiamq; aſſumat: Porphyrius uero teſte ſanctiſsimo uiro Cyrillo in libro:quem aduerſus Iulianum ſcripſit: dum Platonis opinionem exponeret uſq; ad tres perſonas ſubſtantiam diuinitatis proceſſiſſe commemorat. Primum quidem eſſe Deum ipſum ſupremum bonum: Secundũ creatorem: Tertium animam mundi:etenim ad animam uſq; rationem procedere diuinitatis. Numenius quoq; eum inquit,qui cognitionem de Deo habiturus eſt:primo & ſecũdo diſtribuere ordine quæq; oportet:& poſtquam eius rei gratia diuinum fauorem implorauit,ita proſequitur. Diſtribuendum iam eſt. Deus primus in ſe ſubſtans ſimplex eſt:q; ſibi ipſi omni ex parte ſemp copulatus: diſiungi:diuidiq; non poteſt:Secundus autem Deus:& tertius unus eſt:ſed hærens materiæ: quæ binatia eſt:eam unit:ipſeq; ab ea ſecatur:Et paulo poſt. Neq; enim creare decens eſt primũ deum: & creatoris Dei patrem eſſe primũ Deum putandum eſt. Multa etiam his ſimilia de eadẽ re dicit:quæ longum eſſet referre. Amelius uero nonne theologiã Ioannis euangeliſtæ ſequi prorſus uidetur,cum dicit? Atq; hoc erat illud uerbum:per quod ea:quæ facta ſunt,fiebant: cum tamen ſemper eſſent:quemadmodum & Heraclitus uoluit:& per Iouem barbarus ille cẽſet in ordine:dignitateq; principii conſtitutum apud Deum eſſe:& Deum eſſe:& per ipſum omnia facta eſſe:& in ipſo:quod factum eſt:uiuum & uitã:& ens fuiſſe:& reliqua huiuſmodi. Neq; enim referre omnia opus eſt:cum in promptu ſint eius libri lectitare uolentibus. Hic ſane:quia ueritatẽ licet inuitus:negare non poteſt:eius quem tanquam hoſtis barbarum appellat ſententiam probat:& accipit fidem. Quod ſi aduerſarius:qui omnia perperam interpretatur,ea:quæ ſanctiſsimi doctores:tanquam adminicula quædam noſtræ religionis ſumpſere: cauſam fuiſſe calumniatur:ut Origenes: Arrius:aliiq; huiuſmodi in pernicioſiſsimos errores inciderent: quippe Platonem ſcribit,autorem fuiſſe uariarum hæreſum:quæ inter chriſtianos pulularint: cur nõ pari ratione euãgelicos etiam:& apoſtolicos libros:ac omnem ſacrarum literarum doctrinã damnet: atq; reiiciat? Quicunq; enim minus recte ſacros libros interpretati a uera ſententia deuiarũt: conati ſunt opiniones ſuas:diuinorum uerborum autoritate roborare. Quemadmodum Arrius p uerba illa euãgelii:Pater meus,maior me eſt:Et de die illa:& hora:nemo nouit:nec filius: ſed pater:& mea doctrina:mea nõ eſt:ſed patris:aliaq; huiuſmodi:filiũ haud patri æqualẽ eſſe exiſtimauit. Et Sabellius:qđ a filio dictũ eſt:ego & pater unũ ſumus:Patrẽ & filiũ in unã cõtrahi perſonã cenſuit oportere. Quicũq; p̃terea ſpiritu baptizatos nunq̃ tẽtari poſſe a dæmone crediderũt:uerbis illis Ioãnis euãgeliſtæ ſuã confirmarũt opinionẽ. Oĩs:q nat⁹ eſt ex deo:pctm̃ nõ hẽt:

quoniam semen ipsius manet in eo:& non potest peccare: quia ex deo natus est:& rursus: Qui natus est ex Deo:non peccat:sed generatio Dei seruat eum:& malignus non tentat eum. Verũ non sacrarum literarum hoc crimen est:ꝙ illi ex his argumenta sumant:quibus errorem suum tueantur: sed ii potius reprehendendi:dãnandiq; sunt:qui recte dicta puertunt. Nam si Origenes:aut Arrius perfecte sacram scripturã intellexissent:nequaquã lapsi fuissent in tam puersum errorem: quem inepte postea:& Christi: & Platonis uerbis defendere cogerentur. Non enim Christi dicta ad Platonis sententiam accommodanda sunt: sed uerba Platonis ad sententiam Christi. Itaq; illi non in exquirendis Platonis sententiis:sed in iaciendis opinionum suarũ fundamentis errabant. Quis enim nesciat Platonem christianum non fuisse:neq; talem: quẽ sequi e uestigio debeant:qui se christianos profitentur? Speciem quandam nostræ religionis in Platone fuisse nõ diffitemur luce naturæ illustratam:quam eius creator & princeps: diuina filii sui doctrina postea plenius aperuit: & sua beneficentia manifestius reuelauit:qua specie nõ mediocriter iuuari posse hominem arbitramur: qui ex Platonis doctrina ad nostræ religionis perfectiorem statum se contulerit:ita principia quædam ueræ theologiæ e Platonis scriptis surgere: & quasi scaturire uidentur. Quod siquis a perfecta sacrarum literarum ĩstitutione per errorem discedens ad Platonis disciplinam se contulerit:ipsius culpa erit:non Platonis. Nam Plato:uel ex ea re laudari maxime potest:ꝙ etiam:qui se christianos profitentur: minime se ab illius opinionibus discedere existimant:quod profecto non contingeret: si Plato similitudinem quandam:& conformitatẽ cum christiana religione non gereret. Hæc igitur & alia huiusmodi multa:tam Plato:q̃ eius successores de trinitate scripserunt. Aristotelem uero nescio ubi ostendere posſit aduersarius tale aliquid tradidisse:si uerum fateri uelit. Nam locum illum de cœlo: quẽ unicum afferre potuit:nihil ad rem facere,supra demonstrauimus:nec siquid graue: diuinumq; significaret Aristoteli magis,q̃ Pythagoræ:& Platoni id tribuẽdum foret,siquidem ipse quoq; Aristoteles ad Pythagoreos refert,quod ab eius consuetudine alienum uidetur. Perraro enim: ut expositores eius tradunt,pythagoreorum testimoniis uti Aristoteles consueuit:nec sane mirandum est:nihil illum de huiusmodi rebus locutum fuisse. Demonstrationis enim necesſitatem ubiq; sectatus est:nec uersari in rebus uoluit: quæ probari manifesta ratione non possent. Fidem autem de supernis, ac diuinis rebus: quibus nihil est prius: unde sumi demonstrationis medium posſit:cum omnium rerum primæ:& uniuersorum causæ sint: præteriit omnino: ita ut non modo nihil de his scripserit:sed etiam quid senserit: obscurum omnibus reliquerit: Plato uero in hoc præcipue cum nostra religione conuenire uidetur:ꝙ nullam quærit demonstrationis rationem:sed primam: præcipuamq; omnium uirtutum fidem constituit: per quam res diuinas merito colendas existimat. Siquidem in Timæo ita locutus est. Nam de aliis quidẽ dæmonibus dicere ortum:atq; explicare posse:plus est q̃ nostræ uires sufficiant. Credendũ autem his est:qui ante dixerunt. Ex deorum enim,ut ipsi testantur progenie orti sunt. Itaq; maiores suos certius nouerunt. Quapropter nefas est deorum filiis nõ credere:quanq̃ nulla demonstrationis necesſitate loquantur. Sed quoniam sua pronũtiare fatentur:obtemperandum legi: atq; eis fides adhibenda est. Item primo de legibus libro:cum Tyrtæum alloqueretur: qui uirũ fortem aduersus exteras nationes laudabat uolens ostendere eos illo longe præstantiores esse: qui tempore seditionis:quam infestisſimum prælium nominat: sese recte gesissent: Theognidis carmen attulit.

O cyrne argento iuste præfertur,& auro.
 Qui seruat tetra in seditione fidem.

Quam Theognidis sententiam dum mox exponeret: Talem uirum tanto illo præstantiorem asseuerauit:quanto iustitia:temperantia:atq; prudentia cum fortitudine coniunctæ:sola fortitudine præstantiores habentur. Fidus enim,inquit,& constans nemo in seditione est: qui non sit cæteris etiam uirtutibus præditus. Et paulo post. Hic quoq; a Ioue legumlator constitutus: & quicunq; alius etiam parum utilis:nihil aliud, q̃ ad summam uirtutem in primis semper respiciens:leges condet. Est autem hæc,ut Theognidi placet: Fides in rebus aduersis: quæ perfecta iustitia appellari potest. Quin etiam duodecimo eiusdem libri uolumine: cum legumlatores orbatis parente filiis: tutoresq; constitueret: quibus pupillorum curam commendaret: cupiens efficere:ut quasi parentes alteri:nequaquam iis,qui genuissent: deteriores haberentur: & ut illi ad hoc humanitatis officium excitarentur: elaborans, ita hortatus est. Opportuno quidem tempore uerba latius ante iam fecimus: cum defunctorum animos potestate quadam præditos esse explicaremus: qua rerum humanarum curam administrarent. Quæ opinio uerisſimo quidem,sed longo sermone continetur. Verum fides quidem adhibenda est: tum famæ rerum huiusmodi tam crebræ:& uetustate celebratæ:tum autoribus legum:qui hæc

ita iubent: nisi prorsus dementes esse uideantur. Hæc profecto eodem tendunt: quo illa de Hieremia propheta in libro machabeorum: ut postquam diem obierat uisus sit deprecari pro populo: quasi adhuc suorum hominum saluti prospiceret: Hæret igitur his opinionibus Plato bona fide. Ac proinde in Gorgia: cum de inferis illis iudicibus: & suppliciis: & deliciis loqueretur: fabulas quidem hæc illis uideri dixit: se uero non fabulas: sed rem ueram iudicare: opinariq; eos quidem: qui iuste & sancte uitam duxerint: ad insulas beatorum demigraturos: qui uero iniuste: atq; impie uixerint: in carcerem cruciatus & pœnæ: quem tartarũ uocat: detrudendos: quæ cũ latius disseruisset: hæc addit: Hæc sũt Callicles: quæ ego opinor uera esse: Et postremo. Mihi igitur Callicles his uerbis omnino persuasum est. Proclus quoq; quẽ ex eadem Platonis disciplina fluxisse constat: iis, inquit, hominibus: qui ad summũ bonum peruenire cupiunt: non scientia: & ingenii exercitatione opus est: sed firmitate: stabilitate: quiete: tranquillitate: quod ut summatim dicã: fides deorũ est: quæ nos ad summũ bonum: & deorũ: ac dæmonũ omnia genera: atq; animas beatas ineffabili ratione trahit: atq; coniungit. Non enim per sciẽtiam: aut operationem ullam ingenii exquirere summum bonum: aut ad ipsum aspirare debemus: sed offerre: commẽdareq; nos diuinæ luci: & præclusis sensibus in illa incognita: & occulta entium unitate quiescere. Hoc enim fidei genus omni doctrina antiquius est. Verum cũ aduersarius Platonem accuset: ꝙ plures coluerit deos: cur non eiusdem criminis reum peragit Aristotelẽ: ꝙ ipse quoq; non uno contentus plures statuerit? Nos quidem Platonem nõ christianum: sed gentilem fuisse fatemur: & quod professionis suæ intererat fecisse: ut deos & diuinitatũ gradus, plures statueret: At ipse: qui Aristotelem inter christianos collocandum censet: Et unum tantũmodo Deũ ab eo poni proclamat: quid ad ipsius uerba hiscere audebit? Hic eni in eo ipso proœmio de cœlo: quo loco aduersarius: eum trinitatis assertorem facit: Ita, inquit. Et in sacris deorum, hoc numero utimur. Item secundo eius libri uolumine: Cœlum & locum supremum ueteres diis tribuerunt: Et rursus coniecture: qua deos esse suspicamur: ita duntaxat reddere rationes cõsentaneas possumus: Ad hæc: cœlum & stellas uiuere: & animalia esse fatetur: nec solum animata: sed etiam itellectualia: & diuina: & deos. Cœlum etenim, inquit, animatum est: & motus principium obtinet: & corpus diuinum est: atq; unũquodq; sydus ex eodem corpore est: in quo circunfertur. Post hæc cum causam expressisset: cur nã subinde: quæ magis a primo deferẽte distant: pluribus motibus moueantur: sed quæ interposita sunt: plures habeant motus: & quã obrem in primo deferente tantus stellarum numerus sit: in cæteris singulæ singulis cohæreant: Nos, inquit, adhuc de his tanquã corporibus tantum: & unitatibus ordine positis: sed prorsus inanimatis consyderamus: at uero existimandũ de his est: tanquam uitam: actionemq; habentibus. Vndecimo etiã uolumine eius libri: quem de rebus diuinis composuit: cum substantiã demonstrasset esse itelligibilem: sempiternam: exortem partium: indiuisibilem: infinitam: tempore infinito mouentem: passionis: alterationisq; exptem: tum una, ne an plures huiusmodi substantiæ ponendæ essent quærens: & si plures: quot nam essent ponendæ: demũ tot numero substantias esse respondit: quot ea ipsa sunt: quæ mouentur. Vnãquanq; enim delationem, inquit, necesse est ab immobili: & per se sempiterna substantia moueri. Postremo ad certum etiam numerum eas substantias redegit: quinq; scilicet & quinquaginta: ꝙ totidem motus cœlestiũ corporum ueteres astronomi posuissent. Quin etiam plures substantias facile se cõcessurum ostendit: si motus quoq; plures esse cõstiterit: Hæc & alia huiusmodi permulta ab Aristotele scripta: quis non iudicet eius esse, qui plures deos statuerit? Fuerunt nimirum, & ipse: & Plato (ut supra diximus) gentiles: & plures uterq; diuinitates superiores: atq; inferiores opinatus est. Nõ tamẽ usqueadeo in errorem uulgi lapsi sunt: ut fabulas quasdam obscœnas: & inanes statuas coluerint: sed Deum unum omnium rerum principium: ingenitum omnino: & omni causa uacantem posuere: multas præterea alias substantias: easq; æternas: sed a primo illo gradatim descendentes: ut aliæ superiores: aliæ inferiores habeantur: uerum omnes ad unum primum referri: indeq; pendere: atq; a primo: & proximis primo esse productas. Ista Plato quidem apertius tradidit. Sunt tamen etiam: qui Aristotelem non secus sensisse interpretentur. ut enim in rebus: quæ sensu percipiuntur: sic in iis: quæ intelligentia comprehenduntur: distinctionem dicũt: & naturarum diuersitatem esse oportere: indeq; rerum naturalium discretionem prouenire. Nec Platonem igitur reprehendi fas est: ꝙ ita senserit: cum Aristotelem probamus: nec Aristoteles arguendus est: cum extollimus Platonem: commune enim amborum crimen est: & pari ratione alienus uterq; est a religione christiana. Sed de his hactenus.

Quid de entium productione Plato: atq; Aristoteles scripserint.
De causis & earum numero: & de causa exemplari Platonis.

Caput. V.

n Vnc de productione entium consyderandū est: quam Plato (si aduersario credimus) ex materia præexistente: Aristoteles uero ex non ente simpliciter: sola uoluntate diuina fieri opinatur. At mihi quidem contrarium prorsus uidetur: nec mihi solum: sed oībus doctissimis uiris: qui Platonis: atq; Aristotelis libros exposuerunt. Verba etiā ipsorum autorum sententiam nostram uidentur aperte confirmare. Sed quoniam de causa rerum: quæ fiūt, agimus: uidendumq; est: an materia earum causa sit: idcirco de ipsis causis primo tractandum uidetur: ut res: de qua agimus, perfectius explicari possit. Causas igitur Aristoteles quadrifariā partitus est. quippe materialem posuit: formalem: finalem: agentem. Plato autē his addidit etiam exemplarem: atq; instrumentalem. Sed quid de causa agente: finali: exemplari: siue formali locutus sit, uideamus. Causam agētem in Timæo exponens: mundum, inquit, factū esse: oportere autem omne: quod fit: ab aliqua causa fieri: impossibile enim prorsus fore aliquid fieri sine causa. Post hæc, creatorem, inquit, atq; opificem uniuersi: nec inueniri facile: nec si inuenerimus: fieri potest: ut omnibus explicemus. Itē in libro de legibus decimo, reprehendens eos: qui res factas: & quæ fiunt: quæq; futura sunt: natura, siue fortuna dixerunt euenire: totū, inquit, cœlum: & omnia: quæ cœli ambitu cōtinentur: animantes etiam, & stirpes: & tempora anni nō mente: nō deo aliquo: nō ulla artis ratione: sed (quod diximus) natura & fortuna creari uolūt. quos certe ideo arguit Plato: quia deo & mente omnia esse: fieriq;, eamq; esse causam agentem existimabat. Finalē uero causam: qbus uerbis in Timæo extollat: uideamus: Dicamus, inqt, quā cā generationē: & hoc uniuersū cōdiderit: q cōdidit. Bonus erat: bono nullius rei iuidia eē poterat.

terat. illius igitur expers omnia sibi quãsimillima effici uoluit. Et rursus. sic igitur optimo iure dicendum est mũdum hunc animal esse: mente præditũ: sola dei immortalis prouidentia creatum. Item: uos quidem non immortales: neq; omnino indissolubiles estis: Nullam tamen dissolutionis: aut mortis cõditionem patiemini: cum iam uoluntatem meam potiori: firmioriq; uinculo adepti eritis: q̃ illa erant: quæ uos dum crearemini, uinciebãt. Hæc eadẽ in sermone ciuili: quem græci politicũ nominãt: & oĩbus fere locis: in quibus de hac re loquit: sibi constans exponit: uolũtatemq;: & bonitatẽ Dei fuisse: & esse finalem rerũ omniũ: tum intelligibilium: tũ sensibilium causam prædicat. Exemplarem etiam causam tradẽs: utrum nam, inquit, exemplar spectauit: qui condidit: id ne: quod per eadem: eodemq; modo se habet: an id: quod genitum est? Certe si pulcher hic mundus est: & ipsius mundi opifex bonus: sempiternum exẽplar respexisse cõditorem manifestũ est. Item cum deus omniũ: quæ in intelligentiam cadunt rerum: pulcherrime: & perfectissime similẽ maxime eum facere uellet: animal unũ uisibile: cuncta naturæ animalia sibi cognita intra se continens, creauit. Et paulopost: unũ esse mũdum fatetur: siquidẽ ad suum exẽplar creatus est. Et iterum: atq; etiam magis: magisq;, inquit, similem ad suum exẽplar efficere illũ uoluit. Hæc Plato: & multa his similia non coniecturis quibusdã: & uerisimilibus argumẽtis: sed fidei autoritate omnibus fere locis suorũ librorũ asseuerat. Aristoteles uero siquid tale de huiusmodi rebus locutus est: præterq̃ quod deum: & naturam nihil frustra agere affirmauit: ostendat aduersarius: & palmam adeptus: coronatus incedat. Sed iam de materia quid Plato senserit: consyderemus: ut discerni ab omnibus possit: utrũ ne: quod dicit aduersarius: præexistere materiam: uel tempore: uel magnitudine: uel loco distinctã opinet. Vterq; porro: & Plato: & Aristoteles non modo de forma, uerũetiam de materia locutus est. Nam rerum sensibiliũ causam quoq; materialẽ esse necesse est: nec fieri potest: ut aliquid huiusmodi sit sine materia: uerũ Aristoteles materiã: formam: & priuationem principia oĩum entium posuit: & simul ingeneratam: æternãq; esse materiam scripsit: quẽadmodũ mundũ quoq; æternũ & putat: & conat demõstrare. Plato aũt materiam posuit: & formam: & deum: quæ rursus ens: & formæ capedinem: & generationem uocauit: & formam quidem duplicem statuit: aut enim exemplarem: aut materialẽ: deum autẽ posuit causam agẽtem: atq; finalẽ: cũ de ortu, ac generatione mundi disseruit: quẽ & ens ipsum: & uere ens: & supra omne ens noĩauit. Neq; materialem formã: neq; multo minus materiã: ex aduerso distinxit cõditori: neq; has principia rerum absolute prima: nec æquales entiũ causas esse posuit: neq; præexistere: quomodo aduersarius intẽdit: materiã præfuisse informẽ: ex qua postea deus mũdũ crearit. Sõnia ista: portẽtaq; aduersarii sunt. At Plato a Deo formas cẽsuit esse productas: tum primas: & exẽplares: idest ideas: tum secũdas: rebus generãdis accõmodatas: siue eas separabiles: siue inseparabiles dicere uelis. a Deo etiam productam esse materiam omnino informem: ac primam: ut a prima absolute: & uniuersali omnium entium causa: æternam etiam ipsam: atq; ingeneratam: sicut formæ sunt. propterea ꝙ a causa immobili sunt productæ. omne enim: quod ab immobili causa fit: immutabilẽ habere essentiam censet: non tamen aut omnino ingeneratã: cũ generata sit: qa non sine causa est: aut omnino generatã: cũ tẽpore ingenerata sit. nullo enim tẽpore generata est: sed inter generatũ: & ingeneratum: quasi mediam consistere: ut in Parmenidis quinto supposito latius declarat: quo in loco eam unum esse: & nihil actu omnino esse: & dissimilẽ similitudinẽ cum prima causa habere per negationes aperte demõstrat: cum negationes in materia quidem priuationẽ, in Deo autẽ rerum omniũ causam significent: ꝙ si Plato nihil omniũ rerũ esse materiã ponit: idq; nõ ratione excellẽtiæ: quẽadmodum supersubstãtiale unũ: sed ꝑpter priuationẽ: & quia rebus oĩbus deterior est: quo pacto ausit quispiam affirmare eũ posuisse materiã præexistẽtem: æqualẽ Deo, omniũ simplicissimo: ac oĩbus bonis præstantiori: & causæ omniũ primæ? Enimuero tantum abest: ut Plato præesse materiã: ac deo æquiperari existimet: ut eam potius non ens dicat: nec alia ratione ens: nisi quatenus unius particeps est: cuius participatione cætera quoq; omnia & sunt: & substantiam habent. Rei enim generatæ, inquit in Timæo, uisibilis: atq; omnino sensibilis matrem: & receptricẽ: non terram: non aerem: non ignem: non aquã dicimus: nõ aliud quicq̃ ex iis constitutũ: aut ex quibus ipsa constituta sunt: sed formam quandam inuisibilem: informem: omnium rerum capacẽ: ac receptricem: quam si parum intelligibilẽ: & perdifficilem cognitu esse diximus: haud profecto mẽtiemur. Nam si Plato præesse ens: & capedinẽ: & generationẽ ante mundi originem dicit: quibus uerbis decepti pleriq; materiam putant reꝝ causam ab eo positam esse: & ante mundi originẽ fuisse: intelligant, si possunt: hæc non re separari: ut alterum præcedat: alterum sequatur: sed cogitatione: seu ratione generationis seiungi: quemadmodum Deus simul producit partes: & totum: sed ratio distinguit: quæ simul cõstituta sunt: & pro eoꝝ natura alterũ prius: alterũ posterius dicit. Cũ itaq; uia: & ratione generatiõis

materiam præesse oporteat:& ex materia subiecta cōsentaneum sit:quod generatur generari: ob eam causam præfuisse materiam Plato inquit:nec secus Aristoteles sentit.qppe subiici:atq; præesse materiam in quacūq; generatione demonstrat oportere.quod si in quacūq; generatione:quam dederis:ita fit:& in prima sic ratione est distinguendū.Concedat enim uel ipse aduersarius primam generationē,oportet:quādoquidē Aristotelē dicit ex non ente simpliciter mundum ꝑducere.Ratio igitur:quæ simul fiunt:distinguit:& generat quæ ingenerata sunt:& diuidit secūdum tēpus:quæ æterna sunt. Quod Timæus quoq; ille pythagoricus in suo sermone uidetur significare.Prius,inquit,q̄ cœlū rationis distinctione fieret:erat idea:& materia:& opifex deus.Cum itaq; generationē cœli non re:uel tēpore:sed ratione distingueret:non temere materiam præesse dixit:quēadmodum partes per distinctionē intellectus toto priores sunt.qppe ante omne cōpositum necesse est ea intelligi:ex quibus constat illud esse cōpositum.Eodē pertinet illud quoq; in Timæo Platonis.Cum enim post cœli generationē tractare de anima cœpisset:haud posteriorem,inquit,ut nos secūdo loco tractauimus:eam cōstituit cōditor:& natura enim:& uirtute antiquior corpore anima est:quinetiam tēpus cœlo posterius dicere uidetur:cum tamen alio loco simul cū cœlo factū esse tēpus dixisset (ut inquit) simul orta:simul intereant:siquādo accidere possit eorū interitus.Cum enim,inquit,pater:qui genuerat uiuum ipsum:seq; mouens sensisset:& deorum immortaliū effigiem habēs:mirifice lætatus est:& exemplari magis simile reddere cogitauit.Itaq; tēpus imaginē mobilem æui deorū machinatus est. Permulta etiā eodem:quo sunt:aut fiunt modo:exprimi non possunt:præsertim cum de rebus diuinis loquimur.Quis enim nesciat:cum dicimus deū fuisse ante,q̄ tēpus:aut cœlum fieret:improprie hoc dici:& tamen cōcedi oportet:quia aliter loqui non possumus:Cui loco haud dissimile esse illud etiam in Timæo uideť.Verba ista:erat:& erit:quæ tēporis species sunt:imprudentes ad substātiam sempiternam transferimus.Non recte etenim dicere de ea solemus:erat:est:erit:at uera ratione:solum est ipsi conuenit.Cuius tam ineptæ locutionis mox causam reddens:Sed nos,inquit,qui uicissitudini fortunæ:& casus subiecti sumus:ita loqui solemus. Mouere etiam fortasse aliquos possent illa uerba Platonis.Ita ille:cum omne:quod uisibile foret, recepisset:minime trāquillum:sed inordinato quodam:& tumultuario motu agitatū:ad ordinem ex inordinatione redegit:existimans id omnibus rebus fore præstantius. hoc enim loco dicere Plato uideť:non modo materiā:sed corpora quoq; ipsa:ac etiam animam temere moueri solitam ante,q̄ mūdus cōderetur.Corpus nāq; anima uacans moueri uel ordinate:uel inordinate non potest.hæc uero sic incohata:& errantia Deū postea recepisse:ut expoliret cūcta: ac certa ratione disponeret:quasi nō naturā:atq; essentiam rerū creauerit Deus:sed ordinē dūtaxat:atq; ornatū rebus addiderit.Verum hæc quidē non ita accipienda sunt:ut humano sermone proferūtur:& sonant.Quippe rem intelligibilē:ac diuinā per uerba humanis auribus familiaria Plato exponit:quomodo diuinus propheta Moyses de mūdi creatione locutus est.Nō enim Deo manus erant,quibus acciperet:non oculi,quibus uideret:non os:lingua:& dentes: quibus loqueret:non primum:aut post,erat:cum tēpus nō erat:sed partim hominū:& uerborum cōsuetudini indulgent:cum ita loquūtur prudētissimi autores:partim res profundissimas ad doctorū hominū intelligētiam ducunt:quod a Philone quoq; iudæo:uiro doctrina illustri: & græcæ linguæ facūdia celeberrimo actum uidemus:sic enim scribit in eo libro:quem ex sententia Moysi de mūdi creatione edidit.Nam siquis causam quare uniuersum hoc creatū sit, uelit exquirere:nō errabit,meo iudicio:si id existimabit:quod quidā ex ueteribus ꝓtulit:bonum esse creatorem ipsum:& genitorem:& autorem uniuersi:& bonitatis suæ gratia:nulli substātiæ īnuidisse:quæ sua natura nihil boni haberet:& tñ fieri oīa posset.Erat enim sua ipsi⁹ natura inordinata:informis:inanimata:omnino uaria:incōgrua:incōcinna:incōstans:apta:quæ in contraria mutareť:& optimarū rerum rationē susciperet:formæ uidelicet:animationis:similitudinis:cōgruitatis:cōcinnitatis:oīum deniq; rerū ideæ melioris.Item in secūdo eiusdē libri uolumine.Cū,inqt,creator substātiā inordinatā:& natura sua cōfusam in ordinē ex inordinatione & īdiscretionē ex cōfusione traductā formare cœpisset:terrā,atq; aquā medio loco firmauit.Ita hic etiā uir sapiētissimus loquiť:cū materiā præesse uia generationis:quod philosophi omnes admittunt,significat:& quæ sine tempore:& uniuersa creata sunt a Deo distinguere:atq; ordine humanæ cōsuetudinis,explicare cōmodius arbitratur:Plato uero & corpus:& animū cœli constitutum a Deo dicit:quanq̄ non cōstitutū:aut cœlum:aut animū opinať:ea cōstitutione:quæ non a tēporis:motusq; ratione disiūgitur.Quapropter is quoq; de materia locus:qua eam præesse dixit:anteq̄ mūdus siue crearetur:siue generaretur:siue cōdereť:siue constitueretur:nec contentiose tractādus est:nec si aduersarius intelligere nolit:idcirco cōtemnendus uidetur. Perspicuum est enim Platonem:cū prouidētiam Dei:& quot:quantaq; bona in hūc mūdū ex mente

animæ

animæ:q̃ præsentia influant,uellet ostendere:qua uniuersa disponit:moderatur: & gubernat. primũ ipsam seorsum per se materialẽ naturã cõsyderasse:incõditam:errãtem:temerariam:atq; etiam maleficã:taleq; posuisse in generatione præexistẽtem:ut ordinem:atq; ornatũ formæ:& habitus cum dispositione:constãtia:& moderatione a cõditore:animoq; ipso proficiscẽte intelligeremus:& naturã utrãq; propria possemus ratione describere:quid materia ipsa per se anima priuata esset:quid forma:quid uia generationis præcederet:quid sequeret:quid generando posterius foret:quod tamen natura esset prius. Hæc ut ita intelligerentur:Plato materiam separauit a forma:eamq; generationem:& capedinẽ nominauit.naturam etiã inordinatã : incõditã: temerariam:errantem:tumultuariã:eandẽq; a conditore receptam:dispositam:institutam:ornatamq;,pulcherrima mũdi cõpage fuisse. Et Plato igitur ipse correlatiua esse simul:& generationem ab opposito ad oppositũ uiam esse:& simul esse materiam:ac formã non ignorauit. quippe qui de his oĩbus aptissime disseruit: Verũtamen ne quod addi debuit,deesset:ita locutus est: ut & ratio:qua materia antecedit:ac præest,intelligeretur:& morem sermonis ciuilis:atq; usitati seruaret. Animaduertẽdum præterea est:cum Plato dicit autorẽ illum : & patrẽ uniuersi inuenire difficile est:qd sibi uelit illud uniuersum:& quomodo qui uniuersum dicit, nihil excludat. Cum itaq; uniuersi creatorem dicit:non minus materiam:q̃ formam creari:dũ cõpositum creatur,affirmat. Quis enim usq;adeo rudis est:ut cum uniuersam hanc mũdi machinam creatam audiat:præfuisse aliquam eius partem existimet:ex qua uniuersum ipsum crearet? Ad hæc si Plato animæ:quæ multo nobilior:atq; diuinior est:non modo habitũ:sed etiam subiectum: & quasi materiam productam a Deo dicit:idem uidelicet & diuersum:tanq̃ animæ elemẽta cõstituens:quomodo materiam corpulẽtiæ longe ignobiliorẽ:minime ab eodẽ creatore productã existimaret? Iam uero in Philebo materiam non extrinsecus quæsitã:sed a primo opifice generatã,manifestissime declarat. Ex uno,inquit,& multis constant ea:quæ semper esse dicuntur: & finem:atq; infinitudinem habent in seipsis generatã. Et alibi deum dicebamus duplicẽ illam naturam rerũ in lucem protulisse:finitũ dico:& infinitũ:ex quibus tũ corpora : tum cætera oĩa cõstituũtur. Ad hæc calidum:frigidum:humidum:siccũ:maius etiam:& minus : & reliqua his similia in infinitũ progredi possunt. Quod si corpora ex fine:& infinitudine constant:finis autem nihil aliud:q̃ forma est:hæc enim terminat:definitq; materiam : manifestũ est materiã infinitudinem esse:& hoc loco dici a Platone:quapropter cum omnem infinitudinẽ producat deus:materiam etiam:quæ ultima infinitudo est,producere. Quoniam aũt res naturales per comparationẽ quandam:& proportionem intelligibiliũ Plato produci existimat:quẽadmodum a substantia ipsa,substãtiam:& ab æquali ipso æquale:& reliqua id genus eodẽ modo. Cõstat extremam quoq; materiæ infinitudinẽ hoc ipso autore a prima produci:quam Platonici omnes in rerũ intelligibilium summitate cõstituunt. quod Orpheus quoq;:quem Plato in plerisq; sequit:uisus est ꝓbare. Siqdẽ a tẽporeætherẽ:& chaos ꝓdiisse scribit:qd' & si ꝓfundius dictũ : uel forte fabulosius uidet:hoc tñ uoluit significare:materiã:formãq; a primo æuo fluxisse:tẽpus.n. pro æuo posuit:imaginis nomine appellãs exẽplũ:ætherẽ uero esse causam finitudinis cẽsuit: quæ forma est:chaos causam infinitudinis:quæ materia est:atq; ab his duobus principiis:tũ diuinã hãc:& intelligibilẽ mũdi machinã ducit:tum etiã mouẽtẽ:& diuersificã:& perpetuã ꝓductionẽ. Ad hæc ab aliis quidẽ terminatã:ab aliis uero cõseruatã naturã:postremo ultimã finitudinẽ:qua etiã materia ipsa cõtinet,ꝓducit. hanc oĩum entiũ primam fuisse Hesiodus tradit. Principio enim,inqt,factũ esse chaos:hoc est materiã:rudẽ:informẽ:& uix in intelligẽtiã cadẽtẽ:qd' sacræ quoq; literæ significare uident:cũ in principio creatã tradãt terrã:inanẽ:uacuã : tenebrisq; obductã. hæc.n.nihil aliud:q̃ materiã indicãt rudẽ:informẽ:& nõ dũ faciẽ aliquã reꝝ habẽtẽ: quẽ locũ nobilissimi quoq; doctores ecclesiæ ita exposuerũt. Verũ qd multa ꝑsequor? cũ Platonẽ semp ad unũ principiũ reducere oĩa ꝑspicuũ sit:qd' certe nõ faceret:si materiã poneret causam deo æqualẽ:atq; alterũ per se principiũ:sicut aduersarius credit. Sane in libro de republica causam rerũ oĩum intelligibiliũ:bonũ ipsum esse dicit:uisibiliũ aũt solẽ:quẽ etiã bono ipso genitũ asseuerat:quo fit ut ipsum bonũ causa in primis sit oĩum intelligibiliũ:& sensibiliũ rerũ. Itẽ in epistolis:circa oĩum regẽ,inqt,cũcta sunt:& illius causa oĩa. ꝙ si oĩa ab illo ꝓficiscũtur:& illũ repetũt:atq; in eo quiescunt : ille nimirũ rerũ omniũ causa est:atq; principium : ergo & materiæ quoq;.nã & materia illũ appetit. qppe nisi appeteret:nulla ratione aliqd assequeret bonitatis:parũ aũt assequit (ut supius Platonis uerbis ostẽdimus) quẽ secut⁹ Aristoteles:materiã appetere diuinitatẽ:& formã,scripsit:ut turpe pulchrũ appetit:& fœmina marẽ:qd' si appetit, cõuertat se ad illud:qd' appetit:& ĩde depẽdeat,necesse ẽ:quẽadmodũ iis:quoꝝ causa sũt,circa causas euenire cõsueuit. In Sophista quoq;:cũ eorũ sentẽtiã ĩprobaret:q uel eẽ plura entia dicebãt:uel ens ipsum pĩcipiũ statuebãt:oñdit nec a multitudĩe:nec ab uno ente pĩcipiũ entiũ ca-

pi oportere:sed ab ipso uno:quod ideo facit:quia ad primum:& solum unũ omnia refert. Qui igitur ubicũq; hæc scribit:& ita aperte unum:ac solum principium omnium entium facit: atq; ad ipsum unũ oĩa refert:cui tandem mentis cõpoti uideri potest materiã pro principio posuisse? Enimuero Plato principium per se primum:cum cæterarum rerum omniũ:tum materiæ ipsius:causam posuit. quod enim a secunda causa prouenit:id multo magis censendum est a prima prouenire. siquidem ea causa est:ut id a secunda proueniat. Seruat quidem hoc propositum Plato semper:ut nõ primũ per se principiũ existimet creatorẽ sensibiliũ rerũ propinquum: sed eum:qui post primũ illũ:quem unũ uocat. secũdo loco cõstitutus est:cui cum materia:tũ ideæ a primo tributæ sunt:quas respiciẽs creator secũdus:formas materiales:atq; sensibiles materiæ imprimit iam præuiæ:altero mẽtis cõceptu:& a primo pendente:siue enim signis: siue relationibus ista distinguant̃,nihil refert. Sed de his alias. Nã de materia:quã præesse generationi Plato fatetur:uel eatenus tetigisse satis sit:ut hinc etiã pateat:non temere dictũ fuisse ab illo, præesse materiam. Ergo materia non caret causa apud Platonẽ:nec principiũ est per se primum: etsi enim cõcedimus principium esse materiã earũ rerum:quæ fiunt:quod & Platonis:& Aristotelis sentẽtia perspicuũ est:non tamen simpliciter:sed elemẽtale principium:tum materiã ipsam: tum etiam formam materialẽ ponimus:ex quibus res cõpositæ cõstant. Nec principiũ hoc elementale aduersum esse causæ agenti:aut finali:nec tam causam esse:q̃ illæ sunt:sed dũtaxat esse concausam. Si enim materia nõ est ens:& ultra omne non ens degenerat(ut in sophista Platonis ostenditur:)profecto nec causa quidem est:nec solum non causa:sed etiam,si non causatum quis dixerit:haud forte a uero aberrabit. quod enim nõ dum est:dum nõ ens est:nec causam habet ullam:nec ipsum rei ullius causa esse potest:uerũtamen quia potentia ens:cõcausa est eorũ: quæ fiunt. Atq; ut ens cõpositum:sic ea materia:quæ elemẽtum cõpositi est:a Deo rerũ omniũ conditore producta est:& ratione quidem ante compositum mente percipitur:re autem nec esse seorsum:nec intelligi potest. Nam siquis ullo modo:& quemadmodum Plato,inquit,instar somniantis cõprehendere animo poterit:quid materia sit:reperiet,eam sentẽtia præstantissimorum expositorũ Platonis:atq; Aristotelis:nec corpus esse ex quale:quod nõnulli subiectum secũdum dixerunt:nec incorporeum quicquã: ut determinatam quandam incorporei naturam accipimus:sed ut per negationem corporis dicimus esse:dimensionem quãdam corporis indeterminatam:quæ formali magnitudine determinetur:& qua formæ intelligibiles differunt a sensibilibus inde deductis:& in partitionem:ac discretionem de impartibilitate illarũ:& unitate dispositis:quæ etiam sequestrata omni forma:diuisione: figura: magnitudine:possit cogitatione comprehendi:aptaq; sit formam:figuram:diuisionem:quantitatem:& quoduis eiusdem generis recipere. Aliter enim intelligere non potest:quod omnis formæ expers est. Quãobrẽ Timæus locrensis:& Plato cogitatione spuria:Aristoteles:& idem ipse Timæus per proportionem intelligi posse materiam uolunt. Quia enim non per formæ innixum:ac firmitatem: sed per negationem:sequestrationemq; formarum omniũ:quasi uacillãte cogitatione materia intelligitur:ideo cogitatione spuria dicitur comprehendi. nam ea:quæ per formam:& habitum fit:legitima cogitatio est. Rursus quia primam rerum naturalium materiã ita se habere ad ens: & substantiam,manifestum est:ut æs ad statuam:& lignum ad lectulum:per proportionem asseueratur intelligi. quod si talis:aut simile aliquid:materia est:quis eam dubitet a Deo esse:& diuino intellectu cõprehẽdi:quæ a corporibus:quoꝝ cõditor est Deus:& quãtitatẽ: quæ corpus est qualitatis expers dũtaxat:secũda notione separet̃:nec tñ sit hoc aliqd:aut simpliciter substet: sed quæ formas respiciat:quarũ creator deus:materiã quoq; ipsam ꝓducit:esseq; ita ei ĩpartit:ut a forma inseparabilis sit. hæc de materia Platonis opinio est. hæc Plotini:Porphyrii:Amelii:Iãblichi:Syriani:Procli:oĩum deniq;:qui Platonis disciplinã sunt secuti:hoc etiã Hermæ Trismegisto placere Iãblichus scribit:quippe uoluisse Hermen affirmat materiã ex substãtialitate ꝓduci. Quæ cũ ita sint:nõ uideo cur Platonẽ reũ peragat aduersarius:quasi materiã deo coæternã posuerit. æternã quidẽ Plato esse materiã dixit:coæternã deo:nusq̃ ab eo dictũ reperies. Quod si qa æternũ deũ:& æternã materiã Plato asseruit:ideo cũ coæternã deo posuisse materiam aduersarius existimat:æquocatione decipit̃. Non.n. uniuoce æternũ de deo & materia prædicat: sed ut ea:quæ ab uno denominant̃:& ad unum referuntur. Multi enim apud Platonẽ: ac uarii sunt gradus æternitatis:immutabilitatis:aliarũq; cõditionũ:quæ de deo:atq; entibus cõmuniter prædicantur:quam multiplicẽ rationẽ siquis uoluerit:facile poterit ex eius libris accipere. Maxime enim differt æternũ illud: quod omnem simul infinitudinem entis comprehendit: qualem Plato statuit Deum: ab eo æterno: quod suum esse: non absolute: sed cum fluxu generationis connexum habet: & ut perpetuum esse possit:aliunde acquirit: qualis Platonis sentẽtia est mũdus:& res omnes naturales suo quæq; genere:& ut sequitur materia ipsa.

hunc

hunc de æternitate locum Boetius quoq;non aliter:q̃ nos fecimus:in libro de cõsolatione exposuit:quod profecto mirandum est aduersarium latuisse. Adde quod cum æternitas dei:causa sit æternitatis materiæ:atq; mundi:longe hæc inter se differre necesse est. Nã siquis etiam Aristoteli hoc ipsum obiecerit:cum ipse quoq; & æternã materiam:& Deum æternũ statuerit:facilis erit pro eo responsio ex æquiuoci ratione:quod scilicet plurimum intersit inter æternũ causans:& æternum causatum. quippe maxima inter causans:causatumq; oppositio est:nec minor:q̃ sit eorũ:quæ contradictorie opponuntur:quæ oppositionum omniũ maxima est: neq; enim fieri potest:ut quod causatum est:etiam causa eius sit:a quo est causatum. quod leuibus:ac etiam pene uulgaribus exemplis ostendi potest. Siquidem uestigium pedis æternum foret:si pes esset æternus:& umbra baculi æterna:si baculus æternus esset:splẽdoremq; ab æterno sole reciperet: nec tamen coæternum cum pede uestigium:nec umbra cum baculo coæterna diceretur. Hæc propterea latius exposuimus:quod plura erant:quæ desyderari in hac quæstione uidebantur:& ratio non magis pro Platone:q̃ pro Aristotele explicanda erat.

Non uerum esse quod aduersarius dixit sentire Aristotelem:quod scilicet mundus ex non ente simpliciter sit productus sola Dei uoluntate.
Aristotelem negare omnino ex non ente simpliciter aliquid generari.
Generationem:& corruptionem ex contrario in contrarium fieri.
Omnia:quæ in tempore generantur:ex ente quodammodo:non ex omnino non ente ꝑduci.
Materiam hoc aliquid a Platone nominari.
Aristotelem præbuisse hominibus suspicionem: ꝙ creationẽ rerum Deo non tribuerit.
De æternis substantiis:atq; immaterialibus,quid Plato:& Aristoteles senserint.
Non conuenire secũdum Platonem bonitati Dei:quæ optime constituit:& probauit destruere:licet id in sua potestate sit:in quo Plato maxime cum nostra religione consentit.
Aeternarum rerum nullam agentem causam ab Aristotele positam esse.
Aristotelem secundum quorundam opinionem ideo Parmenidem:& Platonem reprehendere:ꝙ tres æternas ex non ente simpliciter productas opinentur. Caput. VI.

S Ed iam finem huic parti imponamus. Nunc uidendum est utrum Aristoteles ex nõ ente simpliciter, sicut aduersarius refert:sola Dei uolũtate mundum productum esse uoluerit. Enimuero Aristotelẽ nusq̃ in oĩbus scriptis suis de uoluntate dei mẽtionem fecisse cõpertum est:cũ Plato uolũtatẽ:& bonitatẽ:& ꝓuidẽtiã dei ubiq; prædicet:& causam ꝓductionis entiũ fateat̃. ꝙ si uolũtate dei cõditũ esse mũdũ nõ dicit Aristoteles: tũ longe minus ex non ente simpliciter ꝓductũ existimat: res tñ generari ex eo: quod aliquo modo sit:aliquo modo non sit:queãdmodũ Plato dixerat,arbitrat̃:multisq; id rationibus nititur ꝓbare:cum aliis in locis:tum maxime in eo libro:quẽ de naturali auditione scriptũ reliq̃t. Et quasi hoc peculiare eius inuẽtum sit:admodũ gloriari uidet̃. Sed & Plato:& Timæus:& alii ante eũ cõplures id tradiderãt. At uero ex nihilo simpliciter generatũ esse mundũ: non modo nõ ꝓbat:sed aperte etiã improbat:multisq; uerbis demõstrare nitit̃ fieri nõ posse:ut ex nõ ente simpliciter aliquid generetur:adiicit etiã ueterum testimonia:quibus opiniones suas corroboret. Conuenit,inquit,hac de re inter omnes:qui de natura disseruerunt. Tum expedita ratione: quæ ad alios spectabat:suã ipse opinionẽ exponit his uerbis. Nos aũt & ipsi generari nihil simpliciter ex nõ ente dicimus:uerũtamen generari ex non ente tanq̃ per accidens. Nã ex priuatione:quæ per se est nõ ens:minime in existẽte generat̃:& paulopost. Vnus quidẽ hic modus est: alter aũt:quia dici hæc possunt per potẽtiam:& actũ. Itaq;(sicut diximus)dubitationes illæ soluuntur:ex quibus infringi aliqua:quæ a nobis dicta fuerant,uidebant̃. Rursus quoq;:cũ ostendere uellet:quomodo ex contrario generatio: & in cõtrariũ corruptio fieret:& aliquid,inquit, contrariis esse subiectũ oportet:quod aliquo modo ens:aliquo modo nõ ens sit:ex quo primo in existẽte generãtur:quæcũq; generant̃. hæc enim Aristotelis uerba:nullam excipiunt productionẽ:sed plane ad omnẽ generabiliũ rerũ generationẽ referũtur. nihil enim oĩno ex iis: quæ fiũt,censet fieri posse:nisi ex aliquo subiecto:quod partim ens sit:partim non ens.:quamobrem siquis mundum a Deo factum dici ex eius opinione putat:factum esse ex subiecto fateatur:necesse est:alioquin incidet in plura absurda:ut latius explicabimus suo loco. Hic scripturæ adductæ rationem exponemus. Generantur enim quæcunq; generantur:& corrumpuntur quæcunq; corrumpuntur:certe ex subiecto:& ex contrario:& in contrarium:subiecto semper eodẽ manente:contrariis inuicem commutatis. Etenim cum aqua ab igne in ignem mutatur:generatur ignis ex contraria sibi qualitate:quæ frigiditas est;& a contraria aquæ qualitate:quæ cali-

ditas est. Eadem materia utriq; qualitati subiecta: quæ enim prius erat aqua: mutatis qualitatibus factus est ignis. Contrarium enim quod corrumpitur ei: quod corrũpit: & simile quod generat: ei, quod generatur esse oportet. Atq; ut generatio ex contrario in contrarium: eodẽ subiecto manente: sic etiam corruptio fit. Corrumpitur enim aqua ex igne ad ignem: & generatur ignis ex aqua ab igne: eodemq; modo fit in cæteris rebus: quæ aut generantur: aut corrumpuntur: ita ut alterius corruptio sit generatio alterius: & alterius generatio sit corruptio alterius: sublatis prioribus qualitatibus: & aliis contractis cõtrariis. Cum enim ex aqua ignis generat: qualitas frigida: & humida remouetur: calida: & sicca inducitur: eadem materia corporis manente. Solent nanq; corpora: quæ globo lunæ subiecta sunt: quæcunq; naturaliter agunt: ad eum agere finem: ut seipsa multiplicent. Quæ autem ob eam rem agunt ea: quæ patiuntur: hoc est ea: in quæ agunt: in seipsa transmutant. quod dum faciunt: corrumpunt necessario: quæ in patiẽtibus sunt: & permanere secum non possunt. hæc autem contraria sunt: quæ a suis contrariis necessario corrumpuntur. Cum itaq; contraria: quæ in patiente sunt: ab iis: quæ sunt in agente: contrariis corrumpantur: fit, ut recipiat subiectum: quantitatem: qualitatemq; agentis: pro iis: quas ante illas contrarias habebat. Itaq; ad agentis transmutatur naturam: & quod ante erat aqua: si forte sic accidit: fit ignis ab igne: postquam ui suæ caliditatis tantum agere potuit. Hinc merito sequitur: ut omnis sub orbe lunæ generatio: & corruptio mutatio sit: manente aliquatenus eo: qđ mutat. manet enim secũdũ subiectũ: qđ nõ determinate hoc: aut illud est: sed alias fit hoc: alias illud. Quáobrem non ex non ente: quatenus nõ ens est: sed quatenus ens aliquo modo est: generantur omnia: quæ in tempore generantur. Nam ut tempus: in quo res generantur, præcedit id tempus: post quod tempus hoc est: sic & rem: quæ generatur, præcedit res alia: postquã & ex qua ea extat: quæ generata est. Quapropter mutationem tanquã genus: omnis, quæ sub globo lunæ est: generationis Plato: atq; Aristoteles posuere: Cuius rei testis est Platonis Timæus: qui & docet hoc aperte: & cũ Aristotele consentit: præterquam q; Plato: dum materiam in manendo consyderat. manet enim (ut dictum est) eadem. eam hoc aliquid nominat: in quo enim, inquit, generari oĩa uidentur: & rursus pereunt: id solum appellare hoc aliquid: & hoc certe oportet. Aristoteles autẽ hoc uerbum formæ tribuit: per quam unaquæq; res hoc aliquid & ens sit. hæc de materia rerum: quæ generationi: corruptioniq; subiectæ sunt. Platonis: atq; Aristotelis opinio est: principium uterq; ponit eam elemẽtale: & concausam rerũ: quæ generantur: ex eaq;, ut aliquo modo est: & aliquo modo non est: generationem ambo constituunt: utpote cum sua ipsius natura, nullam sortita sit formam: ne forma propria (ut Plato inquit) cæteris formis recipiendis obstaret (ut Aristoteles quoq; Platonem secutus ait:) sed quascũq; formas uicissim: & quasi per successionem posset recipere. Itaq; nulla est de hac re inter Platonem: atq; Aristotelẽ controuersia. Præcipuas uero causas: hoc est agentem: & finalem: optime quidem: & clara (ut aiunt) uoce: quemadmodum supra diximus, Plato ad Deum retulit. *Aristoteles autem*: quoniam ingenitum omnino & causa: & tempore mundum statuerat: non immerito præbuit suspicandi causam: se opificem Deum minime entibus tribuisse: In qua re: quantum Plato Aristoteli, religione: & pietate præstiterit: aliorum sit iudicium: nobis satis sit, aduersarii calumniam detexisse. Iam uero de æternis: & immaterialibus substantiis: utrum hæ quoq; ex non ente omnino: an ex ente aliquo modo: & aliquo modo non ente productæ sint: quid Aristoteles sentiat, perspicuum est. Nusquam enim de productione huiusmodi substantiarum locutus est aliquid: ut qui a nullo produci eas: & necessarias esse existimauit. Quippe libro septimo de diuinis rebus: Substantias, inquit, materiam non habentes: nec causam quidem quare sint, ullã habere. At Plato bonum ipsum: & unam causam esse illarum substantiarum, ingenue profitetur: & cum eas, tum primam: & omnino informem materiam a primo omnium principio, infinita eius potestate produci: quod Aristoteles obiicere ei: & Parmenidi uidetur. Etenim Plato uniuersum hoc: simul & æternum: & a Deo productum: produciq; arbitratur: & potentia non ens semper esse existimat. Partim ob naturalium rerum materiam: cui potentiam: & non ens tribuimus: partim ob immortalium formarum a primo dependentiam. Sic enim & produci: ac generari: & seruari: contineriq; eas Plato censet: & esse earum a dependenti ratione omnino summendum intelligit. Quapropter patrem omnium ad generatos deos ita loquentem inducit. Vos quidem non immortales: neque omnino indissolubiles estis: non tamen unquam dissoluemini: quasi dicat eos tales esse: ut possint non esse: quandoquidem creati sunt: uerum nunquam futurum: ut non sint: quia ut semper sint: uoluntas est opificis Dei. Nam etsi quæ constituta sunt: destrui: dissoluiq; omnia possunt: tamen quæ recte constituta sunt: & bene se habent: ea dissoluere: ac destruere uelle: praui animi est: & sibi repugnantis: Ita Plato fidei nostræ consentanea: & sentit: & loquitur. Siquidem nos quoque cœlestes: immateriales: atq;

atq; intellectuales uirtutes:angelos inquam:atq; etiã rationales:intellectualesq; animas a deo creatas:cõmuni omnium creatore:Natura sua cẽsemus posse dissolui:atque perire: cum omne creatum corruptibile sit:dum iam in potentia est ad non esse. Verum immortales:& incorruptibiles semper futuros diuina uoluntate:Vnde semper sibi hauriunt esse. Aristoteles autem creationem esse in substantiis æternis:siue perpetuis omnino negat:nulläq; in his non essendi potentiam esse concedit.Itaq; eas nec generatas:nec creatas:nec factas putat: cum semper fuerint:nec corruptioni obnoxias:cum nullam non essendi potentiam habeant.Ex quo fit:ut qui rerum æternarum:siue perpetuarum causam agentem:siue efficientem nequaquam ab eo positam dixerunt:non sine ratione moti esse uideantur. Itaq; minime credendum aduersario est: cum cœlum:ac mundum produci:ac generari a Deo sensisse Aristotelem existimat:quia ab eo scriptum est cœlum:ac naturam a Deo dependere.Errat profecto uehementer: atq; erroris eius causa est:quod non intelligit:dependere:nullam temporis rationem exigere. Creari autẽ: generari:fieri:produci:cæteraq; huiusmodi:ipsius etiam Aristotelis sententia tempus requirere:quod quia tribui æternis rebus nõ potest:nihil tale de mũdo affirmari posse Aristoteles cẽset.dependere tamen a Deo cœlum:& naturam fatetur:seruari quoque ab eo:& contineri:quæ si aduersarius:produci:creari:& generari esse contendit: profecto nostram:non suã rem agit. Nos enim & concedimus hæc:& ad Platonem referenda esse censemus: scilicet altera generandi ratione.Ipse autem dum christianum facere Aristotelem cupit:Platonis sententiam illi tribuit:& quod ille aperte negat:ac conatur refellere:ratione uidelicet naturæ: ac temporis: id ipse frustra tueri nititur ratione: qua Plato de mundi generatione locutus est. Verum ad Aristotelem reuertor.hic cum de materia:& priuatione:primo naturalis auditionis libro disseruisset:inuehitur in eos:qui ex non ente simpliciter res generari uniuersas dixerunt: Platonẽ uidelicet significans.hic enim:quia Parmenidis sententiam probat:ens unum esse dicentis: & quod præter ens est:id esse nõ ens:non ab re censere uidetur:ex non ente simpliciter primam fieri generationem.Neq; enim fieri potest:ut cum ens unum sit:& quod præter ens est: sit non ens:non aliquo modo:aut per accidens nõ ens:sed non ens simpliciter(ut Parmenidi placuit) seruetur natura materiæ:quæ aliquo modo ens:aliquo modo non ens est:& potentia quidem est:actu uero minime.quod si ex eo:quod unum:& solum est:nihil fieri potest:quippe immutabile est:& quod præter ipsum est:nihil omnino est.siquid autem generatur:id ex alio generari oportet.Sequitur:ut qui huius sententiæ est: & tamen generationem ponit: opinetur eam produci ex non ente simpliciter:etiam si id uerbis minus expresserit.Tam longe ergo abest:ut Aristoteles ex non ente quicquam simpliciter generari existimet:ut eos potius:qui id dixerũt, reprehendat:& in Platonem:Parmenidemq; inuehatur.Atqui si Aristoteles propterea illos reprehendebat(ut pleriq; dicunt) quod de rebus æternis: uerissimeq; entibus disputantes: quæ præter illa sunt: non esse entia dicebant: ut quæ sunt mutationi semper obnoxia: profecto Platonem:& Parmenidem fatetur res æternas ex non ente simpliciter opinari esse productas: quod a nobis erat probandum.Siquis uero:quod equidem laudarem:ita illos reprehendi ab Aristotele putat:ut auditorum suorum utilitati consuleret:ne generationem rerum naturaliũ ex non ente simpliciter fieri posse existimarent.Iam patet generationem illam ex nihilo simpliciter ab Aristotele prorsus repudiari:quam Plato:& Parmenides probauerunt: (si modo uerba illorum hoc modo exponẽda sunt.)Res uero æternas productas a causa esse:secũdum opinionem Platonis manifestum est:quemadmodum supra diximus.Ergo si Aristoteli magis:quam aduersario de opinione & sua:& Platonis adhibenda fides est: profecto Plato:non Aristoteles est:qui substantias intelligibiles:& cœlum:naturãq; uniuersam ex nõ ente simpliciter produci affirmans, maxime cum nostra religione consentit. Poteram alia quoq; permulta huic loco accommodare Platonis:& Aristotelis:& expositorum dicta: sed nec dici omnia necesse est:& hæc:quæ diximus satis tum quod instituimus,probare uidentur:tum ueritatis auditores: ut si plura optant:unde quærere ea possint:intelligant.

i Am de anima quid Plato senserit,explicabo. Vos:in quorum manus hæc forte uenient,uiri docti:atq; præstantes:figmenta ne ille:& fabellas scripserit(ut obiurgator noster blatterare non desinit)an digna potius illustri:magnoq; ingenio. Ita ut neq; melius:neq; sublimius:neq; diuinius ab homine dũtaxat:ueræ fidei lumine non illustrato:dici potuerint,iudicabitis. Cum duplex de rebus immaterialibus quæstio sit: Vna cur sint:altera quid sint: & de causa quidẽ cur sint,agatur:cum causa ne uacent:nec ne:& sponte ne:an adeo productæ sint,quærimus:quid sint uero,indagemus:cum substantia ne:an accidẽs sit,scrutamur. Primũ an producta a deo aĩa sit,quærendũ est. Mox quid sit. Tum inuento iam genere:in quo sit:quoniam bifariam genus omne diuiditur. aut enim potentia:aut actu est: ut ouum potentia animal est:semen:plãta:Sed auis non potẽtia:sed actu animal est:& arbor plãta:Idcirco tertio loco considerandum est:utrum tanquã potentia quædam subiecta:& substãtiæ accõmodata:an tanq̃ actu subsistens natura existimãda sit. Ad hæc de eius potentia:& actione cogitandum. omnis enim substantia:& potentiã consequentem habet: & actionem simul. Item cum anima corporis animati forma sit:utrum ante corpus:an post corpus:an una cũ corpore sit,inuestigandum. Et si ante corpus:utrum post corpus etiam permaneat:an una cum corpore itereat:etsi permanet: Vtrũ postq̃ multa subiit corpora:seq; in diuersa sæpenumero trãstulit. Vltimo tandem corpore exusta ipsa etiam moriatur:an omnino incorruptibilis:immortalisq; sit:atq; ut ante omne corpus est:sic etiam post omne corpus perpetua maneat. Scrutãdum præterea an partibilis:nec ne sit:etsi partibilis:utrum ut corpus:an ut ars:& sciẽtia in partes scindatur. Sunt enim & medicinæ partes:& philosophiæ. At si impartibilis est:simplex ne omnino natura sit:& nullius multitudinis capax:an partium quidem multitudinem nullã:potentias uero:quas etiam uirtutes dicimus,habeat multas. hoc enim plurimum refert:siquidem pars a parte subiecto differt:uirtus autem a uirtute actionis:siue operationis diuersitate. Post hæc utrum omnes animæ sub eadem specie contineantur:an sub diuersis. Etsi diuersæ species sunt: utrum genere etiam differant:quemadmodum anima hominis:& anima equi. Si differunt specie:an sint etiam genere diuersæ:& quanq̃ homo:& equus sub uno animalis genere cõprehendũtur:

animæ

animæ tamen eorum non sub eodem animæ genere conueniant. Quærere etiam dignum est plures ne animæ sint in uno quoq; animali: ut uegetatiua: nutritiua: sensitiua: appetitiua: intellectiua: an hæc unius animæ partes: seu uirtutes dici debeant. Etsi partes unius animæ sunt: utrũ & ratione: & subiecto inter se differãt: an ratione diuersæ: subiecto eædem sint. Hæc de anima quæri maxime solent: & cognita: perspectaq; scientiam eius absolutæ perficiunt. Animaduertẽdum ergo an Plato de his omnibus disseruerit: omnesq; huiusmodi locos (quantũ gentilis hominis igenium assequi potuit:) plene: perfecteq; tractauerit. Neq; enim (ut sæpe dixi) christianũ mihi animus est ostendere Platonem: Sed inspiciendum censeo: an magis cõsentaneæ sint nostræ religioni Platonis de anima opiniones: q̃ Aristotelis: quem aduersarius conuenire ubiq; cum fide christiana frustra nititur ostendere. Principio igitur uidendum est quomodo in decimo libro de legibus exquirat Plato: atq; inuestiget: cur anima sit: quo inuento essentiam eius: ac rationem absoluit: atq; ita progrediens diuinitatis essentiam rimatur: & cõfirmat: Dicam autem de his quanto breuius potero: satis a me factum existimans: si loca ostẽdero: unde cætera: quæ desyderari possent: qui inuestigandi cupidi sunt, accipere facile possint. Ex omnib⁹, inquit, rebus: alias solum moueri: alias inter utrasq; constitui: quæ scilicet & mouere possunt: & moueri. hanc tertiam speciem bipartito distribuit: ut aut ab aliis motas mouere: aut ex se moueri necesse sit. Itaq; quatuor genera hoc modo constituuntur. primum quod mouetur solũ: patiturq; ab aliis prioribus causis. Secundum quod & alia mouet: & ab aliis mouetur. Tertium quod ex se mouetur: sua natura sibi exordiens motum: & motum alteri affert. Quartum: quod immobile est postremum omnium: quæ motu actiuo: passiuoq; participãt. Dependere etiam omne: qđ ab alio mouetur ex eo: quod se mouet: idq; ipsum ex immobili Plato arbitratur. Verũ omnis motus initium esse: quod ipsum ex se mouetur. Cũ enim hoc illud moueat: & illud aliud: atq; aliud semper aliud: nullum erit principium motus: quoniã ab alio semper aliud mouetur: Necesse est autem motus principium esse: Alioquin in infinitum fieret progressus. Cum igitur id: quod seipsum mouet: alteri motum affert: & illud rursus alteri: sicq; alterum subinde alteri: pfecto id principiũ motus est: quod seipsum mouet. Nam si cõsistere cuncta: & quieta esse dederimus: quem nam ex iis: quos modo enumeraui: motum fieri necesse erit? aut quod tandem erit: quod primum moueatur: nisi quod a seipso mouetur? Aliunde enim fieri motum dici non potest: quod enim immobile est: quoniam natura sua moueri non potest: non est primum mouens: quod autem suapte natura moueri ab alio potest: id porro aliam ad se mouendum uirtutem requirit. Superest igitur: ut quod seipsum mouet: & a seipso hunc actum exorditur: id omnium motuum: & mutationum principium sit omnium optimum: atq; antiquissimum. Secundum locum optinet: quod ab alio motum: aliud mouet. Verum quod seipsum mouet: id proculdubio uiuere dicimus: uiuunt autem quæ animam habent. Ex quo colligitur animam esse: quæ ipsa seipsam mouet. Cumq; in unaquaq; re tria consyderari oporteat: unum quidem substantiam: alterum rationem substantiæ: tertium nomen: interdum quidem proposito nomine, rationem interrogamus: interdum contra: & tamen siue nomini rationem: siue rationi nomen assignemus: idem semper appellamus. Quippe idem est dicere: parem numerũ esse: qui in duas partes æquales secatur: & numerum: qui in duas partes æquales secatur: esse parem. Ita igitur hoc loco de anima consyderandum est. Huic enim substãtiæ: cui nomen anima est: nulla ratio magis conuenit: q̃ quæ eam per seipsam moueri statuit: de qua modo diximus. Nã formam esse hanc: siue actum corporis: uere quidem affirmamus: non tamen cõmune hoc cuiuscunq; animæ est: siquidem intellectiuam animã corporis actum esse nemo diceret. Cõmuniori ergo ratione animam id esse dicim⁹: quod seipsum mouere potest: & uicissim: quod seipsum mouere potest: id animam esse. Ex quo sequitur animam esse primam generationem: & primũ motum rerum omniũ: quæ sunt: quæ fuerunt: quæq; futuræ sunt: & omnis motus: ac mutationis causam præbere: omnium motuum antiquissimũ esse: omnis motus principiũ: & omnibus corporibus priorem. Corpus enim natura secundũ est: & anima posterius. Quippe corpora oĩa dũtaxat mouentur: nec ipsa quicquã efficiunt. Quicquid enim efficiens: mouensq; aliorũ est: id uirtute incorporeæ essentiæ ad efficiendum: mouendumq; inducitur. Incorporearum autẽ essentiarum aliæ cum corporibus diuiduntur: ut qualitates: & formæ materiales: quæ & aliunde mouẽtur: & aliud mouent. aliæ se a naturaliũ rerũ diuisione sequestrãt: qualis est substantia: quæ a seipsa mouetur: nec in aliis: sed in seipsa consistit: atq; omnium concretione corporis uacat: a qua prima omnis mouendi ratio corporibus præstatur: quam diximus esse animã omni corpore antiquiorem. Hæc uia Platonis: & ratio est ad inuestigandam causam: & essentiam: & definitionem animæ: quibus simul actu: non potentia esse animam demonstratur: tum operationem eius uitalem esse: & præcedere eam omne corpus natura: & substantiam esse impartibi-

lem:quinetiam ulteriori progressu essentiam diuinitatis ex his demonstrari: de qua nō est hoc loco dicendum. Sed cum uterq; philosophus: Plato scilicet: atq; Aristoteles: cur anima sit: quid ue sit: conquesierit: operæpretium est uidere quomodo Plato id ex motus ratione inuestigarit: quem imitatus Aristoteles libro naturalis auditionis octauo: ex motu in dei cognitionem fertur: quem primum mouens immobile nominat: siue id mentem statuat: siue animum. Incipit enim pene a simili diuisione: quanq̃ interim ab eo dissentit: & præsertim in incorporeorũ: quæ per se mouentur: ratione: Primumq; illud mouens quidem: sed immobile statuit. Nam cũ motus dũtaxat corporeos pro definitione: quam motui dederat: pertractet: merito nullum motũ passiuum in substantiis incorporeis probat. Sane motus passiuos naturales: & posteros: ne Plato quidem animo tribuit: quod tam apertum est: ut nemo sit: qui cõtradicere audeat. Sed quos ille motus tribuerit animæ: ex uerbis eius intelligamus. Gerit quidem, inquit, animus cœlum: terram: mare: mundum suis motibus: quorum nomina sunt uelle: intelligere: curare: cõsultare: recte aut falso opinari: tum gaudere: dolere: audere: metuere: diligere: odisse: omnib⁹ deniq; motibus: qui iis cognati: aut primi sunt. Hi secundos sibi assumẽtes corporis motus omnia ducũt in augmentum: diminutionem: cõcretionem: discretionem: & quæ hæc consequũtur. Aperte hic Plato de corporeis motibus mentionem faciens: quos solos motus Aristoteles uocat: eos dũtaxat corpori tribuit: animæ uero motus: ut sunt uelle: intelligere: & similia: quæ ipse quoq; Aristoteles concedit animæ: cõmuniori uocabulo motus uocat: cum id in aliis locis tam ipse: quam Aristoteles energian: hoc est operationem appellẽt. uti enim nominibus licet pro uolũtate scribẽtis: & præsertim nominibus speciei pro nominibus generis. Quippe operationis species motus est. Nam omnis motus operatio est: sed non omnis operatio est motus: quo fit ut Plato sæpius alterum pro altero nominet. Quẽadmodũ Aristotelem quoq; facere uidemus: cum sensum: aut intelligentiam dicit moueri: & pati: quod ipse etiam minus proprie a se dictũ fatetur: cum sensum: & mentis mutationem: aut motum non esse: aut aliud genus esse motus affirmat. sed de his hactenus. Aeternitatem uero: immortalitatẽq; animi: cum aliis plerisq; in locis: Tum maxime in Phædro: & Phædone Plato demonstrat: ex ipso illius per se motu: & ex principio motus: quod illi tribuit: argumenta deducens: quibus & ingeneratum eum: & incorruptibilẽ esse declarat. Animus, inquit, in Phædro seipsum mouet: quod autẽ seipsum mouet: id semper moueť. Cũ enim semper in se sit: & nusq̃ se deserat: semper sui simile est: ergo semper se mouet. immortale igitur est. Quo enim pacto semper moueri posset: quod mortale est? Nã simulac interierit: fiet immotum. Et rursus: Si animus seipsum mouet: principium oĩs motus: ac fontẽ esse necesse est. quicquid enim mouetur: ab eo: quod ex seipso mouetur: motus causam sumit: quod cũ principiũ motus sit: etiã ingenitũ esse oportet. quod enim genitũ est: principiũ esse non potest. Cũ aũt ingenitũ sit: incorruptibile etiam esse necesse est. Quippe sententia Aristotelis ingenitũ: & incorruptibile conuertuntur. In Phædone autẽ: cũ duplex quæstio sit: Vna: utrum anima corpus antecedat: altera: an post corpus permaneat: prima dubitatio ex iis manifesta sit: quæ ante dicta sunt: & satis quidem: quatenus ad nostrum hoc de Platone institutum pertinet: ut nisi diuinitus animi quoq; in tẽpore procreẽtur: præesse quod immortale permaneat, ostendatur: satis etiam ad homines illos gentiles: apud quos Plato de animorum immortalitate disserebat. Nam qui mũdum ingenitũ: atq; incorruptibilẽ: & nihil actu infinitum ponit: hunc Platonis sententiã probare de transitione animarum necesse est: si animã hominis esse ĩmortalẽ fateť: nec Aristotelẽ hoc negaturũ fuisse existimo: modo: quod equidẽ reor: immortalẽ esse hominis animã cẽsuerit: quod nisi hunc teneat animationis modum: nefarium illud amplexetur, necesse est: quem eius expositores: qui præsertim doctiores habiti sunt: Alexander aphrodisiensis græcus: & Auerroes Arabs ei manifeste tribuerunt: ut unus: cõmunisq; sit omnium hominum intellectus. Nos ex fide religionis nostræ omnia rite tuemur: cum principium: finemq; uniuersi statuamus. At gentiles: qui mundum æternũ posuere, fieri non potest: ut hanc Platonis opinionem aspernentur. Sic igitur animam priorẽ esse corporibus probat. Quemadmodum uero post corpora maneat, ita ostendit. Cum formas quasdam: quas ideas uocat esse demonstrasset: earumq; participatione cætera & esse: & appellari: Tum illud docuit: nullam unq̃ earum, sui contrarii fieri posse participem: quippe magnitudinem nunq̃ fieri posse paruitatem: rerum autem: quæ ideis participant: alias esse: quæ contrarii participes sint: ut eam, quæ magnitudinis particeps est: paruitatis quoq; cõtingit participem esse: uerbi gratia: Simmiam maiorem Socrate: Phædone minorem dici posse: alias: quæ nunq̃ possint contraria simul capessere. Niuem enim calidam: aut ignem frigidum: dum nix: aut ignis est, fieri non posse: Siquidem qualitates primæ adueniente contrario facessunt: & pereunt. Ternarius etiam: cum non imparitas sit; sed imparitate participet: nunquã fieri posse: ut uel paritas: uel par efficiatur.

Mox addit non modo in contrariis fieri:ut alterutro subeũte: permanere alterum non possit: uerum etiam in iis:quæ q̃uis non sint ipsa contraria:semper tamen contraria secum habent. Et enim quæ ternarii idea participant:hæc nõ solum tria:sed etiã imparia necessario sunt:& nunq̃ paris formam:quæ contraria est:sortiuntur. His itaq; distributis:subiũgit oportere ĩtelligi animam:non modo:ut formam:siue ideam simplicem:uitamq; simplicem:cui nihil unq̃ contrarium unde minuatur:uel pereat:accidere possit:sed talem etiam:quæ suam ideam iis cõmunicet: quibus se absq; ullo contrarii consortio iungit:quæ certe eo tẽdunt:ut animi immortalitas seruetur:siue eam per se formã:& uitã simplicem:tanq̃ ideam:ut caliditatẽ:ac frigiditatem cõtempleris:siue substãtiam uita contentam:quemadmodum ignis sua essentiali caliditate continet. utrunq; enim de anima dici rectissime potest. Nam si animam afferre corporibus uitam cernimus:profecto manifestum est eam contrarium uitæ:hoc est mortem:neq; iis:quæ subierit:corporibus afferre:neq; quod absurdius esset:eã excipere. Itaq; relinqui:ut incorruptibilis:immortalisq; sit. Colligi etiam id syllogismo potest hoc modo. Formas: quæ ita applicantur subiecto:ut nunquam illi contrariũ afferant:semper easdẽ manere:necesse est. Atqui anima ita corpori applicatur:ut uitæ:qua corpus afficit contrariũ: hoc est mortem nunq̃ afferat: animã igit̃ semper uitam:semperq; uitæ nunq̃ mortis participem esse oportet. quemadmodum ternarius imparis semper paris nunq̃ particeps est:cum ea:quæ complectitur:non modo tria: sed etiam imparia sint. Item quicquid alicui rei aliquid affert:ipsam:cui affert rem præcedens: contrarii eius:quod affert:impatiens est:at anima corpori:quod natura præcedit:uitam affert:impatiens igitur contrarii eius est:id autem esse mortem constat. Ad hæc cũ anima inter formas connumeretur:quarũ participatio nomen etiam earundem recipit:nulla autem earum formarũ contrariũ patitur:quippe magnitudo nunq̃ paruitas effici potest:sequitur,ut aĩa:quæ uita est,nunq̃ mortem patiatur:quæ uitæ contraria est. Ergo anima corporibus exui omnibus inoffensa:immortalisq; potest. Hi certe Platonis syllogismi sunt:quẽ obiurgator noster nũquã syllogismo usum fuisse affirmat:quia.s.quæ ipse redigere ad formam nequit:hæc sine syllogismo dici existimat. Paulo quidem lõgius Plato interdum sua protrahit argumẽta: & quasi præparat locis: terminis:propositionibus:syllogismis præuiis:quod demonstraturus est:antequam inferat. Su me conclusionem:uerũtamẽ nihil sine summo artificio:exquisitissimisq; rationibus loquitur: quinetiam ex similitudine:quã anima cũ substantia:magis,q̃ cũ generatione habet:immortalẽ esse,pulcherrime ostẽdit. Cũ enim quæ propria sunt:tum substantiæ:tum generationis enumerasset:& substãtiæ quidẽ diuinitatẽ:immortalitatẽ:intelligibilitatẽ:indissolubilitatẽ:uniformi tatẽ:identitatẽ:& perpetuitatẽ incõmutabilem:ac perseuerantẽ tribuisset: generationi autẽ opposita omnia:atq; hominis constitutionẽ diuisisset in corpus:tandẽ quærit utrũ similior aĩa:q̃ corpus substantiæ:rebusq; indissolubilibus sit:ac tribus mediis similiorẽ esse animã ratiocinatur:hoc est inuisibili intellectiuo:imperio in corpus:& ob eã rẽ corpore diuturniorẽ:cõstantiorẽq; ostendit:quẽ locũ Aristoteles imitatus secũdo libro de anima:quid anima sit:per diuisionem perquirit:atq; definit. Adde q̃ cũ animã Plato ab ĩmobili causa ꝓduci affirmet: hinc etiã substantiã eius ĩmortalẽ esse demõstrat. Quicquid enim primo ab ĩmobili causa ꝓuenit, incõmutabilẽ habere essentiã testatur:Sic enim apud eũ creator loquitur. Quæ a meipso facta sunt: deorũ uitã possunt adæquare. Cõtra uero:quod a causa mobili est:id mutabile esse necesse est. quod enim immobile est:non per motũ:sed suo esse id agit:atq; ita quod producit:sibi familia rius habet:& naturã alterã:quasi comitẽ constituit. Vnde fit,ut semper illud producat:cũ semp sit ipsum:& quod producitur,semper sit:cum semper sit:quod producit. Decimo etiã de re publica libro habetur:uniuscuiusq; rei tum bonũ esse:tum malũ:ac bonũ quidẽ seruare: malum uero corrũpere eã rẽ:cui utrũq; tribuit̃. quippe morbũ:qui malũ corporis est:corpus corrumpere:sanitatẽ:quæ bonum est:seruare: tũ unanquãq; rem suo:nõ alieno malo interire. Cibi enim uitium nequaq̃ corpus perimere:nisi morbũ in eo cõtraxerit:quod ipsius malũ est. Atq; ita colligit minime id numerari debere inter ea:quæ pereunt:quod malũ habens:quo deprauet̃:non dissoluitur ab eo:neq; interiit. Quibus ita positis animã dicit habere aliquid mali:quo deprauetur:utpote iniuriã:intemperãtiam:auaritiã:inscitiam:& reliqua huiusmodi uitia:quæ deprauare quidem animã possunt:nõ tamen dissoluere eam:atq; perimere:Ita ut anima non sit:quẽadmodum morbus:qui malũ corporis est:male corpus afficit:demumq; extinguit: ita ut corpus præterea non sit. Nec uero corporis morbo:quod malũ alienum est:perire,inquit, animã posse:quãdo ne deprauari quidẽ:nisi suopte uitio potest. Ergo non febre:non dolore:non ipso corporis interitu animã posse uitiari:nedũ interire. Quis enim deteriorẽ factã eẽ animã uel morbo:uel morte dicat:cum contra uideamus corrigi potius:atq; emendari hominum mores:morbis:& cruciatibus corporum. quod si anima nec alieno malo interit(quod cõmune omniũ est)

neq; suo:semper sit:necesse est. quod autem semper est:immortale est. animam igitur immortalem esse:manifestum est: In Timæo quoq; diffusius explicatur, productam a deo animam esse: tum nostram:tum mundi uniuersi: substantiæq;:& uirtutis eius ratio redditur. Qui locus & si non facile percipitur:tamen ingenii bonitate:& ope scriptorũ: qui libros Platonis exposuere: satis intelligi potest. Verum ne quis Platonis hoc esse propriũ crimen existimet:quod cœlum: & uniuersum mundũ animatũ:atq; animal esse posuerit: Aristotelem quoq; idem sensisse: & superius dixi:& nunc repeto. Dicit enim cœlum animatũ esse:& animam: & corpus diuinum. Theophrastus quoq; nobilissimus Aristotelis discipulus animã esse principiũ motus:& cœlũ esse animatũ in libro:quem de cœlo edidit:scribit his uerbis. Nam si diuinum est:& optime degit:animatum est: Nihil enim præclarũ esse sine anima potest. Plato igitur: cum substantiam: atq; originem animæ a Deo esse cõmemorat: Ex eiusdem, inquit, & alterius:& ex diuidua:indiuiduaq; natura constituit eam:qui constituit: Quæ certe ita dicit:quoniam rebus sensibilibus: ac materialibus:quibus & alterum:& diuiduum::cæteraq; huiusmodi competunt, longe superior anima est. Intelligibilibus uero:& immaterialibus substantiis:quibus idem:& indiuiduum conueniunt:inferior. Cũ enim uniuersum hoc in mentẽ:animam:ac corpus distribuatur: medium animæ tribuit locũ:ut neq; instar corporum diuisibilis sit: neq; ĩstar intellectualium substantiarum indiuisibilis:quando non simplicissima est:sed uarias continet uirtutes:& neq; generabilis est modo sensibilium:quæ in tẽpore generabilia:& corruptibilia sunt: neq; ingenerabilis modo intelligibilium:quæ sempiterna sunt:& intra se totũ suum esse:omnino cõplectuntur. Verum ingenerata:& ingenerabilis tempore:& incorruptibilis:sua quidem substantia est: ideoq; quodammodo æterna:cum tamen suas operationes in tempore agat:quemadmodum Socrates in Phædro:quasi numine quodã (ut Plato inquit) afflatus:eloquitur. Causa tamen: substantialiq; ab intelligibilibus causis ortu:genitam:& generabilem esse:quod omnium itelligibilium substantiarum cõmune est. Sed proprium animæ:quod infinitudinem entis: haud uniuersum complectitur:sicuti intelligibiles:sempiternæq; substantiæ faciunt:sed subinde manantem recipit semper:quam Plato ipse in politico aduentitiam immortalitatem appellat. Vt enim naturam corpoream generabilem dicit:quod semper gignitur:& subinde infinitã essendi potẽtiam recipit:sic animam generabilem dicit:quod non simul totam infinitudinem entis possit accipere:Sed subinde manantem recipiat semper:& quemadmodum corpus:cœlũq; uniuersum:quanq̃ finitum:tamen mouetur:autore etiam Aristotele:in infinitum a primo semper potentiam:qua semper moueatur recipiens:nec simul infinitam complectens potentiã:Sic anima cum per transitum operetur:& uarie promens alias aliter agat:idcirco tẽporis particeps est. Omnis enim trãsitiuus motus tempus sibi habet adnexum:nec uniuersam complectitur infinitam potentiam:a qua semper operatur:sed subinde eam recipit semper. Quocirca non semper eodem modo:sed alias aliter agit. Quatenus igitur talis anima est:generata siue generabilis:& nuncupatur:& est. Quid igitur per Deum immortalem fabulæ:quid figmenti in his dictis Platonis animaduertimus:ut aduersarius obstrepit? uel potius quid non optime: & sapientissime dictum? Si eum cũ Aristotele:cæterisq; gentilibus contulerimus:nam (quod sæpe dixi) Platonem illis dũtaxat cõparamus:non cũ fide:& religione christiana conferendũ censemus:quanq̃ cũ nostris plerunq; cõueniat magis:q̃ Aristoteles:& si in plerisq; etiã discrepet. Quippe de animarum præexistentia eius opinio a nostra fide prorsus aliena est:quanq̃ a cæteris gẽtibus:atq; ipso Aristotele teneri oporteat. Etenim si omne: quod incorruptibile est (ut ipse etiã Aristoteles demonstrat) id etiam ingenitum esse oportet: incorruptibilem autem mentẽ hominis esse Aristoteles existimat. (Malo enim ita de eo sentire:q̃ eos sequi:qui cõtrarium de illo sentiunt: & eum affirmant mortalem animam opinatum fuisse:quanq̃ doctissimi illi sunt:partim gentiles:partim nostræ religionis uiri:) ergo si incorruptibilem:profecto etiã ingenitã esse animã fateatur, necesse est. Eodem pertinere uidetur:quod in libro de generatione animaliũ dixit:mentem de foris:posteriusq; superuenire. Vterq; igitur prius animam esse:q̃ corpus generetur: cuius anima est:existimat contra Christianorũ opiniones:sed uiam:ac modum Platonis:quibus ex ratione motus ad ostendẽdam animæ immortalitatem usus est, iam uidimus. Nunc uideamus siquis reprehendat:quæ numeris:proportionibus:medietatibus:circulis:rectis lineis:Plato animæ tribuit:& siue naturalẽ:siue mathematicam sumpserit lineam:improbet:atq; etiã magnitudinẽ animæ:propter circulum statuere eum existimet. Quæ scilicet ab Aristotele disputantur aduersus Platonem:quod siquis talis est, uelim animaduertat:non ita Aristotelem reliquis Platonis auditoribus ingenio tardiorẽ fuisse:ut quæ tam multi intellexerunt:tenuerũtq;: & tutati sunt:ea solus uel nõ intellexerit:uel parum probauerit. At certe uir doctus dũtaxat uerba:quorum ꝓfundiorem sentẽtiam probabat:ad usum cõmunem:uulgarẽq; referens:reprehen

dit:ne quod significare primo aspectu uidebantur:id ita esse putaretur. Quẽadmodũ siquis nostrum reprehẽdere uelit Aristotelem:q̃ deum animal dixerit:aut genituram:quod ille sperma uocat:generationem:aut uirtutem:substantiam:aut formam:operationem:aut aliud huiusmodi:ne quod uerba uidentur præseferre:id parum consyderate aliquis sequatur:sed neq; hæc sine causa ab Aristotele:nec illa sine ratione a Platone dicta sunt: licet tamen aduersus hæc & illa obiicere:siquis auditores suos attentiores reddere uelit:quomodo aut uerborum improprietatem uitare:aut sono uocabuli non facile arripi debeant. Quanq̃ nec Aristoteles reprehendendus est:nec Plato:eoq; minus Plato:quo magis ei licuisse uidetur:ad aliũ usum uocabula trãsferre:cum de rebus intelligibilibus:& earum causis ageret. Etenim substãtiarum huiusmodi:ut nullus sermo est:ita nulla uocabulorum haberi proprietas potest:sed si nos loqui de illis aliqd conamur:a rebus nostris:hoc est naturæ uernaculis uerba mutuemur,oportet:purioribus tamẽ: quoad eius fieri potest:quales mathematicæ sunt:quæ a materia prorsus abstrahuntur. Quod siquis ita esse(ut dicimus)existimat:& nihilominus fallacibus:captiosisq; rationibus infringere: ac debilitare sapientissimi hominis autoritatem nititur:hic a boni uiri officio lõgissime abest. Accedit ad hæc rerum diuinarũ decens occultatio:quas Plato uerbis mathematicis adumbrare pulcherrime conatur:quemadmodũ alios quoq; gẽtiles theologos:fabulis alios:alios ænigmatibus:siue allegoriis uidemus fecisse. quid principes nostræ religionis cõmemorem? quos quis non uidet quantis uerborum uelaminibus diuinarum rerum præcepta cõtexerint? Pleni sunt huiusmodi arcanis libri prophetarũ:plena uetus omnis scriptura sacra: allegoriis scilicet: suspectionibus:relationibus:translationibus:& tamen nemo hanc:nisi impius reprehendit. nemo doctrinam ita opertam:quasi fabellas irridet:sed omnes admirantur:colunt:uenerant̃:propter quod pleriq; sapientissimi uiri:sanctissimiq; ecclesiæ doctores:multum laboris:operæ:studii:in his exponendis,consumpserunt. Sic olim Pythagorei philosophi docere res diuinas solebant:sic Plato facere uoluit:non modo Pythagoreos:& ætatis suæ morem secutus:sed etiam Chaldæos:& Iudæos:quos adierat:& Prophetas e nostris aliquos uiderat:a quibus pleraq; fuerat edoctus:quæ eodem ritu tradenda suis hominibus censuit. Credendũ est enim doctoribus nostris:qui hæc de Platone prodiderunt. Quo pacto igitur:qui christianam fidem non ficte: ac simulate:sed uere:constanterq; profitetur:hæc apud Platonem reprehendat: atq; irrideat: quæ in sua religione magnopere probat:& laudat? Ergo quod diuini illi prophetæ rectissime: sanctissimeq; fecerunt:id a Platone factum:non modo improbandum non est:sed potius summopere laudandum. Cæterum quid absurdum dici a Platone uidemus:cum aut circulum: aut rectam lineam tribuit animæ? Sane Aristoteles quoq; ita docet:ut anima simplicem rei rationẽ instar rectæ lineæ:ipsum uero cõpositum instar fractæ iudicet:atq; intelligat:sed Aristoteles in forma rectam potius probat:Plato flexam in circulũ. Id enim uisum est ei conuenientius:quãdo intelligentia:quæ se ad materiam flexerit:reuertitur ad se:suamq; naturam:uel tale aliquid repetit. Item Aristoteles in materia fractam maluit:Plato rectam:ut transitiuus animæ motus: idest operatio promenda significaretur:cum eiusmodi motus instar rectæ lineæ:terminos unde:& quo habeat sibi præscriptos. Cumq; animæ duplex uiuẽdi ratio sit:una per intelligentiã: altera per opinionem:idcirco Plato duplicem circulum:& duplicem rectam lineam statuit. Primordia item contineri in anima putat:proportione:medietateq;:tum geometrica: tum arithmetrica:aut musica:quibus iustitiæ munus prodeat:& amicitiæ:societatisq; officia nascantur. Cur autem harmoniam quandam:atq; concentum animæ concedendũ non censeamus:quando sensus ipsos seruari:oblectari:& deliniri sensibilium rerum cõsonantia:& uaria partiũ compositione uidemus? At enim aduersarius quid ueritas habeat:quidq; ex æquo spectari oporteat,parum attendens:Platonis scripta ad usum uulgarem accõmodat. Nec unquam potuit audire:quod fuerit sanctissimi doctoris Thomæ aquinatis de Platone iudicium. Hic libros de anima Aristotelis exponens:reprobat,inquit,Aristoteles uerba Platonis. Sed attendendum nõ id improbari:quod Plato senserit:sed quod uerborum consuetudo ostendat:quod ita ab Aristotele fit:ne quis propter uerborum improprietatem:& profundiorem:atq; opertũ Platonis sermonem:in errorem labatur:cum animam circulum:aut numerum esse audiat. Hæc enim & si aliter:q̃ sonent,significare uidentur:tamen ut cautiores essent:qui legerent placuit contra scriptum:omissa autoris sententia,differere. Ita hic quoq; uir plane Peripateticus: nec minus inter doctos sanctissimus:q̃ inter sanctos doctissimus Platonis opinionem probat:quãquam uerba eius magis accõmodata:ad profundiorem illam:& implicitam uetustatis philosophiam:q̃ ad simplicem:& perspicuam traditionem intelligat. His ergo:atq; aliis huiusmodi rationib⁹ motus Plato:naturam animæ talem a creatore Deo factam scribit:quæ innata sibi principia habeat:& quasi rationes mathematicas dignæ proportionales ad rerum omnium bonarũ delectũ:

& actum:& effectum.quod siquis male egerit culpa hominis:qui delegerit: inquit Plato:non dei est.Hæc & plura alia longe subtiliora:ratio indicat mathematicarũ rerum: quam Plato repetens altius rerũ causas cõteplatur:& rebus creatis omnibus tribuit.Exercet etiam ingenia auditorum:& mathematicarum disciplinarum ratione ad superiora:intellectuq; difficillima mentem dirigit:more eorum Pythagoreorum:qui nihil existimarunt aptius ad insitam in nobis recordationem diuinarum rerum:q̃ mathematicas disciplinas:Quocirca his mediis ad illas transeundum censebant:quandoquidem inter res naturales: atq; immateriales locum tenent medium:quippe nec cũ materia consyderantur:nec esse sine materia possunt: sed per abstractioné quãdam intellectus sumuntur.Non hæc pedalis:quæ scripta est:linea sumitur:inquit Aristoteles:sed illa:quæ intelligitur expers latitudinis:& pedalis:etiam si maior præscripta est. Hac uiã & Pythagorei omnes:& Plato ad immaterialem:diuináq; naturã eundũ iudicarunt:& qcunq; aliam aggreditur uiam:hunc magis propitiã sibi fortunã Plato,inquit,optare oportere. Vsus interdum fabula Plato est:sed non more poetarum:quos aperte improbat:& e sua repub. prorsus expellit:uerum id fabularũ genus probare uidetur:quod ad honestaté spectat:& ad uirtuté hortatur:ac diuinæ naturæ rationem figmentis quibusdam non ineptis modestissime indicat: plerũq; etiam quæ palam pronũtiare nõ decet:quasi subtilioribus quibusdã uelis obtecta ostédit.Hoc genere quéadmodum Socrates in constituenda republica docet esse faciédum:sapientissimus Plato nõnunq̃ utitur:ut rude uulgus:atq; indoctum,facilius percipiat:Diuinam naturam bonorum omnium causam esse:mali nullius.Eundem præterea semper sibi locum seruare:nullam omnino pati mutationem:ueritatis fontem in se cõplecti:nihil fraudis cuiquã moliri:Quæ cum ignoraret Platonis obiurgator:quanquam dilucide genera fabularum apud Macrobium in expositione.M.Tullii de somnio Scipionis,uidere potuerat:figmenta Platoni: & fabulas obiecit:surdus uidelicet:tum ad ea:quæ modo retuli dicta Platonis:tũ ad alia permulta:quæ in Timæo:in Parmenide:in Phædone:in Philebo:in Sophista:atq; in aliis plerisq; locis exquisitissime:perfectissimeq; differuit. Sed quid de transitu animarũ in brutorũ corpora aduersarius dicet? Ad hoc quoq; facilis respõsio est:& cognita omnibus:solo aduersario excepto, qui omnia in deteriorem semper accipit partem. Sententia certe Platonis hæc est:animã si ex hoc loco intemerata:ac uirtute prædita abierit, sedem supernæ immortalitatis recipere ubi felix:& diuinitatis compos sapientior degat, sin minus pœnas luere. Pœnis auté delegata sunt, inquit, loca hæc naturæ inferiora:& corpora hominum.Itaq; redit anima: quæ sede illa superiore digna non est ad generationis labé:corpusq; aliud induit:ut uita altera melius agat: quo possit deorum sedem, unde profecta est, purificata repetere.De beluarum autem corporibus:reliquisq; huiusmodi, non modo a Platone, sed etiam a Timæo deterrendi causa uulgo proditum fuit:ut homines pœnæ formidine a uitiis retraherentur:quod aperte Timæus ait in eo libro: quem de mundo, & anima scripsit:quem postea imitatus est Plato.Cum enim exposuisset quomodo anima bonis moribus institueretur, addit.Pertinacibus autem:proteruis: & obduratis, supplicia adhibeantur a legibus:ac etiam timor uitæ futuræ a sermone:qui perterreat pœnis superis, inferisq; grauissimis:& indeprecabilibus:nisi uirtutem coluerint.Vt enim corpora interdum ægrota in salubri aliquo cibo:siue medicamento, pristinæ ualetudini restituimus:si primo salubribus rebus exhibitis non bene cessit:sic animos sæpenumero coercemus: retinemusq; falso sermone:Si uero minus obtemperát:quo quidem in loco necessaria esse uideo pœnarũ genera quædam inaudita:utputa uitiosas animas uaria pro uitiorum ratione induere corpora:& timidi hominis animam muliebri corpori tradi: turpissimi dedecoris gratia homicidæ, ferino ad erũnas, & cruciatus:salacis, suillo:leuis, atq; superbi, uolucri:ociosi, & ignaui, aquatili.Hæc Timæi uerba sunt:quibus perspicue fatetur rem inauditam fingi ad hominum utilitatem:ut metu perculsi abstineãt a uitiis:uirtutiq; incũbant.Atqui aduersarius: qui plane omnia peruertit:beluas dicit apud Platonem humana anima formari.quod etiam si animã hominis beluinum corpus ingredi Plato concederet:non tamen ita intelligendum esset:ut aduersarius sentit.Neq; enim si hominis anima bruti induit corpus:constitui propterea brutum ex materia & anima hominis Plato opinatur:sed animam corpus alienum subire:insinuariq; spiritu imaginario bruti:atq; ita coercitam plecti:& pœnam pendere scelerum:nec ullum opus suum exercere posse: instrumentis eius: in quo detrusa est animantis:donec longo temporis curriculo purificata:ad cœlestem demum digna redeat sedem.Hoc genus pœnæ haud inepte a Platone adiungi potest cæteris illis:quas apud inferos esse memorat:ignes dico tartareos:fluuios flammiferos:luctificos:tristifluos:quos ille pyriphlegethontas:cocytos:acherontas uocat.Sequitur alter error aduersarii.Nam cum Platonem audiuisset omnem animam immortalem posuisse: Brutorum quoq; animas ab eo immortales cõstitutas existimat.Etenim quomodo Plato ge-

nera animarum diſtribuerit:ut animæ nomen acceperit:nō ſatis audiuit:uel ſi audiuit:haud intellexiſſe ſe ſimulat.Etſi enim Plato eodem nomine tam bruti:q̄ hominis animam ſæpenumero uocet:de hominis tamē uniuoce:de bruti anima æquiuoce loquitur:nec animas dici brutorum cenſet:ſed uitas quaſdam:& ſimulachra animarum.animæ autem triplex genus eſſe cōſtituit:cœleſte:geniale:humanum.Primo generi omnium rerum ſciētiam tribuit:quod in cœleſtibus locat.Secundo,opinionem rectā:quod in geniis:dæmones enim hoc nomine latini uocant.Tertio generi ancipitem opinionem:quæ partim recte:partim nō recte habetur, aſſignat: id hominibus præſcribit.hactenus nomen animæ in propria ſignificatione diſtribuit. Brutorū animam(ut modo dixi)uitam quandam appellat:& metaphorice animam:quapropter cū animam omnem immortalem eſſe affirmat:nequaq̄ de brutis ītelligit:licet hoc ex ipſius Platonis uerbis accipere.quippe in Timæo de anima ſenſitiua:qualis brutorum eſt:ita loquitur.Hi uero initium animæ:quod immortale acceperant:corpus attexuerunt mortale:aſtruxeruntq; alterū animæ genus mortale.Poſt hæc affectus animæ ſenſitiuæ enumerat:deinde ſenſu autē,inquit, rationis expertæ:omni libidini expoſito temperantes:mortale animæ genus conſtituerūt.Poſtremo in pectore:ac thorace:mortale animæ genus uincire uoluerunt. Quis igitur tam impudens ſit:ut Platonem auſit aſſerere:animam ſenſitiuam:& cum brutis cōmunē opinari eſſe immortalē:cū tā ſæpe:tamq; aperte affirmet eam eſſe mortalem? plura a Peripateticis contra hæc dici ſolere,non ignoro:ſed argumēta eorum omnia diſſolui facile poſſunt. Quamobrem cum ſatis dictum de anima ſit:nunc de prouidentia differamus.

Platonem Dei prouidentiam non negaſſe.
Platonem ſacrificaſſe diis:& munera obtuliſſe.
A deo initium eſſe ſemper ſumendum.
Platonem ſenſiſſe poſt mortem præmia bonis:& pœnas malis paratas.
Socratem malignantem naturæ uirtute:& philoſophia ſuperaſſe.
Difficile eſſe explicare quid Ariſtoteles de diuina prouidentia ſcripſerit.
Quomodo Alexander Aphrodiſienſis de prouidentia dei ex Ariſtotelis ſententia locutus ſit.
Quid reſponderit Alexander interroganti an prouidētia per ſe ſit:uel per accidens.
Alienum a diuina natura eſſe propter hominum ſalutem aliquid agere.
Quid Plato de Dei prouidentia ſcripſerit.
Cur multi de Dei prouidentia dubitauerint.
Quomodo Plato eos conſolatur:qui ægre ferunt bonis male eſſe:malis uero bene.
Naturam diuinam omnia perfectiſſime noſſe:uelle optime omnia a ſe producere.
Deum:qui uniuerſum mundum regit:partes quoq; neceſſario procurare.
Nullam rem bene agere:qui negligit minima.
De arbitrii libertate.
Platonem cum Dauid propheta quibuſdam in locis conuenire.
Singula ad uniuerſi ſalutem ordinata eſſe.
Iacturam partium:quæ toti conferat non eſſe iacturam.
Neminem ſibi ſoli eſſe natum: ſed uniuerſo.
Platonicos hoc maxime obiicere Ariſtoteli:q; de prouidentia male ſenſerit. Caput.VIII.

PRouidentiam aduerſarius ſcribit omnino negaſſe Platonem:& fato: ac neceſſitate uniuerſa fieri ſtatuiſſe.Equidem magnam pietatis partem in diuina prouidentia cōtineri fateor:facileq; hoc aduerſario concedo: ſed hanc pietatis partem cum tollere Platonem affirmat,aperte mentitur.Plato enim pietatem his tribus rebus contineri maxime docet:in opinando deos eſſe:prouidereq; rebus omnibus:& iuſte:ac ſine ulla mutatione prouidere. Sic enim decimo de legibus libro loquitur:Qui in deos peccat:ſiue rē impiā: uel agit:uel loquitur:aliquod ex his tribus facinus patrat:aut certe eos non eſſe exiſtimat: aut eſſe quidem: ſed humanarum rerum nullam curam habere:aut(quod tertiū eſt) faciles eſſe:qui precibus:ſacrificiisq; flectantur:atq; mutentur.Quis igitur fieri poteſt:ut Plato:qui eum impietatis reum peragit:qui prouidentiam negat:ipſe diuinam neget eſſe prouidentiam? Nihil profecto apud eum reperies:quod facinus hoc affirmet.Nec uero fato: aut neceſſitate agi omnia: uel factis unquam:uel dictis oſtendit:quin & diis munera obtulit:& ſacrificiis eos placauit: qđ ei ab aduerſario obiicitur.familiaribus,quæ uiderentur profutura:conſuluit:ſuamq; ipſe ad ea: quæ agenda probaret,operam præſtitit.precibus quoq; nō modo ipſe a diis:quod optabat:petere conſueuit:uerūetiam cæteris:ut idem facerent,ſuadere.Itaq; Timæus apud eum de rebus:

quas tractandas proposuerat dicturus:precatur deos:ut sibi adsint:quo ex sententia : uolũtateq; eorũ agere possit:idq; non semel tantum:sed bis etiã facit. Admonet præterea ut siue paruũ aliquod:siue magnum opus aggredimur:a Deo semper initium sumamus. Et in legibus quidem suis:cum de diis agere statuisset: Age,inquit,si unquam uocandus est Deus:nunc maxime auxilium eius implorandum est. omni igitur studio,deorum opem quæramus:quorum res agitur:siquidem deos esse:demonstrare instituimus . Ad hæc homines:quorum uita scelerata fuerit:suppliciis:& pœnis obnoxios ostendit. Contra uero:qui recte:& cũ uirtute uixerint:iis beatorum insulas, & Elysios campos:& sapiẽtium uirorum societatem:& beatoꝝ, uel potius deorum felicissimum consortium pollicetur. Nec uero Socratis præceptoris sui sententiam ignorabat:quem cum Zopyrus:qui se naturam cuiusq; ex forma perspicere profitebatur:multis inquinatum uitiis iudicasset:proptereaq; a cæteris:qui illa in Socrate uitia non cognoscerent, derisui haberetur:solus ipse Socrates laudauit. Nolite mirari, inquiens, uere enim Zopyrus iudicauit:talisq; essem profecto:nisi ratione:& præceptis philosophiæ naturã superassem. Patet igitur nõ omnia fato subiecisse Platonem:nec fieri necessitate omnia uoluisse. Maxime enim inter se distant fatalis necessitas:& libertas arbitrii:quam semper tueri conatus est Plato . Et quidem in Gorgia effœminati animi:& ignauæ mulierculæ esse dixit:nõ credere fatum posse deuitari:quod si uitari ab homine fatum posse affirmat:iniusta profecto est obiurgatoris reprehẽsio:hoc etsi plane manifestum est:tamen quid Plato de diuina prouidentia:& fato senserit : explicare decreui:ut non modo opinio eius:sed etiam ratio:cur prouidentiam cum fato coniunxerit, intelligatur : quo in loco quid Aristoteles de eisdem rebus senserit, iudicare difficile est. Nihil enim tale ab eo scriptum legitur(ut Alexander aphrodisiẽsis testatur:)qui librorum eius diligentissimus indagator fuit. Hic cum de prouidentia disserendum esset:difficilem sibi eam materiam esse dixit:quod nihil de ea certi ab Aristotele cognitum haberet. Nec ipse dũtaxat: pluresq; alii gentiles:sed etiam ex nostris pleriq; doctores sancti: Aristotelem prouidentiã dei tollere putauerunt:ob ea fortasse uerba:quibus duodecimo de rebus diuinis libro usus est: per quæ diuinam intelligentiam a rebus humanis:naturalibusq; excludit:nihil enim ex his a mente diuina intelligi posse affirmat:cum summa sit:& diuinitatis ratione suprema : ac proinde se solam intelligat. Nam si aliud intelligeret:moueri profecto necesse esset : in deteriusq; mutari: quod si humana nequaq̃ intelligit:ne prouidere quidem his posse,dicendum est . Nemo enim ea curare potest:quæ ignorat. Verum quid ex sententia Aristotelis Alexander dicere uideat, exponam:ut latini homines:qui græcos libros non legerint,intelligere possint:& iudicare. hic cum de prouidẽtia iuxta opinionem Aristotelis scribere statuisset:primum de incorporea:immaterialiq; substantia:& forma:quæ semper intelligit:consyderat:quam proprie mentẽ agẽtẽ: & oĩum primũ:autore Aristotele uocat. Mox cũ de diuino (sic enim appellat) & uolubili corpore:atq; animato:& per animam mobili disseruisset:appetitu quidem id moueri dicit:sed nõ appetitu corporis alicuius:nullum siquidẽ corpus:aut prius cœlo:aut nobilius esse:sed primæ: de qua dictum est:& sempiternæ:immobilisq; substantiæ:nec uero:ut quicquã ab ea accipiat, appetere:sed ut quãsimillimũ illi fiat. hoc autẽ esse:ut eadẽ motus æternitate moueatur. quieti enim quodãmodo similem esse cœli cõuersionem:quãdo per eadẽ:eodẽq; modo agitur semper: qua una:& simplici cõuersione primũ ipsum corpus moueri:tum septem sphæras illi subiectas duplici motu agitari:altero suo:scilicet per appetitum:quo mouentur appetẽtes quandam certam substantiam:ut prima,altero:alieno uidelicet : quo a prima circunferuntur : Cuius duplicis motus causam esse:quod præter diuinum illud:atq; æternum corpus esse alterum oportet in generatione : ac corruptione positum : quod nisi uario superioris corporis motu regatur : æternum sua specie manere non possit . Hactenus prouidentiæ propriæ dictæ nullum esse locum fatetur : sed rebus deinceps generabilibus:& corruptibilibus tantũmodo eam perficit. hæc cũ ita sint,inquit,siquis prouideri dicit:quoties aliquid propter aliquid : & ab aliquo: quocunq; modo mutatur, moueturq;:sic porro omnis corporea substãtia tam superior:& æterna:q̃ inferior:& generationi : corruptioniq; obnoxia:a prima substantia prouidetur:quæ sempiterna:immortalis:incorporea est. hic nullam substãtiam intelligibilem : & immaterialẽ prouideri ne improprie quidem dicta prouidentia existimat. post hæc addit . At siquis ea solũ prouideri dicit : quorũ gratia id quod prouidere dicitur,mouetur:& fungitur aliquibus operationibus suo motu: Ita corpus lunæ subiectum unum:ac solũ sententia Aristotelis erit : cui prouideatur. Hoc autem est corpus materiale:& generationi : corruptioniq; expositum .quoniam mutationis eius ordinatæ:æternæq; secundum speciẽ perseuerationis causa moueri motu secũdo statuitur spheras septem:quæ post primam:quæ firmamentum dicitur:dispositæ sunt. Cum enim rebus:quæ generantur:& corrumpuntur:uarius motus deberetur:fieri non poterat:ut eodem modo

dem modo diuinis corporibus constitutis:simul & generationis:& corruptionis ordinatæ causa iis rebus probaretur: quibus generatione scilicet: & corruptione ad hunc modum uicissim succedentibus:æterna hæc secundum speciem manent:quandoquidem uarius illis motus semper seruatur. Idem alibi interrogatus utrum præcipue:& per se:an per accidens secundum Aristotelis sententiam prouidentia sit:neq; per se respondit:neq; per accidens .Est enim per se prouidere,inquit,cum quispiam spectans commoditatem eius : cui prospicit:operatur:& agit eius commoditatis gratia:ea,quibus consecuturum se id,quod spectat existimat:finem sibi statuens actionum suarum commoditatem eius:cui dat operam:quod quidem diis non conuenit . Talem enim diuinitus prouidentiam exhibendam rebus generationi , corruptioniq; obnoxiis fateri:deosq; arbitrari actionibus fungi suis propter mortalium salutem : a diuina natura prorsus alienum est.Perinde enim hoc esset:ac siquis diceret:liberos,& dominos seruorum suorũ gratia esse:& suis idcirco officiis fungi:ut serui,incolumes,fortunatiq; agere uitam possint . Atqui alium quoq; modum prouidendi expositurum se secundum Aristotelis opinionem pollicet. utrum id fecerint:nescio . Nullam enim aliam prouidendi rationem scriptam ab eo legimus: nisi quatenus hoc loco tetigit inter modum per accidens:& per se:esse alium modũ : cum quispiam agens alterius gratiæ:sequatur:ut alteri prosit:idq; ipse qui agit sciat:ac etiã uelit . In hoc fortassis diuinæ prouidentiæ rationem constituit : sed parum digne. quandoquidem tantum dei beneficium rei superuacuæ ascribendum censet.Idem alibi perspicue negat eam:quam nos in præsentia quærimus:prouidentiam.Nam si mundus,inquit,natura sua æternus est : Mundi autem essentia non nisi certo ordine constat:sequitur,ut ordinem etiam ipsum natura sua possideat.Quod si ita est:nõ eget mũdus:uel ad suã essentiam:uel ad eum:quem habet ordinem : altero:qui ꝓuideat. Adde quod omne,quod ꝓuidet:uel ut sit:aliquid prouidet:uel ut bene sit.At mũdus neq; ut sit:neq; ut bene sit,indiget aliquo,qui ꝓuideat.Ergo a nemine dicẽdum est mũdũ ꝓuideri:an ipse quidẽ mundus uniuersus non eget altero:qui ꝓuideat:neq; ut sit:neq; ut bene sit?ꝓuidẽtia aũt:quæ in ipso desyderat̃:proficiscitur a parte eiusdẽ mũdi ad partẽ:ita ut pars prouideat:pars prouideat̃.Pars enim eius corporea:quæ ingenita:& ĩcorruptibilis est:suaq; natura:animaq; ordinata:suũq; motũ exercens:appetitu imitãdi primi dei:hæc nihil alterius indiget:qui prouideat:cũ suapte natura perfecte & sit:& bene sit.Pars aũt:quæ generabilis:& corruptibilis est:atq; aliũde adiumẽto egens:ut & sit:& æterna secũdũ speciem sit per ordinatã apte mutationẽ:hæc est:quæ ꝓuidet̃ a motu ordinato:certoq; diuinæ partis mũdi respectu & regit̃: & gubernat̃:Ita enim pars mortalis ordinẽ:cuius particeps est,cõsequit̃:& quoad eius fieri potest:secũdum speciẽ seruat immortalitatẽ:hæc:atq; his multa similia Alexãder ex sentẽtia,ut ipse inquit, Aristotelis de prouidẽtia tradit:in quibus quinq; animaduertẽda sunt . Primũ:nullã oĩno prouidẽtiam rerum intelligibiliũ:& immaterialiũ poni:uel actiuã:uel passiuam . Secũdũ cœlum:& uniuersum hunc mũdum:quem deũ æternum:ingenitũ:incorruptibilem opinatur nulla:uel ut sit:uel ut bene sit:ꝓuidentia egere.Tertiũ:quod ex dictis sequi uidetur:mundũ nullam causam efficiẽtem aliũde habere:siquidem neq;:ut sit aliquo egere:qui prouideat. Quartũ: dũtaxat generabiliũ:& corruptibilium rerũ:quo ad speciem earum pertinet:ꝓuidentiã haberi. Quintũ:atq; postremũ:ne hanc q̃dem prouidẽtiam præcipue:atq; per se:sed cõsequẽter:atq; per accidens fieri:quãdo operationẽ deorũ ad alium sensum pertinẽtem:hæc consequitur:quanq̃ nõ præter eorũ uolũtatem.Hæc utrũ religioni nostræ:& fidei christianæ cõsentanea sint,ut aduersarius optaret:iudicẽt iam qui Aristotelis opinionẽ auide perceperũt.Quæ enim Alexãder tradit:nõ secus:q̃ si ab Aristotele acciperemus,iudicãda sunt:cum nemo omnium sit:qui libros Aristotelis:uel diligentius indagarit:uel exquisitius:ac certius exposuerit.Plato uero quid de diuina ꝓuidentia:cum aliis pluribus in locis:tum duodecimo de republica libro scripserit:& q̃ digna sua sapiẽtia:& nostræ religioni cõueniẽtia illa sint:audite quæso breuiter a me nũc:latissime ab illo:siquãdo libebit:libros eius in manus sumere:atq; perlegere.Fuerũt certe nõnulli:q & si deũ quidẽ esse cõfessi sunt:utrum tamẽ humanarũ rerum curam habeat:uisi sunt dubitare: Cuius rei causa est:ꝙ homines plerũq; uident:impios:scelestos:facinorosos fortunæ benignitatẽ experiri:&,ut ipsi putãt felices esse:uidelicet q̃a diuitiis affluũt:imperia obtinẽt:recta ualetudine fruũtur:ad ultimã senectutẽ perueniũt:liberos summis functos honoribus hæredes sibi relinquũt.Cõtra uero:optimos:atq; sanctissimos uiros:inopes:afflictos:calamitosos:ægritudinibꝰ debilitatos:acerbæ:atq; ĩmaturæ morti ꝓpinquos:nullos sibi liberos:uel abiectos eos:atq; ignobiles reliquere:& ꝙ oĩum grauissimũ:ac molestissimũ est:uexari ĩpune ab ĩpiis tyrãnis dilacerari:excruciari:opprimi.Hæc itaq; cernẽtes:& sæpenumero etiã experti dolẽt:ꝑturbant̃:angunt̃:decidunt animis:atq; succumbunt:deumq; nulla erga humanum genus charitate teneri existimant:nulla prouidentia mortalium rebus consulere:nullum uirtuti meritum:nullam sce-

leri pœnam statuere: ob eam causam nullam omnino esse prouidentiam rētur: & omnia instabili quadam fortunæ temeritate uolutari. Hos igitur: cum admonere erroris sui: & ad meliorē frugem trahere uir sapientissimus uellet: Primum ea: quæ de deorum bonitate: de prudētia: de fortitudine: de temperantia: de omni genere uirtutis: tum de uitiis etiam: & rebus turpibus dicta ab eo fuerant, repetit. Quibus ita positis: cum rerum turpiū autores interdum homines sint: honestarum semper dii: negligentia: odio: desidia: uoluptate: quæ uitii partes sunt: uacare deos ostendit. Et quia qui suis rebus non consulunt: hac parte uitii peccant: ideo qui uacare hoc uitio uolunt: suis consulant, necesse est: & omnibus tam leuioribus, q̄ grauioribus rebus prouideant. Nam siquis illos (loquar enim uerbis Platonis) prouidere negat rebus humanis: certe ita euenire necesse est, fateantur: uel quia nolunt: uel quia nequeunt: uel quia officium ignorant: primumq; bipartito distinguitur: aut enim ideo nolunt: quia uoluptatibus: & turpi ocio dediti id negligunt: aut ob uilem rerum: atque abiectam conditionem aspernantur: quasi curam tantorum principum indignum sit ad regulam naturæ descendere. Atqui diuinam naturam cognoscere quæq; exquisitissime: posse ualidissime: uelle optime: & quæq; ex se producere: latissime a Platone demonstratum est. Ergo dii nec ignorant officium esse suum: ut iis: quæ produxerunt: & quasi domum quandam: atque familiam sibi constituerunt: prouideant: neque non possunt: nihil enim diuinam superat facultatem: & qui produxerunt: quod maius est: iidem prouidere etiam possunt: quod est longe minus: neque nolunt: siquidem non uoluptate: siue ignauia negligunt: quasi ueternosi quidam: & ad nullius rei usum accommodati: nec rerum naturæ paruitatem aspernantur. Quippe homo summum inter omnia naturæ animantia locum tenet: & naturæ suæ nobilitate cūcta excellens: mentis suæ iudicio deum cognoscit: & colit. Quapropter merito curam: charitatem: gratiam: consequi apud deum, dignus est. Tum si Deus mundum uniuersum tuetur: & curat: partibus etiam consulat, oportet. Ita enim natura comparatum est: ut bene esse uniuerso non possit: nisi partes etiam sint rectæ dispositæ. Non medicus: non gubernator nauis: non dux exercitus: non paterfamilias: non rector: moderatorq; reipublicæ: non quiuis alius ratione: consilioq; aliquid agens: grauiora negocia administrat: leuiora contemnit: sed tum demum suo quisq; officio fungi arbitratur: cum singulis studio: & diligentia: ut cuiusq; ratio poscit: incumbit. quod si homines ne leuiora quidem prætereunt: profecto nec deos existimandum est exigua quæq;: ac minima negligere. Neq; uero animis laborant: aut a beatissima: quam degant uita, declinare uidentur: cū munere diuinæ prouidentiæ funguntur. Nam difficultates: quæ hominibus in administrādis rebus suis occurrunt: & non mediocres sæpe dubitationes afferunt: ita ut post longam: diuturnamq; cogitationem uix quid commodius sit: statuere aliquando possint: in diis non sunt. Omnia apud eos facilia sunt: nulla illic dubitatio: nulla difficultas. agūt semper: quæ sciunt meliora esse. quippe omnium rerum cognitionem habent: quando & creatores omnium sunt: & ipsi sese intelligunt: & ad se uertunt. Non exitum rerum spectant: non sedulo negociis, ut nos facimus, incumbunt: donec finis sequatur: sed ut autor reipublicæ constituendæ: cōditis: ac promulgatis legibus: quæ quid cuiq; tribuēdum sit: iubent: & negocio omni magistratibus delegato, quiescit: sic deus: qui hanc mūdi compagem: & genus hominum condidit: longe quidē dignius: cum omnē actionum nostrarū rationē animo proficisci: & partim uirtutib⁹: partim uitiis superare perspexisset: adhibuit curam: ubi: & quomodo quæq; pars posita: uirtutē uitio superiorem facillime exhiberet: & qualis quæq; facta: quem locum reciperet: quā sedē: quā iuris actionem mereret. Morum aūt: officiorumq; causas uolūtatibus hominum dedit: atq; arbitrium instituit liberum: scilicet boni: mali ue autorē: utcūq; sponte elegerit. Non enim instar tabellæ: in qua nihil sit scriptum: animā Plato cōstituit. Siquidē hac ratione libertas arbitrii tolleretur: sed ita, ut a primo rerū obtuitu: possit ipsa suo actiuo principio assentiri obiectis: & utri parti maluerit hærere: sicq; in ea facultas sit eligendi: seu uirtutem uoluerit: seu uitiū. Immutantur igitur sua sponte: quæ uim hanc animæ possident: cum intra se causam habeāt: quare mutētur: immutataq; tēdūt fatali ordine: atq; lege: uel ad locum superum: honestum: & felicem: uel ad manes: & loca infera: utcūq; pro uirtute: aut uitio digni fuerint. Atq; hæc iustitia est deorum superum: quam nemo unquam uitare potest. Nec est quisquā uel humilitate sua ita humi defixus: uel excellentia ita in cœlum erectus: ut eā diffugere potens sit. Vos: qui Deos humana curare minime putatis, sic habetote. Nullum locum diis immortalibus incognitum: nullum inexploratum esse. quod siue hic manseritis: siue profundissimas terræ cauernas subieritis: siue aliud quoduis diffugium: atq; latibulum quæsieritis: haud quaquam latere poteritis diuinum illum oculum: æternum: atq; peruigilē: nec pœnas uobis iuste debitas euitare. Hæc Plato iisdem fere uerbis: quib⁹ Dauid noster diuinus ꝓpheta locutus est. Quo ibo a spiritu tuo: & quo a facie tua fugiam.

fugiam. Si ascendero in cœlum:tu illic es:si descendero in infernum,ades. Quid igitur ab ore hominis gentilis accipi posset ad nostram religionem,accōmodatius? Quid ea præsertim ætate dici potuisset præstātius:atq; diuinius? Nā cū cæteri deos immortales sua dūtaxat curare:res uero humanas ui quadā naturæ regi:gubernariq; existimēt:quod crimē etiā Peripateticis obiicit:solus Plato:nō aliter fere:q̄ nostræ religionis doctores fecerit:loqui de ꝓuidētia uidet. Improborū,inquit,hominū cōmoda:ꝓborūq; incōmoda:quomodo possunt opinionē ꝓuidētiæ iustā,itemeratāq; infringere? qn̄ primum nulla res humana dici ꝓprie bona:aut nostra pōt:nisi quæ in nostra potestate cōstituta sit. Tū singula ordinata sunt ad salutē,pulchritudinemq; uniuersi:ex quo fieri pōt:ut pars uario modo faciat:aut patiat. Quoties id pro totius cōmodo fit: cuius cura apud deū præcipua est:partibus aūt singulis singuli rectores:& quasi tutores delegati sunt:qui oīa ad unū finem dirigant:hoc est salutē uniuersi:Ita enim partibus quoq; simul cū toto cōsulit: nec iactura huius:aut illius particulæ facere pōt:ne partibus bene sit:cū toti optime cedat:Finis tamen,ut dictū est,salus est:& cōseruatio totius:& pars quæq; quātacūq; est:eo spectat:ut seruet uniuersum. Siqs ergo fortunæ aduersitatē cōquerit:meminerit se non sibi solum natū esse:sed rerū uniuersitati:immo potius illi:q̄ sibi:naturaq; ita cōparatum esse: ut quæ nobis incōmoda accidūt: hæc uniuerso cōmoda sint:quod ortus nostri præcipuam sibi partē merito uēdicat. Itaq; æquo:ac tranquillo animo sua incōmoda ferat:ne cū Deo pugnare more illorum gigantū uideat. Cōmoda aūt improborum hominū non magis præsenti solatio:q̄ futuro dolori ascribenda sunt. Quæ enim uel fortunæ facilitate:uel aliqua īdustria possedere:miserabili sæpe exitu amittūt:nec diffugiūt pœnas illas:quas diuina ꝓuidētia comites:& quasi satellites quosdā:atq; lictores secū habēs,oīa perlustrat. Patitur quidem sæpenumero diuina ꝓuidentia:plura improborū hominū cōmoda:sic enim agi necesse est:ne quod uniuerso sancitum a Deo:atq; decretū est:irritū fiat:& quasi improbet:quod optime cōstitutū fuit:sed repēdit tandem fatali necessitate primū bonum ultimo malo: & quo plenius bonū præcessit:eo grauiori supplicio cōpensatur. Nihil igitur a deo negligit:nihil fortunæ temeritati relinquit:sed oīa diuina prouidētia gubernant. Hæc sunt:quæ Plato de ꝓuidentia disseruit. Aduersarius uero tantum uirum maledictis incessere non erubescit:quasi prouidētiam negarit:& Aristotelē ita laudare: quasi non secus de ea senserit:q̄ nostra religio. Atqui Platonici illud in primis Aristoteli obiicere cōsueuerunt:ꝙ male de prouidentia iudicauerit:qua in re dū Aristotelem tueri Peripatetici uolunt,non audent dicere Platonem prouidētiam negasse. Quis enim in re tam aperta mētiri ausit? sed Aristotelem modo quodam posuisse prouidētiam conātur ostēdere. Quippe Alexāder Peripateticorū facile post Aristotelem princeps ita loquit. Conabor ostēdere eos, qui Platonis disciplinam sequūtur:sibiq; persuasum habent nihil ab Aristotele de prouidētia dici:parū explorate de hoc philosopho iudicare:& nihilominus obiurgator noster: quasi oībus doctior sit:Platonē nec dixisse quicq̄ de prouidētia:nec eam probasse contēdit:& clamat.

Quomodo Plato de fato locutus sit.
Voluntatem humanam liberam esse:& necessitati fati minime subiacere.
Chaldæos omnia stellarum motibus tribuere.
Libertatem arbitrii nostri potius esse seruitutem.
Quam potestatem habeant superiora in corpora humana.
Pulcherrima sententia Iamblichi Platonici de duabus animis.
Platonem duobus modis accipere prouidentiam.
Pulcherrima Procli sentētia:quomodo deus intelligat:& quod diuina cognitio necessaria nō tollit rebus contingentiam:& propriam naturam.
Aristotelem nomine quidem fati usum:sed quid ipsum sit:non dixisse.
Concordiam partium mundi causam esse:quod & locis: & temporibus diuersis eadem sæpe contingant.

Caput. IX.

m Axime uero auget calumniam suam:cum Platonem de fato reprehendit:quasi fatali necessitate fieri cuncta uoluerit. Enimuero Platonem fatum ponere non diffiteor: quemadmodum etiam Aristotelem facere manifestum est. Neuter tamen eorum ita de fato sentit:quasi omnia necessario fieri uelint:sed locum potestati nostræ amplissimum relinquūt:permultaq; esse:quæ fieri possint:arbitrantur:nulla fati necessitate obstante. hinc possibilis:contingentisq; nomen usurpatum est. hinc honores:præmia:merita iis:qui uirtuti operam dederint:proponunt. Contra uero:iis:qui uitam improbe egerint:cōtumelias:damna: supplicia: quibus rebus refertum est opus Platonis: quod de legibus lucu-

lentiſſime ſcripſit. Vult enim eum:qui ultro peccarit: nulla neceſſitate actum peccaſſe. Alioquin quo pacto pœna afficiendus eſſet:qui aliunde cogeretur ad peccandum? De conſilio etiam capiendo plura præcipit, ut dictum iam eſt: & precibus:uotisq; locum tribuit:quibus deus placatur: conciliatur:inuitatur: quapropter liberum ſeruatur arbitrium: & poteſtas uolendi: nolendi ue non tollitur. Priuationi uero accidenti fortunæ:caſui:cauſam in rebus materialibus tribuit. At in rebus diuinis intelligibilibus: immaterialibus: & perpetua illa æternarum:& immutabilium cauſarum:& rerum ſerie:in ratione etiam naturæ uniuerſali:qua ſemper eodem modo quæcunq; proueniunt:tum in perfecto:atq; ordinato adminiſtrandi modo: & lege diuina: qua optime omnia:& pro ſua natura abſolute ſeruantur:atque reguntur. In his inquam:ſi fatum quis eſſe dixerit:abutens nomine: quamuis ſupra omne fatum ſit: nequaquã ab utriuſq; philoſophi ſententia diſcedet. Hanc tamen rerum diſpoſitionem Plato Adraſtiam appellare ſolet in ſuperioribus:intelligibilibusq; ſubſtantiis: ac etiam legem Adraſtiæ: ut in Phædro:neceſſitatem autem in intellectualibus:& matrem parcarum: ut in libris de republica Himarmenen uero:hoc eſt fatum:in naturalibus:ſenſibilibusq;:ut in politico:Protagora:Timæo. In hac tripartita rerum ratione omnis natura conſumitur:primaq; parte intelligibili:ſecunda intellectuali:tertia naturali continetur. Extrema quoq; habet:& medium: atq; ordo his datus:& per cuncta diſcurrens:in intelligibilibus quidem omnino:inſenſibilibus uero: quoad eius capere poſſunt:immutabilis:& ineuitabilis permanet. Vnde a rerum ineuitabili ordine: Adraſtia nomen accepit. Neceſſarius etiã hic ordo eſt:ſed non ut talis neceſſitas ſit:quæ omnia ſuperet:& quaſi per uim trahat:adimatq; uitæ noſtræ libertatem arbitrii:& poteſtati illi noſtræ aduerſetur ex ſe promptæ:& mobili. Non ſic Plato cenſet:ſed legem quãdam diuinam eſſe arbitratur innatam omnibus: quam legem Adraſtiæ tribuit in Phædro:cum inquit. Lex Adraſtiæ eſt:ut quæcunq; anima comes deorum perſpexerit aliquid ueritatis:hæc ad alterum uſque circuitum inoffenſa inſiſtat:&ſi ſemper id agere poteſt: ſemper manet inoffenſa:Sed in politico Saturno eam legem aſcribere uidetur:cum dicit:Lex erat Saturni temporibus: quæ adhuc apud Deos eſt:Ioui in legibus dat, ut hoſpes ille Athenienſis loquitur, hunc iuſtitia ſequitur: uindex eorum:qui legem diuinam præuaricati fuerunt:Fato aſſignat in Timæo: cum ait:Legesq; his fatales aperuit. Minime igitur Plato uidetur a prouidentiæ ratione diſcedere: cum hanc legis rationem docet optimo ordine diſtributam:ſtabilem:indiſſolubilem:quantũ ſubiectarum rerum ratio patitur:quæ rebus indeterminatis terminum:iordinatis ordinem affert: Sicuti Boetius quoq; libro de conſolatione ex Platonis ſententia de fato ſcribens:bifariam diſtribuit. Nam de exquiſita rerum intelligibilium:diuinarumq; diſpoſitione differens: quæ ex principiis prouidentiæ immobilibus proficiſcitur:eam immobilem eſſe refert. Contra uero de ea agens:quæ inde ad nos profluit:Fatum eſſe diſpoſitionem confirmat: rebus mobilibus inhærentem:per quam prouidentia ſuo ordine quæq; connectat. Itaq; inter fatum: & prouidentiam quid interſit:non re poteſt:ſed ratione diſtingui. Adraſtiam neceſſitatem parcas:quibus nomina Clotho:Lacheſis:Atropos:poetarum etiam libri nominant. Sed quid quodq; eorum ſit:& quem uſum præbeat fato:aut qua ratione eidem iungatur:explicare hoc loco non eſt neceſſe:niſi hoc ſolum de parcis:ne eas quidem neceſſitatẽ omnino rebus humanis afferre:quanquam enim uim quandam ineuitabilem habere uideãtur:ut apud Homerum eſt.

Mortalis nemo fugiet decreta ſororum:
Improbus:atq; probus debent ſua corpora morti.

Nec ipſe tñ uim:& neceſſ tatem ineuitabilẽ inferunt:qđ idem Homerus alio loco fateri uideť.
Ne contra Parcas manes trudaris ad imos. Fatum aũt: de quo nũc agimus:Plato in Timæo naturam quandam de creatore pendẽtem eſſe dicit. poſtq̃ enim uniuerſi naturã:& aĩas hoĩum ꝓductas ætheriis uehiculis iũctas expoſuit:tũ leges iis aperiri fatales narrat:ſeriẽ ſcilicet:atq; ordinẽ rerũ:quẽ creator cõſtituit:atq; cõſeruat:neq; uero animas ipſas:quatenus animæ ſunt: his legibus obtemperare fas eſt. Præſtantiores enim ſunt:quãdiu mentis ratione uiuunt:& prouidentiæ lumine apud ſummum deum fruuntur:ſed corporea uehiculorum natura:& ſorte:qua ad colendas: gubernandasq; terræ partes ducuntur: fato uulgari ſubiiciuntur. Quamobrem non antequam uehicula ſibi iuncta acceperint: ſed poſt audiunt leges illas fatales: quibus corporum ſtatum: & gubernationem ſortiuntur. Plato igitur naturalem cœleſtium corporum reuolutionem primam tribuit fato:tum ipſorum corporum diſpoſitionem:quorum eiuſmodi motus proprius eſt: eodem refert:atq; etiam animas:quæ ad generationem deſcẽderint:Quã ſententiam apertius in politico exponit. Cũ mũdum uoluebat, inquit, fatũ:innatusq; appetitꝰ: Vbi certe fatum id uocat:quod propinquum res ſenſibiles mouet:idemq; de prouidentia pendet diuina:plures etiam ex poſterioribus: & maxime: qui aſtrologiæ operam dederunt:Chal

dæos:atque Aegyptios secuti: hoc idem fatum esse declarant:siquidem astrorum dispositionem:fatalem dicunt:qua quispiam uel conceptus:uel natus extiterit. Chaldæi enim, ut Philo de quo supra mentionem fecimus, narrat astrologiæ studiosissimi:omnia stellarum motibus subiecerunt: eorumq; modo: & genere cuncta: quæ mundus complectitur, geri: atque seruari putauere:sed Plato diligentius rem hanc rimari uidetur:quandoquidem non modo causam cœlo tribuit:uerum etiam ipsum cœlum ad diuinam prouidentiam refert:ut inde dependeat. Quippe in eodem politico inquit, rerum omnium opificem:gubernatoremq; post rerum oium absolutionem:generationemq; aiarum:quasi claui gubernaculo dimisso ad suæ excellẽtiæ culmen reuertisse:cũ scilicet iam alteri motus principia delegasset. Itẽ paulopost: Deũ dicit interdum omnia lustrantem adesse una inuoluendo:regendo:& dirigendo hoc uniuerso: interdum laxare:cum iam circuitus debiti temporis modum compleuerit:tum rursus hoc sponte sua uersari: labiq; in deteriora. quippe quod animal est: & prudentiæ compos institutum ab eo quod constituit:ita Plato perspicue:manifesteq; diuinam prouidentiam prædicat: naturamq; uniuersi: ac motum illi adnectit:& subiicit: cum scilicet appetitu innato: & desyderio diuinitatis hoc ad summum illud bonum spectare: moueriq; perpetuo: & æquabiliter fatetur:quod si modo insistere:modo desistere dicit, id iam declaratum est:communi consuetudini concessum eẽ:ut quod non nisi ratione distingui potest:id sensu præsentiæ:& absentiæ percipiatur. Sed quanta uis huic uel appetitui: uel desyderio:seu cupiditati sit, exponens Plato in Cratyllo sic percunctatur. uinculum quod facit:ut quoduis animal usquam permaneat:utrum potius erit:necessitas ne:an desyderium? Longe, inquit Socrates, desyderium potius erit:Sed hoc idem alia ratione necessitatem in Epinomide uocat his uerbis. Hæc animi mente præditi necessitas præclarissima necessitatum omnium fuerit. quippe cum ipse imperans:non seruiens iura det. Cum enim omnia bonum appetant:quæ æterna quidẽ:aut perpetua sunt:& quod gẽtiles illi corpus beatum uocant:idq; animæ iungunt adhuc synceræ:hæc utpote omni errore uacantia:summum primum:& uerum bonum illud semper aspiciunt: nunquam ab eo declinant:immutabili constantia id appetunt:eoq; assidue fruuntur:& una felicissime uiuunt: summa uidelicet necessitate:imprimisq; diuina:illi deuincta:& arbitrio libero:idest potestate ĩ utrãuis partem omnino soluta. Nam libertas ista arbitrii nostri potius seruitus dicenda est: necessitas illa felicitatem:ueramq; libertatem complet. Nos autem quoniam in uices naturæ singularis fortuitas:ac temerarias magna ex parte retrusi sumus:nihil constanter: aut solide agimus:sed alias recte: alias non recte in eligendo uel iudicamus:uel deliberamus. Interdum qđ uidetur bonum:non quod est: quasi bonum eligimus: & interdum meliora: interdum deteriora anteponimus. aut enim ratio:qua nescio quid diuinum in nobis est: & quæ fatali necessitati nequaquam subiecta est: ut alterum necessario eligat: uincit temeritatem: aut temeritas superat non sine detrimento rationem. Superatur enim hoc modo: & uincitur a motu superioris corporis: hoc est Dei:atque ita fato subiicitur:ut a motu cœlesti ducatur:& necessariam subiectionem rerum inferiorum communem patiatur. Ducit hæc secum eam animæ partem:quam superauit:mentem dico:& uoluntatem:quæ suæ naturæ ratione actioni cœlestium corporum subiectæ non sunt. In his enim duntaxat uirtutibus animæ:quæ instrumentorũ corporeorum actus sunt, illa operantur: quod nostri etiam doctores facile concedunt: eodem modo, quo Plato:qui motum cœlestium corporum uim habere in naturalia corpora euidenter:ac per se dicit. In uirtutibus autem:quæ corporeorum instrumentorum actus sunt:euidenter quidem:sed per accidens: non per se: quoniam huiusmodi uirtutum actionem tolli necesse est: quoties instrumenta deprauantur:uelut oculus conturbatus cernere recte non potest. At in mentem:ac uoluntatem:quoniam actus instrumentorum corporeorum minime sunt: neq; euidenter:neq; per accidens uim ullam habere. Ex quo fieri:ut humanarum electionum: siue actionum per se causæ non sint: per accidens tamen in mentem etiam, ac uoluntatem posse aliquando agere: quatenus mens:& uoluntas ab inferioribus uirtutibus:quæ instrumentis corporeis egent, uisa recipiunt. quippe siue phantasia:quam latine imaginationem dicimus:siue memoria turbata sit:confestim actio quoq; mentis turbatur:unde diuersi errores in eligendo:deliberandoq; contingunt: ne assequi commoda:atque honesta possimus:siquidem iudicium rationis peruersum habemus: quod integrum seruare iam poteramus. Erat enim in potestate nostra siue affectus:siue passiones moderari: & resistere obiectis ratione aduersis:ac uim animi inoffensam tueri: qua imaginamur: atq; meminimus: Hæc nostrorum sententia est. Iamblichus autem eorum:qui Platonem sequũtur, decus:cum tueri liberum arbitrium uellet: & resistere Aegyptiis:qui ad stellarum motus omnia referũt:eiusdem fere sententiæ est:& licet diuersis uerbis; tamen idem significantibus utitur: etsi ætate longe antiquior sit; hic duas esse

animas in homine dicit:quarum altera a primo intelligibili descendit:creatorisq; sui uirtutem repræsentat.hæc intellectiua est:altera,quæ a diuina cœli reuolutione corporibus impartitur: ad usum corporeorum instrumentorum accommodata:hæc sensitiua est.hanc,quæ a cœlo datur:sequi,inquit,circuitus:& momēta cœlestia:reliquā,quæ ab intelligibili proficiscens,intelligibiliter inest:naturæ appellationem excellere:& huius animæ nobilioris ratione fieri fati solutionem:ac ad deos intelligibiles reditum.Itaq; non uinculo inexplicabili:qd' fatū uocamus: omnia cōstringi:habere enim animum uim suam:quo in intelligibile ducatur:discedat ex generabili:iungatur cum ente:atq; diuino.Et paulopost.Est etiam,inquit,alterum animæ principium:quod naturam,& omnem hominis intelligentiam superat:quo & diis coniungi:& ordinem:dispositionemq; mundi superare:& uitam æternam: deorumq; supercœlestium gratiam adipisci possumus: hoc eodem principio nos etiam soluere possumus. Cum enim pars: quæ in nobis est præstantior,agit:nosterq; animus ad præstantiora reducitur:tum separatur omnino ab iis uinculis:quibus erat in generatione deuinctus:disceditq; hinc liber ad statum honestiorem:uitamq; longe perfectiorem pro hac imperfectiore commutat:& felix ad alterum cultum,primo relicto,transfertur.Hæc cum ita sint:dic,obsecro te:an Plato:quiq; eum secuti sunt Platonici,libertatem arbitrii tollant:fatoq;:& necessitati omnia subiiciant:an contra:nihil unquam ab his planius:nihil clarius: nihil dilucidius: atque apertius dictum fuerit, quam animabus:quæ recte:& cum uirtute uixerint: reditum ad cœlum: & uitam beatam patere: contra uero:iis,quæ relicta uirtute:uitiis:atque sceleribus contaminatæ sunt:pœnas:atque supplicia parata esse:quæ uitæ contagionem uicerint:iustas,quæ uictæ sint: iniustas appellari? Quapropter creatorem, Plato ait, certis legibus monstrasse quibus officiis felices euaderēt: quibus facinoribus miseræ: ne uitii futuri culpa ascribi sibi a mortalibus posset. Virtus enim libera: suiq; iuris est,inquit;hanc ut quisq; magis:minus ue coluerit:ita magis:minus ue excellet. Nullam prorsus esse necessitatem dicit,quam homines uitam:& mores hoc potius modo,quam illo instituant. Non enim uos, inquit,fata sortientur:sed uos fata uobis deligetis: uelle semper animas:quæ meliora sunt,affirmat:sed interdum deteriora eligere. Volunt nanq; semper deū: & iura sequi, ut in Timæo dicitur, qui semper iura:& nos sequi uelint: nec tamen semper sequūtur:ut in Gorgia declaratur:ubi uoluntas uera ab ea:quæ mendosa est,distinguitur:de qua nos etiam superius diximus. Cæterum satis eos admirari non possum:qui ita fatum abhorrere, ac formidare uidentur:quasi inde necessitas in rebus humanis sequatur.prouidentiam autem: & prædestinationem:siue præscientiam diuinam:quæ omnia in Deo ponimus,suspectam non habent:nec uerentur:ne hinc uoluntates:& officia:& omnes hominum actiones prouenire necessario uideantur.Cur enim magis a fato:q̄ ab his,uim fieri rebus humanis suspicemur? Nam quod a Deo præscitum est:sic fieri oportet:alioquin frustra eum præscisse diceremus: falsaq; esset diuina cognitio:Simili modo quod prædestinatum est:ita ut prædestinatum est, necesse est euenire.Etenim posita causa per se:ac necessaria cuiuscūq; rei generabilis:& corruptibilis:necessario omnia erunt:quemadmodum Aristoteles quoq; libro sexto de rebus diuinis ostendit.q; si rerum omnium causa per se:ac necessaria:atq; æterna:cognitio,ac prouidentia dei est: ꝑfecto necessario oīa fient.Verum non ita est:quod Aristoteles etiam satis eodē loco exposuisse uidetur:cum & rationem contrariam soluerit:& locum accidenti reliquerit.Plato quoq; eiusdē sententiæ est.Siquidem res uniuersas diuina prouidentia geri:duciq; ad suum finem:& bonū existimat:sed non omnes necessitate astringi:uerum esse aliquas:quæ in potentia sint cōtradictionis.Et quoniam summa:& caput rerum omnium,perfectio uniuersi est:hæc autem non in simplicem rerum naturam:sed multiplicem:uariam:ac multiformem consumitur: ideo aliquibus rebus causas necessarias: quibus necessario essent:aut fierent,datas esse:aliquibus non necessarias:sed contingentes:ut contingenter pro suæ naturæ ratione euenirent.Duobus itaque modis prouidentiam accipit:uno modo pro ordine ipso rerum:ac dispositione:aut etiam ordinis ipsius:dispositionisq; causa:quæ prima:& princeps causa omnium entium est:altero pro actus secundi executione:& quasi perfecto: absolutoq; officio, proficiscente a causis secundis: & mediis: atque etiam singularibus:Quem actum non semper: aut necessario consequi effectum: cum fieri aliquando possit,ut causa secunda impediatur.Quocirca esse euenta per accidens:& contingens:& fortunam:& casum:& reliqua supradicta:eodem plane pertinet:quod de generatione opinatur. Non enim rerum omnium generationem immediate a primo effici Deo: ne omnia necessaria sint:& diis æquiperari uideantur. Sic enim creator de reliquis animantibus procreandis:deos nuper creatos affatur in Timæo.Nam si a meipso facta essent:Deorum uitā possent adæquare.Ne igitur id sequeretur:sed defectus:corruptio:priuatio:accidēs: cōtingens,suū haberét locū:& uniuersum oībus:quoad eius fieri posset:specieb⁹: & graduū rōnibus:

perfectum:

perfectum: absolutumq; redderetur. Properate, inquit, ad animantium mortalium procreationem: Sic igitur Plato ab ea opinione quamlongissime abest: ut omnia fieri necessario arbitretur. Quamobrem Proclus Lycius: uir eximiæ: singularisq; doctrinæ in hunc modum necessitatem exponit: siue eam prouidentiæ: siue prædestinationi: siue fato tribueris. Deus, inquit, res diuisibiles indiuisibiliter intelligit: quæ in tempore sunt: sine tempore: non necessarias, necessario: mutabiles, immutabiliter: lõge omnia melius, q̃ ordo ipsorum: & ratio postulet. Nam si omne: quod in Deo est: modo quodam peculiari: & diuina natura digno, est, Rerum etiã huiuscemodi cognitionem, rationem esse naturæ non caducæ: & labilis: sed excellentissimæ: atq; inauditæ, manifestum est: unita igitur: & impassibilis earum rerum cognitio erit: quæ multiplices: & passibiles sunt. Itaq; licet res: quæ sub cognitione cadit, partibilis sit: diuina tamen cognitio, etiam partibilis, rei impartibilis est: & quamuis res ipsa mutabilis sit: aut contingens: aut indefinita: illa tamen immutabilis, necessaria definita est. non enim extrinsecus pro rerum deteriorum natura suam cognitionem recipit natura diuina: ex quo fieret, ut qualis res cognita natura sua est: talis eius cognitio haberetur. Sed hæc deteriora iuxta definitam deorum naturã indefinita sunt: & iuxta immutabilem mutationem patiũtur: & impassibilem notam, passibiliter: intemporalem, temporaliter recipiunt. quippe deteriora digredi de melioribus possunt: sed meliora, hoc est deos admittere: quicquam ex deterioribus, nefas esset. Ex his facile solui ea ratio potest: quæ probare uidetur cognitionem Dei: necessitatem rebus afferre. Etsi enim diuina cognitio necessaria est: naturam tamen singulis distributam non aufert: itaq; quod cõtingens est, suam naturam seruat: quanquam in deo nihil contingens: sed cuncta necessaria: & sint: & intelligantur: nec sequitur, ut quod a Deo præscitum: aut prædestinatũ est, necessario fiat. Præscientia enim: siue prouidentia diuina causa præse est: ut hoc necessario, illud contingenter fiat: nec deum frustra præscisse aliquid: aut prædestinasse dicendum est. erit enim: quod nouit, futurum: seruata tamen natura: quam rebus quibusq;: siue necessariis: siue contingentibus dederat: siquidem deo non modo effectus rerum: sed etiam causæ ipsæ: & omnes essendi modi subiecti sunt. Quapropter non sequitur, si a Deo reguntur: gubernanturq; uniuersa: aut necessario omnia effici: pessundariq; arbitrii libertatem: aut frustra pleraq; a rerum conditore prouideri: & cum fatũ prouidentia quædam sit: ne ipso quidem hæc tolli manifestum est. Nam etsi fatum immutabile est: utpote diuinæ prouidẽtiæ dispositio quædam generalis: a causa scilicet immutabili proficiscens: tamen cum res subiectæ mutari uarie possint: & causæ mediæ nequaquã perpetuæ sint: fatum quoq; ipsum mutari una cum rerum: causarumq; imbecillitate necesse est: ut sæpe quod futurum eẽt: nõ fiat: uel cõsilio: atq; ĩdustria hominis: uel aliqua naturæ causa efficaciore. Quocirca Boetius fatalem rerum dispositionem dicit: non modo ab immobilibus prouidentiæ initiis proficisci: ideoq; immutabilem esse: uerumetiam rebus mobilibus inhærere: facit enim rerũ ipsa mobilitas: ut quod sua ratione perpetuum: uniuersaleq; est: id in agendo, & generando singulare sit: & uario modo contingere possit: quo fit: ut accidentis: contingentisq; rationem rerũ natura sortiat̃. Hinc apud Synesium, uirum doctrina illustrem: rex Aegyptiorum: idemq; (ut ille ait) propheta: & diuinarum rerum peritissimus: cum imperium Osiri filio traderet: admonet eũ: ut Typhonem fratrem e medio tollat: quasi pestem quandam: & fatum iniquum fratrem tuum, inquit, si recte sentis: remouendum cura: ut tuum: Aegyptiorumq; omnium fatum aduersum occupes: & consilio ne inuadat, prohibeas: licet enim: ac fieri potest. Possem multa quoq; alia ad hunc locum pertinentia: tum Platonis: tum aliorum: qui ab eius disciplina fluxerunt, in medium afferre de prima causa: & productione: gradu: ordine: dispositione: communicatione etiam bonitatis ad res omnis: atque earum differentia: & similitudine: tum quæ magis: & quamobrem bono: & necessario participant: & quæ minus: & quare minus participant, paulatim deducto in malũ discessu: ac lapsu: tũ etiã latius: unde accidẽs: cõtingens: possibile: & reliqua his similia extiterint: & quomodo simul hæc: & bonitas summa seruantur: & manent: & necessitas rerum superiorum potestati nostræ nulla ex parte repugnat. Verũ ne longior sim, q̃ a principio constitui, hæc missa faciam. Nam quæ de fato Platonis sententia dicenda erant: quantum pro loci: & temporis ratione licuit, diximus satis. Aristoteles autem usus quidem nomine fati est: sed quid fatum sit, minime declarauit: Videtur tamen ipse quoq; naturam fatũ uocare: sed longe aliter: q̃ Plato. Etenim si Alexandro eius expositori adhibenda fides est: fatum iuxta Aristotelis opinionem, non in substantiis æternis est: non in iis: quæ semper eodem modo fiunt: sed duntaxat in rebus: generationi: corruptioniq; subiectis: & natura aptis ad mutationem oppositorum: ut non omnis natura: sed singularis tantummodo fatum contineat. Artem uero: arbitrium: omnem hominis rationem fato solui, uidetur existimare. Fatum itaque sententia Aristotelis: non omnem complecti naturam: sed eam tantummodo

partem:quæ generatione:ac corruptione uarietur:idemq; esse:quod ipsam partem naturæ:& neq; naturam:neq; fatum esse necessaria:sed ut præter naturam:sic præter fatum multa euenire a diligentioribus eius expositoribus accepimus. Nec uerba eius ex primo Meteoro℞ libro, ab hoc dissentire uidentur. Horum, inquit, omnium causa ponenda est:quod per tempora fatalia fiunt:ut in temporibus anni hyems:sic circuitus cuiusdam longi:pars hyems fit:his uerbis naturam fatum esse, dicere uidetur. hæc enim fatalia sunt:hyemis:& reliquarum uicissitudinum tẽpora:quæ quãuis naturales habeant redditus:non tamen tales:ut transcendi non possint. Vnde fit:ut etiam præter fatum possit aliquid fieri:uidelicet in iis rebus:quæ generationi dantur. Vt etiã q̃nto physicæ auditionis libro dictũ legimus:an generationes etiã sint uiolẽtæ:nec fatales:quibus contrariæ naturales sunt? Cum itaq; uiolẽtum:& non fatale pro eodem accipiat: profecto quod secundum naturam fit, idem esse:quod fatale:sententia eius exploratum est. qđ enim uiolentum:id præter naturam est:quinetiam alibi augmenta:quæ præter naturæ ordinẽ fiunt:augmenta præter fatũ appellat:quasi certũ reuolutionum cœlestiũ ordinẽ fatũ esse existimet:sed Plato causam ordinis:dispositionisq; ipsius naturæ in primis fatum censet:& cur sæpe uariis temporibus:locisq; eadem eueniant:omnisq; generatio agatur:causam reddit, mũdi cõiunctionem:& unionem:& quasi conspirationem:ac partium inter sese omnium consensionẽ: atq; etiam corpus beatum (ut ille uocat) quod circũfertur:& cuncta ambit:& continet. Inde initia quædã mitti ad hæc inferiora cõstituit:& circuit⁹ quosdã ex astrologia stella℞:ac sphærarũ adiicit:alios simplices:alios compositos:quibus redeuntibus:redire etiam ortus:uitas:mores: fortunas:opera:eodem modo:atq; iisdem:quæ olim fuerant, causis. Hæc etsi in magna fore cõtrouersia nõ ignoro:an uidelicet fatum sit:& quid sit:& utrum ita:ut Plato censet:an ut Aristoteles:an alia quauis ratione:tamen quod ad calumniatorem spectat:satis dictũ est:quando nec utrum sit:aut non sit fatum:nec quid sit:nec tale aliquid quærit:sed Platonem dũtaxat reprehẽdit:quod omnia fati necessitate constrinxerit. Ex cuius uerbis palam fit:non ita esse:ut aduersarius scribit:sed contra:uel solum Platonem:uel unum ex omnibus maxime:cũ nostra religione hoc loco conuenire. Hoc enim præcipue meum institutum fuit:ut non dubia ipsa discuterem:sed Platonis de huiusmodi rebus opinionem aperirem. falsoq; eum ostenderem ab aduersario reprehendi.

Quæ sit de principiis rerum naturalium Platonis sententia.
Parmenidem:& Melissum licet de ente intelligibili non physice:sed theologice locuti sint: tamen tanq̃ de naturalibus differentes ab Aristotele reprehendi.
Cur Aristoteles contra animi sententiam aduersus antiquos scripserit.
Quomodo intelligatur ꝙ Plato naturaliũ rerũ principia in figuras planas resoluebat:& lineas.
Argumẽtum Aristotelis non ualere cõtra ponentes figuras naturales:non mathematicas.
Secundum Platonem principium principiorũ deũ nosse:& eum hoĩem:qui deo carissimus sit.
Aristotelem de principiorum dubitatione cum Platone consentire.
Philosophos ueteres non ita audaces fuisse:ut rerum omniũ tenere se causas existimarint.
Tãdiu seruanda doctorum inuenta:donec inueniantur meliora. Caput. x.

q Vod cum satis iam a me factum existimem:dixi enim quid Plato de deo primo:& summo senserit: quid de trinitate: quid de entium productione: quid de anima: de prouidentia: de fato. superest: ut de principiis: quæ Plato ad figurarum rationem refert, respondeam. Siquidem aduersarius: ex hoc maxime detegi Platonis inscitiam asseuerat: quod in figuras planas rerum naturalium elementa resoluit. Quem locum ne minus multa scire uideretur: Argumentis quibusdam:quæ (nescio quo dictante) accepit, urgere conatur: & telis alienis armatus, in certamen descendit. Quippe argumenta:quibus Aristoteles aduersus Platonem usus fuit:non ad sententiam: sed ad primum quasi aspectũ: pro suis sumpsit. Addidit etiam nonnulla:quæ nostræ ætatis expositores Aristotelis argumentationem secuti captiose quidem, non tamen sine artificio protulerunt:quæ omnia non modo apte:sed etiam facile solui posse:progressus nostri operis explicabit. Nam siquid ex se aduersari⁹ addidit:ne responsione quidem dignum est:cum nihil habeat:quod ad aliquam philosophiæ partem possit referri. Agit quidem Aristoteles semper more eorũ: qui aliqua de re docent:sermone artificiose scripto:& optima ratione disposito. Sententias enim superiorum autorum exponit:&, q̃maxime potest:coarguit:sed siqui in opinionibus errarunt:eorum medullitus exquirens errorẽ explicat. Siqui uero uerba fortassis ex re alia in aliam transferentes: minus proprie locuti uidenť:eo℞ uerba ipsa parũ proprie insectatur:nec quod illi senserũt:sed quod uerbi improprietate

proprietate urgeri possunt:conatur refellere. Quod iudicio quidem omniū doctissimorū:ideo: ut supradiximus:facit:ne quis primo aspectu sermonis arreptus:sentiat:quod alienum sit a rei: de qua agitur:recta:ueraq; ratione. Quod autem hoc uere dicamus:uno quodam exēplo oium maximo:atq; apertissimo,manifestum faciemus. Id autem est:quod primo physicæ auditionis libro:Parmenidi:& Melisso opponit.etenim quæ illi:nō ut physici:sed ut theologi de ente intelligibili:ac primo principio,disseruerūt:ipse quasi de principiis:causis:& de elemētis naturali bus dixissent,reprehendit:errasseq; illos,pluribus argumentis conatur ostendere. Si enim hoc in loco:ubi de summis philosophiæ opinionibus agitur,sentētiā Parmenidis:& Melissi:quā, quam ueram esse existimat:nec ab ea opinione dissentit:tamen diuersa dissimulat: & quasi nō recte illi senserint contra argumēta obtendit:profecto nemini dubium est:quin hic uerbis:non sensui obiiciat:ne imperitum uulgus uocabulis hærens,seduci possit:ac decipi. Hunc igitur lo cum:siquis latius audire cupit:multos autem esse opinor:præsertim latinos:qui cum nō habeāt ueterum illorū opera:libenter audierint:quibusnā rationibus adducti:ea de rebus ꝓpositis sen, serint:quæ non parum absurda primo aspectu uidentur:hunc inq; locū postea exponā:quantū satis esse iudicauero:nunc quod incœpi,prosequar. Nemo certe existimare debet uel Aristote, lem peruerse:aut imprudenter fecisse:uel sapientissimos illos uiros:qui interdū ab eo reprehen dūtur ea:de quibus arguūtur,sensisse. Nam quod ad mores Aristotelis pertinet:equidem pro, bum illum fuisse uirum existimo:quod uero ad doctrinam: sciebat quidem ille:quæ sæpissime a Platone præceptore suo audierat:eaq; memoria tenebat:sed auditorum adhuc imperitiorum ingenio humaniter cōsulens,ea proponebat:ut omni ex parte tutissime erudirentur:itaq; eos, qui male Platonis uerba:uel intellexissent:uel intelligere potuissent,coarguens: Platonem ip, sum reprobare uidebatur. Cæterum:ut ratio cur Plato principia rerum naturaliū in figuras pla nas:lineasq; resolueret:& quomodo id Aristoteles reprehenderit, intelligatur: animaduerten, dum est:quod inter omnes cōuenit:tam Platonem:quam Timæum:qui Platone uetustior est: ignem:aerem:& reliqua huiusmodi elementa pro materia secunda compositorum corporum statuisse:eaq; ipsa elementa resoluisse in materiam primam:& formam:quod licet plane intue, ri:tum in Timæi libro:tum in eo Platonis sermone:quem Timæū secutus,nomine eius inscri, psit. Sed quoniam forma ipsa elementorum recipi in materiam non potest:nisi ipsa materia si, bi indeterminate insita habeat:ea,quæ in generatione determinantur:ideo alii qualitatibus pri mis:caliditate scilicet:siccitate:humiditate:frigiditate:præcedentibus quodammodo in mate, ria:hoc est corpore ex quali,generationem fieri uoluerunt:cuius sententiæ Aristoteles est:addi, ta leuitate:& grauitate:quæ causæ sunt motus simplicis:ac naturalis. natura enim motu præci, püe notatur. Alii,quorū princeps est Democritus(ut Theophrastus in libro de naturalibus tra dit:) spretis iis:qui caliditatem:frigiditatem:reliquaq; huiusmodi principia ponebant:indiui, dua corpuscula:quæ ipsi atomos uocant:pro primis causis statuere. Pythagorei uero: Timæus: & Plato,figuras planas excogitarunt:uidelicet quæ simul & quantitatis:& qualitatis rationem suggererent. Cum enim autores illi qualitatum primarū causam:quare ignis calefaceret:aqua frigefaceret:nullam redderēt:nisi quod alterum calidum:alterum frigidum esset:nec quicquā ulterius quærerent:hæc scilicet pro primis causis accipientes:Pythagorei exquisitius hæc tracta ri censuerunt:si qualitatum quoq; huiusmodi causas inuestigarent:itaq; ulterius resoluentes ad planas demum figuras deuenerunt:easq; causas esse priores caliditatis: frigiditatis ue dixere. Quæ enī discernere:ac diuidere possent:hæc sensu caloris:quæ uero cōstringere:ac condēsare: hæc frigoris sensu efficere posse crediderunt. Figura autem etsi qualitas est:tamen ante qualita tem intelligi potest:utpote quæ de genere quantitatis deducta est. Omne enim corpus:prius,q̄ quale sit:quantum est figuratum:itaq; materia prima per se incorporea est:secūdum autem sub, iectum corpus exquale per se est:sed figuris uarie formatum:quod a corpore mathematico dif fert:quatenus ipsum materiale est:tangiq; potest:cum scilicet corpulentia sua:quanquam non caliditate:aut frigiditate:tactui obnoxium sit. Hoc igitur secundo subiecto uarie figurato: sug, geri quatuor elementorū principia uolūt:scilicet Pyramide ignis:octahedro aeris:icosahedro aquæ:cubo terræ:atq; ex huiusmodi figurarum differentiis cæteras omnis:siue uirtutes:siue po tentias sequi:& uicissim mutationes:& generationes:utputa quod ex pauxillo aquæ multū ae, ris generetur,causam reddūt:quod cum aquæ figuræ sint plures:icosahedris enim complētur: quoties discernunt:multa necesse est octahedra constitui:proindeq; multū aeris:qui ex octahe dris constat:conflari oportet. Rarefactioni enim:& condensationi:quæ potentiæ incorporeæ sunt:causam tribuere auctionis:diminutionis ue non probant: quandoquidem non posse fieri existimant:ut potentia incorporea superueniente:uel augeri:uel diminui ipsa corpora possint: diuidi etiam posse negant. Diuisionem enim fieri per figuram ignis:qui diuidit:non autem po

tentia incorporea existimant. Negant quoq; fieri posse:ut frigidæ qualitatis additione grauior corpulentia fiat:quod enim graue est:quantũ non quale esse opinantur: itaq; æqualitate:& inæqualitate censent esse diuidendũ.quemadmodũ igitur Aristoteles corpus exquale: quod qualitatibus subiaceat:primum fieri ex materia:& forma:finitumq; esse statuat:profecto,ut figuram quoq; idem habere concedat,necesse est:nec figuram præcedere:qualitates sequi neget: sic Pythagorei,cum principia qualitatum quærerent:ad figuras postremo deuenerunt: non tamẽ figuras mathematicas:quæ longitudinem duntaxat:& latitudinem haberent:his enim opponi illa merito possent:quæ ab Aristotele dicta sunt:sed naturales figuras:quæ cum longitudine:& latitudine altitudinem etiam:siue profunditatem haberent:& primæ constitui in rebus naturalibus possent. Quod ita opinari se plane ostendunt:cũ materiales dicunt figuras. Quocirca cũ primo de materia docẽt:figurari eã formulis:& numeris aiũt:qd' Timæus in eo:quẽ supradiximus libro,his uerbis expssit. Principiũ eorũ,quæ generant:est materia, ut subiectum:forma:ut ratio:ex qb⁹ corpora simplicia orta sũt:terra:aqua:aer:ignis:quoꝝ generatio talis ẽ. Corpus oẽ ex planis est:plana ex triangulis:quoꝝ alius rectãgulus est:alius æquicurris:alius semiquadrangulus:cumq; reliquas enumerasset triãgulorum differentias:quatuor ex his supradictas figuras constituit:quas elementis quatuor tribuit. Hanc igitur opinionẽ nihil ex iis,quæ Aristoteles obiicit,infringere potest:neq; enim ex his partem lineæ non esse lineam sequitur: neq; lineam ex punctis constitui:aut magnitudinem non esse in infinitum diuisibilem: nec reliqua,quæ ex mathematica ratione obiici possent. Nec uero ĩpossibilia illa:quæ sequi corpora naturalia dicit,ex linearum indiuiduarum positione sequũtur:nõ enim lineæ ex punctis cõstituũtur:ut in puncta diuidi possint:neq; motus a corporibus tollitur:neq; grauitas:aut leuitas:aut ullæ oĩno passiones huiusmodi a rebus naturalibus hac ratione remouentur:multo quoq; minus sequiẽ quicq̃ ex iis:quæ aduersarius effudit. Magni profecto momenti essent obiecta Aristotelis:si illi mathematicas figuras statuissent. Verum quoniam non mathematicas,sed naturales esse uoluerunt:argumenta illa non tam sensum coarguũt:q̃ uerbis illudunt. Ratio igitur,quamobrẽ Plato pro qualitatum principiis figurarum quantitatẽ statuerit: satis hinc manifesta est. Licet tamen etiam aliter hanc opinionem tueri. quod uidelicet nec Pythagorei:nec Plato principia rerum naturalium huiusmodi:triangulos tanq̃ rem certam posuerint:sed quemadmodũ astrologi: cum causam quærerent:inæquabilis motus cœlestiũ corporum:qui scilicet æquabili certo:& ordinato eorum motui contrarius est:alii excẽtricos:alii epicyclos:alii reuoluentes sphæras introduxerunt:non quod uarietas ista in cœlo sit:sed quia principiis huiusmodi positis: seruari possunt ea:quæ præter rationem uidebantur accidere:cum tamẽ omnia cœlestia corpora orbe suo:& æquabiliter moueantur:Sic illi cũ generationis rationem nullo modo seruari posse existimarent:nisi quantitas aliquo modo prior consyderaretur:& quoniã indeterminata esset:ad figurarum rationem simplicium:& similitudine:proportioneq; cohærentium aptius referretur:Idcirco figuras ita pro principiis simplicioribus posuerunt: ut eiusmodi quantitas sub notitiam suæ qualitatis:quæ certa figura est,caderet:& quanq̃ nõ ita esset:quasi tamen ita esset, intelligeretur. Cuius rei(ut clarius ueritas elucescat)uidete quid Plato ipse: postq̃ figuras pro principiis statuerat,loquatur:& quomodo eam positionem non satis certam,probandãq; existimet. Sed siquis,inquit,aptius excogitare quicq̃ potest,ad eorum constitutionem: illum ego non ut hostem odero:sed ut amicissimum amplectar. Et ante hæc: principium ignis,inquit,& corporum cæterorum ponimus:quemadmodũ suadere nobis probabilior ratio uidetur. Principium autem principiorum Deus norit:& homo: qui deo carissimus est. Simile quiddam ab Aristotele de huiusmodi rerum dubitatione in secundo libro de cœlo dici uidetur. Cũ enim causam indagaret:cur non ea,quæ longius a prima sphæra sunt:paucioribus motibus moueantur:ueneratione, inquit, potius dignum, q̃ reum temeritatis hunc animum arbitrari oportet. Siquis philosophandi disciplinam sitiens: exiguas etiam facultates libenter haurit in iis rebus ĩuestigandis:quarum dubitatione maxime teneatur. Itemq; exquirendum amplius de his est: quanq̃ parum certi habemus unde exordiamur: tamq; remoti sumus ab euentis:quæ ipsis accidunt:nõ ita sane audaces,ac temerarii doctissimi illi uiri fuere:ut se rerum omnium:causas cõpertas habere existimarent:sed quæ perfecte nouerant,demonstrabant:de quibus uero ambigebant:ea quantomagis poterant, probabili ratione tractabant: nec pudebat eos fateri:non oĩa naturæ secreta potuisse cõprehẽdere. Sic igitur Pythagorei,& Plato in exqrendis naturæ principiis:ulterius,q̃ elementorum sumerent qualitates,comperire simplicius aliquid conati sunt: & quod compererunt,tandiu seruandum censuere:donec melius aliquid occurreret:quem morem doctissimi omnes,& uetustiores:& iuniores seruauere. Aduersarius autem uiros doctissimos reprehẽdit:damnat:maledictis:contumeliisq; insequitur:quasi ipse norit: quæ illi nesciue-

runt: & liceat in quem uelit:pectoris sui uirus euomere.

De Parmenidis:& Melissi ente intelligibili non physice:sed theologice disputato.
Versus Parmenidis de uno ente infinito.
Eiusdem uersus de ente finito.
In ente intelligibili ueritatem esse,In rebus naturalibus homines falli.
Res naturales opinabiles potius appellandas esse:quam scibiles.
Versus Parmenidis de elementis rerum.
Melissi uerba de entis immobilitate.
Disputationem immaterialis:& simplicis entis ad physicum non pertinere.
Aristotelem undecimo diuinarum rerum cum Parmenide:& Melisso sentire. Caput.XI.

Ed iam tempus est:ut quod pollicitus fui:persoluam:ambiguãq; apud Latinos Parmenidis:& Melissi ratioñe explicem.Erit enim(ut opinor)operæpretiũ id audiuisse,Deinde huic quoq; libro finem imponã.Cum Aristoteles rerum naturaliũ principia:quot:& quæ essent,inuestigaret:necesse est,inquit,aut unum esse:aut plura:&si unũ:aut immobile, ut Parmenides:Melissusq; dixere:aut mobile, ut physicis placet. Post ubi nõnulla de altera suæ diuisionis parte disseruit,aggressus est alteram:atq; unum: & immobile esse ens:siue principium entium:quod positum a Parmenide:& Melisso fuerat,refellit:positionemq; huiusmodi haudquaq̃ ad naturæ consyderationem pertinere dicit: nec posse principiũ esse:si unum sit:& ita unũ ĩmobile.quippe alicuius rei:aut aliquarũ rerum principium esse oportere:quod principium sit:uidelicet:ut ea,quorum principium est,repræsentet. Hoc uero nõ ita esse:si ens(ut illi dixerunt)unum sit solum.Itaq; positionem inopinabilem:ratiocinationem captiosam:falsam:inconclusam:tam materia:q̃ forma argumenti peccantem. Hanc Parmenidis:& Melissi sententiam dicit:& reliqua:quæ prætereo:neq; enim referre omnia necesse est:sic Aristoteles illorum inscitiam redarguere:sententiamq; eorũ nulla ex parte probare uidetur. Verũ longe aliter res se habet:quod ut dilucidius aperiatur,repetendum paulo altius est:qđ illi docere pollicerentur:& de ea re sentirent:quam sibi exponendam statuerant:non illi naturalis disciplinæ sese professores faciebant:nec de principiis:elementisq; naturæ eo loco docere proposuerant:sed de uere ente intelligibili:& primo principio sciscitabantur. Quod ipse quoq; Aristoteles significare uidetur principio statim suorum uerborum,cum dicat.Necesse est aut unũ principium esse:aut plura.&si unum:aut immobile,ut Parmenides ait:& Melissus: aut mobile, ut physicis placet:quasi dicat Parmenidem:& Melissum in physicis minime numerari. Et rursus ad extremum ita inquit.Ens esse unum:quod impossibile sit,apertũ iam est:at(ut physici dicũt) duplex est modus:recte quidem a physicis eos separat Aristoteles.non enim physici erãt:nec de principiis physicis:hoc est naturalibus:sed diuinis:& intelligibilibus disserebant:quinetiam in iis libris:quos de eisdem rebus scripsit:& metaphysica, hoc est supernaturalia appellat: non ita eos insanos facit:ut inter ignẽ:& aquã nequaq̃ discrimen eẽ cognouerint:ĩmo uero ĩ libro de generatione:& corruptione:tam ipse,q̃ eius expositores referunt Parmenidem in eo uolumine, quod de opinabili ratione inscripsit:quia uidelicet res sensibiles:& opinabiles in eo tractantur: ignem:ac terram principium rerum omnium statuisse. In eo autem:qui de ueritate inscribitur: ubi de intelligibilib⁹:& diuinis tractat:in qbus solis ueritas certa:præcipuaq; cõsistit:unũ oĩa esse:dictum ab illo fatentur:tum etiam alibi idem Aristoteles plus tribuere Parmenidi uidetur,q̃ rerum naturalium ratio patiatur:siquidẽ ita inquit.Parmenides itaq; alio uidetur spectare:quasi dicat:non rem naturalem Parmenidis tractat:cum unum esse omnia asserit:sed aliud quidem intelligere uidetur:quomodo enim Aristoteles ignorare illos existimaret:tam uariã:atq; multiplicem rerum formam:aut saltem illud se duos pedes habere. Cum itaq; uiri illi de rebus intelligibilibus:ac diuinis:& de primo principio:uereq; ente agerent:his uerbis utebantur:unum esse ens ipsum:idq; immobile:& infinitum:& reliqua:quæ huic sententiæ conueniunt: in quare cum alios plerosq; uetustiores secuti sunt:tum in primis Xenophanem doctissimum uirũ: qui præceptor Parmenidis fuerat. Cõuenit enim inter xenophanem,atq; Parmenidem ens ipsum unum:atq; finitum esse:ea ratione:ꝙ unum prius, q̃ multa esse,necesse sit: & quod cæteris omnibus causa est:ut determinentur:& finiantur:id finitate magis,q̃ infinitate describi debeat: tum etiam,quia quod omni ex parte perfectum:absolutumq; est, suumq; præcipuum obtinet finem:id finitum:& finem:ac principium omnium esse oporteat.quod enim imperfectum:& indigens est,id non dum finem recepisse dicendum est. Verum in eo inuicem dissident:quod ad motus priuationem pertinet.xenophanes enim in eo,quod motu ita priuatur:ut nunq̃ moue-

ri possit:quietem etiam esse merito negat: quod Plato etiam facere uidetur in prima Parmenidis positione. At Parmenides cum carmine scriberet:morem secutus est uulgatiorem: & quia quæ manent:nequaq̃ moueri perspicuum est:idcirco cũ ens ipsum immobile uellet significare: manere dixit. Melius idem ens infinitum asseruit,quia eius substantia immensa est:& uirtus infinita:Ingenitum etiam eadem ratione dixit:in cæteris cum supradictis consentit. Hoc modo ipsi quoq; inter sese,cum sententia minime discrepent:usu tamen quodam uerborum contraria dicere uidentur. Afferam uerba ipsa Melissi:quibus unius entis infinitudinem:per ingeniti rationem demonstrat. Cum igitur,inquit,non genitum sit:semper:& erat:& est:& erit,nec principium habet:aut finem:sed infinitum omnino est. Nam si genitum esset: principium certe haberet:incepisset enim aliquando gigni.finem etiam haberet,desineret etiam aliquando esse. Cũ itaq; nec incœperit·nec desierit:semperq; fuerit:futurumq; sit:sequitur:ut neq; principium habeat:neq; finem:proindeq; infinitum sit.sic Melissus,quia ens ipsum unum principio,ac fine temporis caret:semperq; est:infinitum esse asseuerauit: Quod a Parmenide quoq; probari uidetur: quatenus ad hanc pertinet rationem:nec infinitum solum:sed ingenitum etiam: & incorruptibile dicitur iisdem fere Melissi uerbis:nisi quod hic uersibus scribit:in quibus trãslatio sæpe uocabulorum concedi solet. Ita enim inquit.

Ingenitum quando est:sit & immortale necesse:
Vnigenum:immotum: immensum sine fine:perenne:
Quod nec erat:nec erit:totum nunc esse fatendum est.
Vnum:continuum: nam quem eius dixeris ortum?
Aut quo tandem?aut unde?nec ex non ente putandum est.
Nec dici ore potest:nostra nec mente reuolui,
Quod nihil est. Nam quid post ipsum fecit oriri.
Aut prius?entis enim non sunt primordia primi.
Nunq̃ ergo,aut semper,de quo nunc dicimus ens est:
Ex nihiloq; nihil fieri sententia perstat.
Ergo ortus nullus.nec erit post secula finis.

Ita Parmenides ẽns ipsum unum:ingenitum:incorruptibile: infinitum:immobile statuit. finitum autem his uersibus exprimit.

Est & idem:per seq; manens ens semper eodem
Immotum,fixumq; simul: uis magna necessi:
Implicat hoc circum summo quoq; fine coercet.
Quod si fine uacet: nequaq̃ dicimus esse.
Siquid nanq; deest:opus est ens omne deesse.

Nam si ens ipsum est:nec non ens: nihil desyderat,nulloq; eget:nullo autem egens perfectum est:perfectum quod est:finem habet.nõ itaq; infinitum est.quod enim finem habet:terminum: atq; exitum habeat:necesse est. Quo fit ut nulla in eorũ sententiis controuersia sit: ubi eadem de re ab eis differitur:Quãuis autem apertum iam est:per ea:quæ dicta sunt:non de rebus sensibilibus:& principiis:aut elementis naturæ:sed de ente intelligibili:abstracto ab omni materia:& primo,uereq; ente:quam formam primam appellare possumus:illos differuisse:tamen ut id etiam lõge manifestius elucescat:quid Parmenides ipse post ea:quæ dicta sunt:adiunxerit:audite.

Hactenus:& ueri mentem,intemerataq; uerba,
Nunc res mortales:carmen quoq; sumite fallax.

Veram sententiam:& rationem:usumq; sermonis intemeratum hic dicit eum:quem de ente intelligibili:& uere ente quisquam habeat. Sensus autem,& opiniones mortales: & sermonem fallacem rebus naturalibus tribuit:non quod in entis intelligibilis etiam consyderatione falli, decipiq; homo nõ possit:sed quia ens ipsum sua natura ẽ:certissimæ,firmissimæq; rationis. Res enim naturales:quoniam sub sensum cadunt:& fluxæ: atq; mutabiles sunt:opinione potius cõprehendi,q̃ scientia dicuntur. Scientia enim est cognitio certa:& immutabilis:quam habere in rebus,quæ sensu percipiuntur non possumus:sed decipi:falli: errare, ut Parmenides inquit,necesse est.quemadmodum etiam Plato:ea,quæ semper sunt:nec unq̃ gignuntur mente,inquit, percipi posse:ac certa ratione cognosci. Contra uero,quæ semper gignuntur:nec unq̃ sunt:hæc opinione cum sensu rationis experte comprehendi. Affert deinceps Parmenides principia,siue elementa rerum,primamq; oppositionem ipse quoq; exponit:quam suo uersu flammam:& noctem appellat:quasi lumen:& tenebras. Rarum etiam:& densum:aut leue:& graue:aut idem:& diuersum:& omnino opposita dicit:quæ omnia proculdubio ad priuationem: & habitũ referuntur. Nec formæ,aut materiæ nomen ignorare uidetur: quanq̃ uocabuli diuerticulo utitur:

uel carminis gratia:uel ut superiorum philosophorum cõsuetudinem seruaret:nisi,quod reor, illi etiam uersu philosophiæ præcepta tradiderint. Ita enim scribere uetustiores illi solebant:& primum Phærecidem soluta oratione usum legimus. Verũ animaduertite:quæ deinceps duobus superioribus uersibus addidit.

Principio duplicem statuerunt dicere formam:
Altera sed minus est tali cognomine digna:
Quod simulans uerum:fallit mortalia corda:
Has contra aduerso posuerunt ordine metas.
Hic flammam æthercam statuunt:raramq;:leuemq;
Ipsa sui similis, semperq; sibi undiq; constat
Illic obscuram:aduersantemq; undiq; noctem:
Incomptam:humentem:gelidam:densamq;:grauemq;.

Hæc de principiis rerum naturalium Parmenides refert. Ens autem illud intelligibile:& uere: ac proprie ens:quod unum non solum ipse:sed etiam uetustiores philosophi & ponunt:& nominant:quando unum:solumq; opinatur:non sine causa immobile esse affirmat. Ita.n.inquit.

Immotum:ualidis iniecta in finibus arcet
Vincula:principiiq; expers:finisq; futuri.
Hinc etenim longe:finisq;:ortusq; recedunt:
Vera fides hæc est:nec hoc qui credit aberrat.

Et causam quare immobile sit:reddens:ea dicit:quæ simul & finitum:& immobile esse demonstrant: Immotum,inquit,fixumq; manet uis magna necessi:Implicat hoc circũ : summo quoq; fine coercet:& reliqua quæ sequuntur. Ita enim existimat:cũ non ens oĩbus careat:ens nullo careat:sed pfectũ:absolutũq; sit.qđ aũt mouetur:ea re careat:cuius gratia mouetur necessario sequi:ut ens imobile sit:quod Melisso quoq; placere uidetur:cum eo medio:quod nihil uacuũ: atq; inane sit:imobilitatẽ entis conat̃ demõstrare. Eius uerba hæc sunt. Nec uacuũ ullũ est:qppe uacuũ nihil est. ergo qđ nihil est:eẽ nõ põt:nec uero moueri ens põt. Quo enim fieri posset: cũ nihil sit:præter ens ipsum. Nam si uacuũ foret quicquam:iretur ad uacuum. Sed quoniã nihil est:quod uacuum dicitur:ideo uno ente omnia complentur:& quo ens ipsum moueri queat:cum plenum sit:nihil est. Quinetiam cum nullo omnino motu:ens mutabile omne ostẽderet:unum,inquit,& idem sibi semper simile est. Quod autem sibi simile hoc modo est:nunquã uel perire:uel augeri:uel dolere:uel alia huiusmodi mutatione affici potest. Nam siquo huiusmodi motu afficeretur:esse non posset. quod enim motu quouis mouetur:id de altero in alterum mutari necesse est. At nihil est:præter ens ipsum:ergo ens ipsum imobile est. Sic igitur uiri illi locuti fuere:quos Aristoteles falsa sensisse:nec ratione quicquam scripsisse criminatur. Sed magis,inquit, Melissi ratio importuna est:& nullam dubitationem habet. Vos iam quid Melissus:& quemadmodum dixerit:intellexistis:facileq; iudicare potestis : an importune aliquid: & temere:uel ille:uel Parmenides disputarit:& senserit. Differunt illi quidem de ipso ente simpliciter:& forma prima immateriali:intelligibili:æterna:quæ omnem physici consyderationẽ excedit:sentiuntq; ea:quæ nemo theologus negare auderet:& ea probant argumentis : debita forma dispositis. Verũtamen ab Aristotele:quasi nihil recte uel senserint:uel scripserint : reprehenduntur:& quæ illi de diuinis rebus locuti sunt:quasi de naturalibus dicta essent : a physica ratione propulsantur. Quod utrum honestius distinguendo : q̃ reprehendendo fieri potuisset: non equidem quæro. Sed cum ita Aristoteles uoluerit:reprehensio eius pro distinctione potius:q̃ pro nota inscitiæ doctissimorum uirorum accipienda est. Ceterũ quia causam hanc apud iudices agimus:ne egisse protinus sine testibus uideamur:citetur Theophrastus:alter Aristoteles. hic Xenophanem:quem Parmenides audiuit:atq; secutus est:nequaq̃ inter physicos numerandum:sed alio loco constituendum censet. Nomine,inquit, unius:& uniuersi Deum xenophanes appellauit:quod unum : ingenitum:immobile:æternum dixit. ad hæc aliquo quidem modo:neq; infinitum:neq; finitum:alio uero modo etiam finitum:tum etiam cõglobatum diuersa scilicet notitiæ ratione:mentem etiam uniuersam hoc idẽ esse affirmauit:nec uero Theophrastus solus hæc dicit:sed Nicolaus quoq; Damascenus:& Alexander Aphrodisiensis eadem de Xenophane referunt:opusq; Melissi de ente:& natura inscriptũ dicunt:Parmenidis de ueritate:& opinatione. quod si hæc illi:quis Aristotelem hæc eadem cognita:perspectaq; habuisse non credat: sed uoluit, ut supradictum est, auditoribus suis consulere:ne forte diuinarum rerum disciplinam:ad naturalium consyderationem imprudenter transferrent. Itaq; dissimulat uerbis in physicis:quæ duodecimo diuinarũ rerum libro de primo principio aperte fatetur:cũ unum immobile æternum esse dicat:& uersu Homeri:ne Parmenidis carmen usurparet : opi-

nionem iandudum apud omnes probatam confirmet. Ita enim Homerus inquit.

Res mala, multiplici terras ditione teneri.
Esto unus princeps, populos cui pace regendos,
Iustitiaq; dedit magni regnator olimpi.

Epilogus libri secundi. Caput. xii.

h Abetis iam: quod & ipse pollicitus fui: & fidem amplissime facit non ita accipiẽdas esse in quoscunq; Aristotelis reprehensiones: ut uerba ipsa præseferre uidentur: sed multos iure optimo defendi posse. Quo in loco: cum Parmenidem: & Melissum: tum in primis Platonem constituendum arbitror: cuius duntaxat gratia ea mihi in mentem uenerunt: quæ de Parmenide: & Melisso ab Aristotele scripta in præsentia cõmemoraui. Sed cum iam perspicuum omnibus sit: aduersarium frustra operam: atque oleum, ut aiũt, in reprehendenda Platonis disciplina perdidisse: Platonemq; non modo doctissimum: & plene diuino ingenio præditum: uerum etiam catholicæ fidei ueritati: quatenus gentili homini licuit: proximum fuisse. Iam secundi libri finem faciamus.

BESSARIONIS CARDINALIS NICENI: ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI IN CALVMNIATOREM PLATONIS LIBER TERTIVS.

Argumentis quibus tanquam ex opinione Aristotelis usus est aduersarius separatim respondendum esse: idq; scholastico: & dialectico more faciendum: seposito omni ornatu: atque artificio orationis. Caput primum.

p OST HAEC ALIO VOLVMINE COLLIGAM AD respondendum recte: aduersarii argumenta omnia: quæ in Platonẽ affert: quasi ex philosophi Aristotelis opinione: quãquam hæc loco certe illorum habenda sunt: quibus Aristoteles uir præclarus ne respondendum quidem & censet: & præcipit. Tam enim nulla in eis uis est: ut contemnenda potius: q̃ ad solutionem repetenda esse uideãtur: sed cum meum his in libris institutum non id potissimum sit: ut hominẽ hunc errasse ostendam: quod effici sine ulla difficultate potest: sed ut grauius aliquid: & philosophãdi studio dignius afferam uiris nostra ætate sapientiæ studiosis: quo eorum ingenia quamuis acuta: acutiora fortassis ad iudicandum reddentur. Idcirco repetam argumenta illa: ut friuolis aduersarii rationibus alias responsum: utile pro uiribus reddam: syllogismosq; eius colligam ex medio tumultu uerborum: quibus cum Platonem reprehendere studeat: seipsum decipi: labi per summos errores declarat: quanq̃ colligi eos: atq; in aliquam redigi speciem ratiocinandi: lõge difficilius: q̃ soluere est. Ita enim reprehensor hic Platonis argumentatur: ut non quid dicat, intelligendum: sed quid dicere uelit: uaticinandum omnino sit. Sed ne hoc quidem laboris recuso: modo hæc mea respondendi ratio: non nihil fructus hominibus scientiæ philosophandi deditis afferat. Exponam igitur singulas eius rationes: ea figura: eo modo: quo ipse afferri uelle uideatur: & singulis respondebo: nõ aliter: q̃ ex more uulgaris disputationis: scilicet omisso sermone: ac omni præparãdi: disponendi: exornandiq; artificio: ut quisq; meæ responsionis rationem accipere: & q̃ aperte argumẽta aduersarii refellantur: prospicere facilius: & iudicare diligentius possit. Nec longius: q̃ necessarium sit, progrediar: nisi in autorum probatissimorum testimoniis: quæ eo afferri copiosius debent: quo quid unusquisq; uir doctrina illustris eadẽ de re senserit: audiuisse non modo plurimum iuuat: uerum etiam delectat. Nec uero numerum: aut ordinem capitum aduersarii prætermittã: ut si ubi nã quæq; scripserit, minus meminit: locũ audiat: &, ut libitum est, sua repetat.

Plures a Platone constitui Deos eo ordine: ut secundus a primo: tertius a secundo: & reliqui deinceps procedant: non modo consentaneum esse naturæ: sed etiam Aristotelis: & aliorũ nobilium philosophorum sententia constare.

Auicennam affirmare a prima intelligentia secundam duntaxat prodire: illam uero producere tertiam.

Creaturam creare duplici modo intelligi posse.

Omnia secundum Proclum a prima causa produci:& primam causam ipsum bonū esse:& qđ quid a secundis producitur causis:magis a prima produci. Caput.II.

C Apite suo primo libri secundi:plures dicit a Platone statui deos:quorum secundus a primo immediate:tertius a secundo:& reliqui ad hunc modum usq; ad ultimum processissent:atq; ob eam rem irridendum censet. Sed q̄ naturæ rationi cōsentanea hæc Platonis opinio de diis fuerit:cum reuelationis diuinæ adhuc tempus non esset:intelligere licet iudicio tum Aristotelis:& reliquorum nobilium philosophorum:tum sanctorum nostræ religionis theologorum:qui & ipsi eadem quodāmodo admittunt:quæ Plato senserit.Iam Auicēna(si physice loqui aduersarius uelit)a prima intelligentia secundam solum prodire asserit:secundam autem cum ad primam se conuertens intelligit:producere tertiam:tū deinde eandem seipsam intelligendo:animam primi orbis creare:uidelicet ea naturæ ratione: qua autore Aristotele:ab uno:simpliciq; principio:non nisi unum produci potest.Sic enim ille secundo de generatione:& corruptione libro edocuit:satisq; sibi placere significat:ut si intelligentiæ creatæ sunt:secundam a prima:& tertiam a secunda creatam esse necesse sit.Quod & Albertus cognomine Magnus idem sensisse in octauo physicorum suorū libro affirmat : quæ cū ita ab Aristotele inchoentur:ab Auicenna:& Alberto expressius ad creationis rationem accōmodentur,Aduersarius,qui hanc Platonis de diis sententiam irridendā existimat:plane ignorare uidetur ordinem:quem in creandis rebus natura sibi proprium seruat. Si theologice potius agere uelit:sciat irrisor huius opinionis doctores sanctos:tametsi inter omnes cōuenit oēm creaturam ab uno principio immediate esse productam:tamen nōnullos admittere quodāmodo,ut creandi potentia creaturæ etiam possit communicari:atq; altera creatura producere alteram possit:licet non principaliter:sed ratione instrumentali in primi uirtute. Patet hoc sententia magistri sētētiarum.iiii.c.quarti libri:& diui Thomæ aquinatis:qui postea quāplura contra hunc illius locum argumentatus est:demum hac tuetur distinctione:Duplici modo intelligi posse creaturam creare.Aut enim ita:ut nihil præsupponatur ex parte agentis:hoc est : ut nihil aliud sit prius ipsa creatura:quomodo impossibile esse creaturam creare ait : aut ita ut nihil præsupponatur ex parte facti:hoc est,ut nulla materia antecedat : ex qua res creanda efficiatur: quomodo possibile esse potentiā creādi cum creatura cōmunicari.Non enim sequitur ex hoc: ut in creatura creante potentia sit infinita:cum semper ipsa creatura agat in primi uirtute,ut ministra.Ita quod theologi nostri diuinitus edocti possibile esse cōfirmant.Philosophi:qui ratione tantum naturæ ducti:rerum omnium causam efficientem posuerant:confessi sunt:cuius opinionis principem fuisse Platonem cōmendandum profecto est:non ut aduersarius ducit,irridēdum:sic Plato:& qui eum secuti sunt:sic Auicenna:& pleriq; alii:quāuis pluribus tribuant creationem:tamen cuncta ad unum:ideniq; principium referunt:idq; summum:primumq; omniū initium:& causam esse arbitrantur:omnia,inquit Proclus,ab una prima causa prodeunt. Rerū omnium principium:& prima causa ipsum bonum est.Omne:quod a secundis producitur causis:magis a primis producitur:quæ & magis causæ sunt:& secundarum ipsarum causarum productrices:sed hic aduersarius:quæ a grauissimis philosophis tam uehementer probantur : cum irrisione reprehendit.

Positionem Platonis de primo deo non uerbis tantum contineri,ut aduersarius ait, sed re ipsa constare:confirmariq; ratione:& sanctorum autoritate. Caput.III.

A Ddit positionem Platonis de primo Deo in uerbis tantūmodo contineri:nec plus quicq̄ significari:q̄ figmētū:uerbalemq; eam uocat. Ad quem eius locum : & si satis secundo pro Platone uolumine respondi:tum ex uerbis eiusdem Platonis:tum etiā ex doctorum sanctorum sententia:tamen & Augustinum:& Thomam uiros sapientissimos:eosdemq; sanctissimos adiiciendos putaui,ut latius testimonio piissimi ordinis non uerbalem:sed perquārealem positionem illam Platonis esse constaret.Affert sane Augustinus libro de ciuitate Dei octauo easdem:quas Plato rationes ad ostendēdum illud primum : quod aduersarius nihil:præterq̄ uerbum existimat.Thomas uero exponens librum diui Dionysii de diuinis nominibus:scribit de Platonis opinione hæc.Consyderandum difficultatem esse in libris Dionysii propter multa:sed maxime quia utitur modo loquendi:quo Platonici usi sunt:q apud iuniores consuetus non est.Cum enim illi reducere uellent omnia composita:& materialia in simplicia:& immaterialia principia:posuerunt species separatas:unde hominem singularem sensibilem non esse ipsum hominem:sed participatione illius primi hominis separati sin-

gularem hunc esse dicebant:quod ut in speciebus ponebat:ita etiam in maxime communibus unum primum:quod esset ipsa essentia bonitatis:unitatis:& esse:quod deū dicimus ponēdum censebant:a quo omnia per deriuationem bona dicerentur:unde illud primū nominabant ipsum bonum:Quæ Platonicorum opinio non consonat ueritati:aut fidei:quantum ad hoc:qđ de speciebus naturaliter separatis statuit:sed quantum ad id:quod de primo principio dicebant uerissima est:& fidei christianæ consona. Hanc a summis theologis approbatam opinionē hic uerbalem appellat:nec solum remotissimā esse a christiana doctrina cōtra doctorē sanctissimū Thomam dicere audet:uerum & nihil esse omnino arbitratur.

Cultum latriæ:quem Plato statuisse uidetur:suis diis etiam ab Aristotele probari:quāquā neuter sua opinione id fecerit:sed usu cōmuni.

Latriæ nomen in usum specialem diuini cultus fideles transtulisse:cum apud gentiles non religionem:sed durius quoddam seruitutis genus significaret.

Multa uocabula alioquin cōmunia:a nostris ad aliquem specialem usum esse translata.

Ideo morti addictum Socratem:quia cōmunem religionem negligere putabatur.

Aristotelem mortuo Socrate in Macedoniam migrasse:ne illis bis in philosophiam peccandi occasionem præberet.

Caput.IIII.

d Icit præterea cultum:quem Deo soli:& principio primo attribuimus:quem latriam theologi nostri uocauerunt:diis creatis:& creaturæ tribui a Platone:cum huiusmodi diis sacrificia statuat. Ab Aristotele uero nihil tale esse scriptum cōtendit:nec uidet crimen hoc idem cōmune illis esse hominibus oībus:quos gentiles uocamus. omnes enim illi diis suis sacrificandum censebant:Ex quo cultu uetus sacrarum literarum ritus reuocans gentes hortatur:ne cui:nisi uni uero deo sacrificent:illi seruiant soli:illum unum adorent:a quo nos postea Christi felici nomine nūcupati:latriæ nomen in usum specialem translatum accepimus:cum apud gentes non religionem : sed seruitutis genus quoddam obstrictius significaret:quod uel hominibus notæ superioris ab īferioribus exhiberetur.quomodo & multa alia uerba translata a nostris in alio usu:siue uno:siue præcipuo remanserunt. Iam Dei nomē & angelis:& sanctis apud illos tribuebatur. Angeli homini cuilibet nuntio:Apostoli classi:sancti uiro cuiq;:uirtute:pietateq; antecellenti:Ecclesiæ conuentui populi:Euangelii:nuntio felici:crucis uallo martyris testi. Adde duliam:hyperduliam : quæ nos alio modo : q̄ illi accipimus. Longum est omnia enumerare:quæ nostri ad alium usum transtulerunt. Quod ideo subiicere uolui:ut nomen sacrificii:& latriæ:quā Platoni aduersarius obiicit:non idem hoc tēpore apud nos:atq; olim apud ueteres illos significare constaret. Etenim illis in religione fuit sacrificium Diis suis facere omnibus:siue(ut Porphyrius ait)geniis reddere:nobis uero latriā:nisi deo uni reddere fas non est. Itaq; quod modo dixi:Plato ex usu suæ ætatis usque a Zamolxide : & Orpheo incœpto,agit de sacrificiis:& quod in religionis cerimonia temporibus illis consuetum erat:seruandum censet:quāquam ipse remotius a uulgari intelligentia sentiens ad summū:primumq; omnium principium referebant eum cultum:quem multis:ac uariis numinibus uulgo disponeret. Quod si scrutari diligentius uelimus ea:quæ ille de sacrificiis : & huiusmodi cultu deorum scripserit:uidebitur certe non ex suo iudicio sanguine coli præcipere deum:sed ex usu uulgari:& consuetudine longæ ætatis coactus sic agere:ne solitam religionem tollere uideatur:quod idem quoque Aristotelem fecisse apertum est. Nam quid ipse Plato hac de re senserit:explicat satis:cum in Epinomide dicat. Ita diis summum exhibemus honorem:si ea de illis sentimus:quæ optima:rectaq; habeantur. Et Porphyrius in secūdo de abstinētia animatorum. Colamus,inquit,deum silentio puro:religione:puris:uerisq; de eo opinionibus:assimilariq; ei atq; coniungi conemur:uitæq; nostræ sanctimoniam pro sacrificio offerre:idq; deo sacrum accōmodare. Non ergo ille sua sententia Diis honorem sanguine:nidoreq; uituli describit : sed uerbis aliis idem significat:quod nostræ sacrosanctæ literæ censent:spiritum esse deum:& spiritu:ueritateq; eum adorari oportere. Quod & Aristotelem probasse non equidem negem. uerū ille quoq;,ut modo dixi,cedens uulgi opinioni:sacrificia diis : & huiusmodi latriam decernit. quāquam aduersarius nusquam aliquid tale dixisse Aristotelem putat:scilicet per inscitiā quibusnam de rebus philosophus ille suis in libris politicis tractet. Iubet ille profecto his in libris condi templa diis:atq; heroibus cōstitui sacerdotes:& sacræ pecuniæ quæstores adhiberi sacrificia:& ritū seruari paternæ religionis:nec discedere ullo pacto ab errore suæ ætatis audet:quādo etiam animabus hominum latriā statuit:iam etiam uti hoc nomine licet:quæ deo immortali uni attribuenda est. Heroes enim:quibus sacrificandum censet:homines erant:qui excellēti

quadam

quadam uirtute noti,e uita abiissent. Sed enim ita agere libuit:ne plebiscito iterimeretur:ut Socrates communis præceptor pauloante mortem obiit: quoniam religionem uulgarem negligere putaretur. Erat quidem longe laudabilius aperte confiteri:quæ recte senserint: mortemq; pati ob ueritatem:uerum hoc tantum nostri potuerunt: illi Socratem Sophronisci filium præceptorem sibi habuerunt:a quo exempla uirtutis humanæ caperent: non Christum patre Deo immortali natum:qui suo diuino munere professores suæ ueritatis redderet firmiores longe,q̄ natura humana pateretur. Ergo non mirum si Aristoteles Socrate enecto in Macedoniá abiit: uocatusq; ab atheniensibus:nolle se dixit præbere illis occasionem:ut bis in philosophiam peccarent. Non mirum si Plato se Italiam:& Siciliam contulit:euitans suorum hominum in philosophos iniquitatem:ægreq; ferens uulgi opinionem. Ita illi melius de cultu diuino senserunt: q̄ scripserint:atq; aliter quã probarent:uulgo assentiri coacti sunt:ꝗ͂ siquis eos reprehendit:ꝗ͂ latriam Deo tribuendam creaturis dederint: quanq̄ sentirent: non minus requirit: q̄ nostri fecerint martyres:cum nos ne christianos quidem illos ne dum sanctos fuisse fateamur.

Platonem sub nomine Iouis unum:& primum Deum coluisse.
Iouem enim Optimum: Maximum:& patrem deorum omnium ueteres dixerunt.
Autoritate Pythagoræ:& Varronis illum Iouem colere:qui unum Deum solum sine simulachro colit. Caput. V.

SEd aduersarius longius a furore ꝓgrediens Platonẽ primũ de quo docuerat Deũ coluisse omnino negat. Cum enim,inquit,cultus latriæ in sacrificio maxime consistat: Plato uero nusquã inueniatur iussisse primo principio sacrificandum esse:nisi cæteris diis citra primum:constat eum non colere primum Deum:quo etiam in loco hominis inconstantia patet. Cum enim pauloante:Platonem dixerit omnibus diis sacrificandũ censuisse:mox primum Deum neglectum ab eodem esse criminatur: et ipsum dicit, non eum coluisse Deum:quem primum:quem summum: quem ineffabilem prædicauerat: respondeo: & si non sub hoc nomine primi:aut unius:coli primum Deum a Platone scriptum est: quoniam uulgus cui leges ferebat non eiusmodi nomina sibi cognita:familiariaq; haberet: tamen cum in libro.viii.de legibus dies festos duodecim: & cerimonias cõstituat diis numero duodecim: quorum primus Iupiter est: nemini dubium esse debet: quin idem Iupiter in præceptis publicis sit:quod in priuatis philosophiæ disputationibus:unum, & primum esse bonũ ab eodem dicebatur. Egit itaq; nomine Iouis cognito oĩbus:de primo illo,& uno. Iouem enim optimum maximum:& patrem deorum omnium ueteres illi:& appellarunt uulgo:& in primis obseruandum instituerunt. Nec omittere nomẽ hoc debuit:q uulgo de diis colẽdis ꝓciperet. Facile enĩ per noĩs primi:aut unius insolentiã:incideret ĩ suspitionem uulgi: quasi Deũ alium ꝑter paternos quendã afferret:& nouam religionem conderet:quod,& ipse Plato:& eius discipulus Aristoteles in suis ciuilibus institutis semper cauit: & suã opinionem quoad tutius posset:operuit. Appellat inquã Plato:in usu ciuili:sermoneq; publico:primum illud,aut unũ: & ineffabile implicite sub noĩe Iouis:quod si græce dicis:ut ille locutus est:id significatur:ꝗ͂ uitam in se contineat:& cæteris oĩbus præstet. Quo noĩe nihil aptius Deo Summo: & Optimo attribui potest. quãdo nos quoq; uitam esse in Deo dicimus:& quicqd creatum est uitã in illo fuisse: & uiuere nihil posse sine Dei semp uiuentis uiuificatione. Nec uero cæteros Deos eisdem noĩbus obseruandos tradit:qbus cõsueuerat de eoꝝ natura disputare:sed,ut uulgus appellare solebat: ita nominat:hoc est Mineruã:Mercurium:Saturnũ:Neptunum:Iunonem:Vulcanũ:Apollinem: & reliquos ad hunc modũ:licet ueteres illi doctores hæc rõne reꝝ uel diuinarum:uel naturalium interpretarent̃:atq;,ut Iouis noĩe rationem unius:aut primi intelligebãt:sic Mineruã ad sapiẽtiam:Mercuriũ ad rationem:Saturnũ ad æternitatem:Neptunũ ad formam: Iunonẽ ad materiam:Venerẽ ad naturam: Apollinẽ ad solem:Pana ad uniuersi mundi rõnem referebãt. Attamen cũ de eorum obseruantia apud populũ ageret:non sapientiã:aut rõnem:aut æternitatem: aut formã:aut materiam:aut naturã colito dicebat:Sed Mineruã:Mercurium:Saturnũ:Neptunum:Iunonẽ:& reliqua ex usu uulgari:nã nisi ita nuncuparet: facile nouæ religionis argueret̃: quod athenienses κοινὸν δαιμόνιον dicebant:& capite puniret̃. Stultus præterea esset: qui cũ leges populo ferret:& religionẽ probaret:quæ morũ bonorũ custos est: nõ his uteretur noĩbus: quæ multitudini ueneranda essent:sed qbus aĩos hoĩum ad cõtemnendã religionem ĩduceret. Quis q̄so Plutonem:Proserpinã:Cererem obseruaret: si non his noĩbus sacra eorum acciperet: sed terræ:frugumq; rõne moneretur? scilicet mulierculæ illæ atticæ raptũ Proserpinæ lugerẽt: pectora tunderent:genas raderent: si Proserpinã rapi a Plutone:non aliud esse audiuissent:nisi

granum frumenti excipi in terra:idemq; occatum repeti ab agricola cum labore. Arcana hæc apud sapientes illius ætatis erant:nec uulgo aperienda. Quod si hæc non alio modo dicere debuit:q̃ uulgo noiarentur:quanq̃ ut fecit:integrius q̃ uulgus intelligere debuit:cur non sub Iouis etiam noie primum:aut unũ illud:& causam oium ineffabilem coli debuit admonere: quã ipse aliter appellaret:quã populus? Tradidit certe ille multitudini profanæ: & imperitæ primũ Deum colendũ:ut eam ipsam audire decebat,& colere. Ipse autẽ non tẽplo:non signo:non immolato uitulo:sed,ut uerbis ipsius optime utar:sentiẽdo ea:quæ optima: rectaq; haberent hoc est ueritate & spiritu idẽ coluit: idemq; egit sibi,q tricentesimo fere anno post a Marco Varrone ciui Romano uiro doctissimo scriptum apud diuum Augustinum legimus:ut cũ Deum sine simulachro coleret:Iouem coleret. Illi,inquit, Iouem colunt:qui unũ Deum solũ sine simulachro colunt:sed alio noie nuncupatum. Vnde nimirũ est:q Numa quoq; Pompilius:qui primus apud Romanos deo℞ cultum condidit:a Dionysio halicarnasensi traditur templa condidisse:sed nullũ in iis signum censuisse constituendũ. Cum enim,inquit, Pythagoræ doctrinam probaret:& omni ex parte illius opinionẽ philosophi sequeretur: idcirco Deum specie:formaue oino uacare arbitrabatur. Sacrificiis uero non ex materia concretis: sed intellectu capiendis gaudere Deum asseuerabat. In hanc sententiam illud quoq; a Porphyrio profecto scriptũ est in libro secundo de abstinentia animato℞. Sacrificemus,inquit,ergo nos etiam:sed ut conuenit: Deo quidem Summo:& primo:ut quidam uir doctus censuit:nihil uel immolando:uel suffiẽdo:uel noiando. Nulla res enim materialis:non illico impura sit excreto illi:immaterialiq; numini:quod in eodem quoq; repetit:& plane confirmat idem autor. Vbi sacrificia facta ex sanguine:non diis:sed geniis reddi censuisse eos:qui potestates uniuersi perceperãt. Scribit & alio loco idem autor:Sanguinem diis non placere ullo pacto declarans,hæc dicens. Quanquã ueteres non ita agendum censuerant:sed frugibus numina coli uoluerunt:in quibus natura: oisq; sensus ĩteger delectaretur:huiusce rei argumentũ uel ex more aræ Deliacæ adducere licet. Nullum enim animal illic immolatur:atq; ob eam rem ara pia est nũcupata. In templo quoq; Epidaurico ita ĩscriptum esse refert. Castus sit templi quisquis pia limina adibit:Est castus q̃squis religiosa sapit. Quæ omnia satis dilucide explicare uidentur:qualis nam de his Platonis opinio fuerit:siue de uulgari:& ciuili deorum cultu:siue de uera & certa philosophiæ:atq; philosophãtium sententia quærere uolueris. Ex quo loco intelligi potest aduersarium nulla ductum ratione hæc in Platonem effudisse. Quam enim recte Plato de unitate diuina:& pricipio primo senserit:satis uolumine secundo exposuisse me arbitror:numerum uero deorum & uaria numina: quæ ex more uulgari:tum ab eo:tum ab Aristotele ad usum ciuilẽ afferuntur: uulgo erant necessario concedenda:quod q̃ inuitus fecerit Plato:licet intelligere ex ipsa eius breuitate sermonis:qua in libro octauo de legibus:cũ de sacrificiis ageret,usus est. Qui enim cætera oĩa copiosissime explicauit:hunc unum locum tam paucis uerbis perstrinxit:ut coactus sequi uulgi opinionem plane uideretur. In Epinomide etiã parẽdum esse legi paternæ ad usum sacrificãdi ait solum:quasi non ipse sit:qui sponte hæc statuat. Ita nos cum uera pro Platone respondeamus Aristotelem etiã defendimus:quẽ aduersarius cum Platoni præferre studeat:ita detrahit illi:ut uituperare hunc plane uideatur.

Falsum esse:& sane impium:quod aduersarius asserit Platoni:quia secundos & tertios coluit deos:serpẽtes etiã:& alia mõstra colere debuisse: cũ quæuis creatura in ĩfinitũ distet a creatore.
Creaturarum ad creatorem respectus bifariam intelligi posse.
Deum non quatenus infinitæ simpliciter potẽtiæ est creare:sed quatenus sua potentia commẽsuratur rei creandæ.
Non ratione simpliciter infiniti:sed termini sui:creaturam unam ab altera:magis, aut minus a suo creatore distare.

Caput sextum.

Sed quid deinde? Cum Plato,inq̃t,secundos & tertios coleret deos:cõsequenter etiã serpentes:& alia monstra colere debebat. Cũ enim q̃libet creatura in infinitũ distet a creatore:& ideo eq̃liter. Vnum enĩ infinitum nõ est altero maius. Si una creatura esset adoranda:eadem rõne & alia. Quid dicã de doctrina huius hoĩs? qui sophismate: qd' exercitationis causa in scholis afferũt:ipse sibi uelut demõstratione potissima psuaserit:nullam creaturã differre ab altera:sed oẽs æque sua ex parte distare a creatore in ĩfinitũ:atq; ita studiosius ad hoium utilitatẽ,ut ipse dicit,disputans:Platonẽ putat ob eã potissimum rõnem serpentes etiã colere debuisse:qa quæuis creatura distet a creatore i infinitũ. Prorsus hæc eius opinio non solũ aduersus Platonẽ: uerum etiã contra sacrosanctæ ecclesiæ rõnem & usum tẽdit: quæ

quæ diuinos angelos,q̃uis creatos:ueneraẗ,atq; obseruat:serpentes aũt odit:atq; execraẗ: ut bestiam uenerata͂ & ministram,ueteris in genus humanũ fraudis. Quamobré eo libétius respondebo:quo Dei imortalis:non minus,q̃ Platonis causam agam. Creaturaꝝ ad creatorem respectus bifaria͂ intelligi potest. Aut enĩ,ut ad ens infinitum:aut,ut ad ens cæteris pfectius oĩbus ad summũ. Quod si,ut ad ens infinitũ refers:æque oẽs creaturæ distant a creatore in infinitũ. Sed si,ut ad perfectius:quonia͂ qua perfectius est:nõ protendat infiniti rõnem:nihil obstat ne creaturæ pro sua uaria conditione:aliæ aliis similiores Deo:ꝓpioresq; habeanẗ. Cõfirmari hæc ratio posse uidetur:uel creatoris ad creatura͂ proportione:nõ enim qua simpliciter infinitæ potentiæ Deus est,creat:sic enim infinitũ crearet,non finitum:sed qua sua potẽtia cõmensuratur rei creandæ:agit producendo ita creator est. Quod si respectu eius: altera creatura cũ altera conferenda est:non ratione simpliciter infiniti referendũ:sed ut creatorem cõmensurate:sic, & creaturas uarie determinari intelligendum est. Dici enim potest non rõne simpliciter infiniti: sed termini sui creatura͂ alteram plus altera:aut minus distare a suo ĩfinito creatore. Sed quonia͂ de re theologica agitur:placet in primis afferre ea:quæ a diuo Thoma de hac re scripta sunt: ut si prædicta ratio autoritate illius affirmetur,ualeat. Sin minus omissis cæteris oĩbus unus ip̃e sufficiat. Verba eius ex quarto sententiaꝝ.q.v.hæc sunt. In creatione nõ ita est:ut cũ aliquis facit ex simpliciter non ente:quia nõ ens purum:nõ est per se terminus creationis:sed per accidẽs se habet ad eam:dicitur enim aliquid fieri ex non ente:uelut post nõ ens. Vnde creator non habet qua͂titatem ex distantia nõ entis ad ens:sed ab ente,qđ causaẗ:& ideo nõ oportet:ut potentia creantis proportionetur distantiæ:quæ inter ens & nõ ens est:sed solũ ei:quod creatur:quod non est infinitum:quare nõ requiritur potẽtia infinita simpliciter:sed infinita secundũ quid: scilicet,ut cõmensurata alicui materiæ determinatæ:sicut & omnia agentia naturalia:& materialia agũt. Ignis enim nõ producit effectũ nisi in materia determinata:quia uirtus eius materialis est. Vel dicendũ:non esse distantiam infinita͂ inter ens & non ens ex parte ipsius entis:nisi ens sit infinitum:quoniam tantũ aliquid distat ab altero oppositoꝝ:quantum participat altero:unde nõ distat in infinitum a non esse:nisi quod esse habet infinitũ scilicet deus:quo quanto reliqua entia sunt proximiora:tanto magis a non esse distant:quanq̃ distantia illa inter ens & nõ ens:quoda͂ modo infinita est ex parte non entis simpliciter:eo,ꝙ oẽm determinatam distantia͂ ab aliquo ente signato transcendit. Nihil enim magis ab ente distare potest:qua͂ non ens. fit enim,ut aliqua distantia sit infinita ex altera parte:& finita ex altera:ut cum finitũ cum infinito comparaẗ. Nisi enim talis distantia esset aliquo modo finita:nõ minus aliæ aliis creaturæ distarent a deo: & nisi esset aliquo modo infinita:intelligi posset aliquid magis distare a creatura quacunq; qua͂ deus. Creatio uero non respicit hanc distantiam ex parte nõ entis:sed magis ex parte entis:qđ est creationis terminus. Sic Diuus Thomas creatorem Deum non proportionari interuallo infinito non entis ad ens:sed solum ei,quod creatur:finitumq; est cõmensurari,& moderari autumat. itaq; non requirit potentiam infinitam simpliciter ad creandum: sed mensuratam materiæ determinatæ. Ad hæc non esse distantiam infinitam nisi inter Deum & non ens: & ob ea͂ rem nullum ens finitum distare sua quidem ex parte in infinitũ:uel a Deo:uel a nõ ente. Quod si qua ita se habent:ut alterum sit præstantius altero:id quod præstat propius ad Deum accedere:& longius discedere a non ente. Nec uero creationis rationem metiri:ac statui ex non ente: sed ex ente:qui terminus creationis est:uidelicet ne Deus qua infinita potentia simpliciter est: creare intelligatur:ita fit,ut creaturæ:quæ aliquo modo æque distent in ĩfinitum a creatore:nõ æque distent aliquo modo ab eodem infinitũ:quod Diuus quoq; Augustinus affirmans: duo inquit,creasti domine:unum prope nihil:quod est materia:alterum prope te:quod angelorum natura est. Plurium sententiam aliorum ex physica schola afferre eodem possum. uerum illa respondendi ratio Thomæ theologi sancti tanti ponderis est:ut nihil oĩno sit:quod a physicis desyderemus. Planeq; aduersarius:qui hoc deceptus sophismate credidit serpentes nõ minus colendos esse:q̃ angelos diuinos:nullam distinguendi:uel iudicandi rationẽ tenere coarguaẗ.

Non modo Platonem:sed etiam Aristotelẽ dæmones coluisse:nõ quales nũc diabolos dicimus:ut aduersarius putat:sed naturas quasda͂ aereas diis ignobiliores:hoibus uero nobiliores. Homerum:siue beneficio naturæ:siue a Moyse propheta edoctũ lapsum luciferi: quem Atam appellat descripsisse. Caput. VII.

Crimen etiam illud affert,ꝙ dæmones Plato coluerit: quod nos cõmune oĩum ætatis illius hoĩum crimen esse fatemur:nec Aristotelem excipimus: siqdem,ut Plato,is quoq; iudicandus ex iis:quæ scripserit de dæmonibus est. Crediderunt enim illi esse

dæmones:qbus merito honor exhiberet:sed non eos,quos aduersarius arbitratur. hic eni eos tantum dæmones nouit:quos a criminatoris uitio diabolos nuncupamus. At illi nõ eos in religioné receperũt:sed naturas quasdã aerias: diis quidé ignobiliores:sed hoie nobiliores:quarũ opera genus humanũ ad Deum reduceretur:cõmuniq; illi: & sũmo principi conciliaretur: quiq; intercessores:atq; interpretes qdam inter Deũ & hoies haberent. Lucifer uero illum sua culpa eiectum in terrã e cœlo:execrandũq; esse illi quoq; didicerũt ab Homero suo theologo, q sine beneficio quodã naturæ:sine Moysis pphetæ scriptis carmine suo exposuerat lapsũ Luciferi:quẽ ille Atam appellat. Errat igit uel hoc i loco aduersari⁹ p nois dæmonũ æquocationé.

Non modo Platoné:sed etiam Aristotelé quædã sumpsisse a poetis:nec id uitio dandũ esse. Quæ recte:honesteq; a poetis dicta sunt hæc obseruari Platonem iubere: quæ uero turpiter ficta sunt:ueluti pestem uitari.
Censuisse Platonem poetas ciuitate pellendos esse:Homerũ etiam aliquando reprehendisse.
Omnem fere theologiam Platonicam ex sacris literis Ambrosii:Augustini:Cyrilli:& Eusebii sententia sumpsisse. Caput. VIII.

S Ed quid de tota Platonis theologia? Tota,inqt,a poetis sumpta est:nec a theologia poetica:& fabulosa differt. Poetas nihil oino dixisse recte:qd uel Plato:uel Aristoteles digne acciperét:nemo dixerit mente sanus. Quãobrem:& si nõ oia:quæ de diis a poetis dicunt:Plato secutus est:tñ aliquid accepisse eũ non inficior: qd uel ab Aristotele receptũ:probatumq; uideo:qle illud quoq; egregiũ est:qd in primo metaphysicæ li. ab Homero poeta accipit ad primi:uniusq; entis cõfirmationé. Rex sit:duxq; unus:numero haud iuuat esse tyrannos. Quæ eni de diis pie:honesteq; dixerũt:poetæ dixerũt:hæc Plato recipi iubet:& obseruari:q uero minus recte illi finxerunt:hæc detestari:& perinde:ac pesté uitare: quin immo ipsos,qui ita carmen exerceant:pellendos ciuitate censet:ac pcipit. Quod & Diuus Augustinus testificat:cum in secũdo libro de ciuitate dei,sic dicat. Theologiã poeticam Plato penitus repudiauit:& poetas duxit esse pellendos ex urbe,quã instituit. Homer etiã ipsum: ut in eius politica patet:ppter inhonesta quædã de diis figméta,reprehendit. Quid igit sit, qd Plato a poetis male acceperit? Equidé hunc plura a sacris literis nostris uideo:q a suis poetis accepisse:quãdo in ægyptũ profectum adiuisse Hieremiã prophetã:conuenit,ut idé Augustinus ex sententia diui Ambrosii refert:nec incredibile sibi uideri dicit,hebræas literas illum didicisse:unde qd in Timæo de mũdi creatione scripsit:ex libro genesis accepisset. Sanctus quoq; Cyrillus: doctor singularis:in libris:q contra Iulianũ in defensioné sacri euangelii edidit:Pythagoras,inqt, & Plato:cũ in terra ægypto operã disciplinis darent:multor aliorum uiror illustriũ: & in primis Moysis doctrinã pro suo studio nõ ignorarunt. erat eni per id tépus apud ægyptios nomé Moysis nõ in mediocri admiratione. unde rõnem Dei:hoc est primæ causæ:eos qdem itegri⁹ accepisse:pindeq; sensisse:disseruisseq; melius cæteris,de rebus diuinis existimo. Quod idé Eusebius quoq; Pamphilus uir doctus:& uaria rer historia peritissimus narrat:in libris de euãgelica præparatione:qui longius de Platone pgrediens:oém fere theologiæ Platonicæ rõnem a sacris literis nostris acceptã esse ingenue fatet. Noibus tñ deor eisdem, qbus poetæ Plato etiã uti uoluit:quoniã,ut supra dictũ latius est:discedere a publico:uulgariq; usu eiusmodi nominũ sine suo periculo nõ posset. Nec aliter ab Aristotele de usu noium scriptũ intelligo:quã,ut iis:q uulgo tradita sint utamur:qq nõnulla aliter:atq; uulgus intelligere debemus. Siquid etiam uel morem sermonis seruans:uel hoium ingeniis consulens opertius dixerit:satis me respondisse: hac de re arbitror secundo uolumine:quod nuper de eius opinionibus edidi.

Minime reprehendendũ esse Platoné:si uel fingit aliqua se accepisse a muliere: quod in dialogis licet:uel uera refert,cum mulieres etiã cõstet multa diuinit⁹ posse referre. Caput. ix.

Q Vod aũt aduersarius adiicit:Platoné anilib⁹ fabulis credidisse:cũ ea de diuino amore dissereret:q libro,qui conuiuiũ:uel de amore iscribitur:explicant: hois plane non eruditi iudiciũ est. Quis eni nesciat dialogi:quo utit Plato:eã esse siue legé:siue naturam:ut psonæ fingant:quæ disputét:& uariis ultro:citroq; argumentis de re pposita discutiãt:& quasi excudãt:qd certi:ueriq; statui debeat. Quẽ disputãdi modũ. M. Tulliũ etiam seruasse uidemus. nemo tñ ob eã rem sententiã esse psonar:quæ disputare fingunt:sed autoris qui psonas finxerit arbitrat:nisi qdam ioci & solatii causa:aut iprobationis:pro ingenio psonarũ constitutar distribuant:quæ eni grauiter digna:quæ hoie sapiente disserunt;nemo inquam

tam

tam fatuus est:ut psonæ fictæ:quæ illa nunq̃ disputarit potius,q̃ autori ipsi qui dialogũ conscri psferit censeat tribuẽda:q̃q̃ ab alio se fatenti accepisse. At hic aduersarius:q̃ Socrates in dialogo fingit se accepisse ex muliere Diotima:nõ Socrati:non Platoni:sed Diotimæ attribuit: atq; ani les fabulas uocat:quæ Diuus Dionysius areopagita: uerbis eisdẽ Platonis scribens de diuino amore exposuit:ut in libro secũdo latius declaraui. Platonis hæc sunt nõ mulieris:sed libuit ita fingi:ut q̃ diuinitus dicerent : uates quædã,& uelut Sibylla referre uideret. Non enĩ siqd a muliere dictũ est:continuo fabula est:sicut aduersarius putat:hinc enĩ suæ reprehensionis sumit rationẽ:quasi non multæ extiterint mulieres doctæ:non multæ spiritu actæ diuino futura pdixerint:& cõmodissime admonuerint uiros. Atqui Sibyllæ de Saluatore nostro:de redemptione nr̃a:& generis humani restauratione pcinuere:spiritu sancto præparãte usq; a tpibus illis salutẽ hoium. Profecto Plato nõ modo:nõ uituperãdus:uerũ etiam laudandus est:siqdem afferri posse opera mulieris credidit ad rer̃ diuinarũ cognitionem. In qbus cognoscẽdis Aristoteles suis pricipiis nihil posse attingere arbitratus est:& Albertus philosophus singularis aliud desydera re initiũ se fatetur in suis metaphysicis libris:cũ dicat. Si qua est irradiatio superior̃ ad iferiora, ut Plato dixit,& theologi oẽs confitent:illa certe p rõnem inuestigari non põt: sed ad eius cognitionẽ,alia principia statui oportet: scilicet ex fide religionis : reuelationeq; spiritus: quæ cũ peripateticor̃ doctrina nõ conueniãt. Ita Plato siue fingit: seu uere fatetur se illa accepisse a muliere:nõ peccat:quãdo & lege dialogi fingere licet:& mulieres diuinitus plura posse referre planum est:nec fabulas narrat. Sed quæ uel naturæ rõne cognosci possunt:uel nostri olim theologi:& prophetæ lumine illustrati superiori:cernere potuerunt:hæc & credidit:& docuit.

Falso argumentari aduersarium cœlestia corpora ideo coli ab homine non debere: quia secũdum Aristotelem corpora cœlestia ad finem sunt : homo uero sit finis:cum constet. Aristotelem in sexto æthicorum cœlestia corpora longe hominibus anteferre. Eũdem in libro de mundo ad regẽ Alexãdrũ dispositionẽ totius orbis ad primã cãm referre.
Aristotelis sententia id corpus:quod prope Deum est:Dei uirtute maxime frui.
Rem alteram duobus modis ad alteram ordinari.
Cœlum secundum Aristotelem esse animal immortale:atq; diuinum.
Alterum altero nobilius esse:aut sua forma:aut suo inuicem respectu.
Finem bifariam accipi : aut perfectiue pro bono,& appetibili:quo perficitur id a quo appetitur: aut effectiue pro effectu quo homo:aut equus:aut arbor:aut tale quid est,quod effectũ est.
Finẽ itẽ in rebus naturalibus accipi:aut p se rõne effecti opis:aut ad aliud ad qđ scilicet refert.
Non esse inconueniens finem duplicem:aut multiplicẽ esse eiusdẽ numero:ratione diuersa.
Cœlum ordinatum quidem ad hominem esse:sed ut superius:non ut inferius.
Hominem cœlo nobiliorem esse:nihil aliud est dicere:quã id postquam hominem generauit: nobilius esse seipso non dum homine generato.
Cũ duplex sit finis:quẽ,& cui. hoiem qdem finẽ eẽ cui:nã finis quẽ cœlestiũ hõ est. Caput.x.

a Ffert etiam aduersarius argumentũ:quo se demonstrare certo putat ex principiis Aristotelis cœlestia corpora coli ab hoie non debere. Finis,inqt,non debet colere ea,q̃ sunt ad finẽ:cum nullũ nobilius debeat colere id,qđ est ignobilius:sed homo est finis corpor̃ cœlestiũ:non debet ergo colere corpora cœlestia. Huius argumenti minorẽ pbare conatur ex uerbis Aristotelis:quæ partim a secundo libro de generatione sumit:partim a secũdo physicor̃. Vbi enĩ in illis de generatione philosophus hic dixerit generationẽ esse cõtinuã per motũ cœli cõtinuũ:& causam generationis:corruptionisq; esse accessũ:recessumq; solis per circulũ obliquum:declarans id per causam finalẽ:Cum natura appetat,inqt,semp quod melius sit:meliusq; sit esse,q̃ non esse:hoc aũt impossibile sit esse in oibus:quoniã longe ab ipo principio absunt:Idcirco Deus eo,q reliquus esset modo uniuersum suppleuit : cũ generationẽ fecisset continuam. Vnum itaq; hinc locũ sumit:alterum uero a libro secundo physicorum:ubi nos esse finem oium dicitur. Sic enim hic nouus peripateticus ratiocinatur:oium corporũ naturalium finis nos sumus:corpora aũt cœlestia sunt : quædam corpora naturalia : ergo ea quoq; ad hominem:ut finem ordinantur. Ita fidem suæ minoris affert propositionis. Argumentũ uero & uis tota argumentationis consistit in eo,q corpora cœlestia ordinari ad hoiem:ut ad finẽ ponatur. Ad quod respondendum recte est:omissis superuacuis:in quibus abundare solẽt : qui in necessariis deficiunt. Sed quoniam aduersarius hoc ita esse ex Aristotelis philosophi opinione contendit:breuiter uerbis ipsius Aristotelis prius aperiã cõtra oino sensisse illum,quã hic putat. Ille enim i libro sexto æthicorum:sic de nobilitate cœlestium corporum scribit:& homini

illa anteponit. Nec refert, inquit, ꝙ homo optimũ cæterorum aĩalium est: etenim multa alia natura diuiniora hoĩe sunt: ut ea apertissime ex quibus mundus constat. Ita hic cœlũ nobilius esse hoĩe aperte fatetur: quẽ aduersarius suæ opinionis patronum adducit: nec minus hoc idem declaratur in iis: quæ ad regẽ Alexandrum scribens de mundo: dispositionẽ totius orbis: & respectum ad primã causam edocet. Censet enim Deũ summum: perinde, ac regẽ sedere in sublimi immotũ: corpora aũt cœlestia: perinde, ut principes alteros suo motu agere & gubernare oĩa: suiq; summi principis potestatẽ referre: quam sententiã secutus Auerroes in comẽto quadragesimoquarto. Dispositio inquit, in iuuamento cœlestiũ corporum: & in conseruãdo entia, est ut dispositio optimorum magistratuum ciuitatis: quorum oẽs actiones ad primi principis actionẽ referuntur. Plura etiã Aristoteles eodem in loco de excellenti cœli natura: quorũ unum illud quanti ponderis sit intelligat aduersarius si potest. sed maxime, ĩquit, uirtute Dei fruitur: id qḋ prope illud est corpus: dein, quod ab hoc proximũ: atq; deinceps ad hunc modum. Hinc nemini dubiũ esse potest: quin cœlum ex sententia Aristotelis rõne & aĩæ: & corporis nobilius hoĩe sit: quando & propius est: & magis fruitur Dei uirtute. Quid uero illud, quod ĩ primo libro meteororum legimus. continuus uero necessario quodãmodo supernis delationibus est: ita, ut eius uirtus oĩs inde gubernetur: unde enĩ principium motus oĩbus est: illi causa prima attribuẽda est. Num quisquã dubitare potest: quin cœlũ nobilius Aristoteles putet: cui gubernãdi potestatem: & primam causam tribuit? Hæc cum ita sint: q̃ docte & uere locutus sit aduersarius, facile intelligi potest. Nunc ad respondendum recte eius argumento: nõnulla subiiciam: ut mea respondendi ratio distinctius: ac dilucidius reddi possit. Primũ rem alteram ordinari ad alterã duobus modis: aut enim, ut inferiorẽ: quomodo materiam dicimus ordinari ad formã: eamq; esse propter formam: non formam propter materiam. Aut, ut superiorẽ: quomodo principem constituere aliquem dicimus: qui sua uice id faciat: quod ipsum facere immediate non deceat. Constitui enim quenq̃: ordinari est: & hæc ordinandi ratio: non inferiorem: sed superiorem esse declarat eum: qui ad aliud ordinatur. Gerit enim personã superioris, qui ordinauerit: & alter ille tantisper est: unde magistratus constitutos a summo pontifice: aut rege: plebs nõ tanq̃ ignobiliores contẽnit: sed, ut superiores: nobilioresq; honore prosequitur: & iussu eorum seruit obedienter. hoc notius est: q̃, ut ulla autoritate Aristotelis egeat. Secundũ: corpora cœlestia eẽ ita ingenue aĩata philosophi sententia: ut cœlum ipsum de quo loquor aĩal sit immortale: atq; diuinum: constat hoc libro secundo de cœlo. Sed nos, inquit, de his: uelut corporibus tantum & unitatibus ordine quidem præditis: sed oĩno inanimatis cogitamus. At uero ita existimãdum est: ut actione & uita participent: & demonstratum iam est, inquit, quod mouetur primũ & simplex: & ingeneratum: & incorruptibile: & oĩno immutabile esse. Tertium: alterum altero nobilius esse: aut sua forma: aut suo inuicem respectu: sua inquã forma, si hominẽ esse equo nobiliorem dicam: cum hic rationale: ille irrationale sit animal. Respectu aũt suo inuicem: si alterũ forte finis: alterum spectans ad finem sit: quomodo materiam esse forma ignobiliorẽ fatemur: qḋ plenius Aristoteles in sc̃ũdo physicorum declarans: aut, inquit, quod finis: bonumq; cæterorum est. nam cuius causa illud optimũ: finisq; esse uult cæterorum: quod siue bonum: siue apparens bonum dicis: nihil referat: finem etiam ipsum esse: quo id perficiatur: cuius sit finis, autor idem in quinto metaphysicæ est. Eo, inquit, perfecta sunt: qua habent finem: itaq; cum finis ultimum sit in malam etiã partem transferentes dicimus quicq̃ periisse perfecte: cum nihil interitus: maliq; deest: atq; in ultimo res est: sed suo quodq; ĩ genere hoc est analogice perfectissimũ: & optimum esse suo fine intelligendum est. Nam si inter seipsa cõparantur: finem aliũ nobiliorem: alio esse apertum est: uel ordinis ratione. Sicut Aristoteles in primo æthicorum tibiã finẽ tibificis imperfectiorem esse ostendit tibicine: scilicet fine: cui efficitur. Vel quia forma: quæ finis est: præstat: aut quia finis melioris agentis est: ut idem in tertio topicorũ. Cuius finis melior est: & ipsum melius eẽ asseuerat. nec uero finẽ, quo perfici unũquodq; dicimus in alio esse, nisi in ipso: cuius est finis. Sua enim forma perficitur unũquodq;: perfectumq; est: cum a fine, qui intellectu: rationeq; prouenerat: motum peregerit: formã autem ipsam principiũ motus esse: quãuis non naturale, autor Aristoteles in secundo physicorum est. Quoniã igitur quod naturaliter mouet duplex est: tametsi alter non naturale est: quippe, quod in seipsum non cõtineat mouendi principium: tale aũt est: siquid ipsum non motum moueat: quale est quod omnino immobile: primumq; oĩum est: atq; etiam quod qd est: & formam dicimus. finis enim hoc: & cuius gratia est. sed quoniam quod agit: & actu iam est, quod potentia fuerit: non solũ suum bonum: & suam perfectionem appetit: sed etiam efficere opus certũ intendit. Ideo finem bifariã accipi: aut enim perfectiue pro bono & appetibili: quo perficitur id: a quo appetitur: aut effectiue pro effectu: qua homo: aut equus: aut arbor: aut tale quid est: quod effectum est. Primũ Aristoteles

teles designat:cum in primo ethicorum dicat. Quamobrem bene asseruerunt id esse ipsum bonum:quod oia appetant. Secundum etiá in eodem declarat:cum tibias: deniq; instrumenta fines appellet. Ad hanc sententiam & Symplicius locú secúdi physicorum de duplici fine exponit:uir in exponendis libris Aristotelis diligentissimus. Verbum enim illud στοχάζεσθαι quod spectare:& ex usu uulgari disputationis intendere est: ad effectum refert, non ad bonum cuius proprie appetitus est. Licet etiam hunc physicum finem:illum metaphysicum appellare. Finem enim physicum esse rerum subiectam sensui rationem Aristoteli placet i tertio de cœlo. Finis inquit, scientiæ:facti ue opus est:physicæ autem quod proprie secundum sensum subinde appareat:forma uero:quæ finis est attribui metaphysico aptissime potest:quádo idem philosophus non id esse naturale principiú motus aperte fatetur. Sed cum finis physicus peractio: & motionis ultimum sit:ut Aristoteli placet. Finis, inquit, est tale: quale ipsum quisquá est:genuisse: & nullum, inquit, tam naturale est:q̃ tale fecisse alterum quale ipsum quicquá est:& quippe cú magis egisse, inquit, & generatum esse finis sit:q̃ generari & agere:in sexto topicorum hoc:in secúdo de anima illa:cum ita sit inquá:non effectu:qua forte homo:aut tale aliquid est pficit agés: sed peracta actione:quæ forma agentis:qua agens est:atq; ita finis alteram intelligi differentiá: ut alter actiue sit:alter passiue. Egisse enim finis agétis est:actum esse:& hoc, aut hoc:ex parte rei subiectæ stat. In qua motum esse passiue certum est:& cú sibi quodq; nobilitatem:perfectionéq; inde trahat:unde ortum est:effectú eo nobiliorem esse:quo a nobiliore agente prodierit: qppe cum medicina sanitas quodámodo sit:& ædificina forma sit ædium:& homo hoiem generet. Verba hæc Aristotelis ex duodecimo metaphysicæ sunt:& forma, inquit, quam intelligis talis est:qualis res unaquæq; est:i libro de motu aialium: & qualis quisq; est talia agit & loquitur:& uiuere itidem solet in quarto ethicorum. Ad hæc finé in rebus physicis accipi: aut per se ratióe effecti operis:aut ad aliud:ita, ut quod primo modo fuerit finis:cesset tantisper esse finis:idq; loco ultimi finis sit:ad quod referatur, uerbi gratia, Sanitas:quæ finis medici per se est in intendendo sanitatem efficiendam:cessat iam esse finis:dum ad hoiem pertinet:cui medicus sanitaté cópararit:& ensis qui finis fabri per se est in intendendo ensem efficiédum, cessat iam esse finis: dú ad militem pertinet:qui eo utatur. Finis ergo ulterior est:& perfectior ibi homo:hic miles: de qua duplici ratione finis docet Aristoteles in primo ethicorum, cum dicat. Sed cum plures fines uideátur:eorumq; aliquos eligamus propter alium, uerbi gratia, diuitias:tibias:& omnino instrumenta constat non esse eos perfectos. Cuius loci meminit idem & in secundo physicorú dicens. Nam & faciunt artes materiam aliæ simpliciter:aliæ cultiorem, & utimur: utpote: cum omnia nostri causa sint:quippe cum nos etiam finis quodammodo simus. duplex enim cuius causa illud est:ut in libris de philosophia exposui:& in hoc enim loco idem de fine docet: ut q̃ fines sunt artium:eadem ad hominem:qui his utatur: non præterea rationé habeát finis: sed ptinentis ad finem:atq; homini tanquá fini subiiciantur. Quin & in secúdo de anima duplicem hanc rationem repetit finis:& terminis propriis disseruit:quo loco animam: & effectalem:& finalem causam esse demonstrat. Corpora, inquit, naturalia omnia tam aialium: q̃ plantarú instrumenta animæ sunt:utpote, quæ animæ causa habeátur. Sed id cuius causa:bifariam est: aut enim quod:aut cui. Nec uero Symplicius hác differentiam finis:quem & cui:alio modo declarat:q̃ ego exposui. Item non esse inconueniens finem duplicem:aut multiplicem esse eiusdé numero:ratione diuersa:ut hominis medici finis:seruasse:aut recuperasse sanitatem est qui medico competat:& uirtus qui homini. Accipitur hoc a secundo physicorú. Naturam etiam ubi fieri non potest:ut pluribus ad plura utatur:eodem uti ad plura:ut lingua ad loquendum:& ad saporem percipiendum:dentibus ad cibum conficiendum:& ad locutioné expressiorem:respiratione ad cordis refrigerationem:& ad uocem. Cóstat hoc in libris de animalibus:& de anima. Hæc ita plenius subiicere uolui:ut facultas esset ad dissoluenda argumenta quorundá:qui exercendi ingenii causa plures de fine difficultates mecum his diebus mouerunt. Nam quantum ad argumentum aduersarii attinet:non tanta opus est præparatione. Sed quid ille? Homo, íquit, nobilior cœlo est:cum finis sit motus cœlestis: & quisq; finis nobilior sit eo, quod spectet ad finem. Quidam negarunt hominem habere in motu cœlesti rationem finalem:qui si alias metaphysicæ ipsi hunc locum tractarent:apte statuere ita possent. Sed quoniam respondere ad hominem debuerint:qui ex motu:generationeq; argueerat:non recte negarunt: quod principium fere physicorum est:ut quod per motum intenditur:finis sit. Fateor enim uerum:quando nó equidem Platonem defendo:sed ueritatem:quam si uspiam apud aduersarium uidero oppugnari: non minus meiesu ipsam:quá Platonem defendam:facile itaq; ego aduersario concedo motú cœlestem habere finem:generasse hominem: & sua continuitate seruasse species generabilium omnium. Nec uero cótendam sophistarum modo si hominem dicit finem:sed sit homo finis:

modo stet in eorum:quæ subiecimus ratione:& quidem affirmo:& peritius fortasse,q̃ aduersarius hominem esse finem:ex loco secundi physicorum illo Aristotelis. Constat igitur necessarium id in rebus naturalibus esse:quod uelut materia dicitur:atq; etiam motus eius ipsius materiæ:& cum de ambabus causis differere homo studiosus naturæ debeat:tum uel maxime de ea: quæ cuius causa est.Hæc est enim causa materiæ:nõ materia est causa finis:& nimirum finis ipse:& cuius causa illud a definitione:rationeq; petitur:ut in iis patet:quæ arte construuntur reb?. Cum eni talis sit domus:hæc fieri oportere:atq; præcedere necesse est:& cum ualetudo hoc sit: hæc fiant & antecedant necessario cõuenit.Ita si hõ hoc est:hæc,& si hoc, hæc.Atq; etiam ex septimo politicorum illo,ratio nostra:& intellectus finis naturæ est. Sit itaq; cœlo finis in motu naturali generasse hominem:aut speciem seruasse humanam.Diuus autem Thomas : & Auerroes: & Alexãder,qui finem cœli esse dixerũt assimulationem siue Dei: siue primi motoris: metaphysice de fine locuti sunt:nõ physice. Nec absurdum finem hunc duplicem esse : alterum,ut cœlo,& simpliciter:alterum,ut generatori:& secundarium ex officio naturali.Intelligi etiã potest:ut ordinandus ad finem ulteriorem:siue Deum:siue naturam uniuersalem:atq; ita finẽ:quẽ pertinere ad finem cui:imperfectioremq; esse.Sed aduersarius:cœlum,inquit,ordinatum ad hominem est.Concedo. Sed ut superius non inferius:finem,inquit,hominẽ habet.Cõcedo.Sed passiue:& denominatiue a fine posito in peractione agentis:& ut finalis actionis subiectũ.Talis autem finis imperfectior est.Contra,inquit,finis ratione finis perfectissimum: atq; optimũ est. Concedo. Sed suo in genere:& ratione boni:non ratione effectus & hominis:atq; ita bonum illud & finis:quem cœlum in generando appetit: in ipso cœlo positus est : eoq; nobilius cœlũ habetur:quo hominem generauerit:nec aliud est dicere: ita hominem cœlo nobiliorẽ:nisi cœlum postquam hominem generauit:seipsum esse nobilius nõ dum homine generato:quod & philosophus diceret:& propterea colẽdum:q generarit:sicut & Deum:quia creauerit. Ergo,inquit,finis hic homo est. Concedo.Sed non sic.i.ut forma mista materiæ:sed ut forma sine materia posita in intellectu agentis producenda in opus:quam ubi produxerit:consecutum est suũ finem:& proinde nobilius est suo materiali effectu:& nobilitat eum:non eo nobilitatur.Nunquid forma,inquit,in materia hominis:bonum sit:& appetendum?Ita est:sed non tantisper appetendum.Ergo,inquit,bonum illud cœli foris in effectu:non in cœlo positum est. Non sequtur bone uir.Forma enim in materia hominis est,quam appetat materia hominis: prius,q̃ formetur:& qua ipsa perficiatur:non quã sibi appetat cœlum:cum enim actu sit cœlum: non plus uel appetit:uel intendit:q̃ generasse:qua generationis ratione perficitur ea forma : quæ non in homine:sed in ipso quod generauerit est.Cæterum te fallit ambiguitas termini: siue nominis: q enim formam domus idem esse,quod ædificandi habitus audieris:credis nihil referre in intellectu:an foris acceperis formam.Alterum etiam locum : quem a secundo physicorum sumit sibi præsidio:non secus,q̃ primum exponit. Nõ enim ita omnia esse nostri causa ibi dicitur: ut nihil excipi possit.Sed Deus & cœlestia corpora excipi debent.Agitur eni ibi de usu hominis: illa autem non sunt usui nobis:& proinde nos finis illorum non sumus:& utimur,inquit,utpote cum omnia nostri causa sint.Sumus enim & nos quodãmodo finis . Quæ itaq; ad usum ueniunt hominis:horum tantummodo finis est homo.Sed quoniam duplex sit finis: quẽ & cui: ita intelligendum:ut homo finis sit cui:nam finis quem cœlestiũ homo est.Res igitur arte confectæ:& animalia,quibus homo utatur:& reliqua generis eiusdem referri ad nos:ut ad finẽ non superiora illa putandum est.Quod uel ex illo libri secundi de anima satis probari potest . Corpora,inquit,naturalia omnia:tam animalium:q̃ plantarum instrumenta animæ sunt:utpote cũ animæ causa habeantur . In primo etiam politicorum ipse,quibus nam describi debeat rebus usus hominis declarat.Nemo enim expositor eius esse melior potest,q̃ ipse sui.Existimandum inquit,ut plantæ animalium causa sint:ipsa autem animalia hoĩs gratia: cicures certe ad usum: uictumq;:feræ autem,& si non omnes tamen plurimæ uictus:commoditatisq; alterius causa habeantur : quo uestis : & pleraq; ex his alia subministrentur : quod si natura nihil uel imperfectum : uel frustra facit:Hæc hominis causa facta esse a natura necesse est.Quãtum itaq; sub hoc termino omnia complectatur:planum hinc est cum hæc dicens ostendet ea tantũ : quæ natura ad usum hominis fecerit. Quanquã eum locum Simplicius familiaris noster ita exponit:ut ne naturales quidẽ res illæ: sed solum artificiales intelligantur:in qua sentẽtia:& Diuum Thomã fuisse certũ est.Sed ego liberalius agens cũ aduersario:do non solũ res arte confectas:uerũ etiã natura:dũmodo non se extendat ad superiora:quæ diuina animalia esse:& nihil cõmune habere cũ miseriis hominis Aristoteli placuit.Scripta autem huius philosophi:quæ a me ita in latinum cõuertuntur:si discrepare uidentur ab iis:quorum expositiones & cõmenta habent:petantur græca exẽplaria:& an bene conuerterim:quærant diligentius eruditi linguæ latinæ:& græcæ.

Confido

Confido enim sic fore:ut eos:qui illa cōmētis prædita sequūtur:si hæc nostra ad scripturā Aristotelis iudicēt:in his potius uellēt fortassis studiū se cōsumpsisse. Nec uero si aliqbus terminis nouis fere usi sumus,reprehēdēdum est.licet enim docēdi causa ita facere:quādo qui aliis quibusuis terminis utens,de re mecum contendat.demum sese de termino non de re contendisse intelliget. Sed hactenus de fine.

Falsum esse quod aduersarius asserit uelle Aristotelem:ut primus motor nullo modo sit motor appropriatus primo mobili:neq; moueat primum mobile immediate effectiue:Idq; probari Auerrois:& aliorum expositorum sententia.

Solutio septem argumentorum aduersarii. Caput.xi.

Illud etiā affert Aristotelē uelle,ut prim⁹ motor,qui prima causa est:nullo pacto sit motor appropriatus primo mobili:neq; moueat primū mobile īmediate effectiue. Quod &si nōnulli & doctiores ipso tueri conant̄:tñ ita audacter ꝓnūtiare sūma temeritas est:præsertim cū expositores multi ꝓbatissimi Aristotelis aliter sentiāt. Iam Auerroes in duodecimo metaphysicæ cōmēto quadragesimo secūdo:qđ a iunioribus dicit̄,inquit,primā substātiā esse priorē primo motore falsum est. Vnaquæq;.n. substātia abstracta : est principiū substātiæ sensibilis:secūdū motū:& secūdū finē. Quaobrē Aristoteles inqt.si aliquæ substātiæ essent nō mouētes:essent ociosæ. Idem cōmēto quadragesimo quarto. Dicamus igit̄ inqt,nullā formā esse:quasi finē cōmunē:& uniuersalē:nisi eā:ex qua cæteris cōmunis actio habeat̄:quæ scilicet mouet primū cœlū motu diurno. Idem cōmento trigesimo. Substātiæ,īquit, abstractæ secūdum idem mouēt,ut finis:& ut efficiens. Quibus aperte exponit̄ eandem substātiam:quæ finaliter mouet:efficienter etiam mouere:& omnes substātias abstractas esse ꝓncipium alicui substantiæ sensibili:quod certe non ita esset:nisi & prima substātia appropriaretur: & efficiēter moueret. Pluribus etiā aliis locis idē ita de separatis substātiis loquit̄:ut nullā excipere uideat̄:quæ nō appropriet̄:aut nō moueat eadē:& ut finis:& ut efficiēs. In hac sentētia & Thomas anglicus autor grauis est:q cū ex aliis uerbis Aristotelis:tū ex illis octaui libri physicorū:qbus infinitā esse potentiā primi motoris ostēdit̄ in motu ꝑpetuo diurno:arbitratur hoc ex philosophi illius opinione:substātiā primā appropriari mobili primo:& cum idē ubi nam sit ille motor:qui nec per se:neq; per accidēs moueatur,quærat : statuit demum illum in deuexo esse primi orbis:quo facilius:& uelocius ipse orbis moueri possit:in qua sentētia & Alexāder græcus cōmentator est : atq; Simplicius octauū physicorum exponens. Plutarchus quoq; in libris de opinionibus philosophorum:Aristoteles,inquit,deum formam esse intelligibilem dicit:& eundem insidere sphæræ uniuersi asseuerat:unde fit:ut effectiue īmediate moueat:& approprietur:quando & locus ille circūferentia primi mobilis designatur : nec dici ab aduersario potest hæc de motore interposito illo intelligi. Aristoteles enim de motore:qui nec per se:neq; per accidens moueatur,disserit:quam quidem immobilitatis rationem non nisi primo motori competere aduersarius ipse arbitratur. probat hoc idem ille doctor ex numero substantiarum separatarum inuestigatione:qua usus Aristoteles in duodecimo metaphysicæ est. Quod enim totidem esse intelligentias dixerit:quot delationes sint cœlestium corporum:& ordinem illarū esse ad motus astrorum rationem. Cōcludit hic singulas substantias separatas singulis appropriari mobilibus:quod non ita consequeretur:si prima,ut aduersarius uult,non appropriaretur:nec totidem essent numero:quod Aristoteli placet. una enim illa non appropriata numerum addita augeret. Accedit ad hæc testimoniū diui Thomæ autoris grauissimi:qui exponens hunc Aristotelis locū:& reprehēdēs Auicēnæ opinionē:ꝙ primū mobile nō moueri īmediate a primo:sed ab intelligētia causata a primo statuerit:cōcludit his uerbis. Satis cōuenire uidet̄:ut primus motus rerū corporaliū:ex quo cæteri oēs depēdent:habeat sibi pro causa primā īmaterialiū substātiarū:ut quædā cōnexio:& ordo sensibiliū:& intelligibiliū seruet̄:ita huius quoq; doctoris sententia declaratur:primam substantiam motorem esse appropriatum mobili primo:& ratio cur ita:redditur illa:ut cōnexio:& ordo sensibilium:& intelligibilium seruetur. Sed tamē aduersarius nimirū quantum audacter contra tot:tamq; clarorum uirorum iudicium:dixit ita esse ex Aristotelis sentētia:ut primum mobile non īmediate moueatur a primo:& Platonicos, qui ita Aristotelis uerba interpretantur,reprehendit. Cæterū argumenta:quibus hoc probare conatur,uideamus. Motor,inquit,appropriatus:beatur ex generatione continua inferiorū: quia finis beat ea:quæ sunt ad finem:deus autē non beatur ex aliquo extrinseco. Item quia motor appropriatus mouetur per accidens ad motū mobilis:quāuis non per se. Aut enim sicut aīa aut sicut gubernator mouetur. Deus aūt nec per se:nec per accidens mouetur. Item oīs motor

appropriatus cōponitur ex actu:& potentia:& subiicitur motui: & tota uita sua non est simul: quæ non cōueniunt Deo. Item Aristoteles in primo de cœlo:ea,quæ sunt extra cœlum nō esse in loco:nec in tempore dicit:nec senescere:nec ullo modo mutari:sed uitam habere optimā: & esse æterna:atq; diuina.omne etiam diuinū esse immortale:& primum:& summū. At primū: & summū non nisi deus solus est. Ergo deus est extra cœlum:uita æterna immobilis: & nullo in loco:sed motor omnis appropriatus est in loco mobilis:quod mouet:& mouetur per accidens:nec uere æternus:& immortalis est:ergo deus non est motor appropriatus. Item idē philosophus dicit:ex eo depēdere cœlum:& totam naturam. Ergo motor appropriatus primi mobilis depēdet ex primo motore simpliciter. Aliter enim non depēderet cœlum:& tota natura: sed pars tm̄. Item nullū primum simpliciter:est primū tale in aliquo genere: quia illimitatū sic esset limitatū:sed deus est primum simpliciter:ergo nō est primus motor appropriatus:quia esse appropriatum aliquam affert aditionem:& restringit. Item si primus motor moueret:ut motor appropriatus non differret a cæteris motoribus natura:& dignitate:nam si differret:hoc esset ratione mobilis:sed mobile primum non differt sua natura a cæteris: omnia enim cœlestia corpora quintū corpus esse ab Aristotele ponitur. Ergo nulla ratione differret a cæteris. Hæc colligi ita possunt:quæ ipse passim:confuseq; in secundo suo capite refert:allucinans argumenta aliorum sine iudicio:& dans sine mente sonum. Solutio primi:q; non omnis motor appropriatus beatur ex generatione īferiorum. Siquidem beari,perfici est. perfectio enim motoris ex fine:non nisi his motoribus cōtingit:qui naturaliter moueant:quod si deus:& quæcūq; substātia separata non naturaliter mouet:sed ratione boni:& appetibilis:quēadmodum superiori solutione declaratū est:perficit sane:nō perficit:dū mouet. Cōtra,inquit,finis est:quo unūquodq; perficit:cōcedo. & ideo modo dixi deū esse eū finem:quo mobile primū perficiat:& beetur: sed nego quodcūq; mouens habere finē sibi naturalem,ad quem moueat: hoc est,ut motū ipsum moueat alterum. Hæc enim ratio causæ unde motus physica est. In substātiis uero illis intelligibilibus,si admittēda eorum sententia est:qui effectiue eas mouere dixerūt. Aut ita hic effectus intelligendus est:ut cōsequens sit appetitum:& finis non intentus:sed accessorius:quo perficiatur non motor:sed mobile:& alteram afferat naturam:& cōstat ratio huius finis decimo libro ethicorū. Aut ita,ut uelut obiectū moueat intelligentiā ad se appetēdam:qui & ipse mot⁹ non mouens:sed mobile perficit. Ad secūdum negatur motorem appropriatū moueri per accidēs Demōstratum est enim ab Aristotele in octauo physicorū non moueri:nec per se:nec per accidens:quod mouet motu sempiterno:nec posse continuum:& perpetuum esse hunc motum: si eius motor ita moueretur. Alexāder etiam:& Symplicius ita uolūt:ut ne per accidens quidem moueatur:quāquam Alexāder hoc ideo esse dicit:quia motor ipse non in parte:sed in tota orbis circūferentia est. Symplicius autē:quia abstractus:eximius:& supremus. Ad rationem uero: quam affert:q; aut sicut anima:aut sicut gubernator:dicimus uerū hoc esse in motu naturali per principium unde motus:sed deus non ita mouet:sed ut amatum:desyderatum:quod in duodecimo metaphysicæ constat. Cæterum,si rem,de qua agit,intelligeret aduersarius: probabilius utiq; argueret inde:quod motores orbium secūdorum moueantur per accidens. Verum & si illi quidem mouentur per accidens:tamen ita per accidens moueri intelligendum: ut per aliud moueantur:non per se. mouētur enim illi motores in quātū sphæræ:quas mouent:raptæ aliūde moueantur:quod moueri per accideus per aliud est:nō per se accidēs:quod ei conuenit:qđ ad motum sui mobilis proprium moueatur. Deus uero per aliud moueri nō potest:quia sphæra eius non mouetur motu alterius sphæræ superiorioris. Ad tertiū:negat omnē motorem cōponi ex actu:& potentia:hoc est passiua:ut ipse accipit. Id enim in motu mere naturali solū est:negātur etiā reliqua:quæ sine ulla ratione:sine ullo testimonio adiicit:quasi satis sit asseruisse tm̄ præsertim per absurda quædam ad integram disputandi rationem. Ad quartum: quæ ab Aristotele in libro de cœlo de supercœlestibus substātiis dicūtur:quoniā pluratiuo numero explicantur:non solū ad primam substātiam separata referri debent:sed etiam ad secūdas: quas & antiquorū opinio:quæ in eodem loco memoratur:supercœlestes tulerit:& æuo præditas:īmortalitateq; summa prædicarit. Itaq; diuus Thomas eūdem locum exponens:hoc intelligendum est,inquit,de deo:& de substātiis oībus separatis:quæ non in tēpore sunt:neq; in loco: qa abstractæ a materia sunt:& ideo ibi non ut in loco:sed ut non cōtenta incōtinētia corporaliū rerum sunt:quia totam rerū corporaliū naturā excedunt:& ideo non mutātur: & uitā optimā habent:& sufficientem. Idem mox adiicit antiquos autores sub his uerbis:diuinū: immutabile:primum:summum:intellexisse omnem substātiā separatā:diuināq; appellasse:quia non subiecta motui est:primam,quia non subiecta tempori est:summam,quia non cōtenta in loco est: ita diuus Thomas locū eū exponit:in quo aduersarius Aristotelem ideo plurali numero usum

dicit:ut uel mysterium trinitatis induceret:uel quia plurali pro singulari uti liceret. Sed quis tā eius ineptum sensum non spernat:quādo uel Aristotelem docere trinitatis mysteriū arbitratur: uel quod in græco sermone plurali numero exponi non potest:id pluraliter dictum arbitratur: præsertim ab Aristotele:qui quoties de primo:& summo principio loquitur:cauet magnopere nequid pluritatis suspicetur. Cum igitur nō solum primus:sed etiā secūdi motores extra cœlū esse dicantur:non ob id primus motor appropriatus non sit. nec uero si tam primus:q̄ secundi incircūferentiæ suorū mobilium sint:ideo accidit,ut in loco limitentur:quod ipse inepte imaginatur:neq; per motum ipsum aliquid ex sua immortalitate possunt amittere. Ad quintum non cum cœlum nominatur simul:& aggregatum ex mobili:& motore intelligitur. Itaq; sensus huius scripturæ integer ille est:ut cœlum non suo cum motore ex Deo depēdeat:sed ipsum corpus cœleste sine altero motore ex primo immediate. quod autem sibi magnificat:illud & tota natura quid iuuet,non uideo:nam ut eius fraudem omittam:cum ipse addiderit tota : ubi Aristoteles non tota:sed natura tm̄ dixerat:quid iuuet,quæso etiam tota natura dependens:ut ipse accrescens dicit. Non enim si tota natura:cōtinuo & intelligentia dependet:quæ res naturalis non est. iam Aristoteles,cum naturam dependere ex primo illo principio dicat:ita intelligit autore Alberto:ut principium motus corporū naturaliū generabilium:non cœlestiū inde depēdeat:quoniam motus ille ab anima:non a natura est:autore autē diuo homa mot⁹ cœlestis dicitur naturalis:ratione passiui principii:Itaq; dici potest primum cœlū circūscripto motore ratione sui principii passiui:& naturam:hoc est principiū motus primi passiuū, depēdere.

Ad sextum:Quidam uolūt:ut siquid principiū est omniū entium:sicut deus est:idem possit:& simpliciter dici primū tale in aliquo genere:sed inferri ab aduersario potest : nihil posse dici principium omniū entiū:aut generum:quod primum simpliciter sit. Quare aliter respōdendū: negando quod primum simpliciter sit:idem non posse primum dici in aliquo genere. Iam enī theologiæ prima scientia simpliciter est:& prima in ordine:cum a ciuili autore ordinant̄ scientiæ ad usum ciuilem. Ad rationem uero dicendum:non esse incōueniens:ut qđ illimitatū simpliciter sit:aliquo modo limitetur:hoc est in quātum cōsyderatur cum aliis:ut primum ad secūdum. Item cum eadem res aliter a physico:q̄ a metaphysico consyderetur:nullum incōueniens sit:ut Deus:qui primum simpliciter sit:per consyderationem metaphysici:motor sit primus per physicā consyderādi rationem:in quātum physicus procedēs deueniat ad ultimum:quod moueat:non motum ipsum:& si plura huiusmodi sint:quod prius:& principalius sit,consyderet.

Ad ultimum:irridēdus iam hic Platonis irrisor est. in quo enim Aristoteles reprehenditur a Platonicis:quod parum digne de deo egerit:cum nihil grauioris fungēdi officii illi tribueret: q̄ ut cum cæteris intelligentiis partes suas moueret:hoc ipse incōueniens pro sui argumenti ratione accipit:& si primus motor moueret:appropriatus,inquit,non differret natura:aut dignitate a cæteris. sit : ita Pletho uir Platonicus dixerit:qui hoc argumento usus in Aristotelē est:nec uidet se cōtra Aristotelem:quem defendit,arguere:cum ita ratiocinetur. quod itaq; ad eum pertinet:respōsum sit illud:ita sit. Sequitur enim inconueniens istud:non culpa Platonis:sed eius: qui motorē primum appropriatū statuerit. Verum quia me non affectus:sed ratio uera ad hāc cōtrouersiam mouerit : non minus Aristotelem,q̄ Platonē defendendum a me cēseo : atq; ita apud cæteros dico non bene afferri:motores non differre inter sese:quoniam mobilia ipsa:in natura corporis quinti conueniant . non enim si cōueniunt in natura quinti:cæteris quoq; oībus rebus cōueniant. iam homo:& equus cōueniunt in natura animalis:& tamen differūt sua ꝓpria specie:q si cœlestia corpora differunt inter se specie : ut pleriq; autores illustres sentiunt: motor primus q̄q̄ appropriatus:præstātior cæteris esse potest:differentia ipsa sui mobilis specie descripta longe nobiliori:sed si specie non differūt:ut aliqui nō contēnendi autores uoluerūt: ne ita quidē sequet̄ quid incōueniens:autore Auerroe:& Messalaco:& Alexandro:qui ea cōuenire in specie differre participtione speciei eiusdem inæquali secūdū prius:& posterius : atque ita alia aliis esse posse nobiliora existimarūt. Neq; id esse impossibile in iis:quæ materia carent passiua:imo uero aptius:q̄ ut cōueniāt in genere:& specie differāt:quādo forma:quæ cōuenientior cœlestibus est:speciem comitatur,q̄ materia:qua generis nomine indicetur. Quāquam Albertus:& diuus Thomas:& Symplicius eam sententiam oppugnāt:uolūtq; omnino : ut specie cœlestia corpora inter se differant:sed huius quæstionis discussio non conuenit huic loco : satis itaq; sit tueri Aristotelem in respondendendo,si differentiam esse cœlestium corporum dicimus:licet uel in genere:uel in specie conueniant:quod facere aduersarius nesciēs,cedit rationi Platonicorum:ut Deus nobilior cæteris motoribus esse non possit:si motor appropriat⁹ statuatur:Ita aduersarii tela frustra in Platonis scholam coniecta sunt:quæ deum esse motorē primi mobilis appropriatū refert ad Aristotelem autorem.

Confutatio:& solutio alterius argumenti:quo aduersarius arguit primũ mouẽtẽ esse uitam optimam:& uitam eius esse totam simul:cæterarum uero intelligentiarum minime totã simul esse:secũdum Aristotelẽ:quod falsissimũ est:& ideo ipsas intelligẽtias nõ esse æternas.
Intelligentias oẽs secũdũ Aristotelis sentẽtiã æternas esse:nec successionẽ ullã pati. Caput.xii.

u Enio ad aliam eius argumẽtationem:quæ talis est. Primũ mouens est:uita optima, inquit,& uita eius est tota simul. Vita aũt cæterarũ intelligẽtiarum secũdum Aristotelem non est tota simul:sed in quadam successione consistit:in quãtum appropriã tur mobili:& ideo æternitas eorũ non est tota simul:nec cõtinet totũ tẽpus:& earũ duratio æterna est magis extensiue. Hæc uidetur quidem ex nostra theologia allucinari:sed imperitia uitam intelligẽtiarum nõ esse totã simul pronũtiat:& ignarus:quod Aristoteles hac de re scripserit:attribuit illi⁹ inepte:& falso:quod ipse peruerse a nostris theologis intellexerit. Nostri enim sic censent:ut esse Dei solũ æternitate mẽsuretᷣ:neq; in eo sit aliquid successionis:uel secũdum esse:uel secũdum operationẽ : sed simultas sit omnifaria:angelos uero quãtum ad esse nõ æternitate mẽsurari uolũt:sed æuo. differre aũt æuum ab æternitate:quod esse æternũ nullam recipit successionẽ:quod esse æui utiq; patitur propter uarias angelorum electiones:a tempore uero differre:quod esse temporale prius:& posterius habet:estq; mutabile:cum in æuo nõ sit prius:& posterius:in quo inouatio:& iueteratio est:quæ in angelis esse nõ possunt. At hic nouus theologus uitã intelligẽtiarum cæterarum non simul totam esse ait:idq; Aristoteli fidẽter ascribit:quod q̃ Aristotelis placitũ sit,uideamus. Appellat ille intelligẽtias oẽs sempiternas : ut cõstat in duodecimo metaphysicæ:ubi ultra substãtiam sensibilẽ:perpetuã esse:ac sempiternam substãtiã ꝓbat:& ubi numerũ substãtiarũ separatarũ inuestigat:oẽs eiusmodi substãtias sempiternas uocat:q; si oẽs iudicio illius sunt sempiternæ:uitam earũ totam simul esse necesse est. primo etiam libro de cœlo:quæ sunt extra cœlum & æterna:& uitam habere nõ tẽporalem:& extẽsam demõstrat:quẽ locum diuus Thomas exponẽs de oĩbus substãtiis separatis intelligẽda esse uerba hæc Aristotelis ait. Nulla igitur intelligentia est:cuius uita successionem ullam patiatur:si ex opinione Aristotelis iudicio probatissimorũ expositorũ loqui uelimus:sed quæuis separata substãtia prima:summa:& diuina:ab eo ipso philosopho appellatᷣ:prima,quia non subiicitur tẽpori:neq; a tẽpore mẽsuratur:summa:quia non loco continetur. diuina,quia non subiicitur motui:ratione etiam rei facile coargui potest. Nam siqua successio est in secũdis intelligẽtiis:hæc aut in earũ esse:aut in operatione sit,necesse est. At non in esse est:quia esse illarum (ut Peripateticis placet)abstractum oĩno a motu est:cuius ratione motus successio est. Nec uero in operatione esse potest:quãdo intelligere:& uelle in substãtiis separatis non differũt ab earũ essentia:ut tertio de aĩa cõstat:& cõmento Auerrois:qui in intellectu agente nõ esse potẽtiam ad aliquid:sicut in intellectu recipiẽti asseuerat. Cõmento etiam duodecimo libri metaphysicæ trigesimo primo:oportet,inquit,has substãtias existere. cum enim moueant:sine ulla potẽtia:sine ulla materia esse necesse est:æternas enim esse necesse est. necnon cõmento trigesimo nono:intellectum:& quod intelligitur idem esse ita affirmat. Omne,inquit,cõpositũ est nouũ : nisi qd per se cõponi dicatur : sed siquid per se cõponatur:id de potentia in actũ per se exeat : & moueatur per se sine motore necesse est:quo in loco addit in formis materia carẽtibus:prædicatum:& subiectũ:hoc est quicquid prædicatur:& subiicitur:unum esse in re:q̃q̃ duo in cõsyderando:reduci nãq; ad unã intẽtionem:siue rationẽ essentialẽ:nec differre nisi in intelligẽdo solum : Ita actio intelligẽtiæ non differt ab eius esse:& cum nulla in his cõpositio : nulla creatio noua sit: nec successionem esse possibile est:uel in ipso esse:uel in operatione. Sed aduersari⁹ : qui nostræ theologiæ rationẽ ad Aristotelẽ refert:cum a nostris audierit Deũ nosse spiritualẽ creaturam per tempus:hoc est per successionẽ tẽporis discreti,ꝑpter uarias angelorum electiones:& uarios actus intelligẽdi:Aristoteles hoc sensisse ait:quod remotissimũ ab eius philosophi sensu est:cũ unitum esse:& unitã actionẽ:apertissime ipse statuat:cum & esse cœlestiũ corporũ nullo tẽpore mẽsuratur:quoniam nullam in se habet successionẽ in esse:nec sunt in potẽtia ad esse : sed æuo ipsa mẽsurantur sentẽtia Aristotelis:licet motus eorũ tẽpore mẽsuretᷣ:nec dici põt successionẽ hanc esse in quãtum mouẽt cœlestia corpora:aut enim ratione moti:aut ratione mouẽtis hoc sit:qđ si ratione moti:pari ratione deus quoq; habebit successionẽ:a quo primũ cœlũ mouetᷣ. Sed si ratione mouẽtis:cũ mouere nõ aliud sit:nisi uelle ipsius intelligẽtiæ:ut in uoluntatis actu nulla successio est,autore Aristotele:sic ne in mouendo quidem esse potest.

Falsum esse:quod Aristoteles,sicut aduersarius refert,dixerit omnia ex nihilo a deo ꝓducta. Atqui Platonem uere sensisse primum principiũ nõ per seipsum:sed per alterũ creasse mũdum,

quod religioni nostræ cõsentaneum est:quæ uult oĩa per filiũ a patre creata esse. Caput. XIII.

Einde opinio Aristotelis,inquit,de rerũ productione est magis consona fidei:q̃ opĩ
d nio Platonis:quia Aristoteles posuit deũ oĩa produxisse ex nihilo:& a Deo oĩa dependere immediate:sicut a causa efficiente:quæ quidẽ dogmata cum dogmate christiano multũ conueniũt:solũ differũt in mũdi æternitate:quã fides non asserit.Plato aũt credidit:ꝙ primus deus nõ ꝓduxerit uniuersum immediate:sed per alterũ Deũ a primo productũ:& quãuis regem eũ appellat:tamen nõ sibi rerũ causalitatẽ actiuã immediate tribuit. Hæc nullo pacto ad Aristotelẽ posse referri:declaratũ satis a nobis secũdo uolumine est.Platonẽ aũt ita sensisse:ut principiũ primũ non per seipsum:sed per alterũ crearet mundũ: uere ab aduersario dicit. Sed hoc cõsentaneũ magis nostræ fidei est:q̃ illa Aristotelis opinio:ut deus non ꝓduxerit mũdum.Nã ne fides quidẽ aliter ponit:q̃ ut per filiũ cũcta creata a patre sint:oĩa p ipsum facta sunt,inquit.Ipsum aũt est uerbũ:quod in principio erat:&.deus erat.quod si mysteriũ trinitatis suspectũ ab aliquo illorũ gentiliũ dici fas sit:Platoni hoc uni dãdum est:qui a primo principio genitam asserit personã diuinã:quæ in uirtute patris cuncta crearet.Audi Porphyriũ in quarto libro historiæ philosophicæ,Platonẽ ita de bono scripsisse referentẽ. A bono mens prodiit:in intelligibilis quodã modo humano ingenio:atq; per se subsistens:in qua ea:quæ uere entia sunt,cõtinentur:omnisq; entium substãtia sita est:quod & primitus pulchrum est:& de se ipsum formam pulchritudinis possidet.Prodiit uero æterne a causa Deo ipso emanãs:q̃q̃ sui ortus principium non ad aliud refert:quoad non per motũ producta est:sed ipsa sponte sua ex Deo prodiit:suiq; ipsa autor est:nec uero a tẽporali ullo initio processit:tẽpus enim nõ dũ erat: nec facto iam tẽpore:subiicitur ipsa temporis rationi.semper enim intemporalis:solaq; est:atq; ut primus deus:quãuis cũcta efficiat:tamen unus:solusq; semper est:propterea quia non cũ iis numeret:& ordinet:sic mens sola:sempiternaq; est:& tẽpore ipsa uacãs:tempus ipsa rebus temporalibus est:manẽs in eadẽ suæ sempiternæ subsistẽtiæ ratione. Hæc Porphyrius ex Platonis sentẽtia. Verum aduersarius pro sua cõsuetudine:ne illud quidem intelligere unquam uoluit: quod apertissime ab Aristotele scriptum est:Platonẽ solũ arbitratũ:creatũ:generatumq; eẽ cœlum. Atq; ita:quem nullo pacto est Aristotelis placitũ:quod ipse dogma appellat:Aristoteli tribuit:& cum Platonem calũnietur:Aristotelem ita præfert:ut non satis callere aristotelicam disciplinam uideatur.

Qui interpretati sunt apud Aristotelem : deum non uitam:sed animal esse:haud male interpretatos esse:ut aduersarius putat:sed bene:excusandumq; potius esse in ea parte Aristotelem: ut Thomas existimat:q̃ damnandum:ut censet Albertus. Caput.xiiii.

D hæc:interpretes,inquit,male interpretati sunt Aristotelẽ:ubi dicit:ꝙ deus est aĩal
a æternum:& optimum.Debuerũt enim interpretari uitam:aut uiuens:nõ animal:qa animal in græco non dicitur ab anima:sicut in latino:sed a uita. Alter hic error aduersarii est;ut græca noĩa ex etymologia : ideſt ratione noĩs:non ex usu analogico ĩterpretemur:uerbi gratia cũ græce αὔθρωπον dicimus:ne hominẽ interpretemur:sed reminiscẽtem:& cum θεὸν:non deum:sed currentẽ:& cum ζωλὼ:non uitam:sed feruorẽ.Sic enim censet: ut quãuis Aristoteles ζῶον:hoc est animal dixerit:tu non animal interpreteris:sed uitam:a quã ζῶον dictum est:quasi cũ aĩal dicit:nullo pacto quis intelligere uitam queat . Atqui animal ab anima dicta referri eodem potest:quo ζῶον.Anima enim principiũ uitæ est:& licet in plãtis anima:uitaq; sit:tamen quia perfectius:patentiusq; in animali hæc sunt:hinc Græci a uita ζῶον:Romani ab anima animal nominarũt.Sed cur deum animal Aristoteles appellauit:facile dignosci ab homĩe potest:qui usum:& uernaculos, ut ita dixerim, mores græci sermonis teneat. Nõ enim suo ipse iudicio:& inuestigatione cõpertũ hoc ita eẽ asserit:sed phamen dicit:hoc est:dicere solemus deũ esse animal sempiternũ:optimũ:ut ex publica opinione confessum accipiat aĩal esse:cui æuum cõtinuũ ipse attribuat:quod per demõstrationẽ iam cœperit:aut certe:ut suæ demõstrationi uulgarẽ etiã opinionẽ cõgruere q̃stẽdat:quod sæpenumero ita facere cõsueuit:ad quẽ sensum & diuus Thomas exponens:appellat,inquit,Aristoteles deum animal sempiternũ: optimũ:quia uulgo ita dicebat. Vita enim in solis animalibus manifeste nobis sentitur : quæ cũ illi præcipue cõpetat:proinde animal dictus est:sic diuus Thomas:quanq̃ Albertus cœli motorẽ dici aĩal:errori Aristoteli ascribit:ita constat Aristotelẽ animal uoluisse:nõ uitã dicere:sed aduersarius non usq;quaq; peritus græci sermonis:nec aĩaduertens quẽadmodum Aristoteles in docẽdo ꝓcedat;dãnat;& emẽdat interpretes:& quæ nunq̃ addiscere ipse potuit,docet alios.

Myſterium trinitatis:neq; ad Platonem:neq; ad Ariſtotelem referendũ eſſe:ſiqua tamen apud hos philoſophos eius rei ſignificatio eſt:eſſe potius apud Platonem.
Impoſſibile eſſe trinitatẽ naturali rõne cognoſci: ſed dũtaxat ſacris autoritatibus ꝓbari poſſe.
De ueſtigio quomodo a theologis accipiatur:& quid ſit.
Quæ ſit inter ueſtigium:atq; imaginem differentia.
Probari aliquid per effectum bifariam poſſe.
Cum Paulus dicit inuiſibilia Dei cognoſci ex rebus creatis:unitatem dei intelligere:non trinitatem. Caput. XV.

S Ecũdi capitis crimen eſt:quod Plato nihil de trinitate diuina ſentire potuerit: cum Ariſtoteles aperte intellexerit trinitatem eſſe in Deo ex ſolo ueſtigio impreſſo in rebus creatis. Quod ita ꝓbat:per ueſtigiũ,inqt,põt ĩtelligi ueſtigiatũ:cũ ueſtigiũ ſit ſimilitudo ueſtigiati. Ergo Ariſtoteles:qui res naturales:& creatas intellexerat,trinitatẽ etiã ĩtellexit. De cognitione trinitatis:qđ ad hos philoſophos ptinet:dixi ſatis ſecũdo uolumine:cuius loci ſumma hæc eſt:ut myſteriũ trinitatis nõ ſit referendũ niſi ad noſtræ fidei autores. Siquid tñ ſignificationis:& cuiuſdã ſuſpectionis tantæ rei uel in exteris autoribus quærẽda ſit:& notanda:lõge plura:expreſſioraq; indicia cõperiri apud Platonem:q̃ apud Ariſtotelem poſſunt. quod cũ ſatis ſuo loco oſtẽſum ſit:hic argumentũ ſolũ aduerſarii:quo Ariſtotelẽ probare conatur aperte cognouiſſe trinitatis diuinæ rationẽ:refellere debeo:quia cõtra theologorũ nr̃oꝝ ſentẽtiam eſt. Dicit ex rerũ peritia naturaliũ cognitã eſſe trinitatẽ diuinam:cum diuus Hylarius libro de trinitate dicat:nõ putet homo ſua intelligẽtia:generationis ſacramentũ poſſe cognoſcere. Diuus Ambroſius, Impoſſibile eſt generationis ſcire ſecretũ:mens deficit:uox ſilet. Diuus Thomas in prima parte:quæſtione trigeſima ſecũda:articulo primo, Impoſſibile eſt inquit, per rationẽ naturalẽ ad cognitionẽ trinitatis diuinæ peruenire:& qui ꝓbare enitit̃ trinitatẽ perſonarum naturali ratione:fidei derogat:primũ quantum ad dignitatẽ:cũ fides de rebus inuiſibilibus ſit:quæ humanã excedũt rationem:ut Apoſtolus epiſtola ad Hebræos:fides, inqt, de non apparentibus eſt. Mox quantum ad utilitatem inuitandi ad finem homines:cum enim rationes non cogentes inducat:incidit certe in irriſionẽ infideliũ. putabũt enim nos illi rationibus tantum his inniti:& propterea ita credere:quæ igitur ex fide ſunt: nõ niſi per autoritates ꝓbari debent:apud eos:qui autoritatẽ recipiãt:apud cæteros uero:ſatis eſt defendiſſe:ut impoſſibile nõ ſit:qđ a fide prædicat̃. Quibus grauiſſimis:ac ueriſſimis ſanctorũ uirorum teſtimoniis latiſſime patet:primum trinitatẽ cognoſci ratione naturali impoſſibile eſſe:ſecũdum, plurimũ derogari fidei ex huiuſmodi rõne:tertiũ, fidẽ irrideri:quartũ, autoritatib⁹ tantũ ſacris poſſe probari trinitatẽ. Cõtra:quæ aduerſarius palam ſcribere audet: expreſſius item ſanctus idẽ demõſtrat:philoſophos non cognouiſſe propria diuinarum perſonarũ ex autoritate Pauli epiſtola ad Corinthios:Loquimur Dei ſapientiã, inquit, quam nemo principum huius ſeculi nouit. principes enim pro philoſophis ibi accipi cõfeſſum eſt. Diuus quoq; Auguſtinus primo de trinitate, mentis noſtræ acies inualida, inquit, in tam excellẽtiſſimã lucem figitur:niſi per iuſtitiã dei emũdetur. In hac eadẽ ſentẽtia eſt & diuus Baſilius:homilia ſuper ſcripto illo:In principio erat uerbũ:& diuus Gregorius Nazanzenus cum locis pluribus aliis:tum ſermone de diuinitate:& altero ſermone de filio. Sed aduerſarius:qui ſuo argumẽto fretus:quid ſancti autores ſcripſiſſent:minime curarit:plus ualet, inquit, apud me ratio una:q̃ multæ autoritates:reſponde ad rationẽ, inquit, aut te uictũ fatere:q̃ ſuæ rationi confidens hic uerba:& impetũ facit. Sed quantũ ualeat eius ratio, uideamus. In rebus naturalibus:quas Ariſtoteles nouit ueſtigiũ eſſe trinitatis:atq; ita cognitam eſſe trinitatẽ ab Ariſtotele ait. Veſtigiũ trinitatis eſſe in creaturis:ſiue reb⁹ naturalibus certũ eſt: Sed quid:& quẽadmodum hoc ueſtigiũ ſit:& quãtum cognitionis afferre poſſit:cogitemus: quo eius ratione expoſita:perſpicuũ ſit:in quãtum errorẽ inciderit aduerſarius in ratione ueſtigii definiẽdi. Veſtigiũ itaq; a theologis tranſlatum a rebus corporeis analogiæ quadam ratione:accommodatum diuinis eſt:atq; ut corporis ueſtigium perobſcure:ac imperfecte repræſentatur:ſic diuinitatis ueſtigium admodum imperfecte in creatura eſt. Nam ut qui ueſtigium pedis humani uiderit:intelligit quidem non equum:ſed hominem eſſe: qui impreſſerit: uerum quis nam ſit Socrates ne:an Plato:intelligere nequit: ita & quod metaphora ueſtigium primæ cauſæ in creatura haberi fatemur:impreſſio quædã eſt:qua eſſentialia attributa diuinis perſonis cognoſci poſſunt: appropriata uero:& propria:nõ niſi fide:quaſi fundamẽto ſubiecta recipi poſſunt. cum.n. ſumma apud theologos differẽtia inter ꝓpria:& appropriata diuinarum perſonarum eſt: tum ne ipſa quidem eſſentialia rationem appropriatorũ recipiunt, niſi per relationẽ intelligantur. proprium nanq; id eſſe uolũt:quod ita uni perſonæ conueniat:

ut nullo modo,salua fide,possit attribui alteri:ut paternitas:& generatio actiua:patri attribuuntur ꝓpria:nec filio ullo pacto:aut spiritui sancto cōmunicantur:filiatio autem:& generatio passiua:filio:spiratio uero passiua spiritui sancto. Appropriata autē esse attributa essentialia:ut potētiam:sapientiam:bonitatem:quæ non ita attribuūtur:ut potentia sit in patre:& nullo modo in cæteris personis:sapientia in filio tantum:bonitas in spiritu tantum. Sed ita ut cōmunia omnibus:atq; essentialia sint. Essentialia uero ipsa ita intelligi:ut nulla cum relatiōe adhuc ad personas deo attribuantur:ut potentia:sapientia:bonitas:absolute diuinæ naturæ attributa. Cū itaq; uestigium trinitatis in rebus his creatis inesse fatemur:non propriorū:aut appropriatorū:'qua appropriata sunt:uestigium intelligimus:sed essentialia:quibus & ducimur ad dei cognitionē: uelut præuiis quibusdam:siue erudimentis:siue elementis:quoad naturæ humanæ imbecillitas diuinas res assequi potest:idq; triplici ratione. Aut enim ut assimulatum ad exemplar refertur creatura ad deum:quod idea diuina est:aut ut productum ad productorem:aut ordinatum ad finem relatione mensuræ:suo enim quodq; fine mensuratur:Nec uero uestigium intelligi integre potest:nisi triplici hoc respectus genere:cum singula non sufficiāt:autore diuo Augustino: libro octuagintatrium quæstionum:quæstione septuagesima quarta. His igitur tribus respectibus theologi consyderant appropriata diuinis personis. Quippe cum creatura respectu similitudinis repræsentet exemplar:quod filio appropriatur:respectu productionis potentiam:quæ patri appropriatur: respectu spirationis bonitatem:quæ spiritui sancto:quæ uel aliis nominib⁹ interdum reddūtur:nam & nomine substantiæ:uirtutis:operationis:& numeri:ponderis:& mensuræ:& unitatis:speciei:ordinis. Quamobrem generale:& ueluti regula reddi de uestigii partibus ita potest:ut omnes perfectiones:quæ reduci ad trinitatem possint:sub quadam mutua connexione:uestigium constituere possint. Verbi gratia, cum a substantia uirtus procedat:sicut filius a patre:& a substantia:& uirtute operatio:sicut a patre:& filio spiritus sanctus. Ideo his trib⁹ consumi uestigium potest. Patet etiam qua ratione uestigium ab imagine differat. Vestigium enim imperfecte:& sub retione speciei repræsentat,ut dictum est·imago autem perfectius repræsentat. quippe quæ sub ratione indiuidui refert: ut describi possit: quo repræsentatiuum sit alicuius totius tum specie:tum particulari:imitando illud:cuius imago est. Sed redeo illuc. Cum uestigio inquā ad Dei essentialia reducti fuerimus:finem ibi faciamus:necesse est:nisi fide subiecta:maiora deinde contemplemur:unde fit:ut iuuemur quidem cognitione rerum naturalium ad Dei contemplationem:sed non amplius:q̄ quoad deum omnipotentem:sapiētem:bonum: & reliqua huiusmodi intelligemus:Idq; est:quod ab Apostolo scriptū legimus. Inuisibilia Dei cognosci ex rebus sensui subiectis:paternitatem uero ineffabilem illam:& filiationem:& spirationem nullo pacto noster attingere intellectus potest:&nisi principiis his essentialibus attributis utendo:& fidei in primis subiecta:ad propriorum cognitionem enitatur:remaneat in cognitione essentialium tantum:atq; exteriora quædam,non interiora diuinæ naturæ cōtempletur: necesse est:omnino ut similitudine uestigii:aut imaginis utimur ad docendam trinitatē:post, q̄ fide firma articulum tenuimus trinitatis. Sic inuestiganda:cōperiēdaq;:his eisdem iuuamur: & aut similitudinem designamus:quemadmodum argumento intellectus uerbi:& uoluntatis personas diuinas distinguimus:aut dissimilitudine quadā:ut diuus Augustinus propterea patri appropriari potentiam ait:ne quia patres apud nos solēt esse ob senectutem infirmiores:aliquid tale suspicemur in patre illo summo:atq; omnipotenti. Hæc a diuo Thoma parte prima: quæstione.xxxix.articulo sexto:plene scribūtur. Ex quibus facile intelligi pōt Aristotelē:& reliquos philosophos illos essentialiū attributorū dei cognitionē ex suis studiis aliquā:ꝓpriorū uero:aut appropriatorū nullam oīno habuisse:atq; oppositum eius:quod aduersarius putat assecutos:ex rerum naturalium disciplina:q̄q̄ enim deus triplici persona distinguitur:tamē hæc uestigia non sunt a tribus illis personis:in quantum sunt tres:sed in quātum sunt unum. Itaq; fit: ut intellectus:qui ratione monitus naturali:diuina contēpletur:quæ in his distingui senserit.s. uitio naturalis cōditionis:hæc unienda iudicet in diuinis:& quo priora:superioraq; repetat:eo deueniēdum cēseat ad simpliciora:unitioraq;. Dixi philosophos nullā habuisse cognitionē appropriatorum:quoniam &si essentialia attributa cognouerunt:tamen non ut appropriata diuinis,dignoscere potuerunt. Quippe cū appropriata ipsa relationē quādā designāt:quæ cognosci non pōt:cum proprium:hoc est terminus ignoratur. Vnde Auerrois cōmentator exponens locum duodecimo metaphycæ:quo Aristoteles deum esse substātiam sapiētē:& uiuentem fatet. Est igitur,inquit,deus unus:& sapiens:quo argumēto quidā trinitatem esse in dei substātia putauerunt:conāturq; suam tueri opinionē:ea ratione:q; deus sit tres:& unus:tueri tamen nō possunt:quia cum substantia fuerit numerata: congregatum entium erit unum per intentionem unientem additam congregato. Non igitur si Aristoteles attributa essentialia cognouit:eadē

& ut appropriata cognoſcere potuit:lõgeq; minus per eſſentialium cognitionem deuenire ad propriorum potuit. Adde quod creaturæ ducunt in dei cognitionem in quãtum ille cauſa entium productiua eſt. Talis autem cauſa:cõmunis toti trinitati eſt:cũ in hoc tres perſonæ uniantur:non diſtinguantur. Atq; ita per effectum cognoſci nõ trinitas:ſed unitas poteſt, ut & diuo Dionyſio placet,capite ſecundo de diuinis nominibus:cõmunia totius trinitatis eſſe oĩa cauſalia:& diuo Auguſtino in quinto de ciuitate Dei:capite decimo ſeptimo:Sicut pater:& filius,inquit,ad ſpiritum ſanctum ſunt principium unum:ita omnes tres perſonæ ſunt unum principiũ ad producendam creaturam. Nec uero Scotus uir ſummæ ſubtilitatis aliter ſentit:cũ dicat : ultra doctrinam philoſophorum eſſe neceſſariam chriſtianam theologiam:quoniam proprietas primæ ſubſtãtiæ:quæ cõmunicabilis in tribus perſonis eſt:intelligi non poteſt ex effectibus : q a deo procedunt:ut ab uno non trino:Pluſq; erroris,inquit,q̃ cõmoditatis afferunt:cum nulla creatura ſit una numero in tribus ſuppoſitis diſtinctis. Deniq; ratio creandi uſq; adeo uni tantũ tribuitur,ut ſummi theologi dicere non dubitarint:ſi una tantum eſſet perſona:adhuc in ea eſſe plenam ſapientiam:& potẽtiam:poſſeq; producere omne poſſibile:ita cauſalitas ex ſua ratione in quãtum ad exteram productionem refertur:non affert habitudiuem ad internam productionem:licet Deus fundamentum neceſſario ſit:& ratio:& cauſa utriuſq; productionis:& quidem prius internæ:q̃ externæ:quapropter philoſophi:quamuis habitudinem rerum ad principium efficiens,neceſſario animaduerterent:tamen productionis externæ habitudinem : ad internam productionem non adhibuerunt. Cumq; res naturales productas eſſe faterentur:ad internam tamen diuinam illam productionem aſpirare non potuerunt:& cum creare nihil aliud ſit,q̃ dare eſſe:terminus aũt actionis oſtendat principium actionis:omne enim agens ſibi ſimile agit:ſi terminus creationis eſt eſſe:principium quoq; producens creaturam eſt eſſe diuinum: tribus perſonis cõmune:ſicut & eſſentia eſt. Ergo eſſe creatum:non trinitatem:ſed unitatem declarat:tum etiam cum deus cauſa creaturæ ſit:non uniuoce:ſed æquiuoce:aut analogice:nec niſi minimam quandam ſimilitudinem fundatam in unitate analogica habere poſſit creatura cũ deo:non ſequitur,ut ſi in re creata ſit aliqua trinitas:in re etiam increata ſit. quæ enim in inferioribus diſtinguntur:hæc in ſuperioribus uniuntur:nec ex naturali quidẽ ratione ĩtelligere quicquam multiplicari in natura diuina poſſumus:quãdo quod in effectu multiplicatur:atq; diſtinguitur:id in cauſa eminens:unitumq; cõtinetur. Vnde diuus Thomas quæſtione undecima de ueritate:articulo ultimo:quamuis, inquit, in creaturis aliqua reperiatur ſimilitudo perſonarũ: non tamen ex ſimilibus illis concludi licet ita eſſe in diuinis:cum ea:quæ in creaturis reperiantur diſtincta:in creatore ſine ulla diſtinctione ſint. Sed aduerſarius uacuus harum rationum putat Ariſtotelem exploratum ſibi habuiſſe myſterium trinitatis:peritia rerum:quas calluerat naturalium:& quod munus ſanctiſſimæ fidei:& reuelationis ſolum eſſe theologi noſtræ religionis arbitrantur:ipſæ naturæ attribuit:& argumento quod inſolubile putat:hoc aggredit᷑ ſapientiſſimos omnes doctores:qui adhuc in religione Chriſti claruerint:per ueſtigium,ĩquit, poteſt ĩtelligi ueſtigiatũ. In rebus aũt creatis:& naturalibus eſt ueſtigiũ trinitatis : Ergo Ariſtoteles:q res naturales:& creatas intellexit:trinitatẽ etiã ĩtellexit. Hoc nõ ſolũ nõ ĩdiſſolubile eſt:ſed etiã facile ſolubile. Falſo etenim dicitur ueſtigium trinitatis in quantũ trinitas eſt:eſſe in rebus creatis. Non enim ea ratione qua trinitas diſtinguitur ſua productione interna. Veſtigium trinitatis in reliquis creaturis eſt:ſed qua unitum:& unum:quomodo expoſui. Contra,inquit, Ariſtoteles hoc cognouit demonſtrato deo. hoc autem eſt trinitas:ergo cognouit trinitatem . Hoc a pueris didicit:qui in ſcholis ingenii exercendi cauſa ita arguunt:Sed quod uel illis ſoluere facile eſt:ſic reſpondendo: Ariſtoteles deum trinum:& unũ cognouit:& tamen non cognouit deum trinum:& unum:ipſe imperitia ſoluendi lapſus eſt in tantum impietatis errorem:ut noſtræ religionis arcana declarari naturæ facie pingui exiſtimet. At ſi trinitatem cognitam ab Ariſtotele dicit ſub ratione:qua trinitas eſt:ſine cognitione propriorum:atq; appropriatorum:id nec poſſibile eſt:ut quis trinitatem ſub ratione:qua trinitas eſt,cognoſcat:& tamen ignoret qua ratione diſtinguantur ipſa ſuppoſita:& propriis ſuis:aut appropriatis deſcribantur:ac limitentur: & eodem uoluitur:ut in natura diuina diſtinguat:quæ unire omnino debet . Quid uero trinitas illa Ariſtoteli cognita:per diſtinctionem ne rationis ſit:an per diſtinctionem realem? Nam ſi per diſtinctionẽ rationis:nihil ad nos pertinet chriſtianos:ſed ſi reali prorſus:aut ita eſt:ut accidentia realiter diſtincta ſint:quod eſſe in deo nemo concefferit:aut ita ut tres ſubſtãtiæ primæ realiter ſint diſtinctæ. Sic enim ab illo ſuppoſita:& hypoſtaſes diſtinguntur. Plura,inquit aduerſarius meam ſententiam tuentur. dic ſodes reliqua:ut calor effectus a ſolo:in hoc ſubiecto calorem eſſe a ſole declarat:ſic & trinitatem eſſe in creatore exprimit ueſtigium:quod in creatura a creatore poſitum eſt. Hoc reliquum nihil eſt;& contra te eſt. Calor enim effectus a ſole non eſt

in ſole

in sole formaliter:neq; ita sol calidus:sed uirtualiter est. Quid uero:cum ne effectum quidem a Deo quicquã sit opinione eiusdem philosophi Aristotelis? Quid, inquit, theologi sancti addu cunt rationes ad probandam trinitatem:si nulla exprimi ratione possit? Quid Paulus inuisibi lia Dei per ea:quæ facta sunt:conspici intellectu dicit? Sunt ista quidem:sed tu imperitia distin guendi:quẽadmodum dicantur intelligere:nequis. probari enim aliquid per effectum:bifariã potest:aut enim ita,ut ab effectu ad causam cognoscendam deueniatur:quomodo ex motu pri mus motor:& Deus cognoscitur:aut ita:ut posita causa conuenire effectum causæ positæ osten datur:ut in syderali scientia eccentricos esse probamus:quod ratio apparentium circa motũ ser uari possunt cõuenienter tali positioni. Cum itaq; diuus Augustinus arguat ex processione uer bi:& amoris ita intelligendum:ut non ducatur per inuestigationem ab effectu ad ponẽdum tri nitatem:sed ut posita trinitate ex fide:congruere positioni rationem uerbi amoris:& reliquorũ huiusmodi declaret. Quod probandi genus ratio uerisimilis quædam est:& quæ solui de facili possit. Non enim si deus est infinitus:sequitur,ut filium quoq; infinitum producat. physicus.n. productionem hanc internam esse impossibilem dixerit:& potentiã Dei infinitam apparere in dependentia entium:aut in productione rerum ex nihilo:si admittit ex nihilo esse ꝓductas:nec oportere tantam in effectu:quantam in causa esse perfectionem. Nec uero sequitur si intellectus noster producit uerbum:ut intellectus quoq; diuinus idem faciat:cum non uniuoce intellectus de nobis:& de Deo dicatur. Paulus uero neminem principum huius seculi:hoc est philosopho rum trinitatem cognouisse aperte ad Corinthios scribit,ut dictum est:quod autem ad Roma nos dicit:Inuisibilia dei intelligi ex rebus creatis:unitatem dei:non trinitatem significat. Agit enim apud eos:qui plures Deos colebant:in quem errorẽ aptissime uti poterat argumẽto crea turarum:quæ deum unum esse declarant:ut a theologis expositum omnibus Magister senten tiarum in primo refert. ita aduersarius frustra capita tria tota consumpsit ad ostendendum Ari stotelem christianum fuisse contra:q̃ religio censet.

Platonẽ, teste Augustino, patrem:& uerbum in unitate essentiæ statuisse. Eũdẽ secũdũ Tho mam appropriata diuinis personis intellexisse:sacris literis in Aegypto edoctũ:tres etiã substã tias realiter distinctas ad eum referri:quem Porphyrius est secutus. Caput. xvi.

[S]Ed cũ friuola hæc ita dixisset:quasi iam potissimis rõnib⁹ uictoriã obtinuerit:effert sese cõtumeliosi⁹:& Platonẽ ne somniare qdẽ trinitatis rõnẽ potuisse ait:fatetur tñ eũdẽ:quẽ ne somniasse quidẽ trinitatẽ dicit:semel tanq̃ furore concitatũ appellasse deũ patrẽ:quasi parũ hoc sit ad Platonis egregiã laudẽ. Sed q̃ Plato ꝓpius ad trinita tis cognitionẽ:q̃ Aristoteles accesserit:satis suo loco ostẽdimus. Nũc breuiter diuũ Augustinũ meminero:qui in octauo libro cõfessionũ fatet̃ sese legisse in libris Platonicorũ autorũ:q̃q̃ nõ eisdẽ uerbis:rationẽ euãgelii nostri illius:In principio erat uerbũ:& uerbũ erat apud deũ:& re liqua loci eiusdẽ:usq; ad uerbũ caro factũ est:exclusiue. Diuũ etiã Thomã non prætereo:quãuis ꝑperẽ:qui īter initia sentẽtiarũ,allegãs diuũ Augustinũ. Plato,inqt,hoc ītelligere potuit:cũ in Aegyptũ ꝓfectus esset. In prima etiã parte:reperit̃,īquit,in libris Platonicorũ. In principio fuis se uerbũ uerũ:non ut uerbũ personã genitã significet:sed ut ratio rerũ idealis intelligat̃:p quã deus cũcta creauerit. Cæterũ & si appropriata tribus personis illi cognouerũt:tñ deuenire ad spi ritus sancti bonitatẽ nõ potuerũt:quia cognoscẽtes deũ:nõ ut deũ coluerunt. Hoc idẽ & diuus Augustinus de Porphyrio Platonico autore in decimo libro de ciuitate dei testificatur:uideli cet tres substãtias illũ statuisse. primã:quam patrẽ uniuersitatis appellaret:secũdam,primã men tẽ,quæ filius a Macrobio dicta est. tertiam,aiam mũdi:quã Maro poeta ex Platonis opinione spiritũ uocat:Spiritus intus alit:totosq; infusa per artus:Mens agitat molẽ. Ita Plato,teste diuo Augustino:patrẽ & uerbũ in unitate essentiæ statuit:Diuo aũt Thoma altero teste. Appropria ta diuinis personis intellexit:idq; in Aegypto a sacris literis didicit. Tres etiã substantias reali ter distinctas referri ad Platonẽ:qui autor Porphyrii fuerat,iustum est:nec magis dãnãdus ille est:q nõ triũ suppositorũ distinctionẽ realẽ in eadẽ natura statuerit:q̃ cõmẽdandus:quod præ ter alios tam prope ad diuinæ trinitatis rationẽ accesserit. Plato,inquit,semel,quasi furore cõ citatus patrẽ deũ appellauit. Ergo & filiũ affert:qui patrẽ appellarit. Nõ enim pater uel esse:uel intelligi põt sine filio. pulchrũ uero:& quod fateris ipsum:furore quodam actũ illũ ita dixisse. furor enim hic est pius:ille & laudabilis:quem his tribuimus:qui numine instincti:res diuinas quas ratio attingere nequit humana,referunt:sed tu,quæ laudare debes,uituperas.

Falsum esse quod aduersarius inquit,uestigiũ satis esse ad trinitatis cognitionẽ:idq; & rõne:&

sanctorum autoritate ostendi.

Aduersarium manifeste sibi contradicere: cum hominẽ post peccatum per fidem potius, q̃ per uestigiorũ cognitionem intelligere trinitatem uelit: & tamẽ Aristotelem: qui fide caruit: dicat per uestigia trinitatem cognouisse. Caput.xvii.

P Ergit in asserendo uestigium satis esse ad trinitatis cognitionem: affertq; non itẽ argumẽtum: sed cõclusionẽ sine ulla ꝓbatione. Si oĩa, inquit, uestigia creaturarum in unum colligerentur: perfecta dei cognitio haberet̃ ad oĩa: excepta cõprehẽsione dei & infinitate. Arguimus igitur cõtra hanc falsam cõclusionẽ ad hũc modum. Si per uestigia creaturarũ põt essentia dei distincte intelligi: hoc certe fuerit aut per speciem rerũ sensibilium: quæ non modo rem: cuius species est: uerũ etiam causam rei eiusdem repræsentet per ꝓpria ipsius rei causata uestigiis: aut per argumẽtationis rationẽ a nostro intellectu proficiscẽtẽ. At per similitudinem effectus æquiuoci: cognosci essentiã causæ æquiuoce impossibile est. Nõ enim similitudine uermis cognosci põt essentia specifica solis: cũ non solũ specie differant: sed genere etiam physico. Cum itaq; deus sit causa æquiuoca oĩum creaturarũ: nec nisi unitate analogica, cum his cõueniat: hinc per eiusmodi effectus ad quædam cõmunia tm̃: non ad propria usq; cognosci põt. Nec uero intellectus noster ex cõmunibus argumẽtãdi principiis elicere põtest cõclusionẽ ꝓpriam ad dei rationem: q̃nquidẽ immediatas ꝓpositiones deo aptas ignorat. Sint etiã oĩa uestigia in eodẽ collecta: quod aduersarius argumẽto deducit. Sed cum aggregatum hoc finitum: limitatũq; sit: nec diuinã æquare possit perfectionẽ: sed in infinitũ a Deo ipso excedatur: ideo aut uno: aut altero uestigio essentia dei cognosci non potest: sic ne per uestigiũ aggregatũ quidẽ: poterit ꝓpter dissimilitudinem limitationũ: & infinitã distantiã quocũq; posito. Autorũ etiam oĩum sentẽtia eodẽ plane tendit. Iam diuus Thomas in primo cõtra gentiles: capite tertio: esse aliquas ueritates diuinas refert: quæ cognosci nisi per reuelationẽ diuinam non possint: ut ueritatẽ diuinæ generationis: aut ꝓcessiõis. Idem in prima parte: quæstione.xii. articulo secũdo. Impossibile esse ait essentiã per aliquã similitudinẽ cerni ab intellectu nostro: quod his mediis probat. primũ diui Dionysii autoritate: qui capite primo de diuinis noĩbus: similitudĩe rerũ ordinis inferioris: nullo modo posse cognosci res superioris ordinis cõfirmat: ut enim per speciẽ corporis cognosci substãtiã incorporeã nõ posse: ita multo minus per quãuis speciem creaturæ posse cognosci substãtiam dei arbitrat̃. Mox ratione: q̃ essentia dei est ipsum eius esse: quod nulli formæ creaturæ cõpetere possit: & quia esse diuinũ est incircũscriptum & illimitatũ: eminens supra oĩa: quæ intelligi possint: quæq; aũt forma creata est limitata ratione: uel sapiẽtiæ: uel uirtutis: uel essentia: uel alicuius generis eiusdẽ. Philosophi uero sic uolunt, ut quiditas substantiarũ separatarũ: & maxime primæ: cognosci non possint quãtum ad qd est per materialia: & sensibilia: q̃q̃ aliquã esse huiusmodi substãtiam intelligi põt: idq; magis ad id quod ipsa non est: q̃ ad id: quod est. Vnde Aristoteles primo metaphysicæ. Vt uespertiliorum inquit, oculi ad lucẽ diei se habẽt: sic mens aĩæ nostræ ad ea: quæ naturæ oĩum apertissima sũt: & in primo de partibus aĩalium: res nãq; illas superiores, inquit, tametsi leuiter attingere possumus: tñ ob eius cognoscẽdi generis excellẽtiam magis oblectamur: q̃ cũ hæc nobis iuncta oĩa tenemus: & in secũdo de cœlo argumẽta de corporibus cœlestibus facta, dissolui non posse: nisi ratione topica scribit. Auerroes etiam cõmẽto tertii libri de aĩa sexagesimo declarans quæstionẽ illam Aristotelis: an intellectus noster possit intelligere substantias non in materia positas. Impossibile est, inquit, per res sensibiles intelligere quiditatẽ substantiæ abstractæ: sed hoc fuerit: cũ intellectus agens uniet̃: ut forma intellectui possibili. Alexander quoq; in hac eadem sentẽtia est: & diuus Thomas exponẽs secũdum metaphysicæ librum: & tertiũ de aĩa: dicit substãtiam nos intelligere posse: quãtum ad esse: non quãtum ad essentiam: ita & rei ratio: & autoritas uirorum illustriũ impossibile esse declarat: ut per res corporeas essentia dei proprie: atq; distincte intelligatur: quod aduersarius possibile esse autumat: si uestigia in idem omnia colligantur: delapsus ad hunc errorem, ut opinor, cum referẽtem quẽpiam illud Scoteũ audiuisset: posse hac in uita distinctam haberi cognitionem de articulis fidei: quod schola diui Thomæ non probat. Cæterum Scotus nõ id fieri posse per uestigia creaturarum arbitratus est: sed per speciẽ diuinitus miraculo procreatam: quæ distincte hoc repræsentet. Sed an hæc opinio recta sit: nõ hoc loco quærẽdum est. Aduersarium hic nihil uel a se rationis: uel ab aliis autoritatis pro sua opinione habere, iam ostendisse satis est. finem huius responsionis faciam: si prius sibi ipsum cõtradicentem aperiam. Dicit hominem: nisi peccasset: prius cognoscere potuisse trinitatem per sapientiam ex uestigiis: q̃ per fidem: sed post peccatum cognoscere prius per fidem: q̃ per sapiẽtiã: hoc est per uestigiorum cognitionẽ esse necesse. Quod si post peccatum illud originale nemo

potest

potest ad trinitatis cognitionem per uestigia deuenire:nisi antea fide illustretur: Aristotelē aūt fide caruisse:nec aliquid literarū sacrarū degustasse:ne ipse quidem negat:qui fieri potest: quin sibi ipse turpiter cōtradicat:cum eūdem & fide caruisse:& per uestigia trinitatem cognouisse cōfiteatur:sed uidetur non satis uim colligendæ contradictionis:syllogismiq; cum animaduersione conficiendi habere. Nec uero quod de primo homine putat cognoscere illū potuisse trinitatem:si in statu innocentiæ perstitisset:caret impietatis errore.religio enim ita uult:ut quāuis ille non peccasset:perfectamq; haberet scientiam:tamen nunq̄ assequi posset trinitatis cognitionem:& reliqua:quæ a fonte fidei profluunt.

Falsum esse quod ait aduersarius tres dimensiones corporis realiter distinctas facere unum sine compositione:& dimensiones corporis certius nos ad trinitatis cognitionem ducere:q̄ animæ distincta: eademq; unita ratio: quod & rationi:& sanctissimorum uirorum autoritati repugnat. Caput.xviii.

In quinto suo capite:cū demōstrare uestigiū expresse trinitatis cognitionem præbere uellet: corpus,inquit,quāuis secūdum quod est in prædicamēto substātiæ sit cōpositum ex materia:& forma:tñ secūdū quod est in prædicamento quātitatis:& habet tres dimēsiones:nullā cōpositionē dicit:& sicut tres personæ diuinæ sunt unum sine cōpositione in essentia:realiter tamen distinctæ:sic tres dimēsiones corporis realiter distinguntur:& faciunt unū sine cōpositione. Sed falsum,quod dicit est:& recte Ioānes Gattus theologiæ,pfessor familiaris noster rñdit affirmādo corpus:uel ita sumptū dicere cōpositionē:hisq; usus est rationibus. Si tres dimensiones unum cōstituūt sine ulla cōpositione hoc fuerit: aut qa in altero quodam ita idem efficiūtur:ut una res numero sit:quomodo de tribus personis respectu diuinæ essentiæ dicimus:quod quidē rebus naturalibus dare non modo aduersus rationē physicæ disciplinæ est:uerum etiā theologis nostris derogat autoritatē:qui diuinæ naturæ propriū esse prædicant:ut in ea tantum sint tria distincta numero:& supposita:quæ res una numero absoluta sint. Aut quomodo a Scoteis dicitur:ut licet in diuina essentia sint distincta attributa formaliter:tamen non faciunt cōpositionem:quia nullū eorum sit in potentia ad alterum:cū nullum per alterum perficiatur:quod dimensionibus non cōgruit. Altera enim perficit altera: ut suo fine:& cum singulæ ipsæ dimensiones:neq; actus puri:neq; potētiæ puræ sint:sed partim in actu:partim in potentia statuantur:hinc unum fiat ex his necesse est:sicut ex entibus: quorū alterum se habet ad alterū:ut actus:aut potentia:quæ quidem unio nisi cum compositione fieri non potest. Hæc ille. Sed quoniā de Aristotele:& de dimēsionū naturali rōne agimus: placet afferre:quæ is philosophus de hac re senserit. Cēset ille in primo de generatiōe:& corruptione rerū naturaliū unāquāq; bifariā dici:ut carnē:os:corpus:& reliqua:aut enim secūdū formā: aut secūdum materiā. Nam & materia,inquit,& forma dicitur caro:aut os. Item octauo metaphysicæ negat hominē esse idē:quod aīal rōnale:mortale:aut aīal ingressibile:bipes:sed aliqd præter hæc esse arbitratur:qñ hæc materia sunt. Nō est,inquit,cōpositio:& mistio ex iis:quorū cōpositio:aut mistio est:Sed aliquid esse oportet:qd' præter hæc sit:nō utiq; elemētum:neq; ex elemētis:sed substātia:qd' exclusa materia dicit'. His ita positis respōdeo. Corpus, de quo loquimur: indicare cōpositionē:utpote quod tribus dimēsionibus cōstet:lōgitudine:latitudine:profunditate:aut ut qd' tribus dimēsile sit:q̄q̄ ut forma simplex esse intelligatur: corpus,inquit,ut quantū & in prædicamēto positū quātitatis:in quo nulla materia sit:& tamen cōtineat tres dimēsiones:unitas sine ulla cōpositione est:hominē dialecticū:qd' impossibile est,pro possibili accipit. partes enim definitionis in quauis re pro materia habentur:idq; est corpus,si corpus:quod definitur est.licet & exclusa materia corpus accipi pōt:altero modo:sed id non ex dimēsionib⁹ est: ut ne homo quidē ex animali:& bipede:quæ scriptura:quam modo ,pposui Aristotelis declarātur. Sed hic non aduertens quid ille autor de his rebus scripserit:credit dimensiones in corpore nullam oīno facere cōpositionem:nec potuit cogitare quodlibet corpus fore nobilius intellectu humano suo iudicio:qñ triplex illa dimēsio in corpore tm̄ est:cui uim cognoscēdi trinitatē diuinā ipse attribuit. Fuerūt ergo ipsi quidē infimæ creaturæ magis ad imaginē dei:q̄ homo:& reliquæ præstātiores:qd' insania est. Quod aūt affert corpus in quātum habet tres dimēsiones unitas sine cōpositione subsistit:sicut deus in tribus personis:nō solū cognatū præcedenti eius opinioni est:sed etiā a philosophiæ ratione alienū:q̄q̄ suæ scholæ aptissimū:nihil enim nisi substātia subsistere pōt. Corpus aūt,de quo loqmur:nō substātia:sed quātitas est:,pindeq; accidēs: qñ prædicamētū quātitatis inter prædicamēta accidētis enumeratū est. Postremo licet, inquit, in aīa nostra nobilior similitudo trinitatis inueniat':tñ nobis,qui in sordibus corporū includi-

mur:nullũ expressius uestigium est:q̃ quod in corpore continet̃. Quod si de se ipse dicit, numero utens plurali pro singulari. s. sua regula:qua & Aristotelẽ locutum de intelligentiis putat:ita sit:ut ipse ꝑpter suas, si ita uult, sordes:trinitatẽ nisi in corpore cognoscere nequeat. Sed si de oĩbus hoĩbus ita sentit:uehemẽter errat, ut solet. Non enim diuus Augustinus:cuius iudicium si grauius iudicio aduersarii dicam:non digne agam cum uiro illo diuino : cũ explicare articulũ trinitatis nobis studeat:a uestigio dimẽsionum accipit argumẽtum:sed a processione uerbi : & amoris in nostra aĩa positi:quod non ita ageret:si(ut aduersarius idicat)uestigiũ in corpore expressius:cõmodiusq; ad cognoscẽdam trinitatẽ contineret̃. Non diuus Thomas in tractatu de ratione fidei docens quẽadmodum respõdendum sit infidelibus de fidei ratione:corpus:dimẽsionesq; ꝓbat:& petit:sed nullũ est, inquit, medium aptius ad declarãdam infidelibus trinitatẽ, q̃ ea:quæ in nostra anima reperiunt̃:non cæteri sancti:qui exẽplũ aut ab aĩa:aut a nõnullis aliis rebus:spreto corpore acceperũt:& recte illi quidẽ. notior. n. nobis est imago posita ĩ aĩa nostra, q̃ dimẽsiones:& uerius suggerit similitudinis rationẽ:qñ quisq; nostrũ in se ipse experit̃ uerbũ: amorẽ ue in spiritũ. dimẽsiones uero cõiectura quadam intelligit. Iam si aduersario cõcedatur lineam esse improductã:superficiẽ aũt:& ꝓfunditatẽ esse ꝓductã : cognosci quidẽ hoc uestigio põt unum esse improductũ:duo aũt ꝓducta. Sed quæ nam ꝓductio sit:cognosci nõ põt. At aĩæ nostræ argumẽto cognoscit̃ ꝓductionẽ filii esse modo uerbi:spiritus sancti:modo amoris. Nõ ergo dimẽsiones corporis certius nos ad trinitatis cognitionẽ ducent, q̃ aĩæ distincta:eademq; unita ratio:nec sordibus immergi intellectus humanus existimandus est:dum intelligẽtiis iungitur:& Deo immortali assimulatur.

Confutatio:ac solutio multorũ:quæ aduersarius collegit:ut ostenderet Aristotelem trinitatis diuinæ cognitionẽ habuisse:cum id principiis eius sit plane contrarium.
Formam, quæ non nisi in materia esse põt secũdum Aristotelem cõmunicari pluribus eiusdem speciei indiuiduis posse:formam aũt:quæ in materia non est:cõmunicari non posse. Itẽ plures fore motores, si plures essent mũdi:non aũt posse distingui numero:nisi materiã habeãt.
Secũdũ Aristotelẽ, causam multiplicationis indiuiduorũ dũtaxat esse:ut species cõseruetur.
Principium primum & unum esse plene perfectũ:& sua ipsum ratione sufficiens.
De triplici usu articuli apud Græcos.
Tagathon in principio moralium Aristotelis ipsum bonum potius:q̃ summum bonum interpretandum esse.
Falso dici non aliud esse naturam, q̃ Deum. Caput. xix.

S Ed quãuis finem capitis aduersarius faciat:tñ ꝓpositi finem nõ dum facit. Verũ ꝓcedens ulterius capite etiã quarto:& quinto conatur Aristotelem corporis usu cognouisse trinitatem diuinã ostendere:Scriptũ esse ab Aristotele ait:principiũ:ultimum: & medium habere numerũ uniuersi:eaq; ipsa trinitas:quo in loco : cũ trinitatis nomen, inquit, cum articulo posuisset:dicens: τῆς τελάδος:summam trinitatem significare uoluit: quæ deus est. Alioquin fuerit alia præcipua trinitatis ratio:quod ne fingi quidẽ potest. Hoc argumẽtum tãtam habere uim dicit:ut & sibi:& cæteris recte sentientibus plene satisfacere possit. Dictum etiam ab eodem autore refert:homines quasi lege a natura accepta:uel ad cærimonias deorum hoc uti numero:& appellationes hoc pacto accõmodare:cum duo ambo dicamus:& & duos ambos : aut utrosq;, non omnes:sed de tribus hac appellatione primum utamur. Ex q̃bus arguere sic uelle uidet̃:ad quod impellimur a natura:& maxime in sacrificãdi ratione:id & profluit a Deo : & referendũ ad deũ est:cum quodcũq; in natura cõmuni cõtẽtum a prima impressum sit causa. Ergo quod in sacrificando seruãdum natura ipsa docuerit:id naturæ diuinæ attribuẽdum est. Item cũ homines oẽs a natura impellantur ad sensum trinitatis:sequitur ut ratio trinitatis naturalis ratio sit:ꝑindeq; trinitatẽ in Deo esse putãdum sit:natura enim ipsa impellens nihil aliud est:nisi naturæ autor ille:& creator:qui deus est:& cũ oĩs causa imprimat sui similitudinem in effectu:res autẽ naturalis sit dei effectus:sequitur, ut quod in hac pateat: idem in deo esse intelligẽdum sit. Eodem tendũt & quæ in primo libro de cœlo de supercœlestibus substãtiis modo plurali:modo singulari numero differunt̃:hoc enim trinitatẽ dei declarat. Ad de quod in problematibus quæritur:cur aquilo nocte ortus:nunq̃ tertiam lucem excedat. Redditur enim causa:ꝙ oĩa per terna perficiantur:& quæ minima sunt, per primam trinitatem finẽ assequantur:nam si omnia trinitate perficiũtur:quo autem unũquodq; perficitur : finis ultimus est:sequitur, ut trinitas sit ultimus finis:& bonũ ultimum rerum:sed tale bonum deus est:ergo deus trinus:& unus est. Hinc intelligi etiam facile potest trinitatem diuinã causam esse efficientem

tem omnium rerum.principium enim primum:& finis idem re sunt:q̃q̃ differãt ratione: ut in natura:& quauis arte manifestum est.Efficiens nãq; forma:& finis:coincidunt autore Aristotele:quod si trinitas sit finis ultimus rerum,ut demonstratum est:principium quoq; efficiens eandem esse necesse est.Ita fit,ut Aristoteles trinitatem sanctam & cognouerit:& coluerit.Hæc ex longa eius futilitate collegisse me fateor:& nulla forma ratiocinandi ab eo exposita: redegisse ad syllogismos:quẽadmodum ipse argumentari uelle mihi uidebat̃.Nam ipse quidẽ suum sensum ne exprimere quidem satis mihi uidetur.Conatur igitur Aristotelem ex gentili:& infideli apostolum facere:& quod peius est:cõtra sententiam autorũ sanctorũ:qui trinitatẽ nõ nisi ex fide posse cognosci arbitrantur.Cæterum quod Hieronymus scribẽs ad Paulinã dicit in illos: qui Vergilium de incarnatione filii dei locutum putarent, Puerilia sunt hæc:& circulatorum ludo similia:ac si sine Marone non possemus esse christiani.Idẽ aptissime dici potest in aduersarium nostrum:puerilia ab eo scribi:& ut minime uera:sic nullo pacto christianæ religioni utilia.Atq; ut latius doctrina hominis appareat:primum trinitatis diuinæ rationẽ principiis Aristotelis esse absonam:& cõtrariam,ostendam:Mox rationes:quas hic attulerit, patefaciam:falsas:leues:pueriles esse:& autoritates:quas allegauit,minime quo tendãt:ab ipso intelligi. Nam tertium illud Aristotelem dico:ne suspicatũ quidẽ fuisse trinitatis diuinæ rationem, declaratũ iam est eo loco:ubi trinitatem cognosci naturali quidem ratione non posse ostendi:& fide illũ philosophum caruisse:sine qua ipse quoq; aduersarius fatetur nemini posse cõtingere hanc cognitionem:nec uero reuelatione dignatũ:aut a libris hoc didicisse iudæorum:quãdo ne aduersarius quidem ipse uel peritiorem fuisse Aristotelem iudæorum libris:uel diuinitus reuelatum sibi habuisse trinitatis intellectum cõtendit:sed una rerum naturalium scientia id factum autumat.Ergo cum primo de cœlo Aristoteles mũdi unitatem inuestigaret:accepit uelut pronuntiatum quoddam:siue proloquiũ:ut forma:quæ non nisi in materia esse potest:cõmunicari pluribus speciei eiusdem indiuiduis possit.Forma autem: quæ in materia non est:cõmunicari nõ possit:utpote quæ per se ipsa subsistat:sed adiicit:ut si forma in tota materia est:cõmunicari cũ pluribus nõ possit.Ex quo itelligi potest:ut si diuina essentia:& deitas ipsa sit forma per se subsistens:nec in materia posita:nullo modo pluribus naturæ eiusdem personis cõmunicari possit: eius quidẽ ipsius philosophi sentẽtia:Nec dici potest Aristotelem hoc de cõmunicatione cũ distinctione substãtiæ:non de cõmunicatione cum unitate essentiæ cogitasse. Impossibili⁹ enim Aristoteli est:unam essentiam numero non in materia positã:cõmunicari pluribus numero distinctis:q̃ formã non in materia positam cõmunicari pluribus indiuiduis cum distinctiõe substantiæ:quippe cum in illo duo repugnent.s.formã subsistẽtem cõmunicari pluribus:& unum numero esse in tribus realiter distinctis:in hoc autẽ unũ tãtum illud obsistat:formam subsistentem cõmunicari pluribus.Item.xii.metaphysicæ plures fore motores arbitrat̃:si plures sint mũdi:nec posse distingui numero:nisi materiã habeant.Quod si plures personæ distinctæ numero sunt in diuinis cõuenientes in natura una:sequitur iudicio eius philosophi,ut distinguantur numero per materiam:quod absurdũ est:nec dici potest distingui per ꝓprietates relatiuas: hoc.n. non Aristotelis est:ut ex iis,quæ modo exposui:patet.Distinctio enim indiuiduorũ eiusdẽ naturæ per materiã est:nec possibile apud Aristotelem habet̃:ut suppositum cõstituat̃ in esse personali:subsistatq; nobilissimum per relationẽ:quæ minimæ entitatis est:nec fundatur immediate in substãtia:sed in quãtitate:qualitate:& actione:ut autor ipse in quinto metaphysicæ est:& iter prædicamẽta accidẽtis enumeratur:quæ &si a nostris theologis ita exponuntur: ut quod fide tenemus:non implicet sibi cõtradictionem:tamen hoc tuẽtis est sua:non mõstrantis:& Aristotelem itidem sensisse dicitur etiã secũdo de anima causam esse multiplicationis ĩdiuiduorũ: ut species cõseruetur:cum in uno indiuiduo cõseruari nequeat.At natura primæ substantiæ abstractæ conseruari in uno supposito potest.ergo autore Aristotele trinitatẽ in illa esse nõ necesse est.Addo etiam:quod in duodecimo metaphysicæ demõstratum est principiũ primũ:& unũ esse plene perfectũ:& sua ipsum ratione sufficiens.Nam si ipsum sufficit unum ad oĩa tuenda: quæ de Deo dicantur:frustra posueris plura:sicut & primo physicorũ scribitur.principia frustra esse infinita:quando tria sufficiunt:& cum generatio sit species motus:quodq; intelligit:& qđ intelligitur idem sit in abstractis substãtiis:nullus autem motus esse possit in primo motore: & abstracta ipse substãtia sit:non est:quod Aristoteles ex suis principiis cogatur ponere trinitatẽ: uel ꝓpter filii generationem:uel ꝓpter uerbi ꝓductionem:ita ratio trinitatis diuinæ non ex pricipiis Aristotelicis accipi potest:immo uero pugnat cum eis:& altius ad gtatiam reuelationis se refert:quæ si aduersarius animaduertisset:non frustra tam multa dixisset.Sed uenio ad ei⁹ argumenta.Atq; ad primum:quod a primo libro de cœlo sumitur:respondeo: male id ita sumi. Expositores enim:quorũ maior:q̃ aduersarii autoritas est:non ita eũ locũ exponunt:sed diuus

Thomas in primo sentētiarum. Non, inquit, trinitatem personarū ponēdam in Deo Aristoteles censet: sed cum in omnibus creaturis perfectio in trinario principium dico: medium: & finē appareat. Ideo ueteres numerum hunc seruandum in cærimoniis statuisse narrat. Idem in quæstionibus de ueritate: quæstione. xi. dicēdum, inquit, Aristotelem non trinarium numerum in Deo intellexisse: sed huius perfectionem numeri ostendere uult ex eo: quod ueteres hunc in sacris seruarint. Quod idem in prima etiam parte. q. xxxii. ar. primo refert. Albertus etiā tractans eundem locum. c. ii. Numerus, inquit, hic trinitatem rerū significat naturalium. quāobrem Pythagoras eo ipso colēdos esse Deos per sacra admonuit: quoniā eius actus apparet in naturalib⁹ rebus: utpote cum ita perficiantur. Reliqui uero expositores: quos enumerare lōgum est: in hac eadem sentētia sunt: ut Aristoteles: cū uerbis uteret̃ illis: non intellexerit trinitatem diuinā: sed trinitatē solū rei naturalis: cuius perfectio in ternario cōsistit: cū oēs eiusmodi res perficiant̃ suo principio: medio: & fine. Articulus uero: quē Aristoteles græce loquēs cōiūgit cū noīe trinitatis: nō summā: & præcipuā quandā rem significat, ut aduersarius credit: sed præterea usus ei⁹ est tum ad rei ipsius rationē: & formā: hoc est nō sub cōditione particulari suppositi huius: aut illius: sed sub ratione formali: in qua supposita cōueniant oīa: ut si cū dicere uelim hoīem: in quo particulares cōueniāt oēs hoīes: cum articulo dicam ὁ ἄνθρωπος: cum aūt particularē: sine articulo ἄνθρωπόν τινα tum etiā ad rē cognitā iam ei apud quē loquor tendit usus eiusdē: ut si discipuli inter se de suo doctore loquuntur: cum articulo nominēt necesse est ὁ διδάσκαλος. Res enim alteri cognita ab altero nominatur. Cum itaq; triplex usus articuli apud græcos sit: Aristo. cū uniuersitatē rerū naturaliū numero cōtineri pricipii: medii: & finis dixisset: hæc trinitatis habere numerū attulit cū articulo τῆς τριάδος: ac si diceret: non huius, aut illius particularis trinitatis: sed trinitatis ipsius simpliciter sub ratione trinitatis. qđ nō facit: ut trinitas abstracta in diuinis illa ītelligatur: sed qđ ex ꝓposito est: ea signiftcet̃ trinitas: quæ in materia est sub trinitatis simpliciter rōne: quæ cā formali singulis trinitatib⁹ est: sicut & forma hoīs addicta materiæ cū hoīs noīe spēm humanā significo. Sed aduersarius: ꝗ Leonardū aretinū audierat cōuertisse primo ethicorū libro τἀγαθὸν sūmū bonū credidit sēp usū eiusmodi articuli egregiā quādā & sūmā rē dicere: cū nec Leonardus recte cōuerterit: sed melius Ioānes argyropilus noster: q bonū ipm interpretatus est. Appetūt. n. oīa bonū nō rōne sūmi: sed ea qua bonū: & expetēdū est rōne formali: qđ per ipm nō p summū significatur. & licet aliquādo sūmū significetur: tñ nō semp: ut satis iā declaratū est. Hoc est illud aduersarii argumētū: in quo tātā uim eē dicit: ut plene & sibi & cæteris: q recte sētiūt: satisfaciat. sed ꝙ̃ imbecille ac friuolū hoc sit: iam oībus cōstat. quæ tñ de eo aduersarius prædicat: nō omni ex parte falso dicta uelim. facile. n. suo ut dicit auctori: & qdē plenæ satisfacere pōt. Ad secūdū cū a deo & in deo eē id in qđ a natura īpellimur dicit: Cōcedo id esse in deo: uerū nō eodē mō: sed ut effectus in sua cā est: nihil igit̃ ualet cōsequētia aduersarii illa: ꝙ a natura impellimur offerre deo aīal aut numerū pfectū: ergo id tale in deo est: quale a nobis offertur: ꝙ̃ seqtur ut in deo sit aliquo mō: qđ qdē & nos cōfitemur ex sentētia Aristotelis numerū ternariū esse in deo: ut effect⁹ in sua cā est: nec minus quaternariū: q in quadrupedis rōne cōtinetur. ꝙ̃ ne efficiēs qdē deus est iudicio Aristotelis: nisi in quātū qđ a secūdis efficitur causis ꝓprie: id referri quodāmō possit ad primā quæ pricipiū eēndi: uiuēdi: seruandi: depēdendi secūdis est sed tamē qđ nos dicim⁹ qcqd factū est: in deo fuisse & eē: ne Aristoteles quidē negare poterat: cū oīa unite in illo principio contineri, atq; ex eo depēdere fateretur: ꝙ̃ creatū & factū dicere recusaret. Ad tertiū nō sequitur trinitatē esse in deo: propterea quia trinitatis ratio naturalis est: ut dictū iam est. unite enī in deo sūt ea quæ distincta res pficiūt naturales iudicio Aristotelis. Ad rationē uero nec uere dicitur nihil aliud esse naturā nisi deū: ꝙppe cum natura nō deus sit: sed ex deo depēdeat, auctore Aristotele: & si istud quod male dicitur trahere ad meliorē sensum uelimus: ut natura quodāmō deus sit: quia dei uicarius quidā est: in quantū ea facit: quæ deus ab æterno uoluerit: tñ nō sequitur: ut si ternario res suas perficiat: ternario quoq; pficiatur ipse: qui naturæ autor est. Vt enī ille longe eminētior est: ꝙ̃ natura: sic & modo suæ pfectionis lōge superior est: ꝙ̃ ut trinitate perficiatur. quod itaq; in deo unitū est: id in natura distinctū ternario refert sui autoris summā & ineffabilē unitatē: quod idē & Synesius cyrenēsis philosophus illustris docet: cū dicat. Entia prima simplicia sunt: descēdens uero natura multiplici rōne uariatur. Plato, Proclus & oēs platonici idē sentiūt. Igitur ex Aristotelis sentētia: unitas quæ in deo est simplicitatis represētatur trinitate: quæ in reb⁹ naturæ est: scilicet modo quo fieri poterat meliori: quando impossibile erat ut simul & natura esset: & unitas seruaretur. Ad quartū nō sequitur: ut dictum sæpius est: eodem modo haberi in causa quod exprimitur in effectu. non enim quia homo bipes: aut equus quadrupes est: deum quoq; bipedē esse, aut quadrupedem dixeris. omnem autem causam imprimere suam similitudinē in effectu ita

ita intelligendum:ut pro subiecta materia:& pro natura ipsius effectus:modo quo fieri potest meliori similitudo exponatur. Quo fit,ut qm̄ forma producẽda in materia stare nõ poterat cũ unitate:sed optime ꝑ re subiecta cũ ternario staret:idcirco trinitas in re naturali sit:quæ in causa esse nõ potest:sicut & quadrupedis rationẽ distinctã sine qua equus stare nõ potest.in deo eẽ nefas dictũ est. Ad quintũ satis ante responsum est. Ad ultimũ:Aristoteles in eo problemate nõ ita usus est uerbo:ut argumentãdo aduersarius sumit. In tribus.n.& per terna ille ad exitũ deueniri dicit:quõ & medici ternariis diẽ criticũ.i.decretoriũ statuũt morbis. Sed aduersarius inexperiẽtia tum rerũ:tum græci sermonis putat πλήϑω. unũ illud semp significare: formaliter perfici:cũ nõ solũ formalẽ pfectionẽ:sed etiã exitũ rei & terminũ motus significet. unde & τέλος non mõ finẽ:cuius cã cætera agantur,significat:uerũ terminũ quoq;,& exitum ipsum actionis q̃obrem & ridiculũ dicere productũ ait Aristoteles illũ poetã:qui dixerit:habet ipsum finẽ:cuius ortus gratia est: finem.n.statui nõ omne exrremũ:sed quod optimũ est. Cæterũ si ita loqui aduersario placet:nõ referat:modo trinitate perfici ita intelligatur:ut per ternariũ aut ternarios ad exitũ uentũ sit:aut bonũ:aut malũ, Sic.n.æger quarto aut septimo die moritur:& flatus aquilonis:de quo Aristoteles differit:tertio finitur,id est desinit. Quo ita posito: queẽadmodũ arguit aduersari⁹:uideamus. Oĩa trinitate perficiũtur inquit.quo aũt unũquodq; pficit̃:finis ultimus est:ergo trinitas est ultimus finis. Respõdeo pfici trinitate bifariã.aut.n.fine,qui forma est pficit̃:aut fine,qui terminus & exitus motionis est,finitur:quod & ipsum perfici dici potest:præsertim si exemplo græci huius loqui uelimus:ut & perfecte periisse Aristoteles dixerit:quod in ultimo corruptionis iam est. Sed quid ulterius? Ergo inquit trtnitas est ultimus finis:& bonũ ultimũ rerum. Nõ sequitur bone uir:finem enim cuius causa cætera sint:non omne extremnm statuimus:sed quod optimũ est & forma. Quid uero dicam cum progrediens afferat conclusionem illam? Ergo hoc ultimum & bonum Deus est. Nam & siquis concesserit trinitatem esse bonum & ultimũ:non sequitur ut & Deus hoc sit.perficitur enim ununquodq; suo bono:& hoc ultimũ & optimum analogice est. Alioquin consequetur ex hac illatoria ratione aduersarii dialectici noui:ut asinus sit Deus. forma enim asini finis & ultimũ bonum: quo perficitur asinus,est suo in genere. Quod si omne bonũ & ultimum est Deus:forma asini est Deus:& asinus est Deus ratione aduersarii nostri:qui in eos errores dilapsus est:per ignorationem distinguendi. Sed correlarium eius uideamus. hinc & facile intelligi potest,inquit,trinitatẽ eẽ causam efficientem omnium rerum:principium enim primum & finis:idem re sunt:efficiens nanq; & forma & finis coincidunt. Formam esse finem uere ab aduersario dicitur: sed hoc nuper uti puto didicit:correctus a Theodoro nostro familiari:quippe agẽs aduersus Theodorũ hoc argumento mãdauerat suis literulis:Generatio inquit:nihil aliud est q̃ inductio formæ in materia :nnde si forma generatiõis sit finis:sequit̃ idem sibiipsi finem esse:quod ridiculosissimũ inuenitur. Hæc ita antea sentiebat & scribebat:nũc uero postq̃ responsione Theodori meli⁹ sentit:formã esse finẽ cõfitetur. Sed sit ita:ut tria hæc ueniãt sæpe in idem autore Aristotele.nã homo hominẽ generat:& equus equũ. Verũ quid tãdẽ? Ergo inquit trinitas:qui finis est:efficiẽs quoq; est. Ridicula res.quasi coincidãt semper:ita argumentat̃. At non semper hæc conuenire: sed sæpe:hoc est:quoties quod efficit idẽ sibi specie efficit:Aristoteli placet. Aliter enim sequetur ut cœlũ aut sol sit homo:cũ in generando hominẽ:finem hominem habeat:quod & aduersarius usus est argumento cũ demonstrare uellet hominẽ esse cœlo prestantiorem. Adde q̃ si finis & efficiẽs cõueniunt in diuina trinitate:ad aristotelis sensum:quo aduersarii ratio fundat̃:sequitur ut trinitas diuina:efficiat trinitatem sibi eãdem specie. Cæterum trinitas nec finis est is: quẽ aduersarius putat:ut declaratũ iam est.nec efficiẽs esse potest:& longe minus ad deũ referri hæc possunt. Sed ipse fallitur:& miscet confunditq; res:quarum conclusiones monstta plane sint contra naturæ rationem.

Confutatio & solutio octo argumentorũ aduersarii:quibus demonstrare se putat aristotelẽ uoluisse mundum ex nihilo esse productum.
Sententia aristotelis non modo ex nihilo productum esse mundum:sed nullo mõ eẽ ꝑductũ.
Apud aristotelem pro principio haberi:nihil fieri ex nihilo.
Mundum esse ingenitum:sempiternum:& necessarium secundum Aristotelem.
Aueroem aperte tenere q̃ ex nihilo nihil fiat:& contrarium tenentes reprehendere.
Auicennam ab Auerroe reprehendi:q̃ ex nihilo aliquid fieri posse contra philosophorũ sententiam existimauerit.
Alberti sententia non posse a principiis aristotelicæ disciplinæ accipi productionẽ rerum ex nihilo:quod etiam Ericis & diui Thomæ sententia confirmatur. Caput.xx.

Ransit aduersarius ad mundi creandi rationem & ꝙ Platonem audierit scripsisse mũdum esse creatum ex materia: conatur capite suo sexto.viii.ix.x. demonstrare Aristotelem opinatum ex nihilo mundi productionem: ut ueriorẽ christianũ faciat aristotelem quasi Plato ex materia sensibili præsupposita mũdum creatũ putauerit: quæ cũ probare studeat sic argumentari uelle uidetur. Deus prima causa efficiens omnium rerum est: autore Aristotele qui.xii.metaphysicæ libro, cœlũ & naturam depẽdere ex deo ait: hoc enĩ produci & effici est. & secũdo de generatiõe: deũ cõpleuisse totũ faciẽdo cõtinuã generationẽ. & primo de cœlo: & tertio de anima: deũ & naturam nihil facere frustra. hoc enim indicat: deũ esse efficientẽ causam principalem: Naturam autem causam instrumentalem. Item cum Deus causa finalis rerum omnium sit: finis autem & effeciens in deo concidant. Agit enim propter seipsum Deus, sequitur ut deus sit causa efficiens omniũ: & proinde mũdi, de quo agit. Itẽ causa quæ est actus purus: nõ agit per motũ: neq; ĩ tẽpore: & ꝓinde nõ ex potẽtia materiæ alicuiꝰ: nec subiectũ ullũ materiale sibi præsupponit: quia sic per motũ & in tẽpore ageret. Deus autem est causa: quæ actus sit purus: ut duodecimo metaphysicæ demõstratum est: ergo deus sine motu & tẽpore agit: & nihil præsupponit: & ꝓinde ex nihilo producit. Itẽ cã oĩpotẽs nihil in ꝓducẽdo sibi præsupponit. nã nisi eius potentia ultra subiectũ materiale se extenderet: nõ oĩpotẽs esset. sed deus est causa omnipotens: cũ enim actus sit purus sine ulla potentia passiua: habeat infinitã potentiã intensiue nõ extensiue, necesse est: proindeq; oĩpotens sit: ergo Deus ex nihilo oĩa producit. Item necesse fuit ut Dei omnipotẽtia aliquo modo manifestaret: quod cum non alio modo fieri posset: nisi per productionẽ ex nihilo: ita enĩ potẽtia infinita requirit: quæ super distantia infinita: quæ inter ens & nõ ens terminos creationis est: præualeat: ideo cũcta ex nihilo Deus produxit. Item dari primã simpliciter causam efficientem in ordine causarũ efficiẽtiũ necesse est ut secundo metaphysicæ demõstrat. Hæc aũt deus est: quæ causa cũ nihil præsupponat sua rõne: nã nisi ita esset: non prima simpliciter: sed in genere esset: ageret enim in subiectũ & per motum: sequitur quod deus propter primam causalitatẽ efficientis causæ: nihil sibi præsupponat: sed ex nihilo agat. Item cum tria principia sint agentia: ars: quæ formam accidentalẽ producat: non attingens substãtiam: natura: quæ formam producat substãtialem: non attingẽs materiam: & deus quod potius primo: secundoq; est: cum ex eo illa dependeant: sequit ut hoc simpliciter possit producere: & nihil agendo præsupponere sibi: atq; ita ex nihilo facere. Item si unũquodq; resoluit in sua principia: ut domus in lapides: & ligna: ex quibus constituta est: mũdus quoq; si resolueretur: ad id reuerteretur: ex quo factus est. at remota uolũtate diuina reuertet ad nihilũ: ex nihilo ergo factus est. His rationibus persuasus aduersarius, Aristotelem mundi productionem sensisse: & ex nihilo arbitratur: quæ ipsi quidem potissimæ quædam habẽtur demõstrationes. Cæteris uero etiam mediocriter eruditis: sophismata sunt: & solui facillima. Sed prius, q̃ soluam ineptias istas: explicabo sentẽtiam Aristotelis: & expositorum: impossibile esse nõ solũ ut ex nihilo: sed etiam ut omnino productus sit mundus: aut creatus: nihil enim refert: apud philosophum hunc: siue productũ: siue creatũ: siue factum: aut generatum dicis. ergo nihil ex nihilo fieri inter omnes constat. Quod & Aristoteles primo physicorum pro principio accipit. quod siquis aliquid ex nihilo factum: siue productum dicit: aduersus Aristotelem enuntiat. Nihil enim fieri posse: & aliquid fieri posse: sibi inuicem pugnant. Nec recte dici potest hoc intelligi de productione rerum per motum: quæ materiam præsupponat: nõ de simplici emanatione rerum: quæ nihil præsupponit. Hæc enim distinctio non ex sensu Aristotelis est: sed eoꝝ, qui Aristotelis opinionem non pugnare cum creatione ostendere uelint. Quod & ipsum non tollit: quin Aristotelis senserit mundum non productum. Hic enim philosophus nec uerbo usus est tali: ut & aduersarius ipse fatetur: nescio quo admonẽte: nec suis pricipiis indicat simplicem illam emanationem: ut quamuis non explicite: tamen implicite dicta elici possit: nisi quis cœli, naturæq; dependentiã: emanationẽ interpretetur: quod uel nos facile concesserimus. Iam uero is primo physicorum libro: cum materiam primam ingenitã esse probare uelit, accipit rationem: quod si generaretur: præsupponeret sibi aliquod aliud subiectum: & in octauo eiusdem operis: omne, quod fit, inquit, possibile est fieri: alioquin ĩpossibile esset id fieri: & quod esse possibile est: id ex materia est: quæ est in potentia ad formam: in quinto etiam metaphysicorũ potẽtia actiua est, inquit, principium mutandi alterum: qua alterum est. Quod & in octauo eiusdẽ operis repetit: ubi Commentator definitionem hanc dicit esse priorem omnibus definitionibus eorum: quæ nomine potentiæ appellãtur: ut principium sit mutandi alterum: qua alterum est. Item eodem in libro scriptum legimus. Siqua substantia est forma sine materia: hanc protinus per seipsam esse ens: atq; unum: nec ullam habere causam: quæ se faciat ens: & unũ: ita patet nullam aliam productionem intelligi ab Aristotele: nisi eã: quæ per motũ sit: subiectũq; præsupponat:

supponat: quando quidem in libris metaphysicis ita loquitur: ubi non de motu: non de natura: non de aliquo eiusmodi agitur: sed de ente ipso: qua ens est. Profecto si ad physicam tantum producendi rationem hæc redigenda putaret, ut aduersarius credit, non ea parte philosophiæ: qua res diuinas tractare uellet potentiam definiret actiuam per mutationem: nec diceret potentiam immutandi esse primam in genere potentiarum: si potentiam creandi illam agentem sine motu ullo pacto admitteret: neq; negaret formam sine materia subsistentem habere causam sui esse: nisi materiam semper in productione præsupponi arbitraretur eē necesse. Quid uero mundum ingenitum: sempiternum: & necessarium esse diceret: si productum putaret? necessariū enī id esse uult: quod nullo modo posit non esse. at si creatus ex nihilo est: potest nō esse: cum ita eius naturæ conueniat non esse: & habeat esse a causa externa: & prius naturæ ordine conueniat non esse, quam esse: quod necessarii rationi repugnat. Quamobrem Auicenna opinatus est: quod creatur a primo: possibile esse sua natura: & necessarium causa externa. quam opinionem Auerroes improbat in primo de cœlo cōmentator, quo diligentiorem neminem Aristotelis opinionum fuisse omnes arbitrantur: quapropter in allegandis expositoribus hunc in primis censui adducendum. Hic igitur in primo physicorum cōmento octuagesimo primo: exponens locum Aristotelis illum ex nihilo nihil fieri, hæc refert. Qui generatum esse quicquam ex non ente dicit: cōcedat alterum de his duobus necesse est. aut enim, ut mutatum sit sine mutatione: aut, ut mutatio sit in mutatiōe: quæ impossibilia sunt. Sed iuniores: hoc impossibile recipiunt: scilicet assueti: quoniam a pueritia id audiant. Cōsuetudo enim natura altera est. Nunquid dubium sit ne iudicio Auerrois ex sententia Aristotelis impossibile sit aliquid ex nihilo fieri. Hoc igitur primum ex Aristotelis opinione accepimus ab Auerroe: ut nihil productum ex nihilo esse possit. Secundum autem in octauo physicorum cōmento quarto: ad hunc modum. Conuenit inter ueteres omnes autores: ut ex non ente puro nihil generetur: sed assertores, & Sarraceni nostri: negant principium hoc: & possibile putant: ut ex nihilo aliquid generetur: cuius erroris causa est: quod plura uisu incomprehensibilia generentur a rebus uisu comprehēsibilibus: nam ratio: quam afferunt ad id probandum: ꝙ subiectum necessarium agēdi diminuit autoritatem agentis: uulgaris & friuola admodum opinio est. Agens enim si agere non potest quicquā impossibile: dicendum non est amittere suam autoritatem: sed rem: quæ impossibilis est: effici posse arbitrari. Id certe falli & decipi est. Ita Auerroes consector intimus Aristotelicæ disciplinæ: & principium hoc per se notum esse existimat: nihil ex nihilo fieri: & christianos iudæos: & sarracenos: qui creatum esse ex nihilo opinantur: impossibile sibi admittere: assertores enim & loquentes hos uocat: quoniam sine demonstratione loquātur: & tantum asserant. Rationem enī illam, ꝙ subiectum requiritur in actione agentis imperfecti: non perfectissimi & infiniti. Friuolum esse arbitratur: cum fieri non posit: ut aliquod agens rem impossibilem faciat: quale est ex nihilo quicquā fieri: idq; non esse in potentiam & defectum agentis: quando dignius id nō posse, quam posse Deo est. Falli item: ac decipi eum: qui credit ex nihilo posse quicquam fieri aperte exponit. Ex quibus latissime patet aduersariū loqui ex opinione fidei nostræ: & Platonis nō Aristotelis: sed Auerroes, uel super tertio physicorum idem fatetur: ubi & Auicennam reprehēdit: ꝙ aliquantulum dissentire uisus fuerit in opere de substantia orbis a communi philosophorum consensu: ut nihil ex nihilo posit fieri. Quod si opinio hæc Auicēnæ aperte ab Auerroe improbatur: ut a sententia Aristotelis aliena: nemo utiq; potest sine reprehensione attribuere Aristoteli creationem ex nihilo factā: plura etiam Auerroes de hoc locis aliis affert improbādo: q̄le uel illud est: quod in duodecimo metaphysicæ: cōmento decimonono, his uerbis exponit. Qui aūt creationem statuunt: ens totum ab agente creari ex nihilo aiunt: nec esse necesse: ut materia sit in quam agat. Totum enim ipsum creari: quæ quidem opinio assertorum legis tum nostræ: tum christianorum est: & quidē Ioannes christianus possibilitatē non esse nisi in agente ait: ut Alpharabius narrat libro de entibus mutatis. Auicēnæ quoq; opinionē loco eodē meminit: quæ datorē statuit formaꝝ: ut agentia naturalia disponāt tantū materiā ꝑ qualitates primas. Forma aūt detur aliūde. Memorat etiā Anaxagoræ opinionē de formaꝝ latitatione. Postremo Aristotelis affert sñiam: ut agēs faciat cōpositum ex materia & forma: idq; certo modo mouendo, & immutando materiam: donec exeat de potētia in actū: atq; educendo nō inducēdo: ne creatio ex nihilo sit: sed ꝓsupposito semp subiecto: agens extrahat in actū: quod in potentia est: & quodāmodo latitat: quo fit, ut & latitationi Anaxagoræ aliqua ex parte assimiletur: & creationi uidelicet: quatenus, quod potentia fuerit: actu ex nihilo quodammodo existat. Addo quod super eodē libro cōmento quadragesimo quarto cōtra Auicennā ab eo dicit̄ de intelligentiis. Aiunt, inquit, quasdam intelligentiarum consequi: quasdā, ut causatū causam: primam

uero unã esse debere:ac simplicem:a motore autem primo ꝓuenire aïam primi cœli: & motorem orbis sequentis:atq; ita esse necesse:ut nõ sit simplex:& habeat causam priorem. Quæ ratio imaginaria est. Nullus enim ibi prouentus:nulla consecutio est: aut actio: ut dici possit unam actionem consequi unum agens tantum. Causa enim & causatum ibi eo modo est: quo intellectum esse causã dicimus intelligentis. Quod cũ ita sit possibile est:ut qđ est per se intelligentia & intellectum:Id causa plurimorum entium sit:in quantum uarie intelligũtur. Idem mox. Verborum autem,inquit,consuetudo illa apud iuniores:ut a tali motore: talis proueniat motus:aut prosequatur:aut producatur:aut procedat:& reliqua id genus nõ uere de abstractis substantiis prædicantur. Hæc enim omnia dispositiones sunt agẽtium superficie tenus: non ueræ. nihil enĩ prouenit ab agente, ut dixi:sed tm̃ extrahære in actũ: qđ est in potentia ĩterest agẽtis. Itaq; cũ ibi potentia nõ sit:nec agens est. Intellectus utiq; tãtum, & intellectũ ibi est ꝑficiens & ꝑfectũ:quẽadmodũ artificia alia ab aliis ꝑficiscuntur eo, ꝙ sua prĩcipia alia ab aliis trahunt: demũq; oĩa reducunť ad idem uniuersale artificium:unde sua quæq; principia accipiant. Quamobrem scientia proprior primi dei est:quæ in prima philosophia continetur:scientia uero propria principiorum:quæ sub illo sunt:similis est sciẽtiis particularibus:quæ primæ philosophiæ subiacent:ut Nicolaus peripateticus in suo de philosophia primo opere refert. Quod autem a Platone scribitur:creatos esse a primo deos:quibus præciperetur:ut mortalia animalia ipsi crearent:primum autem illũ creatorem requieuisse:ac uacuum labore mansisse:non est ita intelligẽdum:ut uerba sonant. Quinto etiam libro eiusdem operis exponens locum de necessario, hæc refert. Si sunt entia simplicia:æterna, & ĩmutabilia:ut declaratum alibi est:nullum illorũ acquirit sibi esse necessarium:ab alio:neq; est quicquã in illis extra naturam. Hæc Auerroes. Sed redigamus ad summam:quæ huius Aristotelici autoris sententia contra aduersarium dicit:opinionem Auicennæ statuentis creationem esse omnino repudiandam. In intelligentiis nõ esse causam, & causatum:nec agens, & actum:sed intelligens, & intellectum:quoniã aliam alia ĩtelligit: ĩtelligendoq; perficit. Agens nulla alia ratione dici agens:nisi quia extrahit ad actum, quod in potentia est:& proinde semper agens præsupponere subiectum materiale: nec esse possibile: ut nullo præsupposito ipsum agens producere quicq̃ possit. Intelligẽtias esse entia necessaria per se:ac sibi esse necessarium:ab alio non acquirere. Item Platonis uerba non ita esse exponẽda:ut sonant:quæ cum ita sint:constat latissime aduersarium falso per ignorãtiam attribuere Aristoteli creationem ex nihilo. Sed alterum testem:& hunc grauissimũ adducam: Albertum Aristotelicæ scholæ familiarem:ut q̃ aduersarius erret, magis:magisq; explicet. Hic duodecimo metaphysicæ tractatu ultimo capitulo septimo, ita concludit. Incertus est nobis motorum numerus cœlestiũ corporũ cum suis motibus. Ideoq; Aristoteles dubiæ locutus de his est. sed quoniam per rationem causandi nihil aduersus hæc comprehẽdi possit. ideo aut nihil omnino de his differit:aut talia esse reprobat. Cæterum sunt, qui neutram harum uiarum sequentes putant sese per uiam philosophandi incedere. si philosophiam cũ theologia confundant: ab uno simplici primo agente per essentiam:non est nisi unũ inquiunt. Itaq; siquod ab aliquo est:multum & multiplex sit:non id a quo est:agit per essentiam. Videmus autem non alterum per alterum cœlum produci inesse:nec omnino generari ex materia:ipsumq; multiplex esse & uariũ. Ergo producitur inesse ab aliquo agente per electionem. Hoc enim multa agit unũ existens, ut uult: & causat ex nihilo:cum non indigeat materia præiacente:ꝑpter suæ infinitæ uirtutis excessum supra omnis agentis rationem. Sed nos ut supra diximus:non positiones has tractare hoc loco uolumus. Non enim hoc negocio nisi sententiã peripateticorum instituimus explicare. Quæ autem a Platone dicuntur:maneant quoad possunt:donec ab aliquo exponantur. Theologiæ uero ratio nostræ:non cum philosophorum principiis conuenit:quoniam reuelatione: inspirationeq; diuinitus hæc fundatur:non demonstratione humana. Sic Albertus negat a principiis Aristotelicæ disciplinæ accipi posse:productionem rerum ex nihilo:& deum esse agens per electionem multa producens:& propter suæ infinitæ uirtutis excessum: nulla ægens materia: sed a theologia tantum hæc accipi posse fatetur:quæ per reuelationem habeatur. Verum aduersarius, quod peculiare fidei est:ad peripateticam scholam refert:& quod nostri theologi pœnitus repudiarunt:ipse tueri:& ad sacram ducere aulam contendit. Erix andauensis doctor egregius ex Aristotelis opinione, inquit, Trifariam aliquid dici se habere ad esse potest: aut enim, ut ex se sit formaliter necessum esse: & ab alia causaliter: aut ex se sit formaliter necessum esse: & ab alio dependenter. Aut tertio:ut ex se sit possibile esse:& ab alio habeat esse necessariũ: qa causa possibile illud necessario causet. Primus modus cõtradictionẽ ĩcludit:nã quod causatũ ab alio est:id de se est nõ ens:& possibile esse:quod autem de se est necessũ esse:nullo mõ possibile est:

Ergo dicendum est Aristotelem addidisse hunc modũ notando cõtradictionem:& quia putauerat intelligẽtias habere necessariũ per se esse:negauit eas a prima causaliter depẽdere. Tertiũ etiam modum negat:qui similiter contradictionem includit: ut Comẽtatoris iudicio patet in duodecimo metaphysicæ. Contra Ioannem grammaticũ. Male,inquit,a Ioanne grammatico dicitur:motum de se posibilem posse ab alio perpetuari. Substantia enim posibilis perpetuari non potest:atq; ita substantia perpetua non est ab alio:quoniã si ab alio esset: perpetuaretur; quæ posibilis de se esset:ꝙ oppositum sententiæ autoris est. In primo etiam de cœlo idem exponens locũ illum. Imposibile est ne generabile deueniat ad corruptionem. Si inueniretur,inquit,aliquod generabile:æternum: possibile esset: ut natura possibilis mutaretur in necessariã naturam. aliter enim esse non potest:nisi aut altera in alteram mutetur natura. Aut duæ naturæ contrariæ sint in eodem. Reliqum igitur est:ut ex tribus his modis secundus tãtum ab Aristotele probetur:hoc est ut aliquid habens formaliter ex se necessum esse. Dependeat ex deo: non ut a causa efficiente:sed finali & perfectisimo entium omnium: in hac sententia nonnulli etiã moderniores doctores sũt. Tertium testem fide dignũ referam: diuum Thomam Aristotelicæ disciplinæ peritisimum:qui in prima parte quæstione quadragesimaquarta: articulo secundo: quærẽs an materia prima sit facta a Deo: Veteres,inquit,philosophi paululum ueritatis cognitionem attigerunt. primi enim illi rudiores adhuc, nulla entia nisi corpora sensibilia esse putauerunt:ponentesq; in his motum,non nisi per aliqua accidentia motum consyderarunt. Verbi gratia,secundũ raritatem:densitatem:aggregationẽ:segregationem: & cum substantiam ipsam corporum incausatam statuerent:causas aliquas reddebant accidẽtalium mutationũ: amorem:litem:intellectum:aut huiusmodi aliquid. Tum processu temporis distinguere formã substantialem:& materiam:quam ponerent incausatam excogitarũt:& mutationes in corporibus secundum formas essentiales percipere inceperunt. Sed earum mutationũ causas uiliores quasdam esse uoluerunt:ut circulum obliqum:aut Ideas. Sed consyderandum materiã contrahi per formam ad speciem sibi determinatam:ut substantia alicuius speciei per accidens sibi adueniẽs contrahitur ad determinatum modum essendi:ut homo per album. Vtriq; igitur illi consyderarũt ens particulare: uel in quantũ hoc ens:uel in quantum tale ens:atq; ita causas agentes particulares reddiderunt. Sed ulterius alii studio progressi se altius erexerunt ad consyderandum ens:qua ens est:atq; ita contemplati sunt causas rerum non solũ qua hæc:aut talia sunt:sed etiã qua entia sunt. Hoc igitur,quod causa entibus est:in quantum entia sunt: causam esse oportet nõ modo in quantũ per formas accidentales talia sunt:uerum etiam secũdum unũquodq; ad esse eorum pertinens quoquomodo. Atq; ita materiam etiam primam statui causatam: a causa entium uniuersali. Ergo ad primũ dicendum. Aristotelem loqui de fieri particulari:quod & de forma in formam:siue accidentalẽ:siue substantialem. Nos autem loquimur de rebus secundũ emanationem earum ab uniuersali principio essendi:a qua quidem emanatione materia nõ excluditur:licet a primo modo faciendi excludatur. Sic diuus Thomas. primum ueteres philosophos totam substantiam rerum naturalium incausatam esse existimasse productionem tantum accidentium statuentes refert. secundo Platonem & Aristotelem indicat: qui productionẽ particularem animaduertentes formam substantialem produci:materiam autem primã improductam & ingenitam:utpote primum subiectũ & cuiq; facturæ subditum existimarunt. Postremo ad eos uenit:qui ulterius pergentes consyderauerunt ens simpliciter:& materiam quoq; a Deo esse productam putarunt:Platonicos indicans,qui hæc apertissime dicunt. Quod si testimoniũ uel huius doctoris sancti,Aristoteles non inter eos enumerandus est:qui productionem rerum uniuersalem:& entis simpliciter poneret:sed inter eos,qui productionem tantum particularem attigerint:sequitur prorsus:ut Aristoteles non consyderauerit productionem materiæ primæ: & proinde ne creationem quidẽ ex nihilo:de Platone uero:cuius nam opinionis de hac re fuerit:& in secundo dictum est latius:& post hæc clarius dicetur. Nunc ad respondendũ argumentis aduersarii uenio. primum:dependẽtia cœli fundatur:& eo,ꝙ Deus fecerit generationẽ continuam:& sæpius dixerit idem autor Aristoteles deum facere. Hinc enim aduersarius putat causam esse deum efficientẽ omnium rerum. Ratio quam sibi potissimam arbitratur: & sæpius repetit:hæc est. Sed ꝗ leuis:& infima sit:facile iam ex iis:quæ exposuimus:intelligi potest. Depẽdere enim quod ἐξηρτῆσθαι Aristoteles dixit: nõ efficientiã,aut creationẽ mõstrat:sed aut finẽ: cũ res unaquæq; ex suo depẽdeat fine:aut si propriã termini significationẽ & usum frequentẽ sequamur: sitũ dicit partis fundatæ ĩ altera parte:sine qua esse nõ posit:atq; plurimũ refert:creari aut effici:an dependere dicas: si sentẽtiã Aristotelis seq uelis:& usum seruare uerboꝝ: quẽ ipse ꝓbauerit. Alimentũ enĩ augeri,& δημιουργεῖσθαι qđ creari ẽ: a calore dicit ĩ libro de sensu:& in corde,prĩo uim ẽẽ creantẽ sanguinẽ:in secundo de ꝑtibus aĩaliũ:in quo & sanguinẽ crassiorẽ:

calidioremq; ποιητικώτερον: ideſt efficientiorē eſſe uiriū corporis aſſeuerat: Videlicet cū cauſā efficientē alimenti:ſanguinis:uiriū uelit explicare. At uero cū partium ſitum reſpectū & copulationem certam exponit:non effici,aut creari dicit:ſed dependere: uelut in primo de hiſtoria animalium ex medio renum uenā dependere ſcribit:& in quarto de partibus animaliū,omentum ex medio uentriculo dependere. Non enim uel renes uenam:uel uenter omentū creat:ſed principium eſt:ſine quo ſtare ad totius compoſitionē non poſſit ea pars:quæ inde dependeat. Vt igitur in his dependendi ratio partium copulationem ſecundarū in primis & principalioribus fundatam ſignificat:ſic in uniuerſæ naturæ ratione intelligendum eſt:id quod duodecimo metaphyſicæ ſcribitur cœlum & naturā ex principio:quod Deus eſt dependere:& primo de cœlo ex æuo:immortali:diuinoq; dependere. Cæteris partim apertius: partim obſcurius eſſe & uiuere. Nominat hanc uniuerſam naturam apertius Ariſtoteles in primo politicorum libro: cū dicat. In omnibus:quæ ex pluribus ſiue continuis:ſiue diuiſis conſiſtunt:& unum aliquod fiūt: inſpici imperans,& imperatū:id q; ex uniuerſa natura ineſſe in ſingulis animatis. Non itaq; deū efficere aut creare putandum:eo q; dependere ex illo uel naturam:uel uitam ſcriptum eſt. Sed ad aggregati rationem referendum,q; ueluti partium modum:tum eſſentialium:tum etiā integralium recipere poteſt:aut certe ad finem:cum a ſuo quodq; dependeat fine:ut dictum eſt: & finis qua finis eſt:eſſe non poſſit efficiens cauſa. Quod ſi aduerſarius ſignificatum dependentiæ: ita intelligens ut nos exponimus:uerbo tamen efficiendi:& creandi abutitur ad eundē ſenſum non plus peccat,q̄ q; improprie loquitur. Sed ſi quoniam cauſam eſſe Deū:ut mundus ſit audit: ideo & efficere putat:longe aberrat:non enim,q; cauſa ſit eſſendi: idem propterea,& efficiendi eſt. Iam aīa cauſa eſt:ut homo ſit:ſed tamen non eſt:quæ efficiat hominem:niſi in quantū id efficit:cuius forma ipſa anima eſt:quod deo,& nos ex Ariſtotelis opinione tribuimus: ut per cœlum efficiat:quæcunq; ab ipſo cœlo immediate efficiunt. Vnde,uel alterius loci ſolutio patet: quo libēter aduerſarius uoluitur. Facit enim & Deus: & quidem bonitas, atq; diuinitas ſemper ſecundum ſuam naturam cauſa melioris in rebus contingentibus eſt:ut in ſecundo de generatione animalium dicitur:ſed per motum cœleſtem,& naturam. Cum enim duplex ſit ratio cauſæ efficientis:aut enim per ſe:aut per alterū hoc eſt: altera unde principium motus ſimpliciter: altera quæ forma eſt eius:quod ſimpliciter moueat & efficiat: Deus non ita cauſa efficiens eſt: ut quod ſimpliciter moueat:ſed ſicut id quo actu quicq̄ iam ſubſtās moueat & efficiat: quomodo & animæ cauſam efficientem tribuimus. Quod enim forma hominis eſt: qui ſimpliciter & proprie agere dicatur:ideo,quæ ab homine effectiue agantur: hæc ad formam quoq; referētes dicimus ab anima effici: quanq̄ melius dici poteſt anima effici,q̄ ab anima:teſte Ariſtotele primo de anima. melius,inquit,fortaſſe ſit non animā dicere miſereri:aut diſcere: aut intelligere: ſed hominem anima. Atq; lōge improprius dici exiſtimat:ſiquis texere: aut ædificare animam refert. Atqui texendi:ædificandiq; principium:unde motus anima eſt. Sed quoniam ita principium efficiens eſt:ut non ſimpliciter ſit:ſed in quantū forma eſt eius: quod ſimpliciter & ꝓprie efficiens texendi:ædificandi ue eſt:ob id inepte anima dicitur texere:aut ædificare: & lōge ineptius dixeris deum efficere cœlum:aut ex his aliquid:quæ cœlū ſuo motu efficiat iudicio Ariſtotelis. Nec enim anima efficit hominem quāuis principium ſit actiuum:nec deus cœlū: quāuis nō paſſiuum:ſed actiuum principium ſit:de quo ſit & ſeruetur cœlum:atq; natura. Cū itaq; aduerſarius dicit deum feciſſe & facere continuam generationē:Idq; ad Ariſtotelē autorem refert,diſcat:ita deum feciſſe & facere ſentētia Ariſtotelis:ſic ut anima texit:atq; ædificat. Idq; nō ſolum ex ratione diſciplinæ Ariſtotelicæ colligi: ſed uerbis etiam eiuſdem autoris exprimi in libro de mundo ad Alexandrum regem. Cum deum dicat genitorem omnium, quæ in mūdo efficiuntur eſſe:nō q; ipſe operator ſit:ſed quoniam cœli opera: quod primum uirtutis diuinæ particeps eſt:omnia faciat:diſponat:gubernet:conſeruet. Tale eſt argumentum aduerſarii: quo præcipue fretus Ariſtotelem chriſtianum non dubitauerit facere. Sed attendendum quod adiecerit:naturam cauſam eſſe inſtrumentalem. Sibi enim ipſe contradicit: cum ſuperiori tempore ſcribēs ad Heſaiam contra Platonem demonſtrare uoluerit:ex ſua opinione: naturam eſſe nō poſſe cauſam inſtrumentalem:rationeq; uteretur:quod inſtrumentū ſeparatur ab eo, quod per ipſum efficitur. Natura autem non ſeparatur a rebus:quas efficit naturalibus:ſed altera tūc noſtra reſponſione emendatus didicit captiunculam ſui argumenti: & intellectum inſtrumētalis cauſæ ex opinione Platonis:quem non parum probaſſe uidetur quando, quod ante reprehendebat:eo nunc decorare Ariſtotelem ſtudet. Sit igitur natura cauſa inſtrumentalis. Idq; Ariſtotelem uoluiſſe,concedo:quando eum non ſolum hoc:ſed omnia Platonis ſui præceptoris placita animo coluiſſe intelligo: quanquā interdum uerbo præceptorem urget: & imperitos fallit. Sed quid nam ſi natura ſit Dei inſtrumentū: fecerit ita profecto Deus mediante natura: ut

& anima mediante corpore. Verum naturam ipsam nunquã nec fecit: nec facit. Ad secundũ. Finis & efficiens: & si concidunt: siue conueniunt in idem: tamẽ quoniam deus nihil imediate efficit: ut ostensum est: frustra ita arguitur: & licet idem Deus & finis sit, & efficiens: tñ quia non per se: sed per aliud efficiens est: nihil hoc aduersariũ iuuat: ut deus ex nihilo faciat. Ad tertium theologorũ nostrorũ sũt ista: quibus nos quoq; adhæremus: nõ Aristotelis: ut iam expositũ est. Nã sentẽtia eius qdem autoris nihil effectiue: nisi mediãte cœlo a Deo agitur. Cœlũ aũt semp subiecto p̃supposito efficit: quicqd efficit: cõtra, inqt, si per motũ & tempus: & subiectũ agit: esse actus purus nõ potest. Immo uero potest: nõ enim suæ puritatis rõne imposibile etiã agere debet: quale istud est: ex nihilo aliqd fieri. Quod enim separatũ a materia est: non posse imediate materiã immutare, autor Aristoteles septimo metaphysicæ est: quẽ locũ exponens Auerroes. Imposibile est, inqt, ut formæ separatæ imutent materiã nisi corpore mediante non mutabili: scilicet cœlesti. Ad quartũ. Si omnipotentiã accipit eo mõ: quo nostri theologi: ut deus facere posit imediate: nec repugnat fieri a Deo quicqd nõ implicat cõtradictionẽ. Respondeo talẽ omnipotentiã remotã esse ab Aristotelis opinione: qđ & cæteri oẽs theologi nostri: & Scotus doctor insignis fatetur: & rationẽ cur a philosophis iposibile uocatur: ut deus ita omnipotens sit: ut imediate efficere posit: illam reddit: q̃ principiũ necessarium: & oĩno perfectum ad nihil immediate cõtingenter se habet. Ita enim fit, inqt, ne Deus posit omne posibile causare: cum hæc nouitatis ratio assignari non posit: neq; ex parte principii: quod necessariũ est: neq; ex parte alicuius impedimenti: qñ principiũ ipsum perfectisimũ, & in impedibile est. Sequeret̃ etiã si deus creare posset oẽm effectum sine causa secunda: ut & facere posset: quo nulla causa secunda haberet propriã actionem: & essentiã propriam. Quod absurdum oĩno est: ut Comẽtatoris sententia patet in duodecimo metaphysicæ. Quoniã secũdum Aristotelẽ præter causam primã. Aliæ quoq; sunt necessariæ: quin etiam sequeret̃: ut ordo in causis nõ esset simpliciter necessari⁹ & essentialis: quod negatur ab Aristotele secundo metaphysicæ libro. Sic & Scoti iudicio referri ad Aristotelẽ non potest: omnipotentia eo modo: quo a nostris theologis intelligit̃. Quamobrẽ aut nulla dei omnipotentia est: sententia Aristotelis: aut ea tantũ est: quæ in dependentia mundi ex prima causa: & in conseruatione rerũ cunctarũ appareat. Cõtra, inquit, Deus est actus purus: ergo habet potentiã infinitam intensiue: & proinde omnipotentiã. Respondeo nõ sequi istud: quando nec uspiam ab Aristotele scriptũ legimus deum esse uirtutis infinitæ intensiuæ: & licet sit actus purus: tñ non propterea ita esse omnipotens posit: ut aliquid ex nihilo faciat. Quod enim separatũ a materia est: materiam imutare non potest: qua rõne usus Aristoteles est contra Platonis ideas septimo metaphysicæ. Nullã igitur rem factibilẽ attingere posit: nisi per motũ cœlestem. Cõtra, inqt, debuit ita manifestari omnipotẽtia dei. Hoc enim quintũ erat argumentum. At non ita manifestari debuit: sed potius in depẽdentia cœli ex prima causa: & in cõseruatione cunctarũ rerum: qñ imposibile est: etiã deo ipsi, ut quicq̃ ex nihilo fiat. Ad sextũ. Dari qdem primã causam efficientẽ, in ordine causarũ efficientiũ, concedo: sed quod præterea adiicit causam illã efficientem primã nihil p̃supponere, nego: & ad rõnem: q̃ si præsupponeret: non esset prima simpliciter: falsum id esse respondeo: cũ non dicat̃ prima simpliciter: quia nihil præsupponat. Id enĩ imposibile est: sed quia nõ in uirtute prioris causæ efficientis ipsa efficiat: & per primũ motum agat uniuersalẽ. Sic enim ab Aristotele causa efficiẽs definitur: ut hoc sit unde principium motus. Subiectum aũt motui esse necesse est. Ad septimum. Non quia deus agens potentius cæteris agentibus est: ideo ex nihilo posit agere. Non enim ita a natura deus distinguitur: ut subiectũ, quod sibi præsupponit natura: ille non p̃supponat. Quod enĩ imposibile est: ratio diuini agentis non recipit. Sed quia, quod natura facit: ut instrumentũ & ministra: id a Deo efficitur: ut autore: agenteq; principali. Ideo potentius agens, & nobilius illud est. Hic enim agendi modus & dignior est: & perfectionis diuinæ significãtior. Quamobrẽ opus naturæ: opus esse intelligentiæ Auerroes ait. Similitudo itaq;, quã aduersarius ab agentibus inferioribus sumit: non admittenda est: cum deus nõ agat in uirtute prioris agẽtis: satisq; ad eius præstantiam sit: ut primũ: principaleq; enumeretur. Ad ultimum. Conceditur: remota dei uolũtate mũdum posse reuerti in nihilũ: sed negatur sequi propterea: ut ex nihilo creetur. Multa. n. uel ex materia creata, siue generata: reuerti in nihilum possunt: remota dei uoluntate: ut singula animalia: singulæ plantæ: & reliqua generis eiusdem. Sed tamen nemo ob id negauerit hæc esse ex materia facta. Nempe dato uno absurdo cætera consequuntur: quod si Dei uoluntas remoueatur: quod imposibile est: nulli dubium est: quin mundus in nihilum reuertatur: sed hoc non ideo euenit: quia ex nihilo creatus est: sed quia causa remouetur: quæ cuncta ingenita ab æterno conseruat. Refugit etiam aduersarius ad obscuriora: ut suus lateat error: aitq; Aristotelem non aperte: sed occulte scripsisse de hac ex nihilo productione: quod cum dicat:

fatetur quodammodo nihil se habere:quod certo referat. Nos uero : & diui Thomæ iudicium sequimur:qui Aristotelem scribit attigisse productionem entium particulariũ,non uniuersalẽ: & Platonem eiusdem ætatis autorem uidemus ausum dicere aperte talem mũdi productionẽ. Quod si ille ita locutus est:ne Aristotelem quidem tacere : aut perobscure inserere suis scriptis uoluisse arbitramur:si ita sentiret. Falso igitur ad Aristotelem aduersarius refert creationẽ : quã neq; ut Auicẽna ab æterno : neq; ut theologi nostri de nouo ille opinatus est.

Cõfutatio & solutio argumẽto℞ aduersarii:qbus ostẽdere nitit̃ secundũ opinionẽ Aristotelis mundũ ꝑduci & depẽdere ex pria cã:nõ natura:aut ulla necessitate : sed libera dei uolũtate.
Aduersarium nec uerbis Aristotelis:nec ullo dicendi modo illius uti.
Aristotelẽ & Auicennã secundũ sententiã Scoti statuisse deũ necessario se hr̃e ad oĩa exteriora.
Rationes philosophorum:quas adducit Scotus ad probandum Deum agere ex naturæ necessitate:quod etiam Ericis candauensis autoritate probatur:& Alberti magni.
Sententia diui Thomæ noluisse Platonem mundum a Deo creatum ex materia præexistente: ut aduersarius putat. Caput.xxi.

nItitur præterea altera argumentorum colluuione probare Aristotelem arbitratum produci & dependere mundum ex prima causa non natura:aut ulla necessitate:sed libera dei ipsius uoluntate: quod rationibus his demonstrare conatur:quas & ipsas redactas a me in formam:& congruam locutionem intelligi uolo. Nam, ut ipse exposuit:non caput:nõ pes:ut aiunt:apparet. Omne quod ab aliquo naturaliter dependet:aut depẽdet:ut pars a toto:aut,ut propriũ accidens a suo subiecto:sed mũdus nõ depẽdet a Deo : ut pars a toto:cũ enim Deus sit actus purus:partẽ non habet:nec,ut propriũ accidens a suo subiecto:qa cognitio proprii accidẽtis confert ad cognitionẽ qditatis subiecti:per mundũ aũt cognoscere dei qditatẽ non possumus. Adde,ꝙ nullæ sunt oppositiones:quæ nõ possunt conuenire æque substãtiæ:& proprio naturaliter a substãtia ꝓfluẽti:siue substãtia: siue accidẽs est. Nõ est.n.possibile:ut subiectũ æternũ sit:propriũ autẽ tpale:aut,ut alte℞ corruptibile : alterũ incorruptibile sit. Nã si propriũ corruptibile est:subiectũ quoq; corruptibile est:quẽadmodũ si ignis est corruptibilis:& calor eius corruptibilis est. Quod si æternitas,& ĩmutabilitas Deo cõueniant:q̃ non cõueniant mũdo:seqtur ne mũdus naturaliter a deo emanet:qđ si oĩs,inqt,dependẽtia naturalis sit:aut partis a toto:aut ꝓprii accidentis a subiecto:& tñ neutra mundo attribui possit p relationẽ ad deũ:seqtur mundũ nullo mõ a deo naturaliter depẽdere:& cũ præter depẽdentiã naturalẽ sit altera q̃ dependeat qppiã ex uoluntate:seqtur si mũdus non naturaliter ex deo depẽdet: ut ex libera eius uoluntate depẽdeat. Itẽ demonstratũ iam,inqt,a nobis est:deũ ex nihilo facere. Quod si ex nihilo Deus mundũ produxit:atq; ex se depẽdentẽ habet:seqtur,ut libere ab eius uoluntate mũdus ipse dependeat. Itẽ propriũ accidens ꝑfectio substãtiæ est: at mundus nullam deo affert ꝑfectionẽ:ergo mũdus non naturaliter a deo depẽdet:ut ꝓprium accidẽs a subiecto. Itẽ Aristoteles secundo physico℞ rep̃hendit eos,q cũ plantas & aĩalia dicerent nõ fortuito facta:sed aut natura:aut intellectu : tñ neutrã harum causa℞ motui corpo℞ cœlestiũ tribuerunt: ex quo loco sic arguimus : corpora cœlestia causam aliquã habent:a qua motus eo℞ ordinate ꝓcedat necesse est:sed cũ duæ causæ illæ sint natura:& intellectus:natura aũt causa esse nõ possit rebus sup naturã substantibus:intellectum esse principiũ cœli necesse est . Igitur ab ĩtellectu cœlum dependet:ut a causa primi principii:& proinde ab eius uoluntate . Vbi enim ĩtellectus: ibi & uoluntas est:idemq; intellectus & uoluntas in primo est:quod si ab eius uoluntate dependet:non natura:sed libera uoluntate mundũ produci & conseruari a deo:autore Aristotele cõstat. Item secundo de generatione scriptũ ab Aristotele est:motũ esse factum a Deo perpetuum propter generationẽ continuam:uidelicet eius gratia finis:ut generatio continuaretur . At qđ factum ab aliquo est:& ad finem. Id a uoluntate agentis:aut dirigentis actionem agentis factũ est. Ergo cœlũ,& dei motus a dei uoluntate:& fit,& dependet. His rationibus philosophus hic noster noui peripati autor mundũ producit a libera dei uoluntate. Sed quid de hoc peripatetico dicam? qui cũ se ex opinione & libris Aristotelis disserere fateatur: nullis Aristotelis uerbis utitur:nullo dicendi modo illius philosophi agit:præsertim eo loco:ubi uis tota argumẽtationis consistit : sed liberã uoluntatem esse in deo dicit:unde mundus procreetur: & producatur. ubi.n. Aristoteles usus lingua sua his uerbis est? Velim ipse aduersarius dicat quid libera uolũtas apud Aristotelem sit:& quemadmodum græce dicatur. Vt an id esse in Deo possit iudicio Aristotelis uideamus. Nam uoluntatem ille secundo de anima appetitum esse aperte fatetur. Quid si in Deo uolũtas sit:appetitum quoq; in eo esse necesse est:& cũ appetitus: uirtusq; appe-

tendi moueat:cum ipsa moueatur:ut in libro de motu aīalium dicitur:primum,inquit,nō motum mouet:appetitus aūt & appetitiuum motū mouet:& causa ultima est:ut quod appetit moueatur. Atq; etiam in tertio de aīa:qua appetitiuum aīal est:eo sui motiuum esse:nec appetitiuū esse sine phantasia posse scriptum sit. Cum inquā hæc ita apud Aristotelē legamus: sequitur,ut Deus,qui non motus mouet moueatur:& phantasiā habeat: & plura alia absurda ex definitiōe uoluntatis:& appetitus recipiat. Item quod libere quis uelit: contingēter id uelit: autore eodē philosopho. Contingens aūt ut esse potest:sic & non esse potest. Itaq; sequitur: ut si Deus cōtingenter uult:& producit:posit & non uelle:& non producere:proindeq; mundus posit non esse:quod remotū ab Aristotelis opinione est. Nam,quod nostris theologis placet:ut Deus īmutabiliter uelit quicquid ab æterno uoluerit:non tollit:quin posibile sit mundū non fuisse. Sed id quoq; ab his admittitur. At uero Aristoteles pati non pōt:quin mundus fuerit semp: & futurus sit semper:& ut nullo fine:sic nullo principio describi debeat. Quamobrē uerius sequitur opinione qdem eius philosophi:ut naturaliter:& necessario mundus ex Deo dependeat:si corrumpi non potest:q̄ corrumpi nō posse:si contingenter a libera uoluntate producatur. Contingens etiā esse in Deo seqtur:cum libera ipsa uoluntas de contingentibus sit:nam si libere Deus produxit:poterat etiā non producere. ideo.n. libere agi dicitur:qđ in potestate agentis est: ita non agere:ut agere:ergo præcesserat Deus mundū sua duratione nihil mouens:sed in potentia substans ad mouendū:quod arguit eum nō esse actū purum:ut in. xii. metaphysicæ patet: ordo ꝑterea causarum essentialis tollitur:qn̄ contingenter ex Deo mundus dependet:qđ ab Aristotele improbatur:ubi ordinē causaꝝ secundarum essentialē esse demōstrat. Vnde & Scotus doctor illustris negat admitti a philosophis omnipotentiā Dei:rationemq; affert: qđ pro principio potisimo apud philosophos est principiū necessarium:& oīno perfectum nullā ad rem immediate contingenter se posse habere:cū nulla reddi ratio nouitatis: ac contingi posit in principiato īmediate a tali pricipio:qui eni,inquit,aliter se habere posit hoc principiū, quod oīno necessarium est:semperq; uniforme:aut a quo tandē impediatur:qđ perfectisimū & potisimū est. Non igitur Deus effectū omnem causare īmediate:hoc est sine secūda causa pōt: ordo nāq; causatoꝝ in causis est necessarius & essentialis:ꝑterq; Deum:alia quoq; necessaria sunt sentētia Aristotelis. Quæ si uere ab hoc tanto doctore dicuntur:mentitur certe: qui Aristotelē dicat ita sensisse:ut mūdus a libera Dei uoluntate dependeret cū naturaliter & necessario dependere cōstet. Quærit etiā idem doctor distinctione octaua:quæstione qnta. An Deus sit imutabilis:ubi concludens Aristoteles,inqt,& Auicenna statuerūt Deū necessario se habere ad oīa exteriora: quo sequitur:ut cætera oīa necessario se habeant ad Deū:siue immediate referanť ad eum: siue mediante motu:q ex uniformitate in toto ponat difformitatē in partibus mobilis: & mediāte mobili generabilia,& corruptibilia difformiter referanť ad eum. Quod siqs Aristotelis fundamentū hoc seruans Deū necessario creare:uel esse causam necessariā dicit:non uideť cōtradicere sibi:statuens causatū necessarium:ut qnto metaphysicæ edocet. Adiicit idem autor eodē in loco rōnes philosophoꝝ:quibus ꝓbat Deum agere ex naturæ necesitate:quaꝝ prima hæc est: ꝑfectior causandi modus attribuendus causæ primæ est. Sed causare necessario perfectior modus,q̄ contingēter est:cū necessariū sit nobilius,q̄ contingēs. Ergo prima cā necessario causat. Secūda ratio est,ꝙ in quo agēte idē est eē & agere. Si esse est necessariū:& agere necessariū est: sed in deo idē est eē & agere:ergo si dei eē est necessariū:& agere necessariū est. Deus igiť necessario causat:nō libere:aut cōtingenter. Tertia,ꝙ sūmo enti nihil ꝑ accidēs cōpetere pōt: cū ens ꝑ accidens impfectionē dicat. Agere aūt cōtingenter ē agere ꝑ accidēs: ergo attribui deo non pōt. Hæc Scot⁹. Erix uero candauēsis autor,& hic clarus:philosophi,inqt,Statuūt deū esse causam creaturæ nō uolūtatis dispōne:sed naturæ necesitate,ut Ambrosi⁹ primo hexameri refert, Idē mox:sentētia philosophoꝝ de mūdi æternitate est: ne mūdus hēat non eē ex sua natura: sed tm̄ ꝑ intellectū:& īposibile sit ne fuerit:& aliqn̄ posit nō esse. unde principiū apud eos est nō posse mundū non eē:aut nō fuisse:qm̄ deus nec potuerit nō dare eē:nec pōt auferre:qn̄ sola naturæ necesitate mūdus hēt esse a deo:aut uolūtate īmutabilitatis cōiuncta necesitate non libera ad dandū,& nō dandū. Ita ab his doctisimis uiris de rōnibus potisimis philosophoꝝ exponiť: Aristotelē,& Auicennā cōuenire:ut de⁹ agat ex naturæ necesitate:nec libere:ut aduersarius putat:ne sequať:ut cōtingēter agat:qđ dicit impfectionē. Albertus uero magnus in octauo physicoꝝ tractatu primo. Peripatetici,inqt,& Aristoteles ipse mundū ꝓcedere a prima causa ꝑ modū necesitatis dixere. Volūt eni,ut notū ꝑ se sit ab uno principio non nisi unū ꝓcedere: atq; ita a prima cā ꝓcedere intelligentiā:quæ sit secundū naturæ ordinē tm̄ primū. licet.n. primū secundū rōnem resolutiōis sit esse:tn̄ in iis:q̄ simpliciter sunt simplici⁹ & potētius itelligētia siue substātia itellectualis est:q̄ qm̄ se intelligit:& suo itellectu in se ipsa reflectiť cōposita est

aliquo modo compositionis: qui determinandus hoc loco non est: quo fit, ut intelligentia sit quiddam per modum actus: & quiddã per modum potentiæ: atq; ex parte ipsius potẽtiæ: quiddam a prima causa: primaq; intelligentia procedit tantũ primum corporeum: quod cœlum est uniforme. Ex parte autẽ actus procedit secunda: siue ordinis secundi intelligentia: a qua & prima causa cum prima intelligentia procedit intelligentia ordinis tertii: cœlũq; eius: atq; ita processus agitur multiplicatis subinde principiis per omnem cœloꝝ diuersitatem. Quod.n. distantia alterius cœli ab altero nihil faciat ad diuersitatem reliquorũ cœlorũ: ut in elementis fit: propterea rem totam ad intelligentiarũ diuersitatem referunt. Ita & Albertus contra aduersarium de Aristotele loquitur. Quod si admittimus Aristotelem ita sensisse: ut mundus a Deo: ceu causa efficiente productus fuerit ab æterno: qua opinione Scotus est? Respondere cum ipso possumus mundũ necessario ab æterno productum. Atq; ita ex fundamentis: tum Aristotelis: tum Auicennæ deducere differentiã agentis naturalis: ut bifariam sit: aut enim perfectum: aut quod perficiatur eo, quod producitur. Quod quidẽ nõ propter se, tanq̃ finem agit: sed propter aliud: quo, ut fine perficiatur. Alterum autem agẽs naturale est perfectum: quod liberaliter agat: idest nõ expectans perfectionẽ a producto: idq; procedit imperfectum illud: cum semper imperfectũ præsupponat perfectum eodẽ in genere: quod si causalitas effectiua Deo attribuatur: hoc agens dicam ex Aristotelis opinione eẽ Deum: quippe cum Dei natura sit bonũ: atq; munificũ. Ita.n. inclinetur ad mundum producendũ: tanq̃ effectum coæuum: & sibi connaturalem: itaq; productio hæc naturalis nullam in Deo acquiri perfectionẽ ostendit: sed tãtum naturã diuinam esse liberalem: benignamq;: qua ad id faciendum naturaliter inclinetur: scilicet non eius, quod producitur ueluti finis causa: sed sui causa bonitatis. Ita constat mentiri aduersarium: cum ad Aristotelem autorem referat Deũ libere: contingenterq; mundum producere & seruare. Ad argumentum primũ cum quod naturaliter dependeat, dicit dependere, ut uel partem a toto: uel proprium accidens a suo subiecto: dicimus non argui ex sufficiente diuisione: nam præter illos duos depẽdendi modos: tertius est per effectum propriũ: & adæquatum causæ naturalis: ut motus cœli dependet ab intelligentiis: quæ naturaliter mouent: dependet itaq; mũdus ex Deo: ut proprius effectus: & adæquatus: qui naturaliter producatur. Aut si hoc minus: tamen certe conseruatur. Sed quãuis aduersarius per ignorãtiam tertium diuisionis membrũ prætermiserit: tamen damus ei, dictum: quod prætermissum est: & intelligatur: aut per propriũ & adæquatum effectum naturaliter profluentem a causa naturali. Respondemus uero mundũ esse propriũ: uel productum: uel conseruatum: & cum nullas esse oppositiones dicit, quæ non possint cõuenire æque substantiæ: & eius ꝓprio: falsum id esse respondeo: propriũ enim quod sit accidens: inhæret: & tamen substantia non inhæret: sic ergo & mundus, quod propriũ: uel productum: uel conseruatum a Deo dixi dependet: q̃q Deus a nullo dependeat: nec uero sequitur: ut siquæ oppositiones conuenire non possunt: pariter subiecto, & eius ꝓprio: ut una ex his sit oppositio illa æterni, & tpalis. Fieri.n. potest: ut alterum oppositorum: causa: alterum effectus sibi propriũ habeat. Quamobrem non sequitur: ne mundus sit proprius effectus naturalis Dei æterni: si ipse est temporalis. Immo uero oppositũ sequitur: ut quoniam mũdus nõ sit Deo æqualis: si Deo attribuitur æternitas & immutabilitas mundo opposita attribuantur: cum longius a Deo deficiat: nec Deum adæquare posit. Responsum, uel ex uniuersæ naturæ ratione dari potest: ut mundus dependeat a Deo: tanquã pars uniuersæ naturæ ab altera eiusdem naturæ parte: quæ principalior est: & ad rationem dicimus Deum per respectum ad uniuersum hoc est aggregatum ex motore & mobili: aut dependente, & depensore per modũ partis ĩtelligi suo modo & genere: quã qui suo simplicior esse actus est purus. Ad secundum: quod ex eo deducit: quod se demonstrasse dicit: ut Deus ex nihilo faceret. Respondemus, quod sæpius dictum est iam: non esse ex Aristotelis opinione: ut Deus ex nihilo quicq̃ faciat: nec sequi: ut si mundus non dependet ex Deo: sicut uel res artifica ex arte: uel naturalis ex natura: non naturaliter ex eo dependeat: ut declaratũ superius est. Respondere etiã ex opinione Auicennæ licet: ut & si ab æterno mundus creatus ex nihilo est: tamen naturaliter ex Deo dependeat: nec sequitur, quod infert: ut si ex Deo naturaliter dependet: ex aliquo insito: naturaliq; inferiori Deus mundũ produxerit. modus.n. iste agendi naturalium imperfectoꝝ agentium est: non illius pfectissimi naturalis agentis, qđ Deus est.

Ad tertium: quidam respondent: non omne agens naturaliter perfici suo effectu: aut eo ꝙ ex se dependeat. Sed hoc de agente ĩperfecto naturali tantũ dici: nam perfectissimum illud agẽs naturale: quod Deus est: non perfici suo uel effectu: uel dependente: ut dictum est. Sed nos posito, ut Deus agat efficiendo & producendo: dicimus etiã eum qua ita agens est: sua ipsum perfici actione: hoc est seipsum perfectissimum semper esse: & qua sibi annexum: dependentemq; habet mundum: non nouo perfici: sed semper esse perfectũ: quoniam, & semper habeat sibi dependentem

dentem:nec id inconueniens est:ut deus sua perfectus sit actione: immo uero attribuendum necessario est:cum imperfectus sit:nisi agat:quæ sua maiestate sunt digna. Ad quartum, Intellectum diuinum esse fateor:ex quo mundus dependeat:quē intellectum si libet:& uoluntatem:& naturam diuinam uocare non recuso. Sed hic intellectus principium apud Aristotelem est conseruans:& mouens id, quod ex se naturaliter dependet. Intellectus, inquit, idem quod uoluntas in deo est. Quod si mundus ex intellectu dependet: ex uoluntate quoq; dependeat, necesse est. Respondeo concessum iam esse mundum ex dei uoluntate dependere:uerū id non facit:ne naturaliter dependeat. uoluntas enim finem naturaliter appetit. Diuus etiam Thomas, concedit spiritum sanctum produci per modum uoluntatis:& tamen nō libere: sed naturaliter produci.

Ad quintū. Non sequitur:siquid factum ad aliquem finem est:ut idem:& ex uoluntate tantū: nec naturaliter factum sit. Deus enim:ut naturaliter sese uult:sic, & mundi conseruationem naturaliter uult propter seipse. Ad ultimum quoq; pari ratione respondemus. Nam si uoluntas diuina remoueatur a mundo: nemini dubium est:quin mundus in nihilū conuertatur: sed, ut consequens istud impossibile est:ita & antecedens uidelicet: ut deus suam uoluntatem a mūdo remoueat:quando id naturaliter:& necessario uult. quippe, qui naturaliter suam uult bonitatē, quam naturaliter sequitur mundi uel productio:uel conseruatio. Concedo igitur uoluntatem diuinam esse principium mundi: sed quod sæpius dictum iam est:uoluntas dei naturaliter mūdum uult siue statuit per quandā comitantiam naturalem:eaq; ipsa dei uoluntate exultat mundi productio: aut conseruatio. Ratio respondendi ad hæc eadem argumenta: uel a naturæ differentia accipi potest. Nam, ut dictum iam est: duplex naturæ ratio intelligitur: altera uniuersalis: altera particularis:quā & secundam:& inferiorem:& temporalem dici nō dedecet. Sunt qui alteram naturantem:alteram naturatam uocent: alii aliter nominant. Eodemq; pertinere uel illud uidetur:quod causarum essentialem ordinem dicimus. Non referat quo nā nomine appelletur:quando nomina ex īstituto:aut facta sint:aut facimus. Appellet unusquisq;:ut libet modo de re conueniat. Mihi uniuersalem uocare placuit: quod Aristoteles deum cōpleuisse totum siue uniuersum faciendo generationem continuā dixerit:propterea, quod natura omnibus semper quod melius sit: appetit. Naturæ enim uniuersalis intētionem his uerbis significat: cuius causa consulens deus parti deficiēti suppleuit eo: quo fieri poterat modo: effecitq; ut species seruarentur:nequid rerum uniuersitati deesset:quæ cum ita sint cum aduersarius mundum produci:aut seruari a dei libera uoluntate dicit: ita ne naturæ illius necessitatē intelligat errat. necessaria enim naturæ ratione producitur:non ἐκ προαιρέσεως, quod liberam uoluntatē dicit. Sic enim hoc utitur uerbo Aristoteles:ut primo politicorum constat. Coniungi, inquit, marē cum fœmina necesse est:idq; nō ἐκ προαιρέσεως:sed sicut in cæteris tum animalibus: tum plātis naturale est appetere, tale relinquere alterum:quale ipsum quodq; est: naturaliter igitur: & necessario producitur:& seruatur. Verum nō naturæ particularis necessitate:sed uniuersalis: cuius causa deus agit nequid desit ex iis: quibus uniuersum consumatur. Deum enim esse:& mundū aut aliquam partem mundi necessariam non esse:ratio uniuersalis naturæ non patitur. Quamobrem simul fuerunt mundus:& deus:& erunt simul semper iudicio Aristotelis, q̄q̄ fides:& uera religio ita uult: ut libere omnino mūdus productus a Deo fuerit:nullaq; necessitate id factū aut inclinatione naturali autore diuo Paulo: qui scribens ad ephesios. operatur omnia, inquit, secundum propositum uolūtatis suæ. Hæc ubi ita probauerit aduersarius: quasi iam indubie demonstratum esse Aristotelem produxisse mundum ex nihilo:Platonem inuadit crimine: quod ille materiam dixerit:coæternam deo:& in improductam. Additq; ad huius sententiæ reprehēsionem:quod ita deus nihil plus posset, q̄ opifex qui ex materia facit:& quod materia sine loco: tempore:forma:ab æterno fuisset. Quod nō cōueniret:nec per se: nec per accidēs: & quod deus esset materia prima:cum deus non sit ī loco:nec per se:nec per accidens: & duo essent principia: quorum neutrum sub altero esset:& alterum summum bonum esset: alterum summum malū. Proinde Platonem posuisse dicit deos duos primos: Alterum fontem lucis & uitæ:alterum tenebrarum:& mortis. Sed materiā non esse a Deo productam ex Aristotelis opinione ostēsum iam est. Platonem uero ita creari materiam:ut, & cōpositum:quod ex materia est uoluisse: satis libro superiore exposui:& nunc ea:quæ a diuo Thoma dicuntur de Platone in exponēdo opere diui Dionysii de diuinis nominibus refero:ut aduersarii imperitia:teste tāto uiro: sit notior. Considerandum est, inquit, emendatum esse a Platone errorem ueterum autorum: qui non distinguere materiam a forma potuerant in rebus generabilibus: & corruptibilibus. Statuerunt enim materiam primam esse aliquod corpus in actu:ut ignem:aut aerem:aut aliquid tale. Plato autem formæ corporali subesse materiam animaduertit:quæ in sui essentia nullam speciem haberet: sed tantum esset materia. Eandēq; a priuatione nō distinxit: ut ab Aristotele in primo

physicorũ libro scriptũ est. Quãobrem tam ipse, q̃ eius consectores materiã appellarũt: non ens ꝑpter priuationẽ adiunctã: quo modo loquendi Dionysius etiã utitur: q̃q̃ secundũ Aristotelẽ necessariũ est materiã a priuatione distingui. q̃m interdũ sub forma: interdũ sub priuatione reperiatur: itaq; priuatio adiungitur ei per accidens. Itẽ consyderandũ secundũ Platonicos autores: quo altior causa aliqua est: eo ad plura se extendere eius causalitatẽ. Vnde quod primũ subiectũ in effectibus est materiã dico primã: hoc esse oportet effectũ primæ naturæ solius: quæ bonum est. oĩs autem effectus conuertitur ad suã causam per desyderiũ: unde materia prima desyderat bonum: quod desyderium magis naturale ĩ esse uidetur, q̃ priuatio: & ordo eius ad actũ. Ergo Plato: & eius cõsectores non materiã præfuisse: ex qua deus mundũ crearet, putarunt: nec duos primos statuerunt deos: ut aduersarius calũniatur: sed argumenta quoq; ipsa nullam habere uim qs nõ uideat. nõ. n. sequit̃ ne deus ꝓstãtior opifice sit: qa uterq; ex materia faciat: nã deus formarũ substantialiũ autor ẽ: opifex uero accidẽtaliũ. Quid uero sequat̃, ut materia ab æterno fuerit sine forma: aut materia prima sit de⁹. nec enĩ Plato ex materia ꝓsupposita mundũ creatũ scribit: sed uia rõneq; generatiõis ꝓcedere materiã intelligẽs: docendi gratia ex materia creatũ dicit: & deo nõ cõuenit locus: neq; tẽpus ꝑpter ĩfinitatẽ actiuitatis. Materiæ aũt hæc determinata nõ conueniũt ꝑpter passibilitatis indeterminationẽ. est enĩ pura potẽtia passiua ĩdeterminate habẽs ad oĩa. Ita aduersarius præ sua ignoratiõe: & falsa ꝓponit: & inepte argumẽtat̃: hæc in aduersariũ potius: q sese ex opinionũ Aristotelis fonte ista hausisse ꝓfitet̃: q̃ in ipsũ Aristotelẽ disputata uolumus: nã qđ ad hũc philosophũ spectat: nõ admodũ difficile nobis foret: pluribus: ac certiorib⁹ scriptoꝶ suoꝶ testimoniis ostẽdere eũ a ꝓceptoris sui sentẽtia de æterna mundi ꝓcreatione nõ discessisse: quã rem a nõnullis cũ theologoꝶ: tũ philosophoꝶ factitatã fuisse nõ ignoramus: nec certe minus studiose amplectimur Aristotelẽ hui⁹ opiniõis autorẽ: q̃ Platonẽ ipsũ cũ fidei nostræ ueritate: quãtũ gẽtilitatis ratio pati potuit: cõsentientẽ in ꝓductiõe uniuersi ex uno primo: simplicissimoq; pricipio: q̃uis nõ tpaliter: neq; libere: siue cõtingẽter: ut religio nr̃a docet: qđ diuus quoq; Thomas ĩ iis q̃stionib⁹: q̃s de potẽtia diuina grauiter & apposite disputauit: plane cõfirmat: utrũq; philosophũ dicẽs ĩ mũdi creatiõe ab æterno ĩter se cõsentire.

Platonẽ optime disseruisse de aĩæ ĩmortalitate: ita, ut secũdũ Albertũ rõnes ei⁹ paucis mutatis: demõstrationes uideri posſint. Aristotelẽ uero secũdũ Themistiũ: Alexãdrũ: Auerroẽ: & alios: aut unicã esse aĩam oĩbus ĩgenerabilẽ & ĩcorruptibilẽ sensisse: aut primũ deũ eẽ ĩtellectũ agẽtẽ: q illuceat oĩb⁹: & sepabilis: atq; ĩcorruptibilis sit: aĩam uero hũanã gñari: atq; corrũpi.
De uehiculo animæ, quid Plato senserit.
Solutio argumentoꝶ aduersarii: qbus probare nititur Aristotelẽ aĩæ immortalitatẽ posuisse.
Incorruptibilem esse intellectum trifariam accipi posse.
Quomodo intelligatur illud Aristotelis: separari hoc ab hoc: tanq̃ perpetuum a corruptibili.
Reprehensio aduersarii, ꝙ neminem dicat Aristotelis sententiam intellexisse se uno excepto.
Quæ de cõpositione animi ex ĩtellectu possibili & agẽte essentialiter: & de cõpositione ĩtelligẽtiaꝶ similiter scribit aduersari⁹, tanq̃ prim⁹ eaꝶ reꝶ inuẽtor: hæc ab Auerroe prĩo scripta eẽ.
Argumenta, quibus hæc probare nititur aduersarius: & eorum confutatio: ac solutio.
Vnanquanq; substantiam abstractam esse sine materia: actionemq; esse puram sine ulla potentia ad esse contra aduersarii sententiam.
Nullam formam abstractam esse compositam.
Nullam esse distinctionem in substantiis separatis nisi intellectum: & proinde, nullã esse diuersitatem partium essentialium componentium.
Licet diuus Thomas intelligentias citra primam dicat compositas esse ex essentia: & esse, aut ex potentia & actu: non tamen intelligendum componi eas ex materia & forma. Caput. xxii.

t Vm capite suo septimo: & usq; ad decimũsextũ agit de aĩa: & primũ Platonẽ dicit, nihil noui disseruisse de ĩmortalitate aĩoꝶ: sed, quæ a poetis acceperat retulisse: & uehiculo sustẽtari corporeo aĩum uoluisse: qđ poetæ umbræ noĩe appellauerũt. Sed qbusnã, & quot rõnibus Plato, aĩam esse ĩmortalẽ ostenderit: satis me libro supiore exposuisse arbitror. Cæteꝶ aduersarius cõuitio magis, q̃ iudicio mot⁹ differẽtiã: quæ ĩter Platonẽ & poetas ẽ: cernere aĩo neqt. Itaq; spurcissimis uerbis fœdat autorẽ: cũ ne unũ qdem ex multis argumẽtũ eius in mediũ integre afferat: qđ refellere conet̃. Agit ipse: tantũmodo maledictis ĩsectans rationẽ Platonis de ĩmortalitate: quã rationẽ Macrobi⁹ uir doctissimus nõ mõ ꝓbat: sed etiã tuendo: rñdet argumẽtis Aristotelis: qbus ille negat: aliqd posse mouere se ipsũ: quã Albertus magn⁹ cõmẽdat ope suo de origine aĩæ his uerbis. Quibusdã, inqt, pquã paucis mutatis rõ hæc Platõis fortis demõstratio ẽ. Sed. n. ĩtelligere motũ: q a Platõe tribuit̃ aĩæ: nõ eẽ aliud nisi

actionem

actionem:siue operationē:quæ corporeo instrumēto non utat̄:quo quidē argumento ꝑcipuo Aristoteles de foris intellectum:siue mentem accedere:immortalemq; esse probat: nō interest hominis:qualis hic Platonis aduersarius est: uehiculum uero illud animæ ex corpore lucido: æthereoq; contractum:aduersarius quidem pro sua consuetudine irridet: Platonici uero his rationibus necessario id ponendum existimant. Cum enim animā bifariam distinguant: & aut imparticipatam esse dicant:qualis est uniuersalis illa:quam mundi animam uocant: tertiamq; in diuinitate personam ponunt:quam scilicet nos spiritum sanctū esse dicimus:ut sæpe in superioribus ostendimus:aut participatam:hanc quidem aiunt:cum participata sit: atq; æterna: uti corpore oportere primo æterno:īgenito:& incorruptibili. Cum enim omnis anima per essentiam æterna sit:esse aūt eius sit immutabile:profecto ipso esse animet aliquod corpus: semperq; illud animet necesse est:unde sequitur,ut & quod animatur:semper animet̄:semperq; uitæ particeps sit:& cum semper uiuat longe magis:semper sit:quod uero semper est:profecto æternum est. Cum igitur anima participata sit:suoq; ipsius esse animet: necessariū est: ut corpore primo: æterno:ingenito:& incorruptibili secundum essentiam. Huiusmodi uero sunt cum cœlorū: & syderum animæ:tum reliquæ illis inferiores:quemadmodum enim syderum: ac cœlorum animas perpetuo unitas corpore:tam Aristotelici:q̄ Platonici uolunt: & hæc diuina nomināt animalia:ita has quoq; inferiores animas censet Plato aīalia esse:& perpetuo corpore unitas: quippe nisi ex anima & corpore constet:esse animal non potest:cui sententiæ nonnulli etiam ex philosophis nostræ religionis consentire uidentur: aut enim non esse animam formam substātialem corporis:aut perpetuo uniri corpori debere asseuerant:ne alioquin sit forma per accidens. Necessarium præterea esse huiusmodi uehiculū Platonici dicunt ad adunitiones:abunitiones: & transitiones. oportet enim in latina lingua rebus huiusmodi noua accommodare uocabula. Nam cum nihil secundum naturam de extremo:ad extremum procedat: sic enim uacuum daretur:sed per aliquod medium omnis transitus fiat:necessarium existimarunt:animam immaterialem:& incorpoream corpori huic composito uisibili:materiali:& corruptibili:nō immediate:sed medio aliquo sublimiore:subtiliore īcorruptibili:atq; perpetuo corpore uniri: id autem diuersis animis:diuersum esse arbitrantur:& eam unum uehiculum ad aliud proportionem habere:quam habet anima superior ad inferiorem:quippe secundum cuiusq; animæ naturam: distributionem etiam uehiculorum esse oportere. Ad hæc cum Plato:& sectæ eius æmuli nihil fere in hac parte a nostra religione:& fide catholica discrepantes:quemadmodum præmia æterna:& ueram felicitatem recte agentibus statuerunt:ita etiam male uiuentibus non leues pœnas & corporis cruciatus paratos esse censuerint:anima uero incorporea:atq; īmaterialis:pati a corpore immediate non possit:itaq; nec pœnas ullas sentire:nec sentiendo turbari. haud ab re corpus istud quāuis subtile:atq; æthereum:corpus tamen ei perpetuo uniuerunt:in quo puniri pro meritis possent. sic etiam aliqui ex doctoribus nostris:haud ignobiles philosophi īuestigare uolentes:quomodo incorporea anima:igni corporeo affici possit:dicunt:posteaq̄ carne ipsa exuta est:sensitiuas potentias remanere in ea:& ut Augustinus,inquit,omnes sensus uiuaciter tenere. Enimuero hanc rationem unionis extremorum per medium usqueadeo:necessarium etiam Aristoteles ipse putauit:ut idem fere libro de generatione animaliū secundo:dixerit,unionēq; animæ cum corpore hoc corruptibili fieri statuerit intercedente alio corpore diuiniore ipsis elementis:ac separato. Omnis,inquit,animæ uirtus aliud sortiri corpus uidetur:& his quidem diuinius:quæ uocantur elementa:atq;,ut animæ inter se nobilitate:uel ignobilitate differunt: sic talis natura corporis inuicem differt: & paulo post de eodem corpore loquens, hoc,inquit,nō īgnis est:nec ulla talis potentia:sed spiritus qui in semine illo genitali:spumeoq; cōcipitur: & natura:quæ in ipso spiritu analogum est elemēto stellarum:quin etiam paulo post id ponit:partim a genituræ corpore separatum:partim non separatum:quod scilicet crassius: ac materialius humidum:atq; aquosum sit. hoc enim dissolui & difflari per totum sperma existimat:tanq̄ in lacte coagulum. Nulla igitur ratio est cur irridere Platonem aduersarius debeat: ꝙ animam existimarit cum excellentis naturæ corpore ad generationem accedere. Secundum ait Platonem ineptius etiam,q̄ poetas ipsos scripsisse. Illos enim immortalitatem aīæ solum humanæ: hunc omni animæ tribuisse:& nobis animam talem,qualē scarabeis:& uermiculis statuisse: eandēq; trāsire de beluis ad hoīes:& de hoībus redire ad beluas. Hæc obiicit Platoni:& turpē:indoctū: atq; hostē fidei catholicæ suis noībus appellat:qbus de rebus nos satis supiori libro respōdim⁹: ut nisi qs bestia sit: & beluino ducat̄ sensu:nō ita de Platone sentire possit. Tertio Platonē dicit rōne usū remota a reꝝ natura ad probandā aīæ īmortalitatē: Aristotelē uero naturæ cōueniēter sic demōstrasse:qđ corporeo nō utit̄ organo:id separabile est:Intellectus nō tali utit̄ organo: ergo ītellectus separabilis:& ꝑinde īcorruptibilis:īmortalisq; est. Eqdē Aristotelē male

sensisse de aĩa nõ dixerim: immo plura afferre possum ex eius opinione de aĩæ immortalitate: quã aduersarius afferat. Nec uero id institutum est mihi: ut Aristotelem errasse ostẽdam: sed ut Platonem non errasse quando uel Aristoteles eadem: quæ Plato disserit. Itaq; sit ita: ut Aristoteles recte opinetur: nec aliter, atq; Plato: & mea quidẽ causa non ualeat autoritas: uel Auerrois uel Alexandri: quorum alter Aristotelem scribit sensisse unicam esse animã intellectiuã omnibus ingenerabilem, & incorruptibilem: Alter primum Deum esse intellectũ agentem: qui illuceat omnibus & separabilis, atq; incorruptibilis sit. Animam uero humanã generari, atq; corrumpi. Themisthius item eadẽ fere Aristoteli tribuit: quæ Auerroes. Sed, quod modo dixi: ualeant plus, qui meliora: q̃ qui ista illi ascribunt: plura tñ referre ad Aristotelem autorẽ: q̃ philosophorum ratio patiatur. Derogare profecto est religioni nostræ: & fidei, quæ neminem præter sanctos christianæ sententiæ autores animam esse perpetuam parte post solũ uoluisse autumat. Cum itaq; aduersarius contra religionis sententiam dicat aĩam ĩtellectiuam ex Aristotelis opinione formam esse substãtialem humani corporis: quæ det esse specificum: & multiplicetur ad corporis multiplicationem: & incipiat esse cum corpore: & tamen non finiat corrupta per corporis corruptionẽ: sed æterna parte post maneat: an ita Aristoteles senserit uideamus. fieri eñi non posse uidetur: iudicio eius quidem philosophi: ut aliqua forma substãtialis materiæ det esse specificum: & tamen remaneat materia hoc est proprio subiecto corrupta. Nam si forma incipit esse cum materia: & esse desinat cum materia necesse est: ut septimo metaphysicæ demonstratur. Quod enim partes ex quibus totum cõsistit materiales sunt: hinc his destructis: destruatur totum necesse est: & cum præter partes formam poni in toto oporteat: hinc toto non manẽte: forma ipsa manere non potest: ut. si. ce. syllaba resoluatur in suas literas: fuerint quidem. c. & e. sed non fuerit. ce. ipsa syllaba: & proinde forma interimetur: quæ exultans cõpositum ipsum consequitur: nec dici potest id de forma totius: non de forma partis ĩtelligi: quasi corrupto corpore, non remaneat humanitas: quæ forma totius est: & principia speciei essentialia refert: licet remaneat anima: quæ forma est partis. Humanitas. n. contracta in hoc corpore: per formã partis contracta est. Itaq; si corrupto corpore, non manet humanitas: animam ipsam prius periisse necesse est: quando nihil corrumpitur saluis adhuc suis principiis. Item aliquid incipere esse: & tamen non desinere aliquando esse: impossibile apud Aristotelem iudicatur: unde principiũ eius est: ut quod perpetuum & incorruptibile est parte post: idem etiam parte ante perpetuũ sit. Quamobrem Platonẽ primo de cœlo reprehendit: quod mundũ principium habuisse: finẽ autem nunquã habiturum dixerit: quod si anima aliquando incœpit: & esse aliquãdo desinet: Dixerit aĩam dari a Deo creatam de nouo: & propterea non subiici naturæ rationi: ut quia ĩcœperit: desinat: idq; ita Aristotelem uoluisse. Sed ubi nam hoc ab Aristotele scriptum est: aut quo modo ex libris: quos ille reliquit id accipi potest? Tribuit aduersarius Aristoteli: quæ fidei nostræ peculiaria sunt. Mirum, q & incarnationem: & passionẽ: & resurrectionem: & reliqua nostræ religionis sacra profanare ingentes tẽperarit. sed enim non alienis placitis exponenda doctrina Aristotelis est: sed suis: nec satis est asseruisse Aristotelẽ eadẽ: quæ nos christiani, sensisse. Sed etiam refelli rationes eorum, qui id negent requiritur. Respondeat igitur aduersarius si potest diuo Thomæ: improbanti rationẽ illorum, qui cum mundũ æternum statuãt: animas esse actu infinitas absurdum non putent: & iudicanti fieri non posse: ne aut infinitum sit actu contra naturæ rationem: aut per circuitionẽ animarum agant: aut una omnibus anima sit: aut una cũ corpore intereat omnibus. Nam per infinitum tẽpus præteritum ĩfinitas fuisse animas certum est: quæ si non sunt: desiit quod incœperat: si autẽ sunt: sequitur ut actu sint numero infinitæ. Respondit quidẽ Auicenna non esse inconueniens esse infinitũ actu in multitudine per accidens: qualis multitudo sit animarum: cum omnes eiusdem sint speciei: q̃q̃ impossibile est in multitudine: quæ per se sit: qualis multitudo est causarum essentialiter ordinatarum. Sed Diuus Thomas, nullam uim esse in hac responsionis ratione arbitratur. Cum enim quæuis multitudo certa specie numeri contineatur: quisq; autem numerus sit finitus: sequitur, ut nulla sit multitudo actu infinita: neq; per se: neq; per accidens: & cũ omnis multitudo indiuiduorum sit causata: sequitur, ut animarum quoq; separatarum multitudo sit causata. At omne causatũ sub certa agentis intentione comprehenditur: proindeq; sub certo numero est. Sic diuus Thomas: qui etiã quærens an possibile sit mundum esse ab æterno: quæstione quadragesima sexta: respondet de animarum infinitate hoc modo. Qui mundi æternitatem ponunt: rationem hanc multifariam uitare conantur. alii enim non putant impossibile esse animas actu infinitas in multitudine per accidens: quod supra refellimus: alii animam una cum corpore corrumpi existimarunt: alii circuitum quẽdam statuunt animarum per itum, ac reditum: alii eãdem omnibus esse intellectiuã animã uolunt. Respondeat itaq; aduersarius iudicio: & rationibus his sancti doctoris: Quonã

pacto

pacto animæ sint ab æterno. Nō per circuitum dixerit, & transitionē: quia Platonis hoc est: nō per infiniti rationē: quia hoc improbatum est. Igitur alteꝝ de his duobus dicat necesse est. aut enim unum: eundemq; intellectum omnibus esse: aut una cum corpore animam interire. Quo fit, ut nemo ex Aristotelis opinione possit animam dicere distingui ad corporis distictionem: & eandem post corporis corruptionē permanere. Albertus etiam in hac eadem sententia est: & Thomas uero anglicus, in ea quæstione, quam de intellectu scribit. Arbitror, inquit, Aristotelē & Auerroem eiusdem fuisse opinionis: & quod ad primum articulū pertinet: eam sententiam Aristotelis esse: ut intellectus incorruptibilis quidem sit. Sed cum omne incorruptibile sit ingenerabile iudicio eiusdem philosophi: sequitur, ut æternus sit: tam parte ante, q̄ parte post. Quod autem ad secundū pertinet: licet nec Aristoteles: nec Commentator posuerit indiuidua in genere substantiæ distingui sub eadem specie: per quantitatem: aut per aliquid exterius: sed per interius: tamen multitudinem indiuiduorum speciei eiusdē incorruptibilibus tantum posuerūt: quoniam natura speciei seruari: in uno indiuiduo non potest. Quamobrem ubi tota species in uno aliquo seruari posse uidebatur: frustra poni eiusdē speciei indiuidua putauerunt: nec adiici oportere conditiones indiuiduales speciei arbitrati sunt. Itaq; in formis carētibus materia: nec suo esse dependentibus ex materia: singula indiuidua: singulis speciebus posuerunt: ut duodecimo metaphysicæ constat. Sed Scotus quidē in quarto sententiarū: neq; persistere Aristotelē in eadē sentētia, quoties de anima agit: sed dubitare: & modo hoc: modo illud adducere ait. Varie, inquit, locutus Aristoteles est: & locos eosdem ex diuersis principiis tractat: ut tum hoc: tū oppositum sequi uideatur. Vnde crediderim illum hac in re dubitasse: itaq;, ut fit dum in dubio est animus: modo huc: modo illuc impulsum accessisse, prout materia alterutram in partē conuenienter tractaretur. Affert etiam argumenta plura: quibus probet immortalitatem animarū principiis Aristotelis repugnare: quale uel illud adduci potest: cum enī ex eius philosophi opinione: melius sit animæ esse cū corpore, q̄ sine corpore: Si anima ita a corpore separatur: ut subsistere per se possit: aut reuertetur aliquādo ad corpus: ut Plato opinatus est: aut nunq̄: ut aduersarius dixerit: si sibi constare uelit: quod si nunq̄ reuertetur: carebit prorsus per infinitum tēpus corpore, quo cū esse melius est: & desyderio tenebitur eius sine quo infelicius degat: necesse est: & appetet frustra: quod assequi nunq̄ possit. Sed si, ut solet: conuictus ratione: fugiet reus ad aram: & inde resurrectionē fidei nostræ peculiarem Aristotelē opinatum clamabit: ridendum iam fuerit: non disputandū. Merito igitur, & diuus Thomas: quāuis, & ipse possibile esse mundum fuisse ab æterno statueret: tamen multitudinē infinitam per accidens aïarum improbat: & aut unum omnibus esse intellectum: aut transitū animarum probat in ea ipsa æternitatis mundi opinione: & ante Themistius: Alexander: Auerroes: quorū mentionem modo fecimus: putant intellectus unitatē conuenire Aristotelis opinioni: quæ cum ita sint: cur aduersarius dicere non dubitat necessariis argumētis demonstrari ab Aristotele: animos esse immortales: eodem modo: quo nos ex fide opinamur: sed rationes, quas potissimas affert: uideamus. Quoniam, inquit, animus non utitur organo corporeo: separabilis: proindeq; immortalis est. Sed cum ideo uti organo negetur corporeo: ne perfectio organi sit: & corrupto organo: ipse quoq; corrumpatur: dicat aduersarius quo nam organo phantasia a se perfecto utatur: quæ non separabilis est. cum enim aliud sit phantasia, q̄ sensus & intellectus: ut in tertio libro de anima scribitur. Nō est dicēdum phantasiā, qua phantasia est: & per se: id esse quo organum: aut tactus: aut uisus: aut auditus: aut odoratus formetur, & perficiatur. Quod si ne a phantasia quidem perficitur ullum sentiendi instrumentum: quod organū aduersarius græce appellat: nō necessario sequitur: ut propterea incorruptibilis sit intellectus: quia non utatur instrumento. Item incorruptibilem esse intellectum: trifariam accipi potest: aut enim ita ne a toto depēdeat naturali & corruptibili: aut, ut incorruptibilis sit in sua operatione: quāuis corruptibilis in esse: quomodo potentiam uidēdi, q̄q̄ corruptibilem in essendo: utpote dependentē a toto corruptibili dicimus: tamen non in sua operatione corruptibilis est: nisi per accidens: uidelicet ratione instrumenti: unde fit: ut si senex oculū optinuerit iuuenis: possit perinde, ac ipse iuuenis cernere: ut in primo de anima scribitur: aut tertio modo: ut ratione tum instrumenti: tum operationis incorruptibilis sit: quomodo intellectus: ut qui non utatur corporeo instrumento incorruptibilis est ratione instrumenti per accidēs: & ratione operationis per se. Verū nisi probetur nō dependere a toto corruptibili: quod nusquā probatū ab Aristotele est: nō sequit̄ incorruptibilē esse suo esse. Ergo si ītellectus non habet instrumentū corporeum: non corrumpitur per instrumēti ipsius læsionem: & ob eā rem non corrumpitur ab amplificatione rei intelligibilis: sed non sequtur, ut simpliciter īcorruptibilis sit: cū dependeat in esse a toto: cuius est actus primus. In hac eadē sentētia Scotus quoq; est: q̄rto sentētiaꝝ: distinctione q̄dragesima quarta: ubi nō posse ex his Aristotelis uerbis accipi

animam esse imortalem:aut separabile:nisi instrumeti rone ostendit: quin etiã siqs adducat ex libro secundo de anima:genus hoc animæ aliud esse uideri & separari:ut perpetuum a mortali: Respondeo item cum eodem doctore Scoto,dici de separatione:quæ ratione instrumẽti intelligatur:cum intellectus ipse nullius instrumẽti actus siue perfectio sit:proindeq; perpetuus esse debeat,atq; immortalis:quia nunq̃ ratione instrumenti quidẽ corrumpi potest. Vel dicã cum Alexandro:intellectum esse agentem perpetuum & incorruptibilem qui deus sit:non q remaneat singularis exutus corpore. Quod autem ab Auerroe scribitur aĩam cõponi ex partibus incorruptibilibus:intellectũ dico possibilẽ & agentẽ:opinio eius,ppria est:nec uniri corpori aĩam secundum esse: sed eãdem distribui oĩbus scriptum ab eo est. Nos de ea disserimus anima:quæ forma hominis sit dans esse:& ad corporum numerum multiplicetur. Quod uero aduersarius adiicit aĩam a se ipsam intelligi:& in seipsam conuerti:id q̃q̃ a Platonicis deducitur argumentũ & immortalitatem:ut ipsi sentiunt,concludit:tamen peripatetica schola nõ assentit:eoq; imortalitatem non indicari cõtendit. Nam & cogitandi uirtus ab Auerroe dicit cognoscere intentiones indiuiduales oĩum prædicamentorum:quod quidem explicat eam uirtutem seipsam cognoscere:& in seipsam conuerti:& tamen nemo dubitat corruptibilem eam esse,atq; extensam. Si ad hunc locum rationem argumenti a Platonicis autoribus mutuet:ut ante pluribus locis iam fecit: audiat satis esse non uti corporeo instrumento:aut materiali & extenso ad eam facultatem:ut intellectus ad se ipsum cõuertatur. Quarto neminem intellexisse Aristotelis sententiam dicit:se excepto: gloriosum militem & hoĩem nouæ laudis auidissimum:qui cum philosophiæ rudimẽta nõ dũ satis attigerit:se unum ea intellexisse iactat:quæ alii complures:& summi uiri philosophandi scientia clari:assequi nequiuerint:scilicet ne quempiam suæ gloriæ participem habeat: damnat oẽs qui sentẽtiam philosophi Aristotelis exposuerint:& neminem:se excepto:uiam per intellectum possibilem esse ad intelligendum substantias separatas aĩo aduertere potuisse gloriatur:& tamen uerba:quæ hac de re ipse frangit:sumpta ab Auerroe sunt. Sed qd & unde nam sit quod refert:non eius interest nosse,atq; perpẽdere. Quinto animum nostrũ dicit esse compositum ex intellectu possibili & agente essentialiter:ut possibilis pro materia sit agẽs,p forma:& ut res corporeæ cõstant ex materia & forma sensibili: sic intelligentias omnes excepta prima componi ex possibili & agente intellectu:ut ex materia & forma intellectuali:& sicut inter corpora:quæ superiora sunt:nobiliora sibi trahunt principia:sic substantias incorporeas:quo superiores sunt:eo nobiliorem intellectum agentem,& possibilem obtinere. Nunqd parum cogitasse uidetur:qui sententiam nouam dictũ pollicitus est:quæ ab Auerroe scribuntur super tertio de anima:commento quinto:hic pro nouis & suis adducit. Audite Auerroem. Tertia,inquit,quæstio est:quo nam modo ĩtellectus materialis sit aliquod ens:nec sit aliqua forma rei materialis,aut materia prima:quæ dissolui sic potest:ut sensibile esse diuiditur in materiã & formam:sic intelligibile esse diuidi potest in similia quædam his duobus:ut alterũ simile materiæ:alterum formæ simile sit:idq; statui in omni abstracta intelligentia necesse est:quæ intelligat aliud:alioqn esse non põt multitudo in rebus abstractis. Quamobrem declaratũ in prima philosophia est:nullam esse formam liberatam simpliciter a potẽtia:nisi prima:quæ nihil extra se intelligat: sed eius essentia quiditas eius sit:cum cæterarum formarum essentia differat a quiditate quoquomodo. Nec uero intelligere possemus multitudinem in substantiis abstractis:nisi genus hoc entium esset:quod scientia acquirimus animæ. quemadmodum nisi sciremus materiam nostri intellectus:intelligere non possemus uirtutes mouentes abstractas esse debere intellectus. Ita Cõmentator prius,q̃ hic nouus autor scripserat. Sed quibusnã argumẽtis hoc aduersarius probet:uideamus: Omnia,inquit,differũt a primo:quod simplicissimum est. Ergo cætera omnia sunt composita. Item scriptum in duodecimo metaphysicæ legimus:ideo eẽ mũdũ unum:quia motor unus est primus:puresq; esse posse:si plures essent motores:qui numero differrent:specie cõuenirent:haberẽtq; materiã. primũ uero motorẽ quia entelechia est: nõ habere materiam:hoc est intellectum possibilem. ergo si primus solus materia caret:sequitur ut cæteræ intelligentiæ materiam habeant talem: & ex actu & potẽtia componantur:Item omnis motus est actus eius:quod in potentia est:qua mobile est:quare, ut mobilia sunt in potentia:quia mouentur:ita & motores appropriati:quo fit ut potentiam habeant:& actum:& proinde compositi sint. Item dicitur tertio de anima:in omni natura esse aliquid eodem in genere:ut materia:quæ sit in potẽtia ad omnia eius generis:& aliquid ut efficiẽs:quod faciat omnia in actu: quæ uerba rem omnem subsistentem significant. Ergo præter primam:in qua nulla est compositio: cæteræ omnes compositæ sunt: aut ex materia & forma: aut ex possibili: & agente intellectu. Item consyderandum, inquit, intellectum appellari interdum partem animi essentialem; interdum uim intelligendi: interdum etiam operationem ipsam intellectus: partes

partes autem animæ essentiales esse intellectum possibilem:& agentem:& probat ex proprietatibus attributis ab Aristotele:& modo docendi:& q alterũ ut formam:alterum ut materiam ille nominarit.nã si utriq; intellectui attribuerit,inquit, immistum:separatum : incorporeum: quæ substantiæ primitus:& p se cõueniant:qualitatibus autem ratione substantiæ:sequitur ut uterq; intellectus sit substantia:& pars animæ essentialis:quibus hæc primum cõpetant.modus etiam docendi idem ostendit.Tractatur.n.in tertio de anima:primum de intellectu:q substantia est.mox de intellectu:quæ potentia est.prius.n.intellectum dixit impassibilẽ esse:specierũq; susceptiuum:& tale potentia non hoc:& reliqua huiuscemodi:quæ ad ĩtellectum:q substantia sit:plane referuntur.Sed cum ĩtellectum id esse dicat:quo anima ratiocinet:atq; existimet:neq; corpori admisceri:quoniam ita, calidus:aut frigidus esset:neq; pati:ut sensus patit:hæc de intellectu:quæ potentia sit:dicuntur.procedens etiam a manifestis ad intellectũ agentem:proponit in omni natura corporea,esse aliquid ut materiam:& aliquid ut causam efficientem:& formam huius materiæ:mox affert has differentias esse in anima quoq; oportere.ergo ut in re corporea partes essentiales cõpositi sunt materia:& forma:ita per ꝓportionẽ agẽs:& possibilis ĩtellectus: partes essentiales sunt animæ intellectiuæ.Dicit etiam Aristotelem opinari intellectũ agẽtem, esse causam efficientem intellectus possibilis & formalẽ,& finalem:quoniã sicut in rebus corporeis forma est causa formalis materiæ:& efficiens:cum per eam habeat formam:& finalis cum ad eam ordinentur:ita de intellectu agente per ꝓportionẽ respectu intellectus possibilis.dicendum est. quæ cum ita sint,inquit,patet ex Aristotelis opinione:animam intellectiuam componi ex possibili:& agẽte intellectu tanq̃ partibus essentialibus.quod idem de quauis etiam intelligentia citra primam dicendum est.Hæc aduersarius:ex quibus omnibus tria hæc certe colligi possunt:quæ & ipsa minime principiis Aristotelis congruũt.primum omnem intelligentiã citra primam esse cõpositam ex duabus essentialibus partibus:hoc est intellectu possibili:& agẽte.Secũdum intellectum possibilem:& agẽtem partes esse animæ nostræ essentiales:quibus cõponatur.Tertium,intelligẽtiam citra primam esse intelligentiam possibilem & agentem. Sed q̃q̃ nonnulli philosophi alii intelligentias:et theologi nostri angelos uoluerunt compositos esse ex materia spirituali:& forma:tamẽ idem referri ad Aristotelem quoq; non potest:quippe cum ille duodecimo metaphysicæ,ubi cõditionem substantiarum separataꝝ diligentius inuestigat:primum probet statui posse substãtiam insensibilem:in qua nulla materia:aut potẽtia sit: pluresq; esse substantias eiusmodi ostendat ex numero delationum cœlestium corpoꝝ:easdẽq; natura sempiternas esse:& immortales:quo fit ne solum primæ:sed etiã cæteris substantiis abstractis attribuatur ab Aristotele conditio simplicitatis:& immaterialitatis.Auerroes etiam cõmento trigesimo primo super eodem libro:oportet,inquit, substantias illas existere. mouent enim sine ulla potentia:& sine ulla materia:sint necesse est propterea ut æternæ sint.æternũ enĩ omne actio pura est.quæq; autem actio pura nullam potentiam habet:cum & cõmento trigesimonono:omne,inquit,compositum est nouum:nisi quid per se componi dicatur.sed siquid p se compositum sit:idem per se exeat de potentia ad actum necesse est.Plura ad hunc locum ab Auerroe disseruntur:demum concluditur differentiam esse in substantiis abstractis:non ex parte rei ipsius:sed ex parte intellectus.patet igitur ex his uerbis Auerrois:primo substantiã unamquanq; abstractam esse sine materia:actionemq; esse puram sine ulla potentia ad esse:contra aduersarium:qui intelligentiis potentiam passiuam essentialem ad esse tribuit.secundo nullã formam abstractã esse cõpositã:quoniã ita sequeret:ut noua esset:& per motum producenda:quo planum est:falso ab aduersario dici intelligẽtias compositas esse ex duabus essentialibus partibus autore philosopho Aristotele.Tertio nullam esse distinctionẽ in substantiis separatis nisi in intellectu:&,pinde nullã esse diuersitatem partiũ essentialium cõponẽtium:cõsonat uero his: & quod duodecimo metaphysicæ dicit eẽ aliqua,quæ materia careãt.quod exponẽs idẽ Auerroes:nõ de corporibus cœlestibus hoc dicit,inqt,ut aliqua ex iis corpibus sint:quæ materia uacent.Oĩa.n.cœlestia corpora materia uacãt:materiæ nãq; esse in potẽtia est:quæ qdem potẽtia nõ nisi in substãtiis generabilibus:& corruptibilibus repiat.substãtiæ.n.æternæ:quoniã potentia ad corruptionẽ carẽt:materia etiã carent.sed ꝓ materia habent:quod substet in actu hoc est corpus quod dignius appellari potest subiectum:q̃ materia. Substantiæ itaq; cœlestium corporum materia carent:quæ in potentia sit:cum nec generentur:nec corrumpantur:q̃q̃ materiam habeant : quæ in loco esse dicatur. Hinc duo illa contra aduersarium afferam.Primum compositionem esse ex partibus essentialibus:ubi potentia sit ad esse:ubi autem potentia sit ad esse:ibidem esse generationem:& corruptionem: quæ intelligentiis non conueniunt:Secundum nullam esse potentiam ad esse intelligentiis : nam si cœlestia corpora potentiam ad esse non habent ; sed tantum ad locum ; longe minus intelligentiæ habeant ; quæ nobiliores

sunt. In hac eadem sententia: & diuus Thomas aperte locis pluribus est: sed præcipue secundo contra gentiles: capite quadragesimonono: ubi non esse materiam in substantiis intellectualibus: sed formas esse subsistentes ostendit: quo in loco rationes adducit, q materia formas diuersas recipere non potest: nisi per distinctionem quantitatis in partibus suis distinctis: quoniā substantia ipsa quantitate subtracta indiuisibilis est: ut primo physicorum Aristoteles docet: quod si intelligentiæ quantitate carent: materia quoq; uacent necesse est. sed si aduersarius dicit argumentum ualere in materia corporea non intelligibili: qualis intelligentiarum est. contra sic arguo. operatio cuiusq; potentiæ pro modo suæ naturæ est: angelis autem natura est intellectualis: ergo potentia intelligendi erit pro modo essendi: potētia autem cuius uis rei talis est: qualis eius perfectio recipitur: perfectio uero intellectus est intelligere: qua intelligere est. id autem est qua forma intelligibilis in intellectu recipiatur: cum itaq; talis forma in intellectu sit secūdum rationem communem potentia tali formæ proportionata: non potest esse materia: cum materia formam recipiat: contrahendo eam ad esse indiuiduale: siue materia sit corporea extensa: ut omnes fatentur: siue spiritualis, atq; intelligibilis. cum enim materia formam recipit: contrahit in indiuiduum: quod uel aduersarius confitetur: cum dicat formas intelligentiarū per proprias indiuiduari naturas. item forma lapidis, & reliquæ huiusmodi formæ sitæ in ītellectu: nobiliores, q̄ foris habentur: sunt enim simpliciores, & illimitatæ: cum per eandem hoīs formam intelligamus homines omnes. formæ autem positæ in materia & limitantur, & singulares describūtur. Quod si ex ītellectu: ut materia & forma lapidis unum aliquod cōponatur: fuerit certe id lapis uerior, q̄ qui materialis sit lapis: non igitur angelos, siue intelligentias ullo pacto componi ex materia & forma dicendum est: nec uero si diuus Thomas intelligentias citra primam compositas esse ex essentia & esse: aut ex potētia & actu dicit: propterea cōpositionem materiæ & formæ: intelligendum qualiscunq; materia sit. qui autē dici potest ex Aristotelis quidem sentētia materiam esse eandem intelligētiarum omnium? Sic. n. fuerit unum primum principium actiuum: & plura passiua æque prima: nisi altera materia dependeat ab altera: quæ depēdentia quonam in genere sit: interrogo. Non. n. in genere causæ materialis, aut efficiētis: aut formalis: aut finalis esse potest. ergo intelligentiæ non ex duabus partibus essentialibus compositæ sunt: sed formæ simplices subsistunt: quibus conueniat intelligere: uelut proprius actus. Ad primum uero argumentum respondendū: intelligentias non esse tanta simplicitate: quanta est prima. Habent enim cōpositionem: sed non essentialem ex duabus partibus: materialem dico, & formalem: ut aduersarius arbitratur. Compositū enim bifariam accipi potest: aut enim ita: ut ex pluribus reali distinctis ratione consistit: quo modo nec Aristoteles: nec Auerroes componi intelligentias opinatur: aut ita ut respectu: ratione ue compositum esse intelligatur: ita ut una: eadéq; res simplicissima cōparatione nobilioris: potentia esse dicatur: ignobilioris autem, actus. ut forma sensiua comparatione intellectiuæ potentia est: uegetatiuæ autem, actus: q̄q̄ sensiua ipsa nō est cōposita ex materia, & forma. Alioquin processus in infinitū fuerit requirendo subinde formæ cōpositionem: ad hunc sensum: & in primo physicorum ab Auerroe dicitur: formas, quæ inter materiam primam: & formā ultimam sunt: compositas esse. Igitur eadem intelligētia respectu superioris: inferioris ue, potentia dicitur: aut actus, atq; ita composita per respectū est: & hoc modo Auerroes in omni forma abstracta præter primā esse potentiam dicit. Ad secundū. Aristoteles cum duodecimo metaphysicæ illa de intelligentiis differit: materiam nominat eam: quæ radix indiuiduorum sit per quantitatē eadem in specie: nec intelligentiis ullo pacto cōueniat: materiā uero spiritualem: quā aduersarius somniat: nullus expositor laude dignus Aristoteli tribuit. Addo q licet primus motor distinguatur nobilitatis præstantia a cæteris intelligētiis: tamen cōmune cum his habet: ut quēadmodum esse plures motores primi eadem in specie non possunt: quia primus caret materia: sic plures esse intelligentiæ non possunt eadem in specie propter eandem rationem: & maxime ducimur ad hoc ita intelligendum ex eo ipso Aristotelis scripto. Vnde Albertus tractatu secundo: capite uigesimo octauo super hoc loco: ex hac, inquit, probatione habemus omnes substantias separatas differre inter se specie: & ut differūt ipsæ: sic & sphæras: quæ ab his mouētur: differre. Non igitur oīs conditio attributa primæ remouetur a cæteris intelligentiis: idq; planum Aristoteles facit: cum postea, q̄ cōclusit substantiam abstractam non habere potentiam: aut materiam: quærat an talis substantia sit una, uel plures: ac plures esse decernat. Ad tertium: scriptum illud tertii libri de anima male ab aduersario ītelligitur. Aristoteles. n. postquā intellectum esse possibilem docuit: mox statuens probare intellectum agentem: sed quoniam, inquit, in omni natura est aliquid partim materia generi cuiq;: idest quod potentia sit, oīa illa: alterum uero, quod causa: effectiuúque sit: eo qua omnia faciat: quale ars ad materiam est: ideo in anima quoq; has differentias inesse necesse est. quem locum

exponens

exponens Auerroes: Aristotelem dicit uoluisse explicare: ut in omni natura: hoc est omni genere rerum corporalium, & naturalium aliquid est: uelut materia: aliquid uelut agens, atq; efficiens: sic uel in ratione intellectus esse. Itaq; cum omnẽ naturam noiat: corpoream, & generabilem naturam intelligit: non omnẽ naturam subsistentem: quẽadmodum aduersarius accipit: ut enim in rebus corporeis: quia materia est: ideo agens esse necesse est: sic in intellectu: qa possibilis intellectus est: ideo agentem esse intellectum necesse est. Cum itaq; formæ abstractæ possibili intellectu careant: ut quæ simplices sint: non sequitur ex eo ut compositæ sint ex duabus partibus essentialibus. Item cũ usus intellectus possibilis sit recipere species abstractas: ut Auerroi placet: cõmento uigesimo tertio: super tertio de anima: Abstrahere autem nihil aliud sit: nisi imaginata: quæ potẽtia intellecta fuerint: facere actu intellecta: quod remotũ ab intelligẽtiis est. Non enim illæ per phantasmata: & imaginationem intelligunt. Idcirco nõ est, quod habere intellectum possibilem debeant. Diuus etiam Thomas ita sentit: ut ne intelligentiis sit intellectus agentis & possibilis ratio: tum propter phantasmata: quæ nullo modo intelligentiis cõpetant: tum quia nos quidem actu aliquando intelligimus: qui potentia ad hunc actum fuerimus. Virtutem enim aliquã inesse nobis talem oportet: quæ sit in potentia ad intelligendum: atq; etiã alteram talem: quæ rerum naturaliũ formas actu intelligibiles faciat: cum ipse nõ subsistant: nec actu intelligibiles sint: sed in angelis, siue intelligentiis: hæc necessitatis ratio nõ est. Intelligunt enim illæ actu semper: & rem sibi habent intelligibilem: nõ in potentia: sed in actu. Quod enim intelligant principaliter immateriale est: & actu intelligibile: quamobrẽ agentem aut possibilem intellectum in illis esse: non nisi æquiuoce dici potest. Angelum uero inferiorẽ subinde a superiori illuminari placet theologis nostris: & alterũ agentem: alterum esse recipientem: sed æquiuoce superiorem angelũ intellectum agentem inferiorem possibilem dixerint. Agens enim intellectus illuminat non alterũ intelligentem: sed rem ipsam intelligibilem: possibilis uero intellectus est in potẽtia respectu rei naturalis cognoscibilis: neq; semper ĩ actu est. Ita patet non esse intellectum possibilem in omni natura citra primũ: ut aduersarius falso existimat. Errat etiã cum aĩam intellectiuam compositam dicat ex partibus essentialibus, tanq̃ materia & forma: ita ut intellectus agens: & possibilis partes sint essentiales animæ componentes. Nam & si nonnulli ex theologis nostris hoc tueri uoluerunt: tñ ex Aristotelis opinione aliter differẽdum est. Cum enim aĩa forma corporis sit: aut secundũ se totam forma est: aut secundũ sui partem. Si secundum se totam: nulla eius pars materia esse potest: cum materia sit ens in potentia oppositum actui: sed si parte aliqua sui forma est: pars est: quæ materia est: prius formabitur: ab anima: quæ est forma: quod contra Aristotelem est: cum eo autore anima sit actus purus corporis naturalis: & nihil sit prius corpore naturali: quod recipiat animam: & cum anima sit uirtus intellectiua: qua ratione intelligentiæ componi ex materia & forma non possunt: eadem ne ipsa quidem componi potest. Qui enim fieri potest: ut intellectus possibilis recipiat aliquid uniuersaliter: & per communem rationem: si, ut aduersario placet: indiuiduet ĩtellectum agentem: sicut materia formam: & contrahat? recipitur enim quodq; pro modo recipiẽtis: neq; uero ex uerbis: quæ adducit: Aristotelis sequitur esse partes essentiales animæ intellectũ possibilem: & agentem: licet enim separatum esse conueniat prius substantiæ, q̃ qualitatibus: tamen non sequitur intellectum possibilem esse substantiã: si separatus: siue abstractus est: quanq̃ sequitur: ut anima intellectiua: cuius intellectus agẽs: & possibilis, qualitates abstractæ sunt: substantia sit non immersa materiæ: neq; per modum docendi: quo usus Aristoteles est, id ostenditur. Semper enim de intellectu, qui qualitas est, loquitur: quem non partem essentialem animæ uocat: sed potentialem: & cum agentem: & deficientem causam dicat: nusquam formam esse intellectus possibilis agentem intellectum dixisse reperitur. Qui uero causa esse efficiens materiæ possit? rõne ne ipsius materiæ? at materia formam præcedit: an ratiõe essendi? at esse: aut idem: quod forma est, ut aliqui uolunt, aut si differt ab agente, est efficienter, ut dixi: quamuis per medium formæ. Errat itaq; cum formam esse efficientem causam materiæ dicit: formalis enim: finalisq; tantum est: neq; efficienter a forma est esse: sed formaliter agente formã de potẽtia educente in actum: neq; efficiens: sed formalis cõuenire in idem numero possunt. non igitur intellectus agens esse forma substãtialis intellectus possibilis potest: eo quod agens est, ut aduersarius putat. Eodem uel illa diui Augustini pertinent: quibus septimo super Genesi probat animã non esse compositam ex materia neq; corporali: neq; spiritali, q̃ esse intellectum possibilem aduersarius opinatur. Sed de his hactenus.

Confutatio aduersarii dicentis plura eiusdem speciei indiuidua esse posse in substãtiis intelligibilibus: & in mundo intelligibili secundum Aristotelem. Caput. xxiii

Equitur caput decimumquintum aduersarii:in quo primum plura eiusdē speciei indiuidua esse in substantiis intelligibilibus:& in mundo intelligibili posse argumentatur hoc modo. Cum in substantiis intelligibilibus citra primam materia sit: materia autem causa sit:ut indiuidua multiplicentur in eadem natura:quemadmodum in hoc sensibili mundo cernimus:necesse est:ut in mundo quoq; intelligibili substantiæ intelligibiles:excepta prima sint numerosæ: & in eadem specie,indiuidua plura habeantur. Sed quanq; plures ex nostris theologis ita putarunt : ut plures angelos esse speciei eiusdem nō repugnaret: tñ non satis hoc est aduersario:qui nisi ex Aristotelis opinione nihil se differere confitetur: quā obrem ne ipse quidem hoc negat:sed ita Aristotelem opinatū asseuerat:uidendum itaq; est:an id Aristoteles senserit. Demonstrat ille in primo de cœlo:formas nō substantes in materia:nō posse eadem in specie multiplicari:& primo physicorū uult:ut remota quantitate: substantia sit indiuisibilis:& septimo metaphysicæ. Homo,inquit,& equus:& reliqua huiuscemodi particularia sunt. uniuersalis uero non est substantia:sed concretum quid ex hac ratione: & hac materia ut uniuersali, particulare autem ex particulari materia:Socrates iam est:idemq; de reliquis sentio. Idem mox. constat etiā animam esse substantiam primā:corpus autem materiā:hominem uero,aut aīal:quod ex utroq; fit:ut uniuersale. Socratem aūt,aut Coriscum:si aīa sit:duplex esse. alii enim pro aīa:alii pro cōcreto accipiunt:sed si simpliciter anima hæc,& corpus hoc sit : quēadmodum uniuersale:sic esse & particulare. ex quibus Aristotelis uerbis patet materiā esse: tū uniuersalem:tum particularē:& alteram esse partē speciei:aut generis: alterā esse indiuidui partem:neq; diuidi in particularia:siue indiuiduari posse uniuersalem materiam:nisi recepta quātitate. Quod si materia:quæ pars speciei,aut generis est:non suapte natura in indiuidua multiplicatur:sed alio ad ipsum esse indiuiduale cōtrahitur:sequitur porro:ut,& si materiam esse in substantiis intelligibilibus damus:tñ multiplicari ipsa in indiuidua non posset: quādo neq; quātitas est:neq; coniuncta est quātitati: ut ne in substantiis quidem corporeis species cōtrahi possit in indiuiduoꝝ numerum sine quātitate : quāuis sua ipsa natura cōmunicabilis pluribus sit. Non ergo quia materia est, continuo & diuiditur qua scilicet passiuum principium est : ut aduersarius putat. deceptus certe ex uerbis illis generās generat alterum propter materiā:& in iis: quæ materiā habent quiditas differt ab eo:cuius quiditas est:& aliud est magnitudo,& magnitudini esse:& caro & carni esse:quæ non materiam per se:& quomodolibet principium esse indiuiduationis significant:sed materiā una cum quātitate principium esse indiuiduationis. Auicenna etiam suo quinto metaphysicæ libro. Equum aut hoīem:neq; unum:neq; plura esse : sed tantum equum:aut hoīem esse confirmat:quoniā ex sua natura: neq; unitatem habeat singularem:sic enim nō nisi in uno possit reperiri:neq; pluralitatem oppositā unitati singulari:quoniā sic repugnet unitas singularis. ergo huius quoq; autoris sententia materia nō per se ipsa indiuiduatur:sed per aliud:cū itaq; materia suapte natura,hoc est qua materia est, indifferēs sit ad unitatem singularem,atq; specificam:sequitur,ut per se ipsa principium esse nequeat indiuiduationis alioqui in quocunq; esset . illico per indiuidua esset signata:& pars esse naturæ communis non posset:cuius oppositum Aristoteles probat:ut iam expositum est. Item si substantiæ plures intellectuales sint in eadem specie:materias esse distinctas ipsarum diuersaꝝ substantiarū intellectualium necesse est. Distinguitur aūt materia:aut sua ratione: quomodo genera diuersa existunt:aut ratione quantitatis:quatenus diuersis dimensionibus uariatur: quomodo diuersa indiuidua eadē in specie existunt. At in angelis siue intelligentiis distinctio materiæ:ratione quātitatis esse non potest:cum illæ substantiæ incorporeæ sint:& sine dimēsionibus substent. Ergo quod reliqum est:ratione materiæ distinguntur. Itaq; non solū specie:sed etiā genere differūt. Item si tot numero intelligētiæ sunt:quot motus cœlestiū corporum: ut Aristoteli & Auerroi placet:sequitur,ut quemadmodū mobilia ipsa differunt specie inter se:quod ostensum iam est: ita motores etiam specie distinguātur. probatur etiā ab eodem philosopho esse unum mundū ex unitate motoris. Nam si plures mundi essent:plures quoq; primi essent motores:atq; ita cōuenirent sibi specie:& differrent numero. Ex quo Aristotelis argumento Albertus affert,ut dictum est:cœlestia corpora:& eorum motores differre inter se specie:sed tamen aduersarius:qui se Aristotelem sequi fatetur:intelligentias numero inter se differre sub eadem specie opinatur: & scribit existimans idem Aristotelē quoq; sensisse. Quod argumētum sibi a quodam Scoteo datum exponit. Non enim ipse:quid intersit inter materiā de qua Aristoteles agit:& hæc quæitatem:de qua Scotus:facile posset discernere:sed cum a Scoto non ea materia pro principio indiuiduandi angelos diuinos ponatur:quæ sit pars compositi:sed quæ sit differentia indiuidualis:quæ singularitas quædam dici potest,& materia non recipiens(hoc enim sibi uult nomē illud hæc quæitatis)Ipse materiam: quæ uariis receptis dimensionibus distinguatur in numerū

Indiuiduorum:intelligentiis accipit:speratq; idẽ prouenire posse ex tam diuersis principiis Scoti,& Aristotelis. Nam Aristotelem:ne Scotus quidẽ aliter q̃ nos opinatum expresse fatetur: in secundo sententiarũ:quippe,qui Aristotelis esse opinionem dicat: substantiam unãquanq; intellectualem carentẽ materia:uidelicet ea:quæ pars cõpositi sit:idem esse:quod quid est esse: cũ omne tale secundum eum philosophũ sit formaliter necessariũ:& de se singulare: item si ita esset:ut aduersarius putat:sequeretur,ut ordo accidentalis in intelligentiis esset: quod remotũ ab Aristotelis sententia est. In indiuiduis enim speciei eiusdẽ non esse ordinem essentialem: neq; prius & posterius tertio metaphysicæ constat:& cum pars uniuersi præcipua sint intelligẽtiæ ipsæ: participẽt in primis necesse est bono ordinis necessario:& si in corporibus cœlestibus ordo accidentalis non est:longe minus in intelligentiis talem esse ordinẽ decet. Legimus etiã apud eundem philosophum in secũdo de aĩa:causam quamobrem plura indiuidua eadem in specie habeantur esse:quod in uno indiuiduo species seruari non potest. Quod si in eodẽ indiuiduo intelligentiarum species tota seruari potest:quandoquidẽ perpetua est: superuacuum certe est plura constitui. sit igitur & ratione rei ipsius & autoritate doctissimorũ uirorum: ut in rebus diuinis:& intelligibilibus illis materia aut nulla sit:aut si est:faciat differre nõ modo numero: uerum specie quoq; & genere:quod perabsurdum est. Nec sequitur,ut cætera a simplicissimo uno si numerantur:numerentur,ut plura indiuidua speciei eiusdem. Cum eni formæ abstractæ sint: nulloq; pacto in materia recipiãtur indiuiduari per se ipsæ possunt: ut quæ subsistant:& per gradus suos specificos distinguantur.

Confutatio alterius partis:in qua aduersarius dicit:quasi ex Aristotelis opinione:quẽadmodum in substantiis corporeis:quædam formæ totã materiam perficiunt: ita,ut nõ nisi unum indiuiduum sit in specie:quædam autem non totam perficiunt:ideoq; plura in eadem specie indiuidua sunt:sic in mundo quoq; esse intelligibili. Caput.xxiiii.

s Ecundum eiusdem capituli est:ut in substantiis corporeis:quædam formæ perficiunt materiam totã:ita,ut non nisi unum indiuiduum sit in specie: quædam autẽ non totam perficiunt:& ideo plura indiuidua eadem in specie sunt:sic in mundo quoq; esse itelligibili. Sed quoniam hoc ita esse ex Aristotelis opinione aduersarius asseuerat: dicat & ubi nam philosophus ille docuerit intelligentiarũ:alias inter se specie differre:alias numero:uel unde apud eum autorẽ accipi talis differẽtia possit in iis rebus:quæ nullam oĩno materiam:nullam habeãt quantitatẽ. Nam si,quæ in hoc sensibili mundo siue sunt:siue aguntur: eadem in illo quoq; intelligibili ratione optima esse debent: ut ipse iudicat:non id prætermissum esse ab Aristotele consentaneum est:immo uero necessario ille de re tanta edocuisset. Dicat igitur:ipse locum in quo hac de re agitur:& enim nos quidẽ nusquã id reperimus: & remotissimum ab eius philosophi sententia arbitramur:sed argumentum ipsum:qua ratione fundetur uideamus. Ait hunc mundum imaginem esse illius intelligibilis:& propterea,ut in hoc:ita uel in illo distinctionẽ esse numeralem debere:sed hoc argumento generabiles quoq; & corruptibiles esse intelligentias statuendum est. Nam si quoniã mundus sensibilis imago est mundi intelligibilis:cuncta,quæ in sensibili sunt:& in intelligibili esse debent. Sequitur prorsus:ut & aliquid corruptibile ibi sit:ut hic est:quinetiam:ut in sensibili mũdo portiones materiæ suis indiuidualibus formis:non bene acquiescunt:sed sunt in potẽtia ad aliam formam:cum talis forma non optineat totam speciei perfectionem: sic in intelligibili: cum plura sint eadem in specie indiuidua: portiones illæ materiæ acquiescere suis formis nõ possunt:utpote,quibus singulis tota speciei perfectio non contineatur:sed appetant subinde alteram formam:& proinde generabiles & corruptibiles intelligentiæ sint argumento aduersarii philosophi noui. Item materia,quam ipse intelligentiis tribuit:aut plene pficitur sua forma:atq; ita singula indiuidua in singulis speciebus esse necesse est:aut non plene:atq; ita mutatio de forma in formam sequatur necesse est. Nam nisi tota speciei perfectione materia cõtineatur:cõstare in eadẽ forma nõ potest.

De tribus erroribus aduersarii:q animas dicat indiuiduari per materiam:quam intellectũ possibilem esse dicit:q animas indiuiduari per inclinationem ad corpora diuo Thoma autore: q eandem esse dicat compositionem ex esse:& essentia:quæ est ex materia & forma. Quid essentia sit secundum Thomam. Caput.xxv.

t Ertium eiusdem capituli est. Animas separatas a corpore non confundi in unam: eandemq; animam:propterea,quia materiam habeãt:quæ causa sit:ut distinguantur:diciq;

a diuo Thoma animas indiuiduari per inclinationem ad corpora:ut resurrectio probetur: implicariq; contradictioné:cum idem libro de esse:& essentia probauerit aiam componi ex esse & essentia.talem.n.cōpositionem nō esse nisi ex materia & forma. Committit in his aduersarius errores tres. Primum,animas indiuiduari per materiā:quam ītellectum possibilem esse dicit.

Secundū,animas indiuiduari per inclinationem ad corpora autore diuo Thoma:ut resurrectio probetur. Tertium,eādem esse cōpositionem.Ex esse & essentia: quæ ex materia & forma apud eundem sanctū doctorem, quem & sibi ipsi cōtradicere audet dicere. Ad primū,cum intellectus possibilis sit pars animæ essentialis specifica iudicio aduersarii:omnes certe animæ cōuenient in eo ipso intellectu possibili:proinde,quæ non distinguantur inter se per eum ipsum intellectum possibilem indiuidualiter.Idem enim principium esse distinctionis:& conuenientiæ non potest.Dixerit fortassis conuenire animas in intellectu possibili non indiuiduali: sed qui hoc dicat:idem intellectū possibilem de sua natura non esse indiuiduum cōfiteatur necesse est:atq; ita non intellectus possibilis fuerit materia: quæ indiuidualiter distinguatur: sed aliud quid igitur illud sit: prorsus aut hæc quæitas fuerit Scoti:aut aptitudo quædā ad corpus: ut diuo Thomæ ex Auicennæ sententia placet.Sic enim uoluit Auicenna:ut animæ indigerēt corporis ad sui indiuiduationem in fieri:& quantū ad suum principium:quia nisi corpora essent distincta:non animæ distinctæ producerentur:sed nō quantū ad esse completum: & in facto esse: quia destructis corporibus remanēt animæ in suo esse indiuiduato distinctæ: quod in corpore acquisiuerint. Ad secundū,nusquam ideo dictum hoc est a diuo Thoma : ut resurrectio posse fieri naturaliter probaretur:sed oībus locis quibus agit ille sanctus de resurrectione ita differit: ut dato aiam separatam a corpore manere:& aptitudinem ad suū corpus habere:non tamē naturaliter possit corpori reuniri:ea scilicet ratione:quia forma se ipsa unire materiam nō potest: sed indiget agentis:ꝙ id extrinsecus faciat. Nullū autem agens naturale præstat autoritate ad formam separatam a materia.Itaq; opus est agente supernaturali. Ad tertium,aperit aduersarius latissime suum ingenium cū diuum Thomam cōpositionem intellexisse dicat materiæ cū forma:dum esse,& essentiæ cōpositionem statueret. Quis.n.excepto aduersario tā ignarus est: ne nullam compositionem ex forma & materia esse in substātiis separatis autore diuo Thoma intelligat? quando ille secundo contra gentiles apertissime probat nullam in angelis compositionem esse ex materia & forma:& tamen cōpositionem esse ex esse,& essentia.Quod si manifeste ille alterā de his compositionibus affirmat in angelis:alteram negat: mentitur aduersarius: cum non differre:nisi termino differentias has enuntiat. Addo,ꝙ secūdum eundem sanctum autorem essentia est completa natura in specie : gradum habens determinatum sibi inter entia specificum.Materia uero prima:siue spiritalis:siue corporalis pura potentia est: & pars nō totū: neq; gradum ullum inter entia speciei determinate sibi uendicat. Esse autem existentia ipsa est: quæ non est forma:quæ esse specificum det:sed actus,qui esse specificū præsupponat:quāobrem in rebus corporeis duplex compositio est:altera ex materia & forma ad esse speciei:altera ex natura speciei:& esse existentiæ ad esse utiq; indiuidui. At in rebus intellectualibus una tantū cōpositio est:quoniam essentia simplex est ad esse duntaxat specificum:nō sibi includens partes distinctas:& esse existere cum natura specifica angeli existat.tale.n.esse participatio quædam primi est autore hoc quidem sancto.Quapropter non hic per essentiam materiā per esse formam intelligi uoluit:ut aduersarius putat:q̄q̄ si æquiuoce loqui libet:materia dici potest essentia illa: sed hoc nihil præsidii aduersario esse potest.Non enim quid æquiuoce dixeris: sed quid essentia sit rerum diuinarum disserimus.Itaq; seruandus est terminorum usus cōmunis : & significatio propria:ut idem sanctus in quæstione de creaturis spiritalibus censet.

Non esse culpandum Platonem:ut aduersarius censet:ꝙ animum constitui dicat ex elementis:& linea recta in circulum flexa:ex,eodemq; circulo duos produci:quorum ex altero septem productos circulos naturæ animæ tribui. Caput.xxvi.

u Ltimum huius capitis est:male a Platone constitui animum ex elementis:& linea recta in circulum flexa:ex eodēq; circulo duos produci: quorum ex altero septem productos circulos naturæ animæ tribui.Hæc & reliqua:quæ ex mathematica disciplina Plato pro suo excellenti ingenio aptissime ad animam transfert:portēta aduersarius appellauit:homo ingenii plane portentosi:qui nō uideat:q̄ aptius rationes: & uerba mathematicæ disciplinæ accōmodari rebus diuinis possint:q̄ materia:& reliquæ sordes : quas ipse eodē transfert.Cognatio enim lōge maior rebus mathematicis:cum diuinis,q̄ cum naturalibus est: quādo abstractionis ratio cōmunis mathematicis:& diuinis est, quam præcipue diuinis attri-

buimus. Quod si animæ uirtutes & actiones Plato similitudine:siue exemplo quodam circulorum & linearum docere uoluit:quod portentum:quódue inconueniens hoc sit nō uideo. Iam & Aristoteles ipse exemplo usus est linearum in tertio libro de anima: cum intelligendi rationem exponat partim per modum lineæ rectæ:partim per modum lineæ flexæ existere:& diuus Thomas Aristotelem dicit,non sensum Platonis:sed uerba carpere : & diuus Dionysius Areopagita:motum duplicem cōtemplationis animi statuit:alterum circularem: alterum rectū: sed de his satis libro superiori respondimus.

Confutatio,ac solutio trium argumentorum aduersarii:in quibus probare nititur:quasi ex Aristotelis sententia animam esse immortalem:atq; æternam parte post:item eandem cum corpore esse īcipere:& tañ non incipere esse per generationē: sed per creationē a Deo ex nihilo. Aduersarium sensum Aristotelis in libro de anima conuertendo peruertere.non enim intellectum innasci in corpore ab Aristotele scribi:sed cōtingere:aut superuenire:quod in libro de generatione animalium dixit deforis ingredi. Caput.xxvii.

d Ecimumsextum caput aduersarii est: in quo duo hæc esse ex Aristotelis sententia dicit. Vnum:animam esse immortalem: atq; æternam parte post: quod superioribus suis capitibus demonstrare conatus est:Alterū, Animā cum corpore esse incipere: & tamen nō incipere esse per generationem:sed per creationem a Deo ex nihilo: cuius prolixam probatoriam delirationem collegimus ad tria illa argumēta. Vnum: quod dicitur ab Aristotele primo de anima: intellectum innasci substantiam quandam existentem: & non corrumpi. Nam si in corpore nascitur,inquit,incipere cum corpore certum est:& si nō corrumpitur corpore corrupto:æternus est parte post:uerum nō incipere per generationē:sed per creationem ostenditur secundo de generatione animaliū. Cum enim intellectus ipse sine organo corporeo operetur:de foris sit necesse est. Alterū ex eodem libro habetur.Inquit,animam uegetatiuam:sensiuam,& intellectiuam esse in potentia:prius,q̄ in actu:ergo,ut uegetatiua & sensiua:sic intellectiua quoq; incipit esse cum corpore:sed quoniā fieri in corpore, nō per principia corporis dicitur:non educi de potentia materiæ declaratur. Tertium, Si Deus,inquit,oīa creauit ex nihilo:ut demonstrauimus:animam quoq; esse creatam a Deo necesse est: cum alio modo produci non possit:& Deus de facili possit omnia creare. Vere aduersarius narrat animam cum corpore esse incipere:nec perempto corpore interire:& bene cantat gallus:sed nihil ad propositum. Fidei enim:& religionis nostræ hæc sunt peculiaria bona:ut animæ infundantur corporibus a Deo creatore:& incipiant quidem cum ipsis corporibus:sed nō ex uirtute seminis genitalis:uerum a Deo ipso infundēte. Aristotelis uero opinio longe ab his nostris discedit. Nec enim principia doctrinæ eius philosophi patiuntur creationem de nouo:& si credendum commentatoribus eius est:aut Deus est: quem pro intellectu agente cunctis distribuens cōmendat: aut unus:idemq; intellectus omnibus pro phantasmatum differentia aliis aliter appropriatus. Nam intellectū quidem possibilem:tametsi aliter Cōmentator: Arabē dico:iungit cum agēte: & æque incorruptibilem statuit:tamen alter græcus ille corruptibilem esse asseuerat:neq; aliter hunc q̄ sentiendi:uegetandiq; animam produci sententia Aristotelis:de foris autē illum superuenientem non esse intellectum possibilem:sed agentē solum: qui Deus sit immortalis lucem impartiens:idem oībus ad agendum pro captu cuiusq; recipientis:quomodo & colores a solis luce actuari: formariq; certum est: idq; constare luce clarius ait ex tertio de anima:ubi exclusis omnibus:quæ leuius ante fuerint tacta:solum hunc intellectum agentem:immortalem: sempiternumq; esse concluditur. Quid igitur garrulitas aduersarii efficit:cum autoritas tanta commentatorum aduersetur? sed missos facio cōmentatores ipsos Auerroem dico: & Alexādrum: quid ex uerbis Aristotelis accipi de anima potest:& argumenta ipsa aduersarii qua ratione fundentur uideamus:ne nos dicat autoritatem hoīum indoctorum secutos se cōtempsisse: ait Aristotelem opinari animum esse æternum parte post:& tamen incipere esse cum corpore per creationem. At uero,quod æternum parte ante est:idem æternum etiā esse parte post: & quod parte post:idem & parte ante esse æternū:autor ipse Aristoteles est in primo libro de cœlo & mūdo. Statuitur etiam ab eodem autore primum agens nihil agere immediate in his inferioribus rebus:hoc est sine causis secundis propter essentialem ordinem:quo fit,ut anima quoq; siue creatur:siue generatur:non a Deo immediate proueniat:ut aduersarius putat: probatur item ab eodem philosopho septimo metaphysicæ contra Platonem:nullum agēs separatum posse immediate mutare materiam primam:q̄q̄ mediante motu id facere potest. Itaq; impossibile est Deū immediate animam creare:atq; īfundere corpori iudicio eius quidem autoris:si aduersarius di-

cat fieri posse:ut materia causa suæ dispositionis aliquid extrinsecus īfluens sibi recipiat, quod non ante reciperet:atq; ita corpore suis instrumentis bene instituto:præparatoq; animam diuinitus influere. Respondeo nihil ita consequi posse:quod in Platonem ibi ab Aristotele cōcludatur. Dixerit enim Plato ideam licet forma sit separata:posset tamē immutare materiam propter diuersam subiecti dispositionem. Addo, φ si causa dispositionis:quæ præcesserit immediate anima accedit:non infundi a Deo dicenda est:sed prouenire ab eo, qui ita materiam disposuerit. sequitur enim sua quāq; dispositionem forma:& actio:idemq; esse, quod disponat:& formam præstet naturæ ratio exigit. Quid uero Deus potius creator sit adhibendus: q̄ secunda aliqua causa:quando subiecta sufficiēti dispositione materiæ:agens generale:hoc est primum mobile satis sit ad animæ quoq; productionem: necessitas uero nulla est qua Deus animam creet: cum, & qui unicum intellectum omnibus ex opinione Aristotelis statuunt: non dum conuinci physicis rationibus potuerint. Cum itaq; opinio Aristotelis:non ea fuerit, quam aduersarius refert, sequitur:ut responsio quoq; recte ad eius argumēta:perq̄ facilis sit. Quod enim primum adducit ex primo libro de anima sua interpretatione non id cōuertit:sed peruertit:ut solet. nō enim intellectum innasci in corpore ab Aristotele scribitur:sed cōtingere:aut superuenire:uerba hæc Aristotelis sunt. ὁ δὲ νοῦς ἔοικεν ἐγγίνεσθαι οὐσία τις οὖσα, οὐ φθείρεσθαι. Quod in secūdo de generatione animalium θύραθεν εἰσιέναι, hoc est de foris ingredi:aut adire dicit. Quæ quidem Theophrastus:Alexander:Themisthius: Auerroes:ita accipiunt:ut cōmune qd sit ex quo quisq; hoīum ortus illico sibi intellectum excipiat:& suam quisq; appropriatam: siue applicatā portionem:ita extinctus relinquat in commune:ut ortus excepit: non aliter: ac si sole quis nascens participare dicatur:moriēs autem priuari:& lucem quam exceperit iam relinquere. De foris enim, & solis lux homini:siue contingit:siue accedit:aut superuenit:neq; oritur, aut perit:sed incorruptibilis:& ingenerabilis est:cōmune tamen bonum quibuscunq; hominibus id cōtingere quis neget? Nō igitur particularē animam esse:quæ de foris accedat illi uolunt:sed ex cōmuni exceptam applicationem:& siquis admittat uerbum aduersarii istud innasci: in quo uim summam esse arbitratur: non sequitur:ut esse simpliciter cum corpore incipiat intellectus: sed esse in aliquo induiduo:in quo ante non fuerit. Itaq; principium & incœptio ista non substātiæ intellectus:sed effectus est:quo modo loquendi:& Isaias propheta utitur cum dicit. Dominus supra te Hierusalem orietur. ortus enim hic non ad Dei substantiam: quæ æterna est:refertur:sed ad effectum ab ipso Deo in Hierusalem producendum. Quod autem a secundo de generatione aduersarius sumit:quid significet:satis constat, ex iis:quæ modo diximus. Distinguit enim intellectus a sensiua & uegetatiua anima:eo, φ de foris adeat:siue ingrediatur:hoc est excipiatur per unionem hominibus singulis ex cōmuni:aut numine:ut Alexandro placet:aut mente:ut Auerroi:nouitio enim creari a Deo animum, qui de foris accedat: nusquam scriptum ab Aristotele est:unde, quod mundi æternitati:& speciei humanæ cōueniret: idemq; aptum oīno doctrinæ Aristotelis esset:Id cōmentatores primarii Alexander:& Auerroes ei philosopho tribuere uoluerunt. Nouitio tamen excipi:& uniri, quod semper fuerit nemo neget. Ad secundum, & si anima intellectiua est in potentia:tamē alio modo, q̄ sensiua est. cum enim sensiua sit in potentia ad esse simpliciter:nam, ut esse definit parte post:sic incipit parte ante simpliciter. Intellectiua certe ipsa non simpliciter esse in tali corpore recipit:sed præsistens est in potētia:ut tali corpori uniatur:quo modo ne corrumpi quidem simpliciter potest:corrupto corpore: sed secundum quid:cum non præterea esse in tali corpore habeat. Ad ultimum, quod se demonstrasse dicit:non uerum dicit. non enim solum non demonstrare:sed ne probare quidem leuiter potuit ex Aristotelis opinione Deum cuncta ex nihilo creare. Quod si Deus:neq; ex nihilo quicq̄ facit:neq; immediate:animæ certe rationem:si Aristotelis iudicio loquimur:non ad creationē ex nihilo, quam a nostris accepimus sanctis:referre debemus: sed ad eorum sententiā: qui unū eundemq; omnibus tribuunt intellectum.

Non esse reprehendendum Platonem: ut aduersarius facit, φ uel animam dixerit corporibus præexistere, quod etiam Aristoteles uidetur sentire:uel scire hominis esse reminisci. Quomodo ītelligendū sit illud Aristotelis:ītellectū esse ueluti tabulā rasam. Caput. xxviii.

I Tem reprehēdit Platonem aduersarius, φ animā præexistere corporibus: & scire hominis recordari:& reminisci dixerit. probat enim, quod ab Aristotele dicitur intellectum esse:perinde, ut tabula:in qua, nihil sit scriptum:neq; cēset animam intellectiuā: quæ forma corporis est:præexistere posse sine materia:sed quid hæc ī Platonē iustius, q̄ in Aristotelem dici possūt. Nam si de foris animus adeat:ut & Aristoteles ipse fatetur:præexi

ſtat neceſſe eſt antequã corpori uniatur:uel ſi hoc aduerſarius negat:detur oppoſitũ nõ præexiſtere:antequã uniatur:& quid cõſequitur:animaduertat:ſi poteſt. Venerit:de foris enĩ,qđ nihil ſit:niſi id per ſe ſit:& præexiſtat,qđ ueniat. Ratio quoq; reminiſcendi:aut recordandi illa Platonis per generationem:non contemnenda eſt:ut aduerſarius putat. Quis enim ĩmortalem: atq; æternam ſtatuens animam:& longe ante corpora præexiſtentẽ:negare poſsit eam ſcientiæ plenam eſſe:& rerum oĩum intelligibilium ſpecies in ſeſe habere. obliuiſci autem earum:cum corpori unitur:ob nimium materiæ fluxum:rurſumq; doctrina,& ſtudio:atq; exercitatione reminiſci:nec niſi prouecta iam ætate fluxu materiæ:uel ceſſante iam:uel potius refluẽte. aut igitur explodenda eſt illa poſitio:aut ea ſalua:prædicta ſequantur oportet: quemadmodum & philoſophus Arabs Auerroes poſsibilem intellectum:quem unicum omnibus & immortalẽ tribuit: cenſet omnium ſpecierũ ſemper pleniſsimum eſſe:ſemperq; adeptum eſſe:ſed quatenus corpori coniunctus eſt per uaria phantaſmata:uarie intelligere. Quin etiam aliquando quidem intelligere:aliquando uero minime:nec ipſe ſane Ariſtoteles ab huiuſmodi opinione reminiſcentiæ longe abeſſe uidetur: quippe uerba illa ex ſeptimo phyſicorum:ad hũc etiam ſenſum accõmodari poſſunt:ut ſcilicet omnibus ſedatis paſſionibus:ſiue affectibus prauis: ſublatisq; impedimentis incipiat anima ſcire & ſapere. Scientiæ primæ acquiſitio,inquit, nõ eſt generatio. Scire enim & ſapere dicimus eo,ꝙ quieuerit:& conſtiterit intellectus:ad quieſcendum autem nulla eſt generatio:nulla enim mutatio eſt:ut dictum iam eſt. Quid uero inconſyderatius dici poteſt:q̃ quod aduerſarius refert:ut anima intellectiua ſine materia eſſe non poſsit:quam ſeparabilem eſſe fatetur:& perpetuam parte poſt:nam ſi poſtea ſupereſſe perpetue ſine materia poteſt:pari ratione:uel ante præexiſtere poteſt ſine materia:ſiue igiť præexiſtere aĩam, eo modo Ariſtoteles uoluit:quo ſuus præceptor ſtatuerat:animas ab æterno creatas præcedere: ſingulas hominũ generationes:ſiue unum:eundemq; intellectum eſſe putauit unicum toti ſpeciei humanæ: quĩ quoduis indiuiduum eiuſdem ſpeciei præcederet. Non adducenda in argumẽtum eſt ratio inde:ꝙ anima ſine materia ſtare non poteſt:nam neq; ſi unus:idemq; omnibus intellectus eſt nõ præexiſtit ſine materia:neq; ſi per creationem præcedit:repugnet priuatio materiæ: quando ad ſuum ſimpliciter eſſe,ut poſt:ſic ante ſine materia ſtare poteſt. Tabulæ autem illa ſimilitudo nõ ad ſimpliciter eſſe intellectus referenda eſt:ſed ad corporariam operationem:ad quã intellectus perinde ſe habet:ac tabula:in qua,nihil ſit ſcriptum. nihil enim cognitionis phãtaſmatariæ poſſidet:ſed in potentia eſt ad cognoſcẽdum duntaxat per phantaſmata ipſa:aut certe,qđ ἀκροαματικώτερον:& ex penitiori ratione diſciplinæ peripateticæ eſt: ad ſcientiæ primæ acquiſitionem per quietem & cõſtantiã intellectus:illa tabellæ ratio referri debet:q̃ & ipſam recordationis: & reminiſcentiæ nomine Plato ſignificare uoluit. Nam reſpectu quidẽ ſpeciei ipſius refertus ſemper ſcientia eſt intellectus:neq; aliter Ariſtoteles, q̃ Plato hac de re ſentit:quod,& Auerroes fatetur:cõmento quinto:ſuper tertio libro de anima.

Falſum eſſe,quod aduerſarius affirmat prouidentiam ſecundum Ariſtotelem: non modo uſq; ad lunam:ſed etiam ad ea:quæ inferiora ſunt ſe extendere etiam minima:atq; terreſtria. Prouidentia quid ſit. Caput.xxix.

SEd quid poſt hæc aduerſarius differit, uideamus. Facit caput decimum ſeptimum & decimum octauum: quibus de fato:& Dei prouidentia agit. Dicit prouidentiã autore Ariſtotele non ſe extendere ſolum uſq; ad lunam:ſed etiam ad ea:quæ inferiora ſunt:& ad quæuis minima & terreſtria: quod probat ex.xii.metaphyſicæ: ꝙ ibi cœlum & naturã dependere a Deo dicitur:atq; etiam ex ſecundo de generatione: quod ibi Deum feciſſe continuam generationẽ dicitur. Adde,inquit,ꝙ animi a Deo producuntur immediate ex nihilo:& corporibus infunduntur. quod quia Deus tantum facere poteſt:utpote actus purus & nec creatura illa:quia finita eſt:eundem etiam prouidere ſingulis opinari:& mundum eiuſdẽ prouidentia regi neceſſe eſt:ſed Ariſtotelem:non ea eſſe opinione:ut prouidentia Dei rebus generabilibus & corruptibilibus conſulat.ſ.opera immediata conſtat autorum græcorũ ſententia:qui eam non ulterius,q̃ ad lunam deſcendere ex Ariſtotelis iudicio aſſeuerant: tum aliorũ: tum Plutarchi uiri ſapientiſsimi:qui in libris de opinionibus philoſophorum: Ariſtoteles,inquit,mundũ non totum uſquequaq; aĩatum:aut rationalem:aut intellectualem: aut prouidentia gubernandum ſtatuit:ſed cœleſtia quidem his prædita. orbes.n. qui contineant: animatos: animantesq; eſſe: At inferiora & terrena,nihil eiuſmodi optinere:nec ordine principaliter: ſed per accidens participare. Auerroes etiam cõmento libri.xii.metaphyſicæ:Deũ nihil ex iis:quæ hic fiunt intelligere:utpote nihil extra ſeipſum intelligentem ex Ariſtotelis ſententia ſcribit: ꝙ

si non hæc intelligit:quæ a luna inferiora sunt:sequitur necessario:ut his non prouideat.prouidentia.n.actio siue officium intellectus est dirigens rem cui consulitur ad finem cōmodum:qđ nisi cum cognitione rei ipsius effici minime potest : ut idem etiā commētator Auerroes super eodem Aristotelis libro. Species tantū cognosci:easdemq; solum procurari a Deo propter materiæ priuationem fatetur:quin etiam diuus Thomas super primo sentētiarum distinctione trigesimanona. Alii,inquit,nullam prouidentiā esse statuerūt:ut Democritus: alii eatenus prouidentiam esse uoluerunt:quatenus se extendere ad species:neq; ad indiuidua descenderet:uidelicet ea de causa:quia, quod suum egreditur cursum:id legibus non subiicitur prouidentiæ.Itaq; ea:quæ sæpe a cursu ordinato deficiunt:non prouidentia gubernantur:qualis particularis generabilium:& corruptibilium rerum conditio est:quæ quidem opinio tribuitur Aristoteli:q̄q̄ ex eius uerbis manifeste id accipi non potest. Cōmentator tamen Auerroes negat expresse fas esse bonitatem diuinam sollicitari rebus particularibus:nisi quoad in naturæ cōmunis ratione cōueniunt:sic diuus Thomas:& Cōmentator Auerroes, qui summus Aristotelicæ scholæ consectator habitus est:unde latissime iam patet prouidentiam Dei:non ad hæc inferiora descendere sententia Aristotelis. Quid uero tam prolixæ:ab eo ipso philosopho ostēditur.i.periherme nias:uerum non esse determinatum in futuris cōtingentibus rebus:si cognitio dei seipsam ad hæc usq; inferiora porrigat.sic.n.cognitione ipsa:& præsciētia dei determinetur:altera pars cōtradictionis:nec consultare:aut agere quicquā oporteat:ut uel ita eueniat:uel ne ita eueniat: ꝓbatur etiam ab eodem philosopho.vi.metaphysicæ esse aliquod ens per accidēs:quod nō semper:aut magna ex parte fiat:sed raro:ac eiusmodi entis non esse scientiam: neq; causam ullā per se:sed casualem:siue fortuitam:quæ ad nullam aliam causam reducatur. At si ꝓuidentia Dei ad hæc usq; perueniat causa illa fortuita:& casualis reduci profecto ad causam per se:hoc est prouidentiam ipsam potuerit:atq; ita omnia fient ex necessitate:nullumq; ens per accidens fuerit,qđ Aristotelis sententiæ aduersatur. Non ergo ita putandum:ut Aristotelis senserit ꝓuideri a Deo rebus his contingentibus & particularibus:in quibus nihil certi est:fatum autem nō referri ad Aristotelem autorem non mentiri aduersariū dixerim:si id esse fatū intelligit:quod motui cœlesti:& causæ per se tribuatur.hinc.n.& qui prouidentiam statuunt : negant ullam rem casu & fortuito posse fieri. Quapropter diuus Thomas ī exponēdo eo prædicto loco : Idcirco ,inquit, ex fide catholica dicimus nihil temere:aut fortuito:sed cuncta prouidētiæ subdita esse diuinæ. Aristotelem etiam eodem in loco benigne interpretatur,afferens illum de rebus his contingētibus ordine ad causas particulares dixisse : non ordine ad causam uniuersalem : quæ diuina prouidentia est:quæ rerum effectus partim necessario : partim cōtingenter prouenire statuerit: q̄q̄ ipsi effectus suis assimilentur causis proximis non remotis:quas pro sua imbecilli natura attingere nequeant. Sed hæc:ut modo dixi benignius referuntur.nam argumenta adhuc Aristotelis manent insoluta: quoniam si causa contingens reducatur ad causam per se:prouenerit necessario effectus:atq; ita nihil per accidens fit:Ita enim secūda causa mouet : ut a prima mouet: & prima plus influit in effectū quā secunda:ut constat . Nec uero concedi ex doctrina Aristotelis potest aliquid immediate contingenter a Deo ipso ordinari. Ad argumenta quoq; aduersarii facilis responsio est: quod enim sæpenumero repetit cœlum:& naturā dependere ex deo:non id prouidentiæ ratione significat:ut , quæ contingenter proueniunt:& generabilia:corruptibilia:fortuita sunt:reducantur:qua talia sunt : ad causam primā:Sed causationem primā rei cuiusq;:& conseruationem refert. cuncta enim ex prima causa trahunt sibi eē: & quod sunt in eodē semper inde seruantur. Quod si contingentis siue ratio:siue portio in natura continetur:prorsus,ut natura ipsa ex deo dependens: & est:& seruatur:sic & ipsa contingētiæ ratio inde est:quod est:& seruatur. Non ergo contingens:& corruptibile: ut tale referendū ad causam necessariam est:sed,aut ad fortuitam:quæ nō reducatur per se ad superiorem: aut ad prauam materiæ conditionem : quæ causæ contingentiæ:temeritatisq; est. Vel: ut Auerroi placet ex Aristotelis sentētia: dependent a Deo omnia quantum ad species:non quantum ad indiuidua. Ad secundum etiam argumentum eadē ratione respondemus: nā & si deus propterea prouidet:quod continuam fecerit generationem : non tamen ideo constat prouidentiam longius se porrigere,quam ad esse rei specificum:& necessarium. Ideo enim facta est generatio continua:ut species seruarentur. Deus nanq; speciem conseruandam spectat:quæ stabilis : & perpetua est.non indiuiduum,quod mutatur:& perit:utpote,quod non ratione sui esse indiuidualis: sed specifici participet ordine. Quod autem de creatione animæ aduersarius dicit : satis iam responsionem suo loco recepit:&,quæ subnectit:labuntur de facili cum eo fundentur . quod iam confutatum est. Plura de prouidentia,fato:& libero arbitrio superiori libro exposui:quare paucis hunc locum prætereo:& cum non plura ex Aristotelis:ac cæterorum philosophorum opinione

nione:hic tum ne nostrarum quidem literarum sacrarum placita repeto:quæ longe a sententia dissentiunt Aristotelis. Cuncta enim legi diuinæ prouidẽtiæ subiecta esse uera religio probat. Sapientia,inquit,attigit a fine ad finem:& res hominum disponit suauiter.

Mentiri aduersarium de Platone:q̃ nullam esse prouidentiam putauerit:sed omnia fieri necessitate stellarum.
Non ideo res necessario fieri:quia a Deo præscitæ fuerint. Caput.xxx.

a Diicit aduersarius falso nullam a Platone statui diuinitus prouidẽtiam: & omnia fieri ex necessitate:quæ a stellis dependet: Sed nos quoniam quid de prouidentia Plato senserit satis libro superiori exposuimus:non hic plus respondemus:q̃,ut quid simpliciter,quid ex suppositione sit necessarium:quæ conditionalis necessitas:quæ absoluta sit:Aduersarium ignorare dictum uelim. Nam si Plato præsciri cuncta a Deo putauerit:nõ ideo necessario fieri omnia sequitur. Non enim ipsa præscientia Dei affert rerum contingentium futurarum necessitatem:nisi respectu causæ primæ:quæ necessitas consequentiæ est: non consequentis:& conditionalis:non absoluta: ut & nostris sanctis autoribus placet. Quare eadem pro Platone responsio reddi potest: quæ pro nostris theologis in eos, qui contingentiæ rationem:& liberum arbitrium tolli ex Dei prouidentia arbitrantur.

Impie dici ab aduersario res non ideo esse futuras, quia Deus præuidit:sed ideo Deum præuidere,quia futuræ sint. Caput.xxxi.

Postremum uelut apicem suæ ĩpietatis apposuit aduersarius cõtra oĩum sanctoꝝ sententiã:res nõ ideo esse futuras:qa Deus præuidit:sed ideo Deũ præuidere:quia res sũt futuræ. Diuus uero Augustinus in decimoqnto de trinitate. Diuersas,inqt, creaturas:& spirituales:& corporales:nõ qa sunt:ideo nouit Deus:sed ideo sunt:quia nouit. Reliqui etiã sancti hoc idem docuerunt:& autor quoq; sententiarũ in primo:dicimus,inquit, res futuras nullatenus esse causam præscientiæ: uel scientiæ Dei. Nec ideo præsciri,uel sciri: quia futuræ sunt:quinetiam res ita exigit: ne temporale sit causa æterni:& sciẽtia Dei causetur. Cum enim prouidentia:& præscientia Dei æterna sit: futura autẽ sint temporalia: sequitur porro:ut temporale sit causa æterni: & sciẽtia Dei non aliter, quã nostra a rebus ipsis causetur:& ꝑmulta alia deduci possent absurda. Res igitur ideo futura est: qa Deus ꝓuidit:non e contrario. Sed iam satis me respondisse arbitror:uel ad eas ineptias: qbus ipse aduersarius plurimum cõfidens: certamen aggressus est:in quo si recte iudicabit: ꝑfecto non minus prostratum se esse dolebit: q̃ lætatus pro sua imperitia est: cum hæc arma ne dicam festucas fragiles in Platonem sumere uoluit. Nam & ea: quæ Aristoteli tribuit nõ iure ad illũ referri posse: & q̃ Platoni obiicit:aut eadem,quæ uel Aristoteles senserit esse: aut falso:peruerse:& imperite adduci explicatum iã est.

BESSARIONIS CARDINALIS NICENI: ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI IN CALVMNIATOREM PLATONIS LIBER QVARTVS.

Platonem ab omni uoluptate mundum: intemeratumq́ fuisse.
Platonis uitam fuisse continentissimam.
Platonem copiosius omnibus: & melius de uirtute disputare.
Poetas & legumlatores a Platone reprehendi: q aditum patefecerint uoluptati.
Libros turpes a pueris minime legendos.
Platonem tertio de repub. ad continentiam iuuenes excitare.
In quibus Plato Homerum arguat: ubi eum commendet.
Quales esse debeant ciuitatis custodes.
Quæ fingenda sint in pueritia: quæ non.
Cognoscere uitia oportet: non æmulari.
Quare Marti sit adiuncta in fabulis Venus: & plus licētiæ militibus, q̄ cæteris hominibus dari.
Qualem Plato principem uelit constitui.
Triplicem esse uoluptatem secūdum Platonem: & uoluptatem eruditionis esse amœnissimā.
Platonem naturalem cōiunctionem admittere: turpem detestari: & eam duntaxat maris: & fœminæ coniunctionem probare: quæ procreandæ sobolis gratia fiat.
Quomodo uenereis utendum sit.
Singulis hominibus duos comites amentes esse.
Spei nomen commmunem esse ad timorem & fiduciam.
De duplici genere uitæ: & iustos quidē esse felicissimos: uoluptati uero deditos eē miserrimos.
Quibus officiis animus colitur: quibus uitiis corrumpitur.
Plus esse uoluptatis in temperantia: plus doloris in luxuria.
Homines uoluptatum uictores esse felices: molles esse miseros.
Non a maribus solum: uerū etiam ab innuptis fœminis abstinendum.
Concubitores masculorum: & innuptarum capite damnandos.
Adulterum impune a uiro posse occidi.
Quales esse debeant obstetrices.
Hominem luxuriæ deditum pecudi similem esse.
Expetendam esse temperantiam siquis optet felicitatem.
Omnes Platonis libros ad uirtutem hortari: a uitiis retrahere.
De ortu: & incunabulis Platonis.
Socratis somnium de Platone.
Cur Plato in academiam locum insalubrem: ac pestilentem se receperit.
Quomodo sit intelligendum mortem a philosopho expetendam esse.
De duplici mortis genere.
Augustini de Platone præclarum testimonium.
Platonem cœlibem: ac castum semper uixisse.
Platonem naturæ sacrificasse: quasi piaculum commisisset: q liberos non procreauerat.
De modestia: & grauitate Platonis etiam ab incunabulis.
Raro subridere: ridere nunquam uisum esse Platonem.
Sine mercede Platonem docuisse.
Quam iræ pepercerit Plato.
De somno: & uigiliis Platonis.
Nocte surgendum ad res agendas.
Immodicum somnum: & corpori: & animo obesse.

Caput Primum.

VPEREST: ut de cōtumeliis: iurgiis: ac maledictis: quibus Platonem aduersarius insectatur: agamus. Neq enim hoc loco deserendus est uir singulari: ac pene diuina uirtute præditus: nec permittendum: ut præter ius: s fasq ab homine iniquissimo laceretur. Quanq̄ hūc locum: ex quo alioqn laudes Platonis facile dilucescerent: difficilem tractatu facit temeritas maledici hominis. quis enim dūtaxat uir modestus: & grauis possit sine pudore ea scelera nominare: quæ aduersarius: tam fœde: ac turpiter de moribus Platonis fingēs adducit? Auget uero difficultatem loquacitas hoīs prope immensa: quæ uix comprehendi nisi oratione longissima potest: uerū tamen conabor ita agere: ut

re:ut nec defensio necessaria prætermissa esse uideatur:& quæ ab aduersario sparsim : ac tumultuariæ dicta sunt:quanto honestius & breuius potero attingam. Quod si forte contigerit ob nimiam aduersarii loquacitatem trahi me aliquando longius:q̃ uellem:erit certe iusti & humani uiri officium mihi ignoscere:& dare hoc Platoni:ne molestum sit pro tãto uiro aduersus summam iniuriam nobis aures p̃bere. Quippe res honestas non modo explicandas latius:sed etiã sæpenumero repetendas Platonis:quem defendimus:sententia est. Quæ autem res esse:aut dici honestior potest:q̃ defensio ueritatis:hanc nos pro Platone facile:libenterq; suscepimus: ne in hominem tam magnifice de hominũ genere benemeritum,paꝝ grati esse uideremur. At quoniam aduersarius uoluptatem in primis Platoni obiicit:& eam maxime uoluptatis partẽ : quæ in rebus uenereis consistit:studetq; in primis Platonem ostendere incõtinentem : & obscœnis deditum uoluptatibus fuisse : nos quoq; hũc locum primum aggrediamur: & in quo libẽtius ille uersatur:ei primum occurramus. Postquã igitur ita aduersario placet:ut ex iis:quæ de moribus a Platone:atq; Aristotele scripta sũt:utrius uita honestior fuerit:iudicetur: Platonisq; uitia explicaturum se ex illius operibus ostẽdit:& ita quãtum in se est:molitur:Primum libri ipsi Platonis a nobis in medium proferendi sunt:ex iisq;:quid ille de uirtute:moribus:honestate : præcipiat:moneat:consulat:perspiciendum. Mox uero ab iis:qui ante nos fuerũt: doctissimis uiris testimonium petendum est:tum ad rationes aduersarii plane falsas:ac temeritatis: & impudentiæ plenas ueniendum:ut uidere omnes manifestissime possint hunc:quæ scribit: partim fingere:partim animi malignitate peruertere. Platonis itaq; uitam continentissimam fuisse : abhorruisseq; eum semper ab omnibus corporis uoluptatibus:licet in oĩbus eius sermonib⁹ animaduertere. ubiq; enim uirtutem mirifice laudat:Contra uero:uitia reprehendit: & ipsam in primis de qua agimus: uoluptatem ita insectatur:ut non tam philosophi:quam seuerissimi cuiusdam censoris officio fungi uideatur. Multi profecto quid uirtus esset:& quæ sint eius officia:scripsere : sed nemo tanto studio:tanta facundia:tanta erga genus humanum beniuolentia & caritate ita inuitat:hortatur:consulit:excitat ad uirtutem:ut Plato facit. Quod non uerbis quidem nos fingimus:ut aduersarius scelera:sed facile discerni potest:q̃ hæc ĩ eius libris uarie:apte: grauiter: accommodate tractentur:q̃ uetustos poetas:seu legum autores reprehendat: qui inhonestis uoluptatibus locum aliquem reliquerint:quando uel summum hominis bonum uoluptate definierint:uel illustrium uirorum:aut etiam deorum uoluptates narrauerint: uel quouis alio modo ea uisi sint probare:quæ ad turpem uoluptatem referri possũt. Hinc cum ratione qualis esse debeat reipublicæ status firmaret:poetas censuit urbe depellendos esse:nec iuuentuti permittẽdum:ut eorum libros lectitarent:ne teneræ adhuc mentes deorum:siue heroum autoritate permotæ:his moribus corrumperentur:quos abolere postea ualidior ætas non posset. Nam si uel stuprum:uel aliquod huiusmodi scelus a diis patratum serio adolescentes audierint: parum abstinere poterunt:cum homines sint:ne simile aliquid committant:quãdo id referre possint ad tam excellentes autores. Hæc cum pluribus aliis in locis:tum tertio de republica libro a Platone scribuntur:ubi cum permulta de officiis:quasi diuinitus disseruisset:& quemadmodum musica eruditi iuuenes clari possent euadere:tũ de modestia:temperantia:cõtinentia seorsum præcipit:& hortatur:modestiam itaq;,& temperantiam in primis magnopere excolendam censet: ut iuuenes senioribus:& principibus ciuitatis obtemperent:uoluptatibus resistãt:libidinẽ,idest cibi:ac potus:rerumq; uenerearum usum deuitent. Probat ad modestiæ officium illa Homeri.

" Mi iuuenis taceas : & nostra amplectere dicta:& reliqua similia. Reprobat illa: Ebrie,cui catuli
" sunt lumina:cordaq; cerui. Illa quoq; tanq̃ contra officium continentiæ dicta reprehẽdit. Nul
" la crede mihi:res mensa suauior illa est : Quæ cererem: bacchumq; simul : carnesq; ministret.
" Item illud,Quam parit atra fames:dirum est heu morte perire. Improbanda etiam illa eiusdẽ poetæ censet:in quibus Iouem:usqueadeo libidine incensum narrat:ut omnium rerum: quas optimo consilio agendas statuerat:oblitus:cum primum Iunonem uidit: ita arserit : ut ne tantisper quidem potuerit differre:quoad Domiciliũ ingrederentur:sed humi ubi forte erant:uxorem amplexus:desyderium explere uoluerit:fassus nunq̃ se amore ardentius concitatum:etiam eo tempore quo primum mutuo amplexu clam nequid parentes sentirent coniuncti fuerant. Martis etiam & Veneris fœdos amores:& uincula a Vulcano ĩstructa apud eundem poetam reprehendit. Ea autem:quæ animi magnitudinem:constantiam:& patientiam declarant uehementissime laudat:quale illud est eiusdem poetæ.

Intendens animum percusso pectore fatur.
" Fortiter ista feras:iamiam grauiora tulisti.
" Tum latius imitari suadet:quæ ad uirtutẽ perducunt:uitare autẽ:quæ parere uitiũ possunt : aut detrimentũ iis:qui audiũt:afferre. Quo in loco maiorẽ in modum poetaꝝ carmen detestatur:

qui de diis turpiter:atq; inhoneste locuti sunt:& suaues potius:atq; iucundi,q̃ honesti:& utiles esse uoluerunt. A custodibus deinde suæ ciuitatis:nihil aliud curandum censet:præter ea : quæ ad conseruandam reipublicæ libertatem pertineāt: hoc unum officium:hanc solam prouinciā illis demandat:& exēplar,quod aut imitentur:aut fingāt: proponit. At siquid præterea fingendum est,inquit,fingi continuo a pueritia oportet:quæ officio conueniant: uidelicet animi magnitudinē:constantiam:fortitudinē:fidem:temperantiam:modestiā:continentiam: religionē: & reliqua:quæ mores īgenuos:ac liberales instituāt.Res aūt illiberales:& inhonestæ: & turpes neq; agēdæ:neq; fingendæ sunt:ne fictione huiusmodi eorum:quæ fingunt:habitū concipiant. » An nescis,inquit,eam uim simulationis esse:ut si a pueritia longius perseueret:mores: naturāq; » constituere:& animi:& uocis:& corporis possit? Hominibus igitur:quibus consulimus: & mo » res ingenuos cōparari probamus:minime concedimus simulare:uel mulierem : uel iuniorem: » uel seniorem:uel litigantem:& maledicentem:uel se iactantē:& cum diis immortalibus côten » dentem:uel suas calamitates deplorantem:ac multominus ægrotantem:aut amantē: aut partu » rientem:nec uero improbos uiros:& contraria his rebus:quas superius laudauimus agētes:ma » ledicos:petulantes:contumeliosos:reliquosq;,qui rem turpem:uel agunt:uel loquūtur.Deniq; » nullum facinus:quod ab hoīe improbo:uel contra se:uel contra alios inferatur simulandū est . » quin etiam mentecaptos effingere:uel in agendo:uel in loquendo : nequaquā tutum opinor. » Cognoscendi sunt enim & mentecapti:& moribus deprauati:non modo uiri:sed etiam mulie » res:effingendi uero non sunt. Hæc & alia pleraq; Plato de ingenuis moribus scribit. Sed plura afferre in præsentia longum esset. Satis sit hæc breuiter tetigisse:quasi indicium quoddam:unde cætera:& peti:& sumi facile possint. An igitur Plato uoluptati se:uitiisq; permittit? an scelera probat? an meretur hæc a tali homine de se dici? qui nō modo cæteros ciues: qui honestius, q̃ milites solent uiuere:sed ipsos etiam custodes:qui milites sunt:ita erudiendos censet: ut cum a cæteris malis:tum a uoluptate in primis abstineant:nec solum amore inflammari se minime sinant:sed etiam amantes nō simulent:qui cognoscere quidē uitiosos pmittit : sed agere quicq̃ more uitiosorum:ne per simulationē quidem & iocum:aut ludum concedendū existimat. Atq; in militibus plus licentiæ esse Aristoteles quoq; secūdo politicorū libro fatetur:maior pars,in » quit,nationum militariū:strenuarumq; libidini mulierū dedita est:exceptis gallis : & siqui alii aperte mulieribus mares anteposuerunt. Et certe,qui primus fabulam finxit:nō sine causa Martem cum Venere uidetur cōiunxisse. Vniuersum enim id hominum genus puerorū:aut mulierum auidissimum est. At Plato eos quoq; seruare temperantiā iubet : sed facit hoc testimoniū Aristotelis,quod modo adduxi:ut mecum cogitem: quid aduersarius ageret in Platonē: quomodo eum urgeret:īsectaretur:clamaret:& tam nefarium scelus notari ab omnibus flagitaret: siquid tale ab eo dictum fuisset:q̃le militibus Aristoteles sine aliqua detestatione permittit:quasi parum ad rei ueneréæ libidinem intersit:mulierem ne aliquis:an marem expetat. Verū Plato non in quibus uitiis uersentur milites:narrat: nec fabulæ autoritate sceleris usum comprobat : sed autores huiusmodi fabularum detestatur:atq; e rep.eiicit:milites autem non minus: quam cæteros honestissimos ciues:& principes reipu.non modo a tam nefando scelere:sed a quis uenerea uoluptate iubet abstinere:& quo pacto ita uiuere possint:docet: peruicaces digno supplicio autoritate legum constringit. Nec poetis modo nequid flagitiosum narrent:interdicit:sed etiam fabris,ut sunt fictores:pictores:excusores:& cæteri id genus: nequid tale repræsentent. Sic » enim eodem de repu.libro scribit. Num igitur poetas solū monere debem⁹:& cogere:ut bono » rum morum exempla carminibus suis præbeant:alioquin apud nos carmen non componant: » an cæteris quoq; opificibus uetandum est:nequid peruerse: libidinose: lasciue:illiberaliter: tur » piter:uel in imaginibus:statuisq; aīalium:uel in ædificiis:aut in quouis alio opere faciāt:ne no » stri custodes dū in exemplis uersant̃ uitiosis:q̃si per herbas noxias uagātes: paulatim ad id ani » mū adhibeant:& q̃si ex tanta copia metentes quotidie aliqd:malū usq; ad summū imprudētes » augeāt. Post hæc ita de uoluptate rōcinat̃. Cum ꝓpter īmodicā uoluptatē hoīem de statu suæ mētis labi cōtigerit:nullū cum prudētia:modestia:tēperantia:cōmerciū habet uoluptas:sed comes est luxuriæ:demētiæ:& temeritatis. Voluptate aūt uenerea nulla est uehemētior. Quocirca repudiandā esse oīno huiusmodi uoluptatē arbitrat̃:ut pestē quādam animi:rōnisq; pniciē. Quin etiā talem principē:atq; custodē perficiendū censet:q in reb⁹ formidabilibus: & uario uoluptatū genere cōstitutus:& q̃si aurū in igne probatus: tñ constans euaserit īteger:honestus: & sui ipsius custos egregius:qui autem talis non fuerit:eum oīno dimittendū . In nono etiā eiusdem libri uolumine:libidines rei uenereæ:& cruoris:& gulæ iniquas esse,inquit, immanes esse ras. Tū etiam triplicē eē uoluptatē:ꝓ triplici animi parte: ut singulæ uoluptates,singulis animi partib⁹ cōueniāt:ex his unā eē suauissimā:q̃ in prudētia:& rōne sita est . Cū enī triplex sit,inqt,

» genus uoluptatis:suauissimum:idest,quod parti animi:qua discimus: & erudimur tribuẽdum
» est:& homo:in quo ea pars præcipue dominatur:suauissime uiuit. Cæterorũ autem uolupta-
» tes:nõ ueræ:neq; synceræ sunt:sed quasi umbratiles.homines enim prudẽtiæ:& uirtutis exper-
» tes:epulis,& aliis huiusmodi delitiis obruti humi detinentur:& si aliquando paululum emerse
» rint:nõ amplius,q̃ interpositam partẽ attingunt:sicq; tota uita aberrant: nec parte inferiore un-
» quam superata:superiorẽ illam:& uere excelsam:aut attingere:aut suspicere possunt:nec rei ue-
» ræ cognitione se satiant:aut integram:firmam:synceramq; uoluptatem degustant:sed more pe
» cudum proni humum semper spectant:& terrestres mensas secuti,se cibis ingurgitant: & rebus
» uenereis inuoluuntur:quarum rerum cupiditate alterutrum calcitrant: & cornibus: aut ungui-
» bus ferreis se inuicem percutientes interimunt:utpote:qui gustum rei ueræ nullum habẽt:cibo
» partem sui animi integram exaturantes. Postremo, qui recte sibi cõsulit,inquit,primũ discipli-
» nas colere debet:quibus animus totus meliori natura informatus:habitum recipit meliorem:
» & prudentiam:iustitiam:temperantiamq; acquirit:tum corporis habitudinẽ:& uitæ cultũ cura
» re:non quemadmodũ uoluptati ferinæ deditus uitam degat: aut queadmodum uel uiribus su
» peret:uel secunda ualetudine:ac pulchritudine præstet:si hæc bona modestiæ: ac temperãtiæ ra
» tionẽ adimant:sed ita,ut uitæ:& corporis cultus oĩs accommodari ad animi rationẽ aptissime
» uideatur. Hæc cum ita a Platone scribantur iudicare cuicũq; liberum sit:an uoluptatis reus agi debeat:qui ita de uoluptate loquitur:qui uitã uoluptati deditam brutorũ:& pecudum esse arbitratur: qui nõ modo:nequis aliquid fœde:aut turpiter agat:uerũ etiam ne loquatur quidẽ: aut fingat rem turpem:uetat,& prohibet. Quid autem in libris quoq; de legibus:de eadẽ re docue-
» rit:quæso animaduertite. Non modo enim illic hortatur:& monet,uerũ etiam iubet: & forma
» legum præscripta:unũquenq; ad uirtutis officia impellit:& cogit:honorẽ statuit probis: suppli
» cia improbis:ut alteri uirtutẽ ardentius colant:alteri uel inuiti seruẽt honestatem. Primo itaq; libro de legibus:cũ de rebus uenereis loqueretur:coniunctionẽ maris: & fœminæ legitimam:
» naturalemq; esse dixit:utpote a natura ad liberorũ procreationẽ concessam: At maris cũ mare:
» aut fœminæ cum fœmina:contra naturã esse dixit:summũq; & nefandũ luxuriæ scelus. quo lo co plane ostẽditur:nõ modo rem turpẽ:atq; illicitam prohiberi:sed etiã legitimã maris: & fœminæ coniunctionẽ:non alia,quã procreandæ sobolis causa cõcedi:quod apertius etiã octauo
» eiusdem libri uolumine exponitur. Vbi p̃cipit debere quẽq; ab omni fœminea tellure abstine
» re:in qua oriri nolit:quod seminatũ sit:itaq; Plato in rebus etiam uenereis:nequaq̃ a legibus & institutis nostræ religionis dissentit. Quod si maris etiã cum fœmina cõiunctionẽ non aliter concedit:quã procreandorum liberorum gratia:quomodo dirum illũ:atq; nefarium coitũ aduersus naturam:suũ etiam sexum profanantem:quem ipse quoq; cõtra naturam esse fatetur: & scelus ferum:ac summæ miseriæ causam noĩat:uel permisisset aliis: uel ipse cõmisisset? Ad hæc
» duo isti,inquit,uoluptatum:dolorũq; fontes:ut a natura profluant permissum est: ex qbus,qui
» queadmodum:& quando:& quantũ oportet haurit:siue ciuitas uniuersa:siue priuatus ciuis:seu
» quodlibet animans id fuerit:felicitatis suæ modum consequatur:necesse est: At qui imperite in
» opportuneq; haurit in summa miseria:atq; infelicitate uiuat oportet. Itẽ unusquisq; nostrũ, q̃q̃
» unus est:duos tamen intra se comites habet:quorum consilio utitur:utrũq; amentem:& alterũ
» alteri contrarium:nomẽ huic uoluptas:illi dolor est. Singulos præeunt futurorum opiniones:
» quarũ nomen cõmune spes est. Proprium eius,quæ dolorẽ præcedit:timor:eius: quæ uolupta-
» tem,fiducia. Hæc oĩa præcedit ratio:diiudicans quid melius:aut deterius sit rationis: deinceps
» cõsilium aureum:fortunatũq; esse ait:ac hoĩes priuatim: & publice huic obtẽperantes: uirtute
» præstare:uitamq; felicissime agere. Quin etiã secundo eius operis libro duplex esse uitæ genus
» scribit:alterũ iucũdissimũ:iustissimum alterũ:& q uitã uiuunt iustissimã: eos felicissimos esse:
» cõtra q iucũdissimã sine uirtute:eos eẽ miserrimos. Itẽ qui uirtute p̃ditus uitã uiuit: sua mode-
» stia:tẽperãtia:iustitia felix:beatusq; est:siue magno & p̃ualido corpore sit:siue paruo:atq; ĩbecil-
» li:& siue diues sit:siue pauper. Si uero opibus:plus etiã,q̃ Cinyras ille:aut Midas excellit:iniuste
» aũt uiuit:p̃fecto ĩfelix est:omnẽq; uitã acerbissimam ducit. Quinto etiam libro dum qbus offi ciis colat animus:quibus uitiis negligatur:exponit: uoluptatis usum neglectũ: ac dedecus aio parere his uerbis declarat. Quin etiã quoties uoluptatibus p̃ter legis & laudis rõnem ĩdulget: minime animum colit:immo spernit:& ignominia afficit:cum scilicet malis:pœnitendisq; fa-
» cinoribus eum patitur compleri. Mox addit animum esse rem omnium:quas homo possidet:
» maxime diuinam:nec aurum omne,quod sub terra:supraq; terram est:cum uirtute esse æquipa
» randum. Tum uoluptatũ:dolorumq; rationem describit:& uitæ genera:atq; hominum uolun tates complexus:negocia exponit:quæ uita deligẽda: quæ uitanda sit:demõstrat. Modestam: ac temperantẽ deligendam censet:luxuriosam uitandam. Plus etiam uoluptatis in temperãtia

& castitate:plus doloris in luxuria & libidine esse his uerbis existimat. Qui recte iudicat:uitam
continentem:ac temperantem statuit in unaquaq; re placidam esse:atq; tranquillam. habet enī
hæc uiuendi ratio:tum dolores:tum uoluptates moderatas:ac mediocres:cupiditates etiam le-
ues:& amores non effrenatos:aut furibundos:luxuriosam autē contra:in unaquaq; re inquietā
ac perturbatā uehementes habere:tū dolores:tum uoluptates,cupiditates intensas:atq; insanas
amores urgentes:& supra quā dici potest inflammatos. Voluptates etiam in temperantia plu-
res esse,quam dolores:in luxuria autem contra:tum amplitudine:tum etiam copia:aut cōtinua
tione. unde fit:ut uita altera iocundior:altera acerbior necessaria naturæ ratione sequatur. Qui
itaq; læte: & iucunde uiuere cupit:caueat ne uiuat luxuriose. Ad hæc libro sexto uoluptatem
uenereaṁ incensam dicit: quo uerbo acumen uitii:& temeritatem:& furorem significat,quem
impetum incensum:modo ratione moderandum:modo metu legum cohibēdum præcipit: &
septimo libro. Mea,inquit,sententia est:ut recte uiuendi ratio:nec uoluptates appetere:nec do
lores omnino uitare debeat:sed mediocritatem quandā seruare & colere: quod nūc leuiter mi
ti nomine exposui. quā quidem animi dispositionem:Dei etiā esse quadam celebris oraculi fa-
ma recte ab omnibus existimari potest. Hāc igitur habitus mediocritatem expeti ab eo:qui di-
uinus futurus est:censeo oportere:suumq; arbitrari officium:nō modo ne ipse uoluptatibus se
permittat:quibus potiri non sine dolore potest:uerū etiam,ne alium uel seniorem:uel iuniorē:
siue marem:siue fœminā ita affici patiatur. ita suos homines ad uirtutem hortabatur Plato: ut
suis etiam diis:his,scilicet inferioribus:& regioni aereæ præsidētibus:qbus & uoluptates: & do
lores accidere gentiles putabant:eos cuperet æquari. Atqui libro octauo præter alia pleraq; ne-
cessaria:quæ paulopost proferemus:homines,inquit,cōtinentes:& uoluptatū uictores felicissi-
me triumphare:molles autem & a uoluptatibus pessundatos instar mācipiorum,duci infelicēs
& miseros. Cauere etiam eos:qui bene: beateq; uitam agere uolunt:nō modo a maris: sed etiā
a mulieris īnuptæ nefanda libidine: nec aliam,quā suam quēq; uxorem pertingere:nec spurios
procreare:& genitale semen irreligiose mandare pellicibus. Nono etiam non modo eum: qui
cū puero:sed etiam,qui cum muliere innupta se miscuerit:mortis supplicio cōdempnat. Adul
terum etiam lege sanxit:impune occidi a uiro posse. In Phædone autē temperātes dicit:nō eos:
qui uoluptates cum uoluptatibus permutant:nec eos:qui timore quodā: ne aliis quas cupiunt
uoluptatibus priuentur:ab aliis abstinent:& ab iis,quas appetunt tenētur. Quod etiam his usu
uenit:qui præseferre modestiam uidentur. superant enim aliqua genera uoluptatū:cum tamen
ab aliis superentur:ut plane propter luxuriā:atq; libidinem alteram: tēperantes esse in altera ui-
deantur. ergo non tales temperantes esse:sed eos:qui omnem uoluptatem prudentiæ:rationiq;
postponunt:& officio debito:uel omnem uoluptatis usum despiciunt:uel honeste admittunt:
hos temperantiam colere:& uera:intemerataq; uirtute decorari:cæteros lineas quasdā:atq; um
bras habere uirtutis:nō ueritatis:aut itegritatis speciem possidere. At in Theæteto coitum illi-
citum iniuriā uocat,& inertē cōiunctionē:lenocinia etiā ꝓbro dat:& obstetrices honestissimas
recusare auspicū officiū dicit:ne forte incidāt lenocinii finitimā culpā:in Phædro quoq; hoīem
luxuriæ deditū pecudi similē dicit:& flagitiosū:impudentē:uoluptatis non naturalis auidū uo
cat. Multa etiā alia refert cōtra inhonestū:turpēq; amorē:de qbus tūc dicemus:cū ad eū locum
uentū erit:in quo aduersarii calūniæ:quas īpudēter ex eodē sermone fingit:refellēdæ erūt. Cæ
teꝝ ī Gorgia Calliclem Socrates uehemēter reꝑhendit:ꝙ dicēdi facultatē ita tractaret:ut nihil
laudare posse uideret:nisi qđ uoluptatē ꝑstaret:& delitiis:luxuria:atq; licētia mō tute ꝑcipi pos
sent:uirtutē:felicitatēq; describunt:nec modū cupiditatis:aut uoluptatis ullū statueret:sed quo
affluētius uoluptates undecūq; possent hauriri:eo meliorē:beatiorēq; agi uitā cōtenderet. Do-
liū hoc esse illud danaidū facete Socrates dicit:inexplebilē istā uoluptatū satietatē: & animi lu-
xuriā:atq; effrenatā libidinē:monetq;, ut ꝓ uita lasciua:& libidinosa,quā laudat: modestiā de-
ligat:& paucis cōtentus sobrie:honesteq; uiuat. Tū pluribus īteriectis hoc postremū addit: ut
hō tēperans:iustus & reliqs uirtutibꝰ ꝑditus:ꝑfecte:absoluteq; felix sit: & cōpos bene: beateq; ui
uēdi:luxuriosus aūt iniustus:īprobꝰ sit: miser:atq; īfelix. Itaq; eū, q felicitatē optat:tēꝑantiā ex-
petere oportere:luxuriā uero deuitarī:& q̄ magis ueloci:ac ꝑcipiti cursu pōt:aufugere. Ex qbꝰ fit
ut aduersarii īprudentiā satis admirari nō possim:qđ cōtra ueritatē manifestissime differēs: la-
tere se posse existimauerit. quis.n.locus apud Platonē nō plenus est laudibus cōtinētiæ:tēperā
tiæ:modestiæ:cōstantiæ:patiētiæ:tolerātiæ? Quis nō uitia reꝑhēdit:& reprimit: atq;,ut uirtute
felicē:sic uitio miseꝝ fieri unūquēq; declarat? qs postremo nō ad uirtutē hortat:& a uitiis retra
hit sūmo studio:cura & uigilantia? an forte latīos hoīes fallere se posse aduersariꝰ cēsuit? At ne
latini qdē autoritatē tāti ꝑhi unius homūcionis uerbis: deiicere aīs potuissent:& græcos facile
erat ueritatē rei detegere:& falsā:atq; iniustā criminationē cōfutare:atq; refellere:sed oīa:q̄ pro

sua

sua diuina sapientia de uirtute & moribus Plato conscripsit:hoc loco repetere non est necesse. rem.n.immensam aggrederemur:& oratio uoluminis modum nimis excederet. Quapropter iis:quæ diximus contenti posthac doctissimorum uirorum: & omni uirtutis genere illustriũ testimonia petemus:qui Platonẽ ita uixisse memorant:ut uirtutes,quas scribit & probat:& laudat omni uita sua excoluisse mirifice fateantur. Quo in loco græcos autores: qui uitam Platonis innocentissimam admirantur:atq; extollunt:sponte omittam:quanq̃ plurimos habeo:immo fere omnes:qui aliquid unq̃ scripsere:quod eo consilio facio: ne aduersarius oblatrare possit,autores græcos:propterea Vberius Platonẽ laudasse:quia Aristoteli inuiderunt:latinos dũtaxat testes citabo:de quibus nullam huiusmodi suspitionem mentiri obiurgator auderet:ue℞ quæ de ortu Platonis:tam a latinis:q̃ a græcis autoribus eodem modo narrantur in præsentia prætereo:ut scilicet Perictiona mater prius,q̃ cum marito congrederetur: dæmonis cuiusdam aspectu conceperit:atq; enixa fuerit:ut infanti:dum adhuc in cunalibus esset examen apum circa ora præteruolans labellis insederit:& postq̃ aliquãdiu immurmurauerat: abiit,ut Socrates per quietem uiderit:cygnum primo in uolucrem suis genibus assedisse:mox uero uolucrem factũ suauissimo quodam cãtu in cœlum aduolasse. Postridie uero cum Plato ad eum uenisset: seq; illius doctrinæ tradidisset:illis qui aderant dixerit:hunc esse illum cygnum tam suaue canentẽ: quem pridie per quietẽ uiderat:hæc inquã omnia prætereo. At illud certe prætereundum non est:ideo se Platonem in academiam cõtulisse:locum non solũ desertum:sed etiam pestilentem ut partim cura & assiduitate morborum:partim solitudine:corporis irritamenta compesceret: ac partem animi:rationis expertẽ moderaretur:rationiq; subiiceret:sicq; libidinis impetũ frangeret:& modestiam:continentiam:temperantiam sequens:nullam aliã uoluptatem:q̃ studio℞ sentiret. Hæc enim de eo refert sanctissimus uir Hieronymus:in eo libello: quem aduersus Iouinianum eloquentissime scripsit. Plato,inquit,cum esset diues & toros eius Diogenes lutatis pedibus cõculcaret:ut posset uacare philosophiæ elegit Academiam uillam ab urbe procul:nõ solum desertam:sed etiam pestilentem:ut frequentia morborum:simulq; solitudine: libidinis impetus frangeretur:discipuliq; sui nullam aliã sentirẽt uoluptatem:nisi earum rerum:quas discerẽt:ita fiebat:ut academiam colentes:cæteris omnibus curis omissis: duntaxat philosophiæ uacarent. Quo certe pertinere uidetur Platonis illa descriptio:qua philosophiam definit: esse mortis meditationem:atq; illud quoq;: quod in Phædone scriptum est: debere philosophum mortem expetere. neq; enim ista significant expetendam esse animæ dissolutionẽ a corpore ante,quam præstitutum a Deo tẽpus aduenerit: quod Plato nefas esse dicit:sed debere quẽq; animum ab hac mole corporea:& uitiis hinc:atq; hinc scaturientibus erigere: & quantum fieri potest omni contagione carnis sequestrata in sola profundissimarum rerum contemplatione uersari:legat qui uelit Macrobii librum de saturnalibus:& bipartitam hanc mortis diuisionem inueniet:ut altera natura accidat:altera ex uirtute proficiscatur:quã præcipi a Platone confirmat: eamq; esse cũ aĩus adhuc iunctus cũ corpore:uoluptates corporis respicit: & oĩbus uitio℞ uinculis solutus ad nobiliora erigit:studioq; ad superiora:& natura sua digna sublimis euehitur:legat ꝑterea sapientissimũ ui℞:& uere diuinũ Aurelium Augustinũ:cuius duntaxat grauissimo: firmissimoq; testimonio:oĩa ineptissimi obiurgatoris cõuitia:& maledicta debilitari: dissolui: infringi:reiici possunt:& longe q̃dem facilius:quã tela aranea rapidissimo uenti fragore disrũpi:nec certe sine admiratione:uel legi:uel audiri possunt:quæ a tãto uiro dicunt: libro nãq; de uera religione. Platonẽ scribit discipulos suos docere solitũ:ut a uenereis uoluptatib[9] abstinerent:ꝑsuasumq; sibi haberẽt:ueritatẽ non corporeis oculis:aut sensu aliquo:sed sola mẽtis puritate uideri: ad quã percipiendã nihil magis ĩpedimento esse:quã uitam libidinibus deditã: & falsas imagines re℞ sensibiliũ:quæ nobis ꝑ corpus imprimunt. Itaq; sanandũ in primis esse animum ad ꝑcipiendã incõmutabilem re℞ formã:& eodẽ modo semp se habentẽ: atq; omni ex parte sibi similẽ pulchritudinẽ:ipsum ꝑterea Platonẽ uitam cœlibem:ac castam semper uixisse: propter,qđ usqueadeo timuisse puersam tẽporum suo℞ opinionem: ut sacrificasse naturæ phibeatur:quasi peccatũ expiare uellet:q; liberos nõ procreasset. Sic Augustinus de Platone refert, Quo testimonio quid amplius dici:quid certius potest? Quis enĩ excepto aduersario tam ĩprobus tanq; ab omni uere rõnis cogitatiõe remotus sit:ut Platonẽ incontinentẽ:aut libidinosũ fuisse existimet:quẽ Augustinus cũ de uera religione scriberet:in exemplum castitatis adduxit. Legimus etiam Platonẽ ab ipsis iam inde ĩcunabulis usqueadeo modestũ,& grauẽ fuisse:ut raro subridere:ridere nunq̃ uisus sit. Mercedẽ a nemine unquã ex iis, quos docebat exegit:ultro etiã oblatam respuens. Iræ tam cõtinens fuit:ut ne in seruos q̃dem unq̃: quod inauditũ est: uel fecerit quicq̃:uel dixerit iratus. Virgis,iquit,aliquãdo te cæderẽ: nisi iratus essem:& rursus cũ q̃dã ex ei[9] seruis grauiter errasset:ad Xenocratẽ,qui tũ forte aderat conuersus:uerberato tu,inq̃t,

puerum:ne ego per iram concitatius id agam. Continentiam autem cibi & potus tãtam in eo fuisse tradunt;ut non solum delicatiores epulas:& opipara conuiuia spreuerit:& bis tantum in die cibum sumere consueuerit:sed tantum duntaxat per omnem uitã sumpserit:quantum satis esset ad uitæ necessitatem:oliuis tantum academicis:& uili pane:atq; aqua contentũ fuisse accepimus:quem uictum:quantum somni sequi uerisimile est:tantũ dormire solitum: scilicet, non plus,q̃ quod satis esset ad euitandam ex nimia uigilia malam ualetudinem. Cæteros etiã:quod ex primo libro de legibus constat:solebat admonere:ut nocte surgerent ad res tum publicas: tum priuatas obeundas. Somnum enim immodicum:& corpori: & animo obesse dicebat: parumq; inter mortuum & dormientem interesse:itaq;,ut quisq; uiuere:& sentire cuperet: sic uigilare oportere:quantum salua corporis ualetudine id fieri posset. Hæc omnes tam græci:q̃ latini de Platone perhibent:& latissime referunt. Quanq̃ ego,ut institui:breuiter ea percurro: ne in rebus notissimis longior sim. Quis enim uestrum uiri latini:non legit laudes de uita: ac moribus Platonis apud. M. Tullium:apud Quintilianum:apud. A. Gellium: Apuleium: Macrobiũ: reliquosq; linguæ latinæ autores:quos enumerare longissimũ esset? Quot,& quãta uir sapientia:& morum integritate insignis. L. Anneus,Seneca de Platone honestissime refert in epistolis ad Lucilium:in libro de ira:de beneficiis:reliquisq; operibus: quam mores illius admirat: & pro exemplari quodam uirtutis pulcherrimo constituit? Quantam splendor: & decus Romanæ linguæ. M. Tullius Platoni laudem tribuit? Omnes profecto quocũq; te uerteris illius uirtutem admirantur:etiam siqui opinione ab eo dissentiunt: quod etiam ab ipso,quem modo nominaui. M. Tullio aperte explicatur in libro:quem Tusculanas quæstiones inscribit. Credamus igitur,inquit,Panetio a Platone suo dissentiente:quem omnibus locis diuinum:quem sapientissimum:quem sanctissimum: quem Homerum philosophorum appellat. At si Augustinus,& Hieronymus:non modo scientia præclari:sed etiam uita:& moribus tales sunt:ut in religione nostra pro sanctissimis uenerentur:& Platonem quidem testantur optime: itegerrimeq; uixisse:quis hoc nõ satis testimonii esse existimet: & hunc uirum iure optimo arbitretur omnĩ uirtutis genere ornatissimum fuisse? Ita Plato nõ modo suis operibus: sed optimorum etiam uirorum testimonio sine ulla culpa:sine reprehensione:sanctissime:innocentissimeq; uixisse demonstratur:nec est,qui rem hanc in controuersiam unq̃ traxerit præter aduersarium.

De amore & eius differentia.
Amorem castum in sacris literis celebrari.
Bonos recte:syncereq; interpretari:malos nequiter.
Socratem reprobare Lysiæ oratoris de turpi amore sermonem.
Quo modo Phædrum amauerit Plato.
Qui sit animus uere felix.
Qui non sint beati:q̃q̃ infelices:ac miseri non sint.
Animos post. x. milia annorum eodem unde uenerint redire.
Qualis sit dialogorum forma.
Quibus personis soleat Plato sententiam suam in dialogis explicandam committere.
Quem amorem Plato laudet.
A definitione semper incipiendum esse.
De partu quodam amoris.
Labores & pericula propter gloriam suscipi.
Quæ sit optima ratio amoris.
Epigramma Platonis.

Caput. II.

n Vnc eius argumenta aggredior: & quoniam nefandi amoris crimen in primis Platoni obiicit:quibus id rationibus ostendere conetur:post uidebimus. Nunc de amore aliquid disseramus. Equidem non is sum:qui neminem unquam incidisse in amores illicitos:ac per libidinem scelus commisisse existimem. neq; enim negari potest plures ex omni natione extitisse natura puersa:& deprauatis moribus:qui non animos:sed corpora marium amant:instar eorum:qui,ut Plato,inquit,fructus appetũt. Quippe & Apostolus Paulus in epistola,quã ad Romanos scribit:eos nefandi amoris arguit:& Plato non sine causa idipsum:& reprehendit:& lege uetat. Sed illud animaduertendum est: nõ omnem amorem uitiosum esse:ac turpẽ:sed quemadmodũ pleraq; alia cõmuni nomine appellata: diuersam habere rationem:& partim honestum:partim turpem constitui:quod non modo ex iis:quæ gentiles autores scripsere:sed etiam ex sacris nostræ religionis literis ostendi potest. Gentiles enim

amorem siue cupidinem:si cui ita uocare magis placet:quanq̃ non apte hoc omnibus locis dici potest:duplicem esse uoluerunt:ne eadem uia:eodem ue afflatu animos hominum incendere: sed alterum,ut nimis pueriliter sentientem:nulla ratione regi:ac insipientium solummodo animis insidere:libidinis:atq; luxuriæ comitem:impudentem:scelestum:ad id,quod male appetit temere ruentem:alterum honestum:modestum:uerecundum:constantem:sanctum:beatum:castitatis:continentiæq; custodem:benigne animis afflantem:& amantem:obseruantemq; uirtutis:itaq; cum unum amoris sit nomen non easdem: ex utroq; prodire actiones, quemadmodũ pudoris quoq; & contentionis eodem permanente nomine diuersæ actiones sunt. Nempe homini cultus profuit:nocuitq; pudoris:ut Hesiodus,inquit, Contentionis item genus non simplex:sed duplex est:ut.n.idem poeta,ĩquit,Hæc peruersa nimis:digna est laudarier illa. A duersosq; animos longe propellere tendunt. Quid igitur mirum si beniuolentia honesta & sancta: idem nomen habet:cum turpi:fœdoq; affectu? Honestum hoc genus amoris:quem Plato cœlestem etiam:ac diuinum appellat:in literis quoq; sacris celebrari uidemus: quemadmodũ Salomon specie quadam elegiæ sacra cantica modulatus est: quæ nisi quisq; pro sua & scribentis uirtute iudicet:male de uiro illo diuino sentiat necesse est. Profecto ita natura cõparatum est: ut qui castitate:ac moderatione animi præstat: quæcunq; huiusmodi uerba in meliorem partẽ accipiat:qui uero propriis sceleribus coinquinatus est:omnia perperã interpretatur: & pro suis moribus:& sentit:& iudicat. Sed quid sponsus ille apud Salomonem loquatur:attẽde. Quam pulchra es amica mea:q̃ pulchra es:& decora:oculi tui columbarum: capilli sicut gregis caprarum:quæ descenderunt de monte galat. Dẽtes sicut greges tonsæ: quæ ascẽderint de lauacro: Labia tua:ut uitta coccinea:& eloquiũ tuum melle dulcius. Sicut fragmẽ mali punici:ita genæ tuæ:& sicut turris Dauid collum tuum:quæ ædificata est cũ ꝓpugnaculis. Vbera tua,sicut duo hinnuli capreæ gemelli:qui pascuntur in liliis. Tota pulchra es amica mea: & macula nulla in te est:ueni de libano sponsa mea,ueni de libano:uulnerasti cor meum soror mea: sponsa mea: uulnerasti cor meum oculis tuis:& crine colli tui. Quid sponsa? dilectus meus candidus,& rubicũdus,electus ex millibus:caput eius aurum optimum:comæ eius sicut elatæ palmarum:nigræ quasi coruus:oculi eius sicut columbæ:genæ sicut areolæ aromatum cõsitæ a pigmẽtariis:labia distillãt myrrhã primam:manus tornatiles aureæ plene hyacinthis: uenter eburneus distinctus sapphyris:crura columnæ marmoreæ fundatæ super bases aureas:species eius,ut libani: lectus, ut cedri:guttur suauissimũ:& totus desyderandus:talis est dilectus meus. Et plura alia ad hunc modum amatoria uerba:quæ siquis peruertat:& male intelligat:nõ minus cantica Salomonis, q̃ Platonẽ libidinis ueneræ arguere poterit: Dionysius uero Areopagita,uir sanctissimus: qd quarto de diuinis nominibus:capite de amore locutus fuerit uideamꝰ:uel potius: quid ante eũ Hierotheus dixerit:uir sanctimonia uitæ præclarus:qui Dionysii præceptor fuit: cuiꝰ sentẽtias ex amatoriis hymnis ipse Dionysius accipit:amorem,inquit,siue diuinum:siue angelicum:siue intellectualem:siue animalem:siue naturalem dixerimus: uim quandam uniendi: continẽdiq; intelligere debemus. Item plures & uarios amores de uno ait prodire:deumq; ipsum esse autorem generalem,cæteros singulares:qui ex illo proficiscantur:& ad eundem unum & complicatum amorem redeant,& coniungantur. Hunc præceptorẽ suum Dionysius secutus:omnia,inquit,summum bonum:honestum,& pulchrum petunt:affectant:diligunt: tum propter ipsum: tum ipsius gratia:& superiora a suis inferioribus amantur per conuersionis respectum: inferiora a suis superioribus per prouidẽtiam:paria a suis paribus per communicationem: quæq; se ipsa amant per conseruationem. Deniq; omnia per appetitũ boni:honesti:& pulchri: & uolũt:& agunt q̃cunq; uolunt,& agũt. Ausim dicere,uere enim ipsum etiã reꝝ oĩum autorẽ & principẽ propter suæ bonitatis exuperantiã:quæq; amare:quæq; agere:perficere:seruare:quæq; ad se conuertere:estq; amor diuinus bonus boni propter bonum. Ipse enim amor omnium rerũ autor: & effector præcipue:supraq; modum præexistẽs in summo bono noluit se infœcundum in eodem manere:sed mouit ad agendum per exuperantiam omnium rerum genitiuã. Sed quoniã amoris nomen magna ex parte minus honeste accipi solet: quam modeste aures pati posse uideantur quid ea causa idẽ doctor dixerit animaduertendũ. nemo nos,inquit, existimet præter usum literarum sacrarum amoris nomen probare:quasi dicat,rudem siue improbum esse: qui non sermonis sensum consyderat:sed uerba rimatur:& speciem sequitur: quam illa prætendũt. Plura quoq; similia de eadem re scribit:docens ne alienam quidem uerborum speciem aspernãdam esse:dum uis: & sententia sermonis incolumis seruetur. usum enim uerborum propterea duntaxat necessarium esse:quia sensus nostri moueri aliter nequeant:hæc latius ab eo scribunt: & nomen amoris haud alienum esse a sacris literis demonstratur. Ne,inquit,hæc de amore dicta a nobis putet quispiam aliquid in sacris literis innouare: audiant qui amoris: aut amorum

» uocabula aspernantur. Amato ardentius eam:& te seruabit: uallo eam munito: & te extollet:
» honore eam prosequere:ut te amplectatur:& reliqua:quæ per diuinos amores dicuntur. Diuus
» etiã Ignatius ita scribit. Meus amor crucifixus est:& alius amator pulchritudinis ei⁹ factus sum.
» Item alius.incidi in amores tuos:perinde quasi in puellarũ amores. ergo nomen hoc siue amo
» ris,siue amorũ minime formidare debemus.nihil est enim quod nos ea causa turbare:ac deterre
» re possit. Nam si recte uerba sanctorum theologorum animaduertimus,nomẽ caritatis dilectio
» nis:& amorum:pro eodem accipi uidetur. Sed ne,si plura afferam documenta: nimis in longum oratio nostra uagetur: Caput illud Dionysii de amore legendum arbitror: siquis plura nosce uoluerit: mihi satis in præsentia sit: tum sanctorum autoritate: tum sacrarum literarum exemplo demonstrasse:amorum nomen non semper uitio dari:sed fieri sæpenumero: ut qui se amore teneri:aut amoribus excitari:aut ardere dicit:non continuo incontinentiæ damnandus sit. Sed iam quid Plato de eadem re senserit: & an cõsentanea sacris literis locutus sit: uideam⁹: ac primo Phædrum,deinde conuiuium in medium proferamus. Quos sermones obiurgator Platonis in primis criminatur: & libidinis arguit. In Phædro igitur siue Plato: siue Socrates apud Platonem loquens orationem,quam Lysias orator de amore turpi ediderat: non modo non probat:sed in eam acerrime inuehitur: & eiusmodi amorem insectatur:arguit:detestatur. O Iesu bone: qua animi integritate: qua ui uerborum:qua copia dicendi: peruersum illum:& sceleratum:& nefarium affectum damnat:quam turpem:fœdum: pernitiosum: tam amãti,quã amato esse ostenditur? Et quidem cum definire ipsum amorem uellet:audi quibus uerbis orsus
» est. Ita statuendum est,inquit,duo quædam genera esse in nobis: quæ dominantur: & regunt:
» quæqꝫ nos sequimur,quocunqꝫ duxerint. Vnum est innata in nobis uoluptatũ cupiditas: alte-
» rum adueniens opinio affectatrix boni:hæc alias consentiunt inter se:alias dissentiunt: & mo-
» do hoc,modo illud superius est. Cum itaqꝫ opinio illa ad id quod optimum est:ratione ducit:
» & superat:tum huic potestati nomen est temperantia: Cum autem cupiditas temere trahit ad
» uoluptates:& principatum in nobis obtinet: contumelia uocatur: quod genus: ut uarium: &
» multiplex est:ita in plures partes secatur:quæ singulæ pro sua cuiusqꝫ cõditione nomen sibi cõ-
» sentaneum uendicant:& ut quæqꝫ uictrix extiterit:sic hominẽ suo nomine appellari facit:haud
» certe honesto:uel digno:uel liberali. Cum enim in edendo rationẽ optimam:cæterosqꝫ appeti
» tus superarit:gula nuncupatur:& homini ita affecto hinc uendicat nomen. Rursus cum per he
» brietatem uicerit eo ducens hominem:quonam appellari nomine debeat:apertũ est: & reliqua
» his germana:& germanarum cupiditatum nomina:ut quæqꝫ uicerit:manifestum est: quo nõie
» sint uocanda:sed quorsum hæc:& si iam fere constat:omnia tamen clariora solent esse:cum di-
» cta sunt,quam cum non dicta. Cupiditas igitur:quæ sine ratione superat opinionẽ:ad recta ten
» dentem:rapitqꝫ ad uoluptatem formæ:postq̃ a germanis:quæ sub ea sunt circa corporis formã:
» cupiditatibus cõfirmata uictrix euadit:& hominẽ ducit ab ipsa insolentia ꝙ res ĩsolita: & absqꝫ
» more sit:amor appellatur. Tum paulopost quãta ignominia:quantũ dedecus:quantum incõ modum ex amore uitioso:& turpi amatore redundet:Plato exponit:& tum amorem huiusmo di fœdum:atqꝫ teterrimum:tum talem amatorem perfidum:molestum:pernitiosum:labem hu
» mani generis:& fortunarum excidiũ esse ostendit. Postremo animaduertere,inquit adolescen
» tule:& certo scire oportet:animum hominis te amantis: haud tibi beniuolum esse: sed pinde:
» ut in ciborum desyderio:satietatis causa incendi:& quemadmodum a lupis agnos: sic ab ama-
» toribus:pueros amari. Ita Plato quid amor turpis:& qualis sit explicat:ut nihil dici melius pos sit:nihil eruditius:nihil doctorum nostrorum sententiæ cõuenientius: qui libidinem & omnẽ uitiosum amorem reprehendunt:modestiam:continentiam: & temperantiam cõmendant: & prædicant. Quæ cum ita sint:quis iure Platoni succensere:aut detrahere possit: & amoris turpitudinem ei obiicere? Atqui reclamabit aduersarius Phædrum a Platone amari fateor: sed non talem se amatorem exhibet Plato:qualis erat Lysias:& cæteri quos detestatur: cauereqꝫ ab his: quasi a peste quadam:atqꝫ perniciæ hortatur,& consulit:uerũ talem:qui honesto: sanctoqꝫ amore deuinctus ducem sibi statueret formæ,quam cernerent elegantiam:ad summã illam: inauditamqꝫ uoluptatem cœlestem:quam non minus ipse:q̃ quiuis nostrum sanctissimus autor futuram hominibus:qui uirtutem colerent:opinabatur. Sed obiurgator noster turpe illud & sceleratum:non pium hoc syncerum:& felix amoris genus respiciẽs:exclamat proh nefas:& latinos hortatur:ut Phrædrum Platonis legant:quasi turpem Platonis amorem in eo possint intueri: Legite legite,inquit,ipsum Phædrum:qui non creditis:aut ab eis,qui legerunt: nisi Platoni faueant:quæritote. Quem Phædrũ quæso nominas:in quem ita inueheris? Certe nihil istiusmodi huic nostro accommodari:aut infligi potest:quem si æquioribus oculis introspicere uoluisses:neqꝫ ipse te uidens fortasse:uolensqꝫ decepisses:aliquid ex iis:quæ modo protuli intelligere

potuisses in Phædro:& ueritatis ipsius ueneratione Phædrum adorares: tanq̃ diuini amoris rationem:atq; doctrinã. Sed legite quæso Phædrum uiri latini:nihil enim impedio:immo rogo: & oro:& in eo interpretando operã meam libentissime præsto:ut hominis calumnias : & falso obiecta crimina percipere aperte possitis. Et hæc enim:quæ nos exponimus: & alia longe plura ad eundem modum in eo comperietis:aut si malueritis audire: ab iis:qui legerint:intelligetis: modo eruditi sint:nec quales uelle uidetur aduersarius:idocti. Sic enim dicit: nisi Platonis laudi faueant:quasi quis esse queat: qui cum Platonem intelligat:possit laudi eius non fauere. Idẽ profecto:& doctrina profecit:& Platonis laudator est:idem & iudex idoctus est:& Platonis uituperator. Quæritote,inquit,ab iis:qui legerunt:ita prorsus:sed a doctis hominibus:non ab imperitis:rudibus:& furiis:ut aiunt:agitatis:sed cur ipse uobis non ea:quæ uituperat : in medium profert? sicut nos ea: quæ laudamus:exponimus:& digna laude esse demõstramus? Nempe qa pro libidine animi sui:illa reprehendit:& quæ ipse non potest ferre:alios,ut legant:hortatur: legite legite inquiens:quæ ego sine stomacho lectitare non possum. Scilicet hic longe uobis honestior est optimi uiri:quos ad ea legenda mittit:quæ ipse referre:quia obscœna sunt : non potest. Atqui Platonis dicta utrum talia essent:debuit demonstrare: prolatis in medium: quæ stomachari uidebatur:uerbis autoris ne mẽtiri:calumniari:& in hoĩem quem, ut cæteros omittã: Augustinus:& Hieronymus:uiri sanctissimi tantopere laudant:inuehi temere uideretur. Verũ quia proferre nihil nisi aduersus se poterat:nihil protulit:sed mittit latinos ad Phædrum legendum:qui si literas nesciunt græcas:qui legere possunt? Si sciunt cur eos testes non adhibet? sed ad legendum transmittit. Enimuero ista tergiuersatio:nec docti:nec probi hoĩs est . neq; enim damnari quẽpiam fas est:nisi uel errorem fassus:uel testibus conuictus fuerit. Quorum neutrũ aduersarius quærit:sed suo unius iudicio eum:quem accusat:quasi dictatoria potestate cẽset esse condemnandum. At quemadmodũ Platonis sentẽtiam referat:uideamus. Proh nefas, inqt, proh inquam nefas:eorum beatam fore uitam ausus est scribere:quos Deus aliquis amatũ:atq; amantem contusos:liquefactosq; in unum ex duobus hoĩem rediget:legite librum, qui de cupidine inscribitur:quemadmodũ in breuibus:atq; stagnis saxa plerũq; latentia subsunt : ita oĩs doctrina eius:sicut adulteratum aurum lapidi admotũ:subalbet : & orichalcum si proiiciatur in ignem prodit. Sic fallacem sub specie rerum bonarum scelerum congeriem subostendit . Hæc sunt aduersarii uerba in Platonem:ubi primo animaduertendum est:q̃ Platonem dicit sub specie rerum bonarum scelera docuisse:ergo amãs & amatus:quos pro amore beatos futuros Plato affirmat:speciem honesti non sceleris præseferunt:etiam ipsius aduersarii sententia. Sicq; reprehendi Platonem nefas est:sin saxum in his latet:ut aduersarius scribit:ostendendũ id primo est:post reprehendendum & exclamandũ proh nefas:nam si nõ latet:& tuta omnia sunt : auide nimis:& frustra exclamatur proh nefas:& ipse potius:qui ita exclamat:q̃ Plato deridendus est: uerum quoniam tuta sunt uniuersa:& per uirtutem unicuiq; uiam:& Domicilium præbent:nihil tale demonstrare potest:ideoq;,quod peruersi hominis est:exclamando subterfugit:& fallere auditorum animos conatur . Hoc igitur modo:uel,quæ ipse fingit : uituperat:uel sibi repugnantia loquitur : cum sermonis speciem reprehendat : quam bonam esse confitetur. Nos autem & speciem honestã:quod aduersarius nõ negat:in Platonis oratione seruari dicimus:& qđ ipse fingit:negamus:atq;,ut nullam ipse rerum:quas commẽtatur rationem affert: sic nos uerã illam:& necessariam rationem adducimus: quod si Plato sub specie honestatis scelus suaderet: profecto non idem scelus tam aperte in eodem sermone reprehenderet:nec palam honestum amorem laudaret:turpem uero detestaretur:quod ne leuis quidẽ:& rudis homo faceret : ne dũ Plato uir in dicendo grauissimus . Tum etiam quod mores Platonis:qui a tot optimis:atq; doctissimis uiris laudantur:nõ fallacem induunt speciem: sed quod proferre uidentur:idem intra sese complectuntur:& excolunt . Verum quid aduersarius suopte ingenio hominibus honesta beniuolentia deuinctis addiderit,uideamus. Ita tamen,inquit,ut utriusq; uoluptas permaneat. Sic enim futurũ,inquit,ut nunq̃ ardor ille libidinis extinguatur:nunq̃ uoluptas minuať : nunq̃ amor commutetur:sed una:eademq; perduret:atq; permaneat:si in unum confusi eisdem semp amoribus uoluptate:libidineq; perfruanť:hæc & si nõ recte intelliguntur : illud tamen sibi uelle aduersarius uidetur:ut amans cum amato per libidinem quandam turpem coniungatur. qđ Plato apertissime execratur:& amentem,qui ita amat:non amantem appellat: quippe honesto: pio:sanctoq; amore coniungi animos præcipit:quod & aduersarius ipse cõcedit : cum Platonẽ dicit sub specie rerum bonarum fallacem congeriem scelerum ostendere: quod si Platonis sermo præsefert speciem honestissimi amoris: certe quæ turpia ab aduesario:& scribuntur:& uituperãtur:non Platonis:sed ipsius aduersarii esse certum est:quod ex ipsius quoq; Platonis sermone perspici facile potest:in quo nihil tale est,quale refert aduersarius . Cũ itaq; Plato de amore

modestissimo sermonem se habere fateatur:& quod ab eo scriptum est ea specie:qua docetur: accipere debeamus:profecto aduersarius perinde agit: ac si uirum aliquẽ religione uenerandũ publice prædicantem(Sic enim concionantes hodie uocant)cõtra: turpem:nefandumq; amorem:& quemadmodum pie: ac sancte amandum sit:docentem:sceleratus aliquis id ægre ferẽs eum maledictis insectetur:& quod improbarit:detestatusq; sit:agere ipsum mentiatur. Sic plane facit aduersarius iste Platonis:introducit enim Phædrum atheniensem adolescẽtulum:narrantem per quam multos pulchritudinis suæ turpes amatores habuisse:quasi hoc uitium commune Athenis esset:& tamẽ Platonem summũ philosophum: & magistrum bonorum morũ uituperat:q; eundem Phædrũ moneret a turpibus amatoribus cauendum esse:& quo pacto honeste amandi adolescentes essent:doceret:cũ summa cõmendatione:& laude uirtutis. Lysiam uero oratorem laudat:cuius oratio detestabile istud scelus:quod a Platone reprehenditur:adolescenti Phædro nititur suadere. Quæ cum ita sint:quis dubitet aduersarium:non ratione aliq̃: sed duntaxat malignitate animi motum in hæc aduersus Platonem iurgia prorupisse? cuius uitam,si aliorum testimonia quærimus:omnes laudant:si ex ipsius sermone colligimus: non nisi piam:& honestam:& sanctam possumus iudicare. uerũ id quidem uix tolerabile uidetur:qđ aduersarius ea:quæ grauissime:honestissimeq; a Platone suo iudicio dicuntur: dedita opera prætcrit:quæ uero in conuiuio:& a persona qualibet referuntur:ut his propositis habeat Socrates quid possit reprobare:ea auide complectitur:& partim addit aliquid:partim adimit:partim peruertit:ac suo arbitratu cõmutat:& paginas male literatas sordibus complet:ac fœda uerborum suorum colluuione commaculat:hac una re fretus:ita fore:ut homines, qui Platonis libros nõ legerunt:uaniloquentia sua decipi facile possint:sed,ut magis hominis peruersitas pateat:& quomodo Platoni tribuat:quæ ab eo dicta non sunt: uideatur:proferenda sunt loca ipsa Platonis: & an tale aliquid in his sit:quale aduersarius simulat:attendendum. neq; enim:proh nefas: a nobis exclamandum est:nec,ut Phædrum:aut conuiuium homines legant suadendũ: quod ideo aduersarius facit:quia nihil:quo substentare possit calumnias suas inueniens: & omni rationis præsidio destitutus:quo se uertat:non habet:incertaq; incertis probans: pro cõclusione iurgiorum congeriẽ affert. sed quæ aliter a Platone dicta sunt:q̃ ipse recitet: explicabo: nihil addens: aut cõminuens:aut mutans:aut instar aduersarii deprauans:atq; corrumpens, quin autoris sententiam syncere:& de uerbo:ut aiunt:ad uerbum interpretabor. Cũ itaq; Plato in Phædro Lysiæ orationem:quæ fœdum:ac detestandum amorem suadebat:reprehẽdisset:& libidinis uitiũ ortumq;:& incrementũ eius:ita docuisset:ut non modo autoritate:institutisq; maiorum suoꝝ: sed etiam ratione credere quisq; cogeretur:rem turpem:ac noxiam esse luxuriã: tum quot modis amoris nomen de quo agitur accipi posit:ostendit. Itaq; duplicem esse amorẽ dicit:alterũ terrestrem:atq; uulgarem:alterum cœlestem singularem:& plane diuinum. Hunc quidem laudabilẽ esse:& omni studio:opera:ac diligentia expetendũ:illum uero reprehẽdendũ:uitandũq; tanq̃ humano generi pnitiosum:& hunc quidẽ cœlestem:ac diuinũ amorẽ: furorẽ etiã uocat: sed sanctum furorem:& diuino quodam instinctu prouenientem:ac ueluti raptu mentis cuiusdam numinis complexum:& formæ cõtemplationem,quã Aurelius Augustinus incommutabilem:& eodem modo semper se habentem:atq; undiq; sui similem pulchritudinem interpretatur. Furorem enim haud simplicem esse Plato existimat: sed primo bifariam diuidit:ut unus ab humanis morbis fiat:alter diuina quadam mentis alienatione. Mox partem hanc laudabilem quadripartito distribuit. Vnum diuinatione contineri statuit:alterum initiationibus. tertium poesi:postremum sancto:feliciq; amore:tum bona: & utilitatem: & commoda singuloꝛũ furorũ:quæ modo enumeraui commemorat: & nequis amoris nomen uelut anceps repudiet:
" Ne id,inquit,uereamur:nec ratio nos ulla deterreat:quasi homo mente constans:potius,quam
" alienatus in amicũ deligendus sit:sed illud si demonstret:uincat:genus hoc amoris: quod ego
" probo:non utile a diis immortalibus datũ amanti:atq; amato. Quo in loco animaduertendũ
est:quomodo Dionysius in iis: quæ superius retuli: non modo sensu:sed uerbis ipsis Platonis
" usus sit:cũ de amore loqueretur. Ergo hoc nomẽ amoris,inquit,minime formidare debemus.
" nihil est enim,quod nos hac de causa turbare possit: aut deterrere. Plato igitur:nec uereť:nec
in deligendo amico prohibendum existimat:quo minus furentis hominis familiaritas constã
" tis hominis amicitiæ præferatur. Sed si illud demonstret,ĩquit,uincat genus hoc amoris, quod
" ego probo non utile datum a diis immortalibus amanti:atq; amato. Nobis autem contra de-
" monstrandum est pro summa felicitate datũ esse id genus furoris: quod cũ demonstrare apertius uellet:repetit de immortalitate animorum: rationem:animosq; immortales esse declarat: atq; æternos: tum ad ipsius animi formam uenit: ac occultis quibusdam:profundisq; sentẽtiis eum indicat:ut mos eius est:dum de rebus diuinis:& intelligibilibus loquitur: quippe bigarũ

alatarum:aurigæq; specie animum repreſentat uidelicet rationem eius aurigæ irã:& cupiditatẽ equis comparans:ſed iram equo probo: & pulchro:cupiditatem cõtra. Itaq; aurigam: nõ ſine difficultate poſſe bigam regere oſtendit:cum par illud equorum ex contrariis naturis conſtet. animum igitur: quãdiu integer:& alatus ſit:ſublimẽ ferri,inquit,& diuino frui aſpectu: ubi uero alas amiſerit deferri: quoad ſolidum aliquid nactus fuerit: tum terrenum corpus ſubeuntem conſtituere animal mortale:atq; immortale:ali itaq;:augeriq; animi alas:dum pondus ſibi coniunctum ſublime tollunt:quo genus deorũ incolit:bonitateq;: & ſapientia:& pulchritudiẽ animus præſtat.minui uero:& perire: dum uitiis animus deprauatur: atq; degenerat. neq; per ardua uſq; ad cœli conuexum ſectari numina poteſt:bigarum prauitate auerſus: quæ nõ æque iugi equorum concordia pergunt: alterum enim equorum ſua improbitate deorſum labi: & pondere ſuo deferri in terram:quando ab auriga non recte inſtitutus fuerit. Animum igitur:q deum ducem optime ſequitur:q̃q̃ non ſine moleſtia equi uitioſi:nec ſine labore:tamẽ ad ſuper cœleſtem illam regionem tandem euehi ubi res uere ſubſtantes contempletur:& ſcientia: iuſtitia:modeſtia:temperantia:uera perfruatur·ſcientiam dicit: non qualis rebus generabilibus tribuitur: & diuerſe in diuerſis cõprehenditur:ſed quæ in uere entis ratione contemplanda ſemp uera:eadẽq; habetur.Sic de iuſtitia:temperantia:reliquisq; uirtutibus par ratio eſt: & hunc eſſe aĩum felicem:beatumq; oſtendit.Qui aũt nõ ſatis ſecurus eſt: ſed modo ſuperarit optatũ illud conuexũ:modo defecerit: & equoꝝ diſcordi itinere partim aſpexerit:partim nõ:hunc & ſi non miſerũ:non tñ felicem appellat.Reliquos ſequi quidem deſyderio regionis ſuperioris:ſed ſua imbecillitate collapſos in imum deferri:& interim uitio aurigarum plures collidi:læſisq; cruribus fieri claudos:plures confractis alis effici tardiores:omnes longo labore fruſtra conſumpto exortes uiſionis ſummi entis abire.Tum defatigatus cibo opinabili recreari: & lapſos ĩ terram ſubire corpora:quibus egreſſos ꝓ ſua quoſq; anteacta uita citius: tardius ue redire:unde deſcẽderint.Poſtquam purificati grauiori:leuiori ue pœna fuerunt:hæc omnia quis non uideat ho-
» neſtiſsime dici?Quid uero deinceps:quaſi fœde:ac turpiter dictum aduerſarius inuadit. Nul-
» lum aĩum Plato ait:niſi poſt decẽ millia annorum inſtaurato alarum remigio eodem: unde ue
» nerit:redire:præter eius animum:qui digne philoſophatus ſit:aut amori pulchritudinis:ut phi-
» loſophũ decet:ita ĩdulſerit.hos enim tribus annorum millibus recuperatis alis euolare eo poſ-
» ſe:unde deſcenderint:hoc eſt ſummum illud iudicio aduerſarii crimen: qđ Plato indulgendũ amori cenſuit:hoc ſcelus uocat:hoc uituperat:hoc deteſtatur:ita clamitans: quaſi Platonem in furto deprehendiſſet. At ſi Plato amorem in officio ſynceræ philoſophiæ cõſtituit: profecto is ſceleratus eſt:qui ſceleris Platonem accuſat:non ille:qui honeſtiſsime:caſtiſsimeq; amare præcepit:ſiue puellæ:ſiue pueri nomine placeat aduerſario amoris obiectum ſtatuere: puer,inquit, aduerſarius a Platone nominatur. Ita eſt: ſed cur non ſine iuſta cauſa ſatis ex iis: quæ de Lyſiæ oratione dicta ſunt:intelligi poteſt:& tamen ſi rurſus etiã breuiter dicemus:nõ erit abſurdum. Lyſias cuius ſceleratiſsimam orationẽ aduerſarius ꝓbat:ita Phædro ſuadere uidebatur:ut pueri quinam eorum amore caperentur:minime aduerterent:ſed quoties cum cõmodo eorum fieret:libidini obſequerentur:etiã eorũ,qui non amore capti eos adirent.Quod Lyſiæ ſcelus Plato in eodem puero:quem ille nominauerat:reprehendit:ac deteſtatur:& primo quidem turpẽ: nefandumq; amorem execratur: mox uero quo pacto quis honeſte amare poſsit puerum,quẽ turpiter Lyſias amabat:oſtẽdit:ita Plato pueri non puellæ nomẽ iuſta cauſa motus uſurpauit: amoriq; pueri honeſte:& ut philoſophi officium eſt: indulgendum dixit: q̃q̃ ſub hoc nomine omnem hominũ honeſtam:ac probam conditionem:cui amore poſſumus:beniuolentiaq; cõiungi:intelligit:& pulchritudinem:uenuſtatem:cõuenientiam diuinam:ad cuius exemplar homo formatus eſt:ſui animi oculis cernit:ac ex creaturis:ut Paulus apoſtolus ait:ad rem inuiſibilem dei intelligendam:contemplandamq; reducitur:oculorum,inquit,in nobis eſt ſenſus acerrimus:quibus ſapientiam non cernimus. Quã illa ardentes amores excitaret ſui: ſi uideretur? Hanc igitur pulcherrimã ſapientiæ formam:quæ oculis percipi nequit: mentis acie & philoſophiæ ſtudio:ſolertiaq; indagandam hortatur:hunc amorem probat & laudat: qui non ſordibꝰ naturæ inuolutus eſt:ſed ad excellentem:iucundiſsimumq; Dei aſpectum aſpirat & tendit:hoc captum amore non dubitat repetere cœlum facilius poſſe:ita adoleſcentulum conſtituit in de-
» litiis:ut id ſeruetur:quod diuus Apoſtolus ait:omnia diligentibus Deũ cooperantur in bonũ:
» & quanq̃ ut alter ille uir ſanctiſsimus dixit:incidiſſe te fatearis in amorem dei: quaſi in delitias
» puellarum:nihil tamẽ ſit:quod te amaſſe pœniteat. Quod ſi aduerſariꝰ præter turpem amorẽ: diuinum quoq; illum oculis interioribus:& mentis lumine cernere uoluiſſet:non ſtatim amoris nomine audito:tam fœdã:nefandamq; libidinem animo concepiſſet:& Platonem cenſuiſſet tantopere reprehendendum:agit ſane hirudinum more:quæ feces ſemper:partemq; ſangui-

nis uitiosam fugere:salubrem uero:integramq; relinquere solent: quærit duntaxat circũquaq; quibus calumniari innocentem possit:& cum nihil afferat ex Platonis sermone documenti ni hil īterpreteť:quod turpitudinẽ amoris redarguat: sæuit:& huc: atq; illuc lingua fœdissima debacchatur. Nos uero,quã ueritatis uiribus freti Platonis causam agamus:attendite. Hierotheũ uirum nostræ religionis sanctissimum:idem,quod Platonem dixisse ostendimus. Cũ enim hic amorem distingueret:præter cætera eius genera:animale genus constituit: quod uim uniendi: continendi:seruandiq; haberet:& ab uno primo:uniuersoq; amore:qui deus est: proficisceretur: eodemq; rediret:atq; ex hac siue animi:siue corporis uenustate:quæ participatione:ac delibatione quadam diuinæ pulchritudinis habetur:ad ipsam ueræ: diuinæq; uenustatis rationem ascenderet. Plato uero soli animo philosophi restituto alarum beneficio patere eodẽ : unde uenerit: aditum scribit:propterea q; philosophus, dum uitam sua ꝓfessione dignam agit : repetit ea memoria:quæ olim in diuina sede conspexerat:& hæc est,inquit,recordatio illorum : quæ noster animus a Deo comitatus aliquando uidit:cum despectis iis: quas nunc esse dicimus:rebus studio contemplandi uerissimi entis ad suprema illa emersisset:unde fit: ut sola integri philosophi mens alas recuperet. Quippe ad ea semper quantum fieri potest:memoria incũbit: ad quæ deus semper intendens diuinus est. Huiusmodi igitur recordationibus:qui recte utitur:perfecta semper perfectione solus uere perfectus efficitur. Sed cum a studio rerum humanarum se retrahit:& rebus diuinis hæret: reprehenditur a multitudine:tanquam mentecaptus: atq; insanus:cum tamen ipse deo plenus multitudinem lateat. huc ergo tota nostra oratio tendit:ut quartum furoris genus declaret:quando quis hic uisa pulchritudine,aliqua ueræ illius uenustatis reminiscať: alasq; recipiat:quibus euolare conetur:sed cum id facere nequeat:tanq̃ auis superna aspiciens:& inferiora contemnens:quasi furore correptus reus agitur. hæc igitur omniũ alienationum optima:& ex optimis orta contingit:tam habenti:quam participanti:& qui hoc furore concitatus est:amore uenustatis tenetur:& amator dicitur:nam sicut dictum est : omnes hominum animi suapte natura diuinas res īspexere:alioquin nunq̃ in hæc animantia descendissent. Verum ex iis: quæ hic sunt:reminisci illorum non facile omnibus est:neq; iis : qui illa breui tempore aspexerunt:neq; iis, qui huc delapsi infelices fuerunt:neq; iis, qui consuetudine quadam deprauati: sacra:quæ aliquando uiderant obliuioni tradiderunt. perpauci itaq; supersunt: quibus satis memoriæ sit : qui quoties similitudinem aliquam eorum:quæ illic inspexerant : uident: obstupescunt:& quasi mente alienantur : quæ tamẽ istæc affectio sit:quoniam non satis sentiunt: ignorant. Iustitiæ igitur:& temperantiæ:& reliquarum rerum:quæ præclare animis insunt:nullum lumen clarum:nulla perfecta similitudo est : sed perobscura quædã instrumenta ad illam iustitiam : & alias ueras uirtutes reducimur. pulchritudinem uero tunc cernere apertissime fas erat: cum in cœtu illo felicissimo cõspectum:uultumq; diuinum intuebamur : nos quidem comites Iouis:alii uero aliorum deorum:initiabamurq; sacris:quæ licet beatissima dicere : eaq; integri celebrabamus:& malorum omnium expertes:quæ nos in posterum expectabant:uisa etiam integra:syncera:stabilia:solida:beata: per cerimonias sanctas pura in luce aperiebantur: puris nobis:atq; hoc onere liberis:quod nunc circũferentes:corpus uocamus : in modũ ostreæ illud induci:sed hæc memoriæ concedantur:per quam desyderio rerum illarum prolixiorem sermonem habuimus. pulchritudo autẽ quemadmodum diximus:inter illa elucebat : & nunc ex his locis:in quos deuenimus:perspici a nobis potest per sensum:quem omnium efficacissimũ habemus. Visus enĩ in nobis sensuũ nostri corporis oĩum acerrimus est: quo sapiẽtiã nõ cernimus. incredibiles enĩ sui excitaret amores: siquid eius simulachrum oculis nostris expressum haberemus:idemq; cætera amabilia facerent . Nunc uero hoc uni pulchritudini datũ est:ut & illustrior sit:& amabilior. Qui igitur iamiam initiatus non est : aut qui est deprauatus: nõ subito hinc ad illam diuinæ pulchritudinis rationem reducitur:cum hic uestigium:& nomen illius sentit: itaq; non ueneratur : nec pie aspicit:sed per uoluptatem īstar pecudis profusus aggreditur:& nefandum maris concubitum appetit:contumelioseq; agens:non mœtu:non pudore retrahitur: contra naturam uoluptatem secutus. Atqui initiatus iam est:& plura tũc diuina inspexit: quoties formam liberalem:& diuinitus delibatam uenustatem:quasi incorpoream quãdam speciẽ uidet:horret primum animo & formidine quadam sicut in diuinis ante conturbatur:mox uero intuens:quasi Deum ueneratur:& colit:ac nisi uehementioris furoris uulgarem opinionem timeret delitiis suis:quasi sacræ statuæ:& immortali Deo sacrificaret. Quemadmodũ igitur locutus Plato fuerit iam uidetis:quem aduersarius turpem amorem probasse:laudasse:consuluisse affirmat. At ille amorem:& uenustatis humanæ consuetudinem castissime ad contemplandam diuinæ pulchritudinis rationem aspirare posse fatetur:sed solos eruditos : ac philosophiæ studiis incumbentes. hos enim excellenti uirtute : ac sapientia informatos moueri sanctissimo

impulsu:feliciq; cursu eo efferri unde descenderũt.Nihil est igitur:ut Dionysius ait: quod nos turbet:aut deterreat nomine amantis:aut capti amore:aut amati. rudis enim,inquit,ac temerarii hominis est:non uim rei attendere:sed uim facere uelle uocabulis. Solent certe de nominibus altercari:qui non diuinas res exquirunt:sed sonos uerborum sectantur: & aurium tenus ea recipiunt:quæ mente uolutare:recto:pioq; iudicio debuissent. Nolunt quippe inquirere quid uerbum hoc significet:& quemadmodum idem aliis quoq; uerbis expressius eodẽ seruato sensu possit exponi:sed elementis formulis:& nominibus friuolis:stolidisq; argutiolis inhærent: quæ minime ad numen animi penetrant:sed foris per labra:& aures obstrepunt:q̃si non liceat quaternarium numerũ:si bis duo protulerim significare: aut homines si mortales dixerim: aut patrem si genitorem:aut aliud,quod perinde:ac plures aliæ partes orationis significet.Hoc modo nonnulli peruerse contendunt:cũ scire:probareq; debeant uerbis nos uti uel scriptis:uel nõ scriptis:ut sensum necessarium moueamus:non,ut mentem:aut intelligentiam ad uocabulorũ legem obligemus.Sic diuus Dionysius homines:qui uerba reprehendunt: quorum sensus integer est:ut rudes:& temerarios increpat:cõtemnit:ac pro nihilo habet:Plato uero post ea:quæ modo protulimus:amoris tam honesti:q̃ turpis occupationem sapientissime exponit: tum rationis cum libidine contentionem:& pugnam:iræ præterea,uel cum ratione societatem:uel tã cum ea ipsa ratione:q̃ cum libidine dissidium: atq; omnibus rationẽ disputandi eisdem de rebus amplissime:commodissimeq; ministrat. Capitur,inquit,qui amat hoc modo:quẽlibet animum ab initio huius nostræ fabulæ trifariã diuisimus:ut duo quædã genera essent: quæ equorum speciem gererent:tertium,quod auriga:eodem modo nunc illa nobis seruentur.equorum itaq; illorum alterũ probum:alterum improbũ diximus:sed quæ nã uirtus probi:aut quod improbi uitium sit:non dum dictum est.Quamobrem dicendum iam censeo. Probus igitur ille corpore procero:compacto:robustoq; est:ardua ceruice:naribus leuiter aduncis: colore candido:nigris oculis:appetẽs honoris:sed modestæ:ac uerecũdæ:& bonæ: ueræq; existimatiõis studiosus:item agilis:promptus:iussu tantum:& uerbo regi idoneus. Alter uero corpore intorto: fuso:male composito:ceruice rigida:breui collo:naribus aduncis:surdus etiam: & uix flagello: stimulisq; obtemperans:contumeliosus:temerarius:insolens.Cum igitur auriga uenustatẽ: & elegantiam obiecti aspexerit:toto animo feruet:& desyderio rei amatæ allicitur.Tum equus:q aurigæ obtemperare cõsueuit:solito pudore:quin in amatum desiliat: se sustinet: alter uero nõ stimulis:non uerberibus:non habenis cohiberi potest:sed exultans ui fertur:& socium equum: aurigamq; perturbat:& rapit ad suas delitias:& uenereæ gratiæ meminisse cogit: illi principio resistunt:& moleste ferunt:ut qui rem pati coguntur iniquam & grauem. Demum cum nullus exitus rei malæ in præsentia pateat:cædunt:& sequuntur:facturos se polliciti quodcũq; iussum fuerit. Cũq; ad ipsas delitias puenerint:splendoreq; eaꝵ senserint:cõfestim auriga memoria repetit uenustatis naturã:& rursus caste aspicit:fixãq; pudico solo obseruat. Timet etiã & reuocãs gradũ labit supinus:simulq; habenas retrorsũ trahit:usqueadeo uehemẽter:ut uterq; equus fœmoribus innixus resideat:sed un⁹ ultro:q nullo mõ aurigæ resisteret:alter uero:flagitiosũ dico: admodum inuitus. Cũq; longius aliquanto discesserint:alter pro uerecundia:atq; stupore summo sudore totum animum perfundit. Alter sedato iam dolore:quẽ a freno: lapsuq; acceperat: uix recreatus maledictis per iram sotium:atq; aurigam lacessit:quasi formidine: & pusillanimitate loco cesserint:deseruerint ordinem:& nequaq̃ promissa seruauerint: ac rursus ad idẽ repetendum inuitos hortatur:eoq; accedere impellit:recusant illi: & ut in aliud tẽpus differat: præcantur:uix in præsentia impetrant. Vbi uero iam tempus statutũ aduenerit:cuius illi haud meminisse se simulant:hic rem ad illorum memoriam reducens:impellens:hinniens: trahens:tandem denuo cogit delitias petere. Cũq; iam haud longe absunt:procumbẽs caudã tendit: frenũ mordet:impudentissimeq; enixus:omni conatu trahit. Auriga item eodẽ quo ante modo enititur:& quasi de termino flectens:resupinus habenas longe uehementius trahit:dentes equi flagitiosi reprimit:linguam: & os cruore inficit:crura: & femora solatio addicta graui dolore perturbat. Cũq; hoc modo sæpius tractatus equus a contumelia: flagitioq; destiterit: obtemperat iam humilis:atq; aurigæ consilium sequitur: & ubi aliquam pueri liberalem formam aspexerit: memor cruciatus propemodum mœtu iterit.Sic Plato sustinet prauum appetitum:sic libidinẽ coercet:& eam:quam aduersarius concedi:probari:laudari:scribit: exterminat: potest ne quicq̃ iniquius dici:aut a ueritate magis alienum:quam quod homo iste contumeliæ plenus fingit:& uirũ honestissimum: ac sapientissimũ criminatur? Videte uiri optimi: quanta hominis huius calumnia sit. Phædrum quidem legendũ a uobis suadet:quasi in eo res fœda:ac turpis a Platõe probetur:& tamen quid in Phædro dicatur iam itellexistis: diuersum plane,quam aduersarius asseueret. Quippe amor turpis eiicitur:uituperatur:exterminatur:honestus uero:ac pius probat:

laudatur:extollitur. Verum aduersarius Platoné uituperat:ab eiusq; disputatione ita abhorret: ac refugit:quasi in graueolentia: aut uenefica animalia incidisset:orationem uero Lysiæ prosequitur laudibus:& consilium eius probat:qui scelus quod Plato detestatur aperte: & suadet:& consulit. Ac nequis fortasse existimet nos odio aliquo ista fingere:ut aduersarius ea fingit:quæ nunq̃ Plato:aut probauit:aut sensit:dicta illius proferam:& partem orationis Lysiæ interpretabor. Totam enim conuertere cum longum esset:tum minime necessarium: siquidem ex parua illius particula facile totius orationis sensus percipi potest:facit hic Prosopopeiam quandam risu dignam:& Phædrum introducit laudãtem orationem de qua loquor:his uerbis. Ibi orationem Lysiæ perbreuem,quasi diuinam:mihiq; perutilem Socrati perlegi. Hæc aduersarius:quid uero oratio probet:quam ipse perutilem:& diuinam existimat: pudet certe dicere. Id enim suadet:ut Phædrus:& quicũq; adolescentulus:non propterea a præstando alicui turpi:atq; nefãdo obsequio temperet: quod illũ sui amore ardentem non uideat:a quo desyderatur: sed cuicũq; sine discrimine obsequatur:modo sibi commodum sit: potiusq; libidini illius obtẽperet:a quo minime amatur:quam eius desyderium expleat:quem sui amore flagrantem intelligit. Talis est uiri optimi oratio Lysiæ:quam aduersarius amat,laudat:in cœlum tollit: nec perutilẽ solũ: sed etiam diuinam appellat. Lysias autem ipse:& si minus se Phædri amore captum simulabat: non minus tamen:neq; honestius amabat:quam cæteri scelerati amatores faciunt: quod a Platone in eodem sermone significatur. Erat,inquit,puer quidam forma eleganti:ac liberali:cuius amore capti pleriq;:ut sibi obsequeretur:orabant. Sed inter eos unus aderat fallax: fraudulẽtus: atq; occultus:qui cum nihilominus,quam cæteri:amore pueri captus esset:ita tamen adolescentulo suadebat:quasi ipse minime flagraret. Cũq; sibi obsequium aliquando ab eo peteret:ea ratione hortabatur: quod non amanti potius,quam amanti obsequendum: ac gratificandum foret. Hic est Lysias ille:quem aduersarius Platonis sibi amicum facit: & diuinam: ac perutilem habuisse apud Phædrum adolescentulum orationem dicit:ac iureiurando affirmat. Sed quid oratio ipsa Lysiæ sibi uelit:illius etiam uerbis attendendum est: ut quemadmodum Platonem iam loquentem audistis:sic etiam ipsum Lysiam audiatis. Sed ignoscite mihi obsecro:facit enĩ peruicacia:atq; importunitas aduersarii:ut loqui de rebus cogar:quæ sine pudore dici ab honesto homine nequeant. Vnum igitur ex argumentis: quibus in ea oratione utitur: tale est. Sed si forte morem publicum metuis:ne cum id senserint homines: probro tibi dent obsequiũ:qđ mihi præstiteris:uelim ita scias:eos qui capti sunt amore: ut ipsi magnifacere res suas arrogantius solent:sic etiam cupere:ut ab aliis existimentur:itaq; uerbis se ambitiosius extollere: & iactare res suas cum omnibus:quod bene:feliciterq; euenerint. At eos qui capti amore nõ sunt: quoniam continere se possunt:caute agere:& quod tutius est:id hominũ existimationi anteponendum censere. Quid ergo suadeat Lysias:quid Phædrum postulet:iam uerbis ipsius omnes intelligunt:nihil certe hac suasione turpius:nihil flagitiosius:nihil detestabilius esse:aut dici potest: & tamen ab aduersario probatur:laudatur: extollitur. Quantũ inter hanc sceleratam Lysiæ orationem:& sanctissimam illam Platonis intersit:iam uiri latini uidetis. Et tamen aduersarius Platonem uituperat: ac bonorum morum subuersorem uocat:Lysiam uero in cœlum tollit:& perutilem:ac diuinum uirum appellat. Sed de his satis. Quam uere enim in Platonem uir iste inuehatur:quem etiam in rebus apertissimis: nouas machinari calumnias non pudet:uestrum sit iudicium. Venio ad alterum Platonis sermonem:quem de cupidine inscriptum aduersarius dicit:hoc est Symposium Platonis: quod latine conuiuium dicimus: in quo uarie de amore a compluribus agitur:ut in eiusmodi rebus fieri solet. Phædrus:Pausanias: Eryximachus: Aristophanes:Agathon:Socrates inter medias epulas loquuntur:& pro suo quisq; arbitrio amorẽ laudat:incipit Phædrus:sequitur Pausanias: mox Eryximachus. Tum Aristophanes: deinde Agathon:postremo Socrates. Cæteri igitur mistim de amore diuino:humanoq; agunt:& uel laudant utrunq;:uel alterum laudant:alterũ reprehendunt:pro suis quisq; moribus:siue studiis: & ingenio. Hinc nactus occasionem aduersarius:quæ uel a poeta: uel ab oratore:uel ab aliquo adolescente inter potum:uoluptatemq; conuiuii dicuntur: transfert in Platonẽ. Aristophanes quippe poeta comicus fuit:& ridiculorum:ac turpium uerborum: uel autor: uel simulator officio suo fungit:& quod sibi decens sit:seruat. Narrat fabulas:& partim obscœna:partim ridicula quædam admiscet:hic est qui cõflari:& coalescere simul duos ardore amoris exposuit: quos aduersarius cõtusos: & liquefactos in unum interpretatur. Beatam etiam uitam iis, qui amore ita deuincti fuerint:idem Aristophanes futuram pollicetur. Atqui Phædrus admodũ adolescens amori uulgari:& publico fauẽs:honestum Achillis:& Patrocli:atq; Alcestis: & Admeti amorẽ peruertit:& in peiorem accipit partem: atq; ita demum laudat: cum minime laudandus sit:nec ad Homerum quidem: aut aliquem nobilem autorem referri possit:nemo enim cui fides adhibenda sit:

benda sit:amorē Achillis cū Patroclo turpem fuisse ait:sed honestū fuisse cū cæteri:tū maxime Homerus fatetur: q prim⁹ Achillē:& Patroclū:singulari:mutuaq; beniuolētia deuinctos fuisse cōmemorat. Hæc igit̄ q̄ ab Aristophane:& Phædro:seu quouis alio turpiter:q̄si p iocū dicta sunt:obiurgator noster Platoni ascribit:& q̄si sententiā:ac decretum eius reprehendit: perinde:ac si ignoraret:hanc esse dialogi formam:ut,quæ reprobare uult autor: ea prius probari ab aliquibus faciat:talesq; adhibeat collocutores:qui qd̄ eos deceat seruent:& pro ratione suæ quisq; personæ:& loci:& temporis loquātur. Quod Plato pro more suo diligētissime seruauit. Nam cum cæteri fœdum:atq; inhonestum amorem probassent: Socrates pluribus eū uerbis insectatus est:honestumq;:& sanctum amorem digne cōmendauit. Quod omnibus fere dialogis suis facere Plato cōsueuit. Aut enim Socratem introducit,qui ex opinione sua loquatur: aut aliquē aliū doctrina:& autoritate præstantē. Quinq; autem sunt personæ illæ: quibus tribuere Plato suam sententiā solet:Socrates:Timæus:Parmenides:hospes atheniensis: & hospes uelinus. Cæteri omnes:qui apud eum disputant:suis opinionibus agunt:& ab aliquo eorū:quos supra memoraui:uel probantur:uel arguuntur. Quæ cum ita sint:quid ad tantam iudicii iniquitatē possit accedere? quando ea:quæ Plato reprehēdit:damnat:refellit:aduersarius Platoni: quasi ab eo dicta sint:obiicit:& fœdissime calumniatur philosophum: qui uirtutis cultū:ornatumq;:& seruauit ipse semper:& cæteris:ut seruarent:consuluit:ac cum summa cōmendatione prædicauit. Iam Aristoteli quoq; obiicere idem aduersarius posset:cum & ipse aliorum opiniones sibi proponat:quas arguat,atq; confutet. Cur enim magis Platoni hæc obiici debeant:quam Aristoteli? cum non minus ab Aristotele,quam a Platone scribantur:quæ corrigi:reprehēdiq; possint? Sed,ut insanus esset:qui propterea detraheret Aristoteli. Sic amens planeq; rationis expers iudicandus est:qui ista iudicet obiicienda esse Platoni. Ergo ubi cæteri conuiuæ: quemadmodum diximus orationem de laudibus amoris habuerunt:ad extremum Socrates:ut qui grauissimā: honestissimam: sanctissimamq; Platonis sententiam declaraturus erat: ac cæteros correcturus:& quem nam amorem:colere:laudareq; deberent:eos docturus:quo pacto de amore: quasi numine quodam diuino afflatus loquatur:animaduertite. Spernit hic quidem:omnem humanum amorem:& labem naturæ:contagionemq; omnem mortalis generis exterminat:cœlestē duntaxat:ac diuinam petit rationem amoris:illum probat:illum laudat:illum omnibus hominibus amorem commendat. Ab eo autē orditur:ut quid sit ipse amor ostendat:quod in omnibus rebus principium esse aptissimum dixit:tum in hoc libro:tū in Phædro. Omnibus,inquit, in rebus adulescentule:unum illud initium seruandum est iis, qui recte consilium capiunt: ut intelligatur:quid sit de quo consultetur:alioquin aberrent prorsus necesse est. Primum igitur: quis:aut qualis amor sit: exponit:quem cum cæteri egregia quadam statura:forma:& sapientia esse dicerent:deumq; laudando demonstrare conarentur :ipse interrogando: ut mos disputantium est:eo deducit:ut desyderio earum rerum: quas expetit amorem teneri:ob idq; inopem: atq; egētem earundem rerum esse declaret. Neminem enim:quæ possidet:sed ea quibus caret: desyderare. Quod si amor,inquit,uirium:pulchritudinis:prudentiæ: sapientiæ: rerum prorsus bonarum:honestarumq; desyderio tenetur:constat eum idcirco desyderare:quia caret:& subinde non ualidum:non pulchrum: non sapientem: non aliquid ex iis:quæ desyderat esse:quanq̄ ne contrarium quidem:sed medium inter hæc esse ait:solitū ad res bonas:ac laude dignas obrepere:solicitum etiam:uigilantem:audacem:uersutum:callidum:foro uti:ad colendum:obseruādumq; idoneum:machinantem aliquid semper:solertem: ingeniosum: prudentiæ cupidum: omni uita philosophandi studio incumbentem:Sapiētem quidem non esse: sed sapientiæ studiosum:ideoq; non deum:nullum enim deum philosophari: aut effici cupere sapientē. Etenī cum dii omnes sapientissimi sint:& sapientia uniuersas res forma: pulchritudineq; excedat:cuius incredibili cupiditate amor ipse semper incensus est:profecto expeti ab amore pulchritudinem:desyderariq; oportere: Quæ cū ita sint:effici:ut amor plurimum hominibus ad beatitudinem cōferat:Bonis enim:quæ expetit: ac sibi magnopere studet acquirere: felicitatem hominis comparari:Audiendos item non esse illos: qui amantem sui dimidium dicunt quærere: quod Aristophanes fabulose iocabatur:& cōflari quodammodo in unum:coalescereq; dicebat: quæ aduersarius Platoni tribuere nō ueretur. Cum tamen Socrates,qui Platonis opinionem exprimit,ita dicat. Mea quidem sententia:neq; dimidii amor est:neq; totius:nisi bonū sit: quod ametur. Nam & pedes:& manus abscindi sibi homines patiuntur: si forte ea membra uitiū contrahere cœperint. Etenim ne sua quidē amare quenquā intelligo:nisi rem bonā suam putet:malā alienam:cū nihil aliud hoies ament:quam bonum. Cupiūt enim:& amāt: ut bonum sibi: & adsit:& semp adsit:ita,ut ī sūma:amor sit rei bonæ habēdæ: sempq; habēdæ appetit⁹. Partū quoq; amoris quēdā fieri dicit:tū corpore: tū etiā animo. hominū enim naturā:uterū partim corpo-

re:partim animo gerere:cumq; iusta ætatis ratio uenerit:parturire: nec deforme:sed formosum id in quo pariat:petere. Maris itaq;:& fœminæ coitum partum corporis esse:& hoc præclarum quidam esse:ac plane diuinum : quod mortalem humani generis conditionem faciat immortalem:idq; ipsum ab amore expeti:ut immortalis seruetur:& quod bonum est:fiat:quantum natura patitur:hac ratiõe perpetuum. Hinc etiam labores suscipi ad res præclaras obeundas:quo immortalis memoria seruetur:hinc pericula:mortẽq; ipsam homines libenter subire:ut nomẽ: gloriamq; apud posteros relinquant. An tu,inquit, censes Alcestẽ pro Admeto mortem oppetere uoluisse:aut Achillem pro Patroclo : aut Codrum maiorem nostrum pro imperio filiorũ suorum:nisi uirtutis immortalem quãdam memoriam se relicturos existimassent? Omnes profecto pro fama:pro gloria:ꝓ nominis immortalitate omne suum studium: operãq; consumũt: & quo uirtute præstantiores sunt:eo magis rebus agendis incumbunt. Sic igitur Socrates disseruit:quo in loco animaduertendum est:quam longe aliter Alcestis:aut Achillis amorem Socrates,quam Phædrus accipiat. Phædrus enim mortẽ illorum nõ satis honestam : Socrates honestissimam ponit:siquidem eos pro gloria:& immortalitate nominis mortem oppetiisse fatetur: & enim Alcestem : tametsi propter immoderatum mariti amorem:tamen non sine laudis cupiditate:mortem uitæ anteponendam duxisse: Achillem uero pariter : & honestissimo amori:& immortalitati nominis cõsuluisse. At Codrum:partim boni: & gratissimi ciuis officium in patriam præstitisse:partim filiis imperium suo interitu quæsiuisse: quæ certe aduersarii calumnias ostendunt uanas esse:ac plane pueriles. Sed amoris partum illum corporeum:mulieris,inquit, gremium requirere: & ita per liberorum procreationem immortalitatem generis:felicitatemq; acqri. At partu altero,qui utero animi in lucẽ proditur:sapiẽtiam:iustitiã:temperantiã:& reliq uirtutis genera procreari. hæc enim fas esse aĩum:& utero ferre:& parere. Quæ siquis ab ineunte ætate ingenue educatus: eruditusq; conceperit:hunc postquã per ætatem licuerit:parere:fœtumq; producere in lucem uehementer cupere. Itaq; formam petere liberalem : in qua partum emittat. Turpem enim ad hunc partum suscipiendum:ineptam arbitrari. Quod si ingenium liberale:ut natura fert:iunctum cum forma corporis liberali forte compererit:duci ĩdicio corporis ad uirtutẽ animi interiorem:quam sancto:immaculatoq; amore complexum:ea uirtutis decora parere: quibus immortale nomẽ: & felicitas longe perfectior comparetur. Itaq; præceptis instituere optimis:rationes rerum docere:& omnino:quæ ante utero gerebat: edere in lucem : summa cum utilitate illius:in quo parere statuit:alere etiam partum una cum eo:& ambos longe cõiunctiores uiuere:quã patres cũ suis liberis : cõstantiores etiam in amando esse:cũ procreatione contineantur liberorum multo honestiorum:ac diuturniorum:talium etiam facile dixerim:quales sibi quisq; potius optaret:quam quos Homerus:Hesiodus : cæteriq; poetæ reliquerunt:aut quales Lycurgus: & Solon leges tutrices reipu. lacedæmonioꝝ: & atheniensium:atq; uniuersæ græciæ cõdiderunt . Hanc esse animi rationem amatoriam:cœlestisq; operã amoris: patereq; eam cuiq; Socrates ait. Quanq̃ aliam quoq; amoris rationem statuit : in cõtemplanda idea longe perfectiorem: ad quam tandem hanc ipsam refert: & ad summam felicitatem ascribit:illam adipisci:ac posidere. Eundum enim ad ipsam rei rationem censet:& a pulchritudine corporis:ad ideæ hoc est exemplaris pulcherrimi rationem : qua pulchra omnia uniũtur:docet esse trãseundum. Animi etiam pulchritudinem:nobiliorem,quam corporis statui oportere exĩstimat: & legum: officiorumq; formam elegãtiorem censeri:hinc scientiarum decorẽ petere:& in pelagus tandẽ pulchritudinis dirigendo magnifice parere. Hic receptis:auctisq; uiribus reduci ad ipsam sciendi ideam: & pulchritudinis rationem:ac speciem:uereq; pulchrũ:& nihil aliud

» nisi pulchrum ipsum agitare . Qui enim,inquit, hucusq; amatoria facultate erudietur contem
» plando per ordinem pulchrarum rerum genera : hic ad extremum uidebit mirum quodam
» pulchritudinis genus:uidelicet idipsum:cuius causa labor omnis suceptus est:hoc primum qui
» dem semper est:nec oritur:aut interit:neq; augetur:aut minuitur:præterea non partim pulchrũ:
» partim turpe est:aut interdum pulchrum:interdum turpe: aut in alia re pulchrũ:in alia re turpe:
» aut aliis pulchrum:aliis turpe. Nec uero uidebitur ipsum pulchrum uelut facies quædã:aut pe
» ctus:aut manus: aut quoduis corporis particeps:nec sicut ratio:aut scientia quædam:nec in ali
» qua re positum,uerbi gratia,in animali:aut terra:aut cœlo: aut aliqua alia re huiusmodi:sed ip
» sum per se secum:uniforme:sempiternum. Cætera uero pulchra ita illo participant:ut dum ipsa
» oriuntur:atq; intereunt:nec augeatur illud:nec minuatur:nec pati aliquid possit. Cum itaq; ex
» his quispiã ꝑ amorẽ honestũ:& probũ repetens: pulchrũ illud supernũ intueri cœperit:iã pene
» finẽ attigisse iudicandus est. Hæc est enĩ ratio illa recte in amore ꝓficiscẽdi:siue suo qs:siue alte
» rius ĩgenio utit:ut hinc ex pulchris:quæ apud nos sunt:initiũ capiat:supni illius pulchri gratia:
» q̃si per gradus ab uno ad duos:a duobus ad omnia corpora:mox a corporibus ad pulchra offi

cia:tum

» cia:tum ab officiis ad pulchras disciplinas:post á disciplinis ad illam disciplinam:quæ non nisi
» pulchri ipsius disciplina sit:& postremo pulchrum ipsum per se cognoscatur. Hac uitæ ratione
» magis,q̄ alia uidendum in pulchro ipso per se cōtemplando. Quod si uidere poteris: profecto
» non tale tibi uidebitur:quale aurum:aut uestis:aut adulescentulus:quē quando aspicis:admira-
» ris uehementer:& tam tu,q̄ alii plures amantes:ita aio ardetis: ut his delitiis incūbere semp ue-
» litis:nec cibus:aut potus uobis curæ sit:modo illis frui possitis . Quod si hæc ita hoīem rapiūt:
» q̄d fore putādum est:siquis pulchrum ipsum summū:syncerum:purū:immistū: nō humana car
» ne:non colore:non multis aliis mortalibus nugis implicitum:si ipsam inquā diuinam pulchri
» tudinem uniformem ualeat intueri. Num praui hoīs uitam existimas illuc posse aspirare:& q̄d
» uidendum p̄cipue est:uidere: eidemq; adesse? an tantūmodo homini uirtute prædito facultatē
» dari pariendi non uirtutis simulachra:sed uerā uirtutem:quæ ab hoīe uirtutem adepto contin-
» gi possit? hanc aūt ueram uirtutem q peperit:educauitq;:carissimus Deo est:& si cui īmortalita
» tis munus debetur:ei ipsi deberi par est. Hi sunt uiri optimi amores illi Socratis: atq; Platonis:
hunc amorē:hanc uenerem:has delitias probarunt illi:& coluerunt. Sic amare:amariq; hortan
tur:ita patere in cœlum aditū amanti:amatoq; fatentur:hoc modo felices futuros affirmant : si
in contemplanda uera:diuinaq; pulchritudine uersentur:non si quēadmodum aduersarius scri
bit:in unum confusi:eisdē semper amoribus:uoluptate:libidineq; perfruātur:ita cū cæteri oēs:
tum in primis diuus Dionysius discipulus diui Hierothei:diuiq; Pauli apostoli, doctor nostræ
» religionis:primus accipiunt Platonis amorē. Et ueri,inquit,Dionysius amoris,qui nō solum a
» nobis:sed etiam a sacris literis laudatur uniformē rationem multitudo capere:sibiq; accommo
» dare non potuit. Sed ad diuiduum corporeū multiplicem:& dispartitū amorem dilapsa est:qui
» nō uerus est amor:sed simulachrū:uel potius lapsus ueri amoris. Iisdē etiā uerbis sanctissimus
uir:quibus Plato usus est:cū de amore:quarto de diuinis nominibus libro loqueretur: ut dictū
iam:atq; ostensum est. Totū illud de amore caput : laus,& cōmendatio amoris est ex Platonis
sermone deducta:nō modo sensu:sed etiam uocabulis eisdē . quod si obiurgator iste sententiā
Platonis uituperat:quid de sanctissimis nostræ religionis doctoribus dicet: qui eadē cum Pla-
» tone:& sentiunt:& loquuntur? Quid dicam aduersarius,inquit? quos appellabo? qui mihi iudi
» ces erunt? hominū,aut dei fidem exclamabo? Sed cur tam uehemēter indignetur:molesteq; fe-
rat homo:qui male:quæ bene dicunt:accipere solet:nō uideo. iudices tn̄ uidetur petere: & iam
iudices adsunt: Augustinus:Hieronymus:Dorotheus:Ignatius:Dionysius:& permulti alii san
ctissimi:ac sapientissimi uiri:qui Platonis dicta:atq; sententias probant:accusatorē ipsum calū
niatorem esse iudicāt:fidem requirit hominum. Dei etiam fidem exclamat:quā pœnitus tollit:
dum amorem diuinum:quem Plato cōmendat:improbat:atq; uituperat . Sed,ut tam grauem
aduersarii indignationem propterea fuisse intelligatis: quia Plato scelera improbarit potius,q̄
» probarit:audite quid Plato ipse octauo libro de legibus dicat. Hoc est,inquit,quod a me dictū
» est:ingenium scilicet,atq; solertiam adhibere me posse ad hanc legem: quo usus procreandorū
» liberorum:ut natura requirit:seruetur: Si abstinent amare:ne genus humanum consulto ita in-
» terimant:si cauent ne in terram:& lapides semen iaciant:ubi nunq̄ actis radicibus:uim suam ge
» nitalem:atq; naturam capere possit:si abstinent ab omni fœmineo solo: in quo id quod satum
» sit:nequeat enasci. Quinetiam si nobilem : innuptamq; mulierem nemo tāgere audeat:sed sua
» quisq; contentus uxore uiuat:nec femina irreligiosa:& spuria pellicibus:mandet:aut in marem
» præter naturam iaciat:inane semen:ac sterile. An maris quidem hunc usum prohibere omnino
» debemus. Mulierum aūt ita describere:ut siquis cū aliqua congressus fuerit:præter eas quas cū
» diis:& sacris nuptiis domum duxerit:uel emptas : alio ue modo acquisitas habuerit : nec lateat
» omnes sic egisse:hunc si honore:ac laude rep. p̄riuari lege statuerimus: recte sancitum sit. nono
» etiam libro huiusmodi delictis supplicia statuens:siquis,inquit,mulieri: aut puero uim per libi-
» dinem affert:impune ab eo occidi possit:cui allata uis est:aut a patre:uel fratre:uel filio. Et si ma
» ritus uxorem uiolari repererit:interficere impune possit eum:qui uiolat . Sic Plato lege consti-
tuit:ne cui liceat marem ad libidinem prouocare: quem aduersarius bonorum morum subuer
sorem:& in clunibus puerorum uersari solitum dicit. Sic cum nostris euangelicis legibus con-
uenit:quando ne mulieris quidem sterilis:aut infœcundæ concubitum permittit. Quid de ea
re loquar,quam significare uidetur,cum dicit,Si cauent ne semen in terram:& lapides iaciant?
His enim uerbis id uitii uetat:quod religionis nostræ professores molliciei nomine reprehen-
dunt & dānant. Vsqueadeo rem omnem ueneream Plato semper detestatus est ea dūtaxat ex-
cepta:quæ procreādoꝝ liberoꝝ gratia p̄mittitur:nec tā in alios,q̄ in se ipsū iudex fuit acer: atq;
seuerus. Quippe ne legitimis q̄dē nuptiis īmiscere se uoluit: sed ītegerrime semp & castissime
uixit,q̄d etiā ex dictis sanctissimi:atq; sapiētissimi uiri Thomæ aqnatis:ubi ī secūda secūdæ dē

» uirginitate loquitur:colligi poteſt. Legimus,inquit,Platonem unum apud ueteres abſtinuiſſe » ab omni uenerea uoluptate:ſtudio cõtemplandæ ueritatis:& optimaꝝ artiũ cupiditate. Quod ſi Diogenes Laertius Platonem in eo libro,quem de eius uita:& moribus ſcribit: adoleſcentulos quoſdam dicit in delitiis habuiſſe:& epigrammata quædam laſciuiora adiungit: facile intelligi poteſt:minime eum ex ſua ſententia iſta ſcripſiſſe:ſed ad comicos quoſdã:& Ariſtippum referri. Nã,quod ad ipſius Diogenis opinionẽ ptinet: nõ modo hoc uitiũ alienum a Platonis moribus arbitratur:uerũ etiam moleſte admodũ fert calumniã hanc in tantum uirũ: & plane, quid ipſe ſentiat,exprimit. Quippe poſtq̃ de ortu:educatione: eruditione:uirtute: opinionibus Platonis honeſte:honorificeq; locutus eſt:& quæ nã de eo uiro apud oẽs opinio fuerit:declarauit:utq; ingredientem olympia græci oẽs ſpectare conſueuerint:& Mithridates Perſa ſtatuam » eius in academia collocarit:hæc affert. Sed quanq̃ ita uirtute Plato claruerit:tamen ne is quidẽ » carere maledictis improboꝝ hoĩum potuit:ſed ipſe quoq; a comicis conuitio affectus eſt. Quo » in loco comicorum in eum conuitia exponit:& Ariſtippi cyrenẽſis:quem modo nominaui: calumniam ex adoleſcentulorum familiaritate conceptã. Verum an iuſte Ariſtippus:hæc de Platone ſcripſerit:& quanti uerba eius facienda ſint:argumentũ ex uita eius: & moribus accipi põt: » de quibus idẽ Diogenes ſcribit. Licet.n.ut breuiter oĩa cõplectar: percipere eum hoĩem: facile » ſemp quæſtui ſeruiuiſſe: & uentri uoluptatibus oĩbus obſcœnis tyrannoꝝ aſſentationi deditũ » fuiſſe:in primiſq; Dionyſii Syracuſani mancipiũ extitiſſe turpiſsimum. Ad hæc inimicũ Plato- » nis,Xenophontis,oĩum doctiſsimoꝝ:modeſtiſsimorũq; uiroꝝ uituperatorẽ de gurgite ſuoꝝ » uitioꝝ emerſiſſe.fit.n.ut q peſſimis moribus ſunt:facile linguã ſuam maledicã in uiros probos » exerceant:ne cũ reprehendunt a probis:ꝓpterea rep̃hendi uideant:q ſua culpa rep̃henſione di- » gni fuerint. Quis igitur mẽte ſanus homini tam improbo:ſcelerato: & inimico fidẽ adhibeat? quis eũ non deteſtetur? & ſcelus, qd ab eo cõmiſſum eſt:fingi in Platonẽ arbitretur? Diogenes uero ipſe qd nã de Platone ſenſerit:q̃q̃ de eo honeſte loquatur libro toto:quẽ de eius moribus & diſciplina edidit:dilucide oſtendit. pulcherrimo etiam diſticho uirtutem eius commendat.

» Sol genuit terris Aſclepion,atq; Platona:
» Scilicet hic animam·corpus,ut ille regat.

Quin etiam de uita:& moribus Speuſippi:qui nepos Platonis fuerat ſcribens: Seruauit,inquit, Speuſippus eaſdem Platonis opiniones:ſed mores nõ eoſdem ſeruauit:quippe iræ: & uoluptati indulſit. Quod ſi hic longe aliter,q̃ Plato fecerat:uoluptati deditus fuit:quis non uidet iudicio Diogenis Platonem ſpreta uoluptate caſtiſsime uixiſſe? quod latiſsime cæteri quoq; nobiles ſcriptores teſtantur. Sed hæc longius ſane, q̃ Platonis optima apud omnes exiſtimatio requireret:ſcripſimus furore aduerſarii tracti:qui Platonis libros ſcelera probaſſe gloriabatur. Sic enim neceſſe fuit:quædam huius philoſophi loca interpretari:ut ab his legi poſſent: qui græce Platonem legere neſcirent.

De communi uſu mulierum.

Vſum communem mulierum perdifficilem eſſe non ignoraſſe Platonem.
Quid optimum in republica:quid peſſimum.
Quomodo conducat reipub.communicatio uxorum.
Ariſtotelis argumenta contra hanc Platonis opinionem.
Reſponſio ad argumenta Ariſtotelis.
Vnde labefactentur ſæpenumero reſpub.
Platonem non multum in hac parte diſſentire ab Ariſtotele.
Ariſtotelem magis ſequi:quæ ſenſibus expoſita ſunt:Platonem,quæ intellectui.
Quomodo res:quæ aliena eſt:propria fiat.
Ciuitates non poſſe felices eſſe:niſi philoſophi dominentur.
Quo meliori natura ſit eo priorem fieri hominem,niſi recte inſtituatur.
Cur magnæ labes accidere ſoleant ciuitatibus.
Platonem non in omnibus libris communem mulierum uſum probare.
Eundem non qualitatis:ſed quantitatis ratione unum accipere.
Quæ animalia unum habeant commune negocium.
Apud multas nationes rem uxoriam communem fuiſſe.
Maſſagetas communibus uſos fuiſſe uxoribus.
Naſamones uſos communiter matrimoniis.
Thracum uirgines fuiſſe communes.
Brachmanes perſarum ſapientes uxores communes habuiſſe.

Aethiopes

Aethiopes non ducere uxores:sed mulieres habere communes.
Trogloditarum:& mulieres:& liberos communes esse.
Apud Romanos:& græcos usum mulierum:aliquando communem fuisse.
De uaria hominum consuetudine.
Massagetas:& Indos patres occidere,& esse.
Nouercas apud persas priuignis nubere.
Apud æthiopes infamem esse:siquis capitis reus e patria fugiat.
Quale præceptum dabant Lacænæ matres filiis in aciem proficiscentibus.
Nonnullas gentes propalam coire.
Apud græcos turpe:& irreligiosum haberi:siquis matrem & filiam:patri & filio : uel duas sorores:duobus fratribus matrimonio iunxerit. Caput.III.

Nunc quoniam,quæ de libidine Platonis obiiciebātur:multis: optimisq; rationibus: ac doctissimorum:& sanctissimorum uirorum testimonio:refutaui . Venio ad eam partem:in qua de cõmuni mulierum usu agitur: quam reprehendens aduersarius argumento Aristotelis accinctus inuadit. Verum hunc locū nemo a me ita defendi existimet: quasi recte prorsus hoc a Platone scriptum existimem.absit.n.hoc a nobis:ut qui rationem didicimus meliorem:ritumq; sanctæ ecclesiæ probauimus:cū Platone sentiamus. Sed ratione eius ætatis:qua Plato nulla religiõe astrictus,mores:& iura arbitratu suo statuebat: haud perperam eum ita sensisse existimo.Nam si professio:& instituta illoꝝ temporum patiebantur: ut uir unus plures haberet uxores:& quā quisq; nollet facile repudiare:& pro libidine animi sui ducere aliam posset:si non rationem naturæ perfectiorē sequebātur:quam nos postea secuti:uitam nobis melius instituisse iudicamur:si deniq; non quid honestius:aut sanctius ciuilis illorū hominum usus quæreret:sed quid aptius:aut cõmodius foret: ad naturæ uulgaris uoluptatem attendebant:eatenus certe excusari posse Platonem arbitror:dum ratio cur ita fecerit: aut plus: aut non minus ualeat:q̃ eorum,quos eadem ætate: eademq; religione cum Platone uixisse indubitatum est:q̃q̃ ætas deinde melior:& uera religio omnia ad meliorem: perfectioremq; cultum reducere potuerit. Nam ,ut tota ætas eiusdem hominis plures continet partes:quarum officia diuersa sunt(alia.n.pueritiæ sunt:alia adulescentiæ:alia constantis ætatis: alia senectutis:) & adulescentē optimum iudicamus:non qui hoc:aut illo seniore optimo præstātior fuerit:sed qui iter æquales suos iure debeat anteponi:sic ætatis hoīum uniuersæ:atq; æui communis:partem accipi quādam oportet:qua Plato uixerit:& num melius, quā cæteri suæ ætatis homines : senserit:decreuerit:scripserit:attendendum:non aūt quid diui Apostoli melius:quid sancti:atq; beati:quid in nostræ religionis professione edocti diiudicauerint:atq; probauerint.Perdifficilem sane esse usum mulieꝝ communem:haud quaq̃ Plato ignorauit:qui & uix,ut de ea re scriberet:adductus est:& postquā eius commoda declarauit:quo ue modo effici posset:q̃q̃ summa cum difficultate ostendit:rursus ambigit : & diuinum potius ,q̃ humanum huius reipu.statum esse fatetur. Sed quoniā inter omnes constat nihil:uel melius in repu.esse,q̃ quod homines cõiungit:& unit:uel peius,q̃ quod distrahit:& uario animo:ac diuersa uoluntate multiplicat. alterum enim meū,& non meum:exitiosum illud in repu.peculiare: summamq; discordiam ciuiū facit:alterum cõmune omnium cõmodum:& summam concordiā parit : hanc autem coniunctionem:& quasi unionē effici nõ posse Plato existimat nisi una cum cæteris rebus: uxores etiā & filii sint communes:idcirco rem uxoriam communem esse uoluit: putauitq; ita fore:ut ciues omnes ex eisdem rebus uoluptatem:mœroremq; perciperēt:idemq; oīum esset: uel proprium: uel alienum:unoq; animo omnes omnia agerēt,& cogitarent.Itaq; sicut alii quidam nõ ignobiles reipu.autores uni uiro plures uxores concedendas esse duxerunt: Sic Plato pluribus plures dari posse sine errore existimauit:modo plures illi uiri ita eruditiõe: uirtuteq; īstituti essent: ut omnes quasi unus eadem bona & uellent:& quemadmodū ipse docuit:exercerent.uirtus.n. & si non sine difficultate:efficere tamen potest:ut plures homines idem sentiant : idem uelint: idem nolint:ita deniq; uiuant:ut qui plures sunt:quasi unus secum uiuere:consentiens:constās: placidus uideatur. Contra hoc Aristoteles arguit:cuius argumentis:quasi telis armatus aduersarius:in aciem descendit.Negocia,inquit,publica: necesse erit: negligantur : charitas & amor extinguatur:tollatur officium:quod a filiis parentibus debetur.Sed quod cum bona uenia Aristotelis dictum sit:nihil contra dicta Platonis ratio hæc momenti habet.Plato enim,& cogitauit hoc:& dissoluit:prius,quam usum mulierum cõmunem statueret. Præcepit.n.ciues:uirtute:doctrina:literis:ita educari:institui:erudiri:ornari:oportere:ut q̃si homo unus sibi cõstans:cõsentiens:aptus uirtutis beneficio eē uideret̄:sicq; ciuitas uniuersa sibi cõstaret:sibi cõsentiret:idē

uellet:idem nollet:iisdem rebus gauderet:iisdem mœreret:quo posito:quid est,inquit,ꝙ nego
cia publica negligantur:quando plures ciues perinde, quasi unus rem suam hoc est cõmunem
tuetur:& curat?quod nõ secus esset:q̃ siquis rem hominis unius negligi propterea existimaret:
quia plura sunt membra,ex quibus constat,ut caput:pectus:uenter:crura : cæteraq; huiusmodi.
at uideat,qui ita sentit:ne contra prorsus contingat:& dum suam quisq; rem agit : & curat:tãto
proprii commodi desyderio teneatur:ut contemnat publica:ac pro nihilo habeat. unde fit sæ-
penumero:ut amplissimarum urbium status debilitetur:ĩfringatur:euertatur:dum ciues singu-
li student:uel sibi:uel liberis suis:honores:opes: dignitates acquirere:augere:seruare: nõ patriæ
saluti:non publico cõmodo:non communi felicitati consulere.Sic præclarus atheniensium sta
tus periit:sic lacedæmoniorum admiranda resp.euersa est: sic summum illud : stupendumq; ro-
manorum imperiũ:ita paulatim corruit:ut qui olim uniuersi orbis habenas tenebant: uix nunc
exiguo Italiæ angulo uideãtur imperare.Florebat profecto romana respu.cum Iunius Brutus
filios suos studio publici cõmodi:non secus,q̃ alienos:atq; hostes morte multauit:cum.P.De-
cius se pro repu.deuouit:cum alter Decius ad uoluntariam mortẽ: cursu equi pro eiusdẽ reipu.
salute prolapsus est.at euerti iam cœpit:cum.C.Cæsar rerum suarum auidus:regem se facere ur
bis Romæ : & Octauio nepoti Romanum imperium relinquere cogitauit . Omitto exempla
nostræ ætatis:ne cui forte molestus sim.Equidẽ nullam ciuitatem: uel priscis illis temporibus:
uel nostra ætate euersam alia causa fuisse arbitror: q̃ ꝙ ciues relicta publicarum rerum cura pro
priis negociis nimis ĩdulserint. Verũ tamen usum cõmunem rerũ omnium ita nonnulli asper
nantur:ut Platonẽ audiendum esse non putent: perituramq; eam remp.credant:ubi cotidianas
controuersias rerũ priuatarum:furta:rapinas:mendacia:extorsiones:minas:uiolẽtia:seditiones:
cæteraq; huiusmodi esse non senserint.nã,quæ alia causa horum oĩum malorum censenda est:
nisi,ꝙ proprii cupiditate distractæ familiæ:tot sibi urbes:oppidaq; constituunt: quot ipse nume
ro sunt?quæ quãdiu cum exteris pugnant: cogũtur necessitate quadã : uitam agere concordẽ:
ubi uero ab externis bellis requieuerint : sæuiunt ipsæ inter sese : & tãdiu conflictantur:donec
cruentis sæditionibus:& ad extremũ etiam ciuilibus bellis patriam perdant.Quo.n.modo fi-
lius Marci:fratrem sibi Lucii filium:non hostẽ potius arbitretur:quãdo sic ei persuasum est:na-
turam in propriis:potius,q̃ in communibus esse consyderandam:colendam:& obseruandam?
Quanq̃ non solus aduersarius(fatendum est.n.)rem hãc aduersus Platonẽ defendit. Iam enĩ
Aristotelem quoq; huc profectũ esse cõfessus sum . Sed quoniã Platonem ea:quæ ab Aristote
le obiiciuntur:& animaduertisse:& dissoluisse uideo:quæ eum adhæc ratio mouerit : & intelli-
gere me arbitror:& iam clare exposui. Quid uero Aristotelem in contrariam sententiã traxe-
rit:deberet aduersarius explicare.Ego uero cum mecum,quid uterq; philosophus dicat: cõtem
plor:non contrarium mihi oĩno dici ab Aristotele uidetur:sed quod Plato intẽsius dicit:id re
missius ab Aristotele decerni.uterq; enim unire ciuitatem uoluit : sed alter magis: alter minus
id facit.Verum quo minus fit:eo plura euenire incommoda necesse est:principium nãq;:& cau
sa commodi unio est:& ciuium cõmunitas:incommodi uero diuisio:& proprietas. facilius ta-
men:idest & sensui nostro propinquius:quod quidem sectari Aristoteles solet: idq; physici offĩ
cium esse arbitratur.Plato contra cõmune respicit. partem enim hominis: quæ sensu nobilior
est:mentem uidelicet:atq; intelligentiam sequitur : ob idq; difficiliora semper aggreditur: sed
quæ menti:& intelligentiæ magis conueniant:Aristotelis itaq; sententia:sensui Platonis intel
ligentiæ propinquior est:hæc tanq̃ a Platone dicta uelim.Curabunt igitur uniuersi ciues: tanq̃
unus:rem communem:& amabunt non minus ne dicam magis, q̃ singuli suam amare solent.
plurimũ enim amoris & charitatis:in iis est:qui optimis moribus copulati uitam agunt:& uir-
tutis necessitudine deuincti:unanimes idem amant:idemq; oderũt. Brutum Romanum ciuẽ:
quem supra memoraui securi filios ꝑcussisse legimus:nequid sui erga rempu.officii præteriret:
Sed pietatem,quam patriæ debebat:pietati,qua liberos ꝓsequebatur anteferret. Erat enim uir-
tute cum cæteris ciuibus ita deuinctus:ut suum id esse putaret:quod commune,non proprium
haberetur:& rem communem,magis,q̃ propriam diligeret:atq; curaret . Aliena.n.res sic pro-
pria fit: si quod propriũ dicimus:iunctum cum cæteris propriis uenerit in proprietatem uniuer
si.ergo amabat ille suos filios:tanq̃ partem prolis communis suæ ciuitatis : quãdiu commode
cum reliquis partibus iuncti totum conficiebant:quod patris uniuersi proprium erat.At ubi in
commode propter eorum prauitatem coniungi perspexit:illico nõ suam rem:sed alienam esse
duxit:& quasi putridum:& incurabile membrum ex toto corpore amputandum : abiiciendũq;
putauit.Non igitur extinguitur amor:immo diligentius seruatur in uniuersum:quod uniuer-
sorum ciuium obiectum est:reuerẽtia autem,& officium minoꝝ erga natu maiores ita seruãt:
sicut uni⁹ filii optime ĩstituti erga parẽtẽ:ut enĩ singuli filii:singulos patres nũc obseruãt: sic tũc
uniuersi

uniuersi uniuersos obseruarent & colerent:& uniuersos singuli:quando ita ab ipsis incunabulis instituti essent:ut omnibus natu maioribus:tanq̃ patri obtemperarent:omnes colerent:omnes omni officii:& uenerationis genere prosequerentur. Cōmodius itaq; futurum Plato existimauit:si proprium:ex quo contentiones:crimina controuersiæ:seditiones:ciuilia bella oriri solēt: omnino tolleretur:& usus rei uxoriæ:qui propriæ possessionis præcipua causa est: cōmunis fieret. Verum perdifficile id fore minime dubitauit:fieri tamen posse qnto & sexto de repu. libro exposuit. Initium etenim:& quasi fundamentum:quo talis respu. constitui possit: uirtus perfecta & absoluta est:quæ si desit: ne Plato quidem ipse constitui posse existimat. Eius uerba hæc
" sunt: Omnino nisi uel philosophi imperēt:uel imperantes diligenter:perfecteq; philosophent:
" & ipsa ciuilis potestas cum philosophandi ratione cōiungatur: excludanturq; uariæ uolūtates:
" quæ seorsum in utranq; partem hoīum animos trahunt:fieri non potest: ut ciuitatibus ulla ma
" lorum requies adsit:immo,ut opinor:nec huius:quē modo exposui: reipu. status: consistere in
" genere humano:augeri ue poterit:nec primo quidē ortu in lucem prodire. Quæ cū ita dixisset singulatim perseqtur:quales eē philosophos oporteat:ueritatis scilicet studiosos: uirtutis æmulos:contemplationis studio feruentes:per quā ex iusta: honestaq; rerum humanarum ratione reduci ad illa diuina possint:quorum participatione hæc sunt:appellanturq;: & non dubiam quandam opinationem:sed certā rerum scientiam possidere. Tales simul & philosophos: & principes:& tutores:custodesq; ciuitatis esse,inquit,oportere:quos.n. legum:officiorumq; obseruatores statuit:eosdem custodes quoq; idoneos fore non dubitat. sic.n. sperat futurum:ut ipsi optimo philosophādi studio nihil agant:nisi,quod ad exemplar illud perfectū: absolutumq; referatur: quod humana officia imitantur:& quoad eius fieri potest:repræsentant:& exprimunt: rerumq; usu:& uirtutis cultu:atq; exercitatione cogitent:& quæ facto opus sunt:egregie faciant: quæue seruanda instituta sunt:diligentissime seruent. Esse præterea philosophi,inquit,uoluptates corporis repudiare:animo studere:pecuniam quasi rem exiguā:& philosophi magnitudine animi minime dignā contēnere:mortem non formidare:iustitiam colere:cōstantem:fidelem:modestum:benignum:facilem:ingeniosum:memorē:iucundum:elegantem:tum natura: tum industria festiuum esse:cæterum perraro eius naturæ hoīem reperiri fatetur:& siquis huiusmodi ortus fuerit:multa:grauiaq; pericula obire:nisi ingenue educetur:regaturq;. Naturæ.n. optimæ hanc esse rationē:ut nisi recte instituatur:uitiosior euadat,q̃ ea:quæ a natiuitate uilis:ignobilisq; extiterit. Deniq; animos ingenio præstantissimos:si male instituti fuerint: pessimos reddi: quippe non uulgarem:& quālibet esse naturam:quæ summi:uel boni:uel mali causam præbeat:sed eximiam quādam & singularem:quæ,ut summa bona:sic summa mala facere possit:si debita educandi ratio defuerit:labem autem:perniciēq; naturæ:tum maxime accidere: cum permulti: frequentesq; scelerati:uel in senatu:uel in foro:uel in theatro:uel in exercitu: uel in quouis hominum cœtu res:quæ honeste:& cum laude:aut aguntur: aut dicuntur: reprehendunt: atq; uituperant:contra,quæ turpiter aguntur:dicuntur ue:probant,& laudant: atq; utrunq; supra modū faciunt:& tumultuantes:uociferantes:plaudentes:suum uitium augent. Sic.n. adolescentū animos cogi:ut illis assentiantur:eademq; & probent:& agant:accedere ad hæc supplicia uirorum bonorum ignominias: multas: discrimina capitis:damna:iacturas:quibus optima quæq; idoles ab officio uirtutis ad facinus euocetur:cui paulatim assuescens:peior in dies:ac cæteris longe scelestior euadat:itaq; uerissime dici posse:diuino quodam auxilio contingere:siquis in statu huiuscemodi reip. incorruptus seruari:& uirtutem colere possit. Cum igitur Plato principes ciuitatis philosophos instituat:ciuesq; omnes perfecta uirtute:& integerrimis moribus institutos:ac præditos:quasi unum hominem formet:non temere censet fieri posse:ut usus mulierum cōmunis seruetur:sine detrimento:atq; incommodo ciuitatis. Siquidem peculiaris ille:& proprius distrahit ciuium uoluntates:facitq;,ut per discordiam mala oriantur:quibus tandem ciuitates intereunt:atqui perdifficile hoc esse minime negat. Verum si fieri possit: ut homines plures cum natura:tum studio eum faciant perfectū:ut omnes uno animi consensu uiuant:usumq; rei familiaris:atq; uxoriæ:non propria uoluptate:sed procreatione duntaxat liberorum: & patriæ tutela definiant:satis sibi rationis esse ad opinionem tuendam arbitratur. quod siquis plures hoc modo coniungi uinculo uirtutis non posse:uel cōtra naturam id fieri existimat: ratione demonstret & explicet:ut sublata Platonis positione nihil præterea sit: quod consequi possit:etenim hac salua:frustra laborare uidetur:qui rem communem damnat:& reprobat:nam sicuti ostensum a se putat:& cura negociorum:& charitas liberorum:& reuerentia parentum nō minus hoc modo seruatur:q̃ si uarie sua:quisq; seorsum matrimonia procuret:mihi quidē non secus argumentari uideretur:qui ita obiiceret:q̃ si corpus humanum ex pluribus:uariisq; membris a natura constitutū in cæteris qdē uitæ officiis:cōmuni opera oīum mēbrorum fungi cēseat

oportere:quod autem uniuersum corpus seruet non ab eodem pari modo procedere:sed singu-
latim id a singulis partibus fieri:ut partim caput:partim manus : aut pedes dissimili id fine per-
ficiant:nec uidet magis naturæ consentaneum esse:immo plane necessarium:ut quod ad cōser
uationem uniuersi attinet:id ab uniuerso agatur cōmuni partium opera: pariqꝫ consensu : & ut
ita dicam magis unito. Quod enim ciuitatis speciem seruat:liberorū procreatio est:quæ ut diri
mit:atqꝫ interimit:si priuatim secedit:sic si publice constituitur:unit & seruat. sed enim falli ple-
riqꝫ consueuerunt:dum priuatis fauent:quia id melius esse iudicant:ad quod homines sentiunt
esse propensiores. Natura quidem ad uoluptatem homo propensior est, quam usu propriæ po-
tius, q̄ communis rei augeri constat. Verum cōmodum ciuitatis:dignitatemqꝫ uirtutis:nō ma
ioris uoluptatis cupiditate : sed melioris conditionis ratione definire fas est: etiam si labores:si
pericula:si mortem ipsam subire oporteat. Ob nimiam tamen difficultatem: quæ in hoc reipu.
statu constituendo esset:atqꝫ seruādo: ne Plato quidem ubiqꝫ hanc matrimonii cōmunionem
probat:sed in libris de republica hoc cōsulit:de legibus uero suum cuiqꝫ matrimoniū assignat:
ut si quod optimum esse ei uisum est:effici nimia difficultate non potest: non desit consilio: &
opera eius:secūdum reipublicæ genus : & tertiū quo homines cōmode in unum locum coale-
scere posint:& uiuere. Cum igit̄ plura sibi ipse:q̄ uel Aristoteles:uel quiuis alius obiecisset : de
communi mulierum:cæterarumqꝫ rerū usu:de uictus:& cultus tenuitate: de auri & argenti ino
pia:seqꝫ ex aliorum opinione damnasset:quasi ex cera finxisset ciuitatem: aut somnia narrasset :
» aut rem factu imposibilem suasisset . O amici,inquit,nō sum nescius dici quodammodo uere
» istæc posse:nec me fugit tantam esse rei difficultatem: ut quasi omnino effici nequeat : præter-
» mittenda uideatur . Veruntamen in unaquaqꝫ re agenda,exemplar proponendum optimum
» est:cuius imitatione enitendum pro uiribus sit maiora attingere. Vbi uero contingit: ut uires
» nostræ deficiant:desistendum est:satisqꝫ actum esse existimandum:si studio:opera:solertia: & di
» ligentia nostra q̄maxime fieri potest:ad eius exemplaris dignitatem accesserimus : quod nobis
» imitandum:sequendumqꝫ proposueramus. Quamobrem in ea quoqꝫ reipu.ratione:de qua agi
» mus:hoc idem seruandum est. Et si enim ita uidetur eiusmodi reipu.statum effici minime pos-
» se:proponendum tamen exemplar fuit omni ex parte perfectum:cuius specie:forma : & imago
» reipu.q̄maxime excellentisima constitueretur. Quemadmodū de iustitia quoqꝫ qualis nam es
» set:quærendo hucusqꝫ egimus. Nam si qualis iustitia sit:compererimus: nō iam uirum iustum
» nihil ab illa differre:omniqꝫ ex parte talem esse oportere:qualis ipsa est:censebimus:sed satis es-
» se:si q̄proxime accesserit:& supra cæteros omnes particeps eius factus sit: perinde,ac si pictor ali
» quis exemplaris gratia pulcherrimū hominem pinxerit:& uniuersa humani corporis ornamē
» ta:perfectisime expresserit:non propterea minus laudandus erit:si effici nō poterit: ut talis ho-
» mo procreetur:qualem suo ingenio:artificioqꝫ confinxit. Sic nos cum ciuitatis optime statum
» uerbis depingimus:& eximia quadam forma describimus:nihil propterea erramus : ꝙ nullam
» ita cōstitui ciuitatem:ut disputatur:demōstrare posimus. Quid ad hæc dicet aduersarius? An
Platonem affirmabit ignorasse difficultatem reipu. quam constituit:nec aliud quicq̄ de re uxo
ria:nisi publicum:ac cōmunem usum probasse? Cum enim hæc:& multo plura in eandem sen-
tentiam Plato scripserit in libris:quos aduersarius in latinam linguam conuertisse gloriatur.tā
men ,q̄si nihil unquā ex his legerit:illud unū semper i ore habet: communem mulierum usum
Platonem statuisse:quæ res utrum ne ideo acciderit,ꝙ ea : quæ conuertisse in latinum se iactat
parum intellexerit:an quia ueram rationem peruertens fallere alios conatus sit: haud facile di-
xerim. Vtrunqꝫ certe a probi:& docti uiri officio alienū est. Sed quid præterea Plato de re uxo-
» ria:statuqꝫ reipu.optimo in libro de legibus scripserit:uideamus. Nostrum,inquit,officium est:
» ut statum reipu.primæ:& secundæ:& tertiæ explicemus:tum positis omnibus,quem quisqꝫ ma
» luerit:pro suo arbitrio sibi colendum:seruandumqꝫ eliget . Ergo ita agendum:ut primum,qui
» primus sit:qui secundus & tertius uirtute: dignitateqꝫ : exponamus : mox eligendi potestatem
» Cliniæ nostro in præsentia demus:& siquis alius utcūqꝫ libitum fuerit:patriam sibi eligere:ciui
» tas prima:& respu. & leges optimæ illæ sunt:ubi quod ueteri prouerbio dicitur: per omnem ci
» uitatem diligentisime seruatur:ut scilicet res amicorum omnes cōmunes sint. Hoc igitur siue
» terrarum uspiam temporibus nostris seruatur:siue aliquando seruabitur:ut uxores communes:
» liberi communes:pecuniæ cōmunes:res deniqꝫ omnes communes habeātur: & quod propriū:
» peculiareqꝫ uocatur:ex omni uita tollatur:adhibeaturqꝫ opera,quanto magis fieri potest:ut etiā
» quæ natura unicuiqꝫ nostrum propria esse uoluit: nostro studio cōmunia efficiantur : & iidem
» sint oculi:aures:manus:quo & uidere:& audire:& facere communi sensu omnia posimus: idē
» omnibus expetendum sit:idem laudandum:idem uituperandum:idem iucundum:idem mole
» stum:& iisdem legibus uniuersi ciues diligentisime copulentur:& quasi in unum corpus coa-
luisse

" fuisse uideantur:profecto nihil ad huius status integritatem accedere poterit:nihil ad felicitatis " cumulum:uel cōmodius:uel iucundius:uel præstabilius excogitari. Talem igitur urbem si ali- " cubi:uel dii:uel deorum filii īcolunt:& plures unius uitam degunt: quid ni felicissime uiuunt: " nihilq; experiri possunt:hac sua societate iucundius. Quamobrem non aliud reipu.exemplum " proponendum est:sed hoc uno proposito enitendum:pro uiribus:ut statum, quem intēdimus: " reipu.huic q̄ similimum faciamus. Posthæc alium statum secundo loco exponit: & hunc legi- bus mandat:primo illo prætermisso:quasi parum cōsentaneo moribus præsentis ætatis: sic ne Plato quidem rei difficultatem ignorauit:& ætati suæ moderatius cōsulens: alterum reipu.sta tum īstituit:sic quo pacto primus ille effici posset:declarauit:dissoluitq; eorum rationes:qui ci- uitatem in uaria: & multiplici quadam rerum partitione constituendam censebant:putabātq; eam solui:atq; perire si in unum redigeretur. Neq;.n.unum ratione quantitatis accepit Plato: quod destructio ciuitatis esset:sed qualitatis:ut unum sit concordia:consensu:unanimitate: deniq; uirtutis unitate:quod unum ciuitatem egregie non modo constituit:sed etiam conseruat & auget:quapropter Aristoteles quoq; hominē ciuile:ac sociale animal uocat:ciuilia uero ani malia primo libro de historia animalium ea esse dicit:quorum negocium unum: communeq; omnium est:idq; non omnibus animantibus:quæ gregem constituunt accidere: sed aliquibus ut sunt homo:apes:uespa:formica:grus: quod siquis exterarum nationum exempla petere ue- lit:quæ usu rei uxoriæ cōmuni:non modo sine discordia:uel publica:uel priuata uixerunt:uerũ etiam hostes superarunt:propagarunt fines imperii:& rempu.suam felicissime seruauerũt: per- multa sane comperiet. Verum nos paucis quibusdam cōmemoratis:ne longiores simus: huic parti finem imponemus:cum præsertim etiam pauciora satis:superq; sint ad refellendum eorũ errorem:qui Platonem ea,quæ ferre natura non posset:scripsisse de repu.opinantur:id tantũ na turæ concedendum rati:quod legibus:aut institutis:aut moribus suæ:uel gentis: uel ætatis sen tiunt comprobari. Massagetæ gens ampla & strenua:cōmunibus matrimoniis utuntur: ut He rodotus Halicarnaseus eximius historiarum scriptor refert. Atqui hi sunt:qui contra Cyrũ ma ximum illum persarum regem: & uires,ac potentiam eius nationis: quæ sibi cæteras nationes subegerat:bellum gesserunt:& pro cōmunibus liberis:& uxoribus pugnantes:non rem cōmu- nem neglexerunt:non amorem erga liberos cōmunes remissius exhibuerunt:sed magno: for tiq; animo dimicantes:uictis:triumphatisq; hostibus:& occiso Cyro domum cum ingenti glo ria remigrauere. Quem morem. C. Iulius Cæsar a Britannis ita coli: in cōmentarios suos retu lit,His uerbis. Omnes uero se Britanni ultro Glasto inficiunt:quod cœruleum efficit colorē: atq; hoc horridiore sunt in pugna aspectu:capilloq; sunt promisso:atq; omni parte corporis ra sa præter caput:& labrum superius:uxores habent deni:duodeniq; iter se cōmunes: & maxime fratres:cum fratribus:parentesq; cum liberis. Sed si qui sunt ex his nati:eorum habentur liberi: quorum primũ uirgo quæq; deducta est. Afros etiam Nasamones apud Herodotum legimus communi uxorum usu:eodem quo Massagetæ more uitam degere: horum Aristoteles quoq; secundo politicorum libro mentionem facit:appellatq; Afros superiores:& procreatos liberos inter se postea ex similitudine partiri cōmemorat. Thraces uirgines suas cum quibuscunq; libi tum fuerit concumbere ex more permittunt: Brachmanes persarum sapientes uxoribus utunt cōmunibus Philostrato:atq; Ariano autoribus. Diodorus etiā siculus narrat plerasq; nationes eisdem legibus:ac moribus uiuere. Aethiopes uxores non ducere:sed cōmunes habere:natosq; pueros communi opera educare:atq; æque diligere. Sæpe etiam infantes permutare: ut ne ma- tres quidem suos cognoscere posint:quo fieri:ut nullo propriæ rei studio inter se diffidentes: uitam felicem agant:ita nō modo posse cōmuni rei uxoriæ usu rēpu.constitui: sed etiam com- modissime posse ostendit. Tum uero incolas orarum arabici maris ad indiam usq; tendentes complures tradit cōmuni usu degere mulierum:& liberos habere cōmunes:trogloditas quoq; & mulieres:& liberos communes habere:excepta una: quæ principis uxor est. Nec uero apud exteras nationes duntaxat:sed etiam apud Romanos:& Græcos,qui optimis legibus claruere: nobilissimus historiæ scriptor Plutarchus Cheroniensis:hocidem in usu fuisse testatur:tempo- ribus Numæ Pompilii grauissimi legum cōditoris:& Lycurgi lacedæmonii:qui eam rempu. condidit:quæ hoīum memoria maxime celebratur. Numa,ut ab eo:quem modo noīaui scri- ptore traditum est:lege sanxit:ut liceret omnibus: postq̄ satis liberorum procreassent: uxorem suam:alteri prolem desyderanti ad procreandum concedere:seu magis cōmodare:seu locare li buisset:quod Catonem quoq; uticensem uirum sapientissimũ Hortensio concessisse certũ est. Lycurgus locare:aut ullo pacto emittere domo uxorem non permisit:sed cuicunq; domi apud se uxorē habēti saluis matrimonii iuribus admittere aliũ cōcessit: quē existimaret ex uxore sua digne posse sobolem procreare: hoc idem Xenophon quoq; Socraticus: uir doctrina illustris:

non modo ad lacedæmonios refert: sed etiam pbat: ita illi quorum leges præ cæteris maxime probari solent: instituerunt: & cum nullam gentem felicius uixisse, quã romanos: & lacedæmonios scriptorum omnium sententia sit: utrũq; tamen populum idem fere: quod a Platone præcipitur seruasse manifestum est. Verum quid melius sit: nõ est nostri consilii in præsentia explicare: cum nostra opinio cum sacra religione conueniat. Satis est: quod obiecta aduersarii dissoluimus: & quod ille dixerat statũ huiusmodi reipublicæ fieri non posse: & factum: noxium: exitiosumq; fore: maledici: & per ignorantiam: tum rationis naturæ: tum etiam rerum gestarũ & morum: qui fuerunt: & sunt: ita existimari demõstrauimus: plusq; fere consuetudinẽ: usumq; præsentem rei, quam naturæ rationem ualere. Quippe: ut Aristoteli etiã placet: tanta est in unaquaq; re uis cõsuetudinis: ut fabulæ etiã: & figmẽta sæpenumero pro ueris accipiãtur: nedũ pcepta legũ: & instituta lõgo tpe cõprobata. Quid crudelius: qd ĩmanius: qd execrabilius dici: aut fingi potest: q̃ filios senes parentes occidere: & eorũ carnibus uesci? Et tñ Historicorum priceps Herodotus de massagetis: & indis hoc refert. Darium quoq; regem perhibent interrogasse aliquando indos: quo præmio induci possent: ut parentes suos non ederent: sed græcorum more rogo imponerent: atq; cremarent: illos uero respondisse: dii meliora: tum ad græcos cõuersum ab illis quoq; quæsiuisse: qua spe permoti defunctos patres non cremare: ut eorũ mos erat: sed instar indorum edere paterent: eos uero ita dixisse: nullam rem esse pro qua tantum scelus pati: aut committere possent. Atq apud persas nouercæ priuignis nubunt: ut idem scriptor refert: qđ apud alias natiões nefas haberetur: Diodorus hũc esse morẽ æthiopũ narrat: ut rei capitis quærendæ salutis gratia e patrio solo sine dedecore migrare non possint. Itaq; cum quidam capite damnatus: fuga aliquando salutem quærere cogitasset: mater eũ ne uniuersa familia sua ob id factum ignominiæ nota efficeretur iniecto ad collum cingulo strangulauit: quæ res apud alias gentes ipia: & crudelis fuisset iudicata. Nec ob aliã causam id euenire ipse historicus existimat, quam ob consuetudinem inueteratam: quæ quamuis iusta careat ratione: longo tamen tẽpore, usuq; animis hominum hærẽs: nescit rebus etiam absurdis dissentire: atq; obsistere. Tale etiam est præceptum illud: quod lacænæ matres filiis dum in expeditionem proficiscerentur: scutum porrigentes demandare solebant: ἢ τὰν, ἢ ἐπὶ τὰν: idest: aut hoc scutum reporta uictor: aut super hoc mortuus reportare. Sicut enim temporibus illis fœdissimũ habebatur: quoties aliquis de relicto ordine: & armis per metũ abiectis aufugeret: Sic nunc: (modo uita seruetur) nihil est: qđ miles uel propter iacturam armorum: uel propter fugam, dedecoris: aut ignominiæ uereatur. Nam quæ tandem mulier ætate nostra id filio iuberet? At lacedæmoniorũ matres facile id præcipiebant: & reportatis sicut fortuna aliquando ferebat super scuto filiis: non eiulatu: & lachrymis: sed gaudio: & lætitia celebrabãt diem: quo filios intellexerunt pro patria fortiter pugnantes occubuisse: non secus, quam si uictores in patriam remigrassent. Taceo, quod de trogloditis: qui postremam ægypti oram incolunt: idem autor refert: quanq̃ summo ardore solis adurant: non modo tamen de solo natali discedere nolle: sed mortem etiam potius pati, quam loca alia: & diuersum uitæ genus uelint experiri. Prætereo fuisse nationes quasdam: quæ coitum in propatulo instar pecudũ sine pudore exercuerunt: quas imitatus Diogenes ille philosophus cynicus idem Athenis egit: cũq; a cæteris reprehẽderetur: si turpe est, inquit, ne occulte quidem agẽdũ est: si non turpe, cur omnibus spectantibus agi non debeat? quis nescit honestum: decensq; apud christianos latinos haberi si pater: & filius: uxores sibi matrem: & filiam ducant: uel duob' fratribus duæ sorores nuptui tradantur: quo, & familiæ arctius colligentur: & patrimonia integriora seruentur? Apud græcos uero turpe id: irreligiosumq; cẽsetur: nec minus illicitũ est uxoris sororem, quam propriam: ducere uxorem. usqueadeo apud omnes consuetudo ualet: & q̈ in re suam quisq; ætatem cõsumpserit: hanc meliorem: honestioremq; esse arbitratur. Hæc igit' pro suo quæq; arbitrio gentes constituunt: & utcũq; aliquid commodius esse uidetur: sic alii rationibus aliis probant: atq; recipiũt. Nihil ergo mirum uideri debet: si alii aliter de re uxoria statuerunt. Quod si non soli Platoni communem mulierum usum placuisse manifestum est: nec sine ratione ab eo ita esse cogitatum: profecto non modo longa illa aduersarii disputatio de naturæ rõne: de liberorũ amore: de cura negociorũ: frustra cogitata est: sed etiam, quod de uiro forti postea addidit: nullum habet locum reprehensionis. Nam si usum uenereum duntaxat: ad necessariã sobolis procreationẽ determinandũ esse existimauit: quid uel sibi: uel naturæ: uel reipu. aduesatur: qui uiro forti mulieris, quam desyderat: usum concedit? Absurdũ certe id esset: si nostris legibus: ĩstitutisq; iudica ret': sed si, qđ ille uoluit: priuata coniugia tollunt': si nulla uirginitatis ratio est: si cõmodius agi putat': ut nemo priuatis rebus studeat: sed rem cõmunem: & publicam oẽs procurent: quæ tandẽ iniuria: aut ĩuidia: aut obtrectatio sequi Platonem debeat: si tali præmio ad strenue: fortiterq; agendum ciuium suorum animos inflammãdos esse putauit?

Iniuste obiici Platoni:q ad uoluptatem:luxuriamq; iuuentutem hortetur.
Platonē fortitudinē ponere,non modo in rebus horrendis:sed etiā in uoluptatibus supandis.
Oportere uirum etiam in uoluptatibus exerceri.
De duplici genere timoris.
Malorum etiam notitiam haberi debere:ut uitari possint.
De liberis educandis.
Animos iuuenum facile quoscūq; mores imbibere:& pertinacius retinere. Caput.IIII.

SEd de his hactenus.Post hæc aliud crimen:quo reum facere Platonem aduersarius nititur:uideamus·Hunc,inquit, uoluptatem:atq; luxuriam iuuentuti suadere:cum ita libro de legibus primo scribat.Quæ nam igitur officia ĩ utroq; uestræ reipublicæ statu conseruentur:explicemus : quæ uoluptatem degustandam:non omnino deuitandā censebant:quemadmodum:nec dolores euitabant:sed in mediis uoluptatibus : atq; doloribus homines statuendo honoribus propositis hortabantur:eos illa superare.Hinc Platonem aduersarius reprehendit:quasi iuuentuti licentiam uoluptatum permittat . Ita omnia inique iudicat: & Platonis uerba arbitrio suo interpretatur:& damnat. Atqui Platonis sententia longe alia est: uirtutem animi,quam fortitudinem appellamus:uir ille doctissimus:non modo in rebus:in q̃bus metus:aut fiducia sit:uersari uoluit: sed etiam in uoluptatibus : & doloribus : & desyderiis: fortisq; animi officium esse statuit:tam rebus formidolosis,quam iucundis obsistere:ac timidū non modo eum:qui timore:uerum etiam qui uoluptate superatur:existimat.itaq;,ut neminem effici constantem:fortem: impauidum putat:nisi se per uarios casus:& pericula:& res formidandas exerceat:sic neminem censet fieri posse continentem:temperantē: modestum: nisi inter medias collapsus uoluptates fortiter resistat:& cum his colluctatus tanquam fortis athleta eas superet:atq; prosternat.& quemadmodū,qui ab ineūte ætate:omnes labores:omnes curas:omnēq; dolorem uitare consueuit: siquando laborare cogitur:& cum hominibus robustis:exercitatisq; contendere:facile superatur:& uincitur: sic qui inexercitatus est : & spernere uoluptates : ac resistere illecebris insuetus:ut ille a timore:ipsum a uoluptate superari:& qui dñs est:mancipium fieri eius:qui temperans esse in rerum delectabilium copia potest . Quæ cum ita sint:iudicare iam quilibet potest:an iure hoc aduersarius Platoni obiiciat : & utrum per ignorantiam potius Platonicæ linguæ,quam per malitiam peccet.Id enim aliorum iudicio liberū relinquimus. Nunc quid latius Plato de duplici timoris genere differuerit:consyderandum est. Vnum esse ait cum res aduersas expectamus:alterum cum timemus:neq̃d a nobis turpiter factū, dictū ue sit:qđ malam de nobis opinionem parere possit:hoc pudorem uocat: colendumq; a nobis inprimis existimat:& contrarium eius uocat impudentiam:summumq; esse malum : & publice:& priuatim existimat. Tali uidelicet timore ciuium salutem conseruari:bona augeri:uictoria magis,quam alia re acquiri.Etenim duo esse:quæ parere uictoriam possint: aĩum in hostes:pudorē erga amicos.Itaq; unūquēq; nostrum pauidum: & impauidum esse oportere. & quemadmodum quoties hominem intrepidum: audacemq; facere uolumus:in rebus trepidis : ac formidabilibus eū constituimus:eoq; modo aduersus metum exercemus:Sic cum pauidum:& uerecundū reddere studemus:ad eas res eum ducentes:a quibus impudentes minime temperant . Nam qui huius certaminis expers:atq; insuetus est,Plato,inquit, dimidio uirtutis carebit:nec perfecte tēperans erit:qui non aduersus uoluptates:libidines:cupiditatesq; multas ad impudentiā: iniuriam:contumeliam trahentes:diu,multumq; pugnauerit:tandēq; uictor euaserit:ratione officio:solertia: studio:siue ioco:siue serio quicq̃:aut agit:aut loquitur.Quinetiam libro tertio eos:qui uariæ rationis rerum:tum honestarum:tum inhonestarū expertes sunt:perfectos uirtute esse non putat. Item septimo ambo contraria cognosci ab homine perfectæ uirtutis affirmat:sed alterum duntaxat agere:quod bonum est:alterum uitare quod malum. Eenimuero cognoscenda esse mala: non,ut agantur:sed,ut uitentur: siquidem:quæ ignoramus: uitare non possumus. Seriā,inquit, rem sine ioco:& contrariam prorsus sine contrario percipere nequit,qui prudentē se facere studet. A gere uero utrunq; nemo potest:si quod in se uirtutis specimen cupit habere:sed ipsius rei causa nosse contrarium conuenit: nequid, quod minus deceat:per ignorantiā uel faciamus:uel dicamus. Ad hæc cum in eodem libro de educatione liberorum scriberet : & quemadmodum animi iuuenū:sublato clamore:ploratu:& querelis:trāquilli:placidi:& læti fieri possēt: doceret: quod Clinias adhibitis uoluptatibus effici posse dicebat . Equidem,inquit,minime id Cliniæ nostro dandum existimo.Nā si ita agere cœperimus:omnis liberalis educationis ratio peribit: mea quidē sententia:nec uoluptates recta uiuendi ratio sequitur:nec dolores prorsus uitandos ducit:sed mediocritatem quandam amat:qđ mitiori noīe dictū a me uelim,quam quidem ani-

» mi dispositionem:dei etiam esse quadã celebris oraculi fama recte ab omnibus existimari po-
» test. Hunc habitum sectari debet:qui uirtute diuinus est futurus. ergo elaborandum omnibus
» est:ut nec ipsi ad uoluptatem procliues sint: nec alios siue senes:siue iuuenes:siue mares: siue fœ-
» minas ita affici patiantur:minime autem omnium: qui nuper in lucem prodierint. Tunc enim
» tenera ætas facile mores imbibit:qui ita animo hærent:ut nulla deinde ratione possint aboleri.
» Sic Plato interitum iuuentutis uoluptatem:& putat:& nominat: sic omnibus locis ei occursat:
» aduersatur:exterminandamq; existimat. Siquidẽ tertio quoq; de republica libro dignos reipu.
» custodes:hanc sibi firmam tenere opinionem ait:ut quod reipublicæ prosit: id probet:& faciãt:
» quod obsit:id nullo pacto probare:aut facere uelint. Quæ opinio an seruari quacunq; ætate pos
» sit:experiendum est. Et quoniam his tribus rebus furto:ui:fraude: amittere inuiti ueræ opiniõis
» possessionem solemus: animaduertendum an ipsi non furtim: aut uerbis persuasi : aut tempore
» obliti non per uim doloribus:& cruciatibus coacti: aut illecebris uoluptatum decepti:aut metu
» perculsi:decretũ illud animi,quod modo diximus amiserint : & ueræ opinionis possessionem.
» Item animaduertendum,inquit,est ab ineunte ætate:& propositis quibusdam negociis:in qui-
» bus quis possit maxime decipi:obliuisciq; eius opinionis:quam seruare statuerit:& memorem:
» constantem:cautum probare:immemorem:incõstantem:incautum: reprobare oportere. Labo
» res etiam:& contentiones:& dolores:adhibendi: in quibus hæc eadem obseruentur. Necnon
» tertii generis: idest fraudis periculum faciendum. Velut,qui pullos equinos ad strepitũ:tumul
» tumq; ductos:an timidi feroces ue sint: experiuntur:Sic homines teneræ ætatis ad metus:& pe-
» ricula ducendi sunt:rursusq; ad uoluptatẽ transferendi: exquirendo etiam diligẽtius, quam de
» auro in igne fieri soleat:an honestus esse possit:omnibusq; in rebus inuictus: probus sui custos:
» & merito laudandus. Atq; eũ,q sine ulla culpa euaserit:cõstituere principem:custodemq; reipu
» blicæ decet:& dignis eum honoribus:tum uiuum:tum etiam defunctum afficere. Contra uero:
» qui talis euaserit:hunc reprobandum esse:ac pro nihilo habẽdum. Iam ergo sentire Platonem:
quis non uideat:quoniã officia:uirtutesq; omnes:quæ ad mores pertinent:consuetudine:actio
ne:exercitatione : & oriuntur : & uires sumunt : idcirco præcipiendum esse: ut in oppugnãdis:
propulsandisq; uoluptatibus ciues exerceãtur:quo earũ illecebras ualeant superare. At obiurga-
tor:quæ a Platone recte dicta sunt:pro sua consuetudine:uel malignitate: uel inuidia peruertit:
& ad libidinem:ac uitiosam institutionem transfert.

Quomodo Plato mares:ac fœminas nudos exerceri uoluerit.
Minoem & Lycurgum non minus mulieres,q̃ uiros palæstra exercuisse.
Cur uirgines debeant nudæ exerceri.
Quid recta educatio iuuenum boni afferat.
Gorgonis uxoris Leonidæ perpulchrum responsum.
De saltatione multa:& q; saltatio ad matrimonia concilianda non parum conferat.
Rerum omnium ortum plurimum ualere ad frugem:ac finem commodum afferendum.
Qualis debeat esse iuuentutis custos. Cap. V.

Ddit deinde:ut calumniæ suæ argumẽta corroboret Platonem nudos adolescentes:
a & puellas simul exerceri:choreasq; agere uoluisse: q̃propter exclamat proh nefas:nec
fieri posse existimat:quin iuuentus hunc in modũ se exercens:libidinis ardore inflam
metur. Nos uero adolescentium:puellarumq; nuditatem ueterem illam esse arbitra-
mur:quæ sine uitii suspicione fieri solebat. Permultas enim nationes ita olim exerceri consue-
tas omnis historia testatur: nec solum exteræ:incultæq; nationes id fecerũt:sed nostræ etiã mo-
ribus:& eruditione cultiores:ut athenienses:lacedæmonii:macedones:aliiq; complures. hi enĩ
naturam ducem sequebãtur:quæ cum tam marem,quam fœminam nudos procreasset: uestem
utriq; dedit:cõtra frigus:rõnem castitatis:& cõtinentiæ contra luxuriã: omnemq; libidinis cu-
piditatẽ. Itaq; exuti uestib9:illi se priscis tpibus exercebãt:uirtute potius,q̃ lana opti. Nec uideo
fœminas nostræ ætatis lacænis illis castiores esse:quæ nõ modo domi : sed etiã foris : femore:
deducta tunica:nudato solebant incedere. Nec tpibus nostris italicæ mulieres:q̃ facie:collo:pe-
ctoreq; aperto ambulãt:magis ad libidinẽ mouent hoĩem cõtinentẽ:quam turcæ: quæ mẽbris
omnibus obnuptæ domo prodeunt. Sic igitur illæ:quanq̃ femur:aut quoduis membrum dete
gerent:nihilo tamen propterea magis prouocabant ad libidinem uiros : qui ab ineunte ætate
continentiam fuerant:ac temperantiam secuti. Valet etiam in his plurimũ consuetudo. ita enĩ
natura comparatum est:ut magis moueant:quæ raro uidentur. Quod si uiri illi crebro:immo
uero quotidie publico usu:ea membra perspiciebant: quæ hoc tempore detegi:obscœnũ uide-

retur:profecto credendum est:non magis tunc illos moueri solitos: cum uiderent: quam nos hac tempestate:qui nihil uidemus. Ergo nec ratione naturæ:quod ita statuerit: reprehẽdendus est Plato:nec primus hunc morẽ probasse dicendus est. Quippe ante eũ Minos:& Lycurgus:sapientissimi legumlatores,nõ minus mulieres,quam uiros cursu:palæstra:iaculo: saxo exerceri uoluerunt:ut Plutarchus uir doctrina:uirtuteq; ornatissimus testatur. nec solum recitat:sed etiã probat hunc morem:ea scilicet ratione: ut liberorum procreatio ualidum nacta initium in matre firma:atq; robusta:quasi solidis actis radicibus cõmodius prodeat: tum etiã matres ipsæ corpore exercitato:ac duro:facilius tolerare possint part⁹ dolorẽ:& siquãdo res ita exegerit:pro patria pugnare. Quod si tu reprehendis,inquit,& causam quæris: cur uirgines nudæ sese exercere debuerint:disce propterea sic agendum fuisse:ut,quæ uires corporis:& animi uirtutem:non minus,quam uiri capere possent:non secus etiam,quam uiri erudirentur. Opinionem autem exterorum,qui diuersa sentiunt:contemnunt:putantes eos sub nomine honestatis uoluptatem sibi parare:dum mulieres: ĩtra septa domus inexercitatas continent:quo eas molliores:cãdidiores:
" delicatioresq; efficiãt. Quid pterea de legibus Lycurgi Plutarchus refert? Respublica,inquit,la
" cedæmoniorum,quãdiu leges Lycurgi seruauit:inter omnes græcorum ciuitates principatum
" tenuit annis fere quingentis. Mox ubi eas negligere cœpit: & cupiditate luxu:priuatisq; stu
" diis reipu. curam omittere:eo decidit: ut quibus imperare solebat:seruiret. Quid igitur aduersarius de Lycurgo dicet? qui uirgines nudis corporibus exerceri: certareq; inter se coram uiris præcepit:nec animaduertit tam grauem eius sentẽtiam:quod præ libidine status reipublicæ interimeretur. At Lycurgum opinor laudabit:Platonem minime:ut semper sui similis nullo ĩ loco sibi constet. Sed enim Plato: qui Lycurgum secutus est:eadẽ qua Lycurgus eruditione:atq;
" etiam integriore fretus:non dubitauit corpora mulierum nudare: atq; ita publice exercere. Nã
" si recte,inquit,iuuenes educentur:atq; erudiantur:bene se res habebunt: Sin minus taceo in no
" ua republica:ne tanq̃ in diuinatione superstitiosi mali aliquid ominemur. Itaq; nõ modo adulescẽtes:uerũ etiam puellas armatas prosilire:choreas ĩstruere:saltitãdo exerceri: & quicquid ad bellum:ac pugnam pertinet:meditari:& Lycurgus:& Plato præcipiũt:nec rem aggrediuntur:q̃ natura muliebris ferre non possit. Iam enim: & Amazones rebus præclarissime gestis, satis docuerunt:muliebrem naturã id pati:& Lacænæ postea ita exercitatæ:quæ de Amazonibus dicta fuerant:cõfirmarunt. Vnde pulcherrimũ illud Gorgonis Leonidæ lacedæmonii uxoris dictũ extat:aduersus eã:quæ ita dixerat:solæ uos Lacænæ uiris uestris imperatis:certe,ĩquit,solæ enĩ uiros parturimus. Apud lacedæmonios id genus saltationis Lycurgus instituit:quam hormũ dici Lucianus in libro,quem de saltatione ædidit,refert. Constituebatur id genus ex adulescẽtibus:& uirginibus alternatim ad choream dispositis. Ducebat adulescens militarem exercens peritiam:qua postea:cum hostem inuaderet:uteretur. Sequebatur uirgo modestia quadam insignis:& saltum fœminæ decenter agebat:ex qua re intelligebatur hormum constitui:ex duabus illis uirtutibus temperantia:& fortitudine:quod saltandi genus:id fortasse est:quod ueteres romani Sicinum appellarunt: & in usu frequentissimo habuere. Virtutem igitur: & eruditionẽ non inutilem saltatio illa præseferebat: non uitium:ut dare probro aduersarius conatur. Communionem etiam quandam:& necessitudinem ad matrimonia obeunda commodissimã hinc fieri Plato dicebat:quod aduersarius irridet: quasi nihil omnino ad futuri matrimonii rationẽ conferat:conspectus mutuus maris:& fœminæ:& uerba:& gestus corporis:& reliqua:quæ experiri inuicem possunt prius:q̃ matrimonio copulentur. Atqui complures puellæ plus uirtutis,q̃ auri:aut argenti possidentes: cum pro dote uirtutem suam ita patefecissent:ut Plato consulit:facilius nupsere:quam,quæ prægrandi pecunia sibi matrimonium quæsiuerunt. Laudandũ præterea illud est tam Lycurgi,quam Platonis consilium:quod puellas,quas ita comparere probabant:nequaq̃ sine custode esse uoluerunt: sed delegerunt uirum ætate prouectum:ex eo ordine unde summi magistratus creabãtur:qui adulescentum: ac uirginum collegio præesset:& inhonestum:aut turpe aliquid agentes puniret acerrime. Hunc Pædonomum Lycurgus appellauit: quem Plato non minus quinquaginta annis natum esse uoluit:ciuemq; esse honestissimum:& legitimorum filiorum parentem statuit:qui erudiendæ,gubernandæq; iuuentutis curam susciperet. Ac ne senectute quidẽ:& liberis:& honestate contentus fuit:quanquã hæc præcipua sunt: uerũ etiam addidit: ut qui huic prouinciæ præfuerit: omnium reipublicæ magistratuum sum
" mus habeatur. Ortus,inquit,primus uniuscuiusq; rei bene depromptus pro suæ naturæ uirtute
" plurimum ualet ad finem commodum afferendum:tam in stirpibus,quam in omnium animã
" tium:tum mãsuetorum:tum agrestium genere. Homo autem quanq̃ mite animal est:atq; mã
" suetum:tamen si bene erudiatur:& felici quadam natura præditum sit: mitissimum:& uere diuĩ
" nũ animal reddetur:Sin minus omniũ:quæ natura ꝓduxit: maxime agreste euadat:necesse est.

» Quamobrem non secundo loco: nec pro re superuacua educatio liberorum habenda est apud legum autorem: Sed ante omnia, qui recte consulit: inde exordiri debet: ut ex ciuibus unus eligatur: qui omnibus in rebus uirtute præstantissimus sit: isq; summa diligentia constituatur iudex: procurator: tutor: magister iuuentutis: & quinquennio magistratum gerat. Mox alius eodem modo eligatur: quiq; officio suo recte functus esse censorum examine diligentissimo: qui & ipsi ex summis debent esse magistratibus decernetur: maximis donetur honoribus. Qui uero contra fecerit: summis suppliciis plectatur. Quis igitur putet negligi posse iuuentutē ab homine prudēti: honesto: annos quinquaginta nato: patrefamilias: summo magistratu duntaxat ad quinquennium fungente: subtili examini subiecto: & uel summum honorem: uel summā ignominiam recepturo: usu etiam rerū prudente: paterno: amore propinquo: tempore magistratus breui: solicito: examinis expectatione cauto. Nemini profecto formidandū est: ne talis uir summo studio: fide: diligentiaq; procuret adulescentum: & puellarum pudicitiam: & eruditioni eorum liberali quantum potest inuigilet. Primum itaq; hoc statutum a Platone est ad seruandā iuuentutis honestatem: Secundo: ut quod idem fere est: iuuenū animis persuaderetur: nihil turpius: aut pernitiosius esse: quā obscœnis uoluptatibus: ac libidinibus indulgere. Sed præstat uerba ipsius Platonis audire. » Vbi, inquit, ad iuuenum eruditionē ueni: animaduerti adulescentes: & puellas inter se perquā familiariter congredientes: atq; ob eam rem: timui: ut fieri solet: ne parum frugi ea respu. esset: in qua adulescentes: & puellæ robore corporis præstantes: ociosi forēt: & uehementiorum: atq; illiberalium laborum expertes: quibus præcipue extingui uitiorum cupiditas solet: dediti etiā festis: & ludis: & choris. Quo igitur pacto in ea ipsa repub. abstinere iuuenes poterunt a uoluptatibus: quæ multos: multasq; impulerūt in mala postrema? cū aliarum rerum: tum uel maxime amoris in puellas: aut quod detestabilius est in pueros: & uel mulierum in uiros: uel uirorum in mulieres: unde innumera damna extitisse hominibus: & publice: & priuatim manifestum est? Quo inquam cōsilio uitare tantum hoc malum licebit? aut quam medicinam tanto discrimini adhibere? Quæ cum dixisset: habeo, inquit, quo iuuentus: nō quidē in uita: sed sponte sua sese contineat: quo etiam frater cum sorore: pater cum filia castissime uiuāt: & caueant sūmopere: ne, aut aperte: aut clam: cum simul cubant: aut quouis modo seinuicem tāgunt: libidinose quicquam agatur. Lex nimirum nō scripta: sed uehemens hoc agit: & exiguū quoddam uerbum: omnem huiusmodi uoluptatem potest extinguere: si uidelicet hæc turpissima esse: nefanda: impia: detestanda dicūtur: nec id quidem raro: sed crebro sermone usurpatur: ut omnes ab ipsa natiuitate sentiant omni tempore: omni loco hæc uituperari: expui: exterminari: tum per ridicula quædā: tum per studia tragica: quoties: aut Thyestæ: aut Oedipodes: aut Macarei concubuisse clam cum sororibus suis introducuntur: & peracta re statim sibi mortem cōsciuisse: quasi sui erroris: ac peccati pœnam sibi ipsis digne decreuerint. Famæ enim admirabilis quædam uis est: cum nemo contra legem dicere aliquid audet: & in unoquoq; tam seruo: quam libero: tam puero: quam muliere: deniq; in uniuersa ciuitate: famæ ipsius obseruantia: & cura: consecrata lex est: ita enim firmissima: certissimaq; efficitur. Sic Plato de iuuentutis eruditione præcepit: & ut honestas: & continentia seruaretur: summo studio curauit. Verum aduersarius: neq; ueritatem cernere: neq; Platonis rationes intelligere uidetur.

Falso obiectam esse Platoni abrogationem legis Laiæ.
Platonis sententiam de amore cum Lycurgi lege conuenire.
Quibus mulieribus: & quomodo Plato commisceri uelit.
Quibus remediis uenus coerceatur. Caput. VI.

Posthæc subiungit Platonem legem laiam abrogasse: quæ igne cremādos sanxerat: qui nefariam ī mares libidinem exercuissent. Reuoluitur semper iste eodem: sed nos quoq;: quocunq; se uerterit: sequi necesse est. Non modo autem reprobasse Platonē hanc legem aduersarius scribit: sed etiam turpem: atq; nefandam libidinem non prohibuisse: immo: ut clam patrari posset id scelus: concessisse: quod falsum esse apertissimum est. Nusquam enim a Platone lex ista abrogatur: aut tollitur. Legē autem laiam recte afferri posse Plato affirmat: ut, quæ naturam ducem secuta mares maribus misceri prohibeat: idq; brutorū exemplo confirmet: apud quæ inauditus est adeo turpis: nefariusq; cōcubitus. Hanc igitur legem Plato nimirum approbat: & recta ratione conditam esse fatetur. Vtrunq; enim peccare: & dignum esse, qui uituperetur: existimat: & eum, qui mare pro fœmina utitur: & eum, qui usum huiusmodi fœdissimum præstat: alterum, ꝙ nefariæ uoluptati cedat: alterum, ꝙ mutare sexū: & ex uiro instar fœminæ fieri patiatur: non tamen amorem omnem reprehendendum: tollen-

dumq; esse dicit. Sed cum duplex amandi genus sit: ut superius declaratum est: alterum turpe: alterum honestum: turpe quidem eiiciendum: honestum uero tanq̃ uirtutis alumnum seruãdum censet. Distinguit itaq; Plato amandi rationem: & bipartitum: quod dixi: genus assignat: ita tamen agit: ut simul: & lex laia seruetur: & genus amoris honestum: turpis illius gratia non temere improbetur. Quo in loco triplici illa partitione amoris pulcherrime usus est: quam secutus Aristoteles formam amari a materia scribit. Amorẽ enim, aut iter similes uirtute: ac pares esse: aut inter dissimiles: atq; cõtrarios: cum alter alterius egeat: quomodo diuitem amari ab inope dicimus: aut ex utroq; istorum constare: quoties pars diuersa ad res suaues: atq; iucundas hortatur: similis dehortatur: fitq;, ut modo huc: modo illuc animus trahatur: & pendeat: quam dissensionem: imagine etiã illa equorum: & specie significauit: cum alterum equorum pulchrum corpus aspicere: ad idq; potiundum hortari: & cogere diceret: alterũ recusare: dehortari: obsistere: utpote non pulchritudinem corporis appetentem: sed animi elegantiam: & liberalem uirtutis formam amãtem. quod si diuersa amandi ratio est: non male Plato, inquit, legem illam distinguere amorem debuisse: & primum illum ex uirtute ortum concedere: reliquos duos pohibere: quemadmodum a Lycurgo quoq; reipu. lacedæmoniorũ autore grauissimo lege ante sancitum fuerat: teste xenophonte athenienſi uiro illustri. Hic enim cum lacedæmoniorum rẽpu. describeret: Lycurgi consiliũ probat: quo rõnem amandi distinxerat: & quomodo amãdi adolescẽtes forẽt: ex cõmoda: laudataq; morũ honestate descripserat: cõmendaueratq; amorem ex uirtute ꝓficiscentẽ: alioquin nõ minus abstinere, q̃ patrem a filio: aut fratrem a fratre uoluerat. Verba ipsa Xenophõtis hæc sunt: λεκτέον δέ μοι δοκεῖ καὶ περὶ τῶν παιδικῶν ἐρώτων· ἔστι γάρ τι καὶ τοῦτο πρὸς παιδείαν. οἱ μὲν τοίνυν ἄλλοι Ἕλληνες, ἢ ὥσπερ οἱ Βοιωτοὶ, ἀνὴρ καὶ παῖς συζυγέντες ὁμιλοῦσιν, ἢ ὥσπερ Ἠλεῖοι διὰ χαρίτων τῇ ὥρᾳ χρῶνται· εἰσὶ δὲ καὶ οἳ παντάπασι τοῦ διαλέγεσθαι τοὺς ἐραστὰς εἴργουσιν ἀπὸ τῶν παίδων· ὁ δὲ Λυκοῦργος ἐναντία καὶ τούτοις πᾶσι γνούς, εἰ μέν τις αὐτὸς ὢν οἷον δεῖ, ἀγασθεὶς ψυχὴν παιδὸς, πειρῷτο ἄμεμπτον φίλον ἀποτελέσασθαι, καὶ συνεῖναι, ἐπῄνει, καὶ καλλίστην ταύτην παιδείαν ἐνόμιζεν, εἰ δέ τις παιδὸς σώματος ὀρεγόμενος αἴσχιστον τοῦτο θεὶς, ἐποίησεν ἐν Λακεδαίμονι μηδὲν ἧττον ἐραστὰς παιδικῶν ἀπέχεσθαι, ἢ γονεῖς παίδων, ἢ καὶ ἀδελφοὶ ἀδελφῶν εἰς ἀφροδίσια ἀπέχονται. Ita lex laia a Platone emendatur: nõ tollitur: immo, quod ad turpe amoris genus pertinet: & probatur: & recipitur in repu. & diligentissime seruatur: perficitur etiam addita illa parte perutili: qua siue negligentia: siue imperitia sui autoris carebat: ut infamia rerum eiusmodi ab ineunte ætate cognita: & teneris adhuc animis concepta faciat legibus positis obtemperare. Quas autem leges de rebus uenereis statuerit: & quemadmodum cõtinentiæ: castitatiq; consuluerit: iam uidetis. Qua in re nequis forte plus iuberi existimaret: q̃ natura humana uideretur posse tolerare: exemplo usus est Icai Tarentini: Crisonis: Astyli: Diopompi: & alioꝝ athletarum, qui tametsi robore: & bona habitudine corporis proniores esse ad libidinem uisi sunt: q̃ qui corpore imbecilliori fuerunt: tamen uictoriæ cupiditate: quam consequi ex palæstra cupiebant: continentissime uixerunt: nullam alioquin animi eruditionem habentes. quod si eiusmodi homines, inquit, ita faciunt: longe profecto facilius id facere possunt: qui pulcherrimæ oĩum uictoriæ causa aduersus uitia pugnãt: seq; felicissimos sperant futuros: si superatis uoluptatibus continentiæ palmam obtinuerint. oportere ait homines: haud deteriores esse auibus: aut cæteris beluis: quæ inter greges amplissimos ortæ: ad iustam usq; ætatẽ procreãdæ prolis, caste, immaculateq; uiuunt: ubi uero ætatis iam ratio exigit: mas cum fœmina: & fœmina cũ mare suauissime iunguntur: atq; ita reliquum uitæ suæ tempus: iuste: religioseq; uiuunt: summa fide: prima amoris sui fœdera: & iura seruantes: oportere igitur homines meliores beluis esse, non deteriores. Primam itaq; legem de rebus uenereis Plato suis hominibus tulit: ut a marium: omniq; contra naturam libidine prorsus abstineãt: & ab omni solo, in quo nasci nequeat: quod satum est. Secundam, ut si se nullo modo continere possunt: maris saltem nefandam: & plenam sceleris: atq; abhominandam libidinem uitent: fœminas autem, siquas libuerit: præter coniuges: utpote ancillas: & pedisequas: aut alias contubernales: adeant quidem, uerum nõ temere: neq; imprudenter: sed ita, ut cæteros lateant: alioquin priuari laude ciuili: & notari ignominia debeãt. Ita. n. ait. εἴ πως συγγίγνοιτό τινι, πλὴν ταῖς μετὰ θεῶν, καὶ ἱερῶν γάμων ἐλθούσαις εἰς τὴν οἰκείαν, ὠνηταῖς, ἢ ἄλλῳ τῳ τρόπῳ κτηταῖς, μὴ λανθάνων ἄνδρας τε, καὶ γυναῖκας πάσας, τάχ᾽ ἂν ἄτιμον αὐτὸν τῶν ἐν τῇ πόλει ἐπαίνων νομοθετοῦντες, ὀρθῶς ἂν δόξαιμεν νομοθετεῖν. Sic Plato legitimaꝝ uxorum usum passim cõcedit: reliquarum prohibet: uel siquid plus ueneris naturalis permittit: nõ nisi cum pellicib⁹ domesticis: & clam: & ut omnes tam uiros, q̃ mulieres lateat: fieri iubet: ea. s. causa: ut pudore: atq; ignominiæ metu homines raro ausint peccare. Sic enim libro sexto de legibus scribit.

" Duplicem esse appetitum, in quo uirtus: uitium ue consistat: prout quisq; bene, uel
" male institutus est; alterum uentris: alterum ueneris: præcedit ille edendi: bibendiq; appetitus:

» ſequitur ſummo cum ardore:quaſi furiis hominem agitans uenus.Itaq; conſilio opus eſt: quo
» animus a uoluptate ad uirtutem reuocetur:quod tribus illis præcipue fit:metu:lege:uera monē
» di ratione.Hæc Plato:aduerſarius uero:quæ de fœminarum uſu ab illo dicta ſunt:trahit ad ma res:& Platoni obiicit:ꝙ maris uſum conceſſerit:modo qui peccat:latere poſſit:homo magis calumniæ:ꝙ ueritatis ſtudioſus.Quod enim Plato de fœminæ uſu illicito puniendum eſſe dixit: niſi omnes:tam uiros:ꝙ mulieres lateat:hic ita accipit: ut ſiue mare:ſiue fœmina aliqs libidinoſe utatur:modo id clam fiat:irreprehenſibilis ſit:quod certe fieri ſine ignorātia:aut animi peruerſitate non poteſt.

De breuitate matrimoniorum:paucitate liberorum:& patrimoniorum tenuitate.
Qualem rempublicam Plato deſcribat.
Non minus,ꝙ duos liberos procreandos eſſe.
An nouerca liberis ſuperducenda ſit.
Ante trigeſimum annum non eſſe ducendam uxorem:& ante decimumoctauum annum minime nubendum.
Ex connubio iuuenum debilem:atq; imbecillam prolem creari.
Interpretatio ſententiæ Ariſtotelis de matrimonio.
Cur opes improbet Plato.
Bonam,non opulentam oportere eſſe ciuitatem.
Non poſſe eundem:& ditiſſimum eſſe:& optimum.
Quantam deceat eſſe magnitudinem ciuitatis.
Ariſtotelis ſententia de magnitudine ciuitatis in repub.uitanda.
Nimium numerum ordinem ſeruare non poſſe.
Immenſum oportere eſſe agrum,qui militum quinq; milia alat.
Non minus ab Ariſtotele,ꝙ a Platone aduerſarium diſſentire. Caput.VII.

s Ed quid præterea Platoni obiiciat:uideamus. Vetuiſſe hunc,inquit, nequis ultra decennium uxore uteretur:ne ue plures duobus liberos procrearet:tum etiā prohibuiſſe:ne patrimonia ſupra quatuor minas augerētur:ſuper quibus exclamat aduerſarius: & uerba inordinate de opulentia fundit. Tum mores Platonis hoc etiam loco uituperat.Sed maledicentiam aduerſarii nihil:quod Platonis moribus conueniat exprimere:ſupra demonſtrauimus:in qua re neceſſarium fuit pleraq; loca Platonis īterpretari : ut latini græcam ignorantes linguam:quid ex illius ſententia legerent,haberent.Hoc uero loco multorum īterpretatio minime neceſſaria erit:quippe ratio ipſa rerum ſatis:ſuperq; erit ad Platonis defenſionem:quam quiſq; ueſtrum approbare facile poterit: etiam ſi Plura Platonis uerba non audiat. Enimuero non uulgarem quandam laſciuam:& diuitiis affluentem rempu.condit. non colluuiem paſtorum:aut profugorum hominū:quaſi in Aſylum congregat: non mercatores: ſartores:tonſores:nutrices:uectores:hiſtriones:ſaltatores:adulatores:paraſitas:coquinæ:& pompinarum miniſtros:admittit:ſed puram:ſynceram:ſine ullo fuco:ſine ulla labe uoluptatis:ciuitatem conſtituit:quæ omnia ad humanam uitā neceſſaria abunde ſuppeditet:ſuperuacua: & inutilia: quæ appetere deprauata natura conſueuit:nō habeat:nihilo egeat:nihilo abundet.Itaq; modū & pecuniis:& liberis procreandis deſcribit:ne alterutra re uoluptas:quæ exitium reip.eſſe ſolet: contrahatur:aut per inopiam proles numeroſior ali digne:educariq; nō poſſit:præſertim temporibus belli difficilibus:& iniquis:non tamen duobus filiis prolem ad ſummum determinat: ut aduerſarius fingit:ſed,ut ſaltē duo ſint liberi iubet:nec uetat:nequis ulterius procreet : ſed ne quis minus,ꝙ marem:& fœminam habeat:edicit:quanꝙ non quot quiſq; uoluerit : procreādos cenſet:ſed hunc ſtatuit terminum minoris numeri:quod aduerſarius intelligere noluit:& quaſi duorum duntaxat numerum Plato præſcripſerit:reprehēdit.Cæterum ſi cui procreatis iam liberis mare:& fœmina uxor obierit:huic liceat nouercam ſuis liberis non ducere : ſi ita libuerit: quem etiam locum male aduerſarius intelligit.non enim ne omnino ducatur nouerca Pla.iubet:ſed,ut ſi libuerit:non ducatur:liceat tamen ducere:ſi uelit:cū aduerſarius ītelligat : omnino ne ducatur Platonem prohibere:uoluit ſane Plato poſtꝙ:& naturæ ſatiſfactum: & reipu.maris & fœminæ procreatione:cenſebat nouercæ moleſtiam:quæ ſæpenumero intolerabilis eſt:priuignis:ſi ita patres uellent:auferre:officiumq; legūlatoris exiſtimauit.Id parentis arbitrio integrum relinquere:illud uero uetuiſſe Platonem fateor ducere,quēquam uxorem niſi annos triginta:uel quinq;:& triginta natus eſſet:& nubere aliquā niſi uigeſimum:uel ſaltem duodeuigeſimum annum exceſſiſſet:quod eo conſilio fecit:ut florente ætate parentum,liberi robuſtiores procrearentur.

procrearentur. Aetate enĩ adhuc imperfecta debiles:infirmos: parũ uiuaces necesse est liberos ꝓcreari: quapropter nec ingrauescente iam ætate: procreandæ soboli indulgendũ arbitratur. Vt enim iuniorũ:sic seniorũ filii:parũ pfecti:ualidiq; gignunt. Quod Aristoteli quoq; placere uidetur:cũ libro politicorum septimo ita scribit. Iuuenum coniunctio uitiosa est ad sobolem procreandam. Nam in omni animantium genere:proles adolescentũ imperfecta est: magnaq; ex parte fœminea: & perexigua oritur. Quamobrem hoc idem hominibus quoq; accidat:necesse est. Cuius rei argumentum est: quod in his ciuitatibus: in quibus mos est adolescentes cum puellis non dum uiro maturis matrimonio copulari:homines imperfecti:& parua statura sunt. Tum etiam in parturiendo uehementius laborant puellæ: magnaq; ex parte pereunt. Seniorũ quoq; imperfecta est proles:tum animo:tum etiam corpore: & sicut iuniorum ita etiam senum lõge imbecillior ꝓuenit. Aetas etiam ab Aristotele eadem fere:quæ a Platone soboli procreandæ decernitur:fœminæ enim quintus & uigesimus annus:mari quintus, & trigesimus statuitur. Cum igitur tam Plato,quam Aristoteles:annum quintum:& trigesimum initio procreãdi tribuant:neuterq; eorum seniorum procreationem probet:cur errare dicendus est Plato:si temporis spacium:quo procreari commode possit: decem, aut quindecim annis descripsit:quod ab aduersario reprehẽditur? Profecto si animo libero esset: si recte iudicaret obiurgator iste Platonis:non tanta id cum asseueratione reprehenderet. Opes autem, & diuitias Plato de sua rep. eiicit:quia nouit hinc oriri seditiones:controuersias:odia:simultates:inimicitias: tum uero uoluptates:luxum:libidinem:& reliqua malorũ genera:quæ rempu. pessundant: & optimã quãq; ciuitatem euertunt. Bonam enim non opulentam ciuitatẽ suam facere conatur: nec fieri posse existimat:ut idem & prædiues sit:& uirtute præfectus:quemadmodum in sacris libris nostræ religionis legitur: facilius esse camelum per foramen acus transire:quam diuitem ingredi regnũ cœleste. Quam multa in tertio de legibus libro? quam multa in quinto:in octauo: in nono de malis disseruit:quæ a diuitiis proficiscuntur? quæ, ut prolixitatem fugiam hoc loco prætereo. Quadraginta uero, & quinis millibus locupletum cõstituens ciuitatem:non exiguam:ut aduersarius dicit:& contemnendam facit:sed talem:quæ, & ulcisci uicinos:si iniuriam fecerint: & iuuare:si acceperint:ualeat. Nam si de quinq; millibus familiarum decem millia strenuorum militum proficiscuntur:qui tandem tot uiros:tam fortes animo:tam corpore robustos:tam diligenter eruditos:atq; exercitatos:nec quidẽ mercenarios:aut peregrinos:sed ciues:pro patria:ꝓ uxoribus:pro liberis:ꝓ laribus, & sepulchris parentũ dimicantes:uincere:superare:ac ꝓsternere possit? Audiat aduersarius: si tamẽ assequi potest: quid Plato quarto de repu. libro de hac re dicat. Nã cum id de ciuiũ inopia sibi ipse obiecisset:quod aduersarius affert:ciues scilicet inopes:atq; egentes:impotentes esse ad bellum gerendum:præsertim si aduersus magnam gentem: atq; opulentam mouere arma cogũtur. Nulla, iquit, maior hac nostra ciuitate esse potest:nec ulla alia ciuitas appellanda est:sed potius ciuitates: quando ciues ipsi partim diuites:partim pauperes sunt: eosq; rursus distrahi in plures:ac uarias conditiones necesse est. Itaq; ciuitatem eiusmodi minime formidare debemus. facile enĩ nostri homines belli:pugnæq; peritissimi: diuites illos parũ peritos superabũt: etiam si numero multo plures fuerint. Tum si nostri ciues oratoribus missis ad alteram ciuitatem hæc uere referant: Nos quidem auro:& argento non utimur: nec fas uti apud nos est:uobis fas uti:& licet: Quod si amici:& socii nobiscum bellũ aduersus alios geritis: uos soli illorum diuitiis potiri facile poteritis:putas'ne aliquos fore:qui cum hæc audierint:malint aduersus robustos canes: ac macilẽtos pugnare, quam præsidio horum canum aduersus pecudes pingues:& teneras? Sic Plato sacra illa sententia fretus:omne regnum in se diuisum desolabitur:non dubitat:quin sui homines tam unanimes:atq; cõcordes: facile debellare posint diuisos inter se hostes:atq; discordes:& animo:officio:rebus fere omnibus distractos, quam ciuium concordiam:communitatemq; perfectam: quoniam in quocunq; populi numero seruari posse non arbitratur:idci co rempu. non amplius augendam censet: quam dum una esse:seruariq; possit:& si magis crescat:amissura sit uires:qbus, & se tueri queat: & alios superare. Quam sententiam Platonis Aristoteles quoq; secutus septimo politicorum libro, magnitudinem ciuitatis:nõ magno ciuium numero:sed uirtute describit. De qua, inquit, urbe artifices multi:milites pauci proficiscuntur:hæc magna esse non potest. Neq; enim numero populi maiore:magnitudo ciuitatis iudicãda est:sed uirtute:ac moribus. Quod si quãtalibet ciuitas:fungi ciuitatis officio potest:hanc magnam esse arbitrandum est. Frequens admodum illa: ne recte quidem legibus regi fortasse poterit. Itaq; nullam ex iis: quæ regi bene existimantur:rempu. uidemus excedere numero. Quin etiam ratione hoc idem cõstat. Lex enim ordo quidam est:& legis uirtutem, ordinis esse uirtutem necesse est. Numerus autem admodum excedens: seruare ordinẽ non potest. Terræ etiam amplitudo quanta satis sit iusto ciuium numero:modusq; ipsius nu-

» meri statui debet:& quidem tam a Pla.quam ab Aristotele recte statuitur. Nam Plato quinto
» de legibus libro autor,inquit,reipu.sapiens amplissimam constituere ciuitatem: cui iura datu-
» rus est:non debet:neq; uero opulentissimam:argentiq;,& auri prædiuitem: & plurimarum na-
» tionum terra:ac mari dominam.Sed,ut q̃ optimam:felicissimamq; constituat dare operam de-
» bet:qui recte consulit.Partim enim ex iis:quæ optamus:effici possunt: partim nequeunt. Itaq;
» ea: quæ effici possunt:qui consulit:uelit:at ea,quæ fieri nequeunt:nec uelit frustra:nec tẽtet.Ho-
» mines igitur simul probos:felicesq; effici posse:manifestũ est. At uero prædiuites fieri: simulq;
» optimos,impossibile est.Sed ditissimum quenq; pessimum esse:necesse est.Autor autem legũ:
» & reipu.eo spectat:ut sua opera ciues q̃ felicissimos faciat.Aristoteles uero in eo libro, quẽ mo
» do nominaui.Officium,inquit,ciuilis institutionis est: quot,qualesq; ex ratione naturæ opor-
» teat esse ciues:decernere,eodemq; modo:& qualis terra esse debeat.Quin etiam secundo libro
» de numero militum agens,quos Plato quinq; millibus constituerat:Tot,inquit, millitibus ter
» ra Babylonia:aut aliquo agro summæ amplitudinis opus erit:ex quo qnq; millia hoĩum ocio
» sorum uictum quærant: & cũ his etiam numerus alter mulierum:famulorũq; multo amplior
» ali posit. Sic Aristoteles pro terræ amplitudine:modum numero hominum instituit:& quidem parcius,q̃ Plato facit. At obiurgator noster Platonem reprehendit:frustraq; eum metuere dicit:ne propter ciuium multitudinem uictus desit:rem minime formidandam:quippe longe plures facillime ali posse:nec solum uictu necessario:sed etiam delicato: & quibus Aristoteles uix a terra Babylonia suppeditari uictum posse existimat: eos,immo uero longe plures ex eius exigua regione uiuere delicate posse affirmat:ita,qui cum Aristotele sentire se iactat: non minus Aristoteli,quam Platoni diuersa:& plane contraria loquitur.

De Milciade:Cimone:Themistocle,& Pericle atheniensium oratoribus.
Non modo bona agenda pro patria:sed etiam bene agenda.
Qualem secundum Platonem esse oporteat gubernatorem ciuitatis.
De duplici opera animo adhibenda.
Quibus uitiis athenienses periere.
Milciadem: Cimonem: Themistoclem: & Periclem nauali tantum industria atheniẽses exercuisse:terrestres pugnas contempsisse. Caput.VIII.

Nunc quid de quatuor illis siue oratoribus: siue imperatoribus Atheniensium Milciade: Cimone: Themistocle: Pericle scripserit: Platonem ingratitudinis arguens: uidendum est. Facinus ingratissimi: atq; iniquissimi hominis esse dicit: eos uiros assentatores appellare: & turpes ministros: & uoluptatum autores: qui ea tempestate:qua respu.atheniensium in summo discrimine erat:adiuuerunt:seruaruntq; nõ modo Athenas: sed etiam Græciam uniuersam. Hoc aliud Platonis crimen est: si aduersario credimus. Atqui Platonem homines bene de repu.meritos laudare: summisq; extollere præconiis: nemo:qui eius libros legit:ignorat.Eos tamen bene de repu.meritos putat:qui non modo bona pro patria:sed etiam bene egerint. Itaq; hominum salutem non summum bonum secundum uulgi opinionem statuit:sed salutem cum uirtutis cultu:& officio summum bonum appellat.
» Quippe in libro de repu.quarto ita scribit. Seruat sæpenumero nauem gubernator:magnoq;
» periculo eximit eos:qui nauigant:uerum meliores non reddit. Sic,qui remp. regunt: uincunt
» quidem interdum hostes:& populum seruant: sed quoniam eius,quem seruant:praua exp!ent
» desyderia:& quæ iucunda:non,quæ commoda sunt:student administrare: nequaq̃ benemere
» ri eos de rep.dixerim:immo uero malefacere: ac uehementer errare. Equidem nõ inficior esse,
» qui hostẽ superarunt:rempu.fecerunt opulentiorẽ:urbẽ muris auxerunt:ædificiisq; tũ publicis:
» tũ priuatis ornarunt: Ver̃ nõ hos de ciuitate benemeritos dixerim:sed eos,q ciues suos bonis
» moribus instituerunt:ingenue erudierũt:uirtutẽ docuerunt:probum deniq; ununquẽq;:& fru-
» gi:quantum in eis fuit,reddiderunt.Nã qui hæc fecerint:illud etiam non minus:immo longe
» plenius consequentur:ut hostem uincere: uitãq; omnem cum summa felicitate agere possint.
» Etenim si aliter seruari patria: ornariq; ciuiũ beneficiis nõ posset: quam si gratificari unusquisq;
» semper:& iucunda agere studeret:profecto hac uia eundum esset:& ita regenda:gubernandaq;
» respu.q uero ita gubernarẽt:sũmis laudibus efferendi forent.At si potius probitate morum: &
» uirtute contingit populis:ut hostium copias prosternant:idq; persæpe euenit:rationeq; fieri so
» let:contra uero perraro uictoria,fortunaq; excipitur:cur eos,qui utrunq; simul: uirtutẽ scilicet,
» & potentiam suis ciuibus pepererunt: iis non longe anteponendos existimem, qui alterũ dun-
» taxat:& quidem deterius reipu.præstitere? Hac igitur lege:& optima regula exquirit Plato:recensetq;

censetq; uiros,quos modo nominaui:in eo sermone,qui Gorgias inscribitur: de quibus uiris testatur:profecto,quod clari imperatores fuerint: quod uictoria potiti triumphum meruerint: quod rempu.summo discrimine liberarint:quod uero uirtute non minus cum suis hominib⁹: quam pro his cum hostibus dimicauerint: quodq; uincere: ac refrenare suos potius appetitus, quam hostium impetum docuerint:testari non potest. Cumq; eos animaduertat in administrã da repu. multa temeritati plebis concessisse:multa ne displicerent prætermisisse:pleraq; etiam: ut populo gratificarentur iucunda: q̃q̃ noxia essent:adhibuisse:recto philosophiæ studio ad ea reprehendenda duci uidetur. Itaq; a Callicle:cum quo Socrates disputabat:ueram illam reprehendendi rationem accipit:quæ duplicem operam animo adhibendam statuit:alteram a consilio:& solertia proficiscentem:quæ,ut probus efficiatur animus suscipi solet: alterã,quæ quid animo prosit:minime curat:sed quemadmodum uoluptate affici possit:studet:operaturq; hãc assentationem:siue adulationem:tum corpori:tum animo,inquit,adhiberi: & oratores magna ex parte ĩ administrãda repu. hanc operam nauare: omissaq; communi utilitate cõmodis suis dũtaxat cõsulere. Qua culpa,ne eos quidem de quibus sermo habetur: quatuor uiros caruisse. non enim uera dicendi facultate usos fuisse:sed ea,qua oblectare potius populum:quam emendare uiderentur:quæ a Demosthene quoq; oratore grauissimo damnatur:cum eos oratores reprehendendos putat: qui id fere sciscitantur apud populum: quid scribam? quid placeat? quid gratificer? Quod siquis uiros istos tueri uolẽs:uictoriam narret:& trophæa:& triumphos:imperatorum officia hæc esse:aut tẽporum:& præsentis necessitatis munera Plato respondebit:quæ a se quoq; laudẽtur. Sed quoniam,qui exercitum feliciter duxerunt:uiros se bonos profitẽtur: & bello iam peracto sese ad reipu. gubernacula contulere:functurosq; bonorum uirorum officio in ea quiete,ac tranquille administranda polliciti sunt:dicat nunc:qui patrocinium eorum suscepit:quid egerint:demonstret nihil eos fecisse reprehendendum:& enim Plato minime curasse uiros istos:quod in primis curandum erat: arbitratur:ut ciues moribus meliores:uirtuteq; animi præstantiores euaderent. Sed late populo concessisse ocia:luxum:cupiditatem:dicacitatem:superbiam:permultaq; alia uitia: quibus athenienses infensi sociis:seditiosiq; ĩuicem facti:
" tandem perituri essent. An uiri isti(loquar enim Platonis uerbis)statum reipu.emendare stu-
" duerunt:ut melioribus legibus iustitia: & uirtutes reliquæ colerentur? An honestiore unq̃ siue
" commodiore pugnæ genere:quam nauali ciues suos exercuerunt: ut siquando arma uel mace
" donum:uel romanorum:aut aliorum mortalium terra inualuissent:non deessent: qui fortiter
" possent obsistere? Iam pugna terrestris apud Marathonem:& apud Plateas acta potius,q̃ naua-
" lis apud Salaminem:aut Artemisium rem seruauit: & tamen nihilo diligentius terræ:q̃ mari
" nauare operam quatuor illi uiri consuluere: immo uero nauium numerum longe amplius au-
" xerunt:& duntaxat rem naualem maiorem in modum amplexi sunt:quasi duplex hoc consiliũ
" esset:aut nauali pugna semper decernere:aut siquis a terra inuaderet:classe per mare fugere:& in
" alium locum migrare. Hæc Plato q̃tuor illis uiris obiicit:quæ si ita se habent:haud iniuria id facit: Sin minus: exponere ea primũ aduersarius deberet:quibus mentiri Platonem ostẽderet: tum eum reprehendere. Verum dicere iste permulta potest: non periisse autẽ remp.atheniẽsiũ: consilio prauo:& eorum uitio,qui ciuitatis gubernacula tenebant:nunq̃ poterit ostendere. Sũma igitur criminis,quod a Platone obiicitur:hæc est: quatuor illos uiros populum, cuius curã gerebant:non reddidisse uel moribus meliorem: uel solertia cautiorem:uel industria ualidiorem:idq; permultis rationibus explicat in eo sermone,quem Gorgiam inscribi supradiximus. Nec propterea ĩgratitudinis: aut inuidiæ damnandus est Plato:sed potius laudandus:quod & morum probitatem exigat:& consilii commoditatem.quæ res cum apud omnes proculdubio probentur:frustra aduersarius conatur ostendere athenienses culpa eorum:qui rempu.regebãt minime periisse:cum se bonorum morum autores: & commodissimarum rerum magistros profiterẽtur. Verum ne solum quidem Platonem de iis,qui reipu. atheniensium præerant:ita sensisse animaduertimus: cum Aristoteles quoq; secundo politicorũm libro idem præseferat.
" Tribunos,ĩquit,rectoresq; plebis in præsentem popularem statum remp.detulisse:cum popu-
" lo tanquam tyranno gratificarẽtur. Quoniam Solon forũ iudicibus sorte sumendis ex omni-
" bus constituendum censuisset:idq; ualeret. Senatum enim areopagitarum,inquit,Ephialtes di
" minuit:& Pericles:iudices uero mercenarios Pericles instituit. Atq; in hunc modũ unusquisq;
" tribunus: & rector ad præsentẽ popularem magistratum rem auxit: quod quidem minime ex
" Solonis sententia uidetur accidisse:sed casu potius:atq; euentu. Populus enim,q; causa fuerat:
" ut pugna nauali medorum copiæ superarentur:elatus animo exercere superbiam cœpit:& suo
" arbitratu tribunos sibi:rectoresq; constituit:improbos aduersus probos:qui bene remp. admi-
" nistrarent. Quarto etiam libro populum non legibus obtemperantem: sed ipsum principem

» rerum omnium constitutum improbat: & tribunos:rectoresq; ab eo declarari dicit:qui idem
» apud populum faciant:quod assentatores apud tyrannos facere consueuerunt. Etenim plebisci
» ta omnia neglectis legibus ad populi potestatem deferri:proptereaq; usu uenire:ut rectores ipsi
» magni efficiatur:cum populus rerum omnium dominus sit:populi autem uoluntati ipsi domi-
» nentur:qui remp. gubernant:& regunt. Sic Aristoteles eos:quos Plato,oratores reprehendit:
quem si nemo propterea uel inuidum:uel ingratum appellat:.cur aduersarius Platonem ea cau
sa inuidiæ:atq; ingratitudinis tanquam deterrimum hominem arguit:& quantum potest inse
quitur? Nec itelligit ea:quæ in Platonem dicit: Aristoteli quoq; obiici posse. Quippe Aristote-
les non minus:quam Plato officium tribunorum plebis:& reip. rectorum esse dicit:ne multitu
dini adulentur:ne assententur:ne gratificentur:ne res iucundas:sed commodas consulant:atq;
suppeditent:ne propriis: sed publicis commodis summo studio:uigilantiaq; incumbāt. Tum
quatuor illos oratores crimine nequaquam caruisse arbitratur. Verum neq; Plato:neq; Aristo
teles accusandi sunt:sed ambo laudandi:quod ueritatē duntaxat:cuius indagatores erant:respi
cientes philosophorum officium persoluerunt.

In procreatione

In procreatione liberorum uino abstinendum.
Platonem uinum deum furentem appellare.
Apud ueteres ineruditos habitos esse,qui musicam ignorarent.
Cerimonias olim cum saltatione institutas esse.
Indos saltando solem salutare.
Aethiopes cum saltatione præliari.
Pythagoram plurimum musicæ indulsisse.
Alexandrum Macedonem ex Timothei tibia uarie incitatum. Caput.IX.

POst hæc alia quoq; crimina aduersarius adducit:quod Plato ciuibus suis abuti uino: & hebrietati indulgere concesserit: longumq;:ac prolixum de ea re sermonē habuerit:quod deum se appellari quæsierit: homo alioquin stultus & leuis: qđ nullis aliis literis,q̄ legibus suis institui iuuentutem iusserit:quod deniq; tantū mathematicis disciplinis tribuerit: ut nullā alicuius rei curam suscipi ab ullo commode posse existimet:nisi sit mathematicis disciplinis recte institutus.Hæc obiicit:& suo more uituperat:partim peruertens uerba Platonis:partim addens aliquid:aut minuens:dū insatiabilem illā maledicēdi sitim possit explere.Primo autem quo modo deū se appellasse Platonem uelit:& unde id acceperit: audite.Plato a Clinia interrogatus:an effici posset: ut conuiuia:& edēdi,bibēdiq; sotietas ad usum » ciuilem,rectāq; erudiendi rationem publice conferrent:respondit: certum quicquā de his reb⁹ » asserere non suum esse:sed dei immortalis. Tum ita esse:ut tempestiua conuiuia iuuent suo iudicio ostendit:hinc aduersarius arguit:quod Deum se fecerit:& cum iudæis clamat:crucifigatur. Vsqueadeo uerborum rimator: & consequentiarum acutus artifex est:ut sequi illud solus ipse aīaduertat:quod nemo alius unq̄ uidit. Deo,inquit,Plato tribuit eius rei cognitionem: quam ipse exponere uoluit:ergo Deum se ipse fecit.O nouum argumentandi genus: o dignam demonstrationem:atq; præclaram.quis tam firmam:ac solidam argumenti uim infringere: & tā inexplicabilem probandi rationem dissoluere posit? At non sequitur bone uir:ut se Deum faciat: qui cū Deum dixerit ueritatem rei nosse:nihilominus eam,quantū humano ingenio assequi potest:inuestigare:atq; aperire conatur.Cognitio enim quā Deo tribuimus: ea certior est: quam sibi homines uendicant.Itaq;:ut certissima illa dei scientia carere se Plato fatetur:sic humanā:quam attingere potest:exponit:& pro uiribus:ut homo:non,ut Deus:docet.Cū enim de uini usu disputaretur:qui si mediocris:& modicus est: prodest:si uero immodicus, detrimētum affert:non facile pro sua modestia suscipere uini: haud satis honesti nominis patrocinium uoluit.Sed paulatim ipsa disserendi ratione ducitur:ut modici uini usum cōprobet: quod prius,q̄ faciat:ad eum,qui interrogauerat:an uini usus ad mores:ad peritiā:ad ualetudinem:ad ciuilem » usum adiumenti aliquid afferret:ita respondet. Quid ueri,certiq; ea de re dici possit:Deus scit. » Varia enim hominū sententia est: quid ego quidem probē: pace omniū explicare: ut opinor » potero.Hanc partem:quid ego quidem probem:aduersarius tacuit: ut suam calumniā faceret » uerisimiliorem:etenim quod causam aperit:cur ipse:quod ad Deum refert.exponat:hoc ipsum » est.Si certā,inquit,ueritatem quæris amice Clinia:non paruā rem:non uile negocium:non sa» tis homini cognitū scire cupis:Deus enim unus id nouit:cuius id nosse interest:qui unus ueri» tas ipsa & est:& appellatur.At siquid mihi ex hoc humano ingeniolo uideatur: dicendum est: » dicā:ut opinor,si placet: absq; hominū molestia. Quid quæso his uerbis Platonis modestius dici potest? quid moderatius? quid ab insolentia magis alienum? Verū tamen aduersarius:ut arroganter dictū uituperat:& Platonē ob hanc rem fecisse se Deum exclamat.Nec minus mentitur:cū Platonem magnam operis partem consumpsisse disserendo de usu uini:& temulentiā concessisse hominibus dicit.Pars:quā ipse reprehendit:& sextam esse asseuerat: uix decima totius operis pars est:eiusq; partis exigua quædam particula est:in qua de uini usu tractatur. Reliqua de erudiendi ratione:& musica institutione scribuntur. Cum enim pars liberalis institutionis sit ipsa uiuendi sobrietas:& cibi,potusq; moderatio: non immerito addi uidetur in ipsa erudiendi ratione.Quod tamen in primis consyderatur:& agitur:ipsa eruditio publica est:quā si in toto etiam opere tractari aduersarius uere diceret: nihil tamen esset quod posset iure repre» hendi:siquidem totum opus eo spectat:ut ciues bene istituantur:erudiātur: ornentur. Vereor » inquit,Plato ne de uinolentia parua re:multa dicere: ac prolixius,q̄ debeam progredi uidear: » quanq̄ usus ipsius temperari:emendariq; satis debita naturæ ratione non potest:nisi musicæ ra» tionis integra præceptione quasi cōcinnior efficiatur:quæ musicæ ratio absq; uniuerso erudiē» di negocio tradi non pōt:unde fit:ut permulta dici necesse sit.De musicæ igitur,erudiēdiq; ratione sermo habetur:in ea parte:quā aduersarius dūtaxat uino tribuit.Nec indecens est Plato-

nem de conuiuiis: & uini usu eo loco disserere:quandoquidem legumlatoris officiũ est conui uiorũ quoq;:& uini usum legibus pscribere:quod & Lycurgus apud lacedæmonios fecit:& Romæ sodalitates Catone quæstore constitutæ sunt:quanq̃ semper in usu maiorum fuere tempestiua conuiuia:& solacia quædam ad publicam eruditionem accõmodata.Quammulta hoc loco Plato de disciplina ciuiũ docet:q̃ bene iuuenes suauissimis moribus instituit: musicæ rationem cõmendat:usum uini honestissimũ:& tum ad ualetudinem corporis:tum ad animi facilitatem:& mores accõmodatissimũ tradit.Nemo profecto est:qui eius ingenium non admiret: & summa cũ laude cõmendet:solo aduersario excepto: qui ebrietatis: & temulentiæ nomine uocat tempestiua cõuiuia: & sodalitates, quas more lacedæmoniorũ:romanorũ,reliquarumq; honestissimarũ nationum cõmodissime constitutas ad publicæ disciplinæ usum:& mutuã ciuium gratiam:& charitaté accepimus,de quibus Cato: quẽ modo nominaui apud.M.Tulliũ in eo libro:qui de senectute inscriptus est:plura cũ summa approbatione:& laude disseruit.Plus scula etiam ex Platonis sermone hoc loco interpretemur:oportet,ut clarissime:quid ille de ingenua ciuiũ institutione:de conuiuiis publicis:de uini usu scripserit:uideatur, & iniqua aduersarii calumnia deprehendatur ab omnibus. Quem locũ non ita a me positũ uelim:quasi eodẽ, quo a me profertur sermone,Plato scripserit.Nã quæ de hac re pluribus ille locis disseruit:nos simul texentes ab illo dici ostendimus:ne uel plures libros enumerare cogeremur:uel,inquit, sæpius interponeremus.Cũ lacedæmonius ille hospes:qui apud Platonem disputat: haud q̃q̃ licere suis hominibus diceret per temulẽtiam debacchari: quomodo athenienses festis diebus liberi patris agere consueuerunt:Plato ita respondet:ut siquid prima minus honeste faceret:nõ illico stulte insultando reprehenderet:sed modeste,prudenterq; corrigeret:& distinguendi rationẽ:q̃ primus ipse teste Eudemo doctissimo uiro in disputando compererat:explicaret:& qđ ex ea re ad uirtutis officiũ capi cõmode posset:ostenderet.Ita enim,inquit, Nec uinolẽtia:nec quiuis ex more usus laudãdus omnibus in rebus:aut uituperandus mox est.Sed ante animaduertendum est:qua tãdem causa, seu ratione id agatur: & quo modo,quibus personis:cum quibus:quo animo:affectu:studio:tempore:loco.Vt enim si alius cultũ caprarum: & possessionẽ eius gregis probat,usuiq; esse:& cõmodo arbitratur:alius cũ capras sine pastore depascentes per segetem,fruges uastare uiderit:improbat,& omnẽ pecudem damnat: quod aliquas errare:atq; obesse:uel sine pastore:uel prauo cũ pastore aliquando perspexit: sententiã nõ eius,qui damnat pro recta accipimus:sed illius potius,qui probat: & quemadmodũ grex colendus sit:præcipit: sic siquis ciuilem aliquem cœtum:qui regi suo magistratu cõmode potest:quia peccantẽ uidet, quod aut magistratu careat:aut prauo gubernetur:idcirco uituperat:non iudiciũ eius probandum censemus:sed expectamus consilium illius,qui:& rem seruet:& usum corrigat.Conuiuiorum itaq;:& sodalitatũ cœtus:si quoad eius fieri potest:probe cõstitutus: magistro præfecto sermone adhibito:reliquis officiis conseruatis:iure adhuc improbari potest:recte uituperes. At si male institutũ:& temere sine magistro congestum:tumultuantemq; cõspiciens aspernaris:neq; rem:sed modũ consyderas:haud recte facis:ita enĩ unaquæq; res mala iudicaretur:quoties bonus princeps:ac dñs deesset. Et poculis igitur magister:ac princeps cõstituendus est sobrius:sapiens:eruditus nõ temulentus:& stultus. Nã si,qui præest hominibus liberalius per conuiuii licentiam potantibus:non ipse sobrius:ac sapiens fuerit:sed uel temulentus: uel imperitus iuuenis:ac temerarius:nimirũ fortunatus hic erit:nisi tetrum aliquid: scelestumq; cõmiserit.Cogitandũ est igitur:an ex conuiuio recte instructo boni aliquid uel publice:uel priuatim possit accidere Nã si unus quilibet ex ciuium numero recte institutus profecerit:aut etiã si cœtus aliquis ad choream agendã bene compositus:probatus fuerit:parũ utilitatis hinc reipu.fore manifestũ est. At si uniuersam erudiendi rationem:& publicã disciplinã tractamus: facile magni aliquid ciuitati ita afferri posse dixerimus:ut.s. ingenue instituti,uiri boni efficiantur. Tales autem facti cũ cæteras res præclare agere:tum hostes superare facile poterunt. Quod si hæc ita se habẽt: quid uerum:certũq; sit:Deus nouit:quid ego sentiam:si dicendũ sit:pace omnium dicã.Sed uereor ne de uinolẽtia: parua re plura dicere: prolixũq; admodũ sermonem producere uidear:q̃q̃ uini usus temperari:emendariq; satis debita naturæ ratione non potest:nisi integra musicæ præceptione concinnior efficiatur:quæ absq; uniuerso erudiendi negocio tradi non potest.Vnde fit:ut permulta dici necesse sit.Dicendũ tamen est: & primũ quid eruditio sit: & quam uim:facultatemq; habeat definiendum.Ea igitur instituendi unica ratio: quæ per uirtutem:educationemq; liberalem cupiditatem in animis iuuenũ parit: ut ciues optimi efficiantur:& iuste tum imperare:tum imperari consuescant:eruditio appellanda est: quæ autem ad rem pecuniariam pertinet:aut ad corporis uires:aut ad ullam solertiã:iustitiæ:mentisq; expertem:hanc illiberalẽ esse:ac sordidam:nec eruditionis nomine appellandam existimo.Ergo nullo in loco erudiẽdi ratio

ratio contemnenda est. Quandoquidē omnium rerum pulcherrima contingere homini pōt. Præterea memoria repetendum est:quod ante concesimus:uiros esse bonos,qui continere se se:sibiq; dominari possunt:malos,qui id nequeunt facere. Sed quoniā unusquisq; nostrum q̄q̄ unus est:habet tamen secum duos comites:quasi consultores:sibiq; inuicem aduersos:quorum alterum uoluptatem: alterum dolorem uocamus: tum etiam metum habet: & fiduciam. Ad hæc rationem cogitandi:quid nam ex iis melius: quid'ue deterius sit: quæ quidem ratio redacta in decretum ciuitatis publicum lex dicta est. Ergo hi affectus: quasi nerui: & funes quidam tendentes in nobis cōuellunt:cōtraq; uicisim ad res agendas cōtrarias retrahunt. Quo fit:ut rei ratio cuius uirtutē præscriptam habemus:in retrahēdo eniti debeat: & nunq̄, quin aduersus alteros neruos contendat: desistere:eademq; ipsa cogitandi: & renitendi ratio aurea: sancta,& augusta nomen legis communis reipu.accepit. In hac enim uel illud apertius intelligi potest: quid significetur:cū quempiā seipso superiorem:aut inferiorē dicimus. Enimuero singuli quiq; homines ueram rationem:quā ex hoc renixu statuerunt sequentes uiuunt: & ciuitas lege:quā recepit:uirtutem probat:uitiū reprobat:recteq; cū cæteras res:tum uini usum: de quo dicere in cœpimus:quomodo bonus,malus'ue sit:potest iudicare. Confessum itaq; id accipimus:liberiorem uini usum:uoluptates:dolores:iras:amores:reliquas animi affectiones intendere:atq; augere:quasi habitus eorum hominum:qui hauserint eo uigoris redeat: in quo erat tempore iuuenilis ætatis:proptereaq; homines continere se nequeāt. Quod tam graue malū:an aliquid nobis cōmoditatis afferre posit:animaduertendū est. Quomodo exercitatio corporis licet hominem fessum:debilē:imbecillum reddat:& quomodo epotū medicamentū:q̄q̄ extenuat corporis uires:atq; debilitat: nihilominus futuri cōmodi gratia in usum recipiuntur. Nam si pari ratione ex uino utilitatis aliquid percipi potest:satius istud fieri dixerim:quandoquidem exercitatio corporis:non sine labore,molestiaq; contingit: uini aūt usus maiori facilitate suscipitur. Cum itaq; duplex sit timoris genus,unū quod expectatio mali est:alterū quo ne dicendo aliqd aut agendo tanq̄ mali reprehendi posimus:formidamus simul:atq; cauemus:quod genus pudor,seu uerecundia dicitur: contrariamq; sibi habet impudentiam: & cum alia summa bona: tum uictoriæ: salutisq; munus præclarum adhibet:hinc porro fit:ut uini usus:ad hoc bonū cōparandū:dignoscendamq; animi naturam:utrum idonea:nec ne sit:non parū mea sententia cōferat. Ita eni uelim consyderes. Quæ pariunt uictoriam:duo sunt:animus fidens aduersus hostes:timor seu pudor erga amicos:ita ut unusquisq; nostrū:& impauidus:pauidusq;:& fidens:ac uerecundus esse debeat. Quapropter quemadmodū cum impauidū aliquē reddere uolumus: in rebus formidabilibus: atq; horrendis eum constituimus: sicq; salubri lege eum exercentes: talē reddimus. Eodem mō quē pauidum,seu uerecundū facere statuimus:ad res minus pudicas ducimus:& in medio earum illos probantes:ac uoluptatibus opponentes superare eas assuefacimus. Neq; enim,qui uim plurimarum uoluptatum:cupiditatumq; ad impudentiam prouocātiū:cū ratione:atq; solertia aduersus eas pugnando non superarint:esse perfecte temperans pōt. Neq; ad uiri fortis officiū accedere quisq̄ integer potest:nisi animi timiditatem pugnando peruicerit. Etenim,qui expers:inexercitatusq; huiusmodi certaminis est:ne dimidiā quidē uirtutis partem attingere potest. Officium autē legumlatoris est: posse, uelleq; experiri ciuiū animos: quomodo se ad fortitudinem:ac timiditatem habeant:idq; facere loco:& tempore cōmodo:& tuto:potius,q̄ suspecto:& periculoso:ut fortitudinem conciliet animis: timiditatē exterminet. Quemadmodū igitur siquis deorū immortalium medicamentū aliquod:quod haustū timorē pelleret:ciuibus dedisset: hoc tractando: hortādoq; impauidos illos effici oportere diceremus: sic cū uini usus medicina quædam sic:ad audaciā:& nimiam:importunamq; cōfidentiā: fit enī, ut qui id hauserit:hilarior fit:& quo liberalius hauserit: eo spe maiore:melioreq; impleatur: & audacia plenus:quasi præcipua sapientia præditus,animosior fiat: & libere:atq; impauide audeat:profecto hoc modo pauidos:uerecundos:& ingenuo quodam pudore præditos homine fieri posse dicendum est. Cum enim duo illa animis nostris perfecte concilianda sint:fiducia,& timor:ut fiduciā,& fortitudinem in bello meditari debemus:sic timorem:& uerecundiā in his rebus exercere:per quas audere:& fidentes esse posimus. Talē autē rem uini usum esse intelligo. Nulla enim leuior:aut securior uoluptas:uel ad experiendū:uel ad exercendū esse:aut dici pōt: quam hæc iocandi:atq; solandi ratio:quā exhibere uinū uidemus. Nihil sane moderatius adhiberi potest:præsertim si caute agatur: Nec enim animum difficilem agrestē: iniquum experiri potius per cōmercia:nō sine tuo periculo debes: q̄ per conuiuium liberi patris:nec examen animi ueneri succumbentis:per fallacem uxoris:& liberorū cōmendationem faciendū est:& carissimarū periculo rerū:potius,quā per iocum usu uini sine discrimine iacturæ mores animi perspiciendi sunt. Hoc igitur unum non mediocre cōmodum ex uini usu ad examen ciuiū capitur:

perutile certe homini ciuili:ne habitus:naturasq; animorũ ignoret: fitq; etiam per eius impunitatem:ut pauidi:uerecundiq; efficiantur:qui caute:& moderate sub optimo magistro tempestiuis conuiuiis utũtur. Alterũ longe amplius:& maiori studio dignius sequitur,quod planius: perfectiusq; explicabitur:si rectã erudiendi rationẽ repetierimus. Dicimus itaq; puerorũ primũ sensum esse dolorem:ac uoluptatẽ:quibus primus efficitur:ut uirtus:aut uitiũ animo primũ cõcipiatur. Nam prudentiã:ueramq; opinionem uix nõnulli prouecta etiam ætate capessunt:eru ditionẽ uero eam esse uirtutẽ:quæ a pueris prima recipiatur. Voluptatis igitur amoris,& odii: anteq̃ ratio recipiatur usus rectus:postq̃ recepta ratio est:& cõuenientia:rectaq; consuetudo:uirtus integra est. Sed eruditio proprie eius uirtutis pars est:quæ in uoluptatib⁹:ac doloribus adhibito temperamento consistit:ut mox ab initio ad finem odio habeant:quæ habenda odio sunt: amentq;,quæ amanda sunt. Verum cũ omnis erudiendi ratio in uoluptatibus:ac doloribus recto adhibito temperamento uersetur:sed accidat:ut pleraq; in uita langueant:atq; iterimantur: dii immortales:labores mortaliũ miserati:requiem his laborũ ferias:& solennes numinũ dies statui uoluerunt:musasq;,& musarũ principem Apollinem:ac liberũ patrem celebritatũ socios adhibuerunt:qui deprauatam institutionẽ emendarent. Quod idẽ naturæ quoq; consentaneũ esse uidemus:siquidem iuuentus fere omnis corpore:aut lingua quiescere non potest:sed semp moueri:loquiq; appetit:partim saliens: & exultans:quasi numerosum quendam motũ:ac ludũ cum uoluptate exercens: partim etiam uocem emittens crebram, & uerã. Cæterũ reliquæ animantes sensu ordinis:inordinationisq; suorũ motuum uacant:quibus bene compositis nomẽ inditum est numeri:& concentus. Nos deos,quos modo nominaui celebritatũ nostrarũ comites habuimus:qui sensum numerosum:concinnũ: suauẽ: periucundũ nobis dedere:modulos: saltandiq; genera docuere: choros ἀπὸ τῆς χαρᾶς:hoc est gaudio aptissime nominarunt. Itaq; primam erudiendi rationem effici musarũ:& Apollinis opera perspicuũ est:ineruditũq; hominẽ esse:qui choreæ musarũ expers est:eruditũ uero,qui compos eius est:totũq; id genus in choream:saltationem,& cantũ distribui declaratur. Quo fit:ut qui bene eruditus est:bene cantãdi, saltandiq; peritiam habeat:quã cum bene exerceat.bona etiã suo cantu:& suo saltu præstet necesse est. Plurimũ enim inter eum interest:qui bene,& bona agit: atq; eum,qui uel bona quidẽ exercet:sed minus bonis delectatur:malaq; aspernatur:uel qui bona amat: mala odit:sed uoce: aut corpore nequit exercere. Quæ cũ ita sint, quid boni in cantu: aut saltatione sit:nosce eos oportet,qui scire cupiunt:quo modo eruditio conseruetur. Indagandus est igitur honestus corporis gestus:modulus:cantus:saltus. siquando uenturi eo sumus: ut recte nec ne institutũ sit:& quæ nam recta erudiendi ratio:siue græca:siue barbara sit:nosse possimus. Sed quoniam uaria studia fortitudinis:timiditatisq;:& omnino uirtutis: ac uitii habentur: uarii sunt gestus:saltus: soni:uoces:& partim honesti:partim inhonesti. Verum homines per errorẽ non omnes æque eisdem modis chorearũ utuntur:sed aliis alii:ut suo quisq; ingenio: aut more decreuerit: non paruumq; hinc detrimentũ iis euenit,qui prauis:aut modulis:aut gestibus delectentur: contra summũ iis cõmodum:qui uoluptatem capiant ex honestis. Similem enim his quẽq; effici:quibus oblectatur:necesse est. Idcirco ubicunq; leges: aut nunc bene constitutæ seruantur:aut in posterũ constituentur: maxima cura adhibenda est:ne poetis liberum sit omnia suo numero: modulo:& uocabulo mandare:& pro arbitrio suo liberos optimorũ ciuiũ: quibuslibet modis instruere. Licentia enim huiusmodi poetarũ: quibus licere uideo in omnibus fere ciuitatibus ita agere causa est:ut summa cũ improbitate usus rerũ ciuilis habeatur. Quod si moduli numeri:uocabuli recta ratio capienda est:lege,atq; ordine cõstituendũ:quemadmodũ hæc agi debeant:atq; ita iuuenes educandi:instituendiq; sunt:ut præter hæc nihil omnino cantare:aut noui facere ausint:sicut apud ægyptios lege sancitũ est:apud quos ea,quæ ante decem millia annoꝝ picta:sculpta'ue habentur:iis quæ modo facta sunt proxima cernimus. Et quoniam rectus musicæ:ac ludorũ usus non sine chorea habetur: chorus autẽ ipse ἀπὸ τῆς χαρᾶς:idest gaudio:ut supradiximus:nomen accepit:gaudemus autẽ, cũ nos felices sentimus: gaudentesq; felices nos esse arbitramur: nec quiescere possumus:sed iuuenes in choreã uertuntur:seniores,quia ingrauescente iam ætate nequeunt saltitare:assident:ludos iuuenum cũ delectatione:& amœna celebritatũ solacia spectantes:statuunt etiã certandi genera: quæ nos memoria: q̃maxime possint ad florentis ætatis officia reuocare. Cũ inquã hæc ita sint: illũ ex omniũ celebrantiũ numero sapientissimũ iudicari:præstantioremq; cæteris haberi fortasse dixeris oportere:qui nos maiorem in modũ gaudere:atq; oblectari faciat. Attamen nõ recte ita iudicaueris. Cũ enim uariũ iudicium a uaria ætate de hominibus uarie certantibus proficiscatur:quo modo:& oblectatio euenit: Alii enim circulatores putant præstantiores: quoniam his uehementius delectantur: ut qui

ut qui pueri adhuc sunt: Alii comœdos: ut qui florescente iam adulescentia comœdiis delectãtur:& eius generis autores obseruant. Alii tragœdos, ut mulieres: quas tragici actus tenent: alii rhapsœdos: ut seniores fortasse: quos ex Homeri: aut Hesiodi carmine series quædam decantata oblectat. Hinc illos potissimum præstare iudicandum est: qui præstantiorum spectatorum iudicio: nostrorumq; æqualium sententia decernantur esse præstantiores: & optimorum: atq; eruditorum uirorum non uulgi delectatione statuendum: quæ musa iucundior: aut quod modulandi genus pulchrius sit. Etenim dignos iudices: cum sapientes: tum fortes esse oportet: alterum ne uulgi tumultu arrepti: sui consilii inopes a temerario theatro: quid sentire debeant: admoneantur: alterum, ne: quod ipsi recte norunt: per pusillanimitatem in iudicando mentiantur: & ut magistri: quod esse debent: qui iudices adsunt: non discipuli spectantis multitudinis sedeant: & his contradicant: qui uoluptatem non digna ratione describunt. Quæ cum ita sint: eadem illa ratio sequitur: ut eruditio sit educatio: & institutio iuuenũ ex recta legũ ratione deducta: & peritia optimorũ uirorum approbata. Ergo, ut aius iuuenis legi obtemperet: eisdemq;, qbus senex rebus delectetur: aut mereat: elaborandũ est: ut iuuenes cantu: & modulo: quo eorũ animus: q̃si carmine quodã adhibito duci solet: erudiant̃. Cum enĩ eorum natura studia grauiora suscipere nequeat: ludi, & moduli genera adhibenda sunt honesta: qbus oblectarĩ assuescant in rebus honestis: & his acquiescere: quemadmodũ in curãdis ægrotis agitur: quibus salubres cibos suauiter conditos p̃bere solemus: ut libenter accipiãt: insalubres contra aliq̃ sparsos amaritudine: ut aspernent̃: atq; reiiciant. Hac igitur causa sapiẽs legumlator minime poetæ concedet: ut quoscũq; numeros: modulosq; iucundiores existimauerit: docere possit: sed, ut persuadeat uirorũ fortium continentiã: optimorum uirorũ nõ uitiosorum res gestas canat: easdẽq; uerbis honestis decoret: & gestibus: numeris: cõcentibus moderatis: ut nostri iuuenes ab ineunte ætate: honesta erudiendi rõne imbuti: & liberali musica instituti ingenue educent̃: & in præclaros uiros euadant: amantes semp: atq; amplectentes res honestas: inhonestas aũt aspernãtes: atq; uitantes. Ergo cogendus est poeta: ut eum felicẽ: beatumq; appellet: qui iustus, ac tẽperans est: etiã si pauper: ĩfortunatusq; sit: miserum aũt, & uitæ acerbitate semp anxium eũ uocet: qui iniustus: incontinens: improbus est: etiã si Cimyra: aut Mida fuerit opulentior. Quæ enim uulgo bona appellantur: ualetudinẽ dico: pulchritudinem: uires: diuitias: ingeniũ etiam: imperiũ: immortalitatẽ: non recte prorsus ita appellari censeo: sed si iuncta cũ iustitia fuerint: optima erũt: si cũ iniuria: pessima. Neq; enim homo: qui bene ualet: aut diues: potensq; est: felix esse cũ iniqtate, & contumelia põt: sed plane miser est: licet pulcher: & uiribus corporis p̃stans: sed iniustus: sed contumeliosus moleste: anxie: turbide uitã agit. Quod siquis e ciuibus nostris aliter dixerit: putans esse aliquos: q quãuis praui: tñ læti uiuant: aut alia cõmodiora: utilioraq; esse: alia iustiora: atq; honestiora: hunc summa propemodũ pœna condemnandũ arbitraret̃: uita enim eadẽ, & iustissima: & iucũdissima est: nullaq; res bona esse potest: quin eadem sit iucunda. Sicuti nec mala: quæ eadem anxia nõ sit. Laus nãq; & honor: & gloria apud omnes siue homines: siue deos: ut bona: honestaq; sunt: sic iucunda etiam sunt. Vituperatio: ĩfamia: ignominia: dedecus: ut mala, & turpia sunt: sic etiam anxia. Iuuat ergo ne bonum a iucundo separetur: ad uitæ usum iustæ, pieq; agendæ. Nemo enim id agere ultro uelit: ex quo non plus uoluptatis capiat: q̃ doloris. Hæc igitur, & legumlatoribus oĩbus: & poetis dicẽda sunt: tum choris omnibus: quos tres numero instituendos diximus. Musarum: Apollinis: liberi patris: Hæc, & reliqua eiusdem generis semper cantanda sunt: quorum summa: & caput illud est: ut idem uiuendi genus: & iucundissimum, & optimum esse putetur: Hæc primus adulescentulorum chorus rite carmine poetarum suorum coram omnibus canet: Secundus eorum, qui ad trigesimum usq; ætatis suæ annum peruenerit pæana referet: conscium ueritatis suorum uerborum: optabitq; iuuenibus benigno numine inspirari: Tertius eorum, qui a trigesimo anno, ad sexagesimum sunt prouecti: hæc eadem, & omnino quicquid ad uirtutis officium spectat: modulabitur: Totidẽ enim choris: lacedæmonium illum legumlatorem: tribusq; his ætatibus apte disposuisse manifestũ est: Senes exordiri choream uoluit: cantantes.

Nos fuimus iuuenes robusto pectore quondam: Mox iuuenes florentis ætatis respondere.
Nos sumus, & siquis dubitat: ualet ille probare: Postremo adulescentes subdere:
Nos probitate alios quidni superare necesse est. Cum enĩ iuuentus oĩs: ut dictũ iam est: nõ uoce: nõ corpore quiescere possit: sed conciteť semper, & saliat: uocemq; inordinate emittat: ordinis aũt sensum homo solus ex oĩbus animantibus suapte natura habeat: hunc ordinem in mouendo numerũ uocauit: temperamentũ autem uocis concentũ: compositũ uero ex utroq; choream. Sicq;, & choreæ cõstitutæ sunt: & dii præsides choreaṛ: sociiq; accesserũt: Musæ: Apollo:

liber pater:eorũq; singulis:chori singuli delegati sunt:ut primus musarum sit:secundus Apolli
nis:tertius liberi patris:cui ordinem senectutis nostræ cõmendamus:& cantare:choreamq; age
re:hoĩes annum sexagesimum excedentes censemus. Quã rem profecto non temere ita probari
a nobis aĩaduerto:siqdem oẽs tam uiros,q̃ pueros:tã seruos,q̃ liberos:tã mares:q̃ fœminas:ho
nestissime modulari:idq; sedulo exercere par est:In primis autẽ ciuitatis p̃stantissimi uiri:& tũ
ætate:tũ prudentia:isignes:quæ maxime honesta sũt:ea de sua repu. optime merẽtes: modulari
debẽt. Hoc itaq; & cõueniens:& cõmodum:& honestũ esse aperte iã declaratũ est. Verũ haud
satis facile esse uidet̃:quippe senior quisq; tardior iam ad canendum: & pigrior factus:minus ea
re delectari uidet̃:& quo senior est:eo magis pudore retrahit̃. Quod cũ ita sit agendũ ne aliqd
est:quo senes aĩo recreati:& hilariores facti:modulos, & musaꝝ gratiã recipiant? An liberi pa-
tris festiuã illam iucunditatẽ minutis poculis prælibantes p tẽpestiua conuiuia inuitabimus ad
officiũ? Iuuenibus enim usq; ad octauũ supra decimũ ætatis annum:oĩno ne uinũ gustent præ
cipiendũ:efficiendumq; est:ne ignẽ supra ignem corpori:atq; aĩo hauriant. Ab hoc ad trigesi-
mum usq; annũ concedendũ aliqd uini est:modice tñ pro ætatis iam cõstantis rõne:sed uetan
dum oĩno:ne liberalius hauriãt. At senili ætati iã tardæ:ac frigidæ dãdum plus aliqd est. Iuuat
enĩ ut hæc ætas liberi patris benignitatẽ in suæ necessitatis auxiliũ imploret. Pater ipse demul-
cendo repubescere faciet:& ex molliusculis duriores:quasi ferrũ igne demissum reddet: animi
mores obliuioni anxietatis cõciliabit:unde fiet:ut tandẽ socios se in cantãdo exhibeãt. Nec uul
gari:& theatrali modo id faciẽt:sed sua musa hoc est illa uenustissima:quæ suã ætatem deceat:
& laudatissime senectuti cõueniat:quæ facile præstabit:ut p̃clara bona publice usu ueniãt. Præ
centione enĩ,& succentione huiusmodi mores iuuenũ:& oĩno uniuersæ ciuitatis nostræ infor-
mati:iustissimi:honestissimiq; euadent:& qđ optam⁹:beata uita cõtinget. Quemadmodũ con-
trarii mores ex cõtrariis uerbis sententiis modulis ꝓcedere consueuerunt. Pulcherrima autem
musa illa sit:quæ non modo uoluptatẽ parit:& iucunditatẽ:uerum etiã commoditatẽ:opemq;
ad uitã recte agendam. Nullius enĩ officii ratio intẽdit:ut dũtaxat uoluptatẽ suppeditet:sed ut
utilitatẽ cum honesta uoluptate:qđ in singulis perquirẽdis perspicuum erit. Ergo pulcherrima
musa:quã petimus non uoluptate:iucunditateq; tantũmodo:sed uera quoq; utilitate determi-
nãda est. At qa rei naturã nosse oportet:siqs de quauis re iudicare uere:recteq; uoluerit: idcirco
musicæ natura considerãda est:iis,qui scire cupiunt:qd in ea recti:boniq; sit:& eo magis:quo
ipsa mores uel deprauat:uel instruit:ut male:bene'ue adhibita fuerit:cũ præsertim uideamus in
terdũ poetas gestibus:& modulis mulierculaꝝ uerba uirorum tribuere:& modulis:ac gestibus
hoĩum liberoꝝ:honestissimorũq; numeros seruorum:atq; illiberaliũ hoĩum accõmodare: aut
ingenuis numeris,& gestibus reddere modulos:uerbaq; cõtraria:ac rursus numeꝝ, & gestus si
ne modulo uerbis solis in uersu collocare:aut modulũ:atq; numeꝝ sine uerbis:solo fidium pul
su:aut tibiæ flatu exprimere. Quo fit,ut perdifficile cognitu sit:qd sibi numerus, aut concentus
uelit:& quã dignam simulationẽ sequat̃. Ergo seniores nostros institutos esse oportet numero
rũ:& concentuũ ratione:ex qbus musica constat:& in qbus maxime uersatur:pollereq; iudicio:
quo uirtutẽ modulandi discernant:& finiant. Cũ enim genus omne modulandi:si ea,quæ con
ueniant:habet,recte cõpositum est:si quæ minus cõueniant:praue,& qui norit qd habeat: idem
dignoscere:an recte sit compositum:põt eatenus seniores nostros ĩstitui:& musicæ rõne erudiri
decet:q̃tenus numeroꝝ gradus:& modulorũ:fidiculas assequi ualeant:quo peritia:& lõgo usu
concẽtus:& numeri:quid tãtæ,talique ætati conueniat:quibus'ue ipsi sese uoluptatibus tute affi
ciant:deliberare possint:p̃bereq; exempla iuuenibus morũ bonoꝝ:ac sese exhibere dignos uir
tutis autores:atq; magistros. Tantũ nobis afferet bonũ chorus liberi patris:si recte exerceat̃:tan
tumq; ad cõparandam uirtutẽ iuuabit. Bene aũt exerceri poterit:si qđ euenire in conuiuiis so-
let:ut pleraq; per tumultũ committant̃:id ne fiat:ꝓcurabit̃,adhibito magistro sobrio:atq; erudi
to:q lege optima alacrioris animi contumaces motus cõtineat. Nulla enĩ res:ut supradictũ est,
tam bona haberi põt:quin,si bono careat rectore:praua esse uideat̃. Ergo cõuiuiis quoq; magi-
ster præficiendus est sobrius:cõstans:& integer,qui aĩos cõuiuaꝝ seniorum, leuiores qdem:agi
liores:audacioresq; faciat fomento poculi liberalioris:sed nihilominus molliores:pinde,ut fer
rum igne remittitur:atq; obedientiores magistro:qui informare,erudireq; possit:quẽadmodũ
olim cum ætatẽ adulescentis habebant:corrigat etiã audaciam:& quod pudoris:ordinis:silẽtii
impatiens est:emendet:& fiduciæ minus honestæ occurrat:honestissimo illo metu perterrens,
quem uerecundiã:pudorem,& formidinẽ quandã diuinam supra appellauimus. eos præterea,
qui obtẽperãt:honore,qui nõ obtemperant:ignominia afficiat. Ita enĩ effici poterit:ut cõuiuæ
amiciores discedãt:nõ,ut nunc accidit inimici. Ergo munera liberi patris, unde nr̃a oĩs oratio
fluxit:non oĩno uituperanda:abiiciendaq; ex usu reipu. uident̃:nã si recte: digneq; adhibeãtur

gignere ea possunt:quæ modo exposui:hoc est aīo pudorē:uires,ac ualetudinē corpori. Quod si qua ciuitas hoc munere modeste utetur:cōparans sibi cōtinentiā uoluptatis:& tēperantiæ habitum:felicē,tranqllamq; uitā aget. Sed si ioco:& uoluptate cōuiuia:& uini usum describet: ut cuiq; cū qbus:& quoties:& quēadmodum uelit:epulari,ac bibere liceat:equidē nunq̄ aut hanc ciuitatē:aut hūc uirū uti uino statuerim. Hæc Plato de uino disseruit:suorꝫ temporꝫ usum corrigens:quē reprehendere uidet̃:dum cōuiuas ita affirmat sæpe discedere: ut q amici uenerant: abeant inimici. Sic ille uix senibus uini usum relinqt:quē adulescentiæ prorsus tollit: iuuētuti parcissime cōcedit:idq; p cōuiuia tēpestiua:& publice charitatis:ciuilisq; solacii gratiā more lacedæmoniorū. Sic ille ad pudoris,& uerecūdiæ tēperamentum:habitūq; exercendū uini usum accōmodat:qđ aduersarius ebrietatē:uinolentiam: temulentiā uocat:pclamatq;, & uociferat: sextā partē totius libri de legibus:nihil aliud cōtinere,q̄ quo modo ciues debeāt ebriari. Mos certe priscis illis tpibus fuit:ut iuuenes musicæ usu instituerent̃:idq; pars publicæ eruditiōis habebat̃:quem morē:quoniā minus recte exerceri uidebat̃:emendare conatus est Plato: & quēadmodū agi modeste ex lege deberet:instituit. Quo loco senili ætati tū remedii: tum solacii gratia uinū indulsit:illorꝫ sententiā reprobans:q ita de rebus disserūt:ut distinguēdi rationē ignorent:qđ oībus fere locis facere solet:iureq; diuidendi artificiū sibi tribuit. Primus enī distinguēdi rationē excogitauit:permultasq; ueterū dubitatiōes ita dissoluit teste:(quēadmodū supradiximus) Eudemo. Vsum itaq; uini,quē illi penitus reprobabāt:distinguendū ipse censuit:& partim honestum:cōmodumq;,partim inhonestū:& noxiū esse ostēdit. Sed an sexta totius operis pars in his cōsumatur:facile ex iis:quæ dicta sunt:pōt iudicari. Nullū enim de hac re uerbū alibi fecit:& hic pauca:ut uidetis de uino:multa de musica rōne:de educatione:& īstitutione uitæ: de morꝫ cōsuetudine grauissimo:ornatissimoq; sermone disseruit:quæ simul,& qd de ipso Platone sentiendū sit:admonēt:& qd de aduersario:qui sextā operis partem in cōmendanda ebrietate consumptā esse calumniat̃. Medici etiā uini usum pbant: nō modo quotidianū & modicum:sed etiā,quod interdū ebrietatē faciat:q̄lis illa Auicennæ sentētia est. Sūt qbus placeat semel,aut bis in mēse uino ingurgitari:ppterea,q̄ ita:& uirtutes aīales corroborant̃:& urina mouetur:& sudores excitant̃:& excremēta resoluunt̃. Quod si Plato etiam cōmodi alicuius gratia uini usum liberaliorē aliquādo probauerit:qs ei iure succenseat? aut qs nisi mentis inops pmulta de uino frustra a Platone disputata existimet? quādo oēm illi sermonē de recta erudiendi ratione pfecit:nec nisi minimā partem in usu uini cōsumpsit? Postrema etiā parte libri secūdi militibus oībus uini usum prohibuit:& seruis:& magistratibus:quo tpe gubernacula reipu. tenēt: & iudicibus:& senatoribus:& nauiū gubernatoribus:& interdiu oībus:nisi aut exercitii: aut ualetudinis gratia necesse sit:& nocte cū procreationi liberorꝫ īdulserit. Permulta,inqt, dici possunt:quæ uino minime utendū esse ostēdant. Itaq; ne uino qdem utendū esse facile aliquis dixerit. De custodibus aūt tertio de repu. libro hæc scribit. Abstinendū his esse ab ebrietate iā dictum est. nemini enī tam turpe:atq; indecēs uideri debet ebrietatis uitium,q̄ custodi:q uino detētus:ubi nā sit ignoret:& q custos aliorꝫ designatus est:ipse custode egere uideatur. Quin etiā alibi uinū Deum furentē appellat: sibiq; exposcentē beneficium aquæ,dei sobrii: ac modesti,q moderet̃, & tēperet. Sūma certe animi prauitate is peccat, q Platonē de publico uini usu repꝓhendit:quæ enī ille palā uetat:& uel tollit prorsus:uel moderat̃,quis sine magno scelere ascribere ei uitio potest? Verū hoc sane facit aduersarius exemplo ebrii:ac nebulonis illius:de quo. A. Gellius mentionē facit. hic enim hortabat̃ oēs ad bibendū: idq; facere se ex Platonis sententia p̄dicabat. Sed quēadmodum uir doctissimus Gellius eū reprehēdat:attendite: facile enī ex uerbis eius,qd Plato senserit:itelligetis. Plato,inqt,in primo & secūdo de legibus:nō,ut ille nebulo opinabatur ebrietatē istam turpissimā:quæ labefacere:& imminuere hoīum mētes solet:laudauit: Sed hanc largiorē paulo:iucundioremq; uini inuitationē: quæ fieret sub qbusdam q̄si arbitriis:& magistris conuiuiorꝫ sobriis:nō improbauit. nā & modicis: honestisq; inter bibendū remissionibus:refici,integrariq; aīos ad instauranda sobrietatis officia existimauit: reddiq; eos sensim lætiores:atq; ad intentiones rursum capiendas fieri habiliores: & simul siqui penitus in his affectionum:cupiditatumq; errores inessent: quos aliquis pudor irreuerens concælaret: ea omnia sine graui periculo:libertate per uinum data:detegi:& ad corrigendum: medendumq; fieri opportuniora. Atq; hoc etiam Plato ibidem dicit:non diffugiendas esse: neq; respuendas huiusmodi exercitationes aduersus propulsandam uini uiolentiam. Neq; ullum unquā continentem prorsus:ac temperantem satis fideliter uisum esse: cuius uita nō inter ipsa errorum pericula: & in mediis uoluptatum illecebris explorata sit. Nam cui libentiæ: gratiæq; omnes conuiuiorum incognitæ sunt: quiq; illarum omnino expers sit: si eum forte ad participandas huiusmodi uoluptates:aut uoluntas tulerit:aut casus induxerit:aut necessitas coegerit:deliniri

pletūq; & capi:neq; mentem:aīumq; eius cōsistere:sed ui quadā noua ictum labi:atq; pessundari. Congrediendū igitur:& q̃si in acie pugnandū censet:cū uoluptatibus: & cū ista uini licentia cōminus decertandū:ut aduersum eas nō fuga:aut disiunctione tuti simus:sed uigore animi:& cōstanti ꝓsentia:moderatoq; usu cōtinentiā:ac temperantiā tueamur:calefactoq; simul:ac redintegrato aīo:siqd in eo uel frigidæ tristitiæ:uel torpētis uerecūdiæ fuerit:diluamus. Ita illustris autor. A. Gellius aptissima:uerissimaq; sentētiæ Platonis expositiōe ebriosum: ac nebulonē illum auertit:quē aduersarius sequēs eandē repetere controuersiā uidet̃:nisi qđ ille Platonicā disciplinā simulabat:ut uino ꝓperā daret autoritatē:hic uinū dissimulat: ut Platoni ꝓperā demat autoritatē. Porro ad hāc eandē sententiā illa accōmodata esse uident̃:quæ Macrobius uir præstātissimus in saturnalibus suis scripta reliqt his uerbis. Et Euāgelus agite anteq̄ surgendū nobis sit:uino indulgeamus:qđ decreti Platonici autoritate faciemus:qui existimauit fomitē esse quēdam,ignitabulū ingenii:uirtutisq;,si mens:& corpus hoīs uino flagret. Tum Eustachi⁹:qd agis,inqt,Euangele? An Platonē existimas haurienda passim uina suasisse? Et non magis inter minuta pocula iucundiorē:liberiorēq; inuitationē:quæ fieret sub qbusdam q̃si arbitris:& magistris cōuiuioꝝ sobriis nō improbasse? Et hoc est,qđ in primo,& secūdo de legibus: nō inutile uiris esse decernit. Nā & modicis:honestisq; inter bibendū remissionibus refici:integrariq; aīos ad instaurāda sobrietatis officia existimauit:redditosq; sensim lætiores:ad intētiones rursus capessendas fieri habiliores. Hæc & plura alia ab eo autore egregio ī hūc sensum cōscripta sunt: quæ siqs latius haurire cupit:repetat secundū de saturnalibus librū:ex quo fonte hæc pauca deduximus. Sed qm̄,quæ a Platone de musica rōne dicunt̃:minus cōsuetudini nostræ ætatis consentanea esse uident̃:repetere parūper uetustæ illius ætatis memoriā debemus: & hoīum illoꝝ eruditionē cogitare:quæ talis sane usu fuit:ut ineruditior haberet̃:qui musicæ disciplinæ operā non dedisset. Plurimū itaq; studii īpendere illi solebāt fidibus:choris:numeris:& cōcentu,usuq; musicæ instruebāt se morib⁹ moderatis:tranqllis,& placidis: & saltādi exercitio uires curabāt: corpora agiliora:robustiora:aptioraq; reddebāt:tum uero cōstantē:fortemq; aīum: quo uti in hostē:quando usus exigeret:possent:eadē musicæ rōne sibi parabant:& tum tranqlli:tum citati nitebant̃. Nēpe lacedæmonii autore Plutarcho tibia utebant̃ cōcitatoria:& modulis, q aīos augerent:ac īpetus facerent uehemētiores. Quippe res gestæ uiroꝝ illustriū, qui pro Sparta,& patriæ suæ salute mortē obiuerant:eorūq; laudes canebant̃:aut cōtra conuitia eoꝝ,qui ꝓpter timiditatē uitam agere uoluissent:īfelicē,& miserā. Vsum itaq; musicæ ad rem militarē accommodabant:& ut aīum modo incēderent:modo sedarēt tibiis: ac fidiculis operā impendebant. Eodē etiam spectat Cariatas,de quo Lucian⁹ Syrius scribit. Genus id saltationis erat ex cariis laconicæ terræ oppido a Castore,& Polluce delatū. Alteꝝ item genus, qđ supradiximus hormum:apud eosdē lacedæmonios usui fuisse,idē Lucianus narrat. Homerus etiā pheaces saltantes:& planipedes facit. Thessali uero strenuos uiros:& in dimicādo prīcipes planipedes primos appellabāt:ita apud illos genus hoc exercitationis honestū:atq; in primis cōmodum habebat̃. Ad hæc cerimoniæ cū modulis,& saltatione:Orpheo:Musæoq; autoribus cōstitutæ sūt. Adde sacrificia:quæ Apollini nō sine musicæ:& saltationis amœnitate in Delo īsula fieri solebāt. Indos quoq; prima luce:cū primum surrexissent:saltando solē salutare solitos legimus:& æthiopes præliū ex saltatione cōficere. Romanos quoq; haud quaq̄ genus hoc eruditiōis cōtempsisse memoriæ ꝓditū est. Salios enī sacerdotes Martis:q bello ꝓerat:ex nobilissimis familiis constituebant,q sacris choris,& saltatione:a qua nomē sumpserūt:Deo marti sacrificia facerēt. Permulta ex usu diuersaꝝ gentiū accipi possunt:qbus musicā:in publica educatione:ciuiliq; eruditione usui fuisse manifestū est. Pythagoras uero Samius uir admirandæ sapiētiæ: & uirtutis cultor eximius,quantū musicæ indulserit qs ignoret? Hic enī & inflāmare:& rursus sedare:nō modo iuuenū:uerum etiam seniorum aīos musico artificio:& excogitauit,& docuit. Alexandrum etiā Macedonum regē:uario modo ex Timothei tibia moueri solitū legimus: & tum impelli: prouocariq; ad arma:tum ad ocium:quietemq; reuocari. Quæ cum ita se habeant: non temere ueteres illi ad usum ciuilem adhibēdum hoc disciplinæ genus summa cū diligentia censuere.

Platonem nequaq̄ tyrannidem probasse:ut aduersarius calumniatur.
Regis imperium a Platone probari.
Optimates labi in factiosos quorum imperium ὀλιγαρχία dicitur.
Imperium in tyrannum lapsum ad regem artificio reuocari.
Qualis esse debeat bonus artifex ciuitatis.
Quid tyranni nomen significet.
Quanto odio apud ueteres fuerit unius imperium.

Cur Plato unum principem uelit.
Summũ imperiũ cum prudentia:modestiaq; conuinctũ optimũ reipublicæ statũ constituere.
Qualem tyrannum expetat Plato.
Platonem recusasse cyrenensibus leges ferre.

Caput.x.

u Enio nunc ad tyrannidis crimen:qđ Platoni aduersarius obiicit.Ex eo sane probatã a Platone tyrannidẽ conatur ostẽdere:q̃ eam ciuitatẽ idoneam esse ad mutationẽ in optimũ statum suscipiendã esse existimat:quæ sub tyrãno degere cõsueuit.Sed nullũ hoc esse Platonis crimen optima ratione demonstratur:q̃q̃ aduersarius pro sua consuetudine,& uerba:& sententias oĩs in malã accipit partem:culpatq; ea:quæ quo modo a Platone dicta sint nescit.Plato qdem imperiũ unius:atq; optimi uiri maxime ꝓbat:idq; regnum uocat:qđ simulac deprauatũ:uitiosumq; extiterit:tyrannidẽ esse arbitrať: hoc Aristoteli etiã placet:nã,ut optimatũ imperiũ deprauatum in paucoꝝ imperiũ degenerat : qđ græci ὀλιγαρχίαν uocant:& ut reipu.status in popularẽ statum mutať:sic regia potestas:cũ ab officio suo discedit in tyrannidẽ labitur.Quod si repetendũ:instituendum'ue est laudatissimũ illud genus imperãdi:quod regi tribuimus:nõ ex populari statu:aut paucoꝝ:aut optimatum repetendũ: siue instituendum est:sed potius ex ĩperio tyranni : ad hoc enim per errorẽ optimum illud imperiũ collapsum erat:& quẽadmodum medici lapsum corporis tẽperamentum in calidiorem : frigidiorem'ue habitũ:inde ad pristinã temperiem reuocãt:non ex paruitate: aut magnitudine: aut numero:aut situ:Sic autor,qui ad bonã,ut ita dicam,ualetudinẽ ciuitatis respicit: non ex quolibet statu:quẽlibet cõstituere:aut consentaneũ:aut facile arbitratur:sed si optio detur:id accipere debet:qđ propinquius est. Vt si optimatũ imperium cõstituere uelimus:ex paucis,penes quos rerum potestas est:id faciendũ sit:si regẽ ex tyranno. Quod qa Plato ita agendũ statuit:uituperatur:ex quo facile ĩtelligi põt:quantã aduersarius eaꝝ rerum,de quibus loquiť peritiam habeat. Nihil enim interesse existimat undecunq; corruptã:ac deprauatam ciuitatẽ corrigere: atq; emẽdare quis cœperit.Præterea tyrãni nomen nõ modo eum significat,q iniustũ:atq; iniquum imperiũ in subditos exercet:sed etiã eum,q & si optime ĩperat:sibi tñ omnia tribuit:&in sua unius potestate reꝝ oĩum arbitrium constituit:quẽ hoĩes priscorum temporũ uehementer detestabãtur:uel iniquitate tyranni alterius territi:uel cupidi libertatis:quã natura oẽs expetunt:licet plerũq; temere:& contra ꝓpriam salutẽ eam aliq quærant . Itaq; magna ex parte populari ĩperio: qđ græci δημοκρατίαν uocant:ciuitates illis tpibus regebanť rara optimatũ potestas erat : nulla unius. Quod siqs se unũ constituere principẽ nitebatur:q̃uis bonus esset:tyrãnus appellabatur: & odiũ hoĩum uitare non poterat:insolentia itaq; rei:ea tẽpestate non minus,q̃ uitio : ĩfensum erat unius uiri imperiũ:qđ quia tyrannidis noĩe uocabať : Plato tyrannũ reqrit ueteri usu unicum principẽ ita appellans:quẽadmodum apud latinos quoq; hoc nomen in bonã partem frequentissime usurpať:ut apud Maronẽ de optimo rege dictũ est:dextram tetigisse tyranni. Nã si nõ plures:sed unus principatũ obtinet:facile ei fuerit addere:quæ optimo regi adhibẽda censet.iam.n.bonã desyderii sui partẽ habet:si unũ assecutus est principẽ:qui nõ plures: sed unũ intendit cõstituere. Quin etiã Plato cum suũ instituendæ ciuitatis genus:asperius esse ĩtelligeret: q̃ ut facile ab hoĩbus ocio:uoluptatiq; deditis recipi posset unũ desyderat : q cæteris oĩbus uim etiã:si ita res exigat:possit inferre. Vnius.n.iussu:atq; autoritate cogi: emendariq; plures & cõmodius:& facilius possunt. Legumlatorẽ itaq; dicit interrogatũ:quid nã aliunde nactus opera sua adhibita recte ciuitatẽ constituere posset:ita respondisse. Detur mihi ciuitas sub tyrãno: sitq; tyrannus ipse iuuenis:ĩgeniosus:memoria ualens:fortis:sua natura magnificus . Talem.n. nõ longo tpis interuallo egere ad morũ publicoꝝ,quã decreuerit:institutionẽ.Sed ipsum primum quo libuerit iter posse facere:siue ad uirtutis officia:seu cõtra hortari ciues statuerit:tũ sua ipsum autoritate:qd cæteris agendũ sit decernere:partim laudando:quæ ꝓbet:partim uituperando:quæ ĩprobet:& siqs minus optẽperauerit:puniendo,quẽadmodum ipse iudicauerit:oportere. Sic.n.ex tẽplo fieri posse:ut cæteri ciues eũ sequanť:qui simul:& suadendi rationẽ : & cogendi uim habeat. Nec uero existimandũ posse cõtingere:ut ciuitas illa alioqn mores:legesq; suas facilius mutet:q̃ si apud huiusmodi tyrannũ summus aliqs legũlator:& laude dignus extiterit: aut si ipse simul,& tyrãnus sit:& prudẽtia:ac modestia p̃stet. Nõ enĩ mala ciuitatis extingui posse iã dixit:nisi uel philosophus ĩperet:uel rex ingenue philosophet:in idẽq; incidãt facultas ciuilis:& sciẽtia philosophãdi. Quod cũ usu uenerit:tum bona oĩbus supra,q̃ dici fas sit:posse cõtingere in libro de legib[9] affirmat.Cũq; diuinus qdam amor uirtutis potentium aĩs infulserit: uel principatu unico:uel diuitiarum excellẽtia:uel familiæ nobilitate:uel Nestoris : quem oẽs suæ ætatis homines eloquentia superasse legimus:mira quadã facultate dicendi:tunc nimirum feli

" ces fore ciuitates. At Nestorem illũ belli troiani tẽporibus uixisse,inquit:nostris nihil tale extitisse:quod equidẽ sciam:affirmare possum. Siquis tamen aut futurus est:aut nunc ex nostro numero est:felix ipse:felices,qui orationẽ ex eius ore fluentem audiũt. Eademq; de reliquis oĩbus uirtutibus ratio est:ut cum summa potestas:cũ prudentia,& modestia coniuncta fuerit:tũc optimæ reipu. status:& huiuscemodi legum ortus existat: alioquin id fieri nequeat. Tum ueterem quãdam rempu. sub forma,& specie fabulæ optimã narrat:cuius simulatione præsens fieri optimatum imperium dicit. In qua non hoĩes hominibus præerant,inquit,sed dii: quo modo nos hoc tempore non boues præficimus bobus:aut capras caprarum principes cõstituimus: sed curam armenti:& gregis damus hoĩbus:quod genus animalis est longe præstantius:Sic temporibus illis dii:nullam esse hoĩum naturam rati:quæ res humanas ita gubernare: ac regere posset: ut nulla iniuria:aut uitio deprauaretur:non hoĩes:sed dæmones:genus certe magis diuinum,q̃ humanum:præficere ciuitatibus uoluerũt:qui & pro sua natura possent: & pro nostro cõmodo uellent rerum gubernacula tenere:& humanum genus felix tueri. Quibus itaq; ciuitatibus nõ deus:sed mortalis aliquis dominatur:iis nulla contingere potest laborꝫ:aut malorum requies. Verum nos sequi uitam illam antiquã oportet:& huic,quod in nobis immortale est:obtemperando,ciuitatẽ publice,ac priuatim gubernare:legemq; appellare nostri consilii accõmodatam distributionem. "

Quinto etiam de legibꝰ libro cum de ciuitatũ lustratione dissereret: quã,ut percommodam:sic uariã putat:aliam,inquit,facilliorẽ:& mitiorem esse:aliam difficiliorẽ:asperioremq;:secundã hanc meliorem:ac commodiorem statuit:qualis ea est:quæ grauiora delicta supplicio capitis:aut exilio plectit:& istam posse tyrannum inferre ait:qui idẽ, & dominus est: & legumlator: legumlatorem aũt sine tyrannide in cõstituenda noua repu. & sanciendis legũ præceptis uix miti lustratione:qualis est in coloniam mittere:ad exterminandos malos mores agere posse:quid hoc loco tyranni nomen significet:apertum iam est:nam & uirtute præditum esse decernit:& secum doctissimum aliquem uirum habere: cuius consilio: præceptisq; utatur: quæ res manifeste declarat:non tyrannum illum a Platone probari:qui iniquã in subditos potestatem exercet:sed eum,qui se principẽ unum omnium moderatorem fecerit:qui bonis disciplinis incumbat:memoria:ingenio:studio ꝓditus singulari:sit præterea philosophiæ alumnus: bonoꝝ morum studiosus:fortis:liberalis:magnificus:cõtinens:prudens. Itaq; tot: tãtisq; uirtutibus huic nomini adiunctis:profecto optimus ille princeps describit̃:quem regẽ dicimus:non is:quẽ aduersarius intelligit uerboꝝ uim:& uariũ linguæ usum ignorans. Hunc sibi tyrannum Plato exigit:qꝫ eũ existimat optima rõne posse facilius iura dare populis:& deprauatos ꝑ libertatẽ:atq; opulentiam ciuiũ mores corrigere. Neq;.n.fieri põt,ut hoĩes: qui uel suo consilio nõ eligunt:aguntq;,quæ meliora sunt: uel recte cõsulentibus nõ parent: aliter q̃ ui: & sũma quadã necessitate a prauis moribus discedere possint:quã melius:lõgeq; facilius unus princeps,q̃ plures põt inferre. Nec uero si unus ille iuuenis aliqd uitii in se habeat: idcirco Plato errare dicendus est:quandoquidẽ unum potius,q̃ plures uitiosos desyderat. facilius.n.unus, q̃ plures emendari põt:& iam præceptorẽ ei adhibet summũ aliquem uiꝝ:q eum erudiat:atq; instruat bonis moribus,& literis:& dignũ reddat regẽ:quem uerã felicitatem allatuꝝ ciuitatibus pollicet̃. Sic Plato de tyrãno locutus est:quẽ aduersarius cupidũ iniquæ tyrannidis dicit:& leges quas scripsit huc tandẽ spectare. Atqui si cupidus tyrãnidis Plato fuisset:nõ recusasset leges ferre cyrenẽsibus tãtopere ab eis rogatus:atq; ĩpulsus:quod ꝑdifficile esse diceret illis iura dare q tanta reꝝ copia affluerent:& tam diuturna in uiuẽdo licentia usi fuissent. Permulta sane adduci possent: qbus palã fieret Platonẽ non tyranno qualẽ aduersarius ĩtelligit:sed regi hoc est optimo: & iustissimo principi:omni opera:cura:& diligẽtia semp fauisse. Sed obiurgator institutũ suum sequitur diligẽter:& quæ male iudicat:uituperat:puertit: atq; cõtaminat. Equidẽ mirari satis nõ possum:qꝫ hoc etiã loco non dixerit Platonẽ sese Deum appellasse: qꝫ ille Deũ ciuitatibus dominari oportere:& leges ferre tradiderat:aut regnũ sibi poposcisse:cũ malorum exitũ non contingere ciuitatibus:nõ aliter posse scripserat:q̃ si philosophus: q̃lis ipse erat reipu. gubernacula teneret. Iam quoq; eũ,qui regiã potestatem dixerit tũ armis: tum iustitia munitã eẽ oportere: prauitatis arguere:crudelitatisq; põt:qꝫ armis dixerit nõ facultate dicendi:qua scilicet ꝑsuadere melius esset:siue exteri aduentarẽt:siue domestici res nouas molirent̃: aut aliqd prorsus contra leges auderent:facile quisq; peruertere quælibet:& mentiri potest. Sed hoc,ut nefandum optimus quisq; existimat:& nunq̃ ad id faciẽdum inducitur:ita pessimus quisq;: quasi pulcherrimũ officium:& semper:& perlibenter exercet.

Iniuste criminari Platonem,qꝫ suas tantum leges iuuentutem doceri uoluerit.

Quomodo Plato uoluerit iuuenes literis erudiri.

Tardos ingenio ad eloquentiam aptos non esse.
Lyræ triennio uacandum esse.
Quo spectent Platonis leges.
Omnia bona legenda esse siue carmine scripta sint:siue soluta oratione:siue etiam illiterata uoce tradita. Caput.xi.

P Ergit deinde aduersarius:ac Platoni detrahit: q leges dũtaxat suas doceri iuuentutẽ cæteris omnibus literis neglectis uoluerit. Sed utrum id recte: atq ex usu reipu.dictũ sit:uideamus,qui ius ciuile:quasi animũ ciuitatis esse optima ratione censemus. Nam cum Plato septimo de legibus libro:quemadmodum literis erudiendi sint: pueri tradat:ita præcipit:ut tantum literarum pueri discant:tantumq scientiæ:lyræ:aut solis:lunæ: reliquorumq syderum hauriant:quantum necesse sit ad rem militarem exercendam:ad rem familiarem tractandam:ad rempu.administrãdam:literis itaq triennio dandam operã censet: quousq uidelicet legere:ac scribere possint. Aptam uero,aut celerem ad scribendum manum:eos, qui ingenio tardiores sunt habere minime curat. Lyræ etiam triẽnio altero studere Poetarum scripta lyra uacua quouis in genere uersuum:quoniã partim honeste : partim inhoneste fœdis fabularum figmentis:nec deorum natura:de qua sæpe loquuntur:dignis composita sunt: iudiciũ censoris exquirere:qui quantum utilitatis aliquid afferre posit: legi permittat : quantum uero obesse posset:prohibeat:ne teneræ iuuenum mentes fœda fabularum lectione deprauentur. Cõcedit igitur,immo uero suadet ea lectitare:quæ recte ad cõparandam uirtutem scripta sunt: & legum suarum exemplar proponit:quod spectare debeant:qui alia sibi legenda eligãt: alia omittant. Legum autẽ eius iudicium illud est quo de religione:de moribus:de eruditione ad usum ciuilem præcepit:quæ si recte præcepta sunt:recte etiam suas leges in primis doceri iuuenes uoluit:nec est ullo pacto reprehendendus:q sibi tãtum tribuerit:dum quæ præcepit:& commoda: & iure laudanda iudicãtur. Nã,quod aduersarius addit:ut cæteris literis neglectis legibus duntaxat opera daretur aperta calumnia est. Enimuero Plato simul cum suis legibus:cætera quoq bonarum literarum genera præceptoribus cõmendat:quæ a norma:ac ratione legum non dissonent:siue poetarum carmina sint:siue soluta oratione scribantur:siue etiã illiterata uoce proferantur. Censori,ĩquit,& custodi:& præceptori nullum exemplũ meo quidem iudicio cõmodius dare possum ad doctrinam iuuentutis:q̃ quæ legibus modo expositis continentur:& his similia sunt. En Plato,non sua sola:sed etiam his similia tradenda iuuentuti existimat. Quod si surdis auribus aduersarius est:ipse potius non Plato reprehendendus est. Audiat iterum,& ĩtelligat si potest uerba Platonis rectius,q̃ sua sint a nobis latine ĩterpretata. Siqua,inquit,poetarum carmina comperiuntur:aut aliorum autorum soluta oratione scripta:aut etiam illiterata uoce tradita:germana scilicet sermonum:rationumq nostrarum:officium censoris sit prouidere : ne quo pacto ea omittantur:sed excribi iubeat:& præceptores bonarum literarum hortetur: cogatq hæc cõmendare:& iuuenes quos erudiendos acceperint:doctrina eorum cõmoda: atq honesta ĩstituere. Plato'ne igitur,an aduersari⁹ peccat:qui Platonis uerba nequaq̃ intelligit: & quem ĩtelligere nõ potest : reprehendere conatur:& audet. Ille quidẽ non modo hortandos:uerũ etiam cogendos præceptores existimat:ad cæterarum literarum præcepta tradenda: hic non nisi sua legenda dixisse eum calumniatur:nec cum tam aperte ementitur:erubescit.

Inepte reprehendendi ab aduersario Platone m:q scripserit mathematicis erudiendos esse: qui diuini esse uoluerint.
Naturam ducem sequentibus nihil magis opitulari ad cognitionem diuinorum, q̃ mathematicas disciplinas.
A contrario ad contrarium uiam sine medio difficillimam esse.
Quales oporteat esse legum custodes.
De Arithmetice necessitate. Caput.xii.

S Imile etiam illud obiicit:q Plato diuinos fore ait,qui mathematicis disciplinis recte instituti fuerint:iisq summo studio:ac diligentia incubuerint . Deridet hæc aduersarius,& negasse Platonem dicit:attingere quenq̃ diuinitatẽ posse:nisi unum:duo:tria: paremq,atq imparem numerum nouerit:his dũtaxat omnem mathematicã rationem obiurgator describit:& proinde irridendũ censet Platonẽ:q neminem inter mortales sine his: dignum nomine Dei:uel genii:uel herois euadere posse arbitratus est . Sed quid Plato dixerit: uideamus. Cum oĩs mathematicarum disciplinarum ratio quadrifariam diuidatur: in musicã ui-

delicet arithmeticam:geometriam:astrologiā: Postq̄ de musica satis quatenus ad ciuilē usum
» pertinere uidebatur:disseruit: Tres,īquit,disciplinæ adhuc restāt dignæ homine libero: in qui
» bus elaborandum usq; ad summū multitudini quidē non arbitror:sed paucis quibusdā:de qui
» bus postea dicā. Multitudini enim licet ex his quantū necessariū sit ignorare turpe est:tamē, ut
» diligenter cuncta inuestiget:ne fieri quidē potest. Primū igitur quam paucissimos ad earum disciplinarum perfectissimā scientiam hortatur: reliquos necessaria tantū: & quæ ad ciuilem usum accōmodata sint:capere iubet. Tum quanta sit in eius disciplinæ pfecta:absolutaq; cognitione utilitas:q̄ q; ad diuinū cultū: & summam felicitatē hoībus prosit:differēs, paucis qbusdā explicatis:Pleniorem expositionē in finem operis differt. Quippe in Epinomide:quem librum legibus additum supradiximus:latius disputat de his rebus: & nullam esse uiam cōmodiorem ad diuinarum rerum cognitionem fatetur,q̄ mathematicarum disciplinarum rationem: siquidem nulla adhuc ætati suæ concessa diuinitus reuelatio erat:quod postea diuina pietas mortalibus indulsit. Ducitur ipse duntaxat naturalis lucis ratione: diuinamq; naturam pro uiribus explorans:nihil comperire commodius potest ad illustrationem humani ingenii:q̄ mathematicas disciplinas:quæ a materia abstrahentes diuinam perseferre conditionē uidentur:& quasi gradus præbēt:quibus animus ad res diuinas possit ascendere. Cum enī res diuinæ immateriales sint:& sola mente percipi possint:naturales autem materiæ prorsus cohæreant:& triplici dimensione constent:ac loco:tempori: mutationibus omnibus subditæ sensu cognoscātur. hinc rerum naturalium adminiculis diuina intelligi posse non modo Plato:sed etiam omnes uetustiores:iunioresq; philosophi negare non dubitarunt: sensis enim uisis:imaginatisq; indagando mentem: atq; intelligentiam hominis occupari existimant:fieriq; ne syncerius possit ad res immateriales aspirare. Mathematicis autē:quæ in media natura constitutæ:partim materiales: partim immateriales sunt:confidunt effici posse: ut mens quo tendit peruenire facilius possit. Quippe triangularem figuram:aut lineam:aut punctum contineri in materia necesse est:cōstat autem:mente abstrahi posse ad usum mathematicæ rationis: sine ulla materiæ præscriptione. Nec ad pedalem lineam Aristoteles,inquit,quæ descripta est: sed ad eam, quam animo conceptam habemus respicientes:pedalem dicimus:quanq̄ fortassis tanta non sit. Sic discedere a materia per abstractionem assuescimus: & ad formam per se sine ulla materiali conditione consyderandam ingenium exercemus: atq; ita facilius ad res diuinas aptissimo medio:quasi uehiculo quodam penetrantes reducimur. Via enim de contrario in contrarium sine medio:nō modo facilis:aut tuta non est:sed ne perfici quidem potest:seu diuinarum rerum cognitionem petamus:seu quoduis officium alicuius artis:aut ingenii pertractemus. Enimuero mathematicæ res quasi imagines quædam rerum uere intelligibilium esse uidentur: eo fere modo quo naturalium rerum imagines umbris:aut aquis:aut speculis repræsentari uidemus. Qui autem earū studiis incumbunt: nō semper in huiusmodi imaginibus consyderandis immorantur:sed tandem ad ea:quorum sunt imagines eriguntur. Itaq; geometræ: & arithmetici positis figuris: & paribus:imparibus ue numeris:reliquisq; materia contentis incipiunt agere:demūq; ad id quo tendunt consyderandum deueniunt:nec insuper iis utuntur: quæ uisus percipit: sed illa quorū hæc similitudinem gerunt contemplantur:ipsam scilicet quadrangularem figuram:aut ipsam diametrum:non eam quam pauloante descripserant. Sensum quippe paulatim sequestrant:& solo animi iudicio de iis rebus agunt: quas intelligibiles mathematicas dicimus:quarum consuetudine iam dispositi ad res illas ueniunt uere substantes:proprieq; intelligibiles:hoc est substātiam illam omnino immaterialem: atq; æternam: cuius cognitio pietatē affert:religionem: uirtutem:felicitatem perfectam:qua una: homo uere diuinus:ac Deus appellari potest. Quapropter perutilem Plato: & admodum necessariam libero homini mathematicarum disciplinarū cognitionem arbitratur:hortaturq; ad earum studia iuuenes: ut felices:& quantum natura humana patitur diuini possint euadere. Verum paucis quibusdam ad hæc studia uehementius incumbendum præcepit. Hi autem sunt custodes ciuitatis:& tutores:& præceptores beneuiuēdi. Reliquis necessaria tantum statuit discenda:seruandaq; esse. Etenim præcipuos legū custodes oportere,inquit, perfecte ueritatem cognoscere cum omnium rerum: tum uel maxime diuinarum:ut deos immortales esse:& quanta eorum potestas sit: quantum humano ingenio percipi potest:accommodatissimis uerbis:& honesta dicendi facultate possint explicare. Reliquis omnibus satis:superq; esse si credant:ac legum autoritatem:& famam sequātur. His enim necessaria tantum discenda esse septimo libro præcipit:& illa necessaria esse dicit:unde tritum illud
» prouerbium sumptum est:necessitati ne Deum quidem posse resistere. Atqui diuinas quasdā
» esse necessitates arbitratur:quas siquis,inquit,nec intellexerit prorsus: nec exercuerit: nunq̄ iter
» homines uel Deus:uel genius:uel hæros haberi poterit: quo suscipere curā: & negocium mortalium

talium cōmode ualeat. Lōge igit̃ abest:ut homo diuinus effici posit:qui non unum:nō duo: non tria:nec oīno parē,aut īparem numerū norit:aut sciat enumerare: nec dies:ac noctes cōplecti numero posit:nullā habēs lunæ,& solis:& reliquorū sydeꝶ necessariā cognitionē. Sic Plato cognitionē:& usum numeri uulgarē:ad uitā ciuilē cōmodū:ac necessariū: leuiore quadā appellatione unius:duorū:triū:paris,atq; īparis numeri significauit:q̄ ratio mercib⁹: & negociatiōnib⁹:& oīno rei familiari tā accōmodata est:ut sine ea negociū omne familiare necessario peat. Norūt hoc prudētes oēs patresfamilias : norūt periti mercatores:norūt deniq; uiri ciuiles: usu & experiētia reꝶ callidi:& īgenio ad agēdū idonei. Quā cōmoda:necessariaq; sit ī uita hoīum cognitio ei⁹ rōnis numerorū:q̄ uulgares utunt̃:nemo ambigit: hāc uero designat Plato:cū sine peritia arithmeticæ effici ullū posse diuinum negat,cōsilio scilicet & prudētia rei familiaris gubernatrice:quā ciuilē partem diuinitatis licuit appellari. Quo enī qsq; eruditior: ac peritior est: eo plus diuinitatis attingit:& sicut q in reb⁹ contēplandis excellit tanq̄ deus qdā inter hoīes ciuiles uersari putat̃:ita ciuilis ipse peritus & prudēs:si cū rustico:īperitoq; cōferat̃:diuinus nō iniuria dici pōt. Hoc inq̄ gen⁹ arithmeticæ Plato tradit: qđ si aduersari⁹ teneret:nō tā turpiter in exponēdis legib⁹ Platonis erraret:ut nonaginta hoīum partē duodecimā accipiendā esse affirmaret:ita.n.inepte:ut assolet:scribit. Centūoctuaginta de oībus censibus deligantur:quorum dimidia pars suffragio cōprobetur:duodecima uero pars eius in mēses distributa:alia post aliā custodiat. En q̄recte diuidere,& multiplicare numerū scit aduersarius noster: q duodecimam partē ex nonaginta accipi posse existimat:& Platonē reprehendit,q̄ peritiā numeri ptinere ad hoīs diuinitatem:hoc est felicitatē uoluerit. Hanc igit̃ tantā numerorū imperitiā Plato detestatur:hanc iacturā calamitatem,& perniciē rei familiaris:tum publice:tū priuate deuitans: operā uulgari numero īpendi iubet:longeq; a diuinitate abesse eum hoīem dicit:qui ignoret rationē numeri ad usum ciuilē:summa cū necessitate accōmodati. Potest etiā ea Platonis sentētia hoc modo intelligi:non,ut q numerorū peritus est:cōtinuo sit diuinus:sed cū is diuinus sit,q mathematicis disciplinis excellet:longe ille a diuinitate remotus sit:q ne partē qdem necessariā: quæ uitæ usum cōtinet:nouit:qua,q caret: ne homo qdē appellari meret̃: sed belua potius,q̄ homo dicēdus est:q oīno nescit numerare cū ipsa numerādi facultas p̄cæteris aīantibus in primis homini tribui posit. Quippe solus homo:p̄terita repetit: futura ꝓspicit:unū ex pluribus colligit: unū in plura distinguit:partes dinumerat:respectus inuicē notat. Cæteræ aīantes dūtaxat sensu mouent̃. Quapropter ita apud eundē autorē in Epinomide legimus. Nunq̄ aīa eius aīantis uirtutē capere integre pōt cui ratio deest. Animal aūt,quod duo,& tria ignorat:nec numerū parem,aut imparē nouit:& oīno numerandi rōne uacat: nunq̄ reddere poterit rationē earum rerum:quas sensu duntaxat,& memoria pcipit. Ad hæc artes oēs perire affirmat sublata numeri rōne,quam arithmeticā dicimus. Vbi.n.hæc ratio deest:ibi nec rōnem ullā:nec uniuersationē esse posse existimat:qbus sublatis nullā posse uirtutē consistere:& subinde abesse felicitatē:diuinitatēq; illā,quā beatis hoībus uirtutis merito tribuimus. Ita siue partē diuinitatis in usu rei familiaris:ciuiliq; negocio cōsumendā dicas:siue in reꝶ contēplatiōe oēm diuinitatis rōnem cōsistere arbitreris:haud perperā dixisse Plato uidet̃:neminē imperitū,atq; ignarū numeri posse esse diuinū. An hæc exprobranda Platoni,& maledictis īsectanda sūt:qđ aduersarius facit? An potius digna laude,& prudentiū oīum iudicio cōmendanda:legat,qui latius hæc ītelligere cupit septimū de legibus librū,& decimū:& Epinomidē totā:& qntū:sextum: ac septimū de rep. plurimaq; in his cōperiet:de hac re pulcherrime scripta:& facile cū Platone sentiet:nullā esse uiam ad cognitionē reꝶ diuinaꝶ certiorem. Hic modus est,inqt,hæ disciplinæ:quæ siue faciles:siue difficiles sūt:hac uia gradiēdū est:& rursus. Animi oculus cæteris negociis obcæcat⁹,atq; obrutus his tantū relucescit:& exercet̃:eū oculū dico:quē seruare accuratius,q̄ mille corporis oculos debemus. hoc.n.uno reꝶ oīum ueritas cernit̃. Hæc q eo modo quo a me dicunt̃ acceperit:hūc ego sapientissimū appello:& siue ioco:siue serio agam:semp id affirmabo: sed de his hatten⁹.

¶ Confutatio aduersarii Platonem damnantis:quia peregrinos e ciuitate pellendos censuerit.
Quo temperamento utatur Plato circa peregrinos.
Concedit Plato peregrinis.xx.annorum habitationem in ciuitate,quam constituit.
Peregrinos omni immunitate donandos Plato existimat.
Talem uoluit Plato ciuitatem:qualem Romani Senatum. Caput.xiii.

Vnc reliqua uideamus. Peregrinos e ciuitate pelli reprehēdit:eamq; legem incōmodam esse ciuib⁹ arbitrat̃. Laudat Asyla:in quæ nocētes recepti numerū,& uires ciuiū

augent. Platoni detrahit: quod hac lege de expellendis inquilinis: ciuitatem longe melius conseruari posse crediderit. Sed uetusta lex ista fuit: & apud lacedæmonios: qui ratione legum præstitisse putantur Lycurgo autore probata. Ita enim primus ille præcepit peregrinos hospitio prohibendos esse: ne ciues externis moribus inficerent: & per contagioné quorũlibet hoĩum suã integritaté amitterent. Quanq̃ Plato nõ prorsus secutus est Lycurgum: sed mitius hoc præcepit. Enimuero neminem peregrinum in ciuitatem recipi: neminem ciuem peregrinari: alterũ ut inhumanum: atq; inhonestum: alterum, ut difficile repudiat: mediam autem quandam uiã constituit: ut ciues alio peragrare interdum honestis de causis possint: & peregrini in urbem modo conuenienti recipi: ut duodecimo de legibus libro latius exponit. Frequentia auté illa peregrinorum commercia: & liberos congressus non temere suspectos habet. Nam cũ rempu. suam quemadmodum Lycurgus fecerat: non magnitudine populi: & copia pecuniarũ potentem: sed uirtute præstantem instituat: & au᷑: argentũ: reliquaq; huiusmodi uel artibus: uel pecudibus: uel fœnore quæri uetet: cultum, & animi: & bonorum morũ curam præcipue iubeat: nõ sine iusta ratione externos mores: & ignotorum hominum diuturniorem in ciuitate moram
» prohibuit. Solet enim, inquit, peregrinorum mora parere in ciuibus mores uarios: perfidos:
» inconstantes: prauos: peruersos: & alienigenæ societatis contagionibus inficere: quod homini-
» bus optimarũ legum alumnis: maximam solet afferre iacturam. Quemadmodum nos quoq; in sacris literis habemus: corrũpere bonos mores colloquia mala. Idcirco ex duobus summis legumlatoribus: alter peregrinorum contubernium omnino uetat: alter parce admodũ: & caute cõcedit: incolas siquidem recipiendos censet opifices: q ciuitati utiles sint: sed ne ætatem illic consumentes peregrina prole urbem contaminent: familiasq; suas propagare latius possint: certis pactionibus recipi eos iubet: hoc est: ut non diuturnioré, quam uiginti annorũ moram in ciuitate liceat facere: quo tempore: & ipsi rebus suis consulere commode possint: & ciues fructũ ex peregrinis capere: quem desyderant. Sed enim donat eos omni immunitate: nec a uectigalibus duntaxat: quæ aut asportantur: aut importantur eos absoluit: a quo apud alias gentes ne ciues quidem immunes esse cõsueuerunt: uerum etiã a solutione annui census: quo incolæ oẽs tenentur: quæ res profecto causam præbet: ut peregrini libentius sese ad ciuitatem conferant. Ad hæc peracto iam habitandi tempore: permittit abeuntibus res omnis suas secum ferre: & siqui inter eos de rep. benemeriti sunt: uelintq;, aut differre commigrationem: aut ius habitandi perpetuum impetrare; concedit id fieri posse: si ciuibus persuasum fuerit. Ex quo facile intelligi potest Platonem non peregrinos: aut incolas uiros bonos ciuitate expellere: sed potius ad beneficia in remp. conferenda prouocare. Siquidem ius perpetuo habitandi concessum iis est: qui bene de rep. meriti fuerint. Cum cæteris uero satis humane actum uidetur: si termin⁹ abeundi ad uigesimum annum concessus sit: Interea enim quo se conferre debeant mature consulere: & quod statuerint: cõmodius agere possunt. Ita Plato: & peregrinos humanissime fouet: & suos pariter tuetur: nequit labis extrinsecus contrahere possint. Atqui aduersarius neminem ad eam urbem uenturum existimat: ex qua post uigesimum annum migrare oporteat: nec attendit immunitatem qua donantur: qui ueniunt: atq; usum artium: & quæstum ex quibuscunq; honestis operibus. Sic præterea licere peregrinis quemadmodum ciuibus: aut posse quenq; quantum sibi acquisierit secum portare cum abit: aut si bene egerit: posse quenq; manere: quæ res profecto inuitare omnes: atq; allicere ad colendam Platonis urbem uidetur. Nihil ergo a Platone iniquum præcipitur: nihil incõmodum: nihil turpe: ut aduersarius opponit: & detrahit. Immo uero honestissime: commodissimeq; ab eo agi uidetur: quando nihil a peregrinis exigit: præter uirtutem: quam si præstiterint: licebit eodem iure perfrui: quo ciues utuntur: Sin minus: opera pro iis quas ceperunt pecuniis: ad usum ciuium relinquentes abibunt. Sicq; ciues non paruam utilitatem a peregrinis capient: peregrini uero nihil de quo curandum sit: incommodi afferẽt. Solent enim magna ex parte homines: qui uirtutem simulant: primo quoq; tẽpore modestius: & cautius uitam agere: Postea uero audere aliquid: quod tempus ne tutum prauitati hominũ foret: prudendissime Plato prospexit: dum post uigesimum annum iussit incolas recenseri: remoueriq; eos: qui uirtutem minime exercuisse uiderentur. Ergo non Asyla turbæ hominum sceleratorum paranda sunt: non quælibet multitudo in ciuitatem recipienda: non peregrinorum colluuies admittenda est: ut aduersarius censet: & Romanorum exemplo opinionem suã nititur confirmare: quasi id Romani: ut melius elegerint: non, ut postremum necessitatis remedium passi fuerint: nec intelligere potest eodem delectu ciuitatem a Platone constitui: quo a Romanis Senatum. Itaq;: ut illi non quemlibet in senatorio ordine recipiendum iudicarunt: ita hunc peregrinos quoscunq; suæ ciuitati inserere noluisse: ac miscere iis ciuibus: quos optimo

optimo eruditionis genere institutos satis complere numerum posse ciuitatis existimabat. Addit hoc loco aduersarius descriptioné factam tempore Octauii Cæsaris Augusti:cunctorū ciuiū romanorum descriptionem fuisse:quippe,qui oēs romani imperii dicto audientes ciues romanos factos:& ab eam causam descriptos cōmemorat. Quod q̄ inepte dicatur: quis non uideat? Nemo certe ignorat descriptionem illam nō ciuium romanorū:sed subditorum oīum Romani iperii fuisse. Quid uero diuus Paul⁹ noster se ciué romanū dicebat:cū a iudæis: & Felice illo uirgis cædebatur: si omnes,qui romano imperio subsunt: ciues romani dicuntur? Quid M. Tullius Archiam poetam romanum esse ciuem tot rationibus demonstrare nitebatur:si græci omnes ciues erant romani? Legimus apud Suetonium tranquillum Octauiū uix tandem eos ciuitate donasse:qui summa in remp. beneficia cōtulerant:multisq; aliis petētibus oīo id muneris negasse. Ex quo quanta sit huius historici nostri peritia:facile percipi potest.

¶ Perperam damnari ab aduersario Platonem super censuum existimatione.
Quid sit iustum inæquale secundum Aristotelem.
De duplici æquali eiusdem Aristotelis sententia.
Aequum in rerum inæqualium proportione consistere.
Quæ inæqualitas sit causa discordiæ.
De pecuniis quid Plato sentiat.
Quod sit optimum patrimonium.
Disciplinas:& honesta certamina diuitiarum cupiditate destitui.
Cupiditatem errorum omnium causam esse.
Pecunias tertium in bonis locum tenere.
Lacedæmonios tum defecisse:cum spernere Lycurgi leges cœperunt.
Continentiam esse fontem fortitudinis.
Solonis uersus contra diuitias.
Cur Numa Pompilius fictilibus sacrificauerit.
M. Curii præclara sententia de diuitiis.
Aristotelis sententia de diuitiis. Caput..xiiii.

Post hæc sensus inæquales: quos Plato decernit: seditionis causam esse existimat:& autoré eius consilii maledictis incessit. quod si æquales probat:laudare profecto Platonem debuit. genus enim reipublicæ: quod optimum ille arbitratur:nō modo inæquali censu consistit:uerū etiam in omnium rerum usu communi:ac pari. etenim Plato parem omnium esse rationem:& arithmetica quadam mediocritate cuncta æquari uehemēter optabat. Verum hoc maius esse:quam ut a præsente hominum more:atq; institutione recipi posset existimans: geometricam ipse quoq; illam mediocritatem probauit,qua uetustiores omnes: iunioresq; usi autores fuerunt. Nam Aristoteles quoq; tertio politicorum libro iustum,inquit,esse uidetur:quod inæquale est:etenim ita est:sed non oībus:sed inæqualibus tantum. Quinto etiā uolumine eiusdē libri:cū eos reprehenderet,qui iustū:& quod p proportionem æquale esset:probarent:nec idipsum assequerentur: aberrare eos dicit ex ea re:quā sibi statuerunt:& in aliud reip. genus incidere. Dissident enim,inquit,omnino de æquali. Duplex autem æquale est:alterum numero:alterum dignitate. Numero æquale dico: quod multitudine:aut magnitudine idem:æqualeq; est. dignitate autē,quod ratiōe. Verbi gratia,duo a tribus: & unum a duobus æquali numero exuperantur. dignitate autem æque excedunt quatuor duo: & hæc unum. Partes enim æq̄les hæ inter se sunt:cū utraq; dimidiū sit:altera quaternarii:altera binarii numeri. Eos igitur,qui iustum simpliciter confitentur: & de distribuendis pro dignitate facultatibus dissentiunt:perperam agere dicit:idq; exitu rei palā fieri. Nullam enim ex his rebus publicis:quæ ita agunt: firmam: constantemq; permanere posse affirmat. Quod idem a Platone quoq; iam dictum fuisse manifestū est. Sexto nanq; de legibus libro. Aequalia,inquit, inæqualibus distributa,nisi modum obtineant suum:inæqualia erunt:hinc reip. seditiones redundant. Vetusq;:& uerum illud prouerbium:æqualitatem amicos facere: recte admodū:atq; eleganter dictum est. Quæ uero sit ea æqualitas:quæ id facere possit:non satis constat. Ideoq; usu uenit:ut sæpe fluctuantes erremus. Tum de duplici genere æqualitatis quod supra dictum fuit:pulcherrime:atq; commodissime docet: & iustum ciuile id esse cōfirmat:quod pro dignitate æq̄le:iustūq; distribuitur:& eius exēplo cōdere ciuitaté:quā instituit:oportere. Ob hāc causam quinto etiā libro eiusdē operis cū de diuidūdis prædiis: & distribuendis pecuniis dixisset: & q̄ quisq; sibi sortitus esset partē agri:eā putare cōmuné iuberet cū uniuersa ciuitate habere:ac

ꝑ uirili colore: & unũ ex libris:quẽ uellet:hæredẽ relinquere:nec prædia aliquo mõ uenũdare:
atq; etiam fieri non posse disseruisset:ut idem:& ditissimus sit:& optimus:omnemq; pecuniaꝝ
curam tertio loco post animi:& corporis curam iis habendam addidisset: qui uitã feliciter age
» re uellent:& auꝝ: atq; argentũ nemini licere priuatim possidere subiunxisset. Postremo opti
» mum,inquit,esset.reliqua etiã omnia pari modo oẽs habentes in coloniam proficisci:sed quo
» niam ita fieri nequit:ueꝝ,ut alii plura:alii pauciora possidentes migrent:oportet.Ideo æquali
» tatis gratia necesse est cẽsus fieri inequales:ut magistratus:munera:distributiones:singuli quĩq;
» nõ solum pro uirtute sua:maiorumq; suoꝝ: aut pro uiribus:& forma corporis digne assequan
» tur:sed etiã copiaꝝ:aut paupertatis ratione:quã æquissime inæquali quidem: sed modico certe
» iudicio ius recipientes acquiescant. Nec uero ratione tantum Plato:& Aristoteles freti de hac
iuris inæquali distributione:ita scripsere:sed etiam exemplo:cũ cæteraꝝ ciuitatũ:tum maxime
atheniẽsium:qui q̃dripartito distincti munera pro facultate cuiusq; partis uario modo obire so
lebant:maiora locupletes dicti leuiora iugarii:tum equitũ ordo : postremo artiũ uulgariũ pro
fessores. Nec seditio unq̃ Athenis ea causa fuit:immo concordia : & congruentis ordinis ratio
semper seruata est. Aequum enim,quod seruari conuenit:non minus in proportione reꝝ inæ
qualium,quam in quantitate æquali:sicut supradictũ est:consistit. His itaq; causis:quæ non pa
rum quieti:& tranquillitati reip. conducere posse uidentur:inæquales quidem census Plato in
stituit:sed non sine termino quatenus plus,minus'ue decernatur:& quo maxime aduersarius de
cipitur:ut inæqualem censum simpliciter incõmodum putet:id ne accidat : euitandũ arbitrat̃.
» Neq; enim inæquale simpliciter est:quod discordiaꝝ:ac seditionum causam præbet: sed quod
» pluris:aut paucioris modũ excedit. In ciuitate,inquit,quæ morbo illo grauissimo uacat: quẽ
» discordiam:& seditionẽ nuncupamus:neq; summã inopiam : neq; summas opes:& copias esse
» oportet:utraq; enim discordiam pariunt. Itaq; Plato extrema uitat:& nequid uel per negligẽ
tiam rei familiaris:uel per iniquã æstimationem fiat:quod in ciuitatem discordiã inducere pos
sit,procurat:unde fit:ut inæqualitatis:& æqualitatis ratione cõmode habita cõsulat. Quanq̃ ad
uersarius oẽs auri:atq; argenti diuites magnifaciendos exclamet:& Platonẽ dicat humanaꝝ re
rum ignaꝝ:diuitias prohibuisse. Atqui Plato quantũ boni insit in pecuniæ mediocritate:quã
» probat:tertio de legibus libro ostendit. In quacũq;,inquit,hoĩum societate:nec summa copia:
» nec summa inopia comes est:in ea ferme mores æquissimi effici possunt. Neq; enim contume
» lia illic erit:neq; iniuria:neq; æmulatio:neq; inuidia. Quinto etiã libro ita ait. In possidendis
» pecuniis copia inimicitias:seditionesq; publice:ac priuatim parit: inopia magna ex parte serui
» tutem. Liberoꝝ autẽ gratia nemo studere debet pecuniis acquirẽdis:ut.s.hæredes quam ditis
» simos relinquat.hoc enim:neq; illis:neq; patriæ cõmodum est. Iuuenũ enim patrimonia: si lu
» xu uacant:dũmodo non careant necessariis:oĩum patrimonioꝝ accõmodatissima: laudatissi
» maq; habẽda sunt. Et rursus mediocritatẽ ciues amare debent:paupertatẽq; existimare: non cũ
» patrimonia minuerint:sed cũ auxerint cupiditatẽ. Salutis reip. optimũ initium est:ipsa reꝝ me
» diocritas:super eaq; quasi super fundamento firmissimo ædificandũ est:curandũq; non tam:ut
» maxima:opulentissimaq; ciuitas sit auri:atq; argenti possessione:q̃ ut felicissima:& uirtutũ or
» namentis celeberrima. Octauo etiam libro causam quare exercitationes : & reliquæ rationes
certandi negligantur in primis diuitiaꝝ assiduũ studium esse scribit: quod hoĩem occupat:fa
citq; ne prædioꝝ suorum cultum procuret. Qui enim toto animo a diuitiis pendent:nullã rẽ
nisi afferat quæstum:exercent:omneq; studiũ suum:oẽm diligentiam:atq; industriã eo conuer
tunt:cætera negligunt contẽnunt:ac pro nihilo habent:nullumq; est tam sordidũ opus: & tur
pe:quod inexplebili auri:atq; argenti cupiditate:non libens aggrediatur:quo tandẽ diues fieri:
» facultatẽq; assequi possit:oĩa tam bona,quã mala pro animi sui libidine agendi. Nono item li
» bro omniũ,inquit,per iniuriam errorum:quos ultro quispiã cõmiserit causa est cupiditas:quæ
» animũ exuperat:& uariis agitat desyderiis:quod tunc fieri maxime solet: cũ homines pecunia
» rum desyderio tenentur:& copiarũ libidine inflãmati : explere auiditatem nequeunt:quadam
» naturæ:atq; institutionis suæ prauitate. Causam autem prauæ institutionis diuitiarũ laudes de
» derũt:quæ publica existimatione: & autoritate tam apud græcos:quã apud barbaros celebran
» tur. Cũ enim id primum in bonoꝝ enumeratione constituant:quod tertio loco ponẽdũ esset:
» rem tã sibi,quam posteris pernitiosam instituunt. Permulta Plato de hac re non modo in li
bris de legib⁹:sed etiã de rep. & reliquis suis sermonibus diuinitus ꝑpe disseruit: grata hoĩbus:
qui uirtutis studiosi sunt:illis inuisa: qui uirtuti diuitias anteponunt. Nec Plato duntaxat:ue
rum etiam Xenophon lumen alterum Socraticæ scholæ:& Lycurgus ille grauissimus legum
lator id senserũt simul, ac præceperunt. Quippe Lycurgus lege:sanxit ne cui liceret aurum:aut
argentum : aut aliquid tale possidere: Xenophon uero remp. lacedæmoniorum exponens:
hanc

» hanc legem cõmẽdat his uerbis. Quin etiã hæc a Lycurgo diuerſo, q̃ a cæteris græcis modo
» conſtituta iura ſunt. Cũ enim in cæteris ciuitatibus oẽs pecuniis comparandis pro uiribus ſtu-
» deant: ipſe ſpartanis liberis oĩo prohibuit nequis ſibi pecuniã acquireret. Quæ autem ad libera
» lem uſum pertinent: ea tantum in officio habenda decreuit. Poſt hæc cauſam malo℞: quæ Spar
» tæ acciderant: eam reddidit: quod leges Lycurgi minime ſeruarentur. Noui, inquit, lacedæmo-
» nios prius domeſtica tenuitate cõtentos uiuere uoluiſſe: potius, q̃ peregrinis delitiis deprauari.
» Mox uero, qui ante formidare ſolebant: nequid auri poſſidere uiderentur eos gloriari opibus:
» atq; diuitiis uideo. Poſt hæc fructũ: quem contra leges: ex auro ceperint: adiungit. Ergo, inquit,
» græci oẽs priſcis temporibus Lacedæmonẽ confugientes obſecrare cõſueuerant: ut ſe ducerẽt
» in eos, a quibus iniuriam recepiſſent. Nunc uero pleriq; potius mouentur ad prohibendũ: ne
» iterum imperiũ lacedæmonii obtineant. Plutarchus quoq; inſignis hiſtoricus. Lycurgi uitam
» ſcribens ita, ĩquit, Reſp. lacedæmonio℞ uniuerſæ græciæ præſtitit bonis legibus: & autoritate
» annis fere quingentis: q̃diu. ſ. Lycurgi leges ſeruatæ ſunt. has nullus e regibus: quos quatuorde
» cim a Lycurgo ad Agim Archidami filiũ fuiſſe conſtat: negligi paſſus eſt. Regnante aũt Agi-
» de lapſus primũ in ciuitatem eſt numus: & cũ eo cupiditas: & opulentiæ æmulatio urbẽ introie
» runt autore Lyſandro, qui tametſi pecunia ipſe capi non potuit: tamen patriã uertit in ſtudia di
» uitiarum: & luxum: atq; illecebras. Hæc Plutarchus refert, & in quantã perniciẽ auri: atq; argẽ-
ti gratia Spartani inciderint: ſubiungit. Lycurgũ etiam ſcribit a ciuibus ſuis interrogatũ: quo
» modo obſiſtere hoſtibus poſſent: reſpondiſſe, ſi pauperes ſitis: nec inter uos uiciſſim: ut alius
» alio ditior euadat: decertetis, facile omnem hoſtilẽ impetũ propellere: ac propulſare poteritis.
» Sic ille fortitudinis fontẽ eſſe inopiam: & cõtinentiã exiſtimauit: quã uſqueadeo aduerſarius deteſtatur: ut laſciuiam: & luxũ: quæ ex opulentia oriri ſolent: plane probare uideatur. Qui enĩ mediocritatem: qua Plato opes definit: ne uia uitiis aperiatur: ſequendam non cenſet: is certe diuitias probare uidetur: quæ ea uitia pariunt: quæ Plato prohibere conatur. Solon quoq; athe nienſium legumlator: diuitia℞ uitium lepidiſsimis uerſibus declarauit.

» Nullus opum finis miſeris mortalibus extat. Et ruſus.
» Sæpe malus diues, ſæpe eſt pauperrima uirtus:
» Aſt ego uirtutem præfero diuitiis.
» Illa uiget ſemper, florenſq;: & uiuida durat:
» Has fortuna ſuo datq;: capitq; modo.

Quid Numã Pompilium memorẽ: quo nemo præſtantior uir: nemo diſciplinæ ciuilis peritior fuit? Hic uſqueadeo diuitias cõtempſit: ut omnẽ ſumptũ, magnificentiam: omnẽq; laſciuiã ciui tate exterminãs a diis primũ inceperit: nec argẽteis: aut aureis uaſis: ſed fictilibus res ſacras fieri iuſſerit. Merito igiẽ talis perinceps quãdiu regnauit, annos ſcilicet tres: & q̃draginta, pacẽ: tran qllitatẽq; oĩum rerum populo Ro. ſeruauit. Quo tẽpore urbs Roma non opibus: ſed uirtute amplificata, totius orbis principatũ obtinuit. Mox uero eo defuncto diuitiæ ſimul: & bella ur-bem inuaſere. Atq; aduerſarius: nõne propter diuitias, inquit, Roma amplificata eſt: & omnib⁹ nationibus imperauit? Cui non ego: ſed Plutarchus reſpondeat in ultima parte eius libri: quẽ
» de uita: & moribus Numæ Pompilii edidit. Longius, inquit, ſermonẽ producat oportet: qui
» reſpondere uelit hoĩbus: qui bonũ diuitiis, laſciuiis: & imperio determinãt: potius, quã ſalute:
» pace: uiribus, & uſu re℞: quem uirtus neceſſario ſuppeditat. Quid uir doctiſsimus Plutarchus ſenſerit manifeſte indicat: & prauam eo℞ ſententiam refellit: qui Platonẽ damnant: quod ſuos hoĩes ditari: laſciuire: & ſtudio quæſtus inuicem cõtendere noluerit. An ſatis ab eo reſponſum aduerſario ſit: ueſtrũ ſit iudicium. Ego uero illam. M. Curii ſententiam: ſummi apud romanos ciuis omni hoĩum memoria dignam exiſtimo: qui cũ Samnites magnũ ei auri pondus attuliſ-ſent: repudiauit: nec habere aurum præclarum ſibi uideri dixit: ſed iis, qui aurũ haberent: impera re. Sed quid ais o Marce Curi? Quo modo imperare au℞ habẽtibus poteſt: qui auro caret? Di-uitem eſſe oportet: qui cæteris ſtudet imperare. Ita ſane ſtulto℞: & auarorum iudicio: ſed ſentẽ-tia hoĩs mentem ſanam habentis non ita eſt: neq; enim diuitiis hoſtes uincuntur: ſed uirtute: quæ debilitari potius, q̃ augeri diuitiis ſolet. Non aureo, argenteo'ue mucrone opus eſt: ſed fer reo: non mercenarium quærere militem debemus: quẽ grandi pecunia conductũ nobis dñm conſtituamus: eiq; turpius: q̃ hoſti ſeruiamus: ſed nos ipſi ciues: & principes eſſe: & milites. Non cõmeatus magno emi pretio oportet: nam ſi in gerendo bello uirtute præſtantiores ſumus: cõmeatus nobis illi abũde ſuppeditabũt: quo℞ ag℞ ĩuaſerimus: nec ſolũ cõmeatus: ſed etiã pe cunias eo℞ nr̃as facere poterim⁹: cauẽdũ tñ: neqd ſupra neceſsitatẽ capiam⁹. Copia enĩ diuitia℞ facit: ut hi mãcipia ducãtur: quo℞ diuitias aduerſarius magnifacit: & admiratur: hæc certe. M. Curius ad obiecta reſpõderet: Aduerſarius uero illinc traxiſſe hũc errorẽ uideẽ: q epulas iſtrui

lautius: domos ædificari magnificentius: uestes parari decentius ex ampliori pecunia perspexerit. Vnde hoc idem arbitratur in re militari effici posse: ut qui ditiores sunt: hi uictoriam adipisci facilius ualeāt: perinde quasi existimare uideatur non peritiores medicos posse ægrotum periculo eximere: sed ditiores: nec philosophū oportere esse, qui de rerum natura egregie disserat: sed locupletē. At non ita esse Aristoteles quoq; ostendit: cū primo politicorum libro: ita de diuitiis: & re familiari loquitur. Genus, inquit, possidendi unū naturale est rei familiaris pars quod: aut præesse oportet: aut adhiberi studio curæ ipsius rei familiaris: ut pecuniæ tantū adsit: quantū ad usum necessariū: & cōmodum sit pro ciuitatis: aut familiæ societate: & in hoc consistere ueræ diuitiæ uidentur. Etenim eius possessionis necessitas ad bonorū hoīum uitam immensa nō est: pecuniæ uero illius exitū nullū esse fatetur: nec naturalē quidē eam esse: cū altera: quæ desyderiis satisfaciat necessariis: & naturalis: & laudabilis sit. Quippe nihil a natura uel imperfectū: uel frustra fit. Sic Aristoteles: Plato: Lycurgus: Xenophon: Solon: Plutarchus: & reliqui sapientissimi uiri de hac re in eandem sententiam locuti sunt: quibus aduersari: & contradicere obiurgator noster conatur.

¶ Falsum esse, quod aduersarius scribit ideo græcos periisse, quia Platonis usi sint legibus. Circulum quendam esse rerum humanarum.
Vt singulorum hominum: ita etiam nationum certam ætatem esse. Caput. xv.

h Aec ubi de uita: & moribus: & legib⁹ Platonis blatterator effudit: addit græcos Platonis legibus usos fuisse: ideoq; miseros periisse. Ac proinde latinos admonet: ne his legibus utantur: quod si secus faciant: perituros testatur: & peccato nefario hoīes pios: & sanctissimā dei ecclesiam fœdat: quod profanum mariū congressum usurpauerit. At enim græcos amisisse imperiū: quod multis annorum curriculis tenuerant: fateor, sed non ideo quidem, quod Platonis legibus usi essent. eadē enim illi iura: quæ cæteri christianæ reip. hoīes coluere. Verum quia natura rerum ita fert: ut nihil ortū sit: quod non aliquando occidat. Quapropter non temere dici solet, circulū esse usum rerū humanarū sese uoluentem: & quos modo habebat superiores: inferius deducentem: & contra: qui inferiores erant: tollentem superius. Tenuerunt quidem aliquando græci principatū, nec exiguo temporis spacio dñi fuerunt. Sed fieri non poterat: quin ipsi quoq; legi naturæ obsequerentur: & fortunæ uicissitudini subiecti forent: ne semper felices: fortunatiq; durarent. Quod si aliquando euenire necesse erat: miserandi sunt: post, quā perierunt: non uituperandi. Sic assyriorū imperiū periit: sic medorū: persarū: macedonū: atheniensiū: lacedæmoniorum: romanorū: quos Platonis legibus usos esse ne aduersarius quidem dicere auderet. Enimuero: ut singulorū hoīum: ita nationū quoq; certa ætas est: qua cōsumpta uniuersa gens perit: eo modo, quo Plato: aut Theophrastus: aut quiuis mortaliū senectute extinguitur: sic illi perierunt: quibus hic obiicit nefandū coitum puerorum: & latinos hoc ipso scelere turcorum mancipia futuros uociferat: non ob leges Platonis. Nā quod ad eas quidē attinet: si, quæ in illis præcipiuntur: uel græci: uel quicūq; antehac perierunt: seruassent: ut ciues iugi concordia uixissent: ut suos amassent: ut hostes odissent: ut omne studiū: laborē: atq; industriam ad unā patriæ salutē: & libertatē: & gloriā conuertissent: nec mercenariis: peregrinisq; militibus usi fuissent: sed ipsi rem militarē exercuissent: postremo studia literarum: & liberales artes: quibus olim græci excelluerunt: coluissent, neglexissent diuitias: & tenuiorē uictū secuti essent: si hæc inq̄: quæ, & Plato præcepit: & omnes, qui unq̄ claruere: seruarunt: græci hoīes: & alii obseruassent: nequaq̄ perire potuissent. Ita non modo ꝓpter Platonis leges græci nō perierunt: sed seruari etiā potuissent: si earum legum consilio quatenus diuinis legibus nostris conueniunt: remp. administrassent.

¶ Aduersarii magnam esse inconstantiam, quod Platonem uituperet, quē aliquando summis laudibus extulerit. Caput. xvi.

c Aeterū hæc pro Platone exposuisse satis sit: longe quidē pauciora: q̄ eius uiri diuina sapientia: & uirtus: & ingeniū exigere uideantur. Superest, ut aduersariū ipsum parūper audiamus: laudantem Platonis doctrinam: & mores: & ingeniū: præferentemq; eum cæteris oībus clarissimis uiris: quos unq̄ anteacta secula tulerūt: ut ipsius etiam uerbis deprehendatur: q̄ iniquus: prauus: peruersusq; sit: cū uirtutes Platonis, quas alias prædicauit: & quanto potuit studio: atq; ingenio extollere conatus est: nunc neget: & scelera fingens uituperet: maledictisq;: & contumeliis insectetur. Hic iussu Nicolai quinti, pontificis maximi, uiri doctrina: & sanctitate uitæ singularis: Platonis leges interpretatus: & ad eum: ut moris est: præfationem scribens: quot Platonem laudibus extulerit: quo studio eruditionem eius: summamq;

mamq; doctrinam:cognitionem omnium rerum:sanctitatem morum:uitæ integritatem:diuinam pene legum inuentionem:ac inauditam sapientiam prosecutus sit: ipsius uerbis:quamuis inepta sunt:quæso parumper uideamus. Iussisti,inquit, beatissime pater:ut libros Platonis de legibus de græca lingua in latinam uerterem : tum quia res ipsa uel a maioribus nostris digna semper principe iudicata est:tum quia sanctitas tua Platoni tanquam philosophorum patri:ac principi:unde philosophia recte propagata est plurimũ:atq; plurimũ afficitur : Parui mandatis tuis:remq; arduam:ac nemini priscorum attentatam suscepi.Qua quidem in traductione:adeo sum admiratus uel ingenium:uel doctrinam:uel potius diuinitatem illius hoīs:ut rem præ stupore uerbis exprimere nequeam.Nam quod a sanctitate tua memini audisse a præclaris quibusdam theologiæ magistris:cum in comparationem disciplinæ ciuilis Aristotelicæ:atq; Platonicæ incidissent:scriptum esse:huic quidem uitæ hoīum Aristotelicam:īnocentiæ uero : si homo lapsus peccando nõ esset : platonicam magis conuenire:id certe in his libris:quasi per integmẽta quædam:& ænigmata cernitur:ænigmata dixi?immo uero sic aperte nonnulla quadrant:ut liberari a pturbationibus totũ humanũ genus posse legibus suis sperare uideatur.Nõ eni male facta magis punit:quã motus ipsos.nulla ira:nulla cupiditate moueri oportere sancit: siqs pecunia motus hoīem in iudicio sua oratione defenderit:morte plectit:quodq; mirabilius est:decẽnio solum dare oportere liberis operam censet. Id aũt uel hac luce clarius eidẽ illi est: quod in nonnullis ecclesiæ doctoribus legitur:si homo lapsus non esset:cum inferior ratio nullo modo superiori repugnaret:conuenirent quidẽ masculus:& fœmina: ut procrearent:sed non ita longis temporibus conuenirent:quippe cum ita multos nasci opus non esset: sed electos tantũmodo,qui cœlos adimplerent:quod ipse quoq; somniasse uidetur.Nam quamuis decennio:ut diximus,statuat:dandam liberis operam esse:magistratibus tamen permittit: siqui forte non procreauerint:aut si procreati obierint:ut ad longius tempus conuenire cõiugatis indulgeant:procreatorũq; numerum sufficere ait:cum masculus:& fœmina unus : & una e coniugio nati sunt. Ita non tam multos,quã bonos : & quasi ab hac uiuẽdi colluuie seperatos ciues habere studet: quæ oīa nõ magis crediderim:quod uulgo fertur:a iudæis illum institutum fuisse:quam diuinitus illi ad futurorum hoīum utilitatem donata.Et paulo post.Sic ergo duos præstãtes hoīes diuersos tramite profectos:Platonem , atq; Aristotelem ex diuina prouidentia hoībus eodem pene tempore missos cõtenderim:quorum alteri naturæ secreta:& quæcũq; huic hoīum statui conueniunt infudisse uidetur : alteri spem iniecit posse ciuitatem legibus suis ad sublimiorem uitam:quã hæc sit:reduci,atq; ab aliis separari: mẽtes certe gentiũ diuinitãs:& quasi per somnia uaticinando ad suscipiendam euangelicam doctrinam præparasse Plato uidetur:quippe,qui sic ad separatam illam uitam:atq; diuinã oẽs leges accommodat : ut si hoīum illius temporis mores:atq; uitam traducere præcepta penitus urbis : multo minus cõsequenter dici certe uideanť. Nam:quæ de cœlo: stellisq; tanq̃ de diis dicit cõsuetudini tẽpoꝝ :moribusq; illius seculi seruiisse ipsum crediderim : uel forsan, quia Deus nihil perfectum ab humano ingenio posse gigni tam per multos,q̃maxime per hunc ostendere uoluit:cum nemo sit:qui nihil errauerit : præter eos,qui spiritu diuino compulsi diuina scripserunt:unde scripta quoq; sua : non suam:sed diuinam scripturam appellamus:quodq; tanta ei autoritas apud oẽs:quodq; ad oẽs gentes:quæ literis utãtur adeo late Platonis nomen diffusum est:ut nulla uis hoīem præsertim priuatũ:atq; pauperem:cuius scripta linguam adhuc alienam ignorãt : præter diuinam,ad tantam nominis gloriam perducere potuisse uideatur . Huius ergo tanti uiri tanq; diuini:libros de legibus:quibus nihil melius edidit : iussibus tuis magis parentes : q̃ nobis confidentes traducere aggressi: orationibus tuis:atq; felicitate adiuti absoluimus : tibiq; afferimus. Post hæc Platonẽ Deum appellat:& grauissimarũ sententiarũ autorem primariũ esse iudicat:nec digne rem tantam conuertere se posse in latinũ sermonẽ fatetur : atq; hæc addit. Plato autem sic grauitatẽ in his maxime libris:suauitatemq; in unum conduxit:ut arduũ sit iudicare:utrum grauior: an iucundior oratio sit. Quin etiam in altera præfatione : quam ad uirũ doctissimũ Nicolaum cardinalem cusensem misit in ĩterpretationẽ sermonis Platonici:qui Parmenides inscribitur:hæc de Platone testatur. Est autem liber sic:& altitudine rerũ profundus: & argumentorũ crebritate refert⁹: ut facile hinc Platonis ingeniũ:& naturæ acumen:& differendi in utranq; partẽ mirabilis facultas illuceat:breuitasq; dicendi tanta: ut nil breuius dici possit. Sic Platonem homo iste:quem pauloante doctissimũ:quem eloquentissimũ:quẽ uita:& moribus præstantissimũ:quem ingenio:& prudentia singularem:quẽ legũlatorem egregiũ:quẽ deniq; uere diuinũ dixerat:& summis laudibus extulerat:admiratusq; fuerat:nunc indoctũ:ĩprobũ:ineptũ dementẽ fuisse dicit:& iurgiis:cõtumeliisq; inseqť.Nũ igiť ĩterea mutat⁹ est Plato:& ex laudato uiro,factus illaudat⁹? An poti⁹ aduersari⁹ ubiq; sui similis;hoc est ĩconstãs:uanusq; est?Et Platonẽ mõ laudat:modo

uituperat:nec unquã sibi uel re:uel uerbo cõsentit? Nam, & librum:quem,ut supradiximus Nicolao quinto pontifici maximo nuper dicauerat: nõ longe post Frãcisco Barbaro patritio Veneto misit:& Venetorum nomini dedicaturũ se pollicitus est. Atqui uir doctissimus Frãciscus » Barbarus his uerbis illi respondet. Tibi gratias ago,qui docuisti patres nostros non solũ usu » rerum humanarum : sed Platonis quoq; consilio usos esse secundum deum ad iaciendum fun» damenta:quæ tantam laudem:atq; amplitudinẽ cũ belli:& pacis artibus essent habitura :& pau» lo post. Vnde cum ciuitas nostra nullum fere magistratũ habere potuerit:aut gloria clariorẽ: » aut autoritate grauiorem:aut humanitate politiorem : quam Platonem : mihi gaudeo ex me» moria uetustatis : te interprete tandem erutam esse antiquam nobilitatem quarũdam legum » nostrarũ:quarum utilitas: & si satis ex diuturnitate:concordia:& tranquillitate status per sa lau» datur : tamen ex hoc etiam autore tantam dignitatẽ,& autoritatem habent:ut non minus,quã » cretenses Minoe:quam athenienses Solone: quam lacedæmonii Lycurgo conditoribus legũ » suarum:sic nos,si deo placet:Platone uestro gloriemur. Cæterum te hortor:ut si tibi licet:& inte» grum est cũ præfatiuncula:quæ digna sit autore: & magnitudine rei inscribas nobis leges istas » Platonis uestri: & ego illas ita dissemínabo apud ciues nostros : ut aliquãdo nõ mediocrem fru» ctum sis consecuturus laborum tuorum. Hæc Barbarus. Aduersarius uero rursus hunc librũ altera præfatione Venetis dicat:rursus leges Platonis cõmendat:& admiratur:& laudat:tãtoq; libros istos cæteris eiusdem autoris operibus præstare fatetur: quãto Venetorum resp. cæteris: quæ unquã fuerunt rebus publicis antecellit:& siquis Platonis leges consyderat:quibus remp. suam liberam:ac perpetuam fore confidit:facile intelligi posse Venetorũ leges:perinde,ac scintillas:aut riuulos quosdam inde prouenire. Etenim quod ille optimum reip. statum esse disseruit:qui ex hac triplici regis : & optimatum : & populi potestate constaret : hoc plane Venetiis actum intelligi posse : illum præterea custodes legum statuisse : Venetos aduocatos fecisse: illũ suffragiis agi comitia iussisse: Venetos hoc idem seruasse. Permultaq; alia eodem modo: quo Platonis iura decernũt apud Venetos in usu esse. Tum his uerbis easdem Platonis leges defen» dit,& laudat. Nã ea : quæ de perpetuitate ciuitatis Plato scripserit:quis multis etiã ante remp. » Venetam seculis:& postea,quam initium cepit:parumper doctus non intellexit? Quis autẽ in» tellexit:qui non probauit? Fabulæ tamen,figmentaq;: ac omnino impossibilia hæc uidebãtur. » Cur ita? Quia cum cupiditates nostræ alium alio rapiant : dum imperare gliscimus:parere ne» quimus. Vnde nec periculum quidem huiusmodi statuendæ ciuitatis factum unquam antea » fuit. Recte præter cæteras laudes,quas Platoni aduersarius tribuit: hanc addit : neminem esse etiam mediocriter eruditum : qui Platonis præcepta non intellexerit:nec intellexisse quẽq̃:qui non idem probarit:Quod si nemo intellexit:quin probarit : etiam ipsius iudicio reprehensoris: profecto,qui non intellexit:probare non potest. At ipse nunc probare non potest : ergo minime ipsum intelligere manifestum est. Ita fit: ut nõ minus sibi ipsi, quam Platoni aduersarius repugnet:& quod nos ei opponimus: idem sibi ipse deducat ignorantiæ argumentum. Quid uero præterea ad Ducem Venetum scribit? Ciuem se Venetum facit : & permultis se beneficiis a Venetoꝝ Senatu honestatũ dicit. Quapropter nihil commodius:nihil aptius:nihil dignius habuisse:quod reip. redderet bene de se merenti:quam Platonis leges e græco in latinum conuer» sas. Ita fit,inquit,ut reip. in qua natus sum,educatusq;:& tibi per quem ipso uiuo nunc feliciter » gubernaṙ:hoc opere gratias referã:& me si Platonis diuinã eloquentiã assecutus in traducẽdo » non sum:sub autoritatis tuæ defensione delitescere patiaris. Ergo perbelle tu quidem gratias habes:& refers gratiã Venetis:a quibus permulta te beneficia fateris accepisse. Leges enim Platonis pro eorũ erga te meritis reddis. In qbus quicqd unq̃ flagitii fuit:quicqd libidinis:quicqd luxuriæ:quicqd iniuriæ:impietatis:demẽtiæ:prauitatis:cõtineri: lõgo sermone conatus es ostẽdere. Tali ne munere homines bene de te meritos donandos esse censuisti? tales ne gratias habendas esse amicis? aut tali præmio eos,qui in te benefici fuerant remunerãdos: aut talibus præceptis cohortãdos ad uirtutem homines existimasti? An talis est resp. Venetorum, quã tu Platonis reipu. simillimam esse confirmas? Probãt ne leges Venetæ dirum: atq; nefandum mariũ concubitũ: quẽ tu ꝓbari a Platone uociferaris? Tu ne in ea repu. natus:educatus:eruditusq; es, ubi ea scelera exercẽtur:quæ Platonis legibus sanciri affirmas? Donas Venetis leges: qbus græcos periisse commemoras? Proponis liberis eorum ad uitæ: ac morum eruditionem instituta Platonis:quæ tua quidem sententia nihil aliud docent:quam uino ingurgitari:& profanare sexum:naturamq; peruertere. Quin potius si huiusmodi leges apud eos uidisses : tollere e rerum natura:& uel igni absumere:uel digitis lacerare:uel in profundum deiicere:uel alio quouis modo absumere:ac labefactare debebas:ut nec audiri possent:nec uideri:nec in hominum conspectum proferri:ne ciues sanctissimi:& de te optime meriti: earum præceptis aĩos cõtaminarent.

Tu uero

Tu uero cõtra:illas literis abditas græcis summo studio latinis reserasti : & ĩcognitas Venetis: reuocandas in usum:colendasq; ab his:atq; obseruandas tradidisti. Scilicet hoc illud erat:quo te nihil cõmodius:nihil aptius:nihil dignius reddere posse ei reipu. fatebaris:in qua natus:educatus:ĩstitutusq; esses. Quid quæso aliud dici de hoc hoĩe potest:nisi summum illum interpretandi laborem ea causa suscepisse:ut scelera iuuentutem doceret? bonos mores peruerteret? uirtutem exterminaret? si modo credendũ iis:quæ obiicere Platoni conatur. q̃ si uel tum:quæ praua iudicabat:pro bonis dedisset:ut Venetorum rempu. cõtaminaret:uel nũc quæ optima : atq; sanctissima esse cognoscit:dãnat,& ut pro pessimis habeantur:conatur efficere: quid ad tãtam hominis improbitatem potest accedere? Talis hic Platonis aduersarius est : quẽ laudauit:uituperat:quem probauit:improbat:quẽ sequendum:imitandum:amandumq; proposuit: eundem detestandum:eiiciendum:exterminandũ scribit:tanta est eius inconstantia:tãta peruersitas. Ad hæc Platonem non satis sibi constare:sed repugnantia loqui audet dicere:qui tam aperte incõstans est:& sibi ubiq; contrarius. Indignatur etiam siquãdo homines assentatores: inconstãtes: dictis:factisq; instabiles Plato reprehendit:quasi ad officium pertineat:nunq̃ in eadem sentẽtia permanere. Sed cum satis iam,& rationibus: & doctissimorum uirorum autoritate crimina ab aduersario in Platonem obiecta diluta sint:quarto quoq; uolumini finem imponamus.

¶ BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI TRANSLATIONIS LEGVM PLATONIS EXAMINATIO, ET ERRORVM EIVS DECLARATIO LIBER QVINTVS.

¶ Procemium, in quo pollicetur autor se ex infinitis pene erroribus:quos aduersarius in libris legum Platonis interpretandis commisit:se quosdam magis insignes notaturũ. Caput. I.

P OST HAEC VT MANIFESTIVS ELVCESCAT: QVANta sit peritia huius hominis:qui se Platonis,atq; Aristotelis summorum philosophorum iudicẽ facere : & uter eorũ in philosophia,atq; altioribus disciplinis magis excelluerit:statuere nõ ueretur: interpretationem legum Platonis:quã eum semel,atq; iterum edidisse supra memorauimus:perscrutemur:in qua eo diligentiorem fuisse aduersarium existimandũ est: quo opus suum primo. Ro.ponit. rursus senatui Veneto dedicauit : cum præsertim multũ intersit: recte ne,an perperam conuersæ leges edãtur:Ex quarum fonte,& uita: & mores hominum:& oĩno felicitas omnis emanat. Sed quanto summo studio:& diligentia fuerit assecutus:operæpretiũ est uidere. Quo sicut pauloante dixi:apertius fiat: quanta sit in eo homine peritia earum reꝝ:quarum iudicium suscepit:& reprehendere eas dãnare:uituperare:temere disquirendo præsumpsit. Exponam aũt non omnes eius errores. Longũ enim id admodum esset:cũ nullus sit locus:qui uacet errore : sed carptim ea duntaxat colligã: quæ uel quilibet interpres intelligere facile potuisset:& sine tanta labe conscribere. Ex his percipi facillime poterit:q̃ in grauiori uel sententiæ: uel elocutionis genere deficere huius interpretis ingenium oportuerit:quandoquidẽ in locis adeo facilibus labitur:errat:iacet:& turpiter ab eo,quem interpretatur autore recedit. Sed nemini quæso molestum sit:si pluribus ĩterdum uerbis explicauero:quod Plato breui oratione complexus est. Ita enĩ me facere oportet:quo error interpretis conspici facilius possit:tum re:qua de agitur cognita:tũ ui uerborum,& forma orationis:ac autoris dignitate perspecta. Initium uero a primo capiemus libro:& secundum uoluminum ordinẽ procedemus:aperientes, quæ maxime interpretis peritiã demonstrẽt. Quanq̃ difficilius futurum est iudicare:quid omittendum,q̃ quid accipiẽdum nobis sit:ita nihil sine iusta reprehensione potest præteriri.

¶ Reprehensio:& emendatio unius,& quadraginta errorum aduersarii,quos in primi libri interpretatione maximos commisit.
Præclara Platonis sententia,q̃ in repu. bonis legibus potius reconciliandi sint mali,q̃ securi feriendi.
Bellum pacis gratia fieri:pacem per se ipsam expeti,atq; optari.
Fortitudinem non modo aduersis:sed etiam secundis rebus resistere.
Cum maiori dedecore uinci,qui a uoluptate superatur,q̃ qui a dolore. Caput. II.

q Væritur apud Platonem in ipso fere initio primi libri de legibus: belli ne, an pacis respectu scribere leges legumlatores debeant. Et quoniam id agebatur inter homines disputantes: quorum alter Cretēsis, nomine Clinias: alter lacedæmonius erat: & Megillus uocabatur: iterrogatum est: quid nā apud eorum hōmines potius probaretur. Clinias itaq; Minoem legumlatorem suum existimat eo animo leges tulisse: ut bellū potius, q̃ pacem spectare uideretur. Itaq; de armis eum præcepisse diligentissime: cuius generis esse deberent: quo, & naturæ locorum: & hominū disciplinæ magis accōmodarentur: conuiuia etiam instituisse: quorum usus ad rem militarē aptissime cōueniret: cuius rei rationem: cū Clinias red-
» deret. Quæ enim, inquit, tēpore belli: eadem pacis etiam tempore exercenda sunt: propterea, q
» omnes inter se ciuitates bellum natura nō caduceatore indictū gerunt improuisum. Itaq; nihil
» utilitatis in cæteris officiis est: nisi quis bello: armisq; superior sit. Cuncta enim eorum, qui uicti
» sunt bona ad eos trāseunt, qui uictoriam fuerint adepti. Hæc ille. Interpres uero bellum, quod
» natura nasci improuisum: & πόλεμον ἀκήρυκτον .i. sine caduceo dicitur: iterpretatus est bellum:
» quod nullo fecialium officio tolli posit. His enim uerbis usus est: quod si ita esset: & nullo fecialium officio id bellum tolli posset: sequeretur unāquanq; ciuitatem belligerando tempus omne consumere: nullamq; ab armis uacationem habere. hoc uero falsum est: & plane ridiculum. Hæc eadem sententia: cum ab altero quoq; differendi socio Megillo lacedæmonio diceretur: Plato fateri eos rationibus coegit: nō modo ciuitatem cum ciuitate: sed etiam uillā cum uilla: & uirum cum uiro: singillatim bellum gerere: & ad postremum singulos quosq; homines dissentire secum, atq; pugnare. In qua pugna pulcherrimū esse: cum quis seipsum uincit: turpissimum uero cum a seipso superatur. Ita bellum singulos quosq; aduersus seipsos gerere. Et sicut in quouis nostrum usu euenit: ut aut superet: aut superetur: ita in quauis familia, & uilla: & urbe contingere: q si, qui meliores sunt, uicerint: recte succedere: si uero, qui deteriores: non recte.
» Tum affert τὸ μὲν τοίνυν εἴ ποτ' ἐστί που, τὸ χεῖρον κρεῖττον τοῦ ἀμείνονος, ἐάσωμεν. Verum, q aliquā
» do ita accidat, ut pars deterior superet meliorem: missum hoc loco faciamus. Quem locum in
» terpres ita conuertit. Sed utrum, quod peius est: meliore aliquando sit melius: mō prætermit
» tamus. Quid nam hoc peius sit: quod esse posit melius meliore: equidem non intelligo: dicat ipse: qui Platonis clara, & dilucida uerba: in obscura quædam ænigmata, & monstrosa conuertit κρεῖττον: quod quandoq; melius: quandoq; fortius significat: pro meliori accepit interpres, p
» æquiuocationem deceptus: cum hoc in loco fortius significet. Item Plato εἰ πολῖται ξυγγενεῖς,
» καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως γεγονότες ἄδικοι, καὶ πολλοὶ ξυνελθόντες, δικαίους ἐλάττονας ὄντας βιάζοιν-
» το δουλούμενοι. Si ciues, inquit, gentiles: sodalesq; iniqui: & plures in pauciores uiros bonos
» conspirabunt: atq; in seruitutem eos redigent. Interpres. Si multi, inquit, conspirauerint aduer-
» sus iustos: quasi multorum conuentu: non iniuria uiri boni opprimantur: eam partem tanq̃ superuacaneam omisit. Nec uero tam proborum aduersus improbos uictoriā prodesse reip. Plato existimat: q̃ si quispiam inter eos arbiter constitutus: non improbos iterimat: probos autem imperare sibiipsis decernat: nec probos imperare: improbos uero subesse imperio faciat: sed alteros alteris reconciliet: amicosq; inuicem reddat legibus commode institutis. Nam etsi superiora quoq; illa iuuare possunt: hoc tamen longe præstantius esse, atq; commodius: & qui ita egerit legumlatorem: ac iudicem esse multo excellentiorem. Cui sententiæ cum omnes assentirēt: tandem ipse concludit: non bellum: sed pacem potius spectādo, leges scribi oportere: quod his
» uerbis exp̄sit καὶ μὴν τοὐναντίον ἢ πρὸς πόλεμον ἀποβλέπων αὐτοῖς τοὺς νόμους διενομοθέτει. At
» uero contra, atq; respectu belli leges eis ferre uoluerit. Interpres: atq inquit, contra, q̃ si bellum
» respiceret: huiusmodi leges sibi conscribet: q̃si sibi legumlatores non aliis leges cōscriberent. & de quibusdam huiusmodi legibus: non simpliciter de legibus ageretur. Tum Plato pacē esse in primis a legumlatoribus spectandam probare nititur: exitu rei dignioris: quod enim præstantius est, inquit, id spectari in primis oportere: pacem autem bello esse præstantiorem. Quippe bellum siue ciuile sit: siue externum: comparandæ pacis gratia: necessarium esse: pacem uero per seipsam expeti, atq; optari. Sed cum defensores illi opinionis alterius: leges tum lacedæmoniorum: tum cretensium eo spectare contenderent: ut dūtaxat res bellica excolatur, atq; seruet.
» Plato ad Cliniam conuersus. Fortasse, inquit, ita sit: uerū tamen non cōtentiose altercari. ἀλλ' ἠ
» ρέμα αὖ διερωτᾶν, ὡς μάλιστα περὶ ταῦτα, ἡμῶν τε, καὶ ἐκείνων σπουδαζόντων. sed modeste percuncta
» ri debemus studio q̃maxime: tam a uobis, q̃ ab illis huiusmodi rebus adhibito. Interpres: Sed
» tamen, inquit, non oportet cōtentiose: sed quiete inquirere: quasi maxime rebus bellicis: & nos:
» & illi studeamus. Hic particulam illam Platonis: fortasse ita sit omisit. Et quod ille ad cretēses, & lacedæmonios refert: dicens tam a uobis, q̃ ab illis: hic prima persona interpretatur: nos, & illi studeamus: quasi Plato: & ii, cum quibus disputat cum aliis agant, non cū Clinia: & Megillo

ſermo ſit.quorum alter cretenſium iura:alter lacedæmoniorum tueatur. Ad hæc Plato uerſus cuiuſdam Tyrtæi poetæ attulit patria athenienſis: ſed in lacedæmoniorum ciuitatem aſciti: & Cliniam cretenſem rogauit:num id carmen aliquādo legiſſet. A b altero enim hoc eſt Megillo lacedæmonio ſæpius lectitatum eſſe nō dubitabat. Cretenſis igitur ita reſpondit. καὶ μὴν, καὶ παρ' ἡμᾶς ἐλήλυθε κομισθέντα ἐκ λακεδαίμονος· Nempe ad nos quoq; lacedæmone delatum fuit. Interpres:ad nos quoq;,inquit,ueniſſe ipſum Tyrtæum lacedæmone cōſtat. Tyrtæū præterea Plato,īquit,ſummopere laudaſſe uiros,qui ſtrenue aduerſus exteras nationes pugnaſſent. Cui Theognin opponit Siculum poetam. Hic enim homines:qui ſe conſtantes: fidos,& ſtrenuos tempore ſeditionis exhibuerint: magnis effert laudibus: quos Plato quoq; præſtantiores eſſe arbitratur:tum,quia genus id belli grauius eſt:tum,ꝗ iuſtitia:temperantia,& prudētia cum fortitudine iunctæ αὐτῆς μόνης ἀνδρείας· ipſa una fortitudine præſtantiores habētur. Interpres.ipſa una fortitudine reliquit:& ita expoſuit:ut uirtutes ipſæ plures conglutinatæ: cui tandem comparentur intelligi minime poſsit. Cum itaq; Plato,inquit,nemo ſine oībus uirtutibus integer poſsit eſſe ſeditione urgente:multi autem mercenarii peregre profecti ſtrenue pugnent:& mori potius,q̄ uinci patiantur:q̄q̄ magna ex parte iniurii: contumelioſi: dementesq; ſunt: ut Tyrtæus etiam fatetur δῆλον ὡς παντὸς μᾶλλον καὶ ὁ τῇδε παρὰ διὸς νομοθέτης, πᾶς τε, οὗ καὶ σμικρὸν ὄφελος· Conſtat,ꝗ tam hic a Ioue profectus autor:q̄ quiuis alius: a quo uel parū fructus habeatur:niſi in primis uirtutis potius reſpiciat amplitudinem: leges ferre non ſuſtinebit. Interpres concluſionem hanc Platonis:cōſtat,& relqua:quæ ſequuntur: quemadmodum exponat audite. Quia ſi utilis futurus ſit:q̄ eum,qui huc a Ioue miſſus ſit:ac legūlatoré oēm.

Vos nūc:quod nos aſſequi minime poſſumus:quid ſibi interpres uoluerit diuinetis. Euenire Plato ait,ex ea ipſa Tyrtæi ratiōe:ut fortitudo,quā ille antepoſuerat: locum obtineat quartū in rerum nobilium:atq; honeſtiſsimarū numero:& Iouis autor Minos:ſi ad bellum reſpiciens leges tulit:ad uirtutis membrum:idq; minimum:non ad uirtutem uniuerſam,ac ſummā:mentem aduertat. Quamobrem cretēſis ille:quaſi iniuria quadam afficeretur: cum id eſſe minimū audiret:ſubdidit. ὦ ξένε, τὸν νομοθέτην ἡμῶν ἀποβάλλομεν εἰς τοὺς πόῤῥω νομοθέτας; ergo legumlatorem noſtrum abiici inter ſcriptores imperitos patiemur? Quam indignationem Interpres ita reddidit. Legumlatorem noſtrum lōge ad alienigenas legum ſcriptores eiicimus. Mox Plato genera bonorum enumerat de matrimoniis:de procreandis:educandisq; liberis:de prædiis:de ſumptibus:de funeribus,& ſepulturis:de obſeruatione legum plenius differens: quibus hæc ſubdit. οὕτως ὦ ξένοι ἤθελον ἂν ὑμᾶς διεξελθεῖν, πῶς ἐν τοῖς τοῦ διὸς λεγομένοις νόμοις, τοῖς τε τοῦ πυθίου ἀπόλλωνος· οὓς μίνως τε, καὶ λυκοῦργος ἐθέτην, ἔνεστί τε ταῦτα πάντα· καὶ ὅπῃ τάξιν τινὰ εἰληφότα, διάδηλά ἐστι τῷ περὶ νόμων ἐμπείρῳ τέχνῃ, ἢ καί πως ἔθεσι· τοῖς δὲ ἄλλοις ἡμῶν, οὐδαμῶς ἐστι καταφανῆ. ita hoſpites audire a uobis uellem. Quo modo in iis legib⁹: quæ ad Iouem:aut Apollinem Pythium referūtur:quas Minos,aut Lycurgus tulit:cuncta hæc cōtineātur: & quo ordine poſita conſpicua ſint homini:qui legum ſiue arte:ſiue more quodā:uſuq; peritus ſit: nobis autem aliis minime pateant. Interpres,ut eam ſententiam ſeruauerit:quæſo attēdite. Sic o amici,inquit,ego uos uoluiſſem dicere. Nā hæc omnia in legibus Iouis:& Apollinis Pythii: quas Minos:& Lycurgus conſcripſerint:ineſſe uidebitis:quæ omnia patent illis: qui artificio: & exercitatione legum peritiam habent:cæteris uero nullo pacto. Sic quod Plato requirit: & propterea leges illas minus integras eſſe arbitratur:quia id non habent:hoc interpres ineſſe affirmat:cumq; Plato:quo ordine poſita pateant:roget:hic patere omnia aſſerit. Quod,ut latius declaretur:Plato ſubiungit. Officia fortitudinis repetamus. Nonne exercitationum,& conuiuiorum rationem conſtitutam a legumlatore ad belli negocium tuendum cenſemus? Ita eſt. καὶ τρίτον, ἢ τέταρτον ἴσως γὰρ ἂν οὕτω χρείη διαριθμήσασθαι καὶ περὶ τῆς τῆς ἄλλης ἀρετῆς, εἴτε μορίων, εἴτε ἅττ' αὐτὰ καλεῖν χρεὼν ἐστι· Tum tertium,& quartum aliquid reddi poteſt. Sic enim fortaſſe enumerandum ſit:tum in hoc uirtutis genere: tum in cæteris ſiue partibus uirtutis: ſeu quo tandem libet nomine appellari. Ita Plato. Interpres tertiū uero,inquit,aut quartū adhuc non diximus. Sed forſan enumeranda:& de aliis uirtutibus ſiue partibus. Item ubi lacedæmonius dixit. Equidem quartum dixerim:quod conſyderandum eſt.in doloribus perferendis:qđ plene ſeruari apud meos homines perſpicuum eſt. Interpres partem hanc. Quod plene ſeruari apud meos homines perſpicuum eſt:omiſit q̄q̄ neceſſariam: ſiquidem uſus rei lacedæmoniorū autoritate confirmandus erat. τὴν ἀνδρείαν δὲ φέρε τιθῶμεν, πότερον ἁπλῶς οὕτω πρὸς φόβους, καὶ λύπας ἐστὶ μόνον διαμάχη, ἢ καὶ πρὸς πόνους τε, καὶ ἡδονὰς, καί τινας δεινὰς θωπείας κολακικὰς, αἳ καὶ τῶν σεμνῶν οἰομένων εἶναι τοὺς θυμοὺς μαλάττουσαι, κηρίνους ποιοῦσι. Tum Plato de fortitudine quærit,num etiam aduerſus timores:uoluptatesq; pugnet:qđ genus uitii aſſentationis: & blanditiarum nomine appellat:eoq; animos,inquit,grauiorum etiam moribus hominum molliri:

& quasi cereos effici. Interpres. Quæ faciunt, inquit, ut ira de honestorum numero esse uideat.
O rem plane ridiculã: ita, ne seipsum quidem quid dicat intelligit: nedum Platonẽ. Quis enĩ mentis compos uoluptate effici putet: ut ira honestetur: quæ longe turpior cum libidine: q̃ sine libidine habenda est? Plato fortitudinem aduersus uoluptates quoq;, & dolores obsistere certum esse confirmat: & tum uiros singulos: tum ciuitatẽ uniuersam a se ipsa uinci: atq;, ut qui dolore: ita qui uoluptate succumbit, esse ignauum: magisq; eum, qui uoluptate superatur cum dedecore uinci, q̃ qui dolore opprimitur: quanto scilicet fœdius: ac detestabilius uitium est: uoluptas quam dolor. οὐ δή που ὁ Διὸς, καὶ ὁ πυθικὸς νομοθέτης, χωλὼ τὴν ἀνδρείαν νενομοθετήκατον, πρὸς τὰ ἀριστερὰ μόνον ἀντιβαίνουσαν· πρὸς δὲ τὰ δεξιὰ, καὶ κομψὰ, καὶ θωπευτικὰ, ἀδυνατοῦσαν. Quã obrem nequaq̃, inquit, ita existimandum est: ut Iouis ille: & alter Apollinis autor fortitudinem claudicare ĩ legibus suis uoluerint: ut rebus sinistris: hoc est tristibus occurreret. Dextris autem, & blandis: ac lætis deficeret. Quibus uerbis apertissime declaratur fortitudinem imperfectã: & quasi claudam: tradi a Minoe: atq; Lycurgo: si eius officium in metu tantũ: doloreq; constituant: nec uoluptati quoq; eiusdem uirtutis studio resistendum existimẽt: cum optima ratione constet: ad fortitudinis officium pertinere: non modo timori, ac dolori: uerum etiam uoluptati obsistere. Interpres uero quo modo rem tam facilem: claramq; intellexerit: uos qui legitis ex illius uerbis iudicate. Iouialis ergo, ĩquit, Pythiusq;: legumlatores bilem nequa solũ aduersis resistat. Secundis uero, atq; iucũdis: ac assentatiunculis nullo pacto fortitudinem esse sanxerũt, an qua utrisq;? Ita hic biliosum ex claudo fecit, qui non modo interpretari Platonem: sed etiã reprehendere audet. Sed unde tãdem persuasus: claudicationem in bilem cõuerterit: operæpretium est audire. Bilem, quã medicorum nostræ ætatis scholæ choleram uocant: græci appellãt χολήν: atq; o breui primam syllabam scribunt: ut cuiuis etiam imperito: palam sit eam literã breuem esse: non longam: eodem nomine etiã claudam adiectiuo uocabulo nominant: sed o producta: ea scilicet litera: quæ ultima alphabeti est: longeq; a breui diuersa: cum breui ipsa geminata figuretur hoc modo ω. Cum itaq; Plato uirtutem χωλὼ: hoc est læsam, & claudicãtem nominarit, & scripserit: Interpres noster pro clauda bilem dixit: & postea reprehendere: ac uituperare audet Platonem. Tum illis Platoni assentientibus: idemq; a suis autoribus actum dicentibus: ut fortitudo utroq; spectans tradita eorum legibus haberetur: Plato λέγωμεν τίνα φησὶ ἐπιτηδεύματα ποῖά ἐσθ' ὑμῖν ἀμφοτέραις ταῖς πόλεσιν· ἀγεύοντα τῶν ἡδονῶν, καὶ οὐ φεύγοντα αὐτὰς, καθάπερ τὰς λύπας οὐκ ἔφευγεν ἀλλ' ἄγοντα εἰς μέσα, ἠνάγκαζε, καὶ ἔπειθε τιμαῖς, ὥστε κρατεῖν αὐτῶν. Exponantur, inquit, officia: quæ in uestra repu. degustandum aliquid uoluptatis: non omnino uitandum aperiant. Sicut ne dolores quidem uitari: sed in medias eas duci iubẽtur: ut homines partim ui impellantur: partim præmiis inuitentur ad superandum laboris incommodum. Quæ Platonis uerba eo tendunt: ut consuetudo ea exercitãdi ratione capi debeat: qua rem uitandam nisi degustando experiaris: spernere, ac superare nõ possis. Fit enim, ut quam ratione cõtempseris: eandem impulsu propensioris naturæ nequeas uincere cum primum cœperis experiri. Re itaq; uoluptatem experiri: sed caute iubet: atq; ita assuescere eam contemnere: & facile desyderium eius tolerare: q̃q̃ ne desyderium quidem adesse dicendum est: ubi cupiditas deest. Plato igitur hæc scribens: quo modo spernendis uoluptatibus assuescẽdum sit: docet. Interpres autem modum ipsum assuescendi, in quo uis tota: ratioq; consistit: omisit: & exponatur, inquit, quænam studia: exercitationesq; uestris ciuitatibus sunt: quibus non, ut fugiant: sed, ut superẽt uoluptates compelluntur. Sic plura illa Platonis: & necessaria ratione dicta in hæc pauca peruertens hic scribit: & quasi compelli tantum: non etiam persuasus ratione agere quispiam possit: relinquit eam partem: qua Plato præmiis persuaderi: inuitariq; ad laboris incõmoda toleranda existimat. Post hæc dicatur, inquit, Plato: quid est, qđ uos. tum ad dolores: tum ad uoluptates fortes faciat. οὐδαμῶς ἡττωμένους τῶν ἐγγύτατα ἑαυτῶν, καὶ χαλεπωτάτων πολεμίων. idest proximorum, & atrocissimorum hostium uictores. Interpres dolores: & uoluptates, de quibus agitur: & quos hostes propinquos Plato appellat, omisit. Graues autẽ, & proximos hostes duntaxat in quæstione constituit: quasi id quæreretur: quid esset, quod hostem uicinum superaret: non quid uoluptatem, aut dolorem. Tum cretensis ille, & lacedæmonius non æque abundare sese exemplis de uoluptate: & de dolore fatentur. Mox Plato se excusans ἄν τις φησὶ τοὺς αὐτῶν ἑκάστων οἴκοι νόμους ψέξῃ τι, βουλόμενος εὑρεῖν τὸ ἀληθὲς ἅμα, καὶ βέλτιστον, μὴ χαλεπαίνειν πως, ἀλλὰ πράως ἀποδεχώμεθα. Siquis, inquit, nostrum domesticas reliquorum leges reprehendit: cum quid ueri: atq; optimi sit: reperire uelit: non moleste: sed æquo animo alter alterius pati debet reprehensionem. Interpres ultimam partem: qua sic fieri oportere affirmatur: quasi dubiam affert: & ueluti problema quoddã a Platone propositum. Moleste ne, inquit, an æquo animo feretis? Idq; ita ingeniose facit: ut ne suæ quidem interrogationi reddat conueniens

responsum: sed quod apud Platonem apte ad assertionē illam affertur: recte ais: inepte hic suæ
coniungat interrogationi: instar ceretanorum illorum: qui cum de nomine urbis suæ interro-
garentur: χαῖρε responderunt: hoc est salue. Ita hic cum interrogarit: moleste ne, an æquo ani-
» mo feretis. Subdit. Probe tu dicis atheniēsis amice. Ad hæc Plato. εἰ μὲν τοίνυν ὀρθῶς, ἢ μή, τις
» ἐπιτιμᾷ τῇ τε λακώνων, καὶ τῇ κρητικῇ πολιτείᾳ, λόγος ἂν ἕτερος εἴη. Recte ne, igitur an non: qui-
» spiam reprehendat Laconum: aut Cretēsium rempu. alia inquirēdi ratio est. Interpres. Sed ui
» rum Laconum: quis, aut Cretensium leges reprehēdere posset? alia quæstio est: omisit recte ne,
an non? quod uim omnem continet rationis: non enim utrū reprehendere aliquis possit: quæ-
ritur: cum clarum sit: quēlibet reprehendere posse etiam imperitum: sicut Interpres ipse Platonē
reprehendit. Sed recte ne id facere possit: quærere consentaneum est: quod Interpres omisit.
Hinc Plato sententiam illam probat legum Cretensis, & Laconicæ, reipu. ꝙ nemini liceat co
ram iuuenibus ea reprehendere: quæ cuncta recte se habere ab ea ætate existimari oportet. Seni-
bus autem permissum sit: de huiusmodi rebus cum æqualibus agere: non liuore aliquo: sed stu-
dio: & beniuolentia erga remp. Vobis igitur, inquit, a legumlatore sancitum est: solis omniū
mortalium: tam græcorum, q̄ barbarorum: quorum notitiam habemus: summis abstinere uo-
» luptatibus: atq; solatiis: nec degustare quidem rem tantam permissum est: τὸ δὲ τῶν λυπῶν, καὶ
» φόβων, ὅπερ ἄρτι διεληλύθαμεν, ἡγήσατο, εἴ τις ἐκ παίδων φεύξεται διὰ τέλους, ὁπόταν εἰς ἀναγκαί
» ους ἔλθῃ πόνους, καὶ φόβους, καὶ λύπας, φεύξεσθαι τοὺς ἐν ἐκείνοις γεγυμνασμένους, καὶ δουλεύσειν αὐ
» τοῖς. Doloris autem: timorisq; rationem, quod modo exposuimus: huiusmodi esse ille quoq;
» existimauit: ut siquis eam a pueritia omnino euitauerit: cum aliquando uel in necessariis labo-
» ribus: uel in metu: aut dolore constitutus fuerit: fugiat homines: qui in his exercitati sunt: & ser
» uire illis patiatur. Interpres ad dolores autem, atq; timores: ut modo tetigim⁹: dux est: putauit
» enim exercitatos in istis ita effugere posse: ut eis non seruiant. Ducem dicit fuisse: legumlato-
rem ad dolores: & dux sit, q̄q̄ Plato non ducem dixit: sed duxisse: hoc est existimasse. quēadmo
dum enim apud latinos: ita etiam apud græcos uerbum hoc ambiguum est: & ut sæpe alias: ita
hoc loco interpres: uerbi æquiuocatione labitur in errorem: & ducem interpretatur: pro eo, qui
existimauit. Illud uero desydero: & cur omissum sit quæro. Siquis eam a pueritia omnino eui-
tauerit: cum aliquando uel in necessariis laboribus: uel in metu, & dolore constitutus fuerit: Id
enim totum præteriit interpres: quod tamen necessarium est. Quibus uero seruiant tandem, q̄
dolores nequeant tolerare, Plato hostibus exercitatis in labore: ac dolore tolerando dicit. In-
terpres exercitatos in istis: uti enim uerbis eius necesse est: effugere posse: ut eis non seruiant, scri
bit. Plato inexercitatos præ ignauia fugere exercitatos homines asserit. Interpres exercitatos
ita in doloribus effugere posse: ut eis non seruiant. Quamrecte itaq; Platonem intellexerit Pla
» tonis reprehēsor facile est iudicare. Item Plato ὦ λακεδαιμόνιε ξένε, ἐπαινετὰ μὲν πάντ' ἐστὶ τὰ
» τοιαῦτα, ὅπου τινὲς ἔνεισι καρτερήσεις, ὅπου δ' ἀνεῖνται, βλακικώτερα. Hospes lacedæmonie, iquit,
» hæc quidem omnia laudanda sunt: ubi aliquis tolerandi animus inest. At uero ubi laxatus est
» animus: nimirum molliorem reddunt: atq; effœminā̄t. Interpres laudabilia hæc omnia sunt
o amice lacedæmonie: ubi abstinentia quædam est: ubi autem omnino permittuntur: mollifi-
cant. Item Plato explicare uolens uictoriam belli non esse uirtutis documentum: cum pleriq;
» etiam improbi uincere aliquā̄do potuerint ὦ ἄριστε φησί, μὴ λέγε ταῦτα. πολλαὶ γὰρ δὴ φυγαὶ,
» καὶ διώξεις, ἀτέκμαρτοι γεγόνασί τε, καὶ ἔσονται. διό, φανερῶς ὅρον τοῦτον οὐκ ἄν ποτε λέγοιμεν ἀναμ-
» φισβητήσιμον περὶ καλῶν ἐπιτηδευμάτων, καὶ μή, νίκην τε, καὶ ἧτταν λέγοντες μάχης. Noli, iquit,
» uir egregie ita dicere: permulti enim fugarunt: aut fugati sunt nō iustis de causis: idq; sæpe usu
» eueniet. Quamobrem nihil certi hinc statui potest de uita, & moribus: quando uictoriæ cō-
» flictus ue nulla ratio certa est. Interpres. Noli hæc dicere o amice. nam cum multi iam fugaue
» rint: fugatiq; sint: de quibus hæc causa nec cogitari poterit: fiatq; id sæpius: ambiguum ꝓfecto:
» non certum id argumentum de uita sumemus: si uictoriam, offensionemq; belli accidere hinc
» putauerimus. Item cum Plato iudicium cūctarum nationum pluris fieri debere: q̄ duarum cū
quibus agebat: explicare uellet: præsertim, inquit, cum infinitæ pene nationes in cōtrouersiam:
cum uestris duabus ueniant ciuitatibus: & contradicendo pertinacius pugnēt. Interpres uestris
omisit: quod ciuitates, siue nationes: cum quibus agitur declarat. Alter enim eorum, qui cū Pla
tone disputabant: cretensis fuerit: ut supra dictū est: Gnoso ciuitate. Alter Lacedæmonius Spar
ta oriundus: quas Plato proculdubio signat: cum dicit: uestris. Et tamen iterpres: quasi nihil id
ad rem pertineret, omisit. Præsertim, inquit, cum mille gentes de hac ipsa re dubitantes: duabus
cum ciuitatibus cōtendant: ex quo sequi manifestum est: ut cum quibus ciuitatibus cæteræ na-
» tiones cōtendant: intelligi minime possit. Post hæc Plato εἴ τις αἰγῶν τροφὴν, καὶ τὸ ζῷον αὐτὸ
» κτῆμα ὡς ἔστι καλὸν, ἐπαινοῖ. Siquis caprarum cultum: & genus id animantis habendū: ac possi-

» dendum probet. Interpres ſiquis caprarum lac:animalq́ȝ ipſum:quaſi bonum laudet. Notari
hinc facile poteſt:quanta ſit eruditio interpretis:cultum,& curam in alendo:ac poſſidendo gre-
ge:lac ĩterpretatur:& animal,quod in poſſidendo cõmodum eſſe probetur:laudari,quaſi bonũ
dicit:inepte ſane:ut non minus offendere aures:q̃ percipi intelligentia nõ poſſe uideať, τροφὴν,
quæ & alimentum:& educationem in hominibus ſignificat:in aliis uero animantibus cultum
hic pro alimento accepit:& lac pro cultu dixit. Rurſus Plato conſtituendum aliquem cenſet
» νήφοντα, καὶ σοφὸν ἄρχοντα· Sapientem,& ſobrium: qui temulentis hominibus præſit,& im-
» peret. Interpres pro ſobrio uigilantẽ dixit:quaſi meli⁹:aptiusq́ȝ ebrietati opponeretur uigilan-
tia,q̃ ſobrietas. Item Plato neceſſariam eſſe iuuenum ingenuã educationẽ idcirco exiſtimans:
» quia effici boni ciues non poſsint niſi liberi ex q̃bus ſunt ciues,bene inſtituantur εἰ δ᾽ ὅλως ἐρω
» τᾷς φησὶ παιδείαν τῶν παιδευθέντων τί μέγα τὴν πόλιν ὀνίνησιν· Sin rogas,inquit, quid omnino
» magni:eruditio iuuenum bene inſtitutorum afferat. Interpres uero ſi uniuerſaliter de diſcipli
na quid magni ciuitatibus afferat : interrogati fuerimus:plurali numero protulit:interrogati:
emendans ſcilicet Platonem:qui ſe reſpondere,Cliniam autem,ſiue Megillum ĩterrogare ſta-
tuerat: ut prætercam omiſiſſe eum mentionem facere iuuenum : de quibus tota ratio conſiſtit.
» Item Plato uini uſum moderari muſica ratione optime poſſe exiſtimans ἡ κατὰ φύσιν αὐτῷ
» διόρθωσις, οὐκ ἄν ποτε γίγνοιτο ἄνευ μουσικῆς ὀρθότητος· Temulentiæ,inquit,caſtigatio:nunq̃ apte ſine
» muſica norma afferri poterit. Interpres compotationis autem naturalis gubernatio : nũquam
» ſine muſica regula recte fiet. Item Plato de uinolentia uerba facturus:quoniam pleraq́ȝ ex mu-
ſica ratione:ad eum locum accommodari poſſe animaduerterat:ueniam precatur. ſi forte proli
xiori oratione uſus fuerit:cum præſertim alter eorum:cum quibus loquebatur,cretẽſis:lacedæ-
monius alter foret:uterq́ȝ breuitati ſermonis more patrio ſtudẽs. Quibus uerbis ſubdit Megil-
lus agere eum debere:quo magis libeat modo:& cauſam huius rei affert: q̄ familia ſua hoſpes
ſit reip.athenienſium:& ipſe atheniẽſium ſit amicus: & defenſor eorum:aduerſus omnes,q̃ athe
» nienſium nomen carpere uellent ὦ ξένε φησὶν ἀθηναῖε, οὐκ οἶσθ᾽ ἴσως ὅτι τυγχάνει ἡμῶν ἡ ἑστία, τῆς πό-
» λεως οὖσα ὑμῶν πρόξενος. Hoſpes,inquit,athenienſis tu fortaſſe neſcius es:familiam noſtrã ho-
» ſpitem eſſe reip.ueſtræ. Interpres.ignoras,inquit,athenienſis amice: quia Veſta noſtra ciuita-
» tis ueſtræ cauſa fuit. Quam recte hic,& græcam : & latinã linguam callet? Familiaritatẽ enim
qua quiſpiam publice deuinctus ſit:cauſam reip.nominat. Proximis enim quo nomine Plato
uſus eſt familiaritatem quandam,atq́ȝ hoſpitium ſignificat alieni ciuis cum populo.Nam,ut φι
λίαν græci amicitiam inter ciues eiuſdem patriæ uocant:hoſpitium uero ξενίαν: hoc eſt amici-
tiam inter ciues diuerſa ortos patria:ſic πρόξενον eum nominant:qui ciuis cuiuſcunq́ȝ urbis cõ-
ſuetudine deuinctus eſt honeſtis de cauſis cũ rep.aliena. At uero Interpres noſter cauſam athe-
narum fuiſſe dicit:Veſtam lacedæmonii illius . Quænam obſecro te, Veſta hæc eſt? Nam eã,
quam religioſe olim Romani coluerunt: accipi hoc loco poſſe non uideo : quicquid tamẽ ſit:
certe,ut athenienſium ciuitas ſit:cauſa eſſe nõ poteſt. Nihil enim tale lacedæmonii præſeferũt.
» Paulopoſt in eundem etiam ĩcidit errorem:cum enim Plato diceret ἴσως μὲν οὖν καὶ πᾶσι τοῖς
» παισὶν, ἐπειδὰν ἀκούσωσιν ὅτι τινός εἰσι πόλεως πρόξενοι. Forſitan omnibus adoleſcentibus idem
» accidit:cum audiant ſe hoſpites alicuius ciuitatis eſſe. Interpres:quod forſan oĩbus adoleſcen-
» tibus accidit cum audiant patriam ſuam ciuitatis cuiuſdam cauſam fuiſſe,addidit ipſe patriam:
» ut Platonem corrigeret:& πρόξενον: ideſt hoſpitem in cauſam traduxit. Tum Megillus idem
apud Platonem. Audiebam,inquit,a pueritia lacedæmonios quoties aliquid uel ſuccenſerent
» atheniẽſibus:uel laudi darent:ita dicere: ἡ πόλις ὑμῶν ὦ μέγιλλε ἔφασαν οὐ καλῶς, ἢ καλῶς ἔρρεξε·
» Veſtra Megille urbs nobis hoc mali:aut boni fecit. Interpres nam cũ audirem æquales ac-
» cuſari atheniẽſes a lacedæmoniis:q̄ nõ recte ciuitatẽ noſtrã tractaſſent. Clinias etiã ille cretẽ
ſis atheniẽſem hortať ad dicendũ fidẽter:quæ uelit,& amicitiã:ipſe quoq́ȝ ſuoꝝ ciuiũ cum athe
nienſibus cõmemorat:atq́ȝ Epimenidẽ cretenſem,aliquando athenienſibus utilem fuiſſe dicit:
» ἐπιμενίδης φησὶ, γέγονεν ἀνὴρ θεῖος, ὃς ἡμῖν οἰκεῖος· ἐλθὼν δὲ πρὸ τῶν περσικῶν δέκα ἔτεσι πρότερον
» παρ᾽ ὑμᾶς κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ μαντείαν, θυσίας τε ἐθύσατό τινας, ἅς ὁ θεὸς ἀνεῖλε· καὶ δὴ, καὶ φοβου-
» μένων τὸν περσικὸν ἀθηναίων στόλον, εἶπεν ὅτι δέκα μὲν ἐτῶν οὐχ ἥξουσιν· ὅταν δ᾽ ἔλθωσιν, ἀπαλλαγήσον
» ται, πράξαντες οὐδὲν, ὧν ἤλπιζον· Epimenides,ĩquit,ciuis noſter,atq́ȝ ex familia noſtra uir fuit
» diuinus,annis decem ante Perſicum bellum ad uos Dei oraculo profectus : ſacrificia quædã di-
» uino iuſſu peregit. Quo tempore cum metu Perſicæ claſſis:perculſi athenienſes forent:prædi
xit Perſas non niſi decennio poſt uenturos:& poſtq̃ ueniſſent:rebus quas ſperaſſent infectis di-
ſceſſuros. Interpres prædixit decennio illos nequaq̃ ceſſuros. Quod plane contrarium eſt uer-
bis illius .ille ante decennium nõ uenturos Perſas prædixit : hic nequaq̃ ceſſuros interpretatus
eſt. Cuius erroris cauſam hanc fuiſſe exiſtimo: quod græcum uocabulum ἥκω ſi per.η.literam

ſcribitur uenire ſignificat. Si uero per ει diphthongum: cedere: Itaq; uir doctus, & reprehenſor Platonis uerbi ſimilitudine lapſus eſt in errorem. Item Clinias cretenſis maiores noſtri, inq̄t, facti uobis ſunt hoſpites: Ideoq; mihi, & parentibus meis beniuolentia uobiſcum interceſſit. Interpres tunc maiores noſtri Athenas reliquerūt. Non parum ſane hoc erroris eſt: ut Clinias homo cretenſis maiores ſuos Athenas reliquiſſe dicat. Ille quidem Epimenidem, & alios cretēſes hoſpitatos aliquando Athenis narrat: Hic quoniam athenienſes aduentāte perſarum exercitu: deſerta urbe ſeſe in naues receperunt: cretenſes dicit urbem reliquiſſe: & uerbum illud græcum ξενοῦσθαι exiſtimat eſſe alienari: cum hoſpitari, & deuinci conſuetudine hoc loco aperte ſignificet. Item Plato definiendam primum eſſe eruditionē cenſet: & quænam eius facultas ſit: quærendum. Cui ſententiæ hæc ſubdit per eam enim eundum huic noſtræ, quā inſtituimus diſputationi cenſemus. Interpres per eam nanq; illi eundum eſt de quo modo diximus. Item Plato cum oportere unūquenq; id a pueritia exercere præciperet: in quo præſtare cæteris ſtudeat. Statim, inquit, hoc idem exercere oportet ſiue agriculturæ: ſeu fabrili: aut cuiuis arti ſtudēdum eſt: & ferramenta, atq; inſtrumenta parua effigies quaſdam ueræ: atq; ītegræ ſpeciei teneris adhuc annis adhibenda ſunt: ab eo, qui inſtruendi curam ſuſceperit. Interpres, aut quædam agriculturæ inſtrumenta fabricare: quæ q̄uis inutilia ſunt: ad imitationem tamen utilium: uerorumq; inſtrumentorum: non parum conferunt: hoc quāuis non inelegāter dictum latine uideatut: multum tamen a ſenſu recedit autoris. Rurſus Plato de eruditione iuuenum κεφάλαιον δὴ παιδείας λέγομέν φησι, τὴν ὀρθὴν τροφήν, ἣ τοῦ παίζοντος τὴν ψυχὴν, εἰς ἔρωτα ὅτι μάλιστα ἄξει τούτου, ὃ δεήσει γενόμενον, ἄνδρα αὐτὸν τέλειον εἶναι τῆς τοῦ πράγματος ἀρετῆς. Caput, inquit, eruditiōis ſtatuimus: rectam educandi rationem: quæ pueri adhuc, & ludentis animum: ad eius rei amorē præcipue trahat: quæ uirilem ætatem adeptum ſua uirtute perfectum facere poſsit. Interpres: caput autem doctrinæ infantium alimentum eſt: quod ludentium animum ad expetēdum illud adducet: quo in uirili ætate ipſos uti decreuimus. Quid iſtud alimenti ſit: quod uim tantam habeat: ut hominem uirtute præſtantem efficiat: non uideo: præſertim infantium: ut interpres dicit alimentum: quod lac eſt. Nam quid addiderit hoc loco: quid dempſerit non eſt opus quærere. Merito reprehendere uidetur Platonem Interpres quando omnia mutans: ſapientius: ornatiusq; cuncta exponit: & quoniam τροφὴ apud græcos, & eruditionem animi, & alimētum ſignificat corporis: alimētum maluit, q̄ eruditionē dicere: ignorauit enī alterā ſignificationē ita huic loco cōuenire: ut altera ſit penit⁹ abſurda. Ad hæc Plato de affectibus: rōneq; animi differens: δεῖ δὴ τῇ καλλίστῃ ἀγωγῇ τῇ τοῦ νόμου ξυλλαμβάνειν. ἅτε γὰρ τοῦ λογισμοῦ καλοῦ μὲν ὄντος, πρᾴου δὲ, καὶ οὐ βιαίου, δεῖσθαι ὑπηρετῶν αὐτοῦ τὴν ἀγωγήν. Pulcherrimo igitur, inquit, legis īſtituto opitulandum eſt rationi: ut affectus uidelicet uincere ualeat. Cum enim ratio ipſa bona quidē: ſed mitis: ac minime uiolenta ſit: ſubminiſtrātis officium deſyderat. Interpres: oportet igitur optimā legis ductionem ſequi. Nam cum ratiocinatio bona ſit: mitis etiam, & non uiolenta: ductione ſibi opus eſt: quaſi miniſtra. Itē Plato δύο φόβων εἴδη, σχεδὸν ἐναντία δυνάμεθα κατανοῆσαι: duo, inquit, metuendi genera fere inter ſe cōtraria animaduertere poſſumus. Interpres cōtraria omiſit: in quo uerbo tota uis ſententiæ eſt. Metuimus enim aut de rebus horrendis: aut de turpib⁹: & an duo timoris genera intelligi poſsint: interrogat. Item Plato: quo pacto quis timidus efficí poſsit: ac rerum omnium: quæ iure timēda ſunt metu detineri perquirit: atq; ita rogat τί δ' ὅταν ἐπιχειρῶμέν τινα φοβερὸν ποιεῖν μετὰ δίκης. Quid cum timidum quempiam facere aptiſsime tentamus. Interpres. Quid porro cum pertimeſcendum iure facere aliquem cupimus: quæ ſententia plane contraria eſt ſententiæ Platonis. Iterum Plato modum exponens quo quiſpiam timidus fieri aptiſsime poſsit. ἆρ' οὐκ εἰς ἀναισχυντίαν ξυμβάλλοντες αὐτὸν, καὶ προσγυμνάζοντες, νικᾶν δεῖ ποιεῖν, διαμαχόμενον αὐτοῦ ταῖς ἡδοναῖς; Nonne, inquit, rebus parum pudicis admouēdo eum: tentare, atq; exercere inſtituemus, atq; ita aſſuefaciemus: pugnando uoluptates ſuperare? Interpres nonne ipſum in īpudentiam iniicientes aut uoluptates ſuas: aut fortitudinem uincere pugna hortamur? Equidem hominem, quem īterpres in impudentiā: ut uerbis eius utar: iniecit fortitudinem ſuam uincere pugna non debere: exploratum habeo. ſeruanda eſt enī fortitudo animi, uoluptatem: aut hoſtem uincere uolenti. Cur autem cōtrarium aduerſarius dixerit: aut quid ſibi tandem uelit: non ſatis intelligo. Deinde Plato: duos, inquit, timores aiebā: quorum alter quidem contrarius doloribus: contrarius etiam plurimis, atq; maximis uoluptatibus eſt utrunq; uidelicet horum de eo timore, qui ex pudore oritur dicens his uerbis δύο ἔλεγον φόβους. ὧν ὁ ἕτερος, ἐναντίος μὲν ταῖς ἀλγηδόσιν, ἢ τοῖς ἄλλοις φόβοις. ἐναντίος δ' ἐστὶ ταῖς πλείσταις, καὶ μεγίσταις ἡδοναῖς. Interpres corrigēs Platonem: quorum ait alter doloribus: alter plurimis, atq; maximis uoluptatibus contrarius eſt. Ad hæc Plato īterrogat. Num effici q̄ſpiā perfecte temperans poſsit niſi uoluptatibus longe aduerſatus: uictor tandem euaſerit. Reſpon-

det ſocius οὔκουν ὥς γ᾽ εἰκότα λόγον ἂν ἔχοι. Non, quoad probabili quidem ratione fieri poſſit. Interpres hoc ſocii reſponſum cum Platonis interrogatione coniungit: & additis quibuſdam continentem reddit orationem: hoc modo. Nam qui nihil harum rerum perpeſſus eſt: is rationem modeſtiæ ueram non poſſidebit. Itē Plato uini uſum exiſtimans adhiberi cōmode paſſe ad tētandos hoīum animos: explorandūq̧, timore ne moueant: an nō? & ad alacritatē: ac cōfidentiā excitandā: interrogat ſociū: an uino uti uelit? ad huiuſmodi rei deſyderiū his uerbis χρῷο δ᾽ ἂν εἰς τοὺς φόβους τούτους ἄγων, καὶ ἐλέγχων ἐν τοῖς παθήμασιν, ὥστε ἀναγκάζειν ἄφοβον γίγνεσθαι, παρακελευόμενος, καὶ νουθετῶν, καὶ τιμῶν. τὸν δὲ, ἀτιμάζων, ὅστις σοι μὴ πείθοιτο τῇ τοιοῦτος, οἷον σὺ τάττοις ἐν πᾶσι· καὶ γυμνασάμενον μὲν εὖ, καὶ ἀνδρείως, ἀζήμιον ἀπαλλάττοις ἄν· κακῶς δὲ, ζημίαν ἐπιτιθείς, ἢ τὸ παράπαν οὐκ ἂν χρῷο μηδὲν ἄλλο ἐγκαλῶν τῷ πόματι. Vis ne, inquit, uti uino? cū homines in metu conſtituis: & diſquiris per animi affectus: ut impellendo intrepidū facias: & partim hortando: admonendo: honorando: partim notando: ſiquis demandatū ſibi officium negligendo non pareat: atq̧ exercitio ſtrenue functum: impunem dimittes. Qui uero cōtrafecerit: perages reum? An oīo hoc potionis genere abſtinendū cenſes: quanq̄ nihil habeas in eo aliud quod accuſes. Interpres hæc omnia ita confundit: atq̧ peruertit: addendo: minuendo: mutando: quæ libet: ut dubitē non tam ſi Platonem, quā ſi ſeipſum quid dicere uelit intelligat. Vtaris igitur, inquit, ad terrores iſtos compellens: ac in ipſis affectibus arguens: ut imperterritos monitu tuo: ac iuſſu homines facias: alios honorans: alios uituperans: ſiqui tibi nō pareant. Ita eos qui probe: atq̧ uiriliter ſeipſos exerceant indemnes. Improbe uero: atq̧ ignaue: aut damno afficias: aut nulla in re poſtea utaris. adhibebis ne hanc potionem? Hic cum nihil ſine errore dictum ſit: tum in primis quod Plato de uino dixit: an omnino hoc potionis genere abſtinendum cenſes: bonus interpres ad homines tranſtulit peruertens ad partem ſuæ illius diſiunctionis: aut damno afficias: aut nulla in re poſtea utaris. Mox Plato uinum eam habere uim dicit: ut hoīes q liberalius hauſerint: uaria īpleat ſpe: & ſummoꝝ bonoꝝ opinione: his uerbis. ὁπόσῳ ἂν πλέον αὐτοῦ γεύηται, τοσούτῳ πλειόνων ἐλπίδων ἀγαθῶν πληροῦται, καὶ δυνάμεως, εἰς δόξαν. Quo amplius hauſerit: eo ſpe ampliore: & facultate ſecundum ſuam opinionem impletur. Interpres: quanto plus biberit: tanto maiore ſpe: melioreq̧ cum uirtute ad gloriam refertur uirtutis: & gloriæ nomine ea uerba interpretatur: quæ apud Platonem facultatem: & opinionem ſignificāt. Nimirum ea de cauſa quia: & δόξα tam opinionem, quam gloriam ſignificat: & uirtus apud latinos tam δύναμιν. ideſt facultatem, quam ἀρετήν. ideſt uirtutem. ſectator igitur uerborum potius: quam ſententiarum, quas non percipit: accōmodare rebus propria nomina nequit. Hæc ex primo libro interpretationis legū, omiſsis aliis permultis, notanda exiſtimauimus: ad oſtendendā peritiā eius interpretis: qui doctrinam Platonis ita aperte reprehendit: & damnat.

EX LIBRO SECVNDO. Caput. III.

Secundus quoq̧ liber totus fere erroribus ſcatet: ut ſi comparare ſingula cum autoris uerbis uelimus: neceſſe ſit totum fere Platonis librum rurſus interpretari. Sed nos hic etiam paſsim quædam adnontanda cenſuimus: quo doctrina interpretis noſtri fiat illuſtrior. Plato igitur cū in ſecundo libro de publica eruditiōe differeret: τί ποτέ φησι λέγωμεν ἡμῖν εἶναι τὴν ὀρθὴν παιδείαν. τούτου γὰρ ὡς ἐγὼ τοπάζω, ταύτην εἶναι ἐν τῷ ἐπιτηδεύματι τούτῳ καλῶς κατορθουμένῳ σωτηρία. Dicamus, inquit, quid recta erudiendi ratio ſit: eius nāq̧ incolumitas mihi uidetur hoc officio contineri. Interpres. Quid recte diſciplinam eſſe fatemur: id enim: ut ego arbitror in recta uini potione ineſt: ſalus ne? Item Plato deus, inquit, conſtituiſſe hominibus uarietatem dierum feſtorum, requiem laborū. Interpres multas, inquit, quietes laborum ſtatuerunt: dieſq̧ feſtos in retributionem ſibi ipſis præbuerunt. Cum enim ἀμοιβὴ apud græcos: & retributionem: & uarietatem ſiue permutatiōem ſignificet: pro retributione hic accepit, addidit & ſibi ipſis quaſi dii ipſi laborum requie indigeant. Item Plato ἀπόλλωνα, καὶ μούσας ξυνεορταστὰς ἔδοσαν, ἵν᾽ ἐπανορθῶνται τάς γε γινομένας τροφὰς ἐν ταῖς ἑορταῖς, μετὰ θεῶν. ὁρᾶν οὖν χρὴ πότερον ἀληθὴς ἡμῖν κατὰ φύσιν ὁ λόγος ὑμνεῖται τὰ νῦν, ἢ πῶς; Apollo: & Muſæ ſocii celebrandi adhibiti ſunt: qui deorum conſilio mores publicos emendarent ipſo tempore celebritatum. Quocirca diligentius conſyderandum eſt. utrū noſtra hæc ratio diſputandi uera ex genio proficiſcens in præſentia agatur: an non. Interpres concelebratores ad emendationem conceſſerunt: alimenta quoq̧ in diebus feſtis una cum ipſis diis: ut: quæ decent oculis uideant. Vtrum modo uerus hic ſermo uideatur: an non: ſatis hinc habent homines latini quid de præclaro hoc Platonis interprete iudicent. Hæc ſunt præclara illa interpretationis munera: quæ primo pontifici romano, mox reipublicæ uenetorum dicata ſunt. Hic certe: neq̧ Platonis uerba ſeruantur: nec ordo: nec ſenſus: nec eſt ulla cū his prorſus ſimilitudo. Huius rei

causam reddet Interpres. Plato cum inter rectam: prauamq; eruditionem plurimum interesse diceret: his usus est uerbis, πολὺ τὸ διάφορον ὦ ξένε λέγεις τῆς παιδείας. Dicis tu quidem hospes discrimen eruditionis non mediocre. Interpres magnam huius disciplinæ præstantiam esse amice dicis. Item Plato, cum de musica ratione dissereret: quatenus ad erudiendi rationem liberis accommodandam pertinet: genera modulandi distinguit: & alia permittit: alia uetat: qualia sunt quædam poetarum minus honesta: & Phœbo indigna. Vbi ita rogat ὅπου δὴ νόμοι καλῶς εἰσι κείμενοι, ἢ καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον ἔσονται, τὴν περὶ τὰς μούσας παιδείαν τε, καὶ παιδιὰν, ἐξέσεσθαι τοῖς ποιητικοῖς, ὅ, τι περ ἂν αὐτὸν τὸν ποιητὴν ἐν τῇ ποιήσει τέρπῃ, ῥυθμουμένου ἢ μέλους, ἢ ῥήματος ἐχόμενον, τοῦτο διδάσκοντα, καὶ τοὺς τῶν εὐνόμων παῖδας, καὶ νέους ἐν τοῖς χοροῖς, ὅ, τι ἂν τύχῃ ἀπεργάζεσθαι πρὸς ἀρετὴν, ἢ μοχθηρίαν; οὔτοι δὴ τοῦτο λόγον ἔχει· πῶς γὰρ ἄν; Quid apud homines: qui uel hac ætate uiuunt: uel aliquando uicturi sunt, legibus bene ratione erudiendi: musica, & solatio conditis: licebit ne poetis: in quo genere numeri: moduli: uocabuli ipsi delectantur: id docere? liberosq; ciuium bene institutorum: atq; adulescentes in scenis: quouis modo afficere ad uirtutes, & uitia? Equidem nullam in hoc uideo esse rationem. Respondet, qui ita interrogatus est: nec ego quidem. Sic Plato aperte uetat: ne quid poetæ minus graue: minus'ue honestum fingant: Idq; socius cum quo disputat consentit. Interpres uero, quid pro hac sententia reddiderit: operæpretium est uidere. Vbi ergo, inquit, bene se habent: ibi musarum disciplina, & actum poeticis connexum fore putamus. Poeta quippe uel rhythmico: uel cantu: uel uerbo innixus delectabit pueros: adulescentesq; docens in chorea: quid uirtutem: quid prauitatem efficiat: nonne rationabiliter dicitur? quo modo non? Hæc quidem sententia: ut cætera taceam: plane contraria est sententiæ Platonis. Nam quod ille uetat: hic tanquā liceat: permittit. Deinde Plato τὸ δ' οὖν περὶ μουσικὴν φησὶν, ἀληθές τε, καὶ ἄξιον ἐννοίας, ὅτι δυνατὸν ἄρ' ἦν περὶ τῶν τοιούτων νομοθετεῖσθαι βεβαίως θαῤῥοῦντα μέλη τὰ τὴν ὀρθότητα φύσει παρεχόμενα. Musicæ tum uera ratio est: tum digna: quæ docet: quam licuerit fidenter decerni legibus de huiusmodi rebus modulos: qui recta naturæ ratione ad usum accommodentur. Interpres. Sed de musica diximus: & uerum, & memoratu dignum est. Est ergo posibile legem de talibus condere: fretum concentu: qui rectitudinem natura præstare solet. O bone Deus, quod hoc portentum est: diuidit orationem: commiscet uerba: nec quid intelligat: nec quid intelligi posit: animaduertit. Mox Plato iudicia ætatis suæ de huiusmodi poetarum carminibus reprehendit: & prauam consuetudinem: qua homines indocti: id esse melius, atq; præstantius iudicant: quod iucundius: suauiusq; est. ἐξῆν, φησὶ, τῷ παλαιῷ τε, καὶ ἑλληνικῷ νόμῳ, καθάπερ ὁ σικελικός τε, καὶ ἰταλικὸς νόμος, νῦν τῷ πλήθει τῶν θεατῶν ἐπιτρέπων, καὶ τὸν νικῶντα διακρίνων χειροτονίαις, διέφθαρκε μὲν τοὺς ποιητὰς αὐτούς. πρὸς γὰρ τὴν τῶν κριτῶν ἡδονὴν ποιοῦσιν, οὖσαν φαύλην. ὥστε αὐτοὶ αὐτοὺς οἱ θεαταὶ παιδεύουσιν. Licebat, inquit, lege ueteri: & græca, ut nunc lege sicula, & italica: plebi enim demandatur iudicium: & suffragiis populi: quis præstantius egerit: declarandum censetur. Itaq; ipsi poetæ huiusmodi lege deprauantur: quandoquidem tale edere carmen student: quod iudicibus suis pariat uoluptatem: quam illi prauam anteponunt. ita, ut spectatores poetarum sint magistri. Interpres. Quod prisca: græcaq; lege fiebat: non quemadmodum sicula lex: & italica modo se habet: quæ multitudini spectatorum rem permittens: & manibus tensis uictorem declarans poetas ipsos deprauauit. Ad uoluptatem enim iudicum prauam: omnia componunt. Ita, ut ipsi spectatores seipsos doceant. Tollit hic, quod Plato ponit de lege, cum dicat, quemadmodum sicula lex: & italica modo se habet. Et quos Plato iudices esse poetarum dicit: hic sui ipsorum iudices interpretatur. Item Plato. ἵν' οὖν, φησὶν, ἡ ψυχὴ τοῦ παιδὸς, μὴ ἐναντία χαίρειν, καὶ λυπεῖσθαι ἐθίζηται τῷ νόμῳ, καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ νόμου πεπεισμένοις, ἀλλὰ ξυνέπηται χαίρουσά τε, καὶ λυπουμένη τοῖς αὐτοῖς, οἷσπερ ὁ γέρων, τούτων ἕνεκα, ἃς ᾠδὰς καλοῦμεν, ὄντως μὲν ἐπῳδαὶ ταῖς ψυχαῖς αὗται νῦν γεγονέναι, πρὸς τὴν τοιαύτην, ἣν λέγομεν συμφωνίαν ἐσπουδασμέναι. διὰ δὲ τὸ σπουδὴν μὴ δύνασθαι φέρειν τὰς τῶν νέων ψυχὰς, παιδιαί τε, καὶ ᾠδαὶ καλεῖσθαι, καὶ πράττεσθαι. Ne igitur pueri lætitiam: mœrorem'ue cōcipere animo discant: secus, q̃ lex: & qui legem sequuntur, iubeant: sed obtéperantes eodem quo senes uoluptatis: seu doloris genere afficiantur: Idcirco moduli, quos uulgo

cantiunculas uocamus: sin quidem accentus quidam carminis adhibendi ad animos salutaris commode compacti: scilicet ad eum, quem tractamus cōcentum. Sed quoniam iuuenū animi adhuc teneriores pati studia nequeunt: nomine: consilioq; solacii, & cantilenæ uocentur, atq; agantur. Interpres. Vt igitur puerorum animus legem ita sequatur, ꝙ una doleat: atq; gaudeat: odas perdiscat: crebroq; cantet: quibus laudes: uituperationesq; earum rerum contineantur: quas lex laudat. Quoniam enim teneriores animi rationem uirtutis non suscipiunt: ludo: cantuq; præparentur. Quid quæso ineptius dici potest: quam, ut pueri odas perdiscant, quibus una doleant, & gaudeant? Quid enim hoc commodi: aut honesti est: una dolere, & gaudere: nisi recte id, atq; ex officio agatur? Quod Plato addit, cum dicit, eo modo: quo lex, & boni uiri præcipiunt. Interpres autem eam partem relinquit, quasi satis sit dixisse: neminem una gaudere, & dolere: quod ita esse cum natura comparatum est: tum ne pueri quidem, atq; infantes ignorant. Item Plato, lege etiam cogendum esse poetam existimans ad carmen honestum: & clarorum uirorum commendationem. Hoc idem, inquit, ταύτῃ δὴ καὶ τὸν ποιητικὸν ὁ ὀρθὸς νομοθέτης ἐν τοῖς καλοῖς ῥήμασι, καὶ ἐπαινετοῖς, πείσει τε, καὶ ἀναγκάσει μὴ πείθων, τὰ τῶν σωφρόνων τε, καὶ ἀνδρείων, καὶ πάντως ἀγαθῶν ἀνδρῶν. ἔν τε ῥυθμοῖς σχήματα, καὶ ἁρμονίας μελοποιοῦντα, ὀρθῶς ποιεῖν. Sapiens legumlator poetam admonebit: & nisi dicto audiens fuerit: coget honeste loqui: & recte suo numero: concentu: & gestu uti: quoties de uiris continentibus strenuis: & uirtute præstantibus: aget. Interpres: ita probus legum cōditor: suadebit: immo uero coget poetam laudabilibus uerbis: laudabilibusq; figuris in rhythmis: & cantu: & harmonia: recte facere. Equidem non reprehendo interpretem, ꝙ poetam cogendum ad recte agendum dixerit, quippe recte agendum est: & poetis: & ægrotis: sed quid sit, quod recte agatur: requiro. Nam ut medicus ille imperitus est: qui uictum quidem salubrem probat, & iubet: sed qui cibus salubris sit: qui contra insalubris: ignorat: utputa gallinam quidem salubrem esse: anserem uero insalubrem. Ideoq; non tam insalubre uitandum esse præcipere medicus debet: quam quid insalubre sit: ostendere. Sic Interpres quid esset: quod recte facere oporteret: poetam debuit exprimere. Nam Plato ipse satis quid a poeta recte agatur exponit: cum dicat, quoties de uiris continentibus strenuis: & uirtute præstantibus agit. Sed ubiq; sui similis Interpres est: nec quid Plato dicat: nec quid ipse loquatur: intelligit.

Item Plato cum consuetudinem musicæ deprauatæ: & nouæ saltationis suorum temporum argueret. οὐχ ὑπὸ νόμων μεταβαλλόμενα, φησὶν, ἀλλ' ὑπό τινων ἀτάκτων ἡδονῶν, πολλοῦ δεουσῶν τῶν αὐτῶν εἶναι, καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ, ὡς σὺ κατ' αἴγυπτον ἀφερμηνεύῃς. Non legibus, inquit, mutatio huiusmodi fit: sed uoluptate quadam enormi: quæ multum uariat: nec in eodem contenta persistit: quemadmodum tu in ægypto constare omnia existimas. Interpres non a legibus mutata: sed a uoluptatibus quibusdam: quæ nec eorundem sunt: nec eodem pacto: ut tu nunc in ægypto dicebas. Item Plato, ταῦτα μὲν λέγειν οἶμαι τοὺς παρ' ὑμῖν ποιητὰς πείσετέ τε, καὶ ἀναγκάσετε. καὶ ἔτι τούτοις ἑπομένους ῥυθμούς τε, καὶ ἁρμονίας ἀποδιδόντας, παιδεύειν οὕτω τοὺς νέους ὑμῶν. Hæc, ut opinor dicere uestros poetas: & hortari: & cogere statuetis: uestrosq; adulescentes numeri debiti: & concentus usu erudire. Interpres. Hæc igitur uestros cogetis poetas dicere: & sic numero: ac rhythmo adulescentes erudietis. Breuior in his esse uoluit Interpres: ideo cogendos tantum dixit poetas esse: non etiam hortandos: taceo, ꝙ nescius quid rhythmus significet: numero: ac rhythmo dixit: cum inter numerum: ac rhythmum nihil intersit: nisi, ꝙ hoc nomen græcum est: illud latinum. Deinde Plato, multa de uirtute refert, ac uitæ felicitate: in quo loco ostendit neminem sine iustitia posse ad beatitudinem peruenire etiam si cætera omnia possideat: quæ bona existimari ab hominibus solent: eandem præterea uitam esse iustam: & iucundam: non aliam iustam esse: aliam iucundam: ut illis cum quibus disputatio erat, uidebatur. ἐμοὶ γὰρ δὴ φαίνεται φησὶ, ταῦτα οὕτως ἀναγκαῖα, ὡς οὐδὲ ὦ φίλε κλεινία, κρήτη νῆσος σαφῶς, καὶ νομοθέτης ὢν, ταύτῃ πειρῴμην ἄν, τούς τε ποιητὰς ἀναγκάζειν φθέγγεσθαι, καὶ πάντας τοὺς ἐν τῇ πόλει. ζημίαν τε ὀλίγου μεγίστην ἐπιθείην ἄν, εἴ τις ἐν τῇ χώρᾳ φθέγξαιτο. Nam mihi, inquit, hæc ita necessaria esse uidentur amice Clinia: ut Creta insula est. Quod si legumlator essem: profecto poetas, & reliquos ciues ita dicere compellerem: pœnamq; in eos grauissimam statuerem: siquis apud suos dicere auderet: aliter uidelicet. Interpres. Nam mihi quidem o Clinia ita hæc necessaria uidentur: ut si leges ipse cretensibus conderem: tam poetas, q̃ cæteros omnes ciues sic dicere compellerem: maximaq; damna

damna intentarẽ:ſiquis in totã inſula diceret. Profecto bonus Interpres, ut nomen patriæ ſuæ præteriret:uim ademit orationi: ſubticuitq; particulam illam: ut creta inſula eſt. In cæteris uero quid ſomniet: aut quo modo cum Platonis ſententia conueniat: ipſe uiderit. Tum Plato: hoc idem latius explicans interrogat eos:qui aliã eſſe iuſtam uitam:aliam iucundam exiſtimant:utram feliciorem ſtatuant: iuſtam'ne: an iucundam: Nam ſi iucundam reſpondeant: conſtare ſibiipſis non poterunt. Sic enim, inquit, filium aduerſus patrem argumentari: ὦ πάτερ, οὐχ ὡς εὐδαιμονέστατά με ἐβούλου ζῆν, ἀλλ' ἀεὶ διακελευόμενος οὐδὲν ἐπαύου ζῆν με ὡς δικαιότατα. Nonne mi pater:uitam mihi feliciſsimã comparans:iubebas ſemper: ut q̃ iuſtiſsime uiuerem? Interpres. O pater nonne q̃ feliciſsime uolebas me uiuere. Cur ergo nunq̃ ceſſabas iubere:ut q̃ iuſtiſsime uiuerem? Diuiſit hic unicam Platonis propoſitionem ĩ duas: & primam eius partem ſine ullo medio reprehendit:quaſi iuſtiſsime uiuere contrariũ ſit uitæ felicitati:& ſimul iſta conſiſtere nequeãt. Prorſus mutatum eſſe Platonis ſermonem: & in aliam formam redactum quis non uidet? Tum Plato, εἰ δ' αὖ τὸν δικαιότατον, εὐδαιμονέστατον ἀποφαίνοιτο βίον εἶναι, ζητοῖ που πᾶς ἂν ὁ ἀκούων οἶμαι, τί ποτ' ἐν αὐτῷ τὸ τῆς ἡδονῆς κρεῖττον ἀγαθόν τε, καὶ καλὸν ὁ νόμος ἐνὸν ἐπαινεῖ· τί γὰρ δὴ δικαίῳ χωριζόμενον ἡδονῆς ἀγαθὸν ἂν γίγνοιτο; φέρε κλέος τε, καὶ ἔπαινος πρὸς ἀνθρώπων τε καὶ θεῶν; ἆρ' ἐστιν ἀγαθὸν μὲν, καὶ καλὸν, ἀηδὲς δέ; δύσκλεια δὲ τἀναντία; At uero ſi uitã iuſtiſsimã eſſe feliciſsimam dicet:quæret aliquis quid tandem in ea uita boni, aut honeſti ſit: quod tanq̃ a uoluptate ſeparatum laudari poſsit? Quid enim boni contingere iuſto poteſt ſine uoluptate? Dic obſecro. Gloria, & laus ab hominibus, ac diis immortalibus proficiſcens num res honeſta: bonaq; eſt:at uero iniucunda? contra autẽ ignominia:& infamia inhoneſta:& tamen iucunda?

Hæc ita a Platone dicũtur:ut uita, quæ iuſta eſt:eadem iucundiſsima, & feliciſsima eſſe exiſtimetur, ſcilicet ex patris reſponſo:qui uitam ĩuſtam:felicem eſſe cõceſsit. Aſſumitur uero, ut etiã ſuauiſsima ſit:ea ratione:q̃ nullum bonum poteſt eſſe iniucundum:ut gloria, & laus: nec malũ iucundum:ut ignominia, & uituperatio. Interpres, qđ Plato per interrogationem dicit. Quid boni, aut honeſti eſſe poteſt in iuſto ſine uoluptate:quaſi dicat, nihil eſſe huiuſmodi: ſed idem eſſe bonum, atq; iucũdum:ipſe inq̃ Interpres ita cõuertit. Et cur nam, inquit, uoluptatis bonũ lex laudat:quaſi reperiatur:inſitq; in uita? Quid enim a uoluptate ſeparatum iuſto bonũ adeſſe poteſt? An laus & gloria apud homines, & apud deos? Num reperitur aliquid bonum quidem atq; honeſtũ:iniucũdũ autem? Ornatum hic, & acrimoniam facit diſertus Platonis Interpres: ſed quid dicat:neſcio ſi rediens ab inferis Oedipus diuinare facile poſsit. Item Plato eos etiã, qui trigeſimum annum exceſſerint:& ad ſexageſimũ uſq; puenerint cantare ĩſtituit. τοὺς ὑπὲρ τριάκοντα μέχρις τῶν ἑξήκοντα γεγονότας ᾄδειν. Interpres: & ad ſexageſimum uſq; peruenerint omiſit cum hic terminus ſit ætatis:cui cantandi officium demandatur. Eos enim, qui ſexageſimum annum exceſſerint:a cantandi munere immunes eſſe Platonis leges uolũt. Quod ita Interpres exponit. Non minus eos compellere, qui ſexageſimum exceſſerint: q̃ qui trigeſimum: plane contra ſenſum eius, quem interpretatur autoris. Item Plato λέγεις δὲ ὦ ξένε, τίνας τοὺς χοροὺς τοὺς τρίτους; Sed quoſnam hoſpes tertios choros conſtituis? Interpres quoſnam o amice tres tu hos choros appellas? Itẽ Plato. μάλα γὰρ ἄτοπος γίγνοιτ' ἂν ὥς γ' ἐξαίφνης ἀκούσαντι. Διονύσου πρεσβυτῶν χορὸς, εἰ ἄρα οἱ ὑπὲρ τριάκοντα, καὶ πεντήκοντα δὲ γεγονότες ἔτη μέχρις ἑξήκοντα αὐτῷ χορεύουσιν. Nimirum primo aſpectu:abſurdus quidam ſenilis chorus hic liberi patris uideri poteſt:quando homines, qui trigeſimum annum exceſſerunt:& quinquaginta iam annos nati: ac etiam ad ſexageſimum uſq; prouecti choream agere conantur. Interpres. Turpe nanq; erit: ſi ſeniorum chorus ultra trigeſimum, & quinquageſimum:& uſq; ad ſexageſimum: cum ſubito Dionyſum audierint tripudio ſaliant. Quam recta, & pulchra ĩterpretatio iſta ſit:facile a quouis iudicari poteſt. Tũ Plato eos, q ſexageſimum annũ exceſſerint a cantãdi munere eximẽs. οὐκοῦν ἐν θεάτρῳ γε, καὶ παντοίοις ἀνθρώποις ᾄδειν ἑστὼς ὀρθὸς, ἔτι μᾶλλον αἰσχύνοιτ' ἂν, καὶ ταῦτά γε εἰ καθάπερ οἱ περὶ νίκης χοροὶ ἀγωνιζόμενοι, πεφωνασκηκότες, ἰσχνοί τε, καὶ ἄσιτοι. ἀναγκάζοιντο ᾄδειν οἱ τοιοῦτοι παντάπασί που ἀηδῶς τε, καὶ αἰσχυντηλῶς ᾄδοντες, ἀπροθύμως ἂν τοῦτ' ἐργάζοιντο. Et quidẽ in theatro, inquit, inter uarios homines ſtare cantando longe turpius ſibi putabit: præſertim, ſi quemadmodum chori de uictoria certantes ſtudio clarificandæ uocis: extenuati, ieiuniq; cantare cogentur. Tales enim moleſte prorſus:nec ſine pudore cantabunt. Itaq; ſegni, & pigro animo id facient. Interpres. Sed multomagis in theatro coram multitudine rectus cantare non poterit: præſertim ſi chori quemadmodum, qui de uictoria contendunt: tenues, atq; ieiuni cantent: propter meliorem habitudinem uocis. Sic enim omnino alieni ab hac re ſeniores erunt. Poſthæc Plato adoleſcentibus uinum omnino uetat: uſq; ad duodeuigeſimum annum. μὴ χρῆναι, φησὶ, πῦρ ἐπὶ πῦρ ὀχετεύειν εἴς τε τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχὴν, πρὶν ἐπὶ τοὺς πόνους ἐγχειρεῖν πορεύεσθαι τὴν ἐμμανῆ εὐλαβουμένους ἕξιν τῶν νέων. ignem igni ſuggerere in

» corpus, atq; animam adolescentis: nequaq̃, inquit, oportere prius, q̃ aditus detur ad labores:
» scilicet ne furibundi iuuentæ impetus usu uini effrenatiores reddantur. Interpres, non oporte-
» re ignem ad ignem siue animæ: siue corporis effundere: ante, quam labores furiosus iuuenum
» habitus subire incipiat. Confundit sententiam Platonis: & causam, quam ille posuerat di-
cens. Ne furibundi iuuentæ impetus effrenatiores reddantur omittit. Item Plato quadra-
ginta annos natis aliquando meracius uinum haurire permittit: cum aliorum plurium cõmo-
dorum gratia: quæ ipse enumerat: tum etiam, ut hilariori animo fungantur officio cantãdi die
» bus festis, & publicis patriæ solaciis εἰς μέντε τὸ προάγειν ῥίγιον αὐτοὺς μετέχειν ἡμῖν ᾠδῆς, ὅρος ὁ τρό
» πος ἂν οὖν παντάπασιν ἀσχήμων γίγνοιτο. Non oĩno, inquit, hic modus indecẽs fuerit ad maiores
» natu in moduli nostri consortium inuitandos. Interpres: hic igitur modus erit: quo nos quoq;
» sine pudore cãtu participabimus. Vertit in primam personam: quod a Platone in tertia dictũ
fuit: quasi illi de sese agerent: non de senioribus ciuitatis conderent legem. Itẽ Plato cretenses
& lacedæmonios dicit rempublicam habere: quasi castrensem potius, q̃ ciuilẽ. Itaq; fieri: ut ado
lescentes suos: ueluti pullos eqnos gregatim pascentes: stulte, atq; ĩprudenter possideãt: & ĩfert,
» λαβὼν δὲ οὐδεὶς ὑμῶν τὸν αὑτοῦ παρὰ τῶν ξυννόμων ἀποσπάσας σφόδρα ἀγριαίνοντα, καὶ ἀγανακτοῦν
» τα, ἱπποκόμον τε ἐπέστησεν ἰδίᾳ, καὶ παιδεύει ψήχων τε, καὶ ἡμερῶν, καὶ πάντα προσήκοντα ἀποδι
» δοὺς τῇ παιδοτροφίᾳ. ὅθεν οὐ μόνον ἀγαθὸς ἂν στρατιώτης εἴη, πόλιν δὲ, καὶ ἄστυ δυνάμενος διοικεῖν.
» Et nemo uestrum est, inquit, qui capiat suum: & ex sociorũ consortio euellat: ut ferocẽ admo
» dum: ac ad uehendum difficilem domari seorsum iubeat: erudiatq; pertractando mansuefaciẽ-
» do: & conuenientẽ cultum oĩbus in rebus adhibendo. Quo non modo in re militari præstet:
» sed etiam rempublicã administrare egregie posit. Hanc Platonis elegantissimam similitudĩ
nem Interpres in aliam sermonis speciem ineptissime peruertit. Nec sententiam Platonis: nec
» splendorem orationis reddens. Vnde, inquit, quisq; uestrum arripiẽs suum priuatim domat:
» & cætera, quæ conueniunt facit: quare miles quidem probus erit: ciuitates autem, atq; urbes gu
» bernare nescio si poterit: sicut ille, de quo iam diximus. Ex hoc in primis coniecturam facere la-
tini homines possunt: quanta sit huic interpreti cæteris in rebus fides adhibenda. Præsertim cũ
de Platone: de Aristotele: ac de cæteris philosophis iudicat. Post hæc Plato: quænam mu-
sa senectuti accommodatior sit: quærit, cumq; hanc iudicet optimam esse debere: decernit
eam esse: quæ non modo uoluptatem: sed etiam fructum commodissime pariat his uerbis.
» οὐκοῦν πρῶτον μὲν δεῖ τοῦτό γε ὑπάρχειν ἅπασιν, ὅσοις συμπαρέπεταί τις χάρις, ἢ τοῦτο αὐτοῦ μόνον
» τὸ σπουδαιότατον εἶναι, ἢ τινὰ ὀρθότητα, ἢ τὸ τρίτον, ὠφέλειαν. Itaq; hoc primũ, inquit, inesse opor
» tet oĩbus rebus, quas uoluptas cõsequitur: ut aut uoluptas ipsa sola alliciat: eaq; præcipuum sit:
» aut aliqua recti ratio: aut tertium commoditas teneat. Sic Plato. Interpres. Quid uel, inquit, ut
» id ipsum, quod fit causa solũmodo sui ametur. Reuiuiscat iterũ, atq; exurgat Oedipus: & quid
hoc loco Interpres dicere uoluerit: diuinet. Item Plato demonstrare exemplis conatur: quid
in singulis officiis: studiisq; uoluptatem afferat: quid recti rationem: quid cõmoditatem: aut in
educando: erudiendoq;: aut in coniectandis: imitãdisq; artium exemplaribus. Quo in loco uo-
luptate determinandum censet: quid sine detrimento oblectet: nec recti: aut commodi ratione
expetatur: idq; iocum, solacium'ue appellat. Recti autem rationẽ in rerum imitatione cõstituit,
& iudicio, quid tandem recte animo conceptum nostra opera expresserimus: describit, quo per
tinere, ĩquit, diligentem rei cognitionẽ. Neq; enim fieri posse: ut recte ne an cõtra imago quæ-
libet representetur: intelligas: nisi exemplaris naturam fueris summo studio perscrutatus. Itaq;
peritum iudicem tria illa nosse oportere: quid ipsa res sit: quid in ea recte a natura tributum fue
rit: quid bene, male'ue in exprimẽda eius effigie ab ingenio factum extiterit. Quod ut apertius
» declaret exemplum affert huiusmodi. τί δ' εἰ γιγνώσκοιμεν ὅτι τὸ γεγραμμένον, ἢ τὸ πεπλασμένον
» ἐστὶν ἄνθρωπος; καὶ τὰ μέρη πάντα τὰ ἑαυτοῦ, καὶ χρώματα ἅμα, καὶ σχήματα ἀπείληφεν ὑπὸ τῆς τέ-
» χνης; ἀράγε ἀναγκαῖον ἤδη τῷ ταῦτα γνόντι, καὶ ἐκεῖνο ἑτοίμως γιγνώσκειν, εἴτε καλὸν, εἴτε ὅπῃ ποτὲ
» ἐλλιπὲς ἂν εἴη κάλλους; Quid si forte, quod pictum: fictum'ue est hoĩem esse: ac sua mẽbra oĩa:
» suas figuras: suos colores: ab arte recepisse cognoscimus? Num quoniã hæc ita sentimus: illud
» etiam continuo agnoscamus oportet dignitatem hominis: aut integre apparere: aut ex aliqua
» parte deficere? quasi dicat minime id continuo cogniturum: qui hominem esse norit, quod pi
ctum est: & membra: colorem: figuramq; hominis uiderit. Nam si hominem cernis: & caput,
aut manũ: siue pedẽ eius intueris: quid aũt recti in unoquoq; mẽbro requiri debeat, quã conue-
nientiã: ac moderationẽ seruari deceat: ignoras: nequaq̃ tu qdem aut officiũ nosse poteris: aut
uenustatis: dignitatisq; rationẽ. Quippe nõ cuiusuis hoc iudiciũ est: sed exploratoris naturæ: &
» architecti opificii aiantiũ contẽplandi autoris. Quapropter idẽ hæc uerba addit, πάντως μὲν τ'
» ἂν ὡς ἔπος εἰπεῖν ὦ ξένε, τὰ καλὰ τῶν ζώων ἐγιγνώσκομεν. Nẽpe mi hospes: si hoc ita esset: oẽs fere
quænam

quænam animalia pulchra forent:nosse facile possemus. Sic Plato. Interpres autẽ nec quid interrogetur:nec quid respondeatur:intelligit. Et quod Plato:interrogando:ac reprehẽdendo refutat:ponit ipse:atq; admittit. Siquis,inquit,depictum cognoscet hominẽ.: qui partes:colores: figuras omnes artificiosissime habeat.nõne statim cognoscet:sicubi defectus aliquis sit? omnes o amice hoc pacto picturam animalium cognoscimus. O præclarum interpretis ingenium:merito scilicet Plato reprehendi a tali homine meruit. Quid hoc loco musicam disciplinã commemorem:de qua Plato latissime tractat publicæ eruditiõis gratia? hanc noster Interpres amplissimam operis partem usqueadeo peruertit:ut tota unus error sit prorsus intolerabilis. Quapropter hac parte:ne prolixiores simus omissa:ad reliqua pergemus. Constituit deinde Plato uiros seniores:uirtute præstantes:q conuiuiis præsint:& errores, qui per uini usum fieri plerũq; solent:moderentur. Quocirca lege decernit:nequid turpiter agatur: sed sobrii magistratus cõsilio uinolentorum uitia compescãtur his uerbis ὧν δὴ χωρὶς, μέθῃ διαμάχεσθαι δεινότερον, ἢ πολεμίοις εἶναι, μὴ μετὰ ἀρχόντων ἀθορύβων. Difficilius eẽ dicit ebrietati resistere sine magistro: atq; autoritate legis:q̃ hostibus sine duce constante:atq; tranquillo. Quem locum Interpres ita exposuit. Vinolentorũ duces: quibus cum pugnare nõ ebriũ difficilius est, quã cum hostibus perturbatis. Tum Plato καὶ τὸν αὖ μὴ δυνάμενον ἐθέλειν πείθεσθαι τούτοις, καὶ τοῖς ἡγεμόσι τοῖς τοῦ Διονύσου, τοῖς ὑπὲρ ἑξήκοντ' ἔτη γεγονόσιν, ἴσην, καὶ μείζω τὴν αἰσχύνην φέρειν, ἢ τὸν τοῖς τοῦ Ἄρεος ἀπειθοῦντα ἄρχουσι. Qui,ĩquit,his obtemperate nolit præceptis:& liberi patris ducibus: ætate iam ultra sexagesimum annum prouectis non minus,immo grauius notetur: quã,qui martis principibus non obtemperat. Interpres. Siquis autem ultra sexagesimum annum natus legibus:ac ducibus Dionysii non obtemperet:æquale uel etiã maius dedecus ferat:quã,qui ducibus Martis nõ paret. Parũ ne hoc loco errat Interpres Platonis cum in eos pœnam statuat:quibus tanq̃ integerrimis uiris gubernandi munus a Platone demandatur:& non secus his parendum censetur:q̃ ducibus exercituum? Supplicium uinolentis præscriptum bonus Interpres transfert in uiros sobrios,& probos magistratus,qui sexagesimũ iam ætatis annum excesserint. Itẽ Plato, τόδε τοσόνδε οἶδα, φησὶν, ὅτι πᾶν ζῶον, ὅσον αὐτῷ προσήκει νοῦν ἔχειν τελεωθέντι, τοῦτον, καὶ τοσοῦτον οὐδὲν ἔχον ποτὲ φύεται. Noui equidem,inquit,ita esse:ut nullũ animal quantũ ingenii sibi cõuenit iam perfecto:tantũ a primo naturæ ortu habeat. Interpres. Illud tamen scio,ꝙ aĩal cum tanto nascitur ingenio:quantum perfecta ætate habet. Peruersor sane potius, q̃ cõuersor legũ Platonis dici aduersarius merito potest: cum plane per contrarium pleraq; interpretetur. Item Plato cum de musica ratione satis disseruisset: uelletq; iam de corporis exercitationibus agere interrogauit socios:an audire de ea re aliquid uellent. Cui Clinias hoc modo respondet. ὦ ἄριστε, Κρησὶ, καὶ Λακεδαιμονίοις διαλεγόμενος μουσικῆς πέρι, διελθόντων ἡμῶν, ἐλλειπόντων δὲ γυμναστικῆς, τί ποτε οἴει σοι πότερον ἡμῶν ἀποκρινεῖσθαι πρὸς ταύτην τὴν ἐρώτησιν, πρὸς ἃ ὁ Πλάτων ἀποκεκρίσθαι; ἔγωγ' αὖ σε φαίην σχεδὸν, τοῦτ' ἐρόμενον σαφῶς, καὶ μανθάνω ὡς ἐρώτησις οὖσα αὕτη, τανῦν ἀπόκρισίς τε ἐστιν, ὡς εἶπον. καὶ ἔτι πρόσταξις διαπεράνασθαι τὰ περὶ γυμναστικῆς. O uir egregie,qui cũ cretensibus & lacedæmoniis disseris: post,q̃ de musica disciplina satis disputatũ est:& desyderio exercitationum adhuc tenemur:quid tandem nos potius:ad istam tuam interrogationẽ responsuros arbitraris? Tum Plato equidẽ satis tam abs te responsum arbitror:post,q̃ ita interrogas:planeq; intelligo te sic rogando respondere qd maius, & quæ ad exercitatiõis rõnem ptinent iubere explicari. Interpres:qd o uir optime:tu cũ lacedæmonios,& cretẽses alloquaris:ac tractatũ de musica sit:sed de gymnastice nihil:qd inq̃ siqs interroget respondebis? Interrogantẽ te affirmabo ipse apte respõdisse. Nã hæc iterrogatio respõsio est. Quã pclara interptatio uiri ĩ utraq; lingua eruditi? Sed hæc pauca ex multis satis sit ex secũdo lib. collegisse.

EX LIBRO TERTIO. Caput.IIII.

Vnc tertiũ quoq; librũ,q̃ scite cõuerterit:uideamus? Narrat Plato uitã,& mores hominũ:q post diluuiũ illud generale primi fuerũt:rudes scilicet: atq; expertes uirtutũ: ac uitioꝝ eius ætatis: qua ipse uiuebat:atq; ita ĩterrogat. ἆρ' οἰόμεθα ὦ θαυμάσιε, τοὺς τότε ἀπείρους ὄντας, πολλῶν μὲν καλῶν τῶν κατὰ τὰ ἄστη, πολλῶν δὲ καὶ ἐναντίων τελέους πρὸς ἀρετὴν, ἢ καὶ πρὸς κακίαν γεγονέναι; Nũ priscos illos hoĩes exptes reꝝ usu ciuili, tũ honestarũ:tum inhonestaꝝ:uirtute aut etiã uitio calluisse arbitremur? Interpres. Nũ intelligis uir eximie multoꝝ bonoꝝ:multorũq; contrarioꝝ:quæ in urbibus sũt exptes tũc illos: uel ad uirtutẽ: uel ad uitia pfecti⁹ postea pfectos fuisse? Negat ætatẽ pfecisse uirtute,aut uitio: & curriculo annoꝝ uersutiorẽ fuisse:qđ apte a Platone scriptũ uidem⁹. Tum qm̃ priscis illis tpib⁹ nõ dũ usus ferri:aut æris:& cæteroꝝ metallorũ erat:affert Plato, οὐκοῦν καὶ τέχναι, ὅσαιπερ σιδήρου δέονται, καὶ χαλκοῦ, καὶ τῶν τοιούτων ἁπάντων, τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ ἔτι πλείονα, ἠφανισμέναι ἂν εἶεν. Igit̃ artes

» etiã omnes:quæ ferrũ aut æs:aut quod uis huiuſcemodi metallum ſibi requirunt:iiſdem illis tẽ
» poribus:ac longe poſt haberi non poterat. Interpres:Erant igitur ferri:æris:omniũq; huiuſmo
» di artes eo tpe:imo maiore ignorantiæ tenebris obſitæ. Quod Plato ſuperius dixerat:repetit:
fruſtra:& qđ a Platone affertur:cernere non põt. Non enim artẽ excuſoriam defuiſſe affert hic
Plato:hoc.n.dictũ ſuperius eſt. Sed cæteras etiam oĩs artes:quæ ferri uſum reqrunt. Nã ſi uſus
ferri:aut alterius huiuſmodi materiæ non dũ erat:ne artes quidẽ haberi poterãt:quæ ſine ferro:
aut alia huiuſcemodi rei exerceri nõ poſſunt. Quis.n.eſſe faber lignari⁹ poſsit:ſine ſerra: aſcia:
dolabro:cultro:ac cæteris ferramẽtis:ad hanc artẽ neceſſariis? At uero Interpres unã ferri: atq;
» æris artẽ affert:q̃ſi cæteræ eſſe eo tpe poſſent quo ferrum non habebãt. Item Plato ὅτι δέ φημι
» εὐχῇ χρῆσθαι σφαλερὸν εἶναι, νοῦν μὴ κεκτημένον, ἀλλὰ τἀναντία ταῖς βουλήσεσιν οἱ γίγνεσθαι.
» Optare quicq̃,inqt,aut p̃cibus a Deo petere:haud tutũ eſſe:niſi q optat prudenti,& recto cõſilio
» ea expetat:quæ tribui ſibi a Deo deſyderat. Niſi.n.ita agatur ſatius eſſe his cõtraria petere:quæ
» optãt. Interpres hanc Platonis ſententiã ita exponit. Dico.n.non eſſe tutũ cupiditatẽ ſequi: ſi
» mentẽ non habeas. contra.n.q̃ uelles oĩa fiunt. Item Plato uiros q magiſtratibus p̃eſſe debeãt
» enumerans θεοφιλῆ δέ φησι, καὶ εὐτυχῆ τινα λέγοντες ἑβδόμην ἀρχὴν, εἰς κλῆρόν τινα προάγομεν.
» Septimum,inqt,magiſtratũ felicem:diiſq; cariſsimũ conſtituẽtes ad ſortem aliquã euocemus.
» Interpres. Deo aũt:amicis:atq; felicibus ſeptimã in principando ſortẽ attribuimus. Poſt hæc
Plato remp. lacedæmonioꝝ cõmendat:ut ex rege:ſenatu:& cõſulibus:quos illi ephoros uocãt
ad ciuitatis ſalutem commode conſtitutam: & niſi talis,inquit,reſp. eoꝝ eſſet:nequaq̃ ſuperio-
ribus tpibus a Temeno,& Creſphonte:& legũlatoribus ætatis illius: factio Ariſtodemi ſeruari
» potuiſſet. ἐπί γε Τημένῳ, καὶ Κρεσφόντῃ, καὶ τοῖς τότε νομοθέταις, οἵτινές ποτ' ἄρα ἦσαν νομοθετοῦντες,
» οὐδ' ἡ Ἀριστοδήμου μερὶς ἐσώθη ποτ' ἄν. Ariſtodemus aũt iſte lacedæmonioꝝ rex fuit:cuius nomẽ
» quoniã ab optimo,& populo eſt cõpoſitum:quemadmodũ ſæpe accidit:ut noĩa propria ab ap
» pellatiuis reperiãt eſſe cõpoſita: Doctus Interpres putauit:non unũ proprium nomen eſſe: ſed
duo appellatiua,& non regẽ lacedæmonioꝝ:ſed partẽ populi optimam ſignificari. Itaq; hunc
» in modũ conuertit. Nec optima quidẽ pars populi ſeruata eſſet. Itẽ Plato uitam priſcorũ ho
» minum q̃q̃ ferro caruit:artibus tñ,quæ ſine ferro exerceri poſſunt: non caruiſſe fatetur αἱ πλαστι
» καί φησι, καὶ ὅσαι πλεκτικαὶ τῶν τεχνῶν, οὐδὲ ἓν προσδέονται σιδήρου. Quippe figuli,inquit, & cõtexto-
» rum ars ferro non eget. Interpres ne longior eſſet: cõtextorum omiſit: quanq̃ ea particula ad
artiũ diuiſionem neceſſaria adhibita a Platone fuerat. Item Plato,cauſas interitus rerũpublica
rum quærit:quaꝝ unam dicit eſſe cupiditatem,atq; auaritiã: unde ſæpenumero bella oriuntur
hoc exemplo græcoꝝ confirmat:repetens bellum perſicũ:quo græcos parum honeſte pro ſe di
» cit pugnaſſe: nõ quia uictoriam adepti nõ fuerint ἀλλὰ τῶν τριῶν τότε οὐσῶν ἐν Ἑλλάδι πόλεων τῶν
» μεγίστων, Ἄργους, Λακεδαίμονος, καὶ τῆς Ἀθηναίων πόλεως, μίαν μὲν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀμῦναι. τὼ δὲ
» δύο κακῶς οὕτως εἶναι διεφθαρμένω, ὥστε ἡ μὲν, καὶ Λακεδαίμονα διεκώλυεν ἐπαμύνειν αὐτῇ, πολε
» μοῦσα κατὰ κράτος. Sed,ꝙ cum tres eſſent græciæ p̃cipuæ ciuitates: Lacedæmon: Argus: Athe-
» næ:una tantum earum pro græcia decertarit:reliquæ non modo nõ fuerint utiles:ſed etiam al
» tera alteram bello impedierit:ne communi ſaluti ſuccurrere poſſet. Interpres,ut altera lacedæ-
» monem quoq; ne ſe defenderet prohibuerit. Officium,quod Plato in communem omnium
græcorum ſtatũ requirit:hic dũtaxat ad lacedæmonios refert. Item Plato genus omne græco
rum dicit facile dirimi potuiſſe:& facile per barbaras nationes diſpergi:niſi athenienſes,& lace-
» dæmonii ſtrenue pugnantes cõmunem ſtatũ ſeruaſſent. Et καθάπερ ὧν Πέρσαι τυραννοῦσι τα-
» νῦν, διαπεφορημένα, καὶ ξυμπεφορημένα, κακῶς ἐσπαρμένα κατοικεῖται. Quemadmodũ,inquit,
» graii:quibus Perſæ hoc tẽpore dominantur:paſsim diſperſi:male diducti:ac diſſipati incolunt:
» Sic tum genti græcoꝝ uniuerſæ accidere potuiſſet. Interpres. Sicuti modo Perſæ male diſſipa
» ta omnia tyrannice regunt. Item Plato cũ oſtendere uellet idem perſis,atq; atheniẽſibus acci-
» diſſe: ſed alteris ob ſummam ſeruitutem: alteris ob ſummam libertatem πῶς δὴ, καὶ τί λέγομεν
» φησι τοιοῦτον, οἱ προγεγονότες ἡμῖν ἔμπροσθεν λόγοι, τρόπον τινὰ καλῶς εἰσειρημένοι. Quid,&
» quemadmodum,inquit,deinceps dicendum eſt. Sermo,quem adhuc habuimus:recte quodã-
» modo eſt habitus. Interpres. quo modo uero,& cur habita iam uerba quodãmodo dicta oſten
» derunt. Ita,ꝙ Plato dicturus eſt:hoc dictum iam eſſe Interpres putat. Tum Plato: ubi ordi-
nem,& modeſtiam ueterum athenienſium expoſuit:poetis potiſsimum culpam deprauatæ mu
» ſicæ tribuit. ποιηταί φησιν ἐγίγνοντο φύσει μὲν ποιητικοί, ἀγνώμονες δὲ περὶ τὸ δίκαιον τῆς μούσης.
» καὶ τὸ νόμιμον βακχεύοντες, καὶ μᾶλλον τοῦ δέοντος κατεχόμενοι ὑφ' ἡδονῆς. Poetæ,inquit, inge-
» nio quidem ualuerunt: ſed in officio: ac iure muſicæ diſciplinæ fuerunt iniquiores: cum de-
» bacchari: & uoluptati: ultra, quam oporteret indulgere ſtatuerunt. Interpres natura qui-
» dem poetici: ſed erga iuſtam muſicam ingrati: legem cauponantes; & a uoluptate magis,
q̃ oporteret

q̃ oporteret uicti. Egregie certe, ut reliqua. Item Plato deprauatæ musicæ errorem primum fuisse dicens: hæc scribit. νῦν δέ, ἦρξε μὲν ἡμῖν ἐκ μουσικῆς, ἡ πάντων εἰς πάντα σοφίας δόξα, καὶ παρανομία. Incepit quidem a musica omnium in omnibus sapiētiæ uulgaris opinio & deprauatio. Interpres. Nunc uero cum a musica reciderimus: iniquitas sapientiæ: quæ opinio, quā omnes in omnibus habebant principiata est. Sed hæc ex tertio libro satis.

EX LIBRO QVARTO. Caput. V.

t Ranseo nunc ad quartum librum: in quo Plato interrogat. Num ciuitas: quæ conditur portum habeat? Respondet Clinias: portum habere: & quidem cōmodissimum. tum Plato, παπαί φησιν, οἷον λέγεις; Heu, inquit, quid ais? improbans uidelicet mare: ac portum uicinum: ob deprauationem morum: quæ ex cōgressu, & cōmerciis hominum peregrinorū solet accidere. Interpres dictū hoc Platonis omisit. Heu q̃d ais: quanq̃ necessarium erat: ad eam, quā modo dixi sententiā Platonis: uerba enim hæc aspernantis sunt: & rem de qua agitur repudiantis. Deinde Plato: causam cur maris uicinitas incōmoda sit: exponit. Ita, ut eius etiā rationem tangat, q aliter sentit: & cōparatione maioris damni postponat leue delectationis cōpendium. πρόσοικος γάρ φησι θάλαττα χώρᾳ, τὸ μὲν παρ' ἑκάστην ἡμέραν ἡδύ, μάλα γε μὴν ὄντως ἁλμυρὸν, καὶ πικρὸν γειτόνημα. Mare, inquit, ciuitati uicinū affert quidē in uita delectationē: sed certe salsum admodum, & amarū consortium est. Interpres, ꝙ prærogatiua quædā est maris uicini: & ut id probetur efficiat: hoc esse causæ dicit: ut uitia cōsequantur: sic enim scribit. Mare nāq; ciuitati proximū salsam nimium: atq; amarā: ex quotidiana iucunditate solet uicinitatem afferre. Non ex quotidiana iucunditate praua affertur uicinitas bone interpres. Non enī iucundus aspectus: aut cōmodus usus maris ciues deprauat: sed inhonesti: ac uitiosi peregrinorū mores: quos Plato deuitat. Nā quod ad eam quidē uicinitatis iucūditatem attinet: profecto mare Platonis quoq; sentētia probandū est. Deinde Plato. Etsi ciuitas, inquit, uicina mari sit: portumq; cōmodissimum habeat παραμύθιον πρὸς ταῦτα τὸ καὶ πάμφορος ἐστὶν κέκτηται. Remedium tamen contra hæc habet: ꝙ oīum est maxime fertilis: quæ uidelicet ad uitam hoīum necessaria sunt: abunde suppeditat: nec eget peregrinarū rerum commerciis. Interpres aduersus: quæ oīa fœcunditatem, inquit, etiā possidet. Omnia esse putat: q̃d unū ad maritimum sitū Plato refert, fœcunditatē etiā male pamphoriæ: quo uerbo Plato utit̃: reddit: nō enī copiā: sed uarietatē rerū hoc uerbū significat, quā ipse quærere uidet̃ cū agrū suum tantū uniuscuiusq; rei afferre desyderet: quantū modestæ sufficiat ciuitati. Copiā enim, & fœcunditatē illā interpretis: nō modo non optat: sed etiā recusat: ne in asportādis rebus: quæ superant ciues non minus deprauētur, q̃ in importādis: quæ desunt. Quāobrem ita subdit τραχεῖα δὲ οὖσα, δῆλον ὡς οὐκ ἂν πολύφορός τε εἴη, καὶ πάμφορος ἅμα. Asper aūt si sit ager: fieri nō pōt: ut simul, & fertilis sit: & oīum ferax. Quē etiam locū puertit Interpres cū, inqt, Verū cum terra sit: atq; aspera: nō oīum erit fœcunda: omisit enī fertilis: q̃d copiā indicat diuersam: a uaria rerū: & ut uerbū Platonis latino exprimere uerbo conemur omnifaria facultate. Itē Plato τὸ μὲν πονηρίᾳ νόμων ἐστασιακὸς φησὶ γένος ἀνθρώπων δηλαδὴ, καὶ διὰ συνήθειαν, ζητοῦν ἔτι χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς ἔθεσι, δι' ἃ καὶ πρότερον ἐφθάρη. Quod uitio legū suarū, inqt, diffidere iā pridē cœpit: gēus uidelicet hoīum: & ꝑpter cōsuetudinē quæritat iisdē moribus uti: q̄bus ante deprauatū est. Interpres. Quod uero seditiōe cōcitatur cū primos: q̄bus corruptū est mores desyderat. Itē Plato: θεὸν φησὶ πρὸς τὴν τῆς πόλεως κατασκευὴν ἐπικαλώμεθα· ὁ δ' ἀκούσειέ τε, καὶ ὑπακούσας, ἵλεως, εὐμενής τε ἡμῖν ἔλθοι συνδιακοσμήσων τὴν πόλιν. Deū, inqt, ad ciuitatē a nobis condendā inuocemus: q annuat optatis: uotisq; nostris benignus: ac propitius accedat exornaturus ciuitatem: cui operā dare statuim⁹. Interpres deum igitur ad ciuitatis constitutionē inuocemus: qui cum audiat: exaudiatq; felix: propitiusq; una nobiscum ciuitatē, & leges exornaturus ueniat opto. Item Plato de æquo, & iniquo differēs: primū opinionē illorū exponit οἱ δίκαιον εἶναί φασι τὸ τοῦ κρείττονος ξυμφέρον.

Qui æquū id esse existimarūt: quod potentioris cōmodum sit: & hoc æqui rationē descripserūt: quēadmodum etiā Thrasimachus ille primo reipublicæ libro cōtendit: quo in loco potentioris nomen principē indicat: & fortuna superiorē. Nam uulgo ita fieri uidet̃: ut superior q̄sq; ita & leges constituat: & cætera omnia agat: ut non tam subditorū commodum, q̃ suum spectare uideatur. Interpres melioris utilitatem dixit: quod est a Platonis proposito prorsus alienū. Adducit enim ille hanc opinionem refellendam: ut prauam: cum sæpenumero ita accidat: ut potentiores hoc est principes sua abutantur potestate: & tyrannica autoritate faciant: quod sibi non, quod subditis prosit hic melioris utilitatem dicens: nihil inconueniens iustitiæ affert: iustam enim actionem uiro bono, & meliori esse commodam posse: nemini dubium est: quo fit, ut Plato desipere uideatur: cum per interpretem dicat melioris utilitatem esse

iniuriam:& quod uiro uirtute prædito commoditatem affert:id esse iniquum. Sed certe non Platonis: sed Interpretis error est: qui potentiorem nomine melioris appellat. Item Plato:
» ἆρ' οὖν οἴει ποτέ φησι δῆμον νικήσαντα, ἤ τινα πολιτείαν ἄλλην, ἢ καὶ τυραννίδα, θήσεσθαι ἑκόντα πρὸς
» ἄλλο τί νόμους, ἢ τὸ συμφέρον ἑαυτῷ τῆς ἀρχῆς τοῦ μένειν; Num inquiunt siquãdo tyrannus:aut
» populus:aut respu.ulla uicerit:putas eos ultro legem laturos aliter, quam: ut cõmodum suum
» in primis seruetur:& status permaneat? Interpres. Num igitur putas inquiunt populum:si ty-
» rannum:aut alium quempiam ciuitatis modum euerterit: legesq; sponte ferat ad aliud prius.

Quod Plato commune dixit siue populus:siue tyrannus:siue aliquis uicerit: hic ad populum unum refert. Etsi populus, inquit, tyrannum: aut alium quempiam euerterit: quasi de populo solum a Platone quæratur:non de quouis domino:aut principe. Item Plato sentẽtiam reiicit Protagoræ:qui hominem esse dicebat modum siue mẽsuram:aut metam rerum omniũ, quam sententiã in sermone quoq;, qui Theætetus ĩscribitur pluribus: atq; optimis rõnibus confutat.
» ὁ δὴ θεὸς ἡμῖν φησι πάντων χρημάτων μέτρον ἂν εἴη μάλιστα, καὶ πολὺ μᾶλλον, ἤ που τίς, ὥς φασιν ἄνθρωπος.
» Deus, inquit, sit nobis meta omnium rerum in primis:longeq; magis, quam homo: ut aliqui
» uolunt. Interpres. Deus igitur omnium mensura maxime rerum est: multoq; magis: siquis, ut
» fertur homo est. Ergo Deum hominem esse fertur Platonis sententia: si credendum est interpreti. Et quoniam homo est: meta est omnium rerũ, quod Plato naturæ humanæ tribui nefas arbitratur. Ita hic opiniones nouit philosophorũ: Ita Platonẽ, quẽ reprehẽdit: intelligit. Itẽ Plato postq̃ de parẽtibus tũ uiuis:tum mortuis docuit:cõtinuo de prole:& cõsanguineis præcipit.
» ἃ δὲ πρὸς ἐκγόνους, καὶ ξυγγενεῖς, καὶ φίλους, καὶ πολίτας φησὶν, ὅσα τε ξενικὰ πρὸς θεῶν θεραπεύμα
» τα, καὶ ὁμιλίας, συμπάντων τούτων ἀποτελοῦντα τὸν ἑαυτοῦ βίον φαιδρυνάμενον, κατὰ νόμον κοσ
» μεῖν δεῖ τῶν νόμων αὐτῶν ἡ διέξοδος· τὰ μὲν, πείθουσα· τὰ δὲ, μὴ ὑπείκοντα πειθοῖ τῶν ἠθῶν, βίᾳ, καὶ δί
» κῃ κολάζουσα τὴν πόλιν ἡμῖν, ξυμβουληθέντων θεῶν, μακαρίαν τε, καὶ εὐδαίμονα ἀποτελεῖ. Qui
» bus, inquit, erga prolem:consanguineos:amicos:ciues:atq; etiam erga hospites propter deos:
» & in congressum horum omniũ seruandis officiis:uitam quisq; suam:illustrare:ornareq; opti-
» ma lege debet:ordo legum ipsarum:partim suasione:partim ui:& supplicio:moribus consulẽs
» efficit:ut diis bene iuuantibus respublica nostra felix: beataq; habeatur. Interpres oportet etiã
» filiis:atq; nepotibus:consanguineis:amicis:ciuibusq; nostris:& deniq; aduenis:honorem suum
» tribuere:atq; ita ornatu:secundumq; leges uiuere: legum uero ipsarum tractatio aliis quidem
» persuadendo: duritiæ aũt morum inobedientes uia iustitiæ puniendo: ciuitatẽ nobis diis uo-
» lentibus felicem reddet:atq; beatam. Quid pro quo ĩterpretetur: ut sententiam omnẽ peruertat:& quemadmodum loquatur:ipsa interpretatio ostendit:nec est:cur id apertius explicare debeamus. Tũ Plato singulis rebus prædictis legẽ dicit debita forma accõmodari nõ posse:sed
» aliter tractare de his oportere. ἔστι δὲ δὴ τὰ τοιαῦτα ἔν τινι μάλιστα σχήματι κείμενα, ὃ πάνυ ῥᾴδιον ἓν
» περιλαβόντα, οἷον τύπῳ εἰπεῖν· ἀλλ' οὐτωσί τινα τρόπον λάβωμεν. Quo, inquit, in genere sint hæc:
» haud facile una quasi forma complecti possunt: sed hoc modo ferme accipi debet. Interpres:
» plane contrarium uertit. Alia, inquit, & si maxime figuram habeant suam:non facile tamen for
» ma una connectuntur: sed modum quendam capiamus. Item Plato interrogat simplices ne leges scribi oporteat:an duplices? hoc est additis exordiis quibusdam:& causis:cur unũquodq; ita præcipiatur, respondet Megillus: duplicem approbans legum expositionem. Plato non satis ait esse Megilli approbationem. Sed præterea Cliniæ uoluntatem requiri:cui ciuitas con
» debatur. Non satis hoc est, inquit, οὐ μὴν, ἀλλά που καὶ Κλεινίᾳ οὕτω ἀρέσκειν δεῖ τὰ νῦν νομοθετού
» μενα· τούτου γὰρ ἡ πόλις ἡ νῦν τοιούτοις νόμοις χρῆσθαι διανοουμένη. Sed Cliniæ quoq; placere
» ea:quæ legibus sancimus: oportet. huius enim ciuitas est: quæ huiusmodi legibus uti debet.
» Itaq; interrogatus Clinias respondet:simili modo duplicem legum approbans expositionem.
» Interpres, quod interrogandum erat pro certo:& iam explorato ponit his uerbis. Quod huic etiam Cliniæ probari existimo. Item Plato causam:cur ita in legibus additã eo pertinere exi-
» stimans:ut auditor beniuolus:docilis:attentus reddatur: διὸ δὴ κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, τοῦτ' αὐτὸ
» προοίμιον, ἀλλ' οὐ λόγος ἂν ὀρθῶς προσαγορεύοιτο τοῦ νόμου. Mea, inquit, sententia hoc exordiũ
» rectius, quam ratio legis appellari potest. Interpres. Quare non legis pars: sed exordium recte:
» ut ego arbitror:appellabitur.

EX QVINTO LIBRO. Caput. VI.

Ed iam quintum librum aggredior:in quo Plato suum cuiq; animum post deos co-
» ſ lendum dicit:& quisnam animi cultus:quæ obseruantia sit:docet:quo in loco: οὐδ' ὁ
» πόταν φησὶν ἡγῆταί τις τὸ ζῆν πάντως ἀγαθὸν εἶναι, τιμᾷ τὴν αὑτοῦ ψυχήν. Nec uero, inquit, cum uitam quispiam summum esse bonum arbitratur:animum colit. Interpres: nec

nec quando uitam bonum animo arbitratur: honorat. Omiſit ſummum, quod uim totam ſententiæ continet: uitam non malum eſſe: ſed ſummum bonum nō eſſe a Platone decernitur. Hic autem quaſi malum decerneretur: interpretatus eſt dicens: nec cum uitam bonum arbitratẽ.

Deinde Plato eum, qui pecuniis, & muneribus animum ſuū proſequitur: nequaquā eum colere dicit: ſed παντὸς μὲν οὖν λείπειν: ideſt tota uia aberrare: ſeu lōge abeſſe: utroq; enim modo dici latine poteſt. Interpres eam particulam tota uia aberrare ſic exponit. Sed dolore penitus exagitat: ſcilicet ipſe quoq; tota uia a recta īterpretatione aberrans. Idcirco autem in hunc errorem delapſus eſt, ꝗ per imperitiam literarum græcarū exiſtimauit λείπω uerbum, quo uſus eſt Plato λύπην hoc eſt dolorem ſignificare: quanq̃ locus iſte nullam doloris ſuſpitionem affert.

Mox Plato corporis ualetudinem: dignitatem: robur: celeritatem: & reliqua huiuſmodi χαύνους φησὶ τὰς ψυχὰς, καὶ θρασείας ποιεῖ· animum uel audacem: uel quodammodo mollẽ dicit: reddere: niſi moderationis ratio adhibeatur: hic mollem illum prodigum īterpretatur: ꝓdigos inquit, aīos: audacesq; reddunt. Deinde Plato amicitias, & ſodalitates ita potiſſimum conſtitui gratas: firmasq; exiſtimat: ſi ſua quiſq; beneficia in amicum collata minora, q̃ ille arbitretẽ: cōtra uero, qui acceperit: maiora, q̃ qui dederit: putet. Quo loco his utitur uerbis ἐλάττους δ᾽ αὖ τὰς αὐτοῦ διανοούμενος εἰς τοὺς φίλους χάριτας, αὐτῶν τῶν φίλων τε, καὶ ἑταίρων. Minoris aūt ſua in amicos beneficia facit: q̃ ipſi amici: ſodalesq; faciant. Interpres. Suam uero in eos gratiā minorem. Item Plato cum eum reprehenderet, qui nihil fortunarum ſuarum impertiat aliis αὐτὸν μέν φησι ψέγειν, τὸ δὲ κτῆμα, μηδὲν μᾶλλον διά τι κεκτημένον ἀτιμάζειν. Ipſe, inquit, uituperandus eſt. Res autem, quam poſſidet: nihilomagis damnāda eſt: uitio poſſeſſoris. Interpres. Nec propter hominem, qui male poſſideat res uituperanda ulla: nullam rem eſſe uituperandam dicit propter hominem: qui male poſſidet. Hoc uero nec Plato dicit: nec ullo pacto congruit ueritati. Nam ſi res bona eſt: uitium poſſeſſoris rei bonitatem non adimit. Itaq; res nequaquam damnanda eſt uitio poſſeſſoris: ut Plato ait. Sed ſi mala res eſt: eo magis uituperanda eſt: quo uſu poſſeſſoris ſui reddi deteriorem oportet. Item Plato: θυμοειδῆ μέν φησι χρὴ πάντα ἄνδρα εἶναι, πρᾶον δὲ ὡς ὅτι μάλιστα. Omnes, inqt, bonos uiros, & animoſos ſimul: & mites eſſe oportere: ut animoſitate uidelicet: iniuriam uincant, atq; propulſent: eam ſcilicet iniuriam: quæ corrigi alioquin non poteſt: facilitate autem non miſerentur eos: quos intolerabilem aliquem errorem prolapſos uiderint: & pro ſua māſuetudine, atq; humanitate: nequid præterea peccent: admoneant. Tales autem, & in rep. dicit eſſe debere cuſtodes ciuitatis: canibus eos comparās: animoſos ſcilicet erga inimicos: erga ciues uero mites, atq; humanos. Interpres. Oportet, inquit, unūquenq; maximi quidem animi eſſe: ſed mitem ſūmopere. quid inter animoſum, & magnanimum interſit: notum eſt omnibus: ſolo aduerſario excepto. Tum Plato de his, qui tolerabilius peccant: τὰ δ᾽ αὖ, τῶν, ὅσοι μὲν ἀδικοῦσί φησιν· ἰατὰ δέ. Errorem, inquit, eorum, qui iniuriā quidem fecerint: ſed quæ corrigi poſſit. Interpres. Qui autem ſua iniuriis ita uexant: ut ſanabiles ſint. Quod cōiunctio, & quod articulus eſt græci ſermonis: hæc pro pronomine: ſua, Interpres accipit: exprimi hoc latinis literis difficile poteſt: tamen ita eſt: ut per ignorātiam erret. neſciens quid αὖ: quid τῶν græce dictiones ſignificent: quarum altera coniunctio eſt: interdum exornans potius ſermonem, q̃ aliquid deſignans: interdum aduerbium ſignificans rurſus: altera articulus eſt: qui in lingua græca cum noīe iunctus profertur. Apud latinos uero dum grammatice loquuntur: in uſu nō eſt: quanq̃ uernacula lingua loquentes eo utantur: & more græcorum cum nominibus iungant. Ex his nanq; Interpres noſter unum conſtituit illud pronomen ſua, frangens uerba: & Platonis ſententiam non ītelligens. Agit enim Plato de iniuria: quæ in alios infertur. Hic ſanabilem eum dicit: qui ſua iniuriis uexet: uti enim eius uerbis qualiacunq; ſunt: neceſſe eſt. Item Plato πάντα ἄνθρωπόν φησι χρὴ φεύγειν τὸ σφόδρα φιλεῖν ἑαυτόν· τὸν δὲ αὑτοῦ βελτίω, διώκειν δεῖ. Neminem, inquit, diligere ſe nimium oportere: ſed unūquenq; ſequi eum: quem ſe præſtantiorem eſſe cognouerit. Interpres. Meliores ſe uehementer amare, inqt. Inepte ſane amare pro ſequi poſuit. Platonis enim ſenſus eſt neminem debere ſibi turpe exiſtimare: quando id agat. turpitudo autem non eum, qui amat, comitatur: ſed eum, qui ſequitur meliorem: quaſi meliorem ſectando: deteriorem ſe eſſe fateatur. Nullo igitur modo amare dicendum eſt: ſed ſequi. Item Plato de dolore, ac uoluptate differens λύπην ἐλάττω μετὰ μείζονος ἡδονῆς βουλόμεθά φησιν· ἡδονὴν δὲ ἐλάττω μετὰ μείζονος λύπης, οὐ βουλόμεθα· ἴσα δὲ, ἀντὶ ἴσων ἑκάτερα τούτων, οὐχ ὡς βουλόμεθα, ἔχοιμεν ἂν διασαφεῖν. Dolorem, inquit, leuiorem nos uelle: cum uoluptate maiore. Voluptatē autem minorem cum dolore maiore nequaquā uelle. Subditq;. Pari autem modo utrunq; horum habere nos nolle, fateri poſſumus. Interpres. Aequalia uero ſi uolumus non poſſumus declarare. Cur declarare non poſſimus: ſiqd uolumus: aut cur uolumus pro nolumus: poſuerit: Interpretem interrogate. Itē Plato decernēdos eſſe cenſet ma-

giſtratus eo modo: quo in texendis telis fila firmiora pro ſtamine · infirmiora uero pro ſubtegmine capimus. ὅθεν δεῖ φησι τοὺς τὰς ἀρχὰς ἐν ταῖς πόλεσιν ἄρξαντας, δεῖ διακεκρίσθαί τινα τρόπον ταύτῃ. καὶ τοὺς σμικρᾷ παιδείᾳ βασανισθέντας, ἑκάστοτε κατὰ λόγον. Ita uiros, inquit, q magiſtratum gerant decerni: eodem fere modo ſemper oportet: & eos, qui in leuiori eruditione comprobentur. Interpres: Ita homines magiſtratus habituros in ciuitate oportet diſcernere in diſciplina ciuili comprobatos. Item Plato de luſtrandis ciuitatibus agens: genera luſtrandi partim grauiora eſſe, inquit, partim leuiora: melioraq; eſſe ea: quæ grauiora ſunt: inſtar medicamentorũ: quæ eo amplius purgant: quo moleſtiora ſunt. ἔστι δ' ὁ μὲν ἄριστος φησὶν, ἀλγεινὸς, καθάπερ ὅσα τῶν φαρμάκων τοιουτότροπα. Idcirco genus, inquit, luſtrandi optimum cum dolore eſt: ſicut ea medicamēta: quæ ualidiora corporibus adhibemus. Interpres. Nam optima purgatio quemadmodũ medicina ueneni particeps ita doloris plena. Quoniam pharmaca apud græcos: & ſalubria dicuntur: ut ſunt medicinæ: quæ exhibentur ægrotis: & mortifera: ut eſt cicuta: quæ data fuit Socrati: quo modo etiam uenena apud latinos capiuntur: ideo dicta: quod per uenas eant: exiſtimauit doctus Interpres: quod a Platone de ſalubribus dictum fuerat: intelligi de mortiferis debere. Item Plato genus luſtrandi alterum explicat: quod ratione coloniæ deſcribit: ciues enim non probos remoueri: mittiq; per colonias cenſet his uerbis · ὅσοι διὰ τὴν τῆς τροφῆς ἀπορίαν, τοῖς ἡγεμόσιν ἑτοίμους αὑτοὺς ἐνδείκνυνται παρεσκευακότες, ἕπεσθαι τούτοις, ὡς νοσήματι πόλεως ἐμπεφυκότι. δι' εὐφημίας ἀπαλλαγῆς, ὄνομα ἀποικίαν τιθέμενος εὐμενῶς, ὅτι μάλιστα ἐξεπέμψατο. Qui per uictus inopiam duces quærunt: hiſq; ſponte ſe offerunt ſecuturi inopes aduerſus: eos, qui non egent. hos tanquam morbum ciuitatem labefactantem: honeſto coloniæ nomine: benigne expellendos cenſuit. Interpres · Vt quotquot alimentorum indigentia premuntur: ſi paratos ſe principibus offerunt: ad habentiũ loca migrare laudabili coloniæ nomine mittantur: iſtoq; pacto ciuitatem ægrota parte liberemus. An nos interpretem iſtum iniuria exiſtimamus iudicem ſe: ac reprehenſorem Platonis conſtituiſſe? dignus certe eſt: qui ſumma petat: & palmam deferat: quando tam excellenter Platonem interpretari poteſt. Eiiciendos ille de ciuitate cenſet homines ſeditioſos: & ſibi ducem quærentes: qui cum improbitatem ſuam exerceant: & fortunas bonorum ciuium ſuorum diripiant: Quibus eiectis luſtrari ciuitatem arbitratur: hos Interpres facit ſeſe principi offerentes: cupidos migrare longius: ad loca neſcio quorum habentium. Qui enim ſint habentes illi: niſi ipſe explicet: neceſſe eſt uaticinari. Adhæc colonia: quam mittit Interpres: eo animo mitti uidetur: ut antiquis poſſeſſoribus ſua ſede expulſis: alienam occupet ciuitatem. Et occiſis per ſcelus habitatoribus: eorum bona diripiat: & nefandiſsimæ partis gaudeat. At hoc Plato maxime deteſtatur: & nequid tale ciues ſui committant: ſummo ſtudio iubet. Prauos itaq; homines tanquam peſtem: ac perniciem ciuitatis: urbe expellendos cenſet: honeſto coloniæ nomine: quod Interpres laudabile dicit: & hominibus tribuit: quos mittit in excidium alicuius iuſtæ: piæq; nationis. Item Plato plura diſſerens de ſeditione ciuitatum: ac ciuium diſſenſione: unde nouæ tabulæ: & æris alieni deciſiones: & agrorum diſtributiones ſolent prouenire: & quemadmodum ea diſcordia uitari poſsit: præcipiēs: ἀνεγκλήτους δεῖ φησι τὰς οὐσίας πρὸς ἀλλήλους κατασκευάζεσθαι ἁμωσγέπως. ἢ μὴ προϊέναι πρότερον εἰς τοὔμπροσθεν ἑκόντας εἶναι τῆς ἄλλης κατασκευῆς, οἷς ἦ παλαιὰ ἐγκλήματα πρὸς ἀλλήλους, καὶ ὅσοις νοῦ καὶ σμικρὸν μέτῃ. Cenſus, inquit, quos ſibi ciues pararint: careant quodammodo crimine oportet: uel ulterius in acquirēdo progredi ultro deſiſtant: quibus inuicem uetera crimina habentur: quibuſq; uel parumper mens impartita eſt. Interpres: ut niſi cenſus ipſos inculpabiles inter ſe ciues quodammodo parauerint: ad maiora non progrediantur. Reliquam partem ſermonis hic ſeparat: & inferiori coniungit: multis, quæ intelligere nequit: omiſsis. Item Plato numerum locupletum: quem quinq; millibus: & quadraginta conſumpſit: digerens primũ in duas partes. δύο μὲν δὴ μέρη φησὶ τοῦ παντὸς ἀριθμοῦ τὸ πρῶτον νεμηθήτω. Primum, inquit, duæ partes totius eius numeri diſtribuantur. Interpres. Duæ igitur partes numerum primum diſtribuant. Tum Plato quiſnam ſit in ciuitatibus cōmodior numerus pquirens. λέγωμεν δὴ τὸν πλείστας, καὶ ἐφεξῆς μάλιστα διανομὰς ἐν αὑτῷ κεκτημένον. Dicamus, inquit, eum numerum commodiorem eſſe: qui plurimas: & præſertim συνεχεῖς, οὐ διεχεῖς ordine diſpoſitas in ſe diſtributiones continet. Quibus uerbis aperte numerus ille ſignificatur: qui continuo ordine in plures partes ſecari poteſt. Interpres. Dico autem quiſnam deinceps maxime plurimas in ſe ipſo diuiſiones recipiat. Item Plato cum pleraq; de repub. ſuæ ciuitatis: minus uulgo: & hominibus ætatis ſuæ conſueta expoſuiſſet: expoſiturusq; eſſet: Mirari, inquit, fortaſſis eum, qui audierit primo aſpectu hæc cogent: uerum tamen ſiquis diligentius cogitet: remq; experiatur: uidebit ciuitatem condi loco ſecundo: reſpectu optimæ, quaſi dicat iſta reſpu. quæ minus conſueta: & factu difficilis eſſe uidetur: non optima illa eſt: &

primo loco constituenda: sed, quæ secundo loco optima censetur. Nam & si alia longe perfectior explicari potest: tamen fragilitati hominum parcens illam omisi: hanc tractans: quæ post illam secundo loco tanquam optima sit collocanda. Vnde hæc subdit. Recte sane agetur si optimum reipu. genus: & secundum, & tertium explicabimus: tum eligendum proponemus: ut arbitratu suo statuat sibi quisque, quod condere malit. quod idem etiam paulopost exprimit: cum dicit: exemplar ad cuius similitudinem fieri aliquid oportet: perfectum: absolutumque omni ex parte poni debere: at si quis id assequi non potest: agere quod illi proximum est. His itaque positis optimum: ac primũ reipub. genus esse dicit: in quo res omnes communes sunt: etiam quas nobis natura peculiares fecit: si fieri potest: quod quidem genus a diis: seu deorum filiis incoli summa cum felicitate cõmemorat: idque esse exemplar optimæ reipub. quod respiciens: & quantum natura patitur attingens: proximum ei per similitudinem constituas. Tale autem uult esse quod ipse in præsentia condit: etenim ita ait. ἣν δὴ νῦν ἡμεῖς ἐπικεχειρήκαμεν, εἴη τε ἂν γινομένη πως ἀθανασίας ἐγγύτατα· καὶ ἡ μία, δευτέρως. τρίτην δὲ μετὰ ταῦτα, ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ, διαπερανούμεθα. Quam nos rempu. condendam suscepimus: proxime quodammodo ad immortalitatẽ accedet. Hæc autem secundo sit loco. tertiã posthac Deo propitio explicare curabimus. Ita primum illud reipu. genus exemplar constituit: secundum autem, quod ipse iam cœpit condere: secundum esse dicit a primo: quanquam non tam immortalitatis compos: quasi primum: tertium autem pollicetur: quod secundo leuius sit: quæ prorsus eodem tendunt: quo illa supradicta genus reipu. primum: secundum: & tertium explicari oportere: tum deligendum proponere conditori: quod eorum malit accipere. Nunc quemadmodum hæc Interpres reddat: animaduertite. Quam uero, inquit, modo nos ingressi sumus: utinam proxime ad immortalitatem perueniat. & una secundo: sed de tertia postea si Deus uoluerit: determinabimus. Proh Deum: atque hominem Iesum interpretatur ne hic Platonem? hoccine est conuertere leges e græco in latinum sermonem? An potius peruertere eas: deprauare, atque corrumpere? ponit Plato secũdo loco rẽpu. quam condere incepit: & proximam immortalitati constituit: hic uero optat: ut proxime ad immortalitatem perueniat: & una secundo. Quid autem una secundo sibi uelit: in margine libri declarat: significare enim, inquit, utinam una: solaque secundo post illam primam ad immortalitatem perueniat. Ita hic primum: secundum: & tertium genus reipu. Platonis interpretatus est: qui philosophos iudicat: & quis eorum doctior sit: doctrina sua fretus: exponit.

Deinde Plato patriam coli: uenerarique non modo tanquam matrem: sed etiam tanquam dominam: utpote deam censet oportere. πατρίδος δὲ οὔσης τῆς χώρας, θεραπεύειν αὐτὴν δεῖ φησι μειζόνως, ἢ μητέρα παῖδας, τῷ καὶ δέσποιναν θεὸν αὐτὴν οὖσαν, θνητῶν ὄντων, γεγονυῖαν. Patriam, inqt, quam sibi quisque sortitus est: colere, ac uenerari debet magis, quam filius matrem: siquidem patria: cum dea sit immortalis: domina mortalium habetur. Interpres. Nam cum tota regio una patria sit: magis eam colere debent: quam filii matrem. Hæc enim diuorũ etiam, qui mortales sunt: domina est. Tum Plato quoniam ex quinque: & quadraginta millibus ciuium constitui ciuitatem decernit: nec ampliorem patitur populi multitudinem: coloniam mitti præcipit: ubi aut sobolis fœcunditate: aut alia causa auctus populus eum numerum excesserit his uerbis. ὡς ἐὰν ἐπίχυσις ἡμῖν πολιτῶν ὑπερβάλλουσα, διὰ φιλοφροσύνην τὴν τῶν ξυνοικούντων ἀλλήλοις ξυμβαίνῃ. καὶ ἀπορῶμεν, τὸ παλαιόν που ὑπάρχει μηχάνημα, ὃ πολλάκις εἴπομεν, ἐκπομπὴ ἀποικιῶν φίλη γιγνομένη παρὰ φίλων, οἷς ἂν ἐπιτήδειον εἶναι δοκοῖ. Quod si, inquit, ob nimium in procreandis liberis studium: ita aucta sit ciuitas: ut numeri modum excedat: itaque inopia: & caritate rerũ prematur: uetus illud repetatur consilium: quod sæpe iam dictum est: ut colonia mittatur caracatis: quo commodius agi posse uidebitur. Interpres. In magna uero ciuium abundantia si timetur inopia: colonia emittatur beniuole a beniuolis facta quibuscunque id commodum esse uideatur: quod Plato dicit: quo commodius agi posse uidebitur. hic interpretatur quibuscũque id commodum esse uideatur. Item Plato dum consulit ne locupletum ille numerus quinque: & quadraginta millibus præscriptus unquam deficiat. καὶ δὴ καὶ νῦν φησι, τὸν ἀριθμὸν πρῶτον διὰ βίου παντὸς φυλάξατε τὸν εἰρημένον. Primum, inquit, numerum supradictum tota uita seruate. Interpres. numerum primum per totam uitã conseruate. reliquit supradictum: sine quo uerbo, qui sit seruandus numerus non potest intelligi. Item Plato. μὴ δὲ νόμισμά φησι παρακατατίθεσθαι, ὅτῳ μή τις πιστεύῃ. Neque pecunia, inquit, deponenda est: apud hominem cui non adhibes fidem. Interpres. nec pecuniam deponere, inquit, reliquum prætermisit: hoc est apud hominem cui fidem non adhibes: quanquam id suo cum detrimẽto didicerat: quod Plato monet nemini credendam esse pecuniam sine fide: sine consilio astuto, & callido. Item Plato. τοῦτ' οὖν δὴ πολλάκις ἐπισημαίνεσθαί φησι χρὴ τὸν νομοθέτην τί ποτε βούλομαι, καὶ εἴ μοι ξυμβαίνει τοῦτο, ἢ καὶ ἀποτυγχάνω τοῦ σκοποῦ. καὶ οὕτω τάχ' ἂν ἐκ τῆς νομοθεσίας αὐτός τ' ἐκβαίνοι, καὶ τοὺς ἄλλους ἀ-

παλαίσοι. Hoc igitur sæpius protestetur legumlator oportet: quid uelit: quid si contigerit: bene succedet: sin minus instituti sui spe frustrabitur: atq; ita fieri forsitan poterit: ut, & ipse onere legum scribendarum leuetur: & cæteros leuet. Interpres. Sæpius igitur legis lator significet qd ipse uelit: & si sibi illud contingit: aut contra: & sic forsan: & ipse a ferendis legibus liber erit: & cæteros liberabit. Itē Plato de fundorū possessoribus. ὁ δὴ λαχὼν φησί, κεκτήσθω τὸν κλῆρον ἐπὶ τούτοις, οἷς εἰρήκαμεν. Possideat, inquit, suam quisq; partem: quam sortitus est ea qua diximus cōditione. Interpres. Partem hanc ea, quam diximus: conditione reliquit: quanquam necessariam. etenim seruari in ea re iussum est: nequis fundū: aut uendat: aut emat: & ut pater unū ex filiis, quem malit hæredem fundi relinquat: non plures. Hæc, & pleraq; alia tam necessaria legi agrariæ a Platone adhibita prætermisit interpres: & hoc solum dixit. Sortitus igitur sortē suam possideat. Item Plato. δεῖ γὰρ ἐν πόλει φησὶ τῇ τοῦ μεγίστου νοσήματος οὐ μεθεξούσῃ, ὃ διάστασιν, ἢ στάσιν ὀρθότατον ἂν εἴη κεκλῆσθαι. In ciuitate, inquit, quæ grauissimo illo morbo nō laborat: quæ discordia: aut seditio recte appellatur: oportere censemus. Interpres igitur dicimus: ut in ciuitate: quæ sit expers summæ pecuniæ: quam discidium: aut seditionem appellari. Hic profecto peritior fusoriæ artis, quam interpretandi est: post, q̄ ex summo morbo pecuniam sibi summā facere potuit. νόσημα nanq;, quod morbum significat in νόμισμα: hoc est pecuniam transtulit.

Item plato ubi numerum: modūq; census ciuibus descripsit. ἐὰν δέ τις, φησίν, ἀπειθῇ τούτῳ τῷ νόμῳ, φανεῖ μὲν ὁ βουλόμενος ἐπὶ τοῖς ἡμίσεσιν. ὁ δὲ ὄφλων, ἄλλο τοσοῦτον μέρος ἀποτίσει τῆς αὑτοῦ κτήσεως. Siquis, inquit, huic legi nō pareat: deferet, qui uelit sub dimidio: qui autem iudicium pro se nō habuerit: tantūdem de suo censu exsoluet. Interpres. Si uero legi non obtemperauerit: iudex medietatem consequatur. Satis, quod uolumus ab interprete habemus. Tum Plato agrum diuidens totum. μετὰ δὲ ταῦτα, φησί, μέρη δώδεκα διελέσθαι, θέμενον ἑστίας πρῶτον, καὶ διός, καὶ ἀθηνᾶς ἱερόν, ἀκρόπολιν ὀνομάζοντα. Deinde, inquit, distribuendum in partes duodecim: Quarū prima Vestæ: Ioui: ac Mineruæ dedicanda est: quæ arx nominatur. Interpres. deinde duodecim partes eligantur: uestaq; tam Iouis, quam Palladis consecretur: & sacrum arx appelletur. Eligit hic quod Plato distribuit: & Vestā Ioui: & Palladi consecrat. Cui Plato nihilominus, quam Ioui: & Palladi partem agri dicandam censuit. Item Plato: quod supradictum erat: repetit: exēplar uidelicet optimū cōstitui oportere: tū seq quoad quisq; niti propinquus poterit. δικαιότατον, φησίν, οἶμαι τόδε εἶναι, τὸν μὲν τὸ παράδειγμα δεικνῦντα, οἷον δεῖ τὸ ἐπιχειρούμενον γίγνεσθαι, μηδὲν ἐλλείπειν τῶν καλλίστων, καὶ ἀληθεστάτων. ᾧ δὲ ἀδύνατόν τι ξυμβαίνει τούτων γίγνεσθαι, τοῦτο μὲν αὐτὸ ἐκκλίνειν, καὶ μὴ πράττειν. ὅ, τι δὲ τούτου τῶν λοιπῶν ἐγγύτατά ἐστι, καὶ ξυγγενέστατον ἔφυ τῶν προσηκόντων πράττειν, τοῦτ᾽ αὐτὸ διαμηχανᾶσθαι ὅπως ἂν γίγνηται. τὸν νομοθέτην δὲ ἐᾶσαι τέλος ἐπιθεῖναι τῇ βουλήσει. Aequissimum, inquit, esse id arbitror: ut qui exemplar ponit ad cuius similitudinem, quod opus est fieri debeat: nihil prætermittat: quod ad summam dignitatem: ueritatemq; conueniat. Quod siquis excellentiam illam imitando assequi nequeat: is omisso, quod uires superat: ad id incumbat: quod proximum: cognatumq; est eius: ad quod aspirabat: & quo modo id ipsum efficiat summo studio inuigilet: nec legis latorem interpellet: quominus institutum suum usq; ad finem prosequatur. Interpres: qua sententiæ integritate: qua uerborum dignitate: hæc in latinum conuerterit: quæso attendite. Sed iustissimum, inquit, est: ut cum exēplari proponam: quale fieri oporteat, quod incipitur: quod autem fieri ab aliquo non potest: prætermittatur: & quod rebus conueniat: nec impossibile est id omni studio legis lator aggrediatur: & ad finem perducat. Quam longe a Platonis sensu labatur: uerba eius aperiunt: ut nihil dicere præterea opus sit. Item Plato. τὸ ὁμολογούμενον αὐτῷ ἑαυτῷ, φησί, δεῖ που πανταχῇ ἀπεργάζεσθαι, καὶ τὸν τοῦ φαυλοτάτου δημιουργὸν ἄξιον ἐσόμενον λόγου. quod secum consentit id a quouis autore ubiq; efficiendum est: etiam in re minima: quandoquidem hoc modo laudem assequi potest. Interpres. nam quod sibiipsi undiq; conuenit: id uel uilissimus opifex non recusabit. Itē Plato. νομίζοντα φησί, πρὸς πάντα εἶναι χρησίμους τὰς τῶν ἀριθμῶν νομάς, καὶ ποικιλώσεις, ὅσα τε αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ποικίλλονται, καὶ ὅσα ἐν μήκεσι, καὶ βάθεσι ποικίλματα. ita sentiens: inquit, perutiles in omnibus rebus numerorum esse distributiones: ac uarietates: quibus cum ipsi inter se uarii sunt: tum in longitudinibus: ac profunditatibus: quas uario modo constituunt. Interpres. sed danda opera: ut ad omnia perutiles ciues sint: tam ad numerorum partitiones: quā ad uarietates: quibus seipsos exornant: quibusq; longiora: profundiora'ue ornamenta efficiunt. Quænam sint istæ uarietates: quibus sese ciues exornēt: & longiora ornamenta efficiant: explicet rursus Interpres in margine libri: non enim minus hoc obscurum est: quam quod superius dixerat: una secundo. Item Plato cum uarios esse hominum mores pro locorum uarietate conaretur ostēdere, μὴ δὲ τοῦθ᾽ ὑμᾶς λανθανέτω, φησί, περὶ τόπων, ὡς μέν τι καὶ κάλλια, ὡς οὐκ εἰσὶν ἄλλοι τινὲς διαφέροντες ἄλλων τόπων, πρὸς τὸ γεννᾶσθαι ἀνθρώπους ἀμείνους, καὶ χείρους, οἷς οὐκ

» ἐναντία νομοθετητέον. Ne uos,inquit,hoc lateat Megille: & Clinia plurimum in locis discrimi
» nis esse ad hominum uel meliorum:uel deteriorum generationem:quibus contrariæ pene le-
» ges conueniant. Sic Plato dilucide de locorum discrimine scribit:& leges ob eam rem prope-
modum contrarias ferendas existimat: aliæ nanq; aliis pro uaria naturæ,atq; ingenii ratione
» conueniunt. At uero noster Interpres:ne id quidē intelligere potuit. Sed nec illud uos fugiat,
» inquit, magnam esse locorum ad ferendos meliores:peioresq; uiros differentiam. Quibus cō
» traria legibus sancienda non sunt. Videte quanta sit huius hominis peritia:magnum esse di
scrimen locorum dicit:nec tamen animaduertere potest:diuersa loca:diuersam poscere legum
rationem. Sed contraria non esse sancienda in tanta locorū: & hominum differentia testatur.
Hæc ex quinto libro īterpretationis eius excerpsimus:paucissima ex plurimis:ut si tot errores,
quot uerba esse dixerimus:non discedamus a uero.

EX LIBRO SEXTO. Caput. VII.

T sextum iam eodem modo percurramus. In quo cum Plato de comitiis reip. disse
a rat:quoniam respu. de qua agit noua adhuc:parumq; erudita:non sine errore amplio
res magistratus creare posset:quo modo tutius tanta res agatur:exquirit,& quanquā
difficile id esse cōsilium fatetur: necessario tñ subministrandum affirmat his uerbis.
» ἀλλὰ γὰρ ἀγῶνα, προφάσεις οὐ πάνυ δέχεσθαι. Sed enim certaminis ratio nullam patitur excusa
tionem,quasi dicat,sed quoniam scribendarum legum prouinciam iam suscepimus:nulla dif-
ficultatis causa est:per quam ab instituto recedere debeamus:quemadmodum illis detrectandi
pugnam facultas non datur: qui iam certamen adierint. Vnde prouerbiū hoc in usum uenit:
» Certamen nullam patitur excusationem. Interpres: hoc a Platone tam breuiter: & pulchre di-
» ctum:quo modo peruertat attendite. Atqui non oportet,inquit,non quærendi causam susci-
» pere. Tū Plato φημὶ γὰρ ὦ κλεινία, λέγω, κνωσίους χρῆναι διαφερόντως τῶν ἄλλων κρητῶν, μὴ μό
» νον ἀφοσιώσασθαι περὶ τῆς χώρας, ἣν νῦν κατοικίζετε· συντόνως δ᾽ ἐπιμεληθῆναι τὰς πρώτας ἀρ
» χὰς εἰς δύναμιν, ὅπως ἂν στῶσιν ὡς ἀσφαλέστατα, καὶ ἄριστα. Equidem Gnosios tuos o Clinia,in
» quit,præ cæteris cretensibus debere arbitror nō modo quasi libando inchoare, quā nunc rem-
» pu. conditis:uerum etiam summo studio nauare operam: ut amplissimi magistratus pro uiri-
» bus,quam firmissime:atq; optime constituantur. Interpres. Gnosios oportet o Clinia non solū
» habitandam hanc esse regionem determinare:sed operam quoq; pro uiribus nauare: ut quam
» tutissimi:atq; optimi magistratus constituantur. Item Plato. μέγα μὲν φησὶν, ὦ κλεινία, φρονοῦ-
» σιν αἱ ἀθῆναι, μέγα δὲ καὶ ἡ σπάρτη· καὶ μακρὰν ἀποικοῦσιν ἑκάτεραι. Plurimum sibi athenienses
tribuunt mi Clinia:plurimum sibi Lacedæmonii:& longinqui incolunt: quod ita Cliniæ di-
cit: quoniam ille tum Platonem: tum Megillum rogarat: ut se socios declararent amplissi-
morū magistratuum nouæ reip. quam ipsi in agro suo conderent. Hoc enim Plato recusat: par
tim ob atheniensium:ac Lacedæmoniorum elatiorem animum: partim ob locorum longin-
quitatem:sed licere,inquit,perbelle:tam illum, quā eius Gnosios sese ad eā, quam cōdunt rem-
pu. conferre. Hæc Interpres intelligere minime potuit: sed quod ad interuallum locorum refer
» tur:ipse ad coloniam uertit:& longe,inquit,nimium colonias mittunt. Ita quos habitare pro-
cul Plato scribit. Interpres longe colonias mittere exponit. Deinde Plato præcipuum magi-
stratum in primisq; declarandum esse scribit eum:qui leges tueatur,atq; custodiat: & quoniam
plurium consilio opus est eruditorum uirorum, qui decernant:ac deligant: tot autem in ciui-
tate adhuc noua haberi non possint Megillum: & Gnosios ipsos tanquam conditores:& pa-
» tres patriæ,summis præficiendos magistratibus censet. Atq; hoc ita agendum consulens. τί-
» νες οὖν ὦ κλεινία, καὶ μέγιλλε, φησὶ, πάντα ἡμῖν ταῦτ᾽ ἐν τῇ πόλει καταστήσουσι τῶν ἀρχῶν τε πέρι,
» καὶ δοκιμασιῶν αὐτῶν; ἆρ᾽ ἐννοοῦμεν, ὡς ταῖς πρῶτον οὕτω κατα ζευγνυμέναις πόλεσιν, ἀνάγκη μὲν εἶ
» ναί τινας, οἳ τινες δὲ εἶεν ἂν πρὸς πασῶν τῶν ἀρχῶν γεγονότες οὐκ ἔστι; Quinam tandē,inquit,Cli-
» nia,& Megille:hæc omnia in hac nostra urbe magistratibus:& eorum probationibus apte:cō-
» modeq; constituant? num necesse existimamus ciuitatibus nouis præfici aliquos: nec tamen
» sunt:qui ex omnibus magistratibus eligantur? Interpres. Sed,qui magistratus omnes præce-
» dant in ciuitatibus:quæ primo conduntur: minime sunt. Tum Plato de senatu constituendo
disserit:quem numero trecentorum:& sexaginta describit:quos ex omni censu iudicat esse pro
ponendos:tum eorum dimidiam partem sorte accipit:his negocium consultandi annuum de-
» mandans. ὀγδοήκοντα δὲ φησὶ, καὶ ἑκατὸν ἐκλέξαντας ἀφ᾽ ἑκάστων τῶν τιμημάτων, τοὺς ἡμίσεις τού
» των ἀποκληρώσαντας, δοκιμάσαι· τούτους δ᾽ εἶναι τὸν ἐνιαυτὸν βουλευτάς. Horum,inquit, quos
» ex omnibus censibus elegeris dimidium hoc est centum,& octuaginta. Hic nanq; numerus di
» midius est trecentorum:&.lx. quorum superius meminit sorte ad Senatus ordinē comprobētur.

» Interpres: ita centum, & octuaginta de omnibus censibus deligantur: quorum dimidia pars
» suffragio comprobetur: qui annui consiliarii sint. Dimidiam partem centum, & octuaginta hic
nonaginta accipit. Vnde cum paulopost a Platone dicatur partem duodecimam hoc est quin
decim: dimidii iam sumpti: idest centum, & octuaginta delegandam ad circuitores: hoc est
custodes agri mobiles: & uagantes: manifeste in alterum præcipitatur errorem: ut dimidii quẽ
acceperat numeri hoc est nonagenarii partem duodecimã dicat: quod falsum esse perspicuum
est. Nulla enim nonagenarii numeri pars duodecima integra est. Iem Plato cũ iam ab omni-
bus probaretur: ut constituerentur uiri: qui seruãdarum legum curam haberẽt. τὰ μὲν περὶ τῶν
» νομοφυλάκων, φησὶ, ταῦτα εἰρήσθω προστάγματα τρία· προϊόντων δὲ εἰς τοὔμπροσθεν τῶν νόμων, ἕκα-
» στος προστάξει τούτοις τοῖς ἀνδράσιν, ὧν τινων αὐτοὺς δεῖ πρὸς τοῖς νῦν εἰρημένοις, προσεπιμελεῖσθαι.
» De custodibus, inquit, legum tria hæc sint præcepta tum legibus proficientibus: quiuis poterit
» his uiris præcipere: quæ procurare opus erit plura, quã modo diximus. Interpres. Legibus iam
» confirmatis: si plurium rerum curam hos uiros habere oportet a ciuitate quauis proponentẽ
» consyderabitur. quasi quid ciuitates aliæ proponant: quid ille consyderent quæratur: nõ quid,
ciuium eius: quæ conditur ciuitatis consilio addi debeat: sic noster Interpres iudicat, atq; expo-
nit. Dehinc Plato de æqualitate inæqualis hoc est æqui proportionarii: & distributione pro
uirtute, ac dignitate differit: quod quidem æqualitatis genus: & si ratiõe ad usum ciuilem reqri-
» tur: raro tamẽ: & a paucis seruatum legumlatoribus cõstat. τὴν ἀληθεστάτην, καὶ ἀρίστην ἰσότητα
» οὐκέτι ῥᾴδιον παντὶ ἰδεῖν. διὸς γὰρ δὴ κρίσις ἐστὶ, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀεὶ, σμικρὰ μὲν ἐπαρκεῖ. πᾶν
» δὲ ὅσον ἂν ἐπαρκέσῃ πόλεσιν, ἢ καὶ ἰδιώταις, πάντα ἀγαθὰ ἀπεργάζεται. Verissimam, inquit,
» optimamq; æquabilitatem cernere: haud quaquam facile omnibus est. In Iouis enim iudicio
» hæc consistit: & quamuis mortalibus quidem raro eam sufficiat: tamen quoties: & quantulum-
» cunq; suffecerit: aut publice: aut priuatim plurimum iuuat: bonorumq; omnium autor est. Inter
» pres. Iouis enim iudicium est: cuius parua quædam pars hominibus sufficit: & bene omnia
» tam ciuitatibus, quam priuatis si adhibetur: disponit. Sufficit uerbo utitur non improprie: sed
ita inscite: ut non suppeditare sicut apud Platonem est: sed plene satisffacere id uerbum putet si-
gnificare. Quapropter uerba ita coniungit. Parua quædam pars hominibus sufficit: & bene
omnia disponit. scilicet idem est sufficere: & bene omnia suppeditari: uel ut uerbo eius utar: di-
sponi. Item Plato cum hanc æqui inæqualitatem causam interdum effici posse animaduerte-
ret: ut seditiones essent: diuerticulis uti quibusdam admonet: & partim sorti rem committere:
partim Deum: fortunamq; inuocare: ut recte: feliciterq; succedat. Quippe nisi ita agatur: fieri nõ
» posse: quin detrimentum sequatur. τὸ γὰρ ἐπιεικὲς, φησὶ, καὶ ξύγγνωμον τοῦ τελέου, καὶ ἀκριβοῦς,
» παρὰ τὴν δίκην τὴν ὀρθήν ἐστι παρατεθραυσμένον, ὅταν γίγνηται. Aequalitas enim, inquit, illa
» laudabilis: & æqua diiudicatio boni cum præter rectam rationem fiat: uiolatur, & frangitur. In
» terpres. Humanitas enim: & indulgentia quando adhibetur a perfecto: exactoq; iuxta rectum
» iudicium declinat. humanitatem: & indulgentiam uocat Interpres: quam Plato æquabilitatem
nominat: & declinari a perfecto: exactoq; eandem humanitatem ait iuxta rectum iudiciũ: cum a
Platone uiolari: frangiq; dicatur: cum contra rectum ius agitur. Item Plato de assidua ciuitatis
» custodia differit: quo in loco custodes decernẽs. πλῆθος δὲ, φησὶν, ἀδυνατὸν ὀξέως οὐδέποτε οὐδὲν
» τούτων πράττειν. Multitudo, inquit, nihil huiusmodi agere celeriter potest. Interpres. quorum
nihil multitudo acute agere potest. Incidit sæpissime noster hic Interpres in eundem errorem:
qui pereruditе a diuo Augustino reprehenditur libro de doctrina christiana in iis, qui ex anci-
piti linguæ uocabulo. hoc est per æquiuocationem falluntur: ut sententiam transferant: quæ a
sensu scriptoris omnino sit aliena. Ex ambiguo, inquit, ille diuus linguæ præcedentis plerunq;
Interpres fallitur: cui non bene sententia nota est: & eam significationem transfert: quæ a sensu
scriptoris penitus aliena est: sicuti quidam codices habent: A cuti pedes eorum ad effundendũ
sanguinẽ. ὀξὺς enim, & acutum: & uelocem apud græcos significat. Ille autem uidit sententiã:
qui transtulit: ueloces pedes eorum ad effundendũ sanguinem. Ille autem alius ancipiti signo
in aliam partem raptus errauit. Ita plane: & hic noster nõ solum genere erroris eodem: sed etiã
specie: eodemq; ancipiti signo omnino labitur: cum quod Plato ὀξέως dicit: referens ad rei mã-
» datæ paratiorem executionem: ipse non celeriter: sed acute interpretetur. Item Plato, ἱερῶν δὲ,
» ἱερέας· οἷς μέν εἰσι πάτριαι ἱερωσύναι, καὶ ἃς μὴ κινεῖν. εἰ δὲ οἷον τὸ πρῶτον κατοικιζομένοις, εἰκὸς γί-
» γνεσθαι περὶ τὰ τοιαῦτα, ἢ μηδενὶ, ἤ τισιν ὀλίγοις, οἷς μὴ καθεστήκοι, καταστατέον ἱερέας τε, καὶ ἱερεί-
» ας. Sacerdotes, inquit, qui paterna sacerdotia habent: permaneant: sed si, quod usu euenit ho-
» minibus, qui nuper simul uiuere cœperint: aut nulli: aut paucissimi habent: noui constituendi
» sunt sacerdotes tum mares: tum fœminæ. Interpres. Si uero nulla huiusmodi sunt: quod acci-
» dere illis par est: qui nunc ciuitates cõdere cœperunt: aut nullis: aut paucis concedendũ. Quam

bene Platonem Interpres noster intelligit:cum nullos constitui sacerdotes arbitratur præcipi a Platone:qui contra ubi nulli sunt:paterna sacerdotia habentes:ibi sacerdotes cõstituendos esse
» decernit. Item Plato de eligẽdis legũ interpretibus iubet:ut q̃tuor tribuum unaquæq; tres de
» suis eligat uiros:atq; ex his duodecim,qui electi sũt:tres præ cæteris suffragio cõstitui:reliquos
» nouem mitti probent ad Apollinem Delphicum : qui ex singulis ternis:singulos discernat. Hi
» uero tota uita interpretes sint. Interpres uero. Expositores,inquit,quatuor tribus ferant qua-
» tuor quælibet:ex quibus nouem:qui suffragio erũt delecti delphos mittantur . Sexdecim eligit iste non duodecim:siquidem quatuor tribuum unaquæq; quatuor exhibet. nec a tribus ter tres mittentur:quem numerum trinitatis ratione Plato obseruat:sed a septem quos interpretes con stituit. Omitto,quod si:ut hic scribit quælibet tribus quatuor præstet: nec sexdecim erũt:qui eli gentur:nec nouem:sed quatuor tantũ . Quis enim romanæ linguæ peritus non intelligat:quã libet:non omnes,siue unãquanq;: sed duntaxat unam aliquam significare : nec referre.si aliquã quatuor tribuum dicas:uel quamlibet quatuor tribuum:sub neutro enim licet : nisi disiunctim descendere. Cum igitur dicit aduersarius:ut quælibet tribus quatuor ferat:perinde est:ac si dice
» ret:ut una tribus:quæcunq; illa sit : quatuor ferat. Item Plato, indemortui locum eligi a qua-
» tuor tribubus alium iubet:ex ea,unde ille fuerat : tribu:his uerbis τὸν δὴ λιπόντα προαιρείσθω
» σαν αἱ τέσσαρες φυλαί, ὅθεν ἂν ἐκλίπῃ. Interpres:& ad mortui locum quatuor tribus alium eli
» gant omisit:ex ea unde ille fuerat tribu:quod in primis necessarium est : non enim de qualibet tribu eligendum Plato censet:sed de ea,cuius tribulis erat:qui uita est functus: nequa tribus sit:
» quæ honore careat magistratus. Item Plato de agrorum custodibus. σπουδὴ δὲ περὶ ταῦτα
» ἤδη ἔστω φησί, τοὺς ἑξήκοντα ἑκάστους, τὸν αὐτῶν τόπον φυλάττειν. Danda,inquit summo studio ope
» ra est:ut singuli sexagenis sua loca custodiant:non modo hostium gratia : uerum etiam eorum
» qui se amicos uocant. Interpres. Studium autem sexaginta uiris,qui loca custodiunt sit: ut ad-
» uersus hostes amicis ista custodiant. Item Plato de causis:& iudicibus : & magistratibus dispu- tans omnem iudicem:magistratumq; reddere administrationis suæ rationẽ iubet : exceptis iis, qui finem causis imponunt a quibus fas non sit prouocare : quod in ciuitatibus regi subiectis:
» honor regius est. δικαστὴν δὲ, καὶ ἄρχοντα ἀνυπεύθυνον, οὐδένα φησί, δικάζειν, καὶ ἄρχειν δεῖ, πλὴν
» τῶν τὸ τέλος ἐπιτιθέντων, οἷον βασιλέων. Nullus itaq;,inquit,iudex : & magistratus immunis
» examinis sit:exceptis iis: qui finem imponunt:instar regum:quod enim in ea ciuitate:quæ uni us imperio gubernatur:rex sibi uendicat:idem in rebus publicis: iis,qui tertio foro finem causis
» imponunt:iudicibus datur. Interpres. Nemo autem iudex magistratus'ue in ciuitate aliqua sit:
» qui gesti officii sui rationem non referat præter reges . quasi de regibus solum dicatur:præter reges,inquit. Et quod loco exempli Plato ex persona regum addit:id pro magistratu:qui unus a reddenda ratione immunis sit:accipit,& tertium cancellum Platonis prætermittit:quod alias reges:alias principes:nomine quo magis tandem libuerit appellandos: cõtinet summos magi stratus:finemq; affert causis:a quo nemini licet prouocare. Vnde fit:ut quantum ex uerbis inter pretis accipi potest:non de quauis repu. sed de regio duntaxat statu præcipiatur. Item Plato
» conuiuia instituit agri custodibus:quibus cum adesse omnes præcipiat. ὁ δὲ ἀποσυσσιτήσας φησί,
» κἂν ἡντιναοῦν ἡμέραν, ἢ νύκτα ἄρχοι μηδείς. Qui autem cõuiuio,inquit,defuerit:etiam si uno die:
» aut una nocte excubarit:probro detur. Interpres: qui aũt concibationi non affuerit: omisso ex-
» cubauerit reliquo:quod potius lege punitur. Item Plato τοὺς ἀγορανόμους φησί, τὸν περὶ τὴν ἀγο-
» ρὰν κόσμον διαταχθέντα, ὑπὸ νόμων φυλάττειν. Aediles,inquit,ordinem in foro a legibus depu-
» tatum seruent. Interpres: uenalium curatores uenditionis loca legibus constituta ornate custo
» diant: Aediles uenalium curatores uocat:& forum locum uenditionis interpretatur . Item Pla
» to. αἱ πᾶσαι τίνων ἀρχαὶ φησί, πλὴν βουλῆς, καὶ πρυτάνεων. Omnes,ĩquit,magistratus sena
» tu:quæstoribusq; exceptis. Interpres. Omnes magistratus consilium:& consilii principes:nihil hic excipit:& senatum consilium appellat eodem modo quo ædiles uenalium curatores:sed sit ita sane:res enim seruatur:quanquam sub nomine parum proprio. At uero cum quæstores cõ silii principes dicit:quis ferre posſit rem usqueadeo absurdam? Item Plato:res, quæ in contro uersiam cadunt:perscrutari diligẽtius præcipit:percunctariq; ipsum etiam iudicem : non tantũ: quæ ab aduersariis dicuntur audire ea uidelicet causa:ut ueritas clarius eluceat,quod idem arbi tris quoq; agendũ censet:& arbitrorum exemplo legitimos iudices ita agere iubet:his uerbis.
» ἄφωνος δ᾽ αὖ δικαστὴς ἡμῖν φησί, καὶ μὴ πλείω τῶν ἀντιδίκων ἐν ταῖς ἀνακρίσεσι φθεγγόμενος, καθά
» περ ἐν ταῖς διαίταις, οὐκ ἄν ποτε ἱκανὸς γένοιτο περὶ τὴν τῶν δικαίων κρίσιν. Iudex tacitus nec ãplius
» aliquid instar arbitri:quam dictum ab aduersariis fuerit : percunctans iudicare integre nunquã
» poterit. Interpres: Iudex,qui nihil plus,quam litigantes dixerint loquitur: quemadmodum in
» diæta nunquam ad iuste iudicandum sufficiẽs erit. An quid præceptum a Platone fuerit intel-

lexerit Interpres:quæſo iudicate:diætam enim huic loco inſeruit : quod uerbum apud latinos id ſignificat:quod a medicis pro uictus ratiōe ægrotis datur : & iudicem ſcribit loqui oportere: quid autem debeat loqui:non explicat:quaſi fabellas etiam : & anicularum deliramenta liceat iudicibus cauſas audiētibus recitare. Plato quidem percunctari uult iudices:& hoc modo plus aliquid ab aduerſariis elicere:quam ab his propoſitum fuerit:hic autem non percunctari:ſed loqui dicit. Diæta uero,quam Interpres rationem uictus eſſe exiſtimauit arbitri officium eſt:hoc eſt eius quem agens:& reus priuatim ſibi eligunt iudicem:& ſequi ſententiam eius conſentiūt. Licet enim arbitrum dum cauſam audit interrogare:& percunctari:partim actorem:partim reū: atq; ita re diligentius intellecta iudicare. Iudicem uero publicum : & legibus inſtitutum audire tantum ſolitum eſt:quæq; audierit:lege iudicare:atq; ita ſententiam ferre:quem morem Diodorus hiſtoricus etiam a iudicibus ægypti ſeruari ſolitum ſcribit. At Plato minime hanc conſuetudinem probat. Ideoq; inſtar arbitri agere iudicem iubet:ut res de qua agitur percipi certius poſſit:& iudex ipſe quaſi procurator:& tutor ueritatis: nō modo audire rem : ſed etiam perſcrutari ueritatem : & quod æquum fuerit decernere ſyncerius poſsit. Interpres uero ita hunc locum exponit:ut plane dicere uideatur iudicem nihilomagis loqui,quam ægrotum:cum rationem uictus a medico tacitus:atq; obtemperās accipit. Hos igitur admodum paucos:ex infinita pene errorū ſexti libri colluuione notauimus: qui ingenium,atq; doctrinam īterpretis demonſtrarēt. Nunc ne longiores ſimus:ſeptimum aggrediamur.

EX LIBRO SEPTIMO.

¶ Reprehenſio:& emendatio unius,& triginta magis inſignium errorum,quos idem in ſeptimi libri legum interpretatione commiſit. Caput. VIII.

[t]Radit Plato in ſeptimo de educatione:atq; eruditione liberorum: & educationis nomen frequenter eo in loco uſurpat. Interpres uero pro educatione ubiq; alimentum ponit: nec tantum conſequi ingenio potuit: ut intelligeret:non quid cibi: aut potus capiant:ſed quo modo ingenuis moribus: ac liberalibus diſciplinis ciuium liberi inſtituendi ſint a Platone diſquiri,atq; tractari. Item Plato quoniam recta erudiendi ratio efficit: ut tam corpus,quam animus bene habeat:primo de corporibus:quomodo apta robuſta:& ſalubria reddantur exponit:cui rei nihil tam commodum eſſe,quam laborem:atq; exercitationem fatetur. Itaq; iuuenes laborare plurimum ſuadet : propter uigorem incrementi:& excrementorum abundantiam:quæ res cum probari in omni ætate non poſſet:is,qui cum diſputatur: quid
» hoſpes,inquit,num infantibus quoq; nuper editis plurimum laboris mandabimus? Tum Pla
» to,minime,inquit,his primis:ſed illis prius, qui adhuc in utero genitricis alimenta ſuſcipiunt.
» Miratur denuo ſocius:& quo mō hæc inquit,uir egregie dicis,ἢ τοῖς κυουμένοις φράζεις; Num
» de is loqueris, qui adhuc intra aluum parentis geruntur? Interpres hanc ultimā partem ſic trāſ
» fert:prægnātes ne laborabunt: & matres uterum ferentes pro fœtu accepit, qui adhuc maternis
» uiſceribus continetur. Mox Plato, θαυμαστὸν δὲ οὐδέν ἐστιν ἀγνοεῖν ὑμᾶς τὴν τῶν τηλικούτων γυ-
» μναστικήν. Nihil ſane mirum eſt ſi uos tantillæ ætatis exercitationem ignoratis. Interpres: nec
» mirum eſt tantæ rei gymnaſticam uos ignorare. quam recte: atq; elegāter expreſsit primordia eius ætatis:quibus nullum conſuetum exercitationis genus tribuimus? Poſthæc īterrogat Plato:an infantium nutrices eos geſtare debeāt:modo rus : interdum ad templa:aliquando ad gētiles:& familiares exercendæ eius ætatis gratia:& niſi id faciant pœna legitima puniri. Hæc autem ita interrogat utrunq; ſane illud comprobās:ut,& geſtetur infans: & pœna nutricibus:niſi
» ita egerint decernat: εἰ γὰρ μή φησι, γέλωτα ἂν πολὺν ὀφλεῖν ἡμᾶς, πρὸς τῷ μὴ ἐθέλειν αὖ πείθεσθαι
» γυναικεῖά τε, καὶ δούλεια ἤθη τροφῶν. Alioquin,inquit,riſum late captabimus : dum muliebres:
» ſeruileſq; mores nutricum recuſent obtemperare,quaſi dicat,niſi nutricibus pœnam conſtitua-
» mus:irridendi erimus cum a mulierculis contemnemur. Interpres. riſus,inquit,de nobis ma-
» gnus:quando nutrientium moribus muliebribus ſimulatq; ſeruilibus obtemperare nolint. Itē Plato motum:& modulum iuuare ad ſomnum infantibus excitandum dicit:quo modo etiam ad deſipientem debacchationem uidetur conferre. Et utrunq; huiuſmodi affectū genus eſſe timoris exiſtimat:uitio quodam animi contractū quod tolli numeroſo motu adhibito poſsit:& concuſsione leui:ac placida : interiorem illam animi furibundam : ac timidam concitationem
» ſedari:ac tolli poſſe:arbitratur. Cū itaq; exponere:quid uterq; affectus ſit:uelit δειμαίνειν ἐστί που
» ταῦτ᾽ ἀμφότερα τὰ πάθη. Timor,inquit,uterq; huiuſmodi affectus eſt. Interpres. formidādæ utræq; iſtæ ſunt paſsiones. Ita,quod Plato ſub timoris genere poſuit:hic e contrario formidandum dicit. Debacchationē uero inſipientis:baccham furentem interpretatur. Item Plato per

interrogationem

interrogationem, ὁ δὲ δύσκολος, φησὶν, ἐν δὲ μᾶσσ τε ἵλεως. ἆρ' οὐ δοκεῖ σφῶϊν θρηνώδης τε εἶναι, καὶ ὀδυρμῶν ὡς ἐστὶ τὸ πολὺ πλήρης μᾶλλον, ἢ χρεὼν ἐστι τὸν ἀγαθόν; Homo, iquit, difficilis: & minime placidus: nõne gemebūdus: magnaq; ex parte q̃rulus ultra, q̃ deceat bonũ uirũ eẽ uobis uidet? Interpres. Nõne igit difficilis: ac minime placabilis fletu: clamoribusq; plenior fore uobis uidet: q̃ mitis, & mãsuetus? Itẽ Plato, uoluptatis: ac doloris mediocritatẽ cõmẽdans: subdit eandẽ mediocritatis rõnem diuinæ quoq; naturæ cõsentaneã esse his uerbis. ἣν δὴ διάθεσιν, καὶ θεοῦ κατά τινα μαντείαν φήμην, εὐστόχως πάντες προσαγορεύομεν. Quẽ affectũ, uel deo nõ inepte oẽs quadã diuinatiõis fama tribuimus. Interpres. Quẽ affectũ placabilẽ dei quodã oraculo cõmode appellamus. Itẽ Plato, neq; se uoluptatib⁹ dedat: admonet: qm̃ dolore ita uacare nõ poterit, μήτ' οὖν αὐτὸν προπετῆ, φησὶ, πρὸς τὰς ἡδονὰς γιγνόμενον ὅλως, ὡς οὐδ' ἐκτὸς λυπῶν ἐσόμενον. Quapropter: nec ipsũ, inqt, ad uoluptates ꝓpensiorẽ esse oportet: qm̃ ne dolore quidẽ uacare possit: Interpres. Nec ipse ad uoluptates, inqt, ꝓclivus erit oĩo. Reliquã partẽ p̃termisit: hoc est: qm̃ dolore uacare nõ poterit: qđ ad euitandã uoluptatẽ alioqn plurimũ ualet. Itẽ Plato, nutrices adhuc tantilloꝝ q̃bus ĩfantes cõmittit. τὰς δὲ τροφὸς, φησὶν, ἐπὶ τῶν τηλικούτων, κοσμιότητός τε, καὶ ἀκολασίας ἐπιμελεῖσθαι. Oportere, iquit, curã ornatus: cõtinentiæq; h̃re. Interpres. De q̃bus curã nutrices habeãt: ornatũ uero: & cõtinentiã: & adhuc tantilloꝝ ne lõgior esset: omisit. Tũ Plato, ex singulis tribub⁹ singulas mulieres ætate ꝓuectas: deligẽdas cẽset numero duodecim: q̃ tum gregi pueꝝ: tum nutricibus p̃sint eaꝝ officiũ reuisant: & quoties opus est: emẽdent, τῶν δὲ τροφῶν αὐτῶν, καὶ τῆς ἀγέλης ξυμπάσης, τῶν δώδεκα γυναικῶν μίαν ἐφ' ἑκάστῃ τετάχθαι κοσμοῦσαν κατ' ἐνιαυτὸν τῶν προειρημένων, ὅσα ἂν τάξωσιν οἱ νομοφύλακες. Ipsaꝝ aũt nutricũ, inquit, gregisq; uniuersi: singulis: singulæ de duodecim mulieres præficiantur: quæ ordinent, ac disponant per annum quæcunq; ex supradictis censores mãdauerint. Interpres. Vna mulier unicuiq; gregi annuo tempore præsit: omisit nutrices: & duodecim mulierum numerum: & quod dixit ita obscurum est: ut non possit ĩtelligi. Item Plato, ταύτας δὲ, φησὶν, αἱρείσθωσαν μὲν αἱ τῶν γάμων κύριαι τῆς ἐπιμελείας, ἐξ ἑκάστης τῆς φυλῆς μίαν ἥλικα αὑταῖς. Eligant, inquit, eas: quæ nuptiis præsint mulieres: singulas singulis tribubus sibi æquales. Interpres. Duodecim mulieres de duodecim tribubus eligãtur: & nuptiarum principes mulieres eligant. reliquit sibi æquales, quod necessarium est. non enim ætatem iuuenilem res postulat: sed senilem. Item Plato, mulieri: quæ præfecta sit nutricibus aĩaduertendi in quosdã iuuenes peccantes potestatẽ concedit: reliquos aũt ad tribunitiã refert potestatẽ, δοῦλον, φησὶ, καὶ δούλην, καὶ ξένον, καὶ ξένην, κολαζέτω αὐτὴ διά τινος τῶν τῆς πόλεως οἰκετῶν. Seruum autẽ, inqt, aut seruã: peregrinũ, aut peregrinã: ipsa p aliquẽ ex ministris reip. puniat. Interpres, omisit ipsa: quod uerbum pernecessarium est: addit enim respectu tribunitiæ potestatis: a qua puniri reliqui debent. Itẽ cum Plato ignorantiã dicat nutricũ, & matrum, ἄγνοιαν τροφῶν, καὶ μητέρων. Interpres. Nutricũ, & matrum amẽtiã dicit: q̃si nihil aut parũ ĩter ignorantiã, amentiãq; ĩtersit. Itẽ Plato, pueros: puellasq; ad choreã hortatur exẽplo Mineruæ uirginis: quæ athenis præcipuæ colebat. hanc eni studio choreæ delectatã: aliquando armatã saltitasse memoriæ ꝓditũ est. Interpres, pro Minerua, aut Pallade: de qua Plato locutus est Proserpinã dixit. Itẽ Plato, agones: & proagones dicit: hoc est: ludos & p̃ludia quædã. Interpres, certamina & bella interpretat. Itẽ Plato, τὸ τῶν παιδιῶν γένος, εἰ μὴ μεταβαλλόμενον ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον, ἀλλὰ μόνιμον εἴη, μεγάλην ἰσχὺν ἴσχειν, πρὸς τὸ καὶ τοὺς νόμους τοὺς τεθέντας μονίμους εἶναι. Ludoꝝ genus: si nõ ab uno ĩ aliud mutet: sed idẽ semp maneat: plurimũ, inqt, ad legũ stabilitatem ualere. Interpres. Genus pueroꝝ scribit τὴν παιδιάν. hoc est ludũ: pro παιδίς. uidelicet puero accipiẽs: ubi nec orõnis series: nec rõ rei stabilitatẽ patit pueroꝝ. Itẽ Plato, iura recte cõstituta: ut rata: firmaq; maneãt scribit oportere: q̃nquidẽ mutatio eoꝝ magnã afferret iacturã. Quem locũ ita exponit, κινούμενα δὲ τὰ αὐτὰ, καὶ καινοτομούμενα, μεταβολαῖς τε ἄλλαις ἀεὶ χρώμενα, καὶ μηδέποτε ταὐτὰ φίλα προσαγορευόντων τῶν νέων, μήτ' ἐν σχήμασι τοῖς τῶν αὐτῶν σωμάτων, μήτ' ἐν τῇ ἄλλῃ σκευῇ σιν ὁμολογουμένως αὐτοῖς ἀεὶ κεῖσθαι, τό, τ' εὔσχημον, καὶ ἄσχημον, ἀλλὰ τόν τι νέον ἀεὶ καινοτομοῦντα, καὶ εἰσφέροντα τῶν εἰωθότων ἕτερον κατά τε σχήματα, καὶ χρώματα πάντα, καὶ ὅσα τοιαῦτα, τοῦτον τιμᾶσθαι διαφερόντως. τούτου πόλει λώβην οὐκ ἔστι μείζω φαῖμεν ἄν, ὀρθότατα λέγοντες. Cũ aũt eadẽ mouent: & ĩnouant: ac mutatiõe subide uaria dissidẽt: nec eadẽ unq̃ iuuenib⁹ grata: familiariaq; appellant: ut nõ in corpoꝝ gestibus: nõ in aliq̃ supellectile certũ: confessumq; habeat: qd honestũ: qd turpe sit: sed q subinde aliqd noui cõpererit: diuersumq; attulerit a superiori uel figura: uel colore: uel aliqua huiusmodi diuersitate: hic præ cæteris comprobetur: hac re si nullam perniciosiorem pestem esse in rep. posse dicimus: recte ꝓfecto arbitramur. Interpres. Quo modo locũ hunc in latinã linguam transtulerit operæpretiũ est audire. Si uero, inqt, nouis semp rebus: mutationibusq; utat: ac aliis, atq; aliis: tũ figuris corpoꝝ: tum cæteris uasis delectari assuescat: honestũ quoq;: ac turpe sit: semper esse mouẽdum arbitrabitur.

Quare siquis aliqua noua figuris:odoribusq; in mediū afferens honoratur:hoc recte sentientes dicemus pestem reip.maiorem nullam futuram.Quid in his Platonis sit equidem non uideo: nec alios puto secus,q̄ ego sentio existimaturos. Quid aūt sibi hæc uelint,Interpres dicat, si tn̄ qd mihi difficile uidet:se ipsū intelligit. Itē Plato,erudiendos in re militari liberos ciuiū, seu uolentibus:siue inuitis parentibus decernit. οὐχ ὃν μὲν ἂν βούληται, φησὶν, ὁ πατὴρ φοιτῶντα, ὃν δ᾽ ἂν μὴ ἐῶντα τὰς παιδείας, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον, πάντ᾽ ἄνδρα, καὶ παῖδα κατὰ τὸ δυνατὸν, ὡς τῆς πόλεως μᾶλλον, ἢ τῶν γεννητόρων ὄντας, παιδευτέον ἐξ ἀνάγκης. Non quē pater,inqt, uoluerit discere:quē noluerit,missas facere disciplinas:sed ut aiunt oēs quauis ætate dare ꝓ uiribus operam:etiā inuitos·qn̄quidē reip.filii potius sunt,q̄ eoꝝ:a qbus geniti fuerūt. Interpres. Veniēt aūt illuc:non q a parentibus mittunt solū:sed uiri:adulescentesq; oēs. Ciuitatis enim magis,q̄ genitoꝝ suorū sunt:ita nec dignitatem seruat Platonici sermonis: & sententiā oīno peruertit.

Itē Plato,mulieꝝ nimium ociū:atq; inertiā improbat:nec satis esse arbitrat,q res domi recōditas seruant:& aut nent:aut texunt:sed ad exercitationes etiā ꝓdeundū arbitratur:& corpus parandū ad labores,& pericula:quoties opus sit subeunda, εἰς τινα μίαν οἴκησιν ξυμφορήσαντες, φησὶ, τὸ λεγόμενον, πάντα χρήματα, παρέδομεν ταῖς γυναιξὶ διαταμιεύειν τε, καὶ κερκίδων ἄρχειν, καὶ πάσης ταλασιουργίας. Domi,inquit,uniuersas res,ut dici solet,reconditas mulieribus custodiendas tradimus:& radiis:omniq; lanificio cōcedimus dūtaxat eas p̄esse. Interpres. Conductis in unā mulieribus domū:radios,& texturā:cæteraq; huiusmodi cōmittemus.Quā scite, & prudēter:res domi reconditas uertit peritus Interpres:in mulieres unam in domum conductas. Itē Plato,mulierū lacænaꝝ morem in lanificio,& re militari positū narrans. γυναῖκας δὲ, φησὶν, ἀργοὺς μὲν ταλασίας, ἀσκητικὸν δέ τινα βίον, καὶ οὐδαμῶς φαῦλον, οὐδ᾽ εὐτελῆ διαπλέκειν. θεραπείας δὲ, καὶ ταμιείας αὖ, καὶ παιδοτροφίας, εἰς τι μέσον ἀφικνεῖσθαι, τῶν δ᾽ εἰς τὸν πόλεμον, μὴ κοινωνούσας. Mulieres,inqt,lanificio qdem uacare:sed uitā quandā solertiorē:& minime uilem,atq; abiectā agere:quinetiā domestici cult⁹:& penuarii officii:ac curæ filioꝝ mediū quoddam tenere:bellicæ aūt rei consortium recusare. Interpres. Mulieres uero cultui filioꝝ uacare: bellisq; nō participare. Itē Plato. γεωργίαι δὲ, φησὶν, ἐκδεδομέναι δούλοις, ἀπαρχὴν τῶν ἐκ τῆς γῆς ἀποτελοῦσιν ἱκανὴν ἀνθρώποις ζῶσι κοσμίως. Ager seruis traditus ad colendū fructum sane reddet:q satis sit hoībus uitā modeste agentibus. Interpres. Agricultura seruis cōmendata: q homines primitias agroꝝ satis persoluant:honeste uiuunt recte sane, ut cætera. Itē Plato,Ciues ne ociose uiuāt deterret:inde afferēs metū,q nisi uitæ officiis ꝑfungant facile in eā: quæ cōueniat rem delabent. Conueniētem aūt:ac debitā esse rem dicit:ut aīal,qd ociose:ac negligenter degit:ab alio aīali rapiat,qd riget laboribus: & uiribus p̄stat. οὐδ᾽ οἷόν τε, φησὶ, τὸν ζῶντα οὕτως ἀτυχῆσαι τοῦ προσήκοντος. προσήκει δὲ ἀργῷ, καὶ ῥαθύμως καταπεπιασμένῳ ζώῳ, σχεδὸν ὑπ᾽ ἄλλου διαρπασθῆναι ζώου τῶν σφόδρα τετειχωμένων μετὰ ἀνδρείας ἅμα, καὶ τῶν πόνων. Nec fieri,inqt, pōt:ut homo,qui ita uiuit:ea re uacet:quæ cōuenit·Conuenit aūt ocioso:& p inertiā obeso:iacentiq; aīali:ut ab alio rapiatur,qd labore extenuatū sit:& ualeat aīo. Interpres. Nec possit uiuus quispiā ad tantū infortuniū deuenire:ocioso enī,pinguiq; aīali cōuenit:ut ab alio laborib⁹ extenuato:fortiq; rapiat. Itē Plato,ad exercendū tam corpus,q̄ aīum hortatur:& neqd tpis rei tam necessariæ detrahat ꝑsuadens, πᾶσα δὲ νύξ τε, φησὶ, καὶ ἡμέρα σχεδὸν, οὐκ ἔστιν ἱκανὴ τοῦτ᾽ αὐτὸ πράττοντι, τὸ τέλεόν τε, καὶ ἱκανὸν αὐτῶν ἐκλαμβάνειν. Nox,inqt,tota:diesq; fere totus: satis nō est ad plenū:absolutumq; eius rei fructū capiendū. Interpres. Tota uero nox:totaq; dies:id facienti nō sufficit:reliqua ne lōgior esset:omisit. Sic enī sæpe:quæ Platonis sunt p̄termittit:quæ nō sunt:addit,& ut in necessariis:quæ autoris sunt breuior:sic in suis:quæ perabsurda sunt: ꝓlixior est. Itē Plato,quantum somni satis ad hoīs ualetudinē sit describens, ἔστι δὲ οὐ πολὺ, φησὶ, καλῶς εἰς ἔθος ἰόν. Non multū est,inqt,si bene assuescis,q̄si dicat,qd ad ualetudinē reqrit:non multū est:ꝑsertim homini bene morato:& mediocritati assueto. Interpres. Somnus ergo turpis est:& cōsuetudine crescit. Itē Plato, ὁ δὲ μὴ πειθόμενος, φησὶν, ἄτιμος τῶν παιδείων ἔστω τιμῶν. Qui nō parebit,inqt,expers honoꝝ erit,q uiris eruditis:& in aliquo disciplinæ genere excellētibus dari solēt. Interpres. Pueriles,inqt,honores nō consequet·a disciplina dilapsus est in puerilitatē. Item Plato,ne puellas qdem ī rebus bellicis uult esse inexercitatas:ut cū matronæ fuerint,possint:si ita res exigat:ꝓ filiis suis pugnare:nec ad sacra solū:& tēpla : ꝓuolutæ ululatu: ac gemitu oīa cōpleāt:& muliebribus suppliciis īsistāt:prauā generi humano opinionē cōtrahentes:q̄si oīum aīantium natura ignauissimū sit.Interpres: opinionēq; generi hoīum dare: oīum aīaliū mulieres esse ignauissimū. Mulieres tm̄ ꝓ uniuerso hoīum genere: de quo Plato loqtur accipit. Item de exercitio luctādi:& reliquo iuuenilis ætatis motu Plato disputat: quo in loco plura saltandi genera enumerat:quorum alia probat:alia improbat : & in hunc modū loqtur. δύο μὲν αὖ τῆς εἴδη χρὴ νομίζειν εἶναι, φησί. τὴν μὲν, τῶν καλλιόνων σωμάτων, ἐπὶ τὸ σεμνὸν μιμουμένην:

μιμουμένην. τὴν δὲ, τῶν αἰσχιόνων, εἰς τὸ φαῦλον. καὶ πάλιν τοῦ φαύλου τε δύο, καὶ τοῦ σπουδαίου
δύο ἕτερα. τοῦ δὴ σπουδαίου, τὴν μὲν κατὰ πόλεμον, καὶ ἐν βιαίοις ἐμπλακέντων πόνοις, σωμάτων
μὲν καλῶν, ψυχῆς δ᾽ ἀνδρικῆς. τὴν δ᾽ ἐν εὐπραγίαις τε, οὔσης ψυχῆς σώφρονος, ἐν ἡδοναῖς τε ἐμμέτροις
εἰρηνικὴν ἄν τις λέγων, κατὰ φύσιν τὴν τοιαύτην ὄρχησιν λέγοι. τὴν πολεμικὴν δὴ τούτων ἄλλην οὖ-
σαν τῆς εἰρηνικῆς. πυῤῥίχην ἄν τις ὀρθῶς προσαγορεύοι. τάς τε εὐλαβείας πασῶν βολῶν, καὶ πλη-
γῶν ἐκνεύσεσι, καὶ ὑπείξει πάσῃ, καὶ ἐκπηδήσεσιν ἐν ὕψει, καὶ σὺν ταπεινώσει μιμουμένην. καὶ τὰς
ταύταις ἐναντίας, τὰς ἐπὶ τὰ δραστικὰ φερομένας αὖ σχήματα, ἔν τε ταῖς τῶν τόξων βολαῖς, καὶ ἀκον-
τίων, καὶ πασῶν πληγῶν μιμήματα ἐπιχειρούσας μιμεῖσθαι. τό, τε ὀρθὸν, ἐν τούτοις, καὶ τὸ εὔτονον τῶν ἀγα-
θῶν σωμάτων, καὶ ψυχῶν, ὁπόταν γίγνηται μίμημα εὐθυφερὲς, ὡς τὸ πολὺ τῶν τοῦ σώματος μελῶν γι-
γνόμενον, ὀρθὸν μὲν τὸ τοιοῦτον. τὸ δὲ τούτοις ἐναντίον, οὐκ ὀρθὸν ἀποδεχόμενον. τὴν δὲ εἰρηνικὴν ὄρχη-
σιν, τῇ δ᾽ αὖ θεωρητέον ἑκάστων, εἴτε ὀρθῶς, εἴτε μὴ κατὰ φύσιν τις τῆς καλῆς ὀρχήσεως ἀντιλαμβα-
νόμενος ἐν χορείαις πρεπόντως εὐνόμων ἀνδρῶν διατελοῖ. τὴν τοίνυν ἀμφισβητουμένην ὄρχησιν, δεῖ
πρῶτον χωρὶς τῆς ἀναμφισβητήτου διατεμεῖν. τίς οὖν αὕτη; καὶ πῇ δεῖ χωρὶς τέμνειν ἑκατέραν;

Eius duo genera esse censendum est. Alterum, quod digniorum corporum honestatẽ imitetur: alterum, quod deformium uitia sequatur. Vitiosi itẽ generis species duplex est: & duplex probi. Probi inquã si alteram speciẽ bellicam dixeris: cum uiolentis laboribus: corpore digno: fortiq; animo implicamur: alteram uero pacificam: cum per felicitatẽ animo modesto uoluptatibus modice utimur: scite: recteq; cum ratione appelles. Bellicum igitur genus illud diuersum ab hoc pacifico pyrrichiam recte nomines, q cautiones omnium tum iactuum: tum plagarum declinatione: cessioneq; uaria, & saltu: aut sublimiore: aut humiliore referat: atq; etiã contrarios gestus, quos agendi peritia formet. Tũ uero in iaciendis aut sagittis: aut iaculis: in omni deniq; telo siue ictu: conetur decorum exacto simulandi ingenio seruare, ac reddere. Itaq; officium in his probet: & corporum: animorumq; constantiam sæpe directo membrorum gestu: interdum etiam indirecto simulatam cõmendet. Pacificum rursus saltitandi genus in singulis hoc modo consyderandum est: recte nec ne professor dignæ saltationis in choreis uirorũ optima lege eruditorum recipiatur. Ergo saltandi genus, quod in cõtrouersiam cadit: primum seorsum ab eo, quod certum: cõfessumq; habetur: secari debet: quod nam igitur hoc est: & quo modo seorsum distinguendum. Hæc cum ita a Platone scripta sint. Interpres: partem maiorem, & insigniorẽ: & commodiorem notarum: quibus Plato saltandi genera exprimit: prætermisit: & uerba inculcans ita loquitur: ut quid dicat: a nemine posit intelligi. In duas, inquit, species eam distribuimus. Nam uel ad honestius: uel ad turpius deducuntur: quorũ utriusq; duo rursus genera sunt: honesti ergo generis: si corpora pulchra sunt: animusq; modestus: pacifica hæc secundum naturam motio appellabitur. Quæ autem bellica est: magnitudinemq; animi quærit pyrriche recte uocabitur: in qua sunt: fluxus corporis: quibus tela: plagæq; uitantur: exaltationes in altum: humiq; protractiones: cæteraq; huiusmodi dubiæ quoq; saltationis seorsum genera distinguẽda. Quã scripta Platonis ab hoc interprete recte in latinum uertantur: manifestũ est: hinc mouetur aduersarius: ut obiiciat Platoni, q pulchritudini corpoꝝ indulserit: quia uidelicet dignitatem corporis, quam ille tribuit bello: hic ad pacem peruertit: magnitudinẽ prorsus corporis: pulchritudinem esse: nemo, excepto interprete ignorat. Quapropter Plato corpus dignitate præditum: & animum fortitudine præstantem in bello constituit: hic huiusmodi corpus in pace ponit: & pulchritudinis nomine contaminat animi modestiam uoluptate modice utentem. Fluxũ uero corporis quis nesciat apud latinos uentris profluuium dici: & tamen hoc uocabulo usus est Interpres: Pro iis: quæ Plato nutum: flexum: cessum: saltum nominat. Taceo, q ea: quæ a Platone contraria supradictis adducũtur: hic eis uerba illa adiungit: aliaq; similia. Facit hic sane ex oratione Platonis: tanq̃ ex pulcherrima arbore truncum quẽdam: omnibus, quæ dignitatem illius complerent: amputatis, atq; rescissis. Tum Plato, de disciplinarum studio differit: & quatenus, aut quo modo his danda opera sit: iubet. Tum uero in sermonem incidit incõmensuratarum: & cõmẽsuratarum magnitudinũ quas nosse necessariũ arbitrat᷑. alioqn tortũ esse: uicissimq; seniores ꝓpositis huiusmodi q̃stionibus morã animi causam trahere: multo iucundiorẽ talis, & tesseris studio cõtendentes: libero hoĩe digno. Respõdet his socius, ἴσως ἔοικεν ἤ τι πλεῖα, καὶ ταῦτα ἀλλήλων τὰ μαθήματα, καὶ πάμπολυ κεχωρίσθαι. Quid ni? Plurimum enim iter tesseras: ac disciplinas istas interesse: longoq; interuallo disiungi manifestum est. Quod responsum plane illud explicat: longe iucundius posse senes in his disciplinis animi causa uersari, quam in talis, & tesseris: quandoquidem hæc studia longæ nobiliora sunt: & senili ætati magis accommodata. Interpres. Non multum forsan tesseræ: istæq; doctrinæ inter se distare uidẽtur. Parum si Deo placet recessit a Platonis sententia: quando ille disiungi hæc longo iteruallo dicit: hic non multum inter se distare interpretatus est. Deinde Plato de uenatione: & quæ nam

» sequenda:quæ respuenda sit:dicturus, τὸν μὲν νομοθέτην ἐπαινέσαι, καὶ ψέξαι, φησὶ, χρεὼν τὰ περὶ
» θήρας πρὸς τοὺς τῶν νέων πόνους τε, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα. τὸν δ' αὖ νέον, ἀκούσαντα, πείθε-
» σθαι. καὶ μήθ' ἡδονὴν, μήτε πόνον ἐξείργειν αὐτόν. τῶν δὲ περὶ ἕκαστα ἀπειληθέντων μετὰ ζημίας,
» καὶ νομοθετηθέντων, τὰ μετ' ἐπαίνου ῥηθέντα μᾶλλον τιμᾶν, καὶ προσταχθέντα ἀποτελεῖν. Legum-
» latorem,inquit,uenandi rationem:partim probare:partim damnare:oportet ad labores,& stu-
» dia iuuentutis. Iuuenes autem ipsi obtemperare præceptis debent:& neq; a uoluptate: neq; a la
» bore arceri:quominus officio suo fungantur. Tum uero:quæ cum cōminatione dicta sunt di-
» ligentius colere:atq; seruare,quā quæ minaciter addita pœna lex sanxerit. Interpres. Oportet
» ut legislator ad incitandum labores:studiaq; iuuenum uenationem laudet. Iuuenes autem ita
» parere:cum audierint:ut nec labor:nec uoluptas a uenando ipsos arceat:magisq; honorēt:quæ
» dicta cū laude sunt:q̄ quæ minis:multisq; firmata perhorreant. Mox Plato, τούτων δὴ προρρη-
» θέντων, φησὶν, ἑξῆς ἂν γίγνοιτο ἔμμετρος ἔπαινος θήρας, καὶ ψόγος. Hoc ita,inquit,exorsi:laudē de-
» inceps modice:improbationemq; uenandi dicemus. Interpres. Pro modica laude metricam
» dixit,qui uel solus error satis:superq; hominis peritiam īdicat. Quis est enim adeo mētis inops
qui carmen,& metricam poetarum rationem:huic loco accommodari posse:arbitretur? Item
» Plato, νυκτερευτὴν δ', φησὶ, θηρευτὴν δηλονότι, κυσὶ, καὶ πλεκταῖς πιστὸν, μηδεὶς μηδέποτε ἐάσῃ μη-
» δαμοῦ θηρεῦσαι. Venatorem,inquit,nocturnum:retibus,& canibus suis fidentem nemo uspiā
» sinat uenari. Interpres. Noctu sine canibus,& retibus nemo id audeat facere. Sed reliqs omis-
» sis:quæ notari in hoc libro possent:nunc ad octauum transeamus.

EX LIBRO OCTAVO.

¶ Reprehensio,& emendatio duodeuiginti magis insignium errorū: quos aduersarius in octa
ui libri legum interpretatione commisit.

Qui fructus rustici a Platone nuncupentur. Caput.ix.

» Isserit in hoc Plato de duplici amicitiæ genere: atq; his utitur uerbis, φίλον μέν που
» d καλοῦμεν, φησὶν, ὅμοιον ὁμοίῳ κατ' ἀρετὴν, καὶ ἴσον ἴσῳ. φίλον δ' αὖ καὶ τὸ δεόμενον, τοῦ πε-
» πλουτηκότος, ἐναντίον ὂν τῷ γένει. ὅταν δ' ἑκάτερον γίγνηται σφοδρὸν, ἔρωτα ἐπονομάζο-
» μεν. Amicum appellare eum solemus,qui uirtute similis,ac par est:atq; etiam eum:q
» pecuniis eget:diuitis amicū nuncupamus:quanq̄ genere est plane diuersum. Vtrūq; uero quo-
» ties amplificatum est:amorem iam dicimus. Interpres. Amicum enim simile simili:& æquale
» æquali asserimus. Sed rursus etiam amicum,qui diuitis indigeat:quanq̄ genere contrarium sit:
» amicum dicit eum,qui diuitis īdiget:sed cuius tandem amicus sit: tacet,cum id Plato exponat
dicens:amicum diuitis esse,qui pecuniis eget. Item,quod Plato dicit: utrūq; uero quoties am-
plificatum est:amorem iam dicimus. Interpres ita exponit. Cum uero utrunq; concurrat cupi-
dinis ardorem nuncupamus:quod duplicem in se continet errorem:neq; enim coniunctio:aut
concursus:ut ipse ait amicitiarum huiusmodi amor est. Vtraq; enim per se cum amplificata est
autore Platone nomen amoris recipit:neq; si coniungantur:amorem facient:nisi amplificatio:
hoc est uehementia quædam amoris accesserit:quod ab interprete prætermissum est. Taceo,q̄
ne ardor quidem cupidinis dici debet:quod Plato ἔρωτα dixit. ἔρως enim amplificationē be-
neuolentiæ refert,& honestæ rei melius,q̄ ardor cupidinis accōmodari potest. Item Plato ter
tium amicitiæ genus exponit,quod ex duobus iam dictis mistum habetur: explicatisq; duorū
» illorum simplicium conditionibus affert tertium his uerbis, ὁ δὲ μιχθεὶς, φησὶν, ἐξ ἀμφοῖν τρίτος
» ἔρως, οὗτος ἐσθ' ὃν διεληλύθαμεν ὡς τρίτον. Tertius autem amor,qui ex ambobus illis permistus
» est:genus illud est amoris,quod nos tertium exposuimus. Interpres. Hoc totum relinquit:cau
» sam ipse afferat:si potest. Item Plato,modū quo superari libido:atq; inhonesta uoluptas pos-
sit:exponens conuiuiorum exemplo utitur:quæ quanq̄ institui posse anteq̄ in usum uenirēt mi
nime putabantur. postea tamen recepta sunt. Sic enim de uoluptate sentiendum arbitratur: ut
quanq̄ superari posse nequaquam existimetur. excogitari tamen modus aliquis possit: quo su-
peretur,qui si adhibeatur:crederetur facile,qđ ante psuaderi sine difficultate nequiuisset. Quo
» ī loco his utitur uerbis, ἀλλὰ γὰρ εἰς τοῦτο προβέβηκε νῦν, ὥστ' οὐδ' ἂν ποτε γενέσθαι δοκεῖ. Sed
» enim eo res prouecta nunc est:ut nunq̄ effici posse uideatur. Interpres. Sed ad hoc modo per
» uenit:ut uideatur:nec tunc quidem fieri posse:sicut cōcibationis studiū non credebatur. Quod
Plato existimari dixit minime effici posse: hic ad tempus quoddam præteritū refert,sed quod
sit illud:nec ipse dicit: nec nos quærimus:quando nullum tempus a Platone determinatur:cō-
cibationes autem appellat suopte uocabulo:quæ nos conuiuia dicimus. Itē Plato,dum uinci
posse uoluptates ostendit:mentionē athletaꝝ quorundā facit:qbus tametsi corpora ualidiora:
& animi

& animi longe deteriores, q̃ cæteris bene institutis ciuibus erant: a rebus tamen uenereis abstinere potuerũt: quo in palæstra possent uictores euadere: quibus affert. Longe igitur magis nostri adulescentes multo pulchrioris uictoriæ gratia temperare a uoluptate deberent: post, quæ socius percunctatur: quam tandem uictoriam intelligat: cui Plato uoluptatum, inquit, uictoriã: quas, qui superare potest: felicem agit uitam. Qui uero ab his pessundari se permittit, infelicem: ac miseram, πρὸς δὲ τούτοις ἔτι φόβος ὁ τοῦ μηδαμῇ μηδαμῶς ὅσιον αὐτὸ εἶναι. δυνάμεων οὐκ ἄρα ἐξ(ει) κρατεῖν, ὧν ἄλλοι κεκρατήκασι, τούτων ὄντες χείρονες; Ad hæc timor, inquit, neq̃d impie committatur: nonne efficere poterit: ut ea meliores superent: quæ superare deteriores potuerũt? Interpres. Quid igitur formidamus: ne minime rem uincamus, quã alii peiores superarunt? Itẽ Plato: modos, quibus superari uoluptas possit: exposuit, eos q̃q̃ non faciles tamen commodos esse existimans, ταῦτα δέ φησι, καθάπερ ἴσως ἐν μύθῳ ταννῦν λεγόμενά ἐστιν, εὐχαί. πολὺ γε μὴν ἄριστα, εἴπερ γίγνοιτο, ἐν πάσαις πόλεσι γίγνοιτ' ἄν. Hæc fortasse, iquit, quæ modo dicimus: perinde quasi per fabulam optanda sunt. Verum si fieri potuerunt: q̃ optima omnibus ciuitatibus cõtingent, q̃si dicat, fabulas ista esse: & quæ optari potius, q̃ capi consilio possint. Interpres. Duo hæc membra orationis commiscens: & sententiam Platonis deprauãs. Hæc, inquit, quasi per fabulam dicta: preces ad Deum sint multum collaturæ: si hæ leges ubiq̃ obtinebunt. Tum Plato de aquarum ductibus: & puteis faciendis differens, ἀνυδρία δὲ εἰ ποι τόποις, φησὶ, ξύμφυτος ἐκ γῆς, τὰ ἐκ Διὸς ἰόντα ἀποστέγει νάματα, καὶ ἐλλείπει τῶν ἀναγκαίων πωμάτων, ὀρυττέτω μὲν ἐν τῷ ἑαυτοῦ χωρίῳ μέχρι τῆς κεραμίτιδος γῆς. Siqua, inquit, aliquibus in locis aquæ inopia solo incita: riuos arcet a Ioue ꝓdeuntes: atq̃ ita defectus necessarii liquoris urget: suo quisq̃ in loco ad cretam usq̃ effodiet. Interpres. Quod si aquæ inopia in agris est aliquibus: & pluuialibus aq̃s retentis uiuunt cum necessitate: quispiam in loco suo ad terram usq̃ solidiorem effodiat. Deinde Plato de fructuum usu, διττὰς ἡμῖν, φησὶ, δωρεὰς ἡ θεὸς ἔχει χάριτος αὐτῆ, τὴν μὲν, παιδιὰν διονυσιάδα ἀθησαύριστον· τὴν δ' εἰς ἀπόθεσιν γενομένην κατὰ φύσιν. Duplex, inq̃t, gratiæ munus hæc dea nobis largitur: alterum ad delitias non recondendas: alterũ ad recõdendas aptissimũ. Interpres: alterum ante depositionem: alterum in depositione. Item Plato, ὃς ἄν, φησὶν, ἀγροίκου ὀπώρας γεύσηται, βοτρύων, εἴ τε καὶ σύκων· Quicũq̃ de rusticis fructibus: uuas, aut ficus gustarit: quo in loco rusticos fructus: eos nominat, qui apti sunt ad recondẽdum. Interpres. Qui uuam ante uindemiæ tempus gustauerit. Item Plato, contumaces eius legis de fructu rustico puniens, ἐὰν δὲ δὴ δοῦλος, φησὶ, μὴ πείσας τὸν δεσπότην τῶν χωρίων, ἅπτηταί του τῶν τοιούτων, κατὰ ῥᾶγα βοτρύων, καὶ σῦκον συκῆς, ἰσαρίθμους πληγὰς τούτοις μαστιγούσθω. Si seruus, iquit, domino fundi inuito tetigerit hæc quotcunq̃ uuæ acinos siue ficus comederit: totidem plagis cædatur. Interpres. Quod si seruus id quispiam fecerit: per singulas ficus: acinosq̃ uuæ: æqualia numero uulnera patiatur. O misit particulam illam domino fundi inuito: quæ maxime necessaria erat: Nam siquis cõcedente domino collegerit: nulli pœnæ obnoxius erit. Nec uero reliquam partem sine errore interpretatus est: seruum enim, qui uuam comederit: totidem, ĩquit, pati uulnera debere: quot acinos comederit: quare nihil esse posset iniquius: nihil a Platonis sententia alienius. Ille enim uerbera ait, seu plagas, non uulnera. Item Plato, ἐὰν δέ τις, φησὶν, ἀΐστωρ ὢν αὐτοῦ, ἢ δοῦλος, ἅψηται, τὸν μὲν δοῦλον, κολάζειν· τὸν δ' ἐλεύθερον, ἀποπέμπειν· Siquis nescius tetigerit: si seruus est: flagris cædatur: si liber: dimittatur admonitus: ut reliquos tãgat fructus, qui uuæ passæ conficiendæ: aut uino: aut carycæ commodi non sint. Interpres. Si uero depositioni aptas sciẽs tetigerit: seruus quidẽ plectatur: Liber autem repellatur: ut re doceat ficus: uuamq̃ solummodo ad depositionem ineptas capere alienis licere. Nescium Interpres scientem dicit: & repelli, quem dimitti Plato cẽsuit: quid tangi posset: a quo abstinere oporteret admonitum passam autem carycam: uinum hoc est fructus reconditos: dicat cur nominare noluerit. Item Plato, legem de malis: piris: malis punicis: reliquisq̃ huiusmodi scribens peregrinis quidem & in fundo comedere: & domum deferre permisit. Ciuibus uero liberis esse tantum in fundo nihil uero inde deferre, ἐὰν δὲ πρεσβύτερος ὤν, φησὶν, ἅπτηται τούτων, φαγὼν αὐτοῦ, καὶ ἀποφέρων μηδὲν, καθάπερ ὁ ξένος, ταύτῃ κοινωνείτω τῶν τοιούτων ἁπάντων. Si senior, inquit, tetigerit edendo, & nihil deferendo sicut peregrino permissum: est omnium huiusmodi fructuum particeps sit. Interpres. Sin uero senior quispiã comederit, nec asportauerit: sibi quoq̃ ĩ his oĩbus liceat. Itẽ Plato, tertiã partem fructuũ duntaxat cogi quẽq̃ debere ĩstituit: ut cuiq̃ uẽdat: & q̃m fruct⁹ partim nobiliores: partim ignobiliores afferri solẽt: mistã ex utroq̃ genere tertiã partẽ uẽdi decernẽs, χείρω τε, καὶ βελτίω φύτ(ει), φησὶν, ἕκαστα ἀνάγκη φύειν, καὶ ἐκτρέφειν τὴν γῆν. Meliora, inq̃t, aut deteriora quæq̃ ex his agrũ gignere: augereq̃ necesse ẽ. Interpres. Necesse est eni, ut agri alia copiose: alia cõtra ꝓducãt. modũ reddit ꝓ genere: cũ dicat copiose. Mox Plato, λαβὼν δ' ἕκαστος τὸ πολὺ τὰ δύο μέρη, φησὶ, κύριος ἔστω τῆς νομῆς δούλοις τε, καὶ ἐλευθέροις, ὁπόσ' ἄν, καὶ ὅσα βούληται διανέμειν.

Duas, inquit, partes: quas ciuis sibi quisq; seruauerit: distribuere suo arbitratu possit seruis: liberis'ue: quatenus, & quo modo uoluerit. Interpres. Quilibet autem ciuis cũ duas partes seruorum: liberorũq; acceperit: sicut uelit ipse: distribuat. Tum Plato de eisdẽ rebus uenalibus agẽs: quemadmodum ciues uendere debeant peregrinis statuit: eas scilicet res: quas uendere peregrinis licebat. τῶν δ' ὠνίων, φησί, πρῶτα μὲν τὰ περὶ τοὺς ξένους ταχθέντα πωλεῖν τοῖς ἀστοῖς, σκοπεῖν εἰ γίγνεται κατὰ τὸν νόμον ἕκαστα. In uenalibus, inquit, rebus primum de his cõsyderandum est: quas a ciuibus uẽdi peregrinis decreuimus. Interpres. Tametsi hoc a Platone sub obscure dictum ex iis: quæ sequuntur: apertius intelligi possit: ita tamen trãstulit: consyderentq;, an couenæ secũdum leges singula ciuibus uendant. Ita cum Plato consyderandum dicat. An ciues iuste uendere peregrinis possint: hic contra interpretat̃: an peregrini iuste ciuibus ualeant uenundare. Nam cõuenas recẽs eius uocabulũ: ego quidẽ peregrinos significare arbitror. Itẽ Plato, nullam cauponandi rationem ciuibus suis permittit: uetatq;, ne aut ipsi aliis cauponẽtur: uel ab aliis emant obsonia: Peregrinos tamen peregrinis in foro peregrinorũ cauponari posse concedit: hoc modo, ἐν δὲ ταῖς τῶν ξένων ξένος ἀγοραῖς, πωλείτω τοῖς δημιουργοῖς τε, καὶ τούτων δούλοις. Peregrinus autem in foro peregrinorum opificibus uendat, & eorum seruis. Interpres, hoc referens ad ciues. in peregrinorum tamen foro, inquit, opificibus: seruisq; suis uendere liceat. Ita ciuibus permittit cauponari: cum peregrinis uẽdunt: Longe aliter, quã Plato decernat. plerosq; etiam alios errores in hac lege committit: quos perspicere facile poterit: siquis interpretationẽ eius cum Platonis libro contulerit. Cæterum in ultima huius libri parte: cum Plato de inquilinis disputaret, ἐξεῖναι, φησί, τῷ βουλομένῳ ἰέναι εἰς τὴν μετοίκησιν ἐπὶ ῥητοῖς, μετοίκιον μὴ δὲ σμικρὸν τελοῦντι, πλὴν τοῦ σωφρονεῖν, μὴ δὲ ἄλλο αὖ τέλος ἕνεκα τινὸς ὠνῆς, ἢ πράσεως. Licere cuiuis inquit, certo tempore urbẽ colere: sine aliqua incolendi mercede: aut ullo uendendi: emendi'ue uectigali: uno officio uirtutis excepto. Interpres. Immunitatem hanc incolariæ mercedis reliquit: & quod ab incolis Plato unum uirtutis officium requirit: similiter prætermisit, quasi parũ interfsit: uirtutem quis an uitia exerceat. At uero Plato, neminem nisi cum uirtute in urbem recipiendum censet: etiam si cõmoditatis desyderium urgeat: qua quidẽ una commodi ratione recipi peregrinos: legumlatores permittunt. Nam cæteris quidem decausis melius agi putãt: sine huiusmodi sociis, qui peregrinos inferant mores: & ciuium probitatem deprauent. Ita Plato, incolas admitti quidem cõcedit: sed salua uirtute: quod unum quasi mercedem: & uectigal postulat: exigendumq; ab omnibus decernit. Atqui Interpres, partẽ hanc prætermisit: qua sublata legem omnem labefactari manifestum est.

EX LIBRO NONO.

¶ Reprehensio, & emendatio tredecim magis insignium errorum, quos aduersarius in noni libri interpretatione commisit. Caput. x.

Iam uero quid in nono libro aduersarius egerit: uideamus: Principio excusare se Plato uidetur, q; de sceleribus quibusdam turpissimis: ac nefandissimis legem ferat: & quanq̃ non esse se nescium dicit: eam remp. in qua optimæ leges cõditæ sint: uix posse in tantum errorem delabi: quoniam tamen non dum aut deorum filii sunt: qui uel dant: uel accipiunt iura: sed homines natura fragiles: & ad errorem propensi: non indecens esse interdum suspicari: ac timere, nequis etiam in tali rep. natus: educatusq;, quasi sua natura incox prodeat: ueluti usu euenit: ut nonnulla sata fulmine tacta dura efficiantur. Itaq;, haudquaq̃ ineptum esse arbitratur huiusmodi quoq; delictis præsidio legum prouideri: quæ cũ a Platone miro quodam ornatu: ac splendore scribantur: Interpres omnia peruertit: cõfundit, atq; dilacerat. Neq; est turpe, inqt, oĩa legibus cõplecti: ea p̃sertim in ciuitate: quã dicimus recte se ad uirtutis adquisitionẽ habiturã. Oportet eni, ut p̃ueniamus minãtes: neqs flagitio: aut facinore: tũ se: tũ alios corrũpat. Leges igit̃ istæ faciendæ sunt auertẽdi a uitiis gratia. Veꝛ quoniã non ut prisci legis latores agimus: q cum deoꝛ filii essent heroibus: q & ipsi a diis nati sunt leges ferebãt: sed hoĩes hoĩbus ista sancimus: uereri par est: neqs ciuiũ: ita natura indomitus nobis gignat̃: ut q̃si prædura legumina igni legũ decoqui nequeat. O admirabilẽ peritiã interpretis: O doctrinam singularẽ: non turpe existimat ĩ ea rep. scelera lege cõplecti: de q̃ spes uirtutis optima est: & quã Plato causam affert: ut tacendũ sit: eandẽ hic causam adducit: quãobrem nõ sit tacendũ: sed reliqua: ne lõgior sim p̃tereo. Posthæc Plato ordinẽ inimicitiaꝛ describit: & quẽ primo: quẽ secũdo loco reip. hostẽ existimari cõsentaneũ sit: explicat. Vbi cũ de primo dixisset: de secũdo ita loquitur, τὸν δὲ κοινωνοῦντα μὲν τῶν τοιούτων οὐδενί, τῶν μεγίστων δὲ μετέχοντα ἀρχῶν ἐν τῇ πόλει, λεληθότα τε ταῦτα αὐτόν, ἢ μὴ λεληθότα, δειλίᾳ δ' ὑπὲρ πατρίδος αὐτοῦ μὴ τιμωρούμενον, δεῖ δεύτε-

ρον ἡγεῖσθαι τὸν τοιοῦτον πολίτην κακόν· Qui autem eorum facinorum particeps quidem non eſt: Amplisſimos tamen reip. magiſtratus aſſecutus nō inuigilet ciuitatis ſaluti: ſed aut lateant eũ: aut non lateant ea facinora: præ animi autē ſui ignauia patriæ hoſtes non ulciſcatur: Hunc ſecũdo inter prauos ciues adnumerari par eſt. Interpres. Secũdus deinde, qui quãuis particeps eius ſceleris non ſit: timiditate tamen effugere pœnas: illum patiť. omiſit magiſtratus amplisſimos: omiſit negligentiam in inqrendo: quæ contra ſtatum ciuitatis cõmittuntur: & ignauiam in ulciſcendis hoſtibus patriæ. Quoꝶ cauſa Plato eum, qui præeſt condemnat: ſiue rem nouit: ſiue ignorat: Nam ipſius intereſt ſcire: qui remp. adminiſtrat: & magiſtratu amplisſimo fungiť. Itē Plato, οὐ κακῶς, φησὶν, ἀπεικάζομεν, ὅτι δούλοις ὡς ἰατρευομένοις ὑπὸ δούλων ἀπεικάζομεν πάντως τοὺς νῦν νομοθετουμένους· Non male, inquit, contulimus: cũ eos: qui nũc uulgo leges recipiũt: ſeruis ægrotis dixerimus ſimiles: qui ab aliis ſeruis curarentur. Interpres. Neq; mala nos imagine uſos: quando legũlatores uniuerſos ſeruis contulimus, qui aliis ſeruis medentur. Itē Plato, omnē actum: affectumq; quatenus æqui particeps ſit: eatenus honeſtatis quoq; participem eſſe oſtēdens, ἐὰν δέ γε, φησὶ, δίκαιον μὲν εἶναι ὁμολογῶμεν, αἰσχρὸν δὲ πάθος, διαφωνήσει τό, τε δίκαιον, καὶ τὸ καλὸν, λεχθέντων τῶν δικαίων αἰσχίστων εἶναι· Atſi æquum inquit, affectum eſſe: uerum nõ honeſtum: ſed turpem confitemur: diſcrepet honeſtum ab æquo neceſſe eſt: cum iam turpe eſſe dicatur: quod æquum eſt. Interpres: poema quanto iuſtitiæ, tanto boni: honeſtiq; particeps eſt: Quare affectus quoq; tanto bonus: honeſtusq; eſſe cognoſcitur: quanto iuſti particeps nõ diſſonam ab eo habet rationem. Si ergo, qui iuſtus conceditur: is turpis eſſe affectus: non negatur, iuſtum: honeſtumq; diſſonabunt. Iuſta. n. turpisſima eſſe dicentur. Poema uir doctus interpretatur: quod apud Platonem actionē ſignificat: Quam reſpectu pasſionis Plato conſyderans: idē conuenire agenti: patientiq;, uel potius actioni: pasſioniq; iudicat: quãdoquidem idem ſunt: ut etiam Ariſtoteli placet. Quãuis alterum reſpectu agentis actio: alterum reſpectu patientis pasſio dicatur. Magna eſt ergo peritia interpretis, qui poema pro actione ponit: magni uidelicet alicuius poetæ carmen: Quid enim aliud, q̃ carmen ītelligere poſſunt latini cum poematis audiunt mentionem? Item Plato cum ſuperius omnē iniuriam inuoluntariam eſſe dixerit: quam ſententiam ſequi uidetur, ꝙ non recte ſimilibus peccatis pœnæ inferri diſsimiles debeãt: ſocius alterum ex duobus faciendum dicit, ἢ μὴ λέγειν ὡς πάντα ἀκούσια τὰ ἀδικήματα, ἢ ὡς τοῦτο ὀρθῶς εἴρηται, πρῶτον διοριστέον. Aut dicendum nõ omnem iniuriam inuoluntariam eſſe: aut primo demonſtrandum recte hoc dictum fuiſſe. Reſpondet his Plato, τούτοιν τοίνυν τοῖν δυοῖν, τὸ μὲν, οὐκ ἀνεκτὸν ἐμοὶ πάντως που γίγνεσθαι. τό γε δὴ μὴ λέγειν, οὕτως οἰόμενον ἔχειν τἀληθές. οὐ γὰρ ἂν ἐμὸν, οὐδ' ὅσιον εἴη. τῷ δὲ διαφέρετον, εἰ μὴ τῷ ἑκουσίῳ, καὶ ἀκουσίῳ πειρατέον δηλοῦν; Alterum igiť iſtorum pati equidem non poſſum: ut quod ita eſſe exiſtimo: negem. Cum enim a uitæ meæ inſtituto alienum hoc eſt: tum pium eſſe: nequaquã iudicatur. Reliquum explicare aliquo modo conabor: quemadmodũ duo ſint: quæ non uoluntario, & inuoluntario: ſed quodã alio differant: Interpres. Quorum alterũ ipſe non patiar, ſed dicam, cur nam ita mihi uerum uideatur: Nõ enim æquum: ideſt, quo modo autem ſi ſponte, & non ſponte non differunt: duo ſunt: & quo alio differant ſubaperire conemur. Item Plato, ἂν ἄρα, φησὶ, τὶς αὐτόχειρ μὲν κτείνῃ ἐλεύθερον, τὸ δὲ πεπραγμένον ἀπροβουλεύτως ὀργῇ τινι γένηται πραχθὲν, τὰ μὲν ἄλλα, καθάπερ τῷ ἄνευ θυμοῦ κτείναντι προσήκει τὸ πάσχειν, πασχέτω· δύο δ' ἐξ ἀνάγκης ἔτη φευγέτω· Siquis ſua manu hominem occiderit liberum: uerum id per iram inconſulto fecerit: cætera quidem mala ſubeat: quæ conueniunt ei, qui non per iram hominem occiderit: ſed bienniũ a patria exulet. Interpres. Si quis liberum hominem ſine præmeditatione, & ſine īſidiis: ſed repentina cõmotus ira interemerit: cum ea fecerit: quæ illi faciēda ſunt: qui abſq; ira occiderit: duobus ad iram ſuam domandã exulet annis. Quo modo hæc cum Platonis ſententia conueniant: manifeſtum eſt. Item Plato ſuam illam ſententiam exponit nihil mente, & ſcientia eſſe præſtantius nõ ordinem: non legē: non quiduis ex omnibus rebus protuleris: neq; enim fas eſſe mentem alicui rei ſubiici, atq; ſeruire: ſed omnium principem eſſe illã decet. Itaq; ſiquis mente: ſcientiaq; liberali: ac naturali præditus eſt: hunc legē minime deſyderare. Quo in loco, νῦν δὲ οὐ γάρ ἐστιν οὐδαμοῦ οὐδαμῶς, ἀλλ' ἢ κατὰ βραχύ. διὸ δὴ τὸ δεύτερον αἱρετέον τάξιν τε, καὶ νόμον· Sed nũc, inquit, quoniam nemo uſpiã niſi raro talis habetur: eligendum, quod loco ſecundo eſt: ordinem dico, & legem. Interpres. Nunc uero nuſq̃ hic eſt: quare alterum: lex uidelicet, atq; ordo eligēdus: Nuſq̃ hunc eſſe dicit, qui mente: ſciētiaq; præditus ſit: quoniam Plato nuſq̃ niſi raro reperiri: ut debuit: dixit: hic nuſq̃ eſſe affirmat. Item Plato dum legumlatorem: nõ de omnibus etiam notisſimis rebus iubere exiſtimat oportere. Sed pleraq; iudicibus decernenda opinatur, ἡμῖν δὲ, φησὶ, τανῦν αἱρέσιμον τὸ μὴ νομοθετεῖν αὐτοῖς τὰ πλεῖστα, καὶ μέγιστα, ἃ καὶ φαυλοτέρως ἂν πεπαιδευμένοι δικασταὶ δύναιντο κατιδεῖν. Nobis, inqt, ſuccenſendũ non eſt: qđ nõ de ſummis: plurimiſq; ſcripſerimus: q̃ etiã

mediocriter eruditi iudices posſint pſpicere. Interpres. Nemo ergo nos incuſet: ſi maiora: pluraq; legibus ordinamus: quæ uel improbe educati iudices poſſent conſpicere. Quanta ſit prudentia, quod acumē: quale ingenium interpretis facile ex hoc loco licet perſpicere. Plato: quæ notiſsima ſunt omittenda exiſtimat: uel quia minima: uel quia ſumma: ut cuiq; perſpicua eſſe poſsint. Fit enim in uſu ciuili: ut minima, & ſumma æque omnes cognita habeant. Quis enim parricidam: aut impium neſciat eſſe puniēdum, quod ſummum eſt? aut quis ignoret: licere uni cuiq; panem: quem comedat emere: quod eſt minimum? Interpres uero maiora, & plura: quæ iudices uel improbe educati poſsint conſpicere dicit ab eo ordinari: a quo ſuperius dictum fuerat legumlatorem non de omnibus oportere decernere: ſed ad reliqua pergamus. Plato prohibet nequis ætate minor ſeniorem ciuem: a quo naſci ratione ætatis poſſet: uerberare auſit. Tum etiam nequis peregrinos uerberibus uel inferendo: uel ulciſcendo emendet. Interpres: quod de ætate ciuibus præſcribitur: idem peregrinis etiam tribuit: quod ex Platonis ſentētia non eſt.

Item Plato. Cū iunioribus ciuibus legem præſcripſiſſet: ne quem ſeniorem cædere audeant: ſiue ciuis: ſiue peregrinus ſit, quamuis ab eo laceſsiti: deinceps, quod ad peregrinos pertinet: ita ſancit: ut ſiquis iunior a peregrino uapulet: non audeat eum afficere ipſe uerberibus. At ſi puniendum iudicat ad tribunorum plæbis iudicium uocet: his uerbis ξένον δὲ ἀσελγαίνοντα, καὶ θρασυνόμενον ἑαυτὸν τύπτοντα, ἄν ποτ' οἴηται δεῖν κολασθῆναι, λαβὼν, πρὸς τὴν ἀρχὴν τῶν ἀστυνόμων ἀπαγέτω. τοῦ τύπτειν δ' εἰργέσθω, ἵνα πόῤῥω γίνηται τοῦ ποτὲ ἐπιχώριον ἂν τολμῆσαί ποτε πατάξαι. Audentem peregrinum: contumelioſeq; agentem: ut ciuem cædat, ſiqui cæditur puniendum illum cenſet: capiat, & ad tribunos plebis perducat: nec ipſe uerberet: ut eo magis a cædendis ciuibus ſuis abſtineat: quando etiam ſe a peregrinis continet. Interpres: quod ſi peregrinus elatus furore uerbera inferat: & inde puniendus uideatur: captum ad tutores urbis perducat: ut minus audeat ciuem cædere. Reliquit; nec ipſe uerberet: ut errorem ſuum ſimilem ueri faceret: quandoquidem, ut minus audeat ciuem cædere: dicit de peregrino: cum Plato, non de peregrino: ſed de ciue dicat: ciuem non eſſe cædendum. Item Plato ἧλιξ δὲ, φησὶν, ἥλικα, καὶ τὸν ἄπαιδα πρεσβύτερον ἡλικίᾳ ἑαυτοῦ, ἐὰν τύπτῃ, ἀμυνέσθω κατὰ φύσιν ἄνευ βέλους ψιλαῖς ταῖς χερσίν. Si iuuenis æqualem aut etiam maiorem filiumfamilias non dum patrem cæciderit: liceat eum ulciſci armis naturalibus: hoc eſt manibus nudis. Interpres. æqualis autem æqualem: aut eum a quo natus eſſe per ætatem non poſſet: ſi uerberibus cædat ex filio familias natu maiore: eum facit a quo cædens natus eſſe per ætatem non poſſet. Item Plato iubens nequis per facinus audeat parentes cædere omnes ad opitulandum: defendendumq; hortatur: quicunq; patrem: aut matrem cædi a pignoribus ſuis uiderint: & tum ſpe præmii: tū metu ignominiæ quoſcunq; impellit: ſiue ciues: ſiue incolæ: ſeu peregrini ſint: q interſunt ὁ δὲ μὴ μέτοικος, φησὶ, βοηθῶν μὲν, ἔπαινον ἐχέτω· μὴ βοηθῶν δὲ, ψόγον. Non incola, inquit, ſi opem tulit laudē aſſequatur: ſi non tulit: uituperetur. Interpres: incola uero: aut uituperationem: aut laudem ſi fecerit: conſequatur. Quis incola ſit: uidetur ignorare: & ideo de eadem re duo contraria ponit. Taceo enim: quod Plato incolis: ac peregrinis pro præmio ſtatuit: ſi opitulentur conuocationem ad auxilium dixiſſe. Ita enim Plato ſcribit ὁ μὲν μέτοικος, ἢ ξένος, εἰς προεδρίαν τῶν ἀγώνων καλείσθω βοηθῶν. μὴ βοηθήσας δὲ, ἀειφυγίαν ἐκ τῆς χώρας φευγέτω. Incola: & peregrinus ſi opem tulit: ad ſedendum ante alios: dum ludi aguntur: uocetur. ſi nō tulit: perpetuo exul ſit: non incola ſi opem tulit: laudē conſequatur: ſi non tulit: uituperetur. Interpres uero: & peregrini: ac incolæ ad auxilium conuocentur: & q auxiliari noluerit: peregrinus quidē ppetuo exterminetur: Incola uero: aut uituperationem: aut laudem, ſi fecerit: conſequatur. Sed iā tēpus eſt: ut ad decimum librū transeamus.

EX LIBRO DECIMO.

¶ Reprehenſio: & emendatio trium magis inſignium errorū, quos aduerſarius in decimi libri interpretatione commiſit. Caput. xi.

Iſſerit Plato in decimo legum libro de anima ſolis tripartita quadam opinione. Ut
d anima: aut forma corporis eius uolubilis naturalis hærens ītrinſecus moueat: quemadmodum nos ab anima noſtra de loco ad locum mouemur: aut extrinſecus adepta corpus quodam ignis: aeris'ue: ut aliqui uolūt: impellat per uim corpore corpus: aut tertio ipſa quamuis uacans corpore: alias quaſdam uirtutes habeat admirabiles: ſupra, quam dicere homini fas ſit: quibus regat: & moueat. Aſſentitur his ſocius: qui cum diſputatio eſt: atq; ita demū concluditur ἥλιον μὲν ἀνάγκη τούτων ἕν γέ τι δρῶσαν ψυχὴν, πάντα διάγειν. αὐτοῦ δὴ ἄμεινον ταύτην τὴν ψυχὴν, εἴτε ἐν ἅρμασιν ἔχουσα ἡμῖν ἥλιον ἄγει, φῶς τοῖς ἅπασιν, ἢ ἔξωθεν, εἴθ' ὅπως, εἴθ' ὅπῃ, θεὸν ἡγεῖσθαι χρεὼν πάντα ἄνδρα. Anima igitur: ut aliqua ex iis: quas diximus ratione agēs omnia

omnia regat oportet:unde præstat aīam eius,siue ītus agitans currum: solem nobis adducit: lumen cunctis mortalibus iucundissimū:siue extrinsecus:siue quo modo:& qua tandē libet:pstat inq̄:ut deū esse oēs arbitremur. Sic Plato cōcludit supiora: quæ de anima solis dixit affirmans: aut scilicet intrinsecus mouere:aut extrinsecus tactu corporis : aut incorporea quadam uirtute: quod uerbis illis significat quo modo,& qua tandem libet. Interpres. Certe uno istorum modorum cuncta circunduci ab anima necesse est. Quid porro cum sine curru solem nobis anima eius circunducit:siue cum in ipso insit: siue cum foris sit: siue quomodocunq; quis imaginetur, Nōne Deum esse oēs arbitrari debemus? Addit hic modum quartū:ut per currum anima moueat:quo sublato quomodocūq; quis imaginetur,inquit,Deum esse oēs arbitrari debemus: Vide te uidete hominis eruditionem. Plato poetarū metaphoram tangens:qua solem curru deferri dicunt:siue intus,inquit,agitans currum:solem nobis adducit:hic quid porro cum sine curru solem nobis anima eius circūducit:siue cum in ipso insit:siue cum foris sit. Item Plato,plura de prouidentia locutus est:quæ doctus Interpres:non literarum luci:sed tenebris tradidit: siquidē alia præterit: alia adiicit:alia confundit:oīa miscet:ut quid dicat a nemine intelligi possit: longum admodum esset exponere,q̄ deprauauerit eum locum:in quo Plato,ita īquit, Ob hæc oīa te īcusare tanq̄ rerum eiusmodi autores minime pati propter cognationem certum est:q̄ etiam peruerterit:cōclusionem:qua Plato per disiunctionem complectitur: deos,aut propterea parua negligere:quia indecens esse norunt ea curare:aut quia:uel ita agendum esse ignorant: uel negligere patiuntur:quæ curanda esse ītelligunt. Quid cū dicit,indigere adhuc uerbis: quibus q̄si cantu frangatur. Vbi Plato,inquit,afferēda esse:adulescenti uerba quædam:quasi carmen:quo persuadeatur:ducaturq; ad credendum singula agi:ad tuendam: absoluendamq; uniuersi incolumitatem. Item Plato cum principes quosdam necessario esse dixisset: Qui cœli uniuersi gubernacula tenerēt subdit: ἀλλ' ἄρα τίσι προσφερεῖς τῶν ἀρχόντων, ἢ τίνες τίσιν, ὧν δυνατὸν ἡμῖν ἀπεικάζουσι τυγχάνειν, μείζοσιν ἐλάττονας; πότερον ἡνίοχοί τινες ἂν εἶεν τοιοῦτοι, ζευγῶν ἁμιλλωμένων, ἢ πλοίων κυβερνῆται; τάχα δὲ κἂν ἀπεικασθεῖεν, στρατοπέδων ἄρχουσί τισιν. εἴη δ' ἂν καὶ νόσων πόλεμον εὐλαβουμένοις ἰατροῖς ἐοικέναι περὶ σώματα, ἢ γεωργοῖς περὶ φυτῶν γένεσιν εἰωθυίας ὥρας χαλεπὰς δεῖ φόβον προσδεχομένοις, ἢ καὶ ποιμνίων ἐπιστάταις. Sed quibus tandem principibus similes illi sint: Aut quinam illis similes ex his habeantur:quos apte conferre possimus? inferiores uidelicet cum superioribus? Vtrum aurigæ bigarum certātium speciem illam beatam referāt? an nauium gubernatores? Tum uero cum principibus quibusdam exercituum fortasse conferri possunt:aut cum medicis,qui bella morborum ab humanis corporibus arcēt:atq; propulsant:aut cum agricolis:qui orientibus stirpibus tēpora solito grauiora suspicantur. Aut etiā cum pecudum custodibus : atq; magistris non inepte comparari posse existimem. Interpres. Sed forsan quibusdam pricipum omnes:aut eorum aliqui similes sunt: ut possibile nobis sit: minores:maioribus comparare:utrum aurigæ aliqui certantium curruum tales sunt:aut gubernatores:nauium? Fortasse etiam exercituum ducibus constituendum: uel medicis,quasi aduersus ægrotationes corporum bellum gerāt:aut agricolis inimicas fructuum tempestates timentibus:aut etiam gregum:armentorumq; præsidētibus. En Interpres noster omnes : aut eorum aliquos similes principibus dicit:cum Plato omnes scripserit:quasi ipse animaduerterit esse aliquos cœli rectores,qui conferri cum principibus nequeant:& qd' Plato medicis tribuit:ut morborum bella arceant,& propulsent:hic in bellum peruertit : quod dii aduersus ægritudines gerant. Et cum Plato ortum stirpium dicat:hic fructus reddit : quasi absurdum sit ortui arborum tempora aliqua esse aduersa,& grauia. Prætereo reliqua:quæ tum in hāc: tum in cæteris huius libri partibus notari merito possent:cum satis hæc ad institutum nostrum esse existimemus.

DE LIBRO VNDECIMO.

¶ Reprehensio,& emendatio septendecim magis insignium errorum:quos aduersarius in undecimi libri interpretatione commisit.

Perq̄ pia Platonis sententia de cultu parentum. Caput xli.

Qvam in undecimo quoq; libro sibi constet Interpres nunc uideamus: Censet in hoc libro Plato ciuium libertos:non admodum diuites effici oportere. Itaq; supra tertiū censum augeri eorum peculium non permittit ἐὰν δὲ τῷ ἀπελευθερωθέντι, φησίν, οὐσία πλείων γίνηται τοῦ τρίτου μεγέθει τιμήματος, ᾗ ἂν τοῦτο ἡμέρᾳ γίνηται, τριάκοντα ἡμερῶν ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας, λαβὼν, ἀπίτω τὰ ἑαυτοῦ, καὶ μὴ δὲ μία τῆς μονῆς παραίτησις, ἔτι τούτων παρ' ἀρχόντων γινέσθω. Si liberto,inquit, tertii census modum facultates excesserint: Is.xxx.die post,q̄ deprehēsa res fuerit:cum suis rebus abito:nec magistratus facultatem ei am-

plius in ciuitate manendi cōcedunto. Interpres. Si autem liberti alicuius bona tertiū censum adæquauerit trigesimo die postea, quam hoc factum sit: rebus suis acceptis recedat: nec ulla manendi facultas a magistratibus sibi concedatur. Hæc lex interpretis est: non Platonis. Lex enim Platonis facultates liberti tertium censum excedere nō patitur: æquare permittit. Lex uero ista interpretis ne æquare quidem permittit. Item Plato ciuibus suis abstinēdum ab illiberali cauponandi negocio censet ὃς δ᾽ ἂν, φησὶ, καπηλείας τῆς ἀνελευθέρου τέχνῃ τινὶ μετάσχῃ, γραφέσθω μὲν αὐτὸν γένους αἰσχύνης ὁ βουλόμενος, πρὸς τοὺς ἀρετῇ πρώτους κεκριμένους. Siquis cauponandi, inquit, illiberale negocium tractare ullo pacto uoluerit: accusato eum, qui uolet familiæ dehonestatæ apud uiros ī ciuitate uirtute primarios. Interpres. Qui autem illiberali cauponationi: atq; arti operam dederit impudētiæ a uolente ad optimates: uirtuteq; primos accusetur. Quod Plato ait, arte aliqua hoc est ullo pacto. Pro arte Interpres simpliciter accepit: & cauponationi: ut uerbo eius utar adiunxit: pro dehonestata uero familia: impudentiam dixit. Item Plato de opificibus scribens: partim eos Vulcano: & Palladi dicatos ait: utpote eos, qui artibus humanā uitam instruxerunt: partim Marti: & Palladi: eos scilicet, qui opera opificum seruant aliis adminiculis: & arte alia opitulante. Interpres: qui opificum officium cæteris quibusdam cōseruant artibus: reliquit adminiculi nomen: quod rei militari Plato accōmodauerat. Item Plato, ὁ μὴ ἀποδιδοὺς, φησὶ, τοὺς ὀφειλομένους μισθοὺς ἐν τῷ τεταγμένῳ χρόνῳ, διπλοῦν πραττέσθω. ἐὰν δὲ ἐνιαυτὸς ἐξέλθῃ, τῶν ἄλλων ἀτόκων ὄντων χρημάτων, ὁπόσα δανειζόμενος ξυμβάλλει τις, οὗτος τῇ δραχμῇ ἑκάστου μηνὸς, ἐπωβελίαν κατατιθέτω. Qui mercedem, inquit, tēpore constituto ex pacto non reddiderit duplicem soluito: & si annus præterierit: quanq̄ cæteræ pecuniæ: quæ mutuo dantur: uacant usura. Hic tamen pro singulis drachmis: singulas sextas drachmæ partes: mensibus singulis dato. Interpres. Qui mercedem: ut pactum est: non obtulerit: duplum reddat. Si annus præterierit: & pecunia: quæ usura parari poterat: sine fœnore sit retenta: qui retinuit sextam singulis mensibus partem deponat. Nullam pecuniam solui per usuram Plato iubet: immo amitti eam: quæ cum usura data est alibi iubet: & hoc loco dicit cæteras pecunias nulla cum usura dari debere. Sed hanc unam ex pœna quasi usuram soluere sextantem: nequis audeat pacta uiolare: Hic uero pecuniam usura dari iubet. Item Plato de testamētis: legatisq; dicturus, τούτων ἀρχαὶ, φησὶ, πάντων, αἵ τε τῶν τελευτᾶν μελλόντων ἐπιθυμίαι τῆς διαθέσεως. Horum initia, inquit, oīum esse solent uoluntates ultimæ morientium: ut tandem libuit testari. Interpres. Eorum qui moriebātur cupiditas: & affectus. affectum pro testamento interpretatus est: & cupiditatem pro ultima uoluntate. Itē Plato, χαλεπὸν δὲ, φησὶν, ἡμῖν γνῶσαι τὰ ἡμέτερα αὐτῶν. καὶ πρόσεσθ᾽ ἡμᾶς αὐτοὺς, ὥσπερ καὶ τὸ τῆς πυθίας γράμμα φράζει τανῦν. Difficile, inqt, est nostra cognosci a nobis: qn etiā nos ipsos: quod illo quoq; Appollinis Pythii oraculo significatur. Nosce te ipsum. Interpres. Difficile nobis est pecuniam nostrā cognoscere: quare ad uos illud repetimus, quod Pythius dixit. Quam magnifice Interpres noster haurit oēs sensus autoris? Ideo dicit repetendū esse Pythii dictum: quasi ille de pecunia dixerit: nosse eam difficile esse. Et cū Plato dicat: quinetiam nos ipsos: difficile scilicet esse cognoscere: hic ad uos illud repetimus: transfert. Itē Plato de orbitate filiorum tractat: ne pupilli a tutoribus: aut magistratibus negligātur: aut patiantiniuriā: Quo in loco pœnam magistratui statuit: si in illos uel negligentia: uel iniuria usus fuerit. Interpres: si de magistratibus quisquā afflixisse orphanum uidebitur: affligere dixit solum: quasi nō referat siue negligentia: siue iniuria: quis offenditur. Atqui apud Platonem refert, nec eadem pœna negligentiæ: qua iniuriæ crimen punitur. Itē Plato, ὑεῖς τ᾽ αὖ σφίσι πατέρας, φησὶν, ὑπὸ νόσων, ἢ γήρως διατιθεμένους αἰσχρῶς, ἐξεῖναι παρανοίας γράφεσθαι. Liceat, inquit, filiis accusare parētes dementiæ: aut senectutis uitio turpiter affectos. Interpres: & filiis: ut confectos parentes morbis uel senio: liceat amentiæ crimine accusare. Hæc quoq; lex interpretis est: nō Platonis. Ille enim si turpiter affectus est pater: uel morbo: uel senectute: citandum a iudicibus censet: & a rei familiaris cura remouendum. Hic uero si morbo duntaxat: aut ætate confectus est: citandum censet: quasi idem sit confectum esse ætate: & morbo: & amentem esse: atq; desipere. Atqui permulti sunt: tametsi senes: atq; ægroti: prudentia tamen, & consilio uigentes. Item Plato, ne patres ex quauis causa filios abdicent: prouidendū ratus: ὃν ἂν, φησὶ, θυμὸς ἐπίῃ, μηδαμῶς εὐτυχῆ, εἴτ᾽ οὖν ἐν δίκῃ, εἴτε καὶ μὴ, ὃν ἔτεκέ τε, καὶ ἐξεθρέψατο, τοῦτον ἐπιθυμεῖν ἀπαλλάξαι τῆς αὑτοῦ συγγενείας, μὴ φαύλως οὕτως ἐξέστω, μηδ᾽ εὐθὺς τοῦτο δρᾶν. Cui animus, īquit, minime felix siue iure: siue iniuria fuerit: ut quem genuit: educauitq; remouere a sua familia uelit: nō facile: nec statim id facere liceat. Interpres. Quod ne ita facile fiat: perhibetur, ne ita turpiter exponit: nō liceat, inquit, ita turpiter eiicere. Item Plato, filios abdicatos: nisi per decennium quispiam receptus: adoptatus'ue sit mitti in coloniam censet: Itaq; præcipit censoribus prolis: hoc est a ductæ iuuentutis magistratibus: ut nimiam populi multitudinem trāsmissis coloniis amputent: quē

admodum in quinto libro legum eius satissime legitur. Interpres. Prolem adauctã pro posthumis accipit: ita inquiens. Quod si nemo citra decennium adoptione sibi eum coniungere uoluerit curatores posthumorum: quos in coloniam mitti uolumus: de iis quoq; prouideant.

Item Plato de discordia mariti: & uxoris prouidendum existimans: iubet, ut decem uiri ex censorum ordine: & decem mulieres: ex iis, quæ nuptiis præsunt: reconciliare inter se coniuges conentur, quod si nullo pacto id assequi possunt: quærant alios, quibus illos facto diuortio coniungant: aut procreandorum liberorum gratia: aut ratione necessarii cultus: cõsumendæq; per gratã societatẽ ætatis. φησὶ γοῦν, ὅσοι μὲν ἂν ἄπαιδες αὐτῶν, ἢ ὀλιγόπαιδες ὄντες, διαφέρωνται, καὶ παίδων ἕνεκα τὴν συνοίκησιν ποιεῖσθαι· ὅσοι δ' ἱκανῶν ὄντων παίδων, τῆς συγκαταγηράσεως ἕνεκα, καὶ ἐπιμελείας ἀλλήλων, τὴν διάζευξίν τε, καὶ σύζευξιν ποιεῖσθαι χρεών. Qui carentes liberis, inquit, aut pauciores, quã opus sit habentes disiuncti sint: eos uel procreandorũ liberorum gratia matrimonium adire alterum conuenit: Qui autem satis iam liberis procreatis dissenserint: his mutui cultus: & consumendæ per gratam societatem ætatis gratia: idem faciendum est. Interpres. Quo modo hæc intellexerit: & in latinum uerterit uideamus. Sed cũ multi, inquit, absq; filiis sint: aut paucissimos procreent: ac liberorum gratia una se habitasse querantur. Multi q̃uis non paucos habeant liberos: consenescendi tamen studii negligentia: alter de altero queratur.

Item Plato, cui mortua uxor superstites liberos reliquerit mares: & fœminas: huic ducere alteram: si uelit, quæ filiorum curam habeat: concedit. nolentem uero non cogit: quod si defuncta uxor: filios non reliquerit: duci alteram iubet, atq; cogit: ex qua tum familiæ suæ: tum ciuitati: quantũ satis sit prolẽ procreet. ἐὰν τελευτᾷ γυνὴ καταλιποῦσα παῖδας θηλείας τε, καὶ ἄρρενας, συμβουλευτικὸς ἂν εἴη νόμος ὁ τιθέμενος, οὐκ ἀναγκαστικὸς, τρέφειν τοὺς ὄντας παῖδας μητρυιὰν ἐπαγόμενον. μὴ δὲ ὄντων, ἐξ ἀνάγκης γαμεῖν, μέχρι περ ἂν ἱκανοὺς γεννήσῃ παῖδας τῷ τε οἴκῳ, καὶ τῇ πόλει. Si mortua, inquit, uxor filios reliquit mares: ac fœminas: lex adhibenda est: quæ consulat: non quæ cogat: adducta nouerca filios educare. Sin filii nõ sint: ducere alterã ex necessitate iubẽdũ: quo satis liberorũ tũ suæ familiæ: tum etiã reip. ꝓcreet. Interpres. Si mulier liberis marib9: fœminisq; relictis mortua est: nõ cogens: sed cõsulens: ista lex sit, cum uxorẽ ducere: necessariũ nõ sit: nisi ad liberos domui suæ: ac ciuitati creandos: nutriat filios suos: non adducta nouerca. Sic Interpres totam legem peruertit. Deinde Plato de colendis: obseruandisq; parentibus iubet: & deorum exemplo ad hoc officium hortatur filios: ut parẽtes quasi diuinas statuas domi aspiciant: & ueluti numina colant: obseruẽt: uenerẽtur. τοὺς μὲν γάρ φησι, τῶν θεῶν ὁρῶντες, σαφῶς τιμῶμεν· τῶν δ' εἰκόνας, ἀγάλματα ἱδρυσάμενοι, οὓς ἡμῖν ἀγάλλουσι, καίπερ ἀψύχους ὄντας, ἐκείνους ἡγούμεθα τοὺς ἐμψύχους θεοὺς πολλὴν διὰ ταῦτα εὔνοιαν, καὶ χάριν ἔχειν. Deos, inquit, non oẽs cernimus: sed partim expresse uidentes colimus: partim per effigies: atq; imagines eorũ pio animo ueneramur: quas deorũ imagines quamuis inanimas: dum colimus: deos ipsos animatos ob eum cultum existimamus gratos nobis: & beniuolos esse. Interpres. Nempe alios quidem deorum cernẽtes colimus: alios imagines cõstituentes: quos ipsæ: quamuis inanimæ sint: significent: Illos deos esse animatos putamus: & propter hæc affici nobis ipsos fatemur. Hem quanta est peritia interpretis: pro quos cum colimus: quos ipsæ significent: ponit. Mox Plato genera furoris exponens alios dicit morbo furere: alios per iracundiã prauæ naturæ: uitiosamq; educationem citari. Interpres, rursus educationem alimentum exponit: & omnem deprauat sententiam, cum dicat, quæ mala simul natura: & alimento concrescunt. Item Plato, magistratus docet: quo modo hoies maledicos puniãt, ἢ, μηδέποτ' ἀριστείων πέρι φιλονεικήσῃ φησὶ, νόμων ὡς οὐ κηδόμενος. Quod nisi faciant: nolint, inquit, de p̃mio uirtutis contendere: qui leges, & iura neglexerunt. Interpres. Qui si non fecerit: quasi leges prodens: nũquam ad certamen descendat. Facit hic ne ad certamen descendat iudex: aut magistratus: sed cum certandi plura genera sint: ad quodnam certamen descendere nequeat: non dicit: atq; ita pœna ignoratur: qua effici eum par est, qui deliquit. Item Plato, τί δὲ δὴ τὴν τῶν κωμῳδῶν προθυμίαν τοῦ γελοῖα εἰς τοὺς ἀνθρώπους λέγειν, ἦ παραδεξόμεθα, ἐὰν ἄνευ θυμοῦ τὸ τοιοῦτον ἡμῖν τοὺς πολίτας ἐπιχειρῶσι κωμῳδοῦντας λέγειν; Quid, inquit, comicorum: & satyrorũ iocos: & ridiculosa conuitia: num ea admittemus: si absq; ira nostros hoies afficere conuitiis uideantur? Interpres, hoc totum pro sua autoritate dimisit: quod, & necessarium est: & a non contemnendo oratore perscriptum. Itẽ Plato de mendicis loquens, ἐξείργεσθαι τῆς πόλεως, βούλεται, εἴ τις εὐχαῖς ἀνηνύτοις βίον ξυλλέγοιτο. Pellendũ esse de ciuitate scribit: siquis uictũ sibi inanibus precibus: atq; inexpedibilibus parat. Interpres. Si uero quispiam precibus uitam colligere audebit: a rerum uenalium curatoribus e foro pellatur. Reliquit inanibus: aut inexpedibilibus: aut tale aliquid: quo exprimeretur: nõ oẽs preces esse spernendas: sed eas tantum: quibus ea optantur: quæ assequi non possumus. Sed cæteris undecimi libri erroribus prætermissis: duodecimum aggrediamur.

EX LIBRO DVODECIMO.

¶ Reprehensio:& emendatio tredecim magis insignium errorum,quos aduersarius in duodecimi libri legum interpretatione commisit. Caput.xiii.

Docet Plato in duodecimo libro:quid iter Rhipsaspida: & apouolea hoplon intersit. hoc est inter eum,qui scutum abiecit: & eum,qui arma amisit. Atq; alterum,inquit, ultro iacturam scuti facere: alterum arma inuitum amittere. διαφέρει δ' ὅλον που, καὶ τὸ πᾶν. Hæc autem plurimum habere discriminis:imo inter se usquequaq; differre. Interpres,quo modo hunc locum latinum fecerit:operæpretium est uidere. Sicuti,inquit,abiector nō de omnibus merito dicitur: Armorum uero amissor de omnibus: Ita nec similiter,qui ui amisit:& qui sponte abiecit iudicandi sunt. Inter totum etiam:atq; omne multum interesse tuto prouerbio dicitur. Vix equidem cōtinere hoc loco risum possum. Scribit Plato duo ista: de quibus sermo habetur:iter se totum:& omne differre:idest ex toto:& omni,quod est usquequaq; differre: hic enim loquendi mos est apud doctissimos græcos. Interpres autem pulchritudinem Platonicæ linguæ nequaquā intelligens:existimauit hoc prouerbium esse:ut inter totum:atq; omne multum interesse diceretur,quasi ad hunc locum pertineat: quo modo ea duo uocabula inter se differant declarare. Vt scilicet totum ex partibus constet continuis:omne aūt ex discretis:quæ res a legum proposito longissime abest. Scribit item Plato,eum minime puniendum esse: qui per aduersam fortunam arma inuitus amiserit:sed eum,qui per ignauiam:ac timiditatē sponte abiecerit:atq; ordinē deseruerit:idq; propterea iubet:ut qui deliquerit: melior efficiatur. ἀλλὰ τὸν κακὸν δεῖ κολάζειν, ἵν' ἀμείνων ᾖ, οὐ τὸν δυστυχῆ. Interpres: non enim infelices: sed malos,inquit, punire semper oportet. Facit hic locum cōmunem in malos: non legem de ignauis:ac timidis interpretatur:sed de malis per æquiuocationem in hunc errorem adductus. quia κακὸς uidelicet:& malum: & ignauum significat:nec causam pœnæ,quā Plato addidit:ponit. Item Plato,plura de eligendis uiris:qui magistratu defunctos examinent:& ab his officii sui rationem exigant:pertractat: hos examinatores: & rationum exactores appellat. Interpres totum hunc locum ita peruertit:ut facile admodum sit legenti perspicere. Mox Plato examinatorib⁹:tum uiuis: tum mortuis:summos honores decernit:ut uiris summo iudicio probatissimis. Verum non immemor humanæ fragilis: inconstantisq; naturæ:effici posse suspicatur:ut de uirtute in uitium delabantur:eo quo cæteris antepositi sunt iudicio nimium freti,& uirtutē: ut sæpe fieri solet,postquam ad summum gloriæ peruentum est,negligētes. ἐὰν δὲ ταῦτα, φησίν, αὖ δέ τις τούτων πιστεύων τῷ κεκρίσθαι, τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἐπιδείξηται, κακὸς γενόμενος ὕστερον τῆς κρίσεως, γράφεσθαι μὲν τὸν βουλόμενον αὐτὸν ὁ νόμος προσταττέτω. Itaq; siquis eorum,inquit, iudicio confidens:quo prælatus fuit naturæ humanæ fragilem conditionem detexerit: lapsus uidelicet in errorem:postquā egregius habitus est:sanciatur lege:ut qui uelit:possit eum accusare: Interpres,siquis autem istorum male iudicasse putetur:a uolente accusetur. Sic ille de quo iudicio locutus sit Plato,intelligit: & naturæ humanæ fragilitatem:casusq; inexpectatos exponit. Posthæc Plato de causis ineundis tractat:& de iis, qui non uerberibus:non uinculis:non morte digna cōmiserint:sed in choreis: aut pompis: aut aliis huiuscemodi celebritatibus:muneribus'ue officium non seruarint. Interpres totum etiam hunc locum suo more deprauauit. Prohibet præterea Plato hominibus suis peregrinationes: & nisi caduceatoribus: & legatis:& spectatoribus publicis:nemini concedit peregrinari. Interpres ceryces: qui caduceatores siue præcones dicūtur: præter rationem feciales uocat. Sunt enim feciales:non qui nuntiant:quod præconis officium est:sed qui hostiam:aut uictimam cædunt: & facto ritu religionis sacrificio bellum:aut sedant:aut inchoant:ubi iam id p præconē:siue caduceatorem:indictum est. Item Plato causam:cur spectatores peregre proficisci debeant reddens:congressum esse,inquit,uirorum bonorum:qui uel in ciuitatibus secundum integram legem minime uiuētibus haberi possint. εἰσὶ γάρ, φησίν, ἐν τοῖς πολλοῖς, ἄνθρωποι ἀεὶ θεῖοί τινες οὐ πολλοί, παντὸς δ' ἄξιοι συγγίγνεσθαι. Existunt, inquit,uel in uulgo:& multitudine homines quidam diuini:quāuis pauci:tamen digni:cum quibus congrediaris. Interpres. Inueniūtur quippe pauci homines inter multos ómni honore digni. Præclare sane causam illam reddidit: propter quam Plato peregrinandum existimauit.

Item Plato,eos constituit:qui per nocturnum collegium de legibus: & reip. statu consultent: atq; deliberent. πρῶτον μὲν δεῖν, φησί, συνελθεῖν τῶν ἱερέων τῶν τὰ ἀριστεῖα εἰληφότων. ἔπειτα τῶν νομοφυλάκων τοὺς ἀεὶ πρεσβεύοντας, δέκα. ἔτι δὲ ὁ περὶ τῆς παιδείας πάσης ἐπιμελητής. ὅ, τε νέος, οἵ τε ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἀπηλλαγμένοι. Primos,inquit,interesse oportet sacerdotes:qui merito uirtutis obtinuerint dignitatem:& præmia:tum censores legum decem seniores:deinde morū,

& eruditionis publicæ censorem:tam eum,qui in præsentia est:quam eos,qui prius eodem functi sunt magistratu.Interpres primũ de sacerdotibus:qui muneribus:atq; donis affecti sunt:deinde de legum custodibus decẽ seniores:postremo disciplinæ uniuersæ curator, qui modo est: & quorum magistratus iam exactus est. Muneribus:donisq; affectũ dicens:putat se satis exprimere eum,quem Plato merito uirtutis scribit dignitatem:ac præmia cõsecutum.Custodes aũt legum:& curatorem disciplinæ recentia uocabula interpretis:constat optima ratione censores iuris dici:& censorem publicæ eruditionis: quemadmodum apud romanos censores morũ dicebant. Itẽ Plato, τῶν ξένων τοῖς θεωρίας ἕνεκα ἐπιδημοῦσι, πρὸς ἱεροῖς, φησὶ, καταλύσεις εἶναι, φιλοξενίαις ἀνθρώπων παρασκευασμένοις. Peregrinis,qui spectandi gratia ad urbẽ accesserint: diuersoria iuxta templa deorum decernit:quæ suscipiendis hospitibus cõmodissima sint.Interpres:hi omnes,inquit,diuersoria in templis habeant:& hospitaliter a ciuibus recipiantur. Item Plato, ἐάν τις τινὰ δίκῃ παραγενέσθαι κωλύσῃ βίᾳ, εἴτε αὐτὸν, εἴτε μάρτυρας, ἐὰν μὲν δοῦλον, εἴτε αὑτοῦ, εἴτε ἀλλότριον, ἀτελῆ, καὶ ἄκυρον γίνεσθαι τὴν δίκην· ἐὰν δὲ ἐλεύθερον, πρὸς τῷ ἀτελῆ, δεθῆναι μὲν ἐνιαυτὸν, ὑπόδικον δὲ ἀνδραποδισμοῦ, τῷ ἐθέλοντι γίγνεσθαι. Siquis quenquã impedierit:ne causam suam agere possit:aut forte testes interpellarit:si seruus est: aut eius,qui impedierit: aut alterius causa irrita esto: sin liber, qui impedierit ultra causæ iacturam per annum in uinculis tenetor.Et siquis latrocinii eum accusare uoluerit:fas est. Interpres. Siquis ui collitigatorem suum:alienũ'ue seruum in iudiciũ uenire prohibuerit:nullius momenti lata sententia sit.Quod si non seruum:sed liberum ui prohibuerit:& anno uinciatur:in seruitutemq; duci possit a uolẽte. Quid hoc loco dicam nescio:nisi interpretem tam facile intelligi,quam recte Platonis sententiam interpretatur.Vel si contrarium malis:tam recte interpretari hunc locum: quam facile intelligitur.Multa præterea:quæ Plato de iudiciis publicis refert,& legibus: quibus magistratus utuntur:Interpres mutat:atq; peruertit:partim adiungens:partim detrahens uerba:ea etiam: quæ de laudatione: ac uituperatione:seu soluta oratione: seu carmine referuntur:pene omnia deprauat. Item cum Plato scribat sumptus funebres moderate fieri oportere: cum præsertim corpus simulachrum quoddam hominis sit:homo autem ipse sit immortalis:& animi nomine appellatus ad deos proficiscatur,uitæ suæ:ac morum:ut paterna lege asseritur: rationem redditurus.His præterea addat.τῷ μὲν γὰρ ἀγαθῷ, θαρραλέον. τῷ δὲ κακῷ, μάλα φοβερόν. βοήθειάν τε αὐτῷ μή τινα μεγάλην εἶναι τετελευτηκότι. ζῶντι γὰρ ἔδει βοηθεῖν ἅπαντας τοὺς προσήκοντας, ἵνα δικαιότατος δηλονότι ἐγίνετο. uirum bonum animo erectum esse:uitiosum autem admodum formidare in reddenda uitæ:ac morum ratione:nec esse ullum hominibus improbis:post,quã obierint:præsidium:uiuentibus autem debuisse familiares omnes opitulari:ut iuste: pieq; uiuerent: & uita functi:innocentes:ac grauioris peccati insontes abirent. Interpres,hæc ita a Platone narrata in formam quandam præceptionis redigit. Boni,inquit,confidere: mali formidare debent:ne post mortem magno auxilio careant:quare uiuis necessarii omnes consulant:ut quam iustissime:atq; sanctissime uiuant.Sic enim post hanc uitam pro peccatis non uexabuntur. Tũ Plato, ἐκ δὲ τούτων οὕτως ἐχόντων, φησὶν, οὐδέποτε οἰκοφθορεῖν χρὴ διαφερόντως, νομίζοντα τὸν αὑτοῦ, τοῦτον εἶναι τὸν τῶν σαρκῶν ὄγκον θαπτόμενον. quæ cum ita sint,inquit,nunq̃ maiori sumptu rem familiarem extenuare debes, quasi existimes tuam esse eam carnium molem: quæ sepulturæ mandatur.Interpres:hæc cum ita se habeant:nunquam oportet luctu affligi: quasi putes hanc carneam molem:quæ sepelitur,tuum illud esse. Talem affert Interpres noster conclusionẽ:ubi Plato de funeribus:& sepulturis moderandos lege sumptus existimat:ne patrimonia decoquãtur.Ratiocinemur enim parumper sermone interpretis hoc modo.Agger non altior sit:quam quinq; uiri quinq; diebus possint construere:lapidesq; superstruantur:polianturq; nõ maiores, quam ut possint mortui laudes non pluribus,quam uersibus heroicis quatuor editas recipere. Elationes autem nõ breuiori tempore fiant,quam uere mortuus significari: cognosciq; possit: ac,ut humana se habent triduana mediocris uidetur. Mox de animi immortalitate afferamus ea:quæ supradicta sunt:uidelicet prõ rationis confirmatione.Tum concludamus. hæc cum ita se habeant:nunq̃ oportet luctu affligi.En docti hominis conclusionem. Cum omnis ratio eo tendat:ut moderati fiant sumptus in sepulturis:conclusionẽ hanc infert,nunq̃ affligi luctu oportere.Sed hæc adnotasse satis sit:notare longe plura poterunt: quibus plus ocii suppetat. Nunc postremum librum:quem Epinomidem Plato uocat:percurramus.

EX LIBRO TERTIODECIMO.

¶ Reprehensio:& emendatio uigintiquatuor magis insignium errorum, quos aduersarius in tertiidecimi libri legum interpretatione commisit. Caput.xiiii.

e

Rrat in primis Interpres in ipsa huius libri inscriptione:cũ apicẽ dicat:quẽ Plato Epinomidem,quasi legibus additum uoluit dici : quod in hoc res aliqua necessaria legibus adderetur. Tum initiũ libri ipsum peruertit. Cũ enim a Platone dicatur. πρὸς μὲν τὸ τῆς ὁμολογίας, ἥκομεν ἅπαντες ὀρθῶς ὦ ξένοι, τρεῖς ὄντες. Recte iã hospites:quemadmodum institutum a nobis fuerat omnes tres pariter accessimus:hic iam,inquit,ut cupiebamus recte tandẽ oẽs tres amice deuenimus. Deinde Plato, τίνι ποτὲ, φησὶ, λόγῳ διεξελθεῖν χρὴ, ὃ τὴν ἀνθρωπίνην ἕξιν φαμὲν ὅταν διανοηθῇ, κάλλιστ' ἔχειν ποιεῖ πρὸς φρόνησιν, ὅσην δυνατὸν ἀνθρώπῳ σχεῖν. Quibus tandem uerbis,inquit,explicare debemus eam rem,quam cum mens humana perceperit posse eam optime agere ex prudentiæ ratione putamus : quatenus natura humana assequi potest . Interpres. Qua nam ratione ad illud perueniendum est:quo humanus habitus si intelligatur: optime pro humanis uiribus ad prudẽtiam se habeat. Item Plato, ἄτοπον μὲν ἀκούσεσθαί σε λόγον οἶμαι, καί τινα τρόπον οὐκ ἄτοπον αὖ. Equidem rem inopinatam auditurum te arbitror:eandemq; aliquo modo minime inopinatam . Interpres,rem inopinatam Platonis absurdam:idignãq; exponit. Item Plato, οὔ φημι εἶναι δυνατὸν ἀνθρώποις, μακαρίοις τε, καὶ εὐδαίμοσι γενέσθαι, πλὴν ὀλίγων· καλὴ δ' ἐλπὶς τελευτήσαντι τυχεῖν ἁπάντων, ὧν ἕνεκά τις προθυμοῖτ' ἂν ζῶν τε ὡς κάλλιστα ζῆν, κατὰ δύναμιν· καὶ τελευτήσας τελευτῆς τοιαύτης τυχεῖν.

Non equidem homines felices:beatosq; effici posse reor:dum uitam uidelicet hanc mortalẽ uiuunt paucis admodum exceptis.Optima tamen spes est posse mortuũ omnia consequi:quorum causa:& honeste uiuere quantum humanæ uires patiuntur:& mori honeste uoluit . Interpres. Impossibile esse aio hominibus donec uiuant : felicitatem : atq; beatitudinem assequi: nisi admodum paucis sic censeo . Bona tamen spes est : siquis optime pro uiribus uixerit:ac similiter mortuus est:ut post mortem ea consequatur:quæ concupiuit. Item Plato,uitæ molestias enumerans : parumq; temporis res lætas:plurimum uero tristes dicens afficere. καὶ χρόνος βραχὺς ἄν τις εἴη πρὸς λογισμὸν, μή τι τῶν μοχθηρῶν ἀλλ' ὃν πᾶς ἂν ὑπολάβοι μέτριον. Tempus, inqt quoddam perbreue sit: non modo respectu diuturnitatis malorum:uerum etiã quocunq; modo quis cogitet.Interpres. Breue autem in non deprauatis:sed moderatis hominibus tempus relinquitur.Ita,quod Plato commune in uita humana esse dicit:hic moderatis tantum hominib⁹ tribuit. Itẽ Plato,qua uirtute:aut qua facultate homo prudens effici possit:inuestigãs, ὅτε δὴ, φησὶ, τὴν τῶν ἀναγκαίων ὁρῶμεν κτῆσιν, ἐκ τέχνης μὲν ἀπεργαζομένην. τούτων δὲ οὐδεμίαν οὐδένα σοφὸν ποιοῦσαν· τὸ γὰρ μετὰ τοῦτο, παιδιά τις ἂν λείποιτο μιμητικὴ μὲν τὸ πλεῖστον, ἀλλ' οὐδαμῇ σπουδαία. Sed quoniam,inquit,res necessarias acquiri per artem uidemus:nullam autem eiusmodi artem nouimus:posse hominem reddere sapiẽtem:reliquum ab his est iocus: & solatii:ratio, quæ magna ex parte in simulando uersatur:sed non studio rerum seriarum.Interpres. His artibus necessaria uidemus acquiri:quarum nulla sapientem hominẽ reddit. Doctrina igitur quædam erit: id enim reliquum est imitatiua:ergo studio digna non est . Doctrinam dicit:ubi Plato iocum:& solatii rationem: quæ qñ in imitando uersatur : aut imitatiua est:ut ipse loquitur. Concludit non esse studio dignam:quod nec ueritati conuenit : & a Platonis sermone longe aberrat.Nã,& aliquæ imitationes probæ:ac studio dignæ esse possunt:& Plato scribit iocos: & solatia in imitatione uersari:sed non in ea:quæ digna studio sit : atq; hominem possit reddere sapiẽtem. Tum Plato,cum ingenium,& uim:qua meminimus ἄκρον: idest singularem:& admirabilem quandam esse facultatem diceret:hic uim indignam esse exponit. Item Plato, πῶς γὰρ τὸν ἀγαθῶν αἴτιον ξυμπάντων, οὐ καὶ τοῦ πολὺ μεγίστου τῆς φρονήσεως αἴτιον ἡγεῖσθαι δεῖ γεγονέναι; Quid,inquit,eum,qui cunctarum bonarum rerum autor est:nonne etiã prudentiæ summi boni autorem putare debemus? Interpres,cur enim cæterorum omnium bonorum maximi etiam boni prudentiæ dico causam nõ putabimus? Item Plato de deo, τὸ δὲ καὶ τῶν ἄλλων αἴτιον ἀγαθῶν πάντων ἡμῖν αὐτὸν γεγονέναι, πάντες ἂν ὁμολογοῖμεν. Cæterorũq;,inquit,bonorũ omnium autorem eum fuisse:ingenue omnes confitebimur.Interpres.cæterorum etiam bonorum id causa nobis fuisse:omnes utinam cõcederemus. Quod pro confesso Plato ponit Deũ omnes fateri autorem omnium esse rerum bonaꝝ:Interpres optat ab omnibus concedi. Itẽ Plato de numero, οὕτως ἀριθμὸν μὲν ἀνάγκη πᾶσα ὑποτίθεσθαι· διότι δὲ τοῦτο ἀνάγκη, λόγος ἔτι πλείων πάντων γίγνοιτ' ἂν τῶν νῦν εἰρημένων· ἀλλὰ καὶ ὁ νῦν, ὀρθῶς ῥηθήσεται. ὅτι καὶ τὰ τῶν ἄλλων τεχνῶν λεγόμενα, ἃ νῦν διήλθομεν, ἐῶντες εἶναι πάσας τὰς τέχνας οὐδὲ τούτων ἕν, οὐδὲν μένει· πάντα δ' ἀπολεῖται τὸ παράπαν, ὅταν ἀριθμητικὴν τις ἀνέλῃ. δόξειε δ' ἂν ἱκανῶς τισι βραχέων ἕνεκα, ἀριθμοῦ δεῖσθαι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, εἰς τὰς τέχνας ἀποβλέψασι· καίτοι μέγα μὲν καὶ τοῦτο. εἰ δέ τις ἴδοι τὸ θεῖον τῆς γενέσεως, καὶ τὸ θνητὸν, ἐν ᾧ καὶ τὸ θεοσεβὲς γνωρισθήσεσθαι, καὶ ἀριθμὸς ὄντως, οὐκ ἂν ἔτι πᾶς ἄν τις γνοίη ξύμπαντα ἀριθμὸν, ὅσης ἡμῖν δυνάμεως αἴτιος ἂν εἴη ξυγγιγνόμενος. Ita,iquit, fit:ut numero subiici necesse omnino sit:sed cur necesse sit:longior adhibẽda disputatio est,quã

adhuc fecerimus. Attamen uel hoc loco eatenus recte dici poteſt:ut cæterarum quoq; artium ratio:quam nulla arte ſublata iam explicauimus:ſeruari nõ poſsit: ſed ars omnis omnino pereat: ſi arithmeticam tolli patiaris. Prorſus nonnullis uideri poteſt:quarundam paucarum rerum cauſa genus humanum numero egere:cum ad artes reſpiciant, quanquã id quoq; non leue eſt. Verum ſiquis ipſam diuinitatem cogitat generationis:& mortalem naturam:in qua, & pietatis: & numeri ratio cognoſci procul dubio poteſt:nequaq̃ præterea cuiuſq; interſit percipere:quantũ nobis facultatis conciliat numerus:cum uniuerſus affuerit. Interpres. Vt hæc omnia corrumpat animaduertite. Ita neceſſe eſt, inquit, numerum præſupponere:idq; neceſſe eſſe: nõ a ſuperioribus magis, quam hac ratione recte oſtenditur:nam cæteræ quoq; artes:quas pauloante numerauimus: ſi numerum auferas penitus euaneſcunt. Nam licet putauerit forſan quiſpiam pauca eſſe in artibus:in quibus numero humanum indiget genus: magnũ tamen id quoq; eſt: ſiquis diuinitatem generationis:& mortalitatis reſpexerit, qua in re pietas: & erga deos cognoſcetur: numeris quoq; ipſe, quã magnæ uirtutis cauſæ nobis ſit:hoc modo Interpres more ſuo omnia deprauat. Item Plato, ὅτε δὴ δίκαιόν τε, φησὶ, καὶ ἀγαθὸν, καὶ καλὸν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, οὐδείς ποτε μὴ γινώσκων, ἀληθοῦς δόξης ἐπιλαβόμενος, διαριθμήσεται πρὸς τὸ ἑαυτόν τε, καὶ ἕτερον πεῖσαι τὸ παράπαν. Iuſtum, inquit, bonum:honeſtum:& reliqua generis huiuſmodi, qui ignorat:nunq̃ ueram opinionem nactus dinumerabit:ut uel ſibi:uel alteri: rem aliquã poſsit perſuadere. Interpres. Nec enim, qui iuſtum:bonum:honeſtum:huiuſmodiq; omnia ignorat:ueram unquam gloriam nanciſcetur:nec illa ſine numero poſsidebit: nec poſsidenda eſſe:nec ſibi:nec aliis unq̃ perſuadebit. Quam recte noſter Interpres Platonem intelligat, qui ne opinio quidẽ quid ſit norit:ſed pro opinione gloriam reddit: & quam bene interpretatus leges ſit:facile quiuis poteſt percipere: præſertim ſi cum illius ſcriptis noſtra contulerit. Itẽ Plato de deo, παρὰ δ' ἡμῖν τοῦτ' αὐτὸ πρῶτον ἐνῴκισεν ὁ θεὸς, ὥστε ἱκανοῖς εἶναι δεικνυμένου ξυννοεῖν. ἔπειτ' ἔδειξε, καὶ δείκνυσι. ὧν τί κάλλιον ἑνὸς ἄν τις θεάσαιτο, πλὴν τὸ τῆς ἡμέρας γένος. εἶτα εἰς τὸ τῆς νυκτὸς ἔλθοι μέρος ἔχων ὄψιν. ὅθεν ἕτερον πᾶν αὐτῷ φαίνοιτ' ἄν. Hominibus: hoc ipſum immortalis Deus:primum iniecit:ut re oblata:numerum poſſent agnoſcere: tum uero apertius oſtendit: idemq; aſsidue facit:qua in explicatione rerum: quid tandem pulchrius unum uno cernere poſsis, quã ſpeciem ipſam diei:mox ad noctis uices deuenies officio oculorum:unde alterum tibi appareat:illudq; omnino diuerſum. Interpres, nobis id primum indidit Deus: ut poſsimus, quod oſtenditur intelligere:deinde oſtendit: oſtendetq; unum uno pulchrius eſſe: ut ſiquis non cæcus a die in noctẽ pueniat:atq; hinc diuerſa hæc ſibi uident. Quot, quãtiq; errores hic ſint:uidetis. Idcirco reliq̃ proſeq̃mur. Plato, καὶ μέχρι μὲν τούτων, φησὶ, καὶ ἐν τούτοις, ξύμπαν τὸ δυνατὸν τῶν ζώων, μάλα ἀριθμητικὸν γέγονε, τὸ καθ' ἓν αὐτὸ καθ' αὑτὸ σκοπούμενον· τὸ δὲ πρὸς ἄλληλα πάντα ἀριθμὸν ἀεὶ λογίζεσθαι, δοκῶ μὲν μείζονος ἕνεκα. Ad hæc uſq; : & in his omne, quod potuit animal enumerandi uim habuit:qua res ipſas per ſe ſingulas conſyderaret: at uero numerũ cogitare inuicem omnem: uidetur ad altiora pertinere. Interpres. In his igitur: & ad hæc uſq; quodcunq; animal diſcendi poteſtatem habet: ſingula per ſe ipſa conſyderando numeratiuum maxime factũ eſt: ſed collatione numeri ad numerum facta magis, & minus habentur. Sic Interpres Platõis ſententiam explicat:& differentiam ex inſtituto illius reddit numeri, qui per ſe: & qui reſpectu alterius conſyderetur. Deinde Plato, cum deos eſſe colendos: honeſteq; uiuendum hortaret: ut ita finem quis pulcherrimum conſequi poſſet: quiſnam deorum cultus ſit:rogat:his uerbis. πῶς οὖν ὦ Κλεινία, λέγωμεν; ἢ δοκεῖ τοὺς θεοὺς ὑμνοῦντες, σφόδρα τιμῶμεν εὐχόμενοι τὰ κάλλιστα, καὶ ἄριστα περὶ αὐτῶν ἐπιέναι λέγειν ἡμῖν οὕτως; ἢ πῶς λέγεις; θαυμαστῶς μὲν οὖν οὕτως. Sed quonã modo mi Clinia cenſeamus: num deos laudibus extollentes colere magis placet:optãtes, quæ optima:& pulcherrima ſunt:hæc nobis de eis dicenda contingere? Ita ne cenſes? an ſecus? Reſpondet Clinias, ita prorſus. Interpres:hoc totũ reliquit:honeſtius opinor exiſtimans omittere: quæ ignorat:quam male interpretari. Itẽ Plato, θεογονίαν τοίνυν, καὶ ζωογονίαν, ἀναγκαῖον ὡς ἔοικε, πρῶτόν μοι κακῶς ἀπεικασάντων τῶν ἔμπροσθεν βέλτιον ἀπεικάσαι κατὰ τὸν ἔμπροσθεν λόγον ἀναλαβόντα, ὃν πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς ἐπικεχείρηκα, λόγους φράζων ὡς εἰσὶ θεοί. De ortu igitur deorum:ortuq; animantium cum ueteres autores male retulerint:melius a nobis agatur neceſſe eſt: ſuperiorem illam repetentibus rationem:qua aduerſus impios differuimus:deos eſſe explicantes. Interpres. Deorũ igit: animaliumq; generationem:quoniam male maiores noſtri: de his tradiderunt:ſuſcipere melius eſt: ac ita defendere:ut aduerſus impios non caueam: ut feci diſſerere primo, ꝙ dii ſunt. Hem doctrinam:facundiamq; ĩterpretis, qui ſe iudicem:reprehẽſoremq; Platonicæ diſciplinæ conſtituit. Item Plato:ſtellas, aut deos:aut deorum ſtatuas opifice Deo factas eſſe cum exiſtimandũ cenſeret, τούτων θάτερα θετέον, φησὶ· τὰ δὲ τεθέντα, τιμητέον πάντων ἀγαλμάτων διαφερόντως. Alterum, inquit, de his duobus ſtatuendum:quodq; ſtatueris ſupra

omnes ſtatuas:effigieſq; humanas maxime colendum eſt.Interpres: Alterũ igitur iſtorum decernamus:& quod decreuerimus firmiter teneamus:magiſq;,quã deorũ ſimulachra colamus.

Quis hic Interpretis prudẽtiam nõ admiretur? cum deorum ſimulachra magis,quam ſimulachra deorum colẽda eſſe affirmet:alterutrum enim decernendum dicit:alterum autem eſt:ut ſtellæ pro deorum ſimulachris colantur. Itaq; ſequitur:ut colenda ſint deorum ſimulachra magis,quam deorum ſimulachra. Deinde Plato,ſtellas deos eſſe φανεροὺς:ideſt conſpicuos dicit. Interpres uero eſſe deos exponit. Tum Plato, tertium dæmonum genus: quod aeream incolit plagam:interpretes eſſe:uectoreſq; precum:ac uotorum noſtrorũ ad Deum decernit, ἀέριον δὲ γένος ἔχον ἕδραν τρίτην, καὶ μέσην, τῆς ἑρμηνείας αἴτιον, τιμᾶν μάλα χρεὼν, χάριν τῆς εὐφήμου διαπορείας. Aerium,inquit,genus:quod ſedem tertiam:mediamq; obtinuit:interpretandiq; autor eſt:honorare profecto debemus:ipſius honeſte interceſsionis gratia. Interpres. Aerium genus:in loco tertio:& medio,qui cauſa interpretationis eſt collocatus:orationibus honorare gratia laudabilis quæſtionis oportet. Hic quoq; riſum continere uix poſſum:quandoquidem Interpres interceſsionem:& operam dæmonum:tranſmiſsionemq; illam precum:ac uotorum non potuit exprimere:ſed quæſtionem appellauit:præſertim ubi ne ſuſpitio quidem ulla quæſtionis haberi poterat. Mox Plato,cœleſtia: & terreſtria omnia animalia conſpicua eſſe dicit. Quæ autem medio loco in æthere:atq; aere poſita ſunt: inuiſibilia eſſe affirmat. τῶν δὲ δύο τούτων, φησὶ, ζώων, τοῦ τ' ἐξ αἰθέρος, ἐφεξῆς τ' ἀέρος, οὐ διορώμενον ὅλον αὐτῶν ἑκάτερον ἦ· παρὸν δὲ πλησίον, οὐ κατάδηλον ἡμῖν γίγνεσθαι. Duplicis,inquit,huius generis animalium: quæ ſcilicet aeream plagam:& quæ ꝓxima eſt,æthereã incolũt:ea natura eſt:ut neutrũ conſpici totũ poſsit:ſed quã quam propius adeſt:noſtrum tamen refugit ſenſum. Interpres. Horum duorum animalium: quorum alterum ex æthere: alterum deinceps ex aere eſt: utrũq; uiſibile totum eſt. Sed quãuis prope nos ſint:minus tamen nobis apparent. Quam recte hoc expreſſum fuerit quis non iudicet? Viſibile quidem eſt,inquit,ſed minus nobis apparet:quod Plato adeſſe quidem propius fatetur: ſed quoniam incorporeum eſt:cadere ſub ſenſum non poſſe. Itẽ Plato, τοὺς δαίμονας, φησὶ, γιγνώσκειν μὲν ξύμπασαν τὴν ἡμετέραν διάνοιαν λέγομεν, καὶ τόν τε καλὸν ἡμῶν, καὶ ἀγαθὸν ἅμα θαυμαστῶς ἀσπάζεσθαι, καὶ τὸν σφόδρα κακὸν, μισεῖν. Fatemur,inquit,dæmones conceptus oẽs animi noſtri cognoſcere,& qui bonus inter nos eſt: hunc mirum in modum amare: qui uero malus:huic ſummopere infenſos eſſe. Interpres. Vniuerſas cogitationes noſtras cognoſcũt:& bona quidem ex iſtis mire nos diligunt:quæ uero ualde mala ſunt:uehementer oderũt. Ergo dæmonum:ſi interpreti credimus: alii boni:alii mali. Hoc uero a Platonis ſententia alienum eſt,qui optimos eſſe omnes dæmonas opinatur: contra ſanctorum uirorum noſtræ religionis doctrinam,qui conra malos eſſe omnes exiſtimant. Item Plato, dum cœleſtia omnia corpora nobilia eſſe,atq; diuina oſtẽdit, τὸ γὰρ μὴ τίμια τὰ θεῖα εἶναι, ἢ τάδε μὴ θεῖα, σαφῶς οὐκ ἐμφρόνων.

Res,inquit,diuinas non eſſe nobiles:ac uenerandas:aut hæc nequaquam diuina eſſe arbitrari: extremæ dementiæ eſſet. Interpres,non prudentis eſt alia diuinorum honoribus proſequi:alia negligere. λάβωμεν δὲ, φησὶν, ὡς ὅ,τι περ ἂν Ἕλληνες παρὰ βαρβάρων λάβωμεν, κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται· καὶ δὴ καὶ περὶ τὰ νῦν λεγόμενα, ταυτὸν δεῖ διανοηθῆναι τοῦτο, ὡς χαλεπὸν μὲν πάντα τὰ τοιαῦτα ἀναμφισβητήτως ἐξευρίσκειν, πολλὴ δ' ἐλπὶς ἅμα καὶ καλὴ, κάλλιον, καὶ δικαιότερον ὄντως τῆς ἐκ τῶν βαρβάρων ἐλθούσης φήμης τε ἅμα, καὶ θεραπείας πάντων τούτων τῶν θεῶν ἐπιμελήσεσθαι τοὺς Ἕλληνας. Item Plato,græcos dicit omnia:quæ a barbaris acceperunt feciſſe meliora. Itaq; cultum quoq; deorum græcos accepiſſe quidem a barbaris:ſed longe meliorem reddidiſſe. Ita ſentiendum eſt,inquit,maiores noſtros:omnia,quæ a barbaris acceperunt: meliora tandem reddidiſſe. Et quidem qua de re in præſentia agitur: hoc idem exiſtimandum eſt reperiri qdem tantã rẽ ſine ambiguitate difficile eſſe:ſed ſpem certe plurimã: pulcherrimãq; haberi,ꝙ græca gens: longe honeſtius:& ſanctius:& uelit:& poſsit hos omnes deos colere.quã barbaros:uel prædicaſſe:uel coluiſſe acceperimus. Interpres. Hinc aũt fit: ut quicqd græci a barbaris accipiant:melius illud reddant. Quare quamuis inuentu hæc difficilia ſint:ſperare tamen: crederetq; oportet:cum a barbaris hæc deorũ cognitio:cultuſq; peruenerit:omnium iſtorũ deorum curam græcos habituros:quid in his uerbis eſt non modo obſcurum: ſed etiam a ſententia Platonis alienum? Tale etiã illud eſt:paulo poſterius:pulcherrime: atq; ſufficienter dixiſſe nos putet:deorum plena eſſe uniuerſa: ut nulla maiorum rerum obliuio: aut negligentia nos capiat. Plato enim diis hoc tribuit,quod Interpres hominibus. Sic enim ille plene: pulchreq; hoc dictũ exiſtimat, θεῶν εἶναι πάντα πλέα, καὶ μηδέποτε λήθῃ, καὶ ἀμελείᾳ τῶν κρειττόνων ἡμᾶς παρολιγωρεῖσθαι. Deorum eſſe omnia plena:nec obliuione:aut negligẽtia ſuperiores unquã teneri:ut nos deſerant. Tum uero quis niſi mentis inops exiſtimet nulla nos uel obliuione:uel negligẽtia capi poſſe:ſi omnia ſint plena deorum? Hortari enim ita mortales poſſunt ad capeſſendam

ſendam uirtutem:cogere nequaquam poſſunt:& enim ſeruari arbitrii libertatem oportet:etiã ſi Deum præſentem ſemper habeamus. Deinde Plato,cum ſtudium quatuor diſciplinarũ:quas mathematicas nuncupamus:eodem referri,atq; idem inſtitutũ ſpectare præcipiat, πᾶν διάγραμμα ἀριθμοῦ τε σύστημα, καὶ ἁρμονίας σύστασιν ἅπασαν· τῆς τε τῶν ἄστρων περιφορᾶς τὴν ὁμολογίαν οὖσαν μίαν ἁπάντων ἀναφανῆναι δεῖ τῷ κατὰ τρόπον μανθάνοντι· Omnem,inquit,linearum deſcriptionem:omnẽ numeri conſtitutionẽ:omnem concẽtus rationem:omnẽ delationem aſtrorũ neceſſe eſt:ut uno,eodẽq; cõſenſu inter ſe cõiungi cenſeat: q rectæ diſciplinæ doctrinã accipit. Interpres.omne diagrãma:cõſtitutionẽq; numeri:ac harmoniæ:& cõuenientiã circuitus aſtrorũ:quæ una oĩum eſt:pſpici oportet ab eo,qui modo cõgruo diſcit. Sed hæc quãuis pauca ex plurimis:ſatis tamen ad huius libri errores indicandos eſſe exiſtimauimus: eundem enim modum,quem in cæteris omnibus libris tenuimus:in hoc quoq; poſtremo cenſuimus eſſe ſeruandum:ut non omnes:aut plurimos:ſed aliquot duntaxat errores notaremus:quibus ſatis iudicari quanta eſſet interpretis peritia poſſet. Nam ſiquis ſuppetente ocio conferre huius interpretationem cum Platonis ſcriptis uoluerit:tot certe errores: quot uerba notabit. Quæ cum ita ſint: utrum ne merito maximorum:atq; illuſtrium philoſophorum iudicem:optimarum diſciplinarum cenſorem:& Platonis reprehenſorem ſe cõſtituerit:uos uiri docti: in quorum manus hæc ſorte uenient:de hoc homine iudicate.

¶BESSARIONIS CARDINALIS SABINI PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI: DE NATVRA ET ARTE ADVERSVS GEORGIVM TRAPEZVNTIVM CRETENSEM LIBER SEXTVS.

¶HAEC de arte,atq; natura diſputatio: ſeiuncta eſt ab opere, quod aduerſus calumniatorem Platonis editũ eſt:& ab autore multis annis:ante,q̃ libri iſti ſcriberentur:edita. Veruntamen quia ad utrunq; philoſophum Platonem.ſ.atq; Ariſtotelem hæc quæſtio pertinet· non ſine ratione hæc in calce operis ponendam autor exiſtimauit: in quo multa de utriuſq; philoſophi opinionibus tractabãtur·opus enim defenſionis quinq; libris diuiditur. Quatuor primi Platonem tuentur. Quintus hoc duntaxat oſtendit,non potuiſſe aduerſarium de eo philoſopho iudicium ferre,quem minime intellexit. Vltimus eſt,de quo proxime dictum eſt.

¶Procœmium libri,in quo continetur, q Plethon Conſtantinopolitanus: contra Ariſtotelis ſententiam:naturam,& artẽ:aſſeruerit omnia conſulto agere:& argumenta Theodori Theſſalonicenſis,aduerſus ipſum Plethonem. Caput Primum.

c VM ARISTOTELES PHILOSOPHVS IN SECVNDO libro eius operis,quod de rebus naturalibus ſcripſit:naturam quidẽ ſtatuiſſet omnia alicuius rei gratia facere: ueruntamen nihil cõſulto agere:quemadmodum ars quoq; licet ſine conſilio agat: omnia tamen alicuius rei gratia facit: Plethon Conſtantinopolitanus uir noſtra ætate opinionum Platonis æmulus,atq; defenſor:hanc Ariſtotelis ſentẽtiam improbandam longe:refellendamq; exiſtimauit: & tam artem,q̃ naturam aſſeruit:ſecundum Platonicorum opinionem:quæ faciunt conſulto agere: Cui ſententiæ repugnãs Theodorus Theſſalonicenſis familiaris noſter,talibus quibuſdam argumẽtis uſus eſt. Conſultationem enim earum rerum eſſe dicebat: de quibus nullam cognitionem, aut certitudinem habemus: an ad eum,quem conſtituimus finem conducant: At naturæ,atq; artis: ut cognitus: certusq; finis eſt:ſic ea, quæ ad finem ſpectant cognita, ac certa eſſe. quapropter neq; artem: neq; naturam conſilio agere. Adhæc cum agendi: faciendiq; operatio non parum inter ſe differant: faciendi quidem officium arti tribui: agendi uero prudentiæ:ſolere autem non quid faciamus: ſed quid agamus conſultari. Ideoq; conſilium non artis eſſe:hoc eſt habitus cum ratione factiui:ſed prudẽtiæ: ideſt habitus cum ratione actiui. Admirari præterea ſe idem Theodorus dicebat Plethonem exiſtimaſſe paucis quibuſdam uerbis: & quaſi unica poſitione recipi ſuam ſententiam poſſe. Tot alioquin Ariſtotelis rationibus aduerſam:quæ contrarium plane confirmant:atq; perſuadent: & ſiquid a nobis plenius ea de re cum aliqua ui demonſtrationis dici poſſet: libenter ſe auditurum oſtendebat:utq; id:niſi moleſtum eſſet,faceremus:rogabat uehementer.

 Caput.II.

h Vic nos cum morem gerere:& quantum in nobis esset gratificari studeremus: talia quædam ex scriptis Platonis breui libello complexi sumus. Naturã alicuius rei gratia omnia agere : & Aristoteles tradit: & ueritati consentaneum est:Neq; enim dicendum esset:idcirco eã non alicuius gratia agere : ꝙ sine cõsilio agat:quippe ars quoq;: & si absq; consilio:omnia tamen alicuius gratia agit. Quod autem sine cõsilio agat: illud argumento est:ꝙ si ars in ligno esset:nullo consilio uteretur . Atqui Plato : & qui eũ secuti sunt philosophi oẽs: nihil in prima parte ab Aristotele discrepantes:naturam similiter ponunt alicuius rei gratia omnia facere:in secunda uero parte ab Aristotele dissentiunt : nihil eam sine consilio facere asseuerantes. Nam,&si per se ipsam minime natura:aut consulat quicquã: aut deliberet: intellectus tamen uniuersus:qui rebus omnibus ex natura nascentibus insistit : naturamq; ipsã ad finem dirigit:cõsilio præditus est . Neq;.n.naturam Plato existimat primam rerum causam esse:sed esse causam aliam censet natura priorem:longeq; nobiliorem : quæ ratione,& consilio omnia agat:ad finemq; perducat:siquidem in se ipsa finis quoq; cõtinet rationem. Tendit sane aliquid ad finem duobus modis:aut ꝓpria operatione:aut aliena:propria,ut homo : & reliqua: quæ ratione pollent:aliena,sicut ea:quæ ad finem aliunde mouentur:quemadmodum a Sagittario sagitta dirigitur:& omnino res inanimatæ: ab aliquo,quod ratiõis particeps sit:mouẽtur ad finem:cum ipsæ nulla sua facultate moueri queant:sed aliunde id beneficium nanciscantur: quo in genere natura posita est:quippe,quæ causa est instrumẽtalis,& ita moueri solet,ut mens suo cõsilio:rationeq; permouerit.Quo quidem in loco maxima meo iudicio inter Platonem, & Aristotelẽ differentia est.Hinc.n.perdifficilis illa,& perobscura de ideis quæstio oritur.Nec uero naturam solum:sed etiam artem Platonici ponunt consilium præcedere:quippe artificem sibi finem proponere:& quæ ad illum ducant inuestigare.cum autem plura:ac diuersa sint:quæ ad finem perducunt oportere artificem:quid celerius:meliusq;,eo perducat:cogitare,atq; discernere.Hoc uero iure consilium appellari.Nã cum pleraq; occurrant artifici minus cõsueta:quorum quodlibet ad propositum finẽ perducere potest:consilium capiat oportet: quid rectius operi:quo'ue modo accõmodetur.Nec ideo existimandum est : nullũ posse in arte consilium esse: quia factiuus potius,q̃ actiuus habitus est.neq; enim actio a faciendo differt cõsilii ratione: sed eo,ꝙ in faciẽdo præter factionem ipsam opus aliquod relinquitur : ut puta domus,aut aliquid huiusmodi:& quidẽ ipsa faciendi operatione præstantius.In agendo autem nihil tale relinqui solet:sed ipsa agendi operatio finis est:atq; ob eam rem quemadmodum opus artis artificis sui habitu nobilius est:sic ipsa actio:habitu ex quo profluit nobilior habetur.Ita maius ĩter hæc discrimen afferunt oriri.Certa autem esse:& cognita,quæ ad artis finẽ pertinẽt:ex Platone quoq; percipi potest.Sed non parum interest:quonã modo cognita:ac certa habeãtur:siquidem,& genere cognita esse possunt:& specie,quæ autem cognita genere sunt: eadem,ut specie incognita sint fieri posse:facile intelligi potest . Quod si genere cognita capiamus: non oportet artificem

quicq̃

quicq̃ quærere:aut consultare:nouit quippe: si medicus est: contraria curanda esse contrariis. At si specie ignorantur:& ratio eorum particularis anceps:ac dubia est: tum consultandũ:quærendumq; est:quid facto opus sit:quid magis expediat: quæ frigidior medicina calidiori ægritudini magis conueniat:quo genere purgationis ægroti corpus purgandum sit: quo tempore: qua hora:quatenus oporteat purgare. Hæc nisi medicus ingenio:consilio:prudentiaq; compererit:frustra norit contraria contrariis curari oportere:aut uitiosum humorẽ in primis euacuãdum esse. Item cum ars:quemadmodum manifeste Aristoteles tradit: sit habitus cum uera ratione factiuus in rebus:quæ possunt aliter se habere: eisdem autem in rebus: ut idem philosophus censet consultatio etiam:cogitatioq; habetur:sequitur sane:ut siue prudẽtia aliquid agas: seu arte facias:consilium adhibendum sit:& quid utilius:ac melius sit:quærendum, quærendo: inueniendum,inueniendo:agendum,seu faciendum· quippe ante inuentionem:esse inquisitionem oportet:deinde consilium. Incognita enim quærendo:atq; inueniendo cognoscimus. Inueniri autem quicq̃ nisi consilium præcesserit:non potest. Atqui: ut in agendo minus dubitare in his rebus solemus:in quibus sæpenumero officio functi ex uoluntate egerimus:Siquid autẽ noui occurrit:ambigimus: & quid agendum sit:quærimus: atq; consulimus: Sic in faciendo, quod genus operationis tribuimus arti:ea,quæ cõmuniora:& longo usu præcepta sunt:certiora habentur:nec egent consilio: quæ autem in particularẽ conditionem ueniunt: hæc a ratione:regulaq; discedunt:& quo minus rationi artis parent: eo magis consilium requirunt. Nec Aristoteles quidem uelle uidetur quaslibet artes nõ consultare: sed diligentiores dũtaxat:hoc est quarum subiecta certiora sunt: quasi uelit significare non de omnibus artibus idem habendum esse iudicium:sed existimandum alias quidem consilio uti:alias uero non uti. Ita enim in tertio libro de moribus,inquit, In diligẽtibus: ac sufficientibus scientiis consilium nõ est:ut- puta in scribendis literis nulla nobis dubitatio occurrit quẽadmodum sit scribendum. In iis uero:quæ nostra opera effici solent:nec semper eodem modo contingunt:consultamus,ut de rebus ad medicinam spectantibus:de pecuniariis:de naualibus: magis,quam de gymnasticis: quo scilicet minus illarum ratio certa est:& de reliquis similiter. magis autem: & in artibns q̃ in scientiis:siquidem in his magis dubitamus. Sic Aristoteles cadere in artem consilium non negat:si ea de qua agitur:minus certa res est. Quod si nulla ars est: quæ subiectum usqueadeo certum habeat:ut nihil in ea anceps:ac dubium sit:quod tandem peccatum est:siquis nullã artẽ carere consilio dicat:& quanquam non æque omnes:aliam tamen magis: aliam minus consultare arbitretur? Equidem Aristotelem ne hac quidem in re dissentire a præceptore suo Platone existimo:sed,quod ab eo dictum est:non uti consilio ita intelligendum arbitror: quasi minus uti consilio dixisset: minus enim in consilium ea cadunt: quæ siue natura sua:siue usu certiora habentur. Quod siqui contentionis cupidiores,quam ueritatis instare pertinacius uoluerint eam fuisse Aristotelis sententiam:ut artem nihil consilio agere existimandum sit:sciant se rationibus nostris conuictos:simul,& Plethoni cædere oportere: & argumentum illud Aristotelis debilitare prorsus: atq; infringere:quo naturam asseruit alicuius gratia agere. Ita enim ille aduersus eos argumentatur,qui idcirco naturam alicuius gratia agere negarunt: q; sine consilio agat:exemplo nanq; artis ostendere nititur: naturam tametsi absq; consilio agat: non tamen propterea existimandum nullius causa agere:quando ne ars quidem consilio facit:& tamen alicuius causa eam facere manifestum est. Quod si hac una ratione ab Aristotele ostenditur:consilio naturam carere:satis,qui artis consilium explicauerit:omnem illius rationẽ infringet. Itaq; perstabit eorum sententia,qui nisi consilium adsit: nihil alicuius causa agi:censent affirmandũ. Naturæ igitur consilium:uniuersæ mentis consilium est. Quippe ratio: quæ apud mortales:ex diligenti rerum inquisitione consilii nomen accepit:apud mentem illã uniuersam naturæ principem certior est,quam:ut quæri,& dubitari possit. Veruntamen consilii cogitationis: prouidẽtiæ:curæ:operæ:& alia huiusmodi nomina mutuata est:rationi cognata: & quæstionem de nomine potius,quam de re patitur. Quamobrem:ut summatim obiectis rationibus respondeamus:consilium duplex esse dicimus humanum alterum: cui res dubiæ subiiciuntur:alterum diuinum:cui nihil nisi certum:exploratumq; subiectum est. Hoc ad theologiam pertinet:illud ad philosophum,qui eam philosophiæ partem sectatur:quæ de moribus est. Vterq; autem in genere suo id proprie nominat: usurpariq; æquiuoce ab altero arbitratur. Ea est enim disciplinarum omniũ lex de nominibus:ut eisdem non eædem uario modo utantur:& in suo quæq; genere quasi quodam priuilegio recte:ac proprie nominare uideatur. Vnaquæq; uero ars partim cognita:certaq; habet:quæ fini accõmodat:partim dubia:& decernenda consilio. Naturã autẽ cõsultare non sua facultate dicimus: sed uniuersæ mentis:quæ rebus naturæ omnibus ĩsistat: & suo diuino consilio:prouidẽtiaq; gubernet. Ita fit:ut,& ars consilio proprie utatur:& natura nõ

temere rationem suæ mentis exquisitissimam consilii nomine probet appellari.

❡ Quibus rationibus Georgius Trapezuntius ostendere conetur falsum esse, quod supra dictũ est:per eos, qui Aristotelem negant uelle artem consilio uti:debilitari argumentum ipsius Aristotelis:quo ostendit naturam alicuius causa agere.
Cur motus fuerit Georgius ad scribendum contra autorem.
Autorẽ perlibenter audire eos a qbus discere aliqd possit:etiã si sint parũ amici. Caput.III.

h Aec tũ ad Theodorꝝ breuiter perscripsimus:quæ ubi Georgius trapezuntius Cretẽsis legit:ut odiũ,qđ in nos iandiu:hoc est ab eo tpe:quo ei Theodorꝝ in doctrina præponendũ cẽsuimus:parturierat:aliqñ pareret:aduersus ea scripsit:Sed ut uelle psonæ nostræ parcere uideret:nosq; honestius ĩpeteret:finxit se ignorare:qsnã eius libelli autor esse:& Theodori nõ Bessarionis disputationẽ hanc esse:seq; Theodoro cõtradicere simulauit. Ostẽdit pterea Athanasiũ fuisse,q hæc scripta ei tradiderat:cum tñ Hesaias nõ Athanasius fuisset.Solus.n.Hesaias ea scripta a nobis habuerat.Hic tñ: quasi nr̃a interesset a quo ea accepisset epistolã ad nos scripsit: qua oblatũ sibi ab Athanasio fuisse opusculũ significauit.Eqdẽ neq; a quo datum sit:requiro,neq; latere: quæ scripsi:cupio.quin potius nihil tantopere desydero, q̃ ut primo nihil nisi recte:& loquar:& sentiã: tum siquid erro(homo enim sum: nec innocentiã cum deo immortali cõmunem habeo)error meus non modo ab homine amico benigne corrigatur:sed etiam ab inimico:qualem se Georgius sua certe non mea culpa constituit. Dũmodo enim fructum:quem cupio:percipiã:nihil mea interesse existimo amicus ne an inimicus sit, qui me emendat:& corrigit. Et quidem Georgio nunc magnas agerẽ gratias:si nostra arguens scripta:ipse aliquid recte diceret:ex quo fructum capere aliquem possem.per libenter enim eos audio,qui melius,quam ego intelligunt:talesq; esse plerosq; non diffiteor. Verum hic certe nõ ratione aliqua: sed iniqua animi perturbatione commotus:ita docet:ac disputat:ut si se ipsum posset intelligere:puderet ,pfecto hoĩem: ac suo ipsius iudicio condẽnatus discederet. Iã uero
» qd scribat:quo'ue modo reprehẽdat,& disputet: quæso parumper audite. Petiisti a me,inqt,
» amice Hesaia:ut breuiter ad te scriberem:quo modo tueri quispiã Aristotelẽ possit: ubi contra
» dicere sibi ipsi uideť. Cum enĩ in libro,quẽ de rebus naturalibus scripsit: artẽ negasset consilio
» agere:quæ facit:alibi eandẽ asseruit habitũ esse cũ rõne factiuũ. Addidisti etiã te pleraq; alia au
» diuisse ab aliis:qbus tam artem,q̃ naturã consultare existimas: ꝙ scilicet natura: & ars alicuius
» gratia agere solent:quæ uero alicuius gr̃a agũt:cogitatione:rõneq; agãt: oportet.quo in gene
» re consilium contineri certum est. Hæc & alia huiusmodi illi.Ego uero sapientiã illorꝝ homi
» num admiror:quos nescio an philosophos potius, quam philotenebras appellare debeã.Pro
» ponere enim debebant quid sit consultare:& de quibus consilium habeatur: quid'ue differat a
» ratione,& fine:cuius causa agitur. Non enĩ omne:quod alicuius causa agit: cõsultat:sed omne
» quod cõsultat:alicuius causa agit:nec omne,quod ratiõe fit:alicuius causa fit: Sed omne,quod
» alicuius causa fit:ratione fit Ratio enim nõ solum ad causam finalem: sed etiam ad formalem:
» & materialem refertur.Itaq; amplius est alicuius causa fieri:quam cõsultare:& ratione fieri,quã
» alicuius causa fieri.Recte igitur ratiocinantur naturam agere ratione: nam alicuius causa agit:
» sed falso ex his colligunt consultare naturam. Longe autem magis per ignorantiam peccant:
» cum Aristotelem sibi ipsi contradicere arbitrantur. Solet enim Aristoteles sic abuti rebus ma
» nifestis: licetq; apud eum contraria eadem de re reperire: ut aerem esse calidum:& rursus frigi
» dum.Leuissimi quippe hominis esset existimare Aristotelem hæc simul esse in aere censuisse.
» Sed, quot modo dixi: manifestis abutitur quasi per suppositionem. Iam tertio libro de anima:
» cum intellectum separabilem esse dixisset:hæc subdit. Sed non meminimus quoniã hic impas
» sibilis est.passibilis autem intellectus corruptibilis est: sine quo nihil intelligit. Contradicere
» enim sibi uidetur:cum ita ad altiora reducit auditores prudentes: & iustos.quod ita esse facile
» patet.Nam si nihil intelligit sine passibili intellectu:hoc est phantasia:quo modo maneat intel
» lectus phantasia sublata? Significat igitur intelligere quidem intellectum:quoniam intellectus
» est:sed non per phantasiam:nec per exteriora motum:aut per ea: quæ in phantastica memoria
» deposita sunt:intelligentem:sed modo altiore:perfectioreq;,quod ne intelligere quidem dicen
» dum est:nisi æquiuoce. Hoc igitur modo ĩ physicis quoq; locutus est. Cũ.n.naturam ostẽdere
» uellet:non consultare,quamuis alicuius causa faciat: ne cui forte indocto mirum uideretur:ali
» cuius causa agere,quod non consultat:accepit artem non consultare: non autem id simpliciter
» accepit:nouerat enim artẽ consultare:quæ res cæco quoq;,ut aiunt:manifesta est. Sed si ĩ ligno,
» inquit,esset non consultaret.quamobrem certum est:ut cum in ligno nõ sit:consultet. Nam si

cum

cum in ligno sit:haud cōsultare artem asserimus:sequitur porro:ut cum in ligno non sit:cōsultare eam fateamur. Illud igitur sumit: nō hoc,& naturam uirtuti artificiosæ:innatæ: cognatæq; assimilat:ut siquis cupressum statim ad lecti figuram nasci posuerit. Sed nihil aget natura,īquit, aduersarius:inconsulte: quæ alicuius causa agat: rationeq; procedat. O hominem cæcum,qui uidere non potest:se ab uniuersalioribus ad particularia affirmatiue descendere:cum contra facere debeat. Non enim siquid animal est:hoc iam homo est: sed siquid homo est: hoc animal est. Ratio enim:& alicuius causa aliquid effici: uniuersalius est, quam consultare: ut dictum a nobis iam est. Quippe alicuius causa effeci in rebus etiam perpetuis est: ut Zodiacus:& motus solis obliquus idcirco est:ut generatio:& corruptio fiat: quemadmodū Aristoteles testat᷑. Consultandi autem ratio nullum in perpetuis locum habet. Est enim consultatio:& consilium, inquisitio rerum de quibus ambigimus. Quamobrem parum attigisse doctrinā dialecticæ eos, qui ita loquuntur:existimo. Sed quamuis inquiunt natura ipsa non consultet: tamen gubernatrix illa mens:quæ per omnia transit:consultat,atq; deliberat. Itaq; fit: ut natura causa sit tantūmodo instrumentalis. Quam bene Platonem sequeris:errasq; cum eo,qui ita sentis. Dicas enī necesse est mentem illam:quæ per omnia transit:omnibusq; insistit:aut unā esse: aut plures:quā quam uario fortasse nomine pro uariis officiis appelletur:ut Bacchus in uitibus: Ceres in frumentis: Venus in coitu:& cætera:quæ pro diis gentiles coluerunt. Veruntamen siue hoc: siue illud dixeris:quid tandem respondeas: siquis te roget num illa per omnia transiens mens:idē cum natura ipsa sit,an diuersa? Nam si idem sit:naturæ nomen tantum habetur:causa uero nullo modo est. Atqui tua quidem sententia causa est instrumentalis. Ergo natura diuersa est a gubernatrice mente:& tua opinione mentis ipsius instrumentum est:quo mouentur a mente ea:quæ mouentur. Quo dato:erit profecto natura a rebus mobilibus separata: qđ prorsus falsum est. Inest enim natura in rebus suis:cognataq; est. Instrumentum autem:quo ea:quæ mouentur:ab alio moueantur:non rebus ipsis:quæ mouentur:innatum est: nam si esset innatum: pars substantiæ rei:quæ moueretur esset:non instrumentum. Ad hæc instrumētum mouet, qđ mouetur:quod autem ita mouet:antequam moueatur aliquid actu est. Aliquid enim est:ī quo motus sit,quod ad aliud aliquid non actu substans:sed potentia mouetur:ut album actu:potentia nigrum est:& albi motus ad nigrum tendit. Ergo natura quoq; si instrumentum est:actu aliquid est. Quid igitur natura eius erit? Num compositum? Minime hoc est enim,quod a natura efficitur:& ex natura:aut secundum naturam est:non natura. An materia: & forma erit ipsa natura? Sed hæc actu esse antequam compositum sit:impossibile est. Ergo natura non est causa instrumentalis. Sed quod in rebus ipsis innatum hæret:id natura est. Consultare autem hoc nō potest:cum semper eodem modo se habeat. cōsilium autem de rebus fit: quæ in nostra sunt potestate:nec de perpetuis:sed de contingentibus rebus:consultetur. nemo enim de perpetuis:& necessariis rebus consilium capit. Qui autem Deum anteq̄ naturā crearet consilio usum dicunt: profecto impie sentiunt:& pro inscitia eorum errant uehementer:cuncta se scire arbitrantes: cū nihil sciant. Consilium etenim:quemadmodum supradiximus dubitantis est. Deus autem oīa nouit:etiam prius,quam generentur. hoc, & pietas requirit: & ratio probat. quam rationē hoc loco:ne longiores simus:omittimus. Sed iam a nobis fundamenta istuc iacta sunt: in libro de comparatione philosophorum secundo:quem latine scriptum edidimus. Vale:ac philosophare: & siquid contra Platonicos a nobis dictū est:tua causa dictū existima. Te enim amicū non patimur Platonem admodum sequi: quem nos nullo pacto sequi uolumus.

¶ Confutatio eius rationis:qua aduersarius dicit aliud esse aliq̄d ratione agi:aliud alicuius causa agi:cum ratio ipsa nihil aliud possit esse,quam causa.
Quod alicuius causa agitur non ratione solum humana: sed etiam naturali agi posse.
Duplicem esse rationem:alteram,quæ menti tribuitur:alteram, quæ naturæ.
Aristotelem:& si consilium naturæ non nominet:rationem tamen expresse fateri:qua naturaliter omnia perfici existimat.
Sentētia ipsius Aristotelis rationē finē esse:cuius causa agit᷑: nō materiā:ut aduersarius sentit.
Causas secundum Aristotelem esse quatuor: rationem uero unam esse causam finalem:seu formalem.

Caput. IIII.

h Aec Georgius aduersus,quam hominis maledicentiam potius,q̄ disputationem:agē dum cum eo epistola non censuimus. Nullam enim familiaritatem seruare amplius cum hoc homine patior:quem iam aperte iniquum in amici officio deprehēdi. De-

cepit me ille longo tempore uirtutem simulans:& fingens erga me beneuolentiam. q certe eo facilius facere potuit:quo maiori fiducia:pro fide: atq; constantia morum meorum nihil mali poteram suspicari. Nunc hominis fraudulētiam plane expertus:caueo:& bis per eosdem scopulos nauigare recuso:ne iterum naufragium faciam: ipse profecto me docuit familiaritatem suā aspnari, ac fugere:& mihi iam optimo iure concessum:pmissumq; est:uitare familiarē inimicū. Sed ne uel ipse:uel alii ideo me tacuisse existiment:quasi uanitatem uerborum suorum refellere non potuerim:dicam, quæ mihi rei ueritas suggeret:& nisi me animus fallit:ostendam:tum ea, quæ contra sententiam Aristotelis dici existimat:nihil ab illius sententia discrepare: tum, quæ pro declaratione suæ opinionis:aut sumit:aut exponit:non carere summo errore: idq; quanto breuius potero faciam:ne pluribus contendere cum eo uideat. Dicam autem quantum res ipsa de qua quæstio est:exigere uidebitur. Nam ad maledicta eius:quibus se ita iactat: & effert:non est animus respondere. Detur hoc ignorantiæ hominis: ut impune delabi in maledicta possit: cum disputare de natura conatur. Rationem, inquit, sese amplius existimare, q̄ quod alicuius causa agitur:nec omne, quod ratione agit:alicuius causa agi:tametsi omne, quod alicuius causa agitur:idem ut ratione agatur necesse sit. Hæc quidem sentētia peculiaris est huius philosophi. Neminem sane tam indoctum arbitror:aut esse:aut unq̄ fuisse, qui in tantum incidere errorem potuerit. Quis enim ignoret quicquid ratione agitur:idem alicuius quoq; causa agi? quandoquidem ratio ipsa qua agitur:causa est:propter quam agitur. Cogitat profecto: & considerat, qui rem aliquam agit:an bene, & recte agat. Boni autem:ac recti ratio finis agendi est. Cūq; id agit quispiam, quod bene:recteq; agere decreuerit:ratione agere dicitur. siquidem non temere: sed fine cōstituto:ratione finis agitur:itaq; ratio fine describitur cuius causa agitur:& finis ratione:qua de causa agitur. Quanquam, quod alicuius causa agitur: non ratione solum humana: sed etiam naturali agi potest. quod apud Aristotelem quoq; libro de rebus naturalibus secundo scriptum legimus hoc modo. Ea sunt alicuius causa:quæ uel ab intellectu:uel a natura agūtur. Vnde si natura nō sine ratiōe agit:duplex ratio est:altera, quæ mēti humanæ tribuitur: altera:quæ ad naturam refertur:cui ea etiam cognita esse dicimus:quæ nobis obscura sunt. Quam uim:rationemq; naturæ: Plato natura superiorem constituit:& consilium: uoluntatemq; ei attribuit:quatenus hæc uerba ab intellectu humano ad diuinū fas est transferri. Sensus enim nō idem est:cum de rebus diuinis loquimur:quanq̄ uerba sint eadem. Ita ille non solum rationē: sed etiam consilium menti naturæ gubernatrici tribuendum censet. Aristoteles uero:& si naturæ consilium non nominat: rationem tamen expresse ponit: per quam natura optime omnia ad finem constituat:agat, atq; perficiat. Patet hoc in libro de generatione:& corruptione secundo:ubi Empedoclis sententiam reprehendit:q litem, & amorem:mistionemq;:& segregationē
» nascentium rerum causas nominat:rationis autem nullam omnino mentionem facit. Quid
» causæ sit, inquit, ut ex homine homo semper, aut magna ex parte proueniat:& ex tritico triticū:
» non olea:uel etiam:ut si hoc modo componatur:os fiat:non enim quomodolibet facto cōgres
» su:ut ille, inquit, sed ratione aliqua ita agitur. Quid igitur causæ sit? Neq; enim ignis:aut terra:
» nec uero amor:& lis:alterum quippe horum commiscendi: alterum segregandi causam opti
» net:quod autem quærimus rei:cuiusq; substantia est:non mistio:& segregatio:ut ille existimat:
» fortunam siquidem in his nominamus non rationem. fieri enim potest: ut casu:fortunaq; per-
» mistio fiat. Naturæ aut rerum causa est ita se habere:hoc est ratione sic fieri:& hæc uniuscuiusq;
» rei natura est:de qua ille nihil docuit:nihil ergo de natura locut⁹ est. Quin etiam hoc idem: de
» ratione loquor:rectum rei:bonumq; est: At ille mistionem tantummodo probat. En, quam aperte philosophus ratione fieri:quæ secūdum naturam fiunt exponit: rationemq; ipsam:cur ita fiant: causam esse: & essentiam:bonū:rectum uniuscuiusq; rei eadem rōne describi:nō ea uidelicet:quæ in ipsa natura continetur:sed, quæ superior profluit:quemadmodū Alexander quoq; aphrodisiensis huius philosophi expositor:aperte declarat: ratione quidem naturam agere:sed non ea, quam in se continet ipsa natura:non aliter, quam Plato faciat in sophista:ubi de anima
» lium:& stirpium:& rerum etiam inanimatarum ortu differit. Deum enim earum omnium re
» rum creatorem:atq; opificem dicit:naturam uero genitricē esse:ratione: sciētiaq; diuina a Deo
» ipso proficiscente:atq; res ipsas natura nascentes:diuina arte effici:& conseruari. At nouus hic philosophus noster Georgius, qui alios philotenebras uocat: cū ipse in tenebris summæ ignorantiæ uersetur:esse dicit, quæ ratione quidem:sed non alicuius causa agantur: cūq; id demonstrare uelit:rationem dicit non modo ad causam finalem referri:uerum etiam ad materialē:atq; formalem. Quapropter talem format:uel potius formare uellet:si tamen id assequi posset:*syllogismū*. Materia, inquit, nō est:cuius causa agitur:at materia ratio est:ergo aliqua ratio est:cuius

causa

causa nihil agitur. Sed:ut nos respondebimus ad id,quod de mente interrogat:sic ipse de materia respondeat,quam rationem esse opinatur. Non enim fieri potest:ut idem:& materia sit:& ratio rei. Alterum quippe ad formam:& finem pertinet:alterum formæ:finiq; opponitur. Quod autem non materia:sed ratio finis sit:cuius causa agitur:ipsum quoq; philosophum Aristotelē autorem habemus. Sic enim libro primo de partibus animalium scribit. Quoniam plures in generatione naturali esse causas uidemus:unam scilicet:cuius causa:alteram: unde principium motus: de his quoq; definiendum est:utra earum,prima:aut secunda natura sit. Videtur autem prima,quam alicuius causam dicimus. Hæc enim ratio est: principium autem est ratio tam in artificiosis,quam in naturaliter constitutis rebus. Siue enim intellectu: siue sensu definiens medicus sanitatem: ædificator ædes:rationem, & causas reddunt ambo uniuscuiusq; rei,quam faciunt:& cur ita sit faciendum. Sic nos tāti uiri autoritatem sequentes: rationē fini nō materiæ tribuimus:& quoties aliquid dicimus fieri ratione:id non materiæ:sed finis ratione:ac contemplatione fieri intelligimus. Vtputa quoniam forma ædium talis est: aut quoniam tales sunt ædes:idcirco ita fit:& ratio cur ita fiat:hæc est. Atqui nouus iste philosophus: quem opinionis suæ autorem habeat:non uideo. Quis enim unquam mētis compos rationē tribuit materiæ, & subiecto? aut qua tandem ratione:ut ita sentiat:ipse mouetur? Adhuc enim nihil amplius dixit,quam ita esse:nisi forte dicat:illud se exprimere uoluisse:non modo eum ratione agere, qui finē inducat:sed etiā eum,qui materiam faciat:atq; ita materiam esse ratiōem: & amplius rationem significare,quam finem:& cuius causa. Quando agit quidem, qui materiam tractat:sed finem confestim non inducit. At uero:nec ratio propterea appellanda materia est:quod ratione uel omnino fiat:uel ab artifice aptior reddatur: & ea ratio,qua fieri materiam dicis:finem respiciat:oportet. finis & enim ratione:& simpliciter disponi materiam:& in melius mutari manifestum est:quippe omnia:& præscribuntur fine:& ad finem accommodantur. Dicet etiam fortassis nouus hic philosophus idcirco materiam rationem esse:quoniam materialis causa est. nihil enim nisi absurdum:ex tam absurda sententia augurari possumus. Quod si ita est: putat homo parum doctus:quicquid causa rei est:id etiam esse rationem:quod nemo nisi mente captus asseret. Causæ enim quatuor sunt,ut ipse Aristoteles tradit. Quoniā, īquit, quatuor causæ sunt: de omnibus notitiam habere: physicus debet:isq; ad omnes referens cur ita est:naturaliter reddet materiam:formam quod mouerit:cuius causa agatur. Ratio autē qua agitur: una finalis: formalis'ue est eodem philosopho autore, qui in primo de generatione animalium libro,ita inquit, Quatuor causæ habētur:una,quæ cuius causa dicitur:& pro fine est:altera est essentiæ ratio:quæ quidem:& si nomine uariant:tamen fere pro una existimandæ sunt. Item undecimo de rebus diuinis:quem librum metaphysica uocat. Tres igitur,inquit, causæ: triaq; principia sunt: duæ in quibus consumitur contrarietas:cuius pars altera forma, & ratio est: altera priuatio:& tertia materia. Ita ratio ab Aristotele omnibus locis ad formam nō ad materiam refertur. Et quāquam plures causæ:pluraq; principia sunt:tamen rationis nomen formæ: fini:actui: habitui assignatur. non materiæ:quæ contrarietatis aduersus formam altera pars est: quando materia cum priuatione idem numero est,ut Aristoteles tradit. Quæ cū ita sint:minor syllogismi extremitas qua materiam esse rationem posuit:ut falsa improbanda est:nec sequitur: si causa est:etiā rationem esse. Neq; uero si rationem modo ex forma:modo ex materia petimus: ratio ipsa materia erit:sed rationem:cur homo mortalis sit: licet ex materia capere:materiam autē ipsam nomine rationis appellare non licet. Quapropter ratio qua rem ita esse siue creari dicimus:natura ipsa rei præcipua est. nec amplius quicquam significat,quam forma:finis'ue: cuius causa gignit' ostendat. Itaq; rationem conuerti cum fine:& forma:unicuiq; manifestum est:excepto hoc uno philosopho:& uocabulorum autore. Adde,quod si rationem non modo formalem:finalemq;: uerum etiam materialem posuerimus,quam sibi ipse concedi cupit: nihilo propterea magis se ratio porriget,quam forma,& finis. Neq; enim si detur ratio materialis: mox ratio simpliciter erit:quandoquidem a doctoribus ita accepimus:rationem simpliciter:absoluteq; eam esse: quæ formam significat:quanquam Georgius existimare uidetur æthiopem cum parte aliqua sui corporis albus sit:album dici merito posse. Sit ergo materia: si ita libet: ratio materialis: sed ratio qua natura agit:non aliter capienda est contemplatione finis,quā ea: qua ars:intellectusq; agāt pro sui finis ratione. Quamobrem nihil plus ratio de qua agitur significat,quā forma: & finis. Quocunq; igitur modo ratio sumatur:siue pro humana ratione:quæ cum appetitu coniuncta deligit uitia:aut uirtutes:siue appetitu res efficit artificiosas:ut lectum:ut ædes: siue pro ratione separata:atq; abstracta:cuius autor est Plato: siue pro ratiōe iuncta cum natura rerum effectrice: non potest nisi cōtemplatione:respectuq; formæ:ac finis intelligi. Quapropter Georgius nihil,

quod ad propositum pertinere uideatur:opponit: frustraq; rationem illam materialem diu ac multum cogitatam producit in lucem.

¶ Confutatio alterius rationis aduersarii:qua dicit naturam nihil cōsultare : quanquā alicuius causa agat:cum longius se extendat alicuius causa agere,quam consultare.
Consilium modo ad intellectum humanum: modo ad diuinum sententia doctissimorum uirorum referri.
Platonicos naturā non sua intima facultate:uel agere:uel consultare:asserere, sed hæc menti tribuere siue intellectui exteriori.
Rationem consultandi exteriorem in natura:etiam ab Aristotelicis non tolli.
Impie damnare Georgiū eos,qui in deo consiliū esse dicūt : cum sanctissimi nostræ religionis uiri contrarium & sentiant:& prædicent. Caput.V.

Sequitur aliud eius obiectum,quod natura nihil consultet : quanquam alicuius causa agit:cum longius se extendat alicuius causa agere,quam consultare,quod uerba Aristotelis frangens ostendere nititur : cum res perpetuæ agant quidem alicuius causa: sed sine ullo consilio.Est enim consilium inquisitio rerum:quæ in nostra sunt potestate:continguntq;:& dubiæ sunt.In perpetuis autem:quoniam necessariæ sunt:nullus est cōsilio locus.His uerbis:atq; rationibus non suis:sed alienis sese Georgius ostendat:& Platonicos omnes aggressus:neminem posse impetum suum ferre exclamet:nos etiam quid consilium sit: minime definisse mentitur.Sed quis ita indoctus:atq; insipiens est: ut,quod Georgius accipere ab Aristotele potuit:idē Plutinos:Porphyrios:Proclos:Damascios:Simplicios:reliquosq; Platonicæ sectæ doctissimos uiros accipere nequaquā potuisse arbitretur? Nam si homo tā rudis: atq; indoctus recte id quidem refert:quo pacto sapientissimi illi uiri non idem : & ītellexissent: & quatenus fieri potuisset:declarassent. Legerunt profecto hæc illi quoq; apud Aristotelem:& recte dici non negant.Verum consilii nomen non unam rem significare respondēt:sed modo ad intellectum humanum:modo ad diuinum referri .Itaq; licet consilium nostrum rei minus cognitæ inquisitione describitur:diuinum tamen omnium rerum certitudine excellit:suiq; generis est.Consultandi igitur seu cogitandi ratio:aut inquisitionem rerum per transitionem de alio in aliud dicit:aut cogitationem:intelligentiam:uoluntatem: & prouidentiam:quo modo: & Aristoteles sexto ethicorum libro consultare:& cogitare idem esse affirmat.Cum itaq; naturā consultare dicimus:id uolumus significari:ut ratio:& intelligentia princeps:insistensq; naturæ animaduertat ea:quæ certa:explorataq; sibi meliora habeat : celeriq; intuitu:quasi concepta peragat sua negocia longe consultius,quam humanum agere queat ingenium: & nomine quidem loquimur usitato:sed longe aliter , quam uulgus exponimus, quod certe licet facere:idq; ipse Georgius,quanquam imprudens fatetur:siquidem Aristotelem scribit de ītellectu dixisse, quod intelligit quidem:sed non per imaginationem:& sensum,quod genus intelligendi:longe perfectius esse confitetur:nec nisi æquiuoce intelligendi rationem recipere. Quod si Aristoteli licuit intelligendi uocabulo id exprimere,quod altius:atq; nobilius est,quam humana intelligendi ratio constet:cur Platoni quoq; non liceat consilium ascribere intellectui : non per humanam de re dubia inquisitionem:sed altiore:nobilioreq; modo,qui menti conueniat separatæ:atq; eximiæ.Sed illuc redeo:unde discessi.Aristoteles naturā uel cogitare:uel consultare sua intima ratione negat.exteriore autem ne ipse quidem negaret : ut ex his intelligi facile potest: quæ aduersus Empedoclem scripta supra memoraui:atq; etiam ex uerbis Alexandri summi expositoris:qui,ita inquit,Natura non per delectum:nec sua intima agit ratione . Sed quæret aliquis utro tandem significato Aristoteles consultandi uocabulum usurpauerit:cum ueteres philosophos erroris argueret , quod naturam alicuius causa agere non putassent. Nam exemplo, quod de arte mutuatus est:inquisitionem rerum obscuriorum uidetur exponere. Veterum aūt illorum sententia non nisi cogitationem significari consentaneum est. Cum enim illi cogitandi rationem:cuius duntaxat interest alicuius causa agere : in natura nequaquam inesse arbitrarentur:necessario negabāt naturam alicuius causa agere.quod si Aristoteles e directo opponit: fortasse non inquisitionem:sed cogitandi rationem designat:cum nominat consilium. An minime inconueniens sit agi de cogitatione:exemplo significati alterius . consultare enim cogitare aliquod est.Itaq;:ut ars,quamuis nihil quærat:alicuius tamen causa agit : sic natura: & si non cogitat ipsa:tamen alicuius causa agere potest . Volebant igitur illi : quæ a natura procreantur nulla ratione effici:sed una materiali necessitate:& per accidens fieri . quippe imbrem mitti

a Ioue

a Ioue per æſtatem:non,ut frumentum in area pereat:ſed propter uaporem eleuatum,qui refrigeratus:& in aquã conuerſus:ſuo pondere feratur deorſum.accidere aũt:ut imbre demiſſo:frumentum pereat:imbremq; ipſum nõ rõne effici:ſed neceſsitate materiali.Hæc illi:cũ nihil a natura cogitari:nihil alicuius cauſa agi arbitrarent.Quoꝝ ſententiã reprobãs Ariſtoteles naturã alicuius cauſa agere oſtendit:tametſi cõſilii:ac cogitationis expers eſſe uideat.Concedit igit nihil a natura cogitari:quẽadmodum ueteres illi cenſuerunt:ſed ꝓpterea nõ alicuius cauſa agi:dicendũ non arbitratur.qđ idẽ a Platonicis quoq; dictũ Georgius non intelligit. Neq; enĩ naturam ipſam ſua intima facultate uel cogitare:uel cõſulere Platonici aſſerunt:ſed hæc mẽti,ſiue intellectui exteriori tribuunt:qui præſit:inſiſtat:incũbat naturæ:atq; officia dirigat. Veteres igit illi:ea cogitandi rõne,quã naturæ demebant:eã uolebant nõ alicuius cauſa agere:& ad hũc ſenſum occurriſſe Ariſtotelẽ exiſtimo.Quis enĩ tam pingui Minerua eſt:ut intellectu naturæ conceſſo: eã neget alicuius cauſa agere? Nã & ſi nihil eſſe, qđ mens ambigat, & quærat arbitraris: tñ,quod illa certo norit:id recta rõne mandari operæ:& cauſa alicuius effici:ꝓculdubio conceđes. Mentem enim quãdiu mens eſt:res certa cognoſcendi rõne cõplecti neceſſe eſt.qđ Alexãder quoq; cuius modo mẽtionẽ feci aperte declarat. Ariſtoteles etiã fortunã,& caſum ĩter cauſas efficiẽtes connumerãs:aut reꝝ naturaliũ,inqt,aut ab intellectu ꝓficiſcentiũ:aliqd ſemp cauſa eſt:ut rei naturali rem ab intellectu ꝓficiſcentẽ plane opponere uideatur:cũ eius quoq; ſententia natura nec aĩaduertat:nec cogitet.Conſiliũ itaq; partim cogitãdi rõnem ſignificare: partim inquiſitionẽ reꝝ:de qua ĩ libro de moribus agitur:ſatis iam declaratũ eſt. Sed meminiſſe illud oportet:quod ſupradictũ eſt:naturam ea cogitãdi:intelligendiq; rõne:tum Ariſtotelis: tum expoſitoris eius Alexandri ſententia carere:quæ intima eſt:nã exteriore illa:cuius actionem:dum natura explicat:cogitare a Platonicis dicitur:ne ipſi qdem tollunt:quãdo alter naturã agere dicit:alter ſua intima rõne nihil a natura agi confitetur:ut dictum iam ſuperius fuit.Quid enĩ natura agere poſsit:quæ teſte Ariſtotele non actiuum:ſed paſſiuum principiũ eſt: niſi extrinſecus adſit:quod intelligendi optinens facultatem agat: dirigens alterã hanc naturam: quaſi inſtrumentum ad finem: & alicuius cauſa quæq; efficiat? His de cauſis nos ſuperiori noſtro opuſculo pro opinione Platonis diximus naturã conſilio agere:&ſi non ſuo: tamen uniuerſæ mentis: quæ per oĩa tranſeat:omnibusq; inſiſtat naturæ operibus:& ex officio gerat.Sic nos religionis noſtræ ſanctiſsimos uiros:q & ipſi cõſiliũ Deo tribuũt:recte,pieq; ſentire exiſtimam⁹: q̃q̃ Georgius e contrario impios putat,qui in deo eſſe conſiliũ arbitrantur. Non enĩ imperitiam reꝝ ſignificat conſiliũ dei:ſed ſummũ finis complexũ:pleniſsimamq; notitiã.Et quemadmodũ ualere ingenio hoĩem dicimus,qui ſine lõga indagatione reꝝ exitum aſſequi poteſt: ſic Deum,qui nulla oĩno indagatione utitur:ineffabili ingenio: miro conſilio: inaudita uoluntate excellere opinamur. Faciamus,inquit,hoĩem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Nõne doctores noſtri ſanctiſsimi uiri hunc locum exponentes: conſiliũ diuinum aiunt creationẽ hoĩs præceſſiſſe? At Georgius impios:indoctos:inſcios uocat,qui diuinũ dicunt eſſe conſiliũ.Plato etiã eadem,qua doctores noſtri ſentẽtia fretus in Epinomide,ita inqt, Stabile:firmũq;:cum aĩa rem optimã mente optima deliberarit:perfecte,atq; abſolute prouenit.Qua re ne adamas qdem firmior eſt:nec ulla res poteſt eſſe ſtabilior.Enimuero tres illæ parcæ eam rem cõtinent: ſeruãtq; integerrimã:quæ optimo cõſilio Deo,cuiq; deliberata eſt. Atqui Georgius diſtinguẽdi:determinandiq; ignorãtia: in eũ dilabitur errorẽ:ut dum alios ĩpietatis dãnat: ſe ipſum impiiſsimũ eſſe demonſtret.Neq; enĩ Platonĩ tantũ detrahit,qui Deo adimit conſiliũ:ſed etiã doctrinæ religionis noſtræ:& literis ſacris.Ita fit,ut cõſilii ratio nihil:minusq; ratio finis contineat: & hæc q̃ſi reciproca ſint:ut q conſultat:alicuius cauſa agat:& q alicuius cauſa agit:cõſultet.Quod ſi natura alicuius cauſa agit:conſultet etiã neceſſe eſt:ſiue cogitandi:intelligendi'ue ratione:ſiue celeri finis comprehenſione,q̃q̃ non ſua facultate:ſed ſocietate mẽtis principis,atq; rectricis. Ars etiam ita agit:uerum non ea:quæ in re artificioſa poſita eſt:ſed,quæ in artifice continetur.

¶ Confutatio alterius partis:in qua aduerſarius inepte fatetur Ariſtotelem conſultare artẽ uoluiſſe:cum potius Ariſtoteles exemplo artis non conſultare naturam conetur oſtendere.

Quod Ariſtoteles ſenſerit contra aduerſarii ſententiam artem non cõſultare:omnium expoſitorum ſuorum ſententia comprobari.

Autorẽ concordare potius ĩter ſe utrunq; philoſophũ,q̃ alteꝝ reprehẽdere conari. Caput.vi.

g Eorgii autem quantum ſit ingenium:quantaq; doctrina:uel ex hoc intelligi maxime poteſt: ꝙ cum Ariſtoteles naturam dicat non conſultando opus ſuum efficere: idq;

exemplo artis confirmet:hic,qui se Aristotelicum facit consultare artem opinatur: nec Aristotelem negare ait artem cõsultare:cum id etiam cæco manifestum esse arbitretur. artem scilicet consilio:ac deliberatione uti. Verum accipi hoc non simpliciter dicit:sed per suppositionem:ad hunc uidelicet modum:si in ligno esset non consultaret. qua ratione etiam demonstrat artem sententia Aristotelis consultare. Si in ligno esset,inquit,non consultaret:ergo cũ extra sit: consultat. Secundum hanc igitur Georgii expositionem:propterea Aristoteles naturam consultare non putat:quia non consultat. Nam si propterea duntaxat non consultare artem arbitraretur: quia si in ligno esset:non consultaret: nihil diuersum a natura id caperet:quandoquidem natura perindeatq; ars in ligno clauderetur. Tollitur enim hoc modo differẽtia:ut ars principium sit extrinsecus:natura intrinsecus:si tam ars,q̃ natura in ligno comprehenditur. Quid uero Aristoteles non consultare naturam artis:exemplo contendit:si iudicio Georgii consultare naturam luce clarius est? Nam Plato tam artem,q̃ naturã consilio uti affirmat. Quo fit:ut si ars consultat:quæ naturam imitatur,& sequitur:frustra Aristoteles naturam non consultare argumento artis ostendat. Quid præterea eorum sententiam Georgius improbat, qui consultare artem affirmant? Platonicorum quippe quibus repugnare ipse nititur:hæc opinio est: ut,& artis consilium sit:& naturæ. In hunc modum homo iste argumentatur:& iudicat,qui se expositorem,ac defensorem Aristotelis facit. " Nouit,inquit, Aristoteles artem consultare: hoc enim uel cæco: " ut aiunt patet:sed si in ligno esset:non consultaret. Sic Georgius,inquit, Nunc Themistium:si placet:audiamus:uirum doctum:& disciplinæ Aristotelicæ familiarissimum. Is hunc locũ exponens,ita inquit, " Neq; enim faber lignarius cõsultat:utrum prius secandum sit:aut dolandũ: " nec grammaticus:quemadmodum literarum elementa scribenda sint:hoc est a.aut b. Nec uero " cum Cleonem scribit:cogitat,quam primam, quam secundam literam collocet: ædificator " etiam non consultat utrum iacienda primo fundamenta sint:an parietes cõstruendi: an tectum " apponendum. Eodem modo textor:lapicida: reliquiq; artifices suo officio funguntur: nullus " consultat:sed habet sibi suum quisq; certum:finitumq; opus:nec ordinem ad finem propositum " pertinẽtem ignorat. Hæc eadẽ ab Alexãdro:Simplicio:Auerroe:Alberto:Thoma: reliquisq; Aristotelis expositoribus hoc loco scribuntur. Solus Georgius cæco quoq; perspicuum esse dicit:artem consultare: nec uidet iudicio suo doctissimos illos uiros, qui locum hunc ita exponunt:cæcos fieri. Atqui ipse potius cæcus est: qui, quod cæteri omnes uidere potuerunt: solus ipse non uidet. Iam Aristoteles aperte non consultare artem eo loco profitetur: cuius rei argumentum affert, q; si ars in ligno esset: nihilominus officio suo fungeretur, quam cum in artifice est. Ex quo concludit naturam: quæ in ligno, & reliquis huiusmodi est:alicuius causa agere:tametsi nullo consilio agat. Apte igitur:& conuenienter exemplum ab arte petitur: quoniam ars naturæ similis est:eamq; imitatur. Sed nequis artem idcirco existimaret consulere: qa extrinsecus est:naturam uero minime:quia intrinsecus:ideo subiunxit:artem ne in ligno quidẽ si esset:posse aliter facere. Quamobrem exemplum rursus magis propinquum ex medico petiit se ipsum curante:siquidem agendi principium in eo intus est:quanquã per accidens:non enim quatenus medicus est:sed quatenus æger a se ipso curatur. At nouus hic peripateticus cognitũ habuisse Aristotelem dicit:artem consultare. Sed qua dialecticæ peritia:ad propositum Aristotelis referat:quæso animaduertite. Ars,inquit,consultat quidem:sed si in ligno esset: non cõsultaret. Ergo ne natura quidem consultat: quæ in ligno est. En,q̃ idoneis mediis probat, quod quæritur,qui nos ignorare dialecticam scribit. Ignoramus profecto dialecticam talem: qualẽ ipse scit: absitq;,ut talem aliquando sciamus. Sed enim Georgius non modo concordiam ĩter Platonem,& Aristotelem ubi dissidere inter se uidentur:præ sua inscitia cogitare nõ potest. uerũ etiam cum temere audet:uel defendere Aristotelem:uel Platoni eum præferre:ita id pueriliter facit:ut risum apud omnes captet: quando se iudicem earum rerum: autoremq; constituit: quas prorsus ignorat. A me uero tantum abest:ut in defendendo Platone:doctrinam damnare Aristotelis uelim:ut potius conuenire semper inter sese duos philosophos:quantum in me est coner ostendere. Quæ res quo modo a me agatur obsecro parumper attendite. Aristoteles cum de rebus naturalibus ageret:principiis naturæ intimis contentus:noluit superiorem: separatamq; causam attingere:quæ ad primũ philosophũ pertinet:ne disciplinarum præcepta præter morem suum misceret,atq; confunderet. Itaq; recte naturã tradidit sine cõsilio agere. Neq; enim ei naturæ cogitandi uis inest:quæ immediata est:ac proxima rebus. Physicum quippe eatenus naturalem formam consyderare debere ipse Aristoteles autor est:quatenus a natura non separetur. Idem etiam: duplex,inquit,est principium, quod naturaliter mouet: alterum non naturale est:quippe,quod in se motus principium non continet: quale est siquid mouet: cum

ipsum non moueatur:ut,quod omnino immobile: primumq; omnium est:& quiditas:ac forma. Ad hæc homo hominem generat: & omnino,quæ mouent: cum ipsa moueantur: quæ autem non ita mouent: minime ad physicum pertinent. Item siqua forma separata per essentiam sit: & quemadmodum se respectu naturalium rerũ habeat: & quid sit: definire primæ philosophiæ officium est. Themistius etiam: siquid immobile,inquit,principium motus est: id definire non physici: sed primi philosophi officium est. Aristoteles igitur his rationibus res physicas physice tractans: & causam separatam nequaq̃ attingens iure consultare naturam negauit. Plato uero non immerito cõsyderauit:scientias cum minus perfectæ essent:ad perfectionem suam desyderare officium perfectiorum: & quemadmodum geometria nunquam perfici sine arithmetica potest: quippe:quæ de commensibilibus,& incommensibilibus magnitudinibus nequit sine arithmetica agere:sic etiam eã partẽ philosophiæ:quæ de rebus naturalibus dis serit:percipi integre:absoluteq; non posse absq; ea:quæ est de rebus illis superioribus, atq; diuinis:siquidem res naturales non carent diuina illa causa,atq; suprema: immo uero ea potissimũ causa consistunt: seruanturq;. Quapropter nõ temere de rebus naturalibus: admistis altioribus illis rationibus docendum existimauit:sperans ita fore:ut,& ipse haberet:& cæteris traderet scientiam pleniorem. Repetit ergo præcipuam illam causam ad perfectiorem naturalium rerum cognitionem:& certiorem efficere disciplinam conatur: ex primæ illius causæ demonstratione. Ita enim comparatum est:ut natura non sua constet facultate:sed aliunde dependeat: moueaturq; a causa illa separata:quæ naturæ finem in se continet:& consultandi: cogitandi'ue ratione in agendo non uacat. Nam consilium,& cogitationem in rebus diuinis: summæ rationis:& exquisitissimi iudicii nomina esse:satis iam supra declaratum est. Itaq; per syllepsim consilium:cogitandiq; rationem naturæ tribuit:quemadmodum medici febrem ĩterdum inflammationis nomine solent nuncupare. Aristoteles etiam naturam principium motus,& quietis esse affirmat:non actiuum:ut supra dictum est:sed passiuum:hoc est non quo moueat: sed quo moueatur. Cumq; de quatuor elementis differat: Nullum,inquit,ex his se ipsum mouere aper tum est:sed principium motus habent:nõ quo moueant:aut agant:sed quo moueantur. Ergo ipsius quoq; sententia natura aliunde mouetur:& rationem non ipsa possidet: sed a quo moue tur. Ex quibus sequitur: ut inter sese duo philosophi consentiant: & diuerso rerum respectu uterq; uere:ac sapienter,& loquatur:& sentiat. Sic ego exponendum censeo:quamuis me Geor gius calumnietur:quasi contradicere sibi ipsi Aristotelem putem. Illius illius hæc impudentia est:qui ita alterum laudat:ut alteri maledicat:& per distinguendi:ac definiendi imperitiam aduersarium se contra alterum constituit. Sed ualeat ipse: & siquis ei similis est: a nobis uero longe absit:ut uiros doctissimos: & omnium bonarum artium parentes iudicare: aut reprehendere uelimus. Equidem siquid ex meo iudicio in hanc quæstionẽ attuli: nõ Aristotelem dãnans: non pro Plethone contendens id feci: sed Platonis opinioni: ex eiusdem philosophi locis: ac principiis arguens:faui. Nihilominus alterum,hoc est Aristotelem:& admirans semper,& laudans. Sed de his hactenus.

¶ Responsio ad interrogationem Georgii utrum mens,& natura idem sint. Vbi hæc longe inter se differre latissime declaratur.

Confutatio eius argumenti,quod affert Georgius naturam si instar instrumenti moueretur, & moueret:necessario prius actu esse oportere. Caput. VII.

D id autem,quod Georgius rogat:an idem esse mentem,& naturam dicamus:ita respondendum censeo:nõ idem esse:sed diuersum. Alterum enim separatum: alterum non separatum est:atq; alterum mouet:alterum mouetur. Natura etenim ita mouet: ut nisi a mente:siue intellectu illo moueatur:non moueat,quod etiam ipse Aristoteles docet:cum naturam esse principium motus,non quo moueat:sed quo moueatur:& quietis non quo quiescere faciat:sed quo quiescat:exponit. Quamobrem res naturales,inquit,non a se ipsis dicuntur moueri:possent enim,& se ipsas sistere:si se possent mouere:& alibi. utpote cũ natura,inquit,sit principium: & causa qua res moueatur, & quiescat. Itaq; Plato naturam idoneam dicit esse ad motum: ordinemq; recipiendum: & hac sua aptitudine inuitare sibi causam: quæ exornet: & moderetur: & ordinet. Addo, quod si anima differt a natura. Sunt enim omnia animata naturalia: sed non omnia naturalia animata sunt: animata autem omnia a se ipsis mouentur: naturalia autem nequaquam per se moueri Aristoteles testatur. Inanimatorum inquiens nulli inesse uidemus unde principium motus sit: sequitur,ut natura esse

non possit principium motus: quo scilicet moueat: nam quo moueatur principium esse iam diximus. Placet hæc sententia magna ex parte expositoribus Aristotelis in rebus inanimatis: quæ proprie naturales dicuntur: qualia sunt simplicia corpora. In animatis autem duplex ratio est. quatenus enim ipsa aĩata: res sunt naturales: corpus enim naturale corpori animato subiectum est: quando anima actus est corporis naturalis: ea quoq; naturam habent: quæ principium motus sit: non quo moueant: sed quo moueãtur: quatenus autem res sunt animatæ: naturam & habent: quæ principiũ sit: quo moueant: q̃q̃ eo modo: ut nisi ab alio moueantur: minime moueãt. Alterum igitur est, quod moueat naturam: quod proprie causa efficiens motus rerum naturalium dicitur: idq; a natura diuersum, quod siue uniuersam naturam: siue mentẽ, aut formam libeat appellare: cõtrouersia de nomine est: sensus idem seruari potest: & siue plura eiusmodi sint: siue unum: nihil ad hanc quæstionem interest: q̃q̃ Georgius multitudinẽ deorum Platoni obiicit: quasi Aristoteles plures esse deos negarit: cum totidem dixerit intelligentias esse: quæ mouent: quot cœlos, qui mouentur. Commune prorsus hoc crimen Platonis, atq; Aristotelis est: si nomina sequi non sentẽtiam uolumus. Nam primum quidem quod causa suprema: & a nullo dependens est: nec a Platone: nec ab Aristotele in plura secatur. Verum natura causa quoq; efficiens esse dicitur: quicquid enim fit: id ex aliquo fit subiecto potentia id substans, quod futurum est: & ab agente actu substante efficitur. Itaq; si naturam eorum: quæ generant cogitas: natura profecto agit actu substans: siue primum generans accipis: siue secundum, quod Aristoteles uirtutem: naturam, & principium primum mãdatum appellauit. nam id quoq; agendi obtinet facultatem. actu enim aliquid est: agitq; uirtute, quã immediate a generante accepit: quamobrẽ tum concausa: hoc est comes, aut consors causa: tum instrumẽtalis causa dictũ est: utpote, quod aliis plerisq; interpositis causis: ac postremo superiori, & omnium causæ seruiat. Nec propterea sequitur, quod Georgius censet: ut a re mobili separari simpliciter debeat. dum enĩ ab ea re mobili, quam moueat separetur: satis est ad mouentis: mouendæq; rei necessariam separationẽ. Separatur igitur mouens natura a natura eius, quod mouetur: sed nõ a simpliciter mobili natura: siue enim agens: siue patiens, cum re mobili coniuncta est: quanq̃ altera mouetur: quatenus mobilis est: altera mouet: non quatenus mobilis: sed quatenus motiua: actiuaq; est. omnino subiectum aliquid esse oportere: & semper in subiecto naturam esse: Aristoteles autor est. Quinetiã theologi religionis nostræ: & præsertim latini, qui autoritatẽ Aristotelis pluris, q̃ cæteri faciũt: naturam tanq̃ instrumentum referri ad Deum: primumq; agens proculdubio uoluerũt: atq; ob eam causam rationalis naturæ proprium esse finem respicere: utpote cum se ipsa ducat ad finem: irrationalis autem: quoniam aliunde ducitur: peculiare esse: ut ad finem apprehensum: inconsyderatumq; moueantur. Siquidem omnia: quæ sine ratione sunt: moueri ad finem particularem a uoluntate aliquã: quæ se ad finem uniuersalem extendat: eum scilicet, qui ad uoluntatem diuinam refertur. Quæ cum ita dicant: nihil aduersus Aristotelem dici arbitrantur: immo uero maiores propositiones suas ad eum referunt. Sic nos, quæ proponimus: demonstramus: & tot tãq; eruditorum uirorum opinioni consentanea loquimur. Illud autem præualidum: & pene inexplicabile Georgii argumentum est. Naturam inquit, si secundum opinionem nostrã: ut instrumentum moueretur, & moueret: prius esse actu necesse foret. Quicquid enim ad aliquid mouetur: potẽtia quidẽ id est, ad quod mouetur: sed actu aliud quiddam. Itaq; naturam quoq; aliqd esse actu oportet. Quid igitur hoc sit: quærit. neq; enim compositum esse naturam dicit. nõ materiam: non formam. neutrum enim esse actu ante, quam compositum sit. Ego uero ita respondeo: hoc argumentum in primis uitiosum esse: quia uerti pari modo in eum, qui arguit potest. Quid enim ipse esse naturam dicat, quãm mouere non negat: quanquam esse causam instrumẽtalem: & ita mouere, ut moueatur: negat? Vtrum aliquid esse actu dicet: an nihil? ꝙ si nihil est actu: ne moueri quidem poterit. Prius enim aliquid esse, q̃ agere unaquæq; res intelligenda est. Aliquid igitur actu naturã ipsam esse necesse est: si agere: mouereq; debet. Quid ergo hoc erit? Vtrum compositum: an materia: an forma? Præterea dico, quod mouetur: aliquid actu esse prius, q̃ fiat: quod potentia est: ad quod tendit. Siquidem nulla materia eorum: quæ generant, aut corrumpuntur: forma omnino priuata est. Item, ꝙ natura duplex est: altera eoꝝ: quæ generant: quæ proprie causa est efficiens: eorum, quæ generãtur: & tempore: naturaq; prior est: q̃ res, quæ generatur: actuq; simpliciter est. Altera in ipsis, quæ generantur est: quæ aut materia est: aut forma: cuius causa agitur, quam etiam composito priorem esse fateor ratione, atq; natura.

¶ Duplicem esse naturam agentem Themistii: & aliorum peripateticorum autoritate.
Autoritate Simplicii, & Procli probari naturam causam instrumentalem esse.

Aliis placere simplicia corpora per se moueri:& in se principium motus continere: aliis nō per se:sed ab alio,& extrinsecus moueri.

Formam quamuis non sit principium unde motus:esse tamen principium, ut finis:& cuius gratia agitur:quod proprie principium est.

Duobus modis dici rem naturalem. Caput. VIII.

Vplicem quoq; esse naturam agentem Alexandro:Themistio:& plerisq; aliis doctissimis uiris:& Aristotelicæ disciplinæ expositoribus placet. Primam, quam modo exposui:eorum,quæ generant:Secundam,quæ unicuiq; naturalium rerum inest: & causa est:eius motionis:quæ ortus dicitur. Natura enim,ut Aristoteles tradit:tribus modis accipi potest:aut enim,ut materia:aut,ut forma:quæ rationem,& finem cōtinet:aut,quæ generatio:ortusq; uocatur:motio quædam,& uia tendens ad formam. Efficiens itaq; huius tertii generis uiri quos modo nominaui quartū addiderunt:quod referunt quidem ad causam agētem:sed non primam:remotioremq;:uerum secūdam, & propinquiorem unicuiq; naturalium rerum demandatam. Hanc Alexander alio etiam nomine appellans uirtutem,seu facultatē uocat:& principium primum mandatum materiæ:quæ tum idipsum principium: tum ea,quæ ab ipso proficiscuntur:recipit,idq; principium efficere ait: quantum rei sibi determinatū habuerit. mox id effectum aliud efficit:tum illud:aliud,atq; ita subinde puenitur usq; ad finem, & formā naturalem:cuius principium id erat:quod primum fuerat materiæ mandatum:& ita per successum pergitur:donec res similis ei:a quo mandatū est:conficitur, idemq; aut specie redditur:aut genere. Auicenna arabs hoc idem uirtutem rebus inditam uocat:ex simili simile procreantem. Doctores nostræ religionis tam græci,q̄ latini:rationes spermaticas uim illam nuncupant. Ita constat naturam aliquam causam esse eorum:quæ generantur:inditam: demandatāq; subiecto Sed quoniam talis natura anceps,& dubia est:tum enim formam:tum materiā præfert:ut materiale quoddam agens dici posit:quod nanq; subinde præcesserit:id uelut materia subiicitur sequenti:& de imperfectiori ad perfectius itur:utputa granum germen emittit:germen culmum: culmus spicam:Sequitur ulterius quærendam esse aliquam causam:eam uidelicet,quam generantium esse naturā diximus:quæ causa proprie agens sit:cuius uirtute natura altera in iis: quæ generantur simul:& fit,& agit:efficiens simul:& efficienda ab alio,& ad aliud. Remotiores etiā & perpetuæ causæ ulterius repetendæ sunt:quarum respectu propinquior hæc dici potest. Ergo causam esse hanc naturam mihi cum aduersario conuenit:sed præcipua ne an nō præcipua causa sit:nunc eum interrogo. Et certe non ita desipit:ut præcipuam hanc esse confirmet: Superest igitur:ut secundo loco habeatur:& concausa sit:quod instrumentalem causam dicimus. Quid ni igitur natura causa instrumētalis erit? Afferam:quæ Simplicius de hoc genere naturæ exponit ne Georgiū uideat sine testibus condēnare. Causa,ĩquit,ea quoq; natura est agens. simul

» enim:& fit,& agit:aptitudo quædam substans:formæq; appetens:quæ concausa nominādā est:

» quoniam causas ante se alias habet:tum propinquiores:tum superiores. Fieri nanq; res natura-

» les Aristoteles quoq; sexto de diuinis rebus libro testatur. Omne autē,quod fit:causam suæ ge-

» nerationis habere:nemo mentis compos negauerit. Dabitur igitur natura generātis in anima-

» lium genere:ac omnino paterna,aut materna natura:actus substās:In plantis uero natura semi-

» nis,& terræ. Forma enim præest in patre,& matre:atq; in rōnibus:quæ actu insunt in terra:post

» quas ea:quæ potentia sunt ad actum proueniunt. Vlterius etiam motus æternorum,& uolubi-

» lium corporum datur. Etenim homo hominē generat,& sol:ut Aristoteles,ĩquit,Item ulterius

» rationes sitæ in anima ordinantur. cum etiam causa ea ipsa anima superior habetur: mens exi-

» mia:formæq; intellectuales:hoc est ideæ:ex quibus primis delibatur omnibus lux formalis pro

» natura,& aptitudine recipientis. Hæc Simplicius. Quibus cōsentanea:etiam Proclus in eo libro,qui theologica institutio ĩscribitur tradit:necnō latinus ille autor,qui de causis scribit: quē latini quāuis Aristotelem magna ex parte sequantur:plurimi tamen faciunt. Ab his enim quatuor hæc ex Platonis sententia enumerantur:mens:anima:cœlum:natura. Quapropter si natura eius,quod fit,agens:efficiensq; dicatur:ita eorum sententia agens erit:ut etiam ipsa fiat. Proprie autem agens natura eius est:quod tale est actu. natura quippe productiua rei similis est. hæc autem generantis est propinqua:ut dictum est:actu substans:ex qua rationes seminariæ decernunt:mouētes,quod fit:donec formā recipiat. Vt enī dilucidius loq̄r:aliter de generatione secundū substantiā:quæ,& ipsa motus q̄q̄ improprie dicit: cogitandū est,q̄ de motu ꝑprie dicto: hoc est: secundū qualitatem:quantitatē,& locū. Nā in his nihil fortasse ꝓhibet: ne inditum intrinsecus habeat principiū quo augeantur:alterentur:deferant:idēq; sit agens,& patiens:q̄q̄ nō secūdum idem:sed parte alia agat:alia patiatur. quemadmodū, & aīalia moueri ex se dicimus: eo,ꝗ aliqua parte mouēt:aliqua mouētur. quātitas enim cubitalis: cū iam suā receperit formā:

augere se ipsa potest:principiũ iam habens intrinsecus augendi:atq; ita moueri põt. Simili modo in cæteris motibus agitur. Nam graue,& leue:cũ alterum grauitatem:alterum leuitatẽ tanq̃ formam habuerit:alterum sursum:alterum deorsum:se ipsum mouet:q̃q̃ uelle Aristoteles uidetur motus hosce in rebus inanimatis:& ꝓprie naturalibus:qualia simplicia corpora sunt:extrinsecus esse:& pluribus rationibus hoc ostendit:sicut supradictum est. Causam enim, quæ formã induxerit:& esse rem fecerit, quã esse extrinsecus ait:motus quoq; rei causam esse arbitratur. Verum quæstio de hac re:non modo inter diuersas sectas: uerũ etiam inter eiusdem Aristotelicæ sectæ studiosos:oritur. Aliis.n.simplicia corpora per se moueri placet: & in se principiũ motus habere: Alii non ex se:sed ab alio,& extrinsecus moueri opinantur. At uero de motu:qui generationi secundum substãtiam tribuitur:nemo est,qui causam propriam esse extrinsecus neget. Nulla res enim secundum idem: & generat,& generatur:& efficit,& efficitur:& mouet,& mouetur. Ita enim eadem res eadem esset potentia,& actu:quod impossibile est. quippe nõ ignis: non aqua:nõ ulla alia res:siue animata:siue inanimata se ipsam generat:sed,quod potẽtia ignis est:ab igne actu substante extrinsecus:ad ignẽ actu producitur. Quo facto opinio illa extat ignẽ a se ipso posse sursum moueri. Itaq; in genere quoq; aĩatorum ita effici creditur: ut natura,quæ rei particularis generatur:hoc est mandaticia illa prima:siue uirtus:siue facultas: a natura generantis:ac producentis:quæ actu est:generetur,& producatur:quæ autem post sequuntur:ab ipsa iam generata natura:quæ uirtus quædã uitalis:& primũ principium:& actu aliquid sit:moueantur,& fiant:donec ad postremum formæ deueniatur:resq;,aut genere: aut specie similis existat: Itaq; efficiatur:ut partim extrinsecus:partim intrinsecus fiat,& moueatur:quod secundum substantiam gignitur. Constat hoc idem planius Aristotelis uerbis:quibus usum eum legimus:cũ de quatuor causis loqueretur. siquidem causam unde principium motus a causa formali distinguit:rationali,& quiditali. Quod si proprie natura cõpositi forma eius,& quiditas est:hoc autẽ diuersum est causæ genus ab eo ipso:unde motus:fieri nõ potest:ut cõpositi forma sit causa mouens generationis eius cõpositi:sed unde principiũ motus:id generationẽ agat:necesse est: q̃d diuersum a forma est:hoc est natura compositi. Hoc igitur proprie natura ipsius est generantis extrinsecus:& simpliciter actu substans: atq; etiam,quod ex eo ipso mandatum est principium primum:uirtusq; naturalis:quæ,& ipsa natura uocatur:ut dictum est. Mouet hæc quidẽ intrinsecus:& actu aliquid est:sed ita,ut ex generante primo dependeat. Atqui dicet Georgius sequĩ ex prædictis:formam compositi naturam non esse:quando generationis ipsius compositi principium esse non dicitur. Etenim forma compositi generationem consequitur. Facilis quidem est ad ista responsio:q̃q̃ nunq̃ intelligere eam aduersarius potuit. Siquidem forma:quamuis unde motus principium non sit:tñ est principium:ut finis:& cuius causa agitur: quod quidẽ proprie principium est Sic enim proprie nominare solemus:ut elemẽta sint materia,& forma:causa unde motus:principium finis. ꝙ si forma:& finis idem sunt:ut plerisq; in locis apud Aristotelem legimus:forma ipsa:ut finis principium est. Verum Georgius nullo pacto rationem hanc põt probare:sed arguit contra Theodoꝝ:deducens illud absurdum,ꝙ idẽ sit:& nõ sit per cõtradictionem:si forma ullo modo pro fine intelligatur. Quam rem deridendam potius Theodorus existimauit,quam uerbis refutãdam. Coincidere etiam in idem tres illas causas:formam:finem:& unde motus:apud eundem legimus autorem. Itaq; si unde motus principium: & natura est:sic forma quoq; principium est:& natura. Addo,ꝙ forma principium est:quo res moueatur motibus proprie dictis:quod satis est:ut statuatur:formam,& esse:& uocari naturam. Id Aristotelis quoq; sententia manifestum est:qui libro secundo de naturalibus rebus:dum ostendere nititur res naturales motus:quietisq; principium in se habere:motuum proprie dictorum exemplo utitur auctionis: alterationis:delationis. Generationem uero omnino præterit. Quod si quando generationem quoq; ad naturam referens Aristoteles: naturalem uocat mutationem: quandoquidem naturalis:& secundum naturam est:ut quinto de rebus naturalibus libro ostẽditur:non tamen ita hoc intelligendum est:quasi generatio proprie a principio fiat:quod in re sit:quæ generatur. Etenim duobus modis res naturalis dicitur:aut tanquam principium:quod in re:quæ mutatur insit:cui res uiolenta artificiosaq; opponitur:aut,quod uia naturæ consueta fiat:cui res diuinitus acta:siue casus ex aduerso constituitur. Generatio: itaq; hoc secũdo modo non primo dici naturalis potest. Hæc doctissimorum uirorum sententia est. Sic nos ab illis accepimus: quod latius hoc loco censuimus explicandũ:ut quæstionis determinatio dilucidior fieret. At Georgius non modo contra Platonis sententiam disputat:sed etiã Hesaiam ad quem scribit hortatur:ut doctrinam Platonis contemnat: ac pro nihilo habeat: optat præterea ei ne huius philosophi disciplinam imbibat: quod equidem non admiror: sic enim imprecari bona amicis Georgius consueuit.

¶ Epilogus libri: quo ostenditur non recte dissuadere Georgiũ a lectione Platonis: quẽ alioqn oẽs latinæ linguæ doctissimi uiri lõge cæteris oĩbus philosophis anteponent. Caput.ix.

I Llud uero in primis risu dignum est: quod te, inquit, amicum non patimur Platonẽ admodum sequi: quem nos nullo pacto sequi uoluimus. quod perinde est: ac si diceret: te enim amicum non patimur aliquid scire: cum nos nihil sciamus. Atqui non ita sentiunt doctissimi uiri, qui post Platonem: atq; Aristotelem tam in asia, quam in europa claruere: quos longe plures esse constat, quam: ut hoc loco enumerari possint. Nemo sane inter eos est, qui non admiretur Aristotelem: non colat: uenereturq; Platonẽ. Nam, ut græcos prætercam: nonne. M. Tullius Platonem omnibus locis mirum in modũ extollit? quod ignorari a Georgio profecto turpissimum est: cum se Ciceronis æmulum faciat. Augustinus uero inter doctores nostræ religionis sapientissimus Platonem quidem supra cæteros omnes philosophos admiratur. Boetius etiam philosophiæ studiosissimus Platonis disciplinam prædicat: eamq; usqueadeo sequitur: ut ĩ libro: quo opus Aristotelis περὶ ἑρμηνείας exposuit: multa in quibus dissentire a Platone Aristoteles uidetur: nullam continere discordiam: pollicitus sit ostendere. Quid Albertum memorem: cui ob excellentem inter recentiores philosophos doctrinam: magno cognomentum fuit? Hic quanquam omnibus fere locis Aristotelẽ sequit: nihil enim tunc Platonicæ disciplinæ in latinam linguam conuersum habebatur: tamẽ ui quadam ueritatis cogitur laudare Platonem propter paucissima quædam: quæ ex libris Procli interpretata perlegerat. Itaq; neminem posse in philosophia perfectum esse fatetur: nisi se utriusq; philosophi doctrina excoluerit: & tam Platonis, quam Aristotelis sententiam diligenter secutus: philosophetur. Georgius uero longe aliter sentit: & disciplinam Platonis spernendam: uituperandamq; existimat. Sed utinam ueritatem aliquando intelligat: intelliget autẽ: cum nosse se ipsum poterit. Nos autem admiremur quidem Aristotelem: admiremur etiam Platonem: & ex utriusq; disciplina: quantum possumus fructum haurire conemur, Georgiũ: & qui Georgio similes sunt: cum eorum moribus relinquentes. FINIS.

a b c d e f g h i K l m n o p

Sunt omnes quaterniones.

¶ Venetiis in ædib. Aldi Romani, Iulio mense. M.DIII.